







STATISTIKAI
KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDITÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

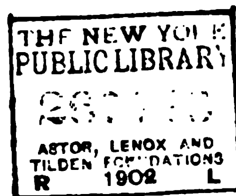
STATISTIKAI BIZOTTMÁNYA.

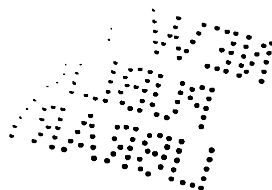
ÖTÖDIK KÖTET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND, MAGY. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

M. DCCC, LXIII.





Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdászánál, Pesten, 1863.

I.

MAGYARORSZÁG VISZONYAINAK STATISTIKAI VÁZLATA.

Hunfalvy Jánostól.

III. A müipari viszonyok.

Általános áttekintet.

Az osztrák birodalomban a müipar csak 1830 óta vett jelentősebb lendületet, a magyar tartományokban még későbben kezdett fejledezni. 1843-ban az osztrák birodalomban a nagy vagyis gyári müipar összes készítményeinek pénzértékét 623, a kézművi készítményekét pedig 251 millió forintra becsülték. A müipari munkásság eredményének azon pénzértéke következőleg oszlott fel az egyes tartományok között:

Alsó-Ausztriára jutott	113.235,000	frt
(magára Bécs városára 63.960,000 frt)		
Felső-Ausztriára és Salzburgra	33.446,000	„
Stájerországra	24.483,000	„
Karinthiára és Krajnára	24.180,000	„
Görcz, Isztria, Triesztre stb.	12.545,000	„
Tirol és Vorarlbergre	26.264,000	„
Csehországra	148.766,000	„
Morva és Sziléziára	82.978,000	„
Galiczia és Bukovinára	54.620,000	„
Dalmátországra	3.700,000	„
Lombardiára	129.112,000	„
Velenczére	77.063,000	„
Magyar, Horvát, Szlavonországra	103.150,000	„
Erdélyre	29.540,000	„
Végvidékre	11.686,000	„
Összeg	874.768,000	frt.

Azóta a műipari tevékenység általában növekedett, s különösen a gyáripar gyarapodott. Az 1856-ban megindított hivatalos felvételek szerint a föld és kő-anyagokból készített gyártmányok, a mészkő, épületkő és diszítményi (faragott) kövek, azután a gipsz és fedőpala stb. összes pénzértéke 31.878,000; a vasé és vasgyártmányoké 67.585,000; a gépeké és géptani készítményeké 36.179,000; a vegyészeti terményeké 25.000,000; a dohánygyártmányoké 50.800,000; a czukoré 32.000,000 frtra rugott. Az említett iparágakban 1843-tól 1856-ig majdnem 100%-nyi gyarapodás tapasztaltatott, a többi iparágakra legalább 40 százaléknyi gyarapodást lehet számitani. Ezeknek alapján tehát b. Czörnig az osztrák birodalom összes gyár- és kézműipara évi eredményének pénzértékét 1860-ban 1,200, 1861-ben 1,321 millió frtra becsülte, mig a nyers termesztés vagyis a mezei gazdaság s az evvel járó foglalkozások eredményeinek összes pénzértékét, mint láttuk, 2,073.400,000, s a vadászattal és halászattal együtt 2,119.400,000 frtra tette.

Hivatalos fölvetések szerint az egész osztrák birodalom lakosainak évi jövedelme a következő volna:

a mezei gazdaság minden ágaiból .	249.233,817 frt
a házbirtokból	99.744,999 „
az összes műiparból	283.874,188 „
a magán hivatalokból	44.838,623 „
az ipari munkások keresete . . .	150.738,060 „
a férfi cselédek keresete	113.010,647 „
a női „ „	113.339,530 „
a férfi napszámosoké	212.541,818 „
a női „	117.716,753 „
Összes évi jövedelem	1,385.038,435 frt.

E fölvetésben még egész Lombardia van befoglalva. Egy ipari segédmunkásra 165, egy férfi cselédre 121, egy nőcselédre 102, egy férfi napszámosra 136, egy nő napszámosra 95 frt van évi keresetül számítva.

Az 1857-diki népszámlálás szerint a gyárosok és kézművesek száma az egész birodalomban 675,003, a magyar tartományokban 227,279; az ipari munkásoké az egész birodalomban 1.121,916, a magyar tartományokban 182,337; tehát a műiparral foglalkozók száma az egész birodalomban 1.796,919, a magyar tartományokban 409,616 lett volna.

Schmitt szerint az osztrák birodalomban az összes iparágakban foglalkozó emberek, családi tagjaikkal s azokkal együtt, kik részint mezei gazdaság mellett, részint az év folytán rövidebb hosszabb ideig ipari munkát végeznek, körülbelöl 12 milliót tesznek. De e számnak több mint fele része azokra esik, kik a mezei gazdaság mellett állítanak elő holmi ipari készítményeket, ugy hogy a müiparral kirekesztőleg foglalkozók és családtagjaik száma csak 5,5 millióra tehető. A földbirtokosok és gazdasági munkások száma ugyancsak az 1857-diki népszámlálás szerint, az egész birodalomban 6.470,347, a magyar tartományokban 2.267,877 egyénre rugott. Az egész osztrák birodalmat véve a földbirtokosok 18,5, a kereskedők és iparüzők 2,7, a házalók 0,1, a cselédek 5,4, a napszámosok 7,4 százalékát teszik az összes népességnek.

Ez adatok, ha nemis kétségbevonhatlanok, annyit mindenesetre bizonyítanak, mit különben is láthatunk, hogy az osztrák birodalom s kivált a magyar korona területe a kiválólag földmiveléssel foglalkozó országok közé tartozik.

A legiparosabb tartományok: Csehország, Morvaország és Szilézia, Alsó-Ausztria, Lombard-Velencze. Csehországban minden jelentősebb iparág van képviselve, különösen pedig a vászon, gyapju, gyapot, vegyes kelmék, üveg, fémárúk, porczellán és kőedény-árúk, vegyészeti czikkek, czukor és papir gyártása s a ser- és pálinkafőzés nagyban üzetik. Morvaország és Szilézia főiparágai a gyapjuszövetek gyártása, azután a vászon, vasárúk, czukor készítése, a ser- és pálinkafőzés. Alsó-Ausztria müipara leginkább Bécsben központosult, hol különösen a divatárúk és fényüzési czikkek, a selyem, arany, ezüst, ötvözött fémárúk és vegyészeti készítmények gyártása virágzik; Bécs környékén gyapotfonással, nyomott gyapot és gyapju-árúk, papir és papir árák, finomitott nádczukor és vasárúk készítésével foglalkoznak. Lombard-Velenczében leginkább az üveg-, papir-, bőr- és fém árúk készítésével foglalkoznak. Felső-Ausztria főleg a vas-, vászon- és gyapotárúk gyártásával foglalkozik; Stájerországban, Karinthiában és

Krajnában a vasipar virágzik, Stájerországban sok papirt is készítenek; Tirolban és Vorarlbergben leginkább selyem-, gyapot- és fém-árúkat készítenek; a Partvidéken s az ipar dolgában nagyon hátramaradt Dalmátországban főleg a hajókészitéssel foglalkoznak; Galicziában és Bukovinában a szeszfőzésen kivül len, kender és gyapju szöveteket is készitenek, de többnyire nem gyárilag; Dalmátországban sok liqueur-t készítenek.

A magyar tartományok a müipar dolgában még nagyon hátra vannak. Len, kender és gyapju szövetek készítésével ugyan már régóta foglalkoznak, de leginkább csak mellesleg és nem gyárilag s többnyire csak közönséges durva árúkat készítenek. Magyarországban az utóbbi években a gépek, üveg, porczellán, papir és bőr gyártása s a lisztkészítés, a serfőzés és czukorgyártás gyarapodott, ellenben a gyapot, gyapju, len és kender feldolgozása, a szeszfőzés, a hamuzsir, székső, timsó és salétrom készitése inkább csökkent, mintsem gyarapodott; Erdélyben csak a faárúk, gyapju és len szövetek meg bőr készítése és szeszfőzés, a katonai Végvidéken pedig a szeszfőzés, cserép-, kender- és faárúk készítése bir némi jelentőséggel.

A gépek gyártása.

A gyáripar alapját a gépek teszik, melyek sokfélesége és minősége évről évre növekedik. Az osztrák birodalomban most már a legkülönbözőbb gépeket készitik, de a meglevő gépgyárak készítményei még nem fedezik teljesen a birodalom szükségletét. Azért még sok gépet a külföldről hoznak be, nevezetesen gőzmozdonyokat és gőzhajó-gépeket, melyek készítésével csak öt gyár foglalkozik (Bécsben, Bécs-Ujhelyen, a bécsi két gyár s a bécs-ujhelyi gyár együtt évenkint 150 gőzmozdonyt készitenek, Triesztben meg Liebenben); azután a fonásra és szövésre szükséges gépeket, melyek készítésével 10 gyár foglalkozik; papirkészítő gépeket, könyvnyomtató gépeket. Ellenben a bányászatnál és kohászatnál, a fém- és fa-árúk készitésénél, a malmokban, sajtolásra, szivattyuzásra, czukor, ser, szeszes italok készítésénél, a vas-

utaknál s a mezei gazdaságnál megkivántató gépek legnagyobb része már a belföldön készíttetik. A kirekesztőleg gépek gyártására keletkezett gyárakon és műhelyeken kivül a vasuti főállomásokon, a bányászati telepeken s más gyári telepeken is keletkeztek oly műhelyek, melyekben az illető üzletre szükséges gépeket vagy egészen készítik, vagy igazítgatják. Ily műhelyek és gépgyárak Magyarországon is vannak nagy számmal, névszerint Pesten, Budán (a gőzhajóműhely), Temesváron és az Anina-völgyben Steierdorf mellett, Resiczán, Vichne mellett, Róniczon, Diósgyőrön, s más bányászati telepeken. Számos vasöntő műhely és szerkovács-műhely is van, hol többféle gépeket készítenek; ilyféle nagyobb gyárak különösen Budán léteznek. Pesten, Mosonyban, Nagy-Czenken, Temesváron stb. az ujabb időben számos oly gyár keletkezett, melyekben mindenféle gazdasági gépeket készítenek. Mekkora a különbféle gépeket és szerszámokat készitő műhelyek üzlete Magyarországon s mennyi azok évi készítményeinek pénzértéke, azt nem tudjuk. Annyi bizonyos, hogy azok az ország szükségletét a különböző gépekben és szerszámokban még korántsem elégíthetik ki, s hogy különösen még sok gazdasági gép is a külföldről és a többi osztrák tartományokból hozatik be.

Tulajdonképeni gépgyár az egész birodalomban 112 van, ezek közöl 40-ben gőzgépeket, évenkint valami 400-at, készítenek.

A vasuti készülékek előállításával és igazításával 25,000 személy foglalkozik, készítményeik pénzértékét 20 millió forintra teszik; a gyári gépek készítésével és igazításával 13,000 munkás foglalkozik, készítményeik pénzértéke 20 millió frt; gazdasági, kertészeti s egyéb gépek és szerszámok készítésével 23,000 ember foglalkozik, készitményeik pénzértéke 22 millió frt. Az itt megérintett iparágakban az egész birodalomban valami 61,000 ember foglalatos s évi készítményeik pénzértéke 62.000,000 frt.

A szállító eszközök és műszerek készitése.

A közönseges járóműveket, szekereket, targonczákat, talyigákat, szánkákat stb., söt a kocsikat is rendesen a biro-

dalom egyes vidékein levő mesteremberek készítik; gyárilag csak a nagy városokban, Bécsben, Prágában, Gratzban, Pesten, Temesváron állitják elő. A vasuti kocsikat gyárakban készítik; ilyen gyár Bécsben 2, Szimmeringben Alsó-Ausztriában, Karolinavölgyén és Szmichovban Csehországban s Troppauban Sziléziában egy-egy van. Az ujabb időben Magyarországban is készítenek vasuti kocsikat és pedig a resiczai gépgyárban. De sok vasuti kocsit még a külföldről hoznak be.

Közönséges kis hajókat a nagyobb folyók mellékein készítenek, Magyarországon tehát a Duna és Tisza mellett fekvő nagyobb városokban, különösen Szegeden s Aradon. Vas sajkákat és gőzhajókat Lincz, Floridsdorf (Bécs mellett), Prága, Kralup és Buda városokban készítenek. A dunai gőzhajózási társaság budai hajógyára igen nagyszerü; 9 mühelyében 1300—1400 munkás dolgozott, de egykét év óta magszorították az üzletét.

Tengeri hajók az osztrák birodalom 37 hajómühelyében készülnek; ily mühely Fiumében is van. A tengeri gőzösöket a trieszti és muggiai mühelyekben, a hadi hajókat pedig a velenczei arszenalban s a polai mühelyben készítik. 1859-ben 542, 1860-ban 601 tengeri hajót épitettek az összes hajómühelyekben. A folyami és tengerihajók előállításával 15,000 ember foglalkozik, készítményeik pénzértéke 15 millió frt.

Az osztrák birodalomban valami 300 mester van, kik mindenféle mérnöki, sebészeti, természettudományi stb. eszközök készitésével foglalkoznak, de sok efféle eszköz, kivált szemészeti és vegyészeti készülékek még a külföldről hozatnak be. A legügyesebb mechanikusok, optikusok stb. Bécsben, Gratzban, Prágában, Velenczében, Lembergben, Pesten vannak; de a pestiek még nem vergődtek nagy hirre. Prágában és Bécsben különösen jeles sebészeti eszközöket is készítenek.

A zenészeti müszereket illetőleg kitünő zongorákat Bécsben, Prágában, Salzburgban s Pesten, hegedüket s hasonló müszereket Bécsben és Prágában, mindenféle fuvóműszereket is ugyanott és Königsgraetzben, harmonikákat kivált Bécsben készítenek. Pesten Beregszászy zongorái és Brandl hegedüi hiresek.

Órás Budapesten és más magyar városokban is elég van, de azok uj órákat nem igen késziteneк. Általában az osztrák órások többnyire Svájczországból hozatják be a kész zsebórákat vagy legalább azoknak alkotórészeit, s rendesen csak nagyobb fali-, ingás és toronyra való órákat készítenek. Bécsben és Prágában azonban jó csillagászati órákat is gyártanak.

Az előszámlált szállitó, mérnöki és természettudományi eszközök, zenészeti stb. müszerek és órák készitésével az egész birodalomban több mint 42,000 ember foglalkozik, s évi készítményeik pénzértékét 43,5 millió frtra teszik.

A katonai fölszerelésre ruházati bizottmányok Stockerauban (Alsó-Ausztria), Gratzban (Stájerország), Prágában, Brünnben, Jaroslavban (Galiczia), Velenczében, Ó-Budán és Gyula-Fehérváron (Erdély) vannak. A puskacsöveket, szuronyokat, kardokat rendesen magános mesteremberek készitik; a bécsi arszenálban puskákat, ágyúkat s átalában a szárazföldi és tengerészeti katonaság fegyverzetét állítják elő. A Mariaczell melletti császári vastelepeken is készítenek fegyvereket. A közönséges puskákat főleg Bécsben, Prágában és Karinthiában készitik. A fegyverek készítésével a katonákon kivül valami 11,000 ember foglalkozik.

Az agyagból való árúk készitése.

A téglavető műhelyek száma az osztrák birodalomban több mint 4,300, s ezekben évenkint több mint 1000 millió mindenféle téglát készítenek. Állandóan müködő s nagyobb üzletü téglagyárak rendesen csak a fővárosok környékén vannak. A legnagyobb téglagyárak Inzersdorfban Bécs mellett s a Rákoson Pest mellett léteznek. Ezek évenkint valami 126 millió dárab téglát égethetnek. Nagyobb üzletü téglavető műhelyek Budán, Sopronyban, Temesváron, Tatán s más magyar városokban is vannak. Aránylag legtöbb téglavető műhely Csehországban van, t. i. 1464, Alsó-Ausztriában 309 ily műhely van, ezekből 37 Bécs számára évenkint valami 100 millió téglát készít.

A volt sopronyi kerületben 174 téglavető hely van, melyek évenkint 27,5 millió téglát készitenek; Soprony váro-

sának 7 téglavetőjében évenkint 4—5, a rákosi téglavetőkben évenkint 15—20, a temesvári téglavetőkben 5—6 millió darab téglát vetnek.

Az ujabb időben drainage-csöveket is kezdtek a téglavető műhelyekben késziteni, ittott Magyarországon is.

Agyakból való épitészeti diszítményeket, szobrokat, párkányokat stb. (terracotta) külön két nagy gyárbau készítenek, melyek Bécs környékén, Inzersdorfban és Vagramban vannak.

A pipagyártás Magyarországon nagyban folyik, kivált Debreczenben, Pápán, Pesten, Szigetváron, Bonyhádon, Körmöcz- és Selmeczbányán, Kozelnikon, Dercsényben, Kurimán stb. Trauersdorfban és Bécs-Ujhelyen is készítenek cseréppipákat. Az egész osztrák birodalomban évenkint gyártott cseréppipák számát 7 millió darabra, pénzértéköket $1^1/_2$ millió forintra teszik. Cserépedényeket, kályhákat a fazekasok készitenek, kik Magyarország és Erdély némely vidékein feles számmal vannak, ugy hogy árúikat messze földre szállítják. A birodalomban valami 8,500 fazekas van.

Köedényeket, közönséges és finom porczellán edényeket s egyéb hasonló árúkat Magyarországon is néhány helyen készítenek. De kitünő porczellán edényeket csak a herendi gyár állít elö. A telkibányai porczellángyár még nem vergődött ily hírre. Köedény-gyárak vannak: Nagy-Mártonban, Pápán, Pécsett, Köszegen, Körmöczbányán, Kassán, Iglón, Murányon, Rozsnyón, Apátfalván, Szilváson.

A legjelesebb porczellángyárak Bécsben és Csehországban vannak. Összes számuk 15, s ezekből 12 Csehországra esik. Azon kivül 4 gyárban porczellán pipákat készítenek.

Az agyakból való árúk készítésével az egész osztrák birodalomban valami 60,000 ember foglalkozik s készitményeik pénzértékét 20 millió forintra teszik

Az üveg- és tükör-gyártás.

A finomabb üvegárúk és tükrök gyártásában Csehország tünik ki leginkább; azelőtt Velenczében készültek a legbecsesebb üvegtükrök. Közönséges üvegeket minden hegyes vidéken készítenek, s az egész osztrák birodalomban valami 215 üvegcsür (üveghutta) van, több mint 300 olvasztókemen-

czével, melyekben évenkint több mint 650,000 mázsa üvegárú készül. Az üvegcsürök között 75 nagyobb üveggyár van, ezekből 52 az üveges üvegárúk köszörülésével, festésével és aranyozásával, 16 a tükörre való üvegtáblák köszörülésével, csiszolásával és foncsorozásával, 7 az üveggyöngyök készítésével foglalkozik. Az utóbbi 7 gyár Velenczében van.

Az üveggyártás körül az egész birodalomban valami 60,000 ember foglalkozik, évi készítményeik pénzértékét több mint 18 millió frtra teszik.

Magyarországban 40—50 üvegcsür van; a volt pozsonyi kerületben 11, a sopronyiban 6, a bánságiban csak 1 (Tomesten). A legjelesebbek közé tartoznak: a zlatnói, parádi, szihlai, selmeczi, kis-kocholnai, bzovai, szinobányai, tomesti.

Erdélyben F.-Porumbákon, F.-Kerczben, Zalánpatakon-Bikszádon, Borszéken, Görgényben és sok más helyen van, nak üvegcsürök.

Kövek és kőárúk.

Az épületi köveket csak a nagy városok környékén fejtik iparilag. A müköveket többé kevesbbé már a bányákban faragják és idomítják. Az efféle bányák száma az osztrák birodalomban 344; a kövek faragásával 2,000 kőfaragó és 6,000 segédmunkás foglalkozik. Magyarországban a legnagyobbszerü kőbányák Soprony és Pest megyékben vannak.

A köszörü és fenőkövek leginkább Felső-Ausztriából, Salzburgból és Csehországból kerülnek.

A legjobb malomkövek Magyarországon Zemplénben találtatnak; Sárospatak és Fóny mellett gyárilag készitik. Erdélyben is vannak oly kőzetek, melyek kitünő malomkövet szolgáltatnak. A fónyi malomkövek a legjobb franczia malomkövekkel versenyeznek.

A legtöbb márványárúk Velenczében és déli Tirolisban készülnek. Magyarországon sok helyütt találtatik kitünő s mindenféle szinü márvány, de nagyszerü márványbányák csak Piszkénél vannak s ugyanott, valamint a szomszéd Almáson, több mühely is van, hol a márványt különböző czélokra feldolgozzák. Piszkéről kerül azon márvány is, melyet a pesti mühelyekben feldolgoznak.

Pozsony megyében Stomfánál fejtik a márványt, melyet leginkább Bécsbe szállítanak feldolgozás végett.

Fedőpalát leginkább Dürstenhofban Sziléziában, Rabenstein mellett Csehországban és Flíersch mellett Tírolisban fejtenek; de Magyarországban is találtatik jó fedőpala több helyütt, azonban mégcsak a Pozsony megyében Máriavölgyén található bányából fejtik nagyobb mennyiséggel.

A cseh drágakövek gyártása az ujabb időben csökkent, mert az efféle ál-drágaköveket most leginkább üvegből készitik. A legbecsesebb kő, t. i. a nemesopál, Magyarországon Vörösvágás mellett találtatik.

Közönséges meszet mindenütt találnak és égetnek, csak a magyar alföld szükölködik benne.

Czementmeszet leginkább Kufstein mellett Tirolisban, s Bécs és Prága környékén készítenek; nehány év óta Sárosban is Mogyoróskánál. Ittott gipsz is találtatik Magyarországon, de még nem igen értékesítik, s a kereskedelembe kerülő gipszlisztet leginkább a két Ausztriában, Tirolisban, Salzburgban, Sziléziában és Krajnában készítik.

A kőárúk, földfestékek és kréta készítésével az egész birodalomban valami 25,000 ember foglalkozik, azon árúk pénzértéke a termelési helyen 10 millió frt.

A fémipar.

A bányászat és kőhászat nyers terményeit mind az egész birodalomra, mind különösen a magyar tartományokra nézve már előadtuk. A szorosabb értelemben vett fémipart vagyis a különböző fémekből való gyártmányok készítését illetőleg a magyar tartományok még hátramaradtak. Vasból való közönséges árúk a hámorokban és szerkovács-műhelyekben sok helyütt készülnek Magyarországon is, pl. Pohorellán, Diósgyőrön, Rhóniczon, Podheringben Munkács mellett, Betléren, Rimabrezón, Gölniczbányán, Dernőn, Metzenzéfen, Turja-Remetén, stb. Kisebb nagyobb önálló vasöntők és vasgyárak is találkoznak. A vasipar leginkább Gömör és Szepes megyékben virágzik, melyek évenkínt több mint 229,000 mázsa feldolgozott vasat állítanak elő.

Sopronyban s másutt takaréktüzhely-gyárak vannak, egy sopronyi gyárban évenkint 200 tüzfecskendőt készítenek. Pesten egy gyárban különösen kerti fecskendőket, egy más gyárban jeles tüzmentes pénztár-szekrényeket készítenek.

Az egész osztrák birodalomban előállított fémárúk pénzértékét 70 millió frtra teszik, ebből 20 millió a nyers anyagra, 50 millió a gyártmányokra esik. Ezek előállításával valami 70,000 ember foglalkozik.

Az aczél szerszámok, kések stb. készítésével valami 25,000 ember foglalkozik, s készítményeik pénzértéke 12 millió forint.

Arany- és ezüst-árúkat leginkább Bécsben, Velenczében és Prágában készítenek, kisebb mennyiséggel Pesten, Brünnben, Triesztben és Gratzban. A nemes fémekből való árúk készítésével 10,000 ember foglalkozik, évi keresetök 3 millió forint.

Rézárúk részint az illető rézhámorokban és hengerművekben, részint egyes mesteremberek által készíttetnek, Magyarországban is. A harangöntéssel főleg Alsó-Ausztriában, Csehországban és Galicziában foglalkoznak, de Magyarországon is vannak harangöntők, pl. Sopronyban, Pesten. Betüöntőde az osztrák birodalomban 56 van, Magyarországon is van néhány kisebbszerü betüöntőde: Pesten 3, Budán 2, Temesváron 1, Pozsonyban 1.

A nem vasból, hanem más fémekből való árúk pénzértékét az egész osztrák birodalomban 30 millió frtra teszik.

A vegyészeti termények készitése.

Ezen termények készítése az osztrák birodalomban csak 1830 óta indult meg, Magyarország ebben is még nagyon hátra van.

Jelenleg az osztrák birodalomban valami 110,000 mázsa glaubersót, 150,000 mázsa sósavat, 50.000 mázsa barna vagyis nordhauseni kénsavat, 300,000 mázsa fehér vagyis angol kénsavat, 30,000 mázsa salétromsavat, 25,000 mázsa finomított salétromot, 1,200 mázsa borkő-savat, 100,000 mázsa hamuzsírt, 150,000 mázsa széksót, 75,000 mázsa vasgáliczot, 36,000 mázsa ólomszéneget (czeruszát), 2,000 mázsa czinóbert, 1,000

mázsa ultramarin festéket készítenek. Magyarországban leginkább csak nyers salétromot és széksót termelnek, de ennek termelése is nehány év óta inkább fogy mintsem emelkedik, minthogy a belföldi termelők a külföldiekkel nem versenyezhetnek. Most a Magyarországon évenkint előállított salétrom csak 30—40,000, a széksó pedig csak körülbelől 6,000 mázsát tesz. A hamuzsir valamint a timsó termelése is csökkent. Timsógyárak Podheringben, Kerepeczen, Muzsajon, Kovaszón és Dédán vannak. Ezek nem dolgoznak folytonosan, mert terményeik kelendősége csekély. A podheringi és kerepeczi gyárak évenkint legalább 8—9.000 mázsát termelhetnének. Magyarországon kivül Csehország és Stájerország is termel timsót, az összes évi termelése valami 40,000 mázsa, ebből Magyarországra alig esik 16,000 mázsa.

A borkövet leginkább Magyarország szolgáltatja.

A legtöbb phosphort a kasznaui gyár Csehországban termeli.

A legnagyobb gyárak, melyekben mindenféle savat stb. készítenek, Bécsben és környékén, Prágában, Pilszenben és Ellbogenben Csehországon, Hruschauban Sziléziában, Oberalmban Salzburgban, Hallban Tírolisban vannak. A magyar tartományokat illetőleg vegyészeti és gyógyszerészeti árúk készíttetnek: Pesten (5 vegyészeti műhely), Nagy-Szombatban, Pozsonyban (2 vegyészeti gyár), Nagy-Szebenben, Uj-Moldován (kénsav-gyár).

A közönséges szappant és gyertyát az egyes szappanosok szokták készíteni; nálunk kivált a szegedi és debreczeni szappanosok voltak nagy hirben, Erdélyben pedig jó fagygyugyertyát készítettek. Most, ugy látszik, azon iparág is hanyatlóban van. Sztearin gyertyát gyárilag készítenek, sztearingyár Pesten, Nagy-Szebenben és Temesváron van. Az egész osztrák birodalomban évenkint valami 160,000 mázsa sztearingyertyát készítenek.

Az olajgyártás jobbára a mezei gazdasággal összekapcsolt iparág. Len-, kender- repcze- stb. olaj házi használatra Magyarországon és Erdélyben csaknem mindenütt készítenek. De nagyobbszerü olajgyár még kevés van. Pesten 2 olajsajtoló és 4 olajtisztitó gyár van, amazok éven át valami 50,000

mérő repczét dolgoznak fel, emezek terménye pedig körülbelöl 40,000 mázsa olaj. Uj-Pesten 1851, Rákos-Palotán 1853 óta áll fenn egy-egy olajgyár, melyek együttvéve valami 100,000 mérő repczét dolgoznak fel. Kisebbszerü olajgyárak Ercsin és Székesfehérváron, Győrött, Pozsonyban, Kassán, Halmajon (Abaujban), Temesváron, Brassóban vannak. Olajmalom sok helyütt találtatik, de ezek aránylag mind csekély repczemennyiséget dolgoznak fel. Számos olajmalom van: Tolna megyében Gyönkön és Izményen, azután Makón, Ó-Becsén, Uj-Becsén, Apathinon, Zomboron, Szabadkán, Bezdánon, s kivált Cservenkán, az utóbbi helyen 40 olajmalom létezik.

Az egész osztrák birodalomban mindenféle olajból éven át valami egy millió mázsát állítanak elő.

A világító gáz használata és gyártása az osztrák birodalomban s kivált Magyarországon még csak nehány év óta jött szokásba. Most már a paraffin, kamfin, pinolin s egyéb efféle világító anyagok gyártásával is foglalkoznak. Magyarországon Oraviczán az államvasúti társaság állita fel egy nagyszerü paraffingyárt; más kisebb paraffingyár Ó-Budán van.

A gyujtó eszközök gyártása nagy lendületet vett, hazánkban is. A lőgyutacsok a parukarkai gyárban Prága mellett készülnek. A gyujtófákat leginkább Bécsben és Csehországban gyártják, de Magyarországon s különösen Pesten, Pozsonyban, Beszterczebányán, Radványban, Trencsényben, Sz.-Mártonban, Duna-Földváron, Brassóban is vanak ily gyárak. A gyujtófák készitésével az egész birodalomban 10,000 ember foglalkozik, az azokra évenkint felgyártott fa mennyiséget 15,000 ölre s az ebből készitett gyujtófákat 510,000 mázsára teszik.

A vegyészeti gyártmányok közé a fémi és növényi festékeket, az enyvet, mázat, lakot, pecsétviaszt, tentát stb. is számitják. Pesten több festékgyár, keményitőgyár, pecsétviaszgyár van.

Összesen az egész birodalomban valami 50,000 ember foglalkozik vegyészeti árúk előállításával, s ezek pénzértékét 50 millió frtra teszik.

A táplaléki s egyéb fogyasztási czikkek gyártása.

A ser és szeszes italok gyártása. A serfőzés néhány év óta Magyarországon is mindinkább terjedez. A serfőzök száma ugyan általában fogy, de a terjedelmes üzletű serházak szaporodnak s igy az előállított ser mennyisége is növekedik. Magyarország legnagyobb serházai a pesti Kőbányán vannak (Barber és Dreher sörházai); kisebb serfőzők már minden vidéken találtatnak. Csehország, Alsó-Ausztria, Morva és Szilézia, Tirolis, Galiczia és Bukovina aránylag legtöbb sert termelnek. Az egész birodalomban éven át több mint 10 millio akó sert főznek. E mennyiségből 1856-ban esett:

Alsó-Ausztriára . . .	2.046,000 akó
Felső-Ausztriára . . .	762,800 „
Salzburgra	235,700 „
Stájerországra	356,800 „
Csehországra	3.728,300 „
Morvaországra	913,200 „
Sziléziára	141,500 „
Galicziára	460,600 „
Magyarországra . . .	638,800 „
Horvát-Tótországra . .	47,800 „
Erdélyre	89,300 „
Végvidékre	54,800 „

1859-ben 12.600,000 akó ser állíttatott elő.

Ugyanazon évben a magyar korona területén a serfőzések száma a következő volt:

kerületek	serfőzések	főzetett bécsi akó ser
Budai kerület	37	304,567
Pozsonyi „	121	180,141
Soproni „	58	120,709
Kassai „	60	53,863
Nagyváradi „	48	74,029
Temesvári „	55	176,253
Bánáti Végvidék	?	49,670
Egész Magyarország	374	888,732
Erdély	92	84,086
Horvát-Szlavonország	25	49,122
Horvát Végvidék	20	11,661
Egész magyar birodalom	511	1.033,601
Egész osztrák birodalom	3.343	12.600,000

A pálink[illegible]
óta Magyarország[illegible]
kor a magyar[illegible]
szeszfőzés [illegible]
Velencze [illegible]
csekély [illegible]
A magyar [illegible]
iparüzlet[illegible]
lomban [illegible]
A gyár[illegible]
belföld[illegible]

185[illegible]
kező[illegible]:

	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Budai kerület	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Pozsonyi „	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Soproni „	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Kassai „	[illegible]	[illegible]	[illegible]
N.-Váradi „	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Temesvári „	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Magyarország	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Erdély	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Horvát-Szlavonország	[illegible]	[illegible]	[illegible]
Egész magyar birodalom	4,0[illegible]4	[illegible]	[illegible]
Egész osztrák birodalom	5,965	[illegible]	[illegible]

Más szeszes italok sokkal kisebb [illegible] tetnek. Puncsessentiát kivált Triesztben [illegible] szágban készitenek.

Eczetet mind gyárakban mind [illegible] tenek, de sokat még a külföldről is behoznak.

Galicziában és Magyarországon tetemes menny[illegible] méhsert is készítenek.

Czukorgyártás. Az ugynevezett gyarmati czukor, mely czukornád-lisztből készittetik, mindinkább helyet enged a répaczukornak; 1850-ben az osztrák birodalomba behozott czukornád-liszt 670,000, 1858-ban 504,000, 1859-ben 149,000 1860 ban csak 32,000 mázsát tett.

1841-ben az osztrák birodalomban még csak 100,000

mázsa répaczukrot gyártottak, 1851-ben azon mennyiség már 350,000, 1859-ben több mint egy millió mázsára rugott.

Egyremásra 16 mázsa nyers répából 1 mázsa czukrot készítenek. 1859-ben a czukorgyárak száma és a feldolgozott répa mennyisége a következő volt:

	a gyárak száma	a feldolgozott répa mennyisége, mázsa
Csehország	58	8.057,000
Morva és Szilézia . . .	37	6,390,000
Alsó- és Felső-Ausztria .	3	349,300
Galiczia	3	347,800
Velencze	1	25,600
	102	15.169,700
Magyarország	20	2.841,600
Horvát-Szlavonország . .	2	136,100
Erdély (Nagyszebenben) .	1	20,000
Összesen	125	18.167,400 *)

1860-ban 124 czukorgyár müködött s ezek 15,900,000 mázsa répát dolgoztak fel. 1862-ben 126 répaczukorgyár volt, melyekből 60 Csehországra, 27 Morvára, 21 Magyarországra, 10 Sziléziára, 5 Ausztriára, 3 Galícziára esett. Azon gyárak 1861—1862-diki üzletévben 13.876,721 mázsa répát dolgoztak fel s 5.246,125 frt adót fizettek, tehát 319,130 mázsa ré-

*) Lónyay kimutatása szerint az összes czukorgyárak száma 1859-ben a következő volt:

kerület és ország	gyár	feldolgozott répa mázsa
Budai	5	877,137
Pozsonyi	9	726,634
Sopronyi	10	1.225,978
Kassai	1	19,470
Magyarország	25	2.849,219
Erdély	1	15,340
Horvát-Szlavonország . .	2	131,538
Magyar korona területe .	28	2.496,097

Az összes osztrák birodalomban pedig volt 158 czukorgyár, melyek feldolgoztak 16.137,527 mázsa nyers, 160,137 mázsa szárított répát s 15,077 mázsa más anyagot.

pával kevesebbet dolgoztak fel s 119,874 frttal kevesebbet adóztak mint az előtte való évben. $186^2/_3$-ban a feldolgozott répamennyiség 18.621,932 b. mázsát tett, a belőle gyártott fehér czukor 931,098 mázsát.

Az egyes országok gyárai feldolgoztak mázsa répát:

	1860–61	1861—62	1862—63
Csehország	6.642,616	6.182,559	7.769,820
Morva	3.412,947	3.581,138	7.097,617
Szilézia	1,043,499	1.292,751	
Magyarország	2.360,767	2.031,567	2.639,066
Ausztria	523,786	477,021	710,529
Galiczia	212,236	311,685	404,930

Az osztrák birodalomban éven át elfogyasztott fehér czukor mintegy 1.368,000 mázsa, egy-egy emberre $3^6/_{10}$ font esvén.

A magyarországi répaczukorgyárak vannak: Mosony, Sz.-Miklós (Mosonyban), Nagy-Szombat, Szered, Szolcsán, Podluzsán, Vilke, Füzitő, Sasvár, Ógyala, Ghymes, Érsekujvár, Soprony, Ikervár, Tata, Hirm, Siegendorf, Edelény, Pázmánd, (Fehérmegyében), Kassa helységekben. Ezek közől a mosonyi, sz.-miklósi és edelényi gyárak a legnagyobbak.

Sopronyban egy más czukorgyár is van, mely a nádczukrot finomítja, s évenkint valami 10,000 mázsa czukrot készít.

Lisztermelés. Az osztrák birodalomban a gabna legnagyobb mennyisége még a közönséges vizi és szélmalmokban őröltetik, söt Magyarországon még a ló által forgatott száraz malmok is divatoznak. A legjobb szélmalom Magyarországon talán a sopronyi, mely amerikai módra van berendezve. De nehány év óta a vizi és gőzerő által hajtott műmalmak száma mindinkább növekedik, s különösen Magyarország van hivatva az ily nagyobbszerü malmok általi liszttermelésre. Ez iparág legörvendetesebben halad elő hazánkban, s liszttermelésünk már is nagyon tetemes.

Budapesten jelenleg 7 nagy gőzmalom, 110 hajómalom a Dunán és 9 közönséges malom a szárazon van. Az ezen malmokban évenkint felőrlött gabnamennyiség egyremásra a következő:

A pesti hengermalomban	280,000 mérő
Barber és Klusemann budai malmában	260,000 „
Blum budai malmában	180,000 „
Werther budai „	180,000 „
Hagemacher pesti malmában . . .	160,000 „
Berger budai „ . . .	140,000 „
A rákosi ördögmalomban	100,000 „
Összesen	1.300,000 mérő
A hajó és szárazföldi malmokban . .	1.200,000 „
Összesen	2.500,000 mérő

Az ezen malmakban örlött buza rendesen 70 százalék különböző lisztet ad, tehát az említett gőzmalmakban évenkint legalább 911,000 mázsa liszt termeltetik.

Pesten most az igen nagyszerü Pannonia - gőzmalom épül, mely müködését még ez évben fogja megindítani. A többi malmak is a legujabb időben nagyobb gabnamennyiséget őröltek fel, mint a felsorolt mennyiségek, s mind a 8 gőzmalom körülbelöl $1^1/_2$ millió mérő gabnát fog feldolgozni.

A budapesti malmokon kivül még számos gőzmalom van az országban, Szegeden (2), Debreczenben, Győrött, Aradon, Lugoson, Mohácson, Pécsett, Baján, Kis-Uj-Szálláson, Velenczén, Dukán, Tokajban, Cseffán (Biharban), Csabán (Békés), Tisza-Eszláron, Tuzséron (Szabolcs), Tabon stb. Mindezen malmok legalább is egy millió mázsa lisztet termelnek évenkint. De azonkivül még számos nagy üzletü vizi mümalom is van az országban, nevezetesen M.-Óváron, Butyinban, melyben évenkint 80,000 mérő gabnát őrlenek, Pecze-Sz.-Mártonban, Nadabon és Székudvaron (Arad megyében), a pozsonyi Malomvölgyben, Kassán, Iglón, Sárosban stb. Fiumében egy nagy gőzmalom van, mely évenkint valami 198,000 mázsa igen kitünő lisztet termel. Vele egy sütőmühely van összekapcsolva, melyben a hajósok számára naponkint valami 100 mázsa kétszersültöt (biskuit) készítenek.

A nem-magyar tartományokban aránylag kevesebb gőzmalom van; a legnagyobbak Bécsben, Prágában és Lobosiczban vannak.

A liszt már tetemes kiviteli czikk, 1860-ban az osztrák tartományok 584,000, 1861-ben pedig 757,800 mázsa lisztet

vittek ki, a behozatal pedig az előbbi évben 237,500, az utóbbiban 258,700 mázsát tett.

Egyéb fogyasztási czikkek gyártása. Csehországban az ágynevezett pótlékkávét czukorrépából és katángból (Cichoria) nagyban készitik, évenkint valami 125,000 mázsát.

Tetschenben nagy csokolátagyár, Pesten csekélyebb üzletü csokolátagyárak, Fiumében egy nagy, Temesváron kisebb tésztagyár van.

A dohánygyártás állami egyedáruság. Valami 18,000 munkás van a 24 állami dohánygyárban elfoglalva. A legnagyobb állami dohánygyárak Haimburgban Alsó-Ausztriában, Winikiben Galicziában, Sedletzben Csehországban, Velenczében, Pesten, Debreczenben, Kassán, Kolozsvárt vannak. 1860-ban 733,600 mázsa bel- és külföldi dohány gyártatott fel, ugyanazon évben eladatott 60,700 mázsa burnót, 581,700 mázsa pipadohány, 823.400,000 darab belföldi, s 14.500,000 darab külföldi szivar.

A tápláléki és egyéb fogyasztási czikkek gyári termelésével az osztrák birodalomban valami 250,000 ember foglalkozik állandóan, s gyártmányaik pénzértékét 225 millió forintra teszik.

A szövetipar.

A gyapot- és gyapjugyártás. A gyapotgyártás az osztrák birodalomban 1830 óta nagyon emelkedett. A gyapotfonás leginkább Alsó-Ausztriában, Csehországban és Tirolisban, a gyapotkelmék szövése Csehországban, Morvában, Sziléziában, Alsó-Ausztriában és Vorarlbergben, a gyapotkelmék nyomatása Csehországban és Alsó-Ausztriában, festésök Csehországban, Vorarlbergben, Morvában, Sziléziában üzetik.

Magyarországban a gyapotipar még nem kaphatott lábra, többnyire csak a gyapotkelmék festésével és nyomatásával foglalkoznak, ily gyárak Pesten, Ó-Budán, Székesfehérváron, Szegeden s másutt vannak. Az ó-budai két kárton- és gyapotgyár igen nagyszerü és kiterjedt üzletü..

A volt sopronyi kerületben 121 kelmenyomtató-műhely, Kőszegen len- és gyapotfonoda van.

Az osztrák birodalomba hehozott nyers gyapot 1858-ban 794,000; 1860-ban 896,651; 1861-ben 879,500 mázsát tett. A gyapotfonodák száma 170, az ezekben alkalmazott orsók száma 1.800,000. Haratitzban, éjszaki Csehországban, a legnagyobb fonógyár van, 8,000 orsóval.

A gyapot és kevert kelmék szövésével valami 300,000, a kelmék kikészítésével, nyomatásával és festésével valami 50,000 ember foglalkozik. Az összes gyapotipar kerek számmal 400,000 embernek ad munkát, s a gyapotárúk pénzértékét 100—120 millió frtra teszik.

A gyapjuipar még nagyobb pénzértéket képvisel. A posztógyártásban Morvaország, Szilézia és Csehország, egyéb gyapjuszövetek gyártásában Morvaország, a shawlgyártásban leginkább Bécs és környéke tünnek ki.

A magyar tartományok e tekintetben is hátra maradtak. Finomabb posztót és egyéb gyapjukelméket csak a gácsi és zay-ugróczi gyárakban készítenek; a posztósok, kik nehány városban, mint Brassóban, Nagyszebenben, Disznódon (Erdélyben), Szakolczán, Kőszegen, Pápán, Lajbiczon stb. (Magyarországon) tetemes számmal vannak, többnyire csak közönséges posztót s más durva kelméket készítenek s üzletök évről évre hanyatlik. A szűrösök jobban boldogulnak; a pokróczgyártás is tetemes, kivált Erdélyben. A közönséges abaposztót s másféle durva gyapjuszöveteket és árúkat Magyarországon sok helyütt, de kivált a Bánságban, Horvát-Szlavonországban, a Végvidéken és Erdélyben, otthon készítenek, s különösen az oláhnők sok gyapjut fogyasztanak fonásra, kötésre, szövésre.

Szakolczán egy gyapjufonó s egy gyapjuszövőgyár, a volt sopronyi kerületben 22 gyapjufonóda van; Erdélyben Brassóban, Guraróban, Nagy-Szebenben vannak fonógyárak.

Hivatalos fölvetés szerint a német és olasz tartományok gyárai évenkint 400,000 mázsa gyapjut dolgoznak fel, (Cseh- és Morvaországok gyárai legtöbbet, t. i. 390,000 mázsát); a magyar tartományokban pedig 160,000 mázsa gyapju fogyasztatik el.

Az egész osztrák birodalomban valami 10,000 posztós és posztónyiró van, azoknak száma pedig, kik egész éven át a gyapjuiparral foglalkoznak, 400,000-re rug. A posztókelmék mennyiségét 250,000 mázsára, pénzértékét 70 millió forintra, az összes gyapju-ipar készítményeinek pénzértékét 140 millió frtra teszik.

A len- és kenderipar hanyatlóban van. A lent még túlnyomólag nem gyárilag, hanem otthon fonják. Magyarország éjszaki részében főleg a lenfonás és szövés, a déli részekben pedig a kenderfonás és szövés divatozik.

A gyárilag üzött lenfonás és vászonszövés legtetemesebb Csehországban, Sziléziában és Morvában. Az egész birodalomban 33 lenfonógyár van 200,000 orsóval. Magyarországban a takácsok száma nem csekély, mégis a házi vászonkészítés túlnyomó. Azelőtt Magyarországon a vászonfestés jelentős iparág volt; most az is csökkent.

Az egész osztrák birodalomban lenből és kenderből készített árúk pénzértékét 150 millió forintra, azoknak számát pedig, kik a len és kender feldolgozásával vagy egész éven át, vagy legalább nehány hònapig foglalkoznak, 4 millióra teszik.

A selyemipar különösen Velenczében virágzik. Lombardia nélkül az osztrák birodalomban 3,000 selyemgombolyító van, valami 30,000 üsttel; ezekből a velenczei tartományra 20,000, Tirolisra 6,000 esik. A legombolyitott nyers selyem 20,000 mázsára rug, s pénzértéke 25 millió frt. A sodrók (filatoriák) száma is tetemes s ezekben 15,000 mázsa selymet sodornak. Tiszta selyemkelméket leginkább Bécsben gyártanak; ujabb időben Morvában és Csehországban is keletkeztek selyemgyárak. Selyemmel vegyes árúkat másutt is készítenek, különösen Csehországban, Alsó-Ausztriában, Morvában és Sziléziában. Az évenkint előállított selyemfonalak és selyemárúk pénzértékét 25 millió frtra teszik.

Magyarországon a selyem feldolgozása még épen nem kapott lábra; jelenleg csak Pozsonyban van egy szalaggyár; Nagy-Czenken, Hidján, Sopronyban és Féltoronyban (Mosonymegyében), a Bánságban, a Végvidéken s Erdélyben selyemfilandák vannak.

Egyéb szövetek aszbesztrostokból, lószőrből, kaucsukból stb. készülnek. Az efféle árúk pénzértékét 15 millió frtra teszik.

Végre a különböző szövetek himzés s az illető használatra való feldolgozás által nagyobb értéket kapnak. A feldolgozás rendesen nem gyárilag történik. A különböző kelmék feldolgozása által nyert árúk pénzértékét az egész birodalomban 50 millió frtra becsülik.

Az egész kelme- és szövetipar tehát majdnem 6 millió lakosnak ad munkát részint egész éven át, részint nehány hónapig más főfoglalkozás mellett, s az e csoportozat alá tartozó készitmények pénzértéke valami 470 millió frt.

A magyar tartományokra aránylag nagyon kevés esik azon összegből, mivel csak a durva len- és kendervászon s a durva posztó, szür, pokrócz, szőnyeg s több effélék többnyire házilag s a mezőgazdaság mellett folytatott készítése bir némi jelentőséggel.

Az állati anyagokból való késszitmények.

Itt azon készítményekről van szó, melyek nem gyapjuból, hanem más állati anyagokból gyártatnak. A műipar ezen ágai a magyar tartományokban aránylag jobban virágoznak, mint a gyapjuipar. A szücsárúk készítésével az ország minden vidékein számos szücs foglalkozik.

A nyers bőrök kikészítésében is tetemes részt vesznek a magyar tartományok, s kivált Budapesten nagy bőrgyárak vannak. A vargák és timárok száma a vidéken is tetemes; különösen Nyitrában, Pécsen, Veszprémben, Vasmegyében, Temesváron, Zomboron, Baján, Szászkán stb. van sok timár.

Mindazáltal a bőrkészítés is még nagyobb lendületet vehetne hazánkban; sőt az a többi osztrák tartományokban sem emelkedett még a kellő tökéletességre. A legnagyobb bőrgyárak Prágában, Bécsben, Rechbergben (Alsó-Ausztriában), Rohrbachban (Felső Ausztriában), Brünnben és Trebitschben (Morvában) vannak.

A bőrt feldolgozó vargák, csizmadiák, czipőszök, szíjgyártók nagy számmal vannak a magyar tartományokban, mindazáltal a bőrárúk gyári készítménye még nem igen kapott lábra.

A bőrből való díszárúk készítése csak Bécsben és Prágában jelentős.

Az osztrák birodalomban az összes bőripar körül valami 150,000 ember foglalkozik s évi készítményeik pénzértéke 70—80 millió frt.

A kalapkészítés a magyar tartományokban tetemes. Pesten néhány kisebb s két nagy kalapgyár van.

Az említett iparágak csoportjához a kefekötők, fésüsök és esztergályosok is tartoznak.

Az összes ide vágó iparágak az egész birodalomban valami 250,000 munkást foglalkoztatnak, s az általok évenkint előállított árúk pénzértéke 100 millió frtra tétetik.

A papiripar.

A papirkészítés a magyar tartományokban még nagyobbrészt közönséges papirmalmokban történik; vannak azonban gépekkel fölszerelt nagyobb gyárak is, melyek jeles papirt készítenek. Ily papirgyárak léteznek: Nezsideren, Hermaneczen, Szlaboson, Fiumében stb.

A volt pozsonyi közigazgatási kerületben 22 papirgyár és malom van; Hermaneczen kivül: Körmöcz- és Besztercze-bányán, Lipcsén, Ipoly, Sz.-Péter, Neczpal, Parnicza, Szelecz stb. helységekben.

Erdélyben Orlát, Felsö-Orlát, Péterfalva, F.-Kercz, N.-Szeben, Freck, Bogát, Brassó, Prásmár, Gelencze, Csik-Sz.-Király, Csik-Sz.-Márton, Görgény-Sz.-Imre, Borgoprund, Zernyeszt helyekben vannak papirmalmok és gyárak, összesen 15; az orláti, zernyeszti és felsö-kerczi a legnagyobbak. Egy nem hivatalos közlés szerint 5 felső magyarországi géppapirgyár évenkint 60,000; ugyancsak 5 felsö magyarországi merítő-papirmalom 10,000; 3 erdélyi gép-papirgyár 35,000; ugyanannyi erdélyi merítő-papirmalom 5,000 mázsa rongyot gyárt fel évenkint. 60,000 mázsa rongyot Ausztriába visznek ki, de a magyar korona területén évenkint legalább 700,000 mázsa rongy volna szedhető.

Az egész osztrák birodalombaz 45 papirgyár s 202 papirmalom van.

A papirgyártás mellékágaira nézve a magyar tartomá-

nyok még hátra vannak, csak a játékkártya-készítésben tettek előmenetelt. A papirszőnyegeket, s a papirból készült kereteket, dobozokat s mindenféle másdíszmüveket leginkább a bécsi, prágai, salzburgi, innsbrucki, szandaui, reichenaui, gratzi gyárakban készítik. Magyarországban csak Rohonczon van egy gyár, melyben az ugynevezett papir-mâché-ból való árúkat készítenek.

A könyvkötésre s az idevaló díszmüvekre nézve sem versenyezhetnek még a budapesti könyvkötők a bécsi vagy lipcsei könyvkötőkkel.

A papiripar összes ágaiban valami 60.00 munkás foglalatos, s készítményeik pénzértékét 40 millió frtra teszik.

Egyéb iparágak.

A fából való szerszámokat s egyéb közönséges árúkat részint mellesleg a gazdaság mellett, részint iparilag gyárakban, a finomabb faárúkat, gyermekek játékszereit stb. rendesen gyárakban készítik. A magyar tartományokat illetőleg a faárúk készítésével főleg az éjszaknyugati hegyes és erdős megyék tót és német lakosai, a Bakonyban lakozó németek, a Bihar hegység környékében s a Bánságban valamint Erdélyben lakó románok, a székelyek, azután a katonai Végvidék s Horvát- és Szlavonország lakosai foglalkoznak. A Bakony német lakosai készítette faárúkat Stájerországba és Ausztriába is kiviszik, és Veszprémen át Pest felé évenkint valami 250,000 mázsa faárút szállítanak a Bakonyból. De a faipar még sokkal jelentősebb lehetne, s így a félre eső erdők is jobban értékesíthetők volnának. Csehországban a faipar sokkal terjedelmesebb, ugy Tirolban, Krajnában, Felső-Ausztriában és Salzburgban is.

A magyarországi asztalosok sem igen képesek a bécsi és prágai asztalosokkal versenyezni, s nemcsak mindenféle butorokat, de még ablakokat, ajtókat s a házak fölszerelésére megkivántató egyéb fakészítményeket is más tartományokból hoznak be Magyarországba.

A fából, fahéjból, szalmából, nádból stb. font mindenféle árúk készítésében is hátramaradtak a magyar tartományok;

noha az efféle durvább árúk nálunk is már tetemes mennyiséggel készülnek.

A fakészítmények és font árúk pénzértékét 40 millió frtra, az ezen iparágakkal foglalkozó munkások számát 80,000-re teszik.

A mesterségek és müvészetek között álló iparágakat illetőleg Pesten különösen a könyvnyomtatás nagy lendületet vett, a fénykép-készítők (photographok) száma is mindinkább szaporodik. A fa- és kőmetszők szintén szaporodnak; de a rézmetszés még nem igen kaphatott lábra.

Bécsben valami 400, az egész birodalomban pedig legalább 2,000 fénykép-készítő van, kiknek évi keresetök valami 3 millió frt.

Az egész birodalomban 1861-ben 350 könyvnyomda és 150 kőmetsző intézet volt. Jelenleg Pesten 15, Budán 2 könyvnyomda van, melyek évenkint 130—140,000 rizma papirt fogyasztanak. Pesten továbbá 11 kőmetsző műhely van.

A budapesti nyomdákon kivül a szorosb értelemben vett Magyarországon 55, Erdélyben 10 nyomda működik.

Még egy pillantás Magyarország müiparára.

A kezünknél levő adatokból Magyarország müiparát részletesen s egészben nem tüntethetjük fel. Hogy arról némi képet mégis nyerhessünk, az elszórt adatokat a következőkben egybeállítjuk.

Fényes szerint 1846-ban polgári Magyarországban (Erdély nélkül) a kézmüvesek száma 218,439, a Végvidéken 14,314 s így összesen 232,753 volt, s tehát 51 lakosra 1 kézmüves jutott, t. i. inasok és legények nélkül. A gyárak száma 528 s az állandó gyári munkások száma 23,400 volt. Az inasok és legények száma 78,000-re tétetett, tehát az iparüzők összes száma 334,153, s 35 lakosra esett egy iparüző.

Az 1857-diki népszámlálás szerint az összes magyar tartományokban az iparüzők száma 409,616 volt, tehát 33,5 lakosra esett egy iparüző. — A mesteremberek és gyárak mostani számát nem tudjuk. A kereskedelmi és iparkamarák által közzétett hivatalos jelentésekből csak a következő töredékes adatokat vehetjük ki :

A debreczeni kamara területén (a volt nagyváradi közigazgatási kerületben) 38 munkaképes lakos közöl 37 a földmiveléssel foglalkozott. A czehes mesterek száma 12,515, a nem-czehes iparüzőké 6,598, összesen tehát 19,113 iparüző volt, s így csak 80 lakosra esett egy. 1853-ban 77,726 akó szeszes ital főzetett s ezen mennyiség pénzértéke 1.504,894 frtot tett. Ugyanazon évben 22,531 akó ser főzetett.

A pozsonyi kamara területén 1854-ben az íparüzők összes száma 24,245 volt, ezekből magára Pozsony városra 1473 esett. Tehát 67 lakosra jutott egy iparüző. A gyárak és mühelyek száma 173 volt; ezekből kilencz czukorgyár, 22 papirgyár, 2 pezsgögyár, 11 üveggyár, 2 vegyészeti gyár, 3 posztógyár, 7 gyujtófagyár, 10 pipagyár, 4 vasgyár, 1 lóvakarógyár (Breznobányán) stb. A mesterek közöl 3399 csizmadia, 2426 molnár, 1664 kovács, 2562 szabó, 1359 takács, 891 posztós, 821 asztalos, 723 fazekas, 688 bognár volt, stb.

A soproni kerületben volt 32,542 mesterember, tehát 52 lakosra egy esett. Gyár volt 119, és pedig 5 selyemgombolyitó, 9 czukorgyár, 1 takaréktüzhely-gyár, 7 liqueur- és rosoglio-gyár, 1 gépgyár, 1 vizipuska- és harangöntő-gyár, 7 gőzmalom, 2 serfőzőgyár, 2 gyujtófa-, 6 kőedény-, 1 bőr-, 5 pipa-, 1 burgonyaszörp-, 47 szesz-, 2 papir-, 2 posztógyár, 3 gyapjufonóda, 6üveg-, 1 kárton-, 3 olaj-, 1 csontliszt- (spodium), 1 porczellán-, 1 lószőr-gyár, 2 műmalom, 1 gazdasági gépgyár, 1 keményítőgyár. Szeszfőzés 642 volt, melyek 1210 akó liqueurt és rosogliót, 67,897 akó spiritust és 49,426 akó pálinkát főztek. Serház 58 volt, a főzött ser mennyisége 145,769 akót tett.

A budapesti kerületben 1852-ben volt 25.750 mesterember s 2470 kontár, s így 62 lakosra jutott egy. A mester emberekből 3954 Pest városára, 1150 Buda városára, a kontárokból pedig 203 Pest városára esett. A gyárak száma nincs kitéve; a pesti gyárak és mühelyek közöl 24 van megemlítve.

A temesvári kamara sem a mesteremberek, sem a gyárak összes számát nem teszi ki. A temesvári gyárak közöl 8, a bajai gyárak közöl 10 van megemlítve; Lippán 182 fazekas, Temesváron 300 csizmadia és varga volt. A serfőzések száma 42.

A kassai kamara egy jelentését sem tette közzé.

A zágrábi kamara a maga jelentésében csak általán panaszkodik arról, hogy az ő területén a műipar, közlekedés meg kereskedés nagyon rosz karban van, s iukább hanyatlik, mintsem emelkedik.

Erdélynek általán véve még csekélyebb műipara van mint Magyarországnak. Bielz szerint a szorosabb értelemben vett vasiparral 1851-ben 2208 kovács, 5 reszelő- és fürészkészítő, 275 lakatos, 40 aczél- és kardkészítő, 2 tűcsináló, 38 puskakészítő, 16 puskaagy-készítő s 104 köszörűs foglalkozott. Az arany- és ezüstművesek száma csak 79; rézkovács 105, réz- és pecsétmetsző 9, ónműves 9, betűöntő 1, bádogos 57, sárgarézműves 37, optikus 1, mechanikus 9, orgona- és műszerkészítő 10, órás 55 volt. Továbbá volt: 686 kőmives, 1236 fazekas, 50 kőfaragó, 4062 molnár, 20 kéményitő-készítő, 571 kenyér- és zsemlesütő, 60 finomabb süteményeket sütő, 2 eczetgyáros, 188 olajsajtoló, 77 serfőző, 520 deszkafürészelő, 1286 ács, 971 asztalos, 30 mázoló, 776 kocsigyártó, 117 esztergályos, 536 bodnár, 2213 faárú-készítő, 175 kosárkötő, 55 szitakötő, 1447 takács, 27 harisnyaszövő, 70 festő, 48 czérna- és gyapjufonó, 58 vászonfehérítő, 2 paszományos, 238 kötélgyártó, 257 gyapjufonó, posztós és posztónyiró, 61 szücs és pokróczkészítő, 111 posztókallós, 1487 szabó, 20 kefekötő, 263 kalapos, 91 nyeregkészítő, 22 kárpitos, 731 timár, 3481 csizmadia, 295 szijgyártó, 13 keztyűs, 1459 szücs, 94 fésüs, 1132 önálló mészáros, 188 szappanos, 107 viaszgyertyakészítő, 39 könyvkötő, 5 díszmű-készítő, 9 virágkészítő, 246 divatárúsnő. Összesen tehát 27,715 mesterember volt, s igy csak 73 lakosra esett egy.

A műhelyek és gyárak száma 3117; ezekből 2555 szeszgyár, 571 téglavető hely, 69 vashámor, 2 rézhámor, 62 hamuzsir-főzés, 6 agyag- és kőedény-gyár, 10 üvegcsűr, 1 vegyészeti gyár, 1 czukorgyár, 1 faárú-műhely, 3 gyapotfonóda, 2 kender- és lenfonóda, 2 gyapjufonóda, 1 sztearingyertyagyár, 14 papirgyár, 10 könyvnyomda, 2 kőmetszeti intézet.

IV. Közlekedés.

Telegrafvonalok.

Az osztrák birodalomban 1847-ben kezdték a telegraf-vonalokat felállítani; 1857-ben azoknak hossza 1,067,$_4$, 1860-ban 1,661,$_9$, 1861 végén 1741, s az összes sodronyok hossza 3,627 földirati mfldet tett. A telegraf-állomások száma 1860-ban 192, 1861 végén 214 volt. Azon idöig az összes telegraf-vonalok létesítéseért 4.302,987 frt adatott vala ki.

Az összes sürgönyök száma 1860-ban 713,342 volt, ezek közt 115,249 állami 4.116,097 szóval, 471,216 magán 9.969,750 szóval, 81,777 nemzetközi magán 1.886,551 szóval, 2346 nemzetközi állami 192,930 szóval s 42,754 átmenö.

Bécsben	104.568	sürgöny	adatott	fel	2.427,139	szóval
Triesztben	33,778	„	„	„	714,826	„
Pesten	23,745	„	„	„	534,511	„
Győrött	6,840	„	„	„	144,381	„
Temesváron	6,661	„	„	„	136,403	„
Pozsonyban	5,907	„	„	„	126,364	„

A magán sürgönyökből bevett jövedelem 1860-ban 933,460 forintot tett. 1861-ben 846,953 sürgöny adatott fel, 19.554,742 szóval, ezekből 708,000 magán sürgöny volt 14,$_5$ millió szóval.

A telegrafvonalokból 1860-ban 184,$_1$ mfld az éjszaknyugati, 194,$_9$ mfld az éjszakkeleti, 448,$_5$ mfld a keleti, 387,$_2$ mfld a déli, 210,$_8$ mfld a nyugati, 165,$_1$ mfld a délnyugati irányra esett. A keleti irány csaknem egészen, a déli nagyobb részt a magyar tartományokban van. Leghosszabb vonal az, mely Gaenserndorf felől Pesten, Temesváron át Brassóig s az oláh határig húzódik; ennek hossza t. i. 137,$_8$ mérföld. A Steinbrückből Zágrábon, Eszéken át Pécsre menö vonal hossza 86,$_1$ mfld.

Az állami telegrafok a vasutak és postautak mentén húzódnak el, a tartományok fővárosait s a hadi, közigazgatási, kereskedelmi és müipari tekintetekből jelentős városokat kapcsolván össze. Azokon kivül magán telegrafok is vannak, melyeket az illető társulatok a vasuti közlekedés érdekében állítottak fel, s melyek magán sürgönyöket nem vehetnek föl.

A postá.

A postán 1860-ban szállított levelek, csomagok, terhek pénzek és személyek száma a következő volt:

	Levelezés	
	magán levelek	hivatalos levelek
Magyarországban . . .	16.184,493	6.579,158
Horvát- s Tótországban .	1.735,197	535,232
Erdélyben	2.197,517	1.473,004
Magyar tartományokban .	30.117,207	8.987,394
Egész osztrák birodalomban	79.267,550	26.314,314

	A szekérpostán szállított küldemények súlya fontokban	
	magán	hivatalos
Magyarország	1.224,531	1.553,910
Horvát-Tótország . . .	105,592	131,160
Erdély	225,381	362,180
Magyar tartományok . .	1.555,524	2.047.250
Egész osztrák birodalom .	8.117,051	6.261,016

	A pénzküldemények.		Szállított
	magán forint	hivatalos forint	személyek
Magyarország . .	279.846,758	403.540,232	18,413
Horvát-Tótország .	50.058,177	26.467,777	5,229
Erdély	56.794,933	62.227,984	8,860
Magyar tartományok	386,699,868	492.225,993	32,502
Egész osztrák birod.	1.845.613,835	1,607.283,011	206,592

A vasutak.

Az osztrák birodalomban a vasutak hossza 1830-ban még csak 11,$_{5}$ osztrák mfldet tett, 1848-ban 225,$_{65}$, 1860-ban 693,$_{86}$, 1861. juliusban 721,$_{86}$ osztrák, 1862 végén 790 földirati mfldre ment. Az 1861-ben létezett kész vasutak következőleg oszlottak fel az egyes tartományok között:

Alsó-Ausztriára jutott	61,$_{01}$	mfld
Felső-Ausztriára „	30.$_{08}$	„
Salzburgra „	5,$_{33}$	„
Stájerországra „	49,$_{17}$	„
Krajnára „ . . „ . .	19,$_{76}$	„
Görcz, Isztria, Triesztre stb. jutott .	13,$_{11}$	„

Tirolisra jutott	22,50	mfld
Cschországra jutott	98,63	„
Morvára „	55,85	„
Sziléziára „	17,00	„
Galicziára „	51,10	„
Lombard-Veleuczére jutott	48,48	„
Magyarországra „	247,11	„
Katonai Végvidékre „	3,50	„

A magyar tartományokban tehát még csak 250,61 mérföld vasut volt.

1862-ben az osztrák birodalomban 32½ mérföld vasut adatott át a forgalomnak.

A közlekedési vasutak 44 pályavonalra oszlanak, s 13 magán társulat birtokában vannak.

Az összes vasutak vonalainak hossza 1861-ben a következő volt:

Ferdinand császár éjszaki vasut-társulat vonalai . . (Bécs, Brünn, Olmütz, Troppau, Oderberg, Krakó)	82,10	mfld
Osztrák állami vasut-társulat . . . . (Bécs-Ujszőny, Marchegg-Pest, Szeged, Oravicza, Baziás.)	175,50	„
Déli állami, lombard-velenczei és központi olasz vasut-társulat . . . . (Bécs-Triest, Velencze, Mantua, Bécs-Soprony, Uj Szőny, Buda, Fehérvár, Kanizsa-Pragerhof, Steinbrück-Zágráb, Sziszek.)	215	„
Erzsébet császárné nyugati vasut-társulat . . . . (Bécs-Salzburg, Passau, Budweiss-Lincz.)	73,5	„
Cseh nyugati pálya . . . . (Prág-Plassendorf.)	25,5	„
A dél-éjszaki német kapcsolási vasut-társulata . . . (Pardubitz-Reichenberg.)	27,00	„
Tiszavölgyi vasut-társulat . . . . (Czegléd-Arad, Nagyvárad, Debreczen, Nyiregyháza, Miskolcz, Kassa.)	78,5	„
Dunagőzhajózási társulat pécs-mohácsi vasutja . .	8,25	„
Az első magyar vasut (Pozsony-Nagyszombat-Szered)	8,42	„
Károly-Lajos galicziai vasut-társulata . . . . . (Lemberg-Krakó.)	48,50	„
Bustehradi vasut-társulata	11	„
Wolfsegg-Traunvölgyi szénbányatársulat vasutja . .	3,25	„
Gratz-Kőflachi vasut és szénbányatársulat	5,00	„
Trieszti kőszénbánya-társulat	0,50	„

Prágai vasipar társulat	$2,_{50}$	mfld
Aussig-Teplitzi vasut- és bánya-társulat	$2,_{62}$	„
Brünn Rossitzí vasut-társulat	$3,_{85}$	„
Reichenberg-Zittaui vasut	$3,_{00}$	„
Dabrovai szénbánya-társulat	$0,_{50}$	„

A Ferdinánd-császár-éjszaki vasut s Károly-Lajos-galicziai vasut Bécset Lengyelországgal, Sziléziával, Porosz- és Oroszországgal; az állami vasut vonalai egyfelöl éjszaki Németországot, másfelöl Bosnyák és Törökországot kapcsolják össze a birodalommal; a déli lombard-velenczei és központi olasz vasut Bécset az adriai tengerrel és Olaszországgal; az Erzsébet-császárné-nyugati vasut déli Németországgal és ezen át Francziaországgal kapcsolja össze. A többi vaspályák a belföldi közlekedést közvetítik. Dalmátországnak és Erdélynek még nincs vasutja. A tervezett s már engedélyezett vasutak közöl hazánkra nézve legnagyobb fontossággal az bir, mely Nagyvárad felöl Kolozsvárra s onnan Erdélyországon keresztül Brassóig s Oláhországig menne. De azon vasut létrejövetele, ugy látszik, még nincs biztosítva. A pest-losoncz-beszterczebányai vasut hamarább fog épülni; az a Sz. István-szénbánya társulatnak engedélyeztetett.

A forgalomnak 1861-ben átadva volt vasut-vonalokból a magyar tartományokba a következök estek: az állami vasutból a marchegg-pest-czeglédi ($40,_5$ mfld), czegléd-szeged-temesvár-jaszernovai ($42,_6$ mfld), jaszenova-baziási (3 mfld), jaszenova-oraviczai ($5,_5$ mfld) s bécs-uj-szönyi (21 mfld) vonalok, melyek összes hossza $112,_6$ mfld. A délállami pályavonalokból Magyarországba esnek: az uj-szöny-székesfehérvári, buda-fehérvári, fehérvár-kanizsai, kanizsa-pragerhofi (54 mérföld) s a bécs-ujhely-sopronyi, vagyis inkább ketzelsdorf-sopronyi ($3,_7$ mfld). A tiszavölgyi vasut vonalai: a czegléd-szolnoki (4 mfld), szolnok-püspökladányi (10 mfld), szolnok-aradi ($20,_{17}$ mfld), püspökladány-debreczeni (6 mfld), püspökladány-nagyváradi (9 mfld), debreczen-nyiregyháza-tokaj-miskolczi (18 mfld), miskolcz-kassai ($11,_{56}$ mérföld), összes hosszaságuk $78,_5$ mfld. A pécs-mohácsi s pozsony-szeredi.

Készülöben voltak: a steinbrück-zágrábi szárnyvonal (10 mfld), az oravicza-steierdorfi (6 mfld) és zágráb-sziszeki.

Az osztrák vasutak üzleti eredményei 1860-ban a következők voltak:		A vasut hossza osztr. mfld	a szállított személyek száma	a szállított árúk vámegyleti mázsa	A befektetett tőke, bevétel és kiadás a következő volt: Bevétel	Kiadás	Befektetett tőke
					osztrák forintokban		
Ferdinánd-császár-éjszaki vasut . . .		82,10	1.886,390	33.405,065	15.530,316	9.954,419	75.534,087
Állami vasut-társaság pályái	éjszaki vonal	61,75	1.095,210	19.867,450	9.195,481	2.834,299	175.624,868
	délkeleti vonal	91,50	1.121,544	15.464,025	8.393,657	3.608,688	
	Bécs-Uj-Szőnyi vonal	20,75	273,110	7.529,709	2.233,211	922,614	
A déli állami, lombard-velenczei s olasz központi vasut-társaság pályái	Bécs-Triesti vonal	81,00	3.144,982	17.539,448	13,002,310	5.772,664	166.219,016
	Éjszaki s dél tirol. v.	29,00	614,734	2.129,105	1.003,467	609,868	
	Lombard-Velenczei v.	48,95	1.435,507	3.395,377	4 925,618	2.495.387	
Erzsébet-császárné-nyugati vasut-társaság	Bécs-Salzburgi vonal	43,19	1.131,224	4.190,194	3.000,368	1.503,740	64.543,749
	Lamb.-Gmundeni v.	3,79	36,101	998,488	188,052	152.322	
	Linz-Budveiszi vonal	17,25	27,646	1.143,199	571,882	456,098	
Gratz-Köflachi pálya		5,00	57,848	963,272	151.943	82,884	3.322,275
Dél-éjszaknémet kapcsolási pálya . . .		27.00	235,622	2.768,289	894,623	590,584	20.358,321
Bustehradi	mozdony-pálya	2,75	51,330	8 759,823	500,859	219,795	2,520,000
	ló-pálya	7,50	—	1.245,011	129,046	92,488	
Aussig-Tepliczi pálya		2,50	155,211	5.052,852	250,409	116,289	3.150,000
Brünn-Rossitzi pálya		3,00	51,707	2.644,026	278.713	121,244	3.150,000
Károly-Lajos galicziai vasut		34,50	270,575	4.956,827	2.108,456	1.070.795	24.428,747
Pozsony-Nagyszombati vasut		8,42	76,885	732,152	175,240	138,869	1.155,000
Tiszavölgyi vasut		76,84	521,875	6.894,762	2.811,811	1.404,465	86.547,185.
Mohács-Pécsi vasut		8,25	36,467	2,968,064	596,297	262,609	6.758.092

Összesen szállíttatott 12.223,968 személy és 142.147,128 mázsa árú.

Az összes vaspályák bevételei tehát 1860-ban 65.941,789, a kiadások pedig 32.410,121 frtra rugtak.

1861-ben a déli állami vasut-hálózat vonalain szállíttatott 4.519,621 személy, az összes bevétel 22.655,196 frt volt, ebből az árúkra 15.354,085 frt esett.

Az osztrák állami vasut vonalain szállíttatott 1.934,420 személy, 50.023,633,$_{26}$ mázsa árú; az összes bevétel 21.614,891 forint volt, ebből a pogyászra és árúkra 15.990,336 frt esett.

A Ferdinánd-császár-vasuton szállíttatott 1.579,183 személy s 36.940,392 mázsa árú, az összes bevétel 16.987,699,$_{66}$ forint volt, ebből az árúkra 13.589,507,$_{76}$ frt esett.

A tiszavölgyi vasutakon szállíttatott 490,866 személy s 7.755,866,$_{71}$ mázsa árú, a bevétel 3.451,825,$_{77}$ frt volt, ebből 2.122,630 frt az árúkra esett. A kiadás 1.749,022 frtra rugott, s a tiszta jövedelem a mellékes bevételekkel együtt 1.784,852 frtot tett, azaz $4^1/_2$ $^0/_0$-nyi kamatot a beruházott tőkétől, mely 41.716,908 ftra rúg.

A Károly-Lajos galicziai vasuton szállittatott 283,562 személy, 4.493,240 mázsa árú, az összes bevétel 2.696,092 ft volt, miből 2.005,048 ft az árúkra esett.

Az éjszaknémet kapcsolási (pardubitz-reichenbergi) vasuton szállittatott 232,147 személy, 3.514,328 mázsa árú, az összes bevétel 982,774.$_{16}$ frt volt.

A pécs-mohácsi vasuton 40,991 személy s 3.497,782 mázsa teher szállittatott, az összes bevétel 704,034, az összes kiadás 199,806 ftot tett.

Az 1862-diki üzletév eredményei a vaspályákra nézve kedvezőtlenebb volt. 1863-ban is csökkenést mutatott a vasuti forgalom. Az osztrák állami vasuttársaság 1862-diki összes bevétele 18.564, 505 frt volt, tehát 3.028,616 frttal kevesebb mint 1861-ben, 1863 első felében 7.624,274 forint vagyis 1.067,326 frttal kevesebb mint az 1862-diki első félévben. A tiszai vonalokon 1862-ben 588,011 frttal kevesebb jövedelem volt mint 1861-ben.

Az osztrák birodalomban az első vasutak magánosok által építtettek föl; 1850 után azon elvet fogadták el, hogy a vasutak a kormány által kezeltessenek és építtettessenek, s a megvolt vasutakat többnyire a kormány vette át. De 1854 óta ismét azon elv győzött, hogy magántársulatok építsék a vasutakat, a kormány engedélyezze a vonalokat s egyszers-

mind bizonyos kamatokat biztosítson a beruházott tőkékért. Ekkor a volt állami vasutakat is magán társulatoknak adták el. A kormány a Lloyd és Duna-gőzhajózási társaságoknak is biztosít bizonyos kamatokat, s ezen subventiók és biztosítások most már évenkint több mint 4 millió fttal terhelik az állami pénztárt.

Magyarországon az első vasut Pozsonytól Nagyszombatig s innen Szeredig a Vágnál lóerőre épittetett 1838-tól 1846-ig. A Pestről Pozsonyba és Bécsbe s másfelöl Czegléden át Szolnokba vivő vasutat, mint magyar központi vaspályát, 1844-ben kezdé egy részvényes társulat építtetni; első elkészült darabja Pestről Váczig 1846 jul. nyitaték meg, 1850-ben az állam vette át a kész és készülőben volt vonalokat, s folytattatá az épitést. Utóbb egy franczia társaságnak adták el terjedelmes jószágokkal együtt.

A Bécsből Bruckon át Uj-Szőnybe vivő vonal 1850-ben épitteték. A Bécs-Ujhelyből Sopronyba menő szárnyvonal 1847-ben, a tiszavölgyi vasutvonalok közöl a szolnok-debreczeni 1857 nov. 23., a püspök-ladány- nagyváradi 1858 april 4., a szolnok-aradi 1858 okt. 25., a debreczen-miskolczi 1859 máj. 24., a miskolcz-kassai 1860. aug. 14. nyitattak meg.

Végre a buda- és uj-szőny- fejérvári, s fejérvár- kanisa-pragerhofi vonalok 1860 oktob. és 1861 máj.-ban, a sziszek-zágrábi 1862-ben adattak át a forgalomnak.

Az osztrák pályák közöl az első, t. i. a budweis-linczi 1825—1832-ig, a lincz-gmundeni 1834—1836-ig épitteték.

A Ferdinánd-császár éjszaki pálya 1836, a bécs-gloggniczi 1839 óta épült.

Az országutak.

A jól csinált és jó karban tartott országutakra nézve a magyar tartományok még most is nagyon hátra vannak. A határbeli és községi utakra, ugyszólván, semmi gond sem fordíttatik, a megyei és országos utak részint szintén még őseredeti állapotban vannak, részint hiányosan és rosz anyagból készítvék, részint nem tataroztatnak kellőleg. Fényes szerint Magyarországban „a meglehetősen csinált kő és kavics utak" hossza 1847-ben 535 mfldet tett. A hivatalos adatok

szerint 1850 végén a szorosb értelemben vett Magyarországon az állami utak hossza $482,_{75}$, a megyei utaké $1512,_{02}$ mfldet tett. Horvát- Szlavonország állami utai $47,_{75}$, megyei utai $114,_{63}$, Erdély állami utai $173,_{41}$, megyei utai $339,_{23}$, az összes magyar tartományok állami utai tehát $703,_{91}$, megyei utai pedig $1,965,_{88}$ folyó mfldet tettek. 1859 végén Magyarország állami utai $514,_{85}$, megyei utai $1527,_{53}$, Horvát-Szlavonország állami utai $58,_{5}$, megyei utai $114,_{63}$, Erdély állami utai $164,_{8}$, megyei utai $474,_{62}$, az összes magyar tartományok állami utai $738,_{15}$, megyei utai $2116,_{78}$, az összes jól vagy csak félig meddig csinált utak $2854,_{93}$ folyó mfldet tettek. Tehát 1859 végén Magyarországon egy □ mfldnyi területre csak $0,_{54}$, Horvát- Szlavonországban $0,_{52}$, Erdélyben $0,_{67}$ folyó mfld csinált ut esett.

Az egész osztrák birodalomban 1859 végén $2,951,_{03}$ mérföld állami és $9,733,_{53}$ mfld megyei (kerületi), összesen $12,684,_{56}$ mfld csinált ut volt, s így a nem-magyar tartományokban egyre másra még egyszer annyi csinált ut van, mint a magyar tartományokban.

A vizi közlekedés.

Magyarországban 12 folyó van, melyeken kisebb nagyobb hajók vagy legalább talpak és tutajok járhatnak. A Dunán, Száván, Drávári, Tiszán gőzösök járnak, a Maroson is mehetnének legalább Aradig, a Kulpán is mehetnek egy darabig; a Murán, Vágon, Morván, Poprádon, Szamoson csak kis hajók és talpak járhatnak.

A csatornák közöl csak a Béga- és Ferencz-csatornák használtatnak hajózásra. A Ferencz-csatorna $15^1/_4$ mérföld hosszu, egész hosszában hajózható. A Béga-csatorna hossza $27^1/_2$ mfld, de gyakran nem hajózható. Az ország két nagy taván, a Balatonon és Fertőn, csekély közlekedés folyik, jóllehet a Balatonon 1847 óta egy kis gőzös is jár.

A Duna a fő vizi ut, s rajta a közlekedést most leginkább a gőzhajók közvetítik. A szabadalmazott dunai gőzhajózási társaság 1830-ban keletkezék, 1831-ben egy gőzössel kezdé meg működését, 1840-ben már 17, 1846-ban pedig 32 gőzöst járatott, melyeken azon évben 903,996 személyt és 1.909.287

mázsa árút szállított. A társaság gőzösei nemcsak a Dunán, hanem a Tiszán is jártak, némely évben fel egészen Vásáros-Naményig vagy lcgalább Tokajig; a tiszavölgyi vasutvonalok megnyitása óta csak Szolnokig, sőt csak Szegedig járnak. A Dráván Eszékig, a Száván pedig Sziszekig járnak a társaság gőzösei. A párisi békekötés (1856) következtén a társaság kirekesztő kiváltsága megszünt, s most más gőzösök is járhatnak a Dunán s az oszág egyéb hajózható folyóin. 1860-ban a duna-gőzhajózási társaság üzlete a következő volt:

A felső Dunán és mellékfolyóin szállíttattak:

	Személy	mázsa árú	pénzküldemény frt
Regensburg, Passau, Lincz és Bécs közt	94,332	4.866,592	369,323
Bécs, Pozsony és Pest között	167,332	11.776,293	10.642,609
Pest és Buda között	495,447	6.118,377	—
Zimon, Belgrád és Pancsova közt	65,442	106,542	1.623.233
Pest, Eszék, Ujvidék, Tétel, Zimon, Drenkova és Orsova közt	198,008	6.859,335	9.897,450
Pest, Zimon, Galacz közt (gyorsmenetek)	10,534	7,291	16.390,283
Belgrád, Orsova közt s a Száván és Tiszán	58,949	4.484,062	3.725,299
Összesen	1.090,014	34.213,492	42.647,897
Az alsó Dunán, azaz Orsova, Galacz közt és a Szulinai torkolatig	60,953	2 813,483	5.335,611
A tengeren, Galacztól Odesságig	1.535	79,666	166,345
Egész összeg	1.152,532	34,106,641	48.149,853

Ezen szállításokért a társaság összes bevételei 10.265,197 forintot, kiadásai pedig 10.443,863 frtot tettek.

1861-ben a társaságnak 3 tengeri, 119 folyami gőzhajója összesen 11.977 lóerőre, 507 vontató hajója és vascsónaka volt. Ez összes hajók pénzértéke 18.253,900 frt. Összesen 627,781 utas, 25.896,539 mázsa árú s 51.250,438 frtnyi pénzküldemény szállíttatott. Az összes bevételek 9.476,014 frtot, a kiadások a kölcsönöktől járó kamatokkal együtt 9.775,936 forintot, (az üzleti kiadások 7.169,240 frtot) tettek.

A dnna-gőzhajózási társaság gőzösein kivül 1861-ben 17 gőzös és 35 vontató hajó más vállalkozók részéről járt a Dunán.

A Dunán és mellékfolyóin Magyarországban különösen a gabnaszállítást 738 evezős hajó is eszközli; ezek közt 552 nagyobb, ugy nevezett anyahajó s 186 kisebb hajó van. Legtöbb hajója Szegednek van, 115 nagyobb és 94 kisebb hajója levén, azután Győr következik 73 hajóval; Sziszeknek 59, Pestnek 31, Apatinnak 30, Bajának 26, Pancsovának 25, Tolnának 25, Károlyvárosnak 17, Komáromnak 16, Nagy-Becskereknek 14, Duna-Földvárnak 12 nagyobb hajója van. A kisebb hajók közöl 70 a Béga-csatornán van. Azon evezős hajókon évenkint 8—9 millió mérő gabna szállíttatik.

Az orztrák birodalom német tartományaira nézve az Elba és Moldova folyókon való közlekedés is jelentős. Az olasz tartományok főfolyója a Po.

A tengeri hajózás.

A magyar tengerpart sem vizi, sem vas utak által nincs az anyaországgal összekapcsolva. Azért a magyar s illetőleg horvát tengeri közlekedés csekély, noha Fiume s a tengerpart nehány más városa jeles kikötővel bir.

Az egész osztrák birodalom tengeri közlekedését 1859-ben 59 gőzhajó, 3,275 nagyobb vitorlás hajó s összesen 9,703 hajó közvetítette. Az összes hajók térfogata 349,157 tonnát tett, legénységök pedig 34,664 főre rugott.

A nagy tengeri hajók száma 606, ezek térfogata 228,800 tonna, legénysége 6,742 ember; a messze járatu parthajók száma 168, ezekből a magyar-horvát tengerpartra 10 esik, a rövid járatu nagy parthajók száma 189, ezekből a magyar-horvát tengerpartra 24 esik; a kisebb parthajók száma 2312, ezekből a magyar- horvát tengerpartra 167 esik; a halászbárkák, számozott bárkák és a hajók rakodását eszközlő sajkák összes száma 6,369, ezekből a magyar- horvát tengerpartra 263 esik.

Az osztrák birodalom tengeri forgalma az 1851- 1860-diki évtizedben egyre másra évenkint a következő volt: behozatal 247,918,564, kivitel 250.876,953, átvitel 117.174,034, összesen 615.969,551 frt. E számokban nincsen foglalva azon forgalom, melyet a közönséges vámvonalon kivül eső területek és szabad kikötők egymás közt s idegen államokkal foly-

tatnak. Az összes osztrák forgalom több mint 14% Triesztre, 9% Velenczére, 2% Fiumére s az Adriai tenger egyébb kikötőire esett.

1859-ben az osztrák kikötökben 86,488 hajó kötött ki 3.238,960 tonna-térfogattal, s 175.502,300 frtnyi értékkel; 86,854 hajó pedig kiment az osztrák kikötökből 3.232,443 tonna térfogattal és 135.169,700 frtnyi értékkel. Az osztrák lobogóju hajók különösen 65,762-szer kötöttek ki osztrák révhelyen s 106.834,400 frtnyi értéket hoztak, 66,081-szer pedig kiszálltak osztrák kikötöből s 101.295,000 frtnyi értéket kivittek. Az osztrák tengeri kereskedés főhelye Trieszt, melynek bevitele az 1851—1860-diki évtizedben átlagosan véve évenkint 30.931,392, kivitele 29.150,272, átvitele 30.371,145, összesen 90.452,809 frtra rugott, tehát majdnem egy hatodát az összes osztrák tengeri kereskedésnek tette.

A fiumei kikötöben 1859-ben 3097 vitorlás és 85 gőzös, összesen 3182 hajó teherrel, 2991 vitorlás és 39 gőzös, összesen 3030 hajó pedig teher nélkül érkezett; 3750 vitorlás hajó és 100 gőzös teherrel s 2560 vitorlás hajó és 22 gőzös teher nélkül távozott el. A Fiuméből idegen államakba szállított czikkek közöl a liszt 185,404 mázsát, a kukoricza 675,548, a buza 58,475, az árpa 6,137, a zab 12.956 mérőt tett. Azonkivül elszállíttatott 19.150,268 darab dongafa, 334,215 köbláb tüzelőfa, 53,733 mázsa kőszén, 73,696 mázsa kordovánbőr, 19,205 mázsa dohány stb.

Velenczén át 1851—1860-ig az évi átlagos bevitel 22.722,703, a kivitel 7.267,080, az átmeneti forgalom 26.096,704, tehát az összes forgalom 56.086,487 forintot; Fiuumén s az adriai tenger többi kikötöin át az évi átlagos bevitel 5.898,243, a kivitel 6.815,928, az átmeneti forgalom 4.019,571, az egész forgalom 16.733,742 frtot tett.

Az osztrák kikötőkben megfordult összes hajók közöl 4796 gőzös kikötött, 4766 gőzös pedig kiszállt osztrák kikötökből. A tengeren való gözhajózást az 1837 óta fennálló osztrák Lloyd-társaság közvetíti; ennek székhelye Trieszt. A Lloyd-társaságnak 1861-ben 68 gőzöse volt 11,840 lóerővel. 1860ban szállított összesen 354,362 személyt, 1.615,387 mázsa árút s 91.512,024 frtnyi pénzküldeményeket. Az összes bevé-

telei 6.833,512 frtot, az összes kiadásai 5.517,954 frtot tettek. A Lloyd gőzösei az Adriai, Fekete, Görög tengerek kikötőit, különösen Korfut, Konstantinápolyt, Syrát, Szmirnát, Trapezuntot, Beirutot, Jaffát, Alexandriát, Athenát stb., s a Dunán felfelé Galaczot, Brailát látogatják meg.

Az összes forgalom.

Báró Czörnig meg akarván mutatni, hogy mennyire növekedett 1847 óta Magyarország s az egész osztrák birodalom forgalma, a következő adatokat közli 1861-re vonatkozólag. *)

Magyarországban 1847-ben a dunai gőzösökön $2,_9$ millió mázsa, az evezős hajókon összesen kürülbelől 10 millió mázsa árú, (gabna stb.), a pozsony-nagyszombati vasuton 526,000, a pest-váczi vasuton 291,000 mázsa árú szállíttatott. Tehát az összes vizi szállítás valami 15 millió s a vasuti szállítás 817,000 vámegyleti mázsát tett. Ellenben 1861-ben Magyarország határain belül a duna-gőzhajózási társaság gőzösein 20 millió, egyéb gőzösökön 1 millió, evezős hajókon valami 8 millió, tehát összesen a vizen 29 millió, az összes magyar vaspálya-vonalokon $45,_6$ millió mázsa árú szállíttatott. A vasuti szállításokból a délkeleti (volt) állami vasutra $19,_6$, a bécsgyőri vonalra $7,_3$, a déli pályavonalokra 7, a tiszavölgyi vonalokra $7,_3$, a mohács-pécsi vonalra $3,_4$, a pozsony-nagyszombati vonalra 1 millió mázsa esik. Tehát a vizen és vasutakon eszközölt összes árúszállítás Magyarország határain belül (Erdély nélkül) $74,_6$ millió vámegyleti mázsára rugott. E mennyiségből legtöbb a gabnára esik. A gőzösökön t. i. $5,_3$, az evezős hajókon $6,_7$, a délkeleti vasuton, 9, a bécsgyőri vasuton $5,_5$, a déli vasuton $4,_3$, a tiszavölgyi vonalokon $2,_8$, öszszesen tehát $33,_6$ millió mázsa gabna szállittatott, míg 1847-ben a hajókon és vasutakon szállított gabna csak 8—9 millió mázsát tett.

A ujszőny-buda-fehérvár-kanizsa-pragerhofi vonalokon mindjárt az első évben, t. i. 1861-ben igen nagy közlekedés volt, mert azon vonalokon 7 millió mázsa árú szállíttatott. Ebből 4 millió mázsa a gabnára esett, mely Buda felől Pragerhof felé ment; $2,_5$ millió mázsa gabna Triesztbe került.

*) Das österreichische Budget für 1862, 579 s k. l.

Az egész osztrák birodalomban 1847-ben a vasutakon 18,6 millió mázsa árú és 4,8 millió személy szállíttatott, 1861-ben pedig 185,6 millió mázsa árú és 12,2 millió személy. A Duna gőzösein az egész birodalom határain belül 1847-ben 3,3 millió mázsa árú, 852,00 személy és 6,2 millió frt pénzküldemény, 1861-ben pedig 241 millió mázsa árú, 1,3 millió személy s 46,3 millió frt pénzküldemény szállíttatott. Az 1859 óta keletkezett többi dunai gőzösökön 1861-ben körülbelöl 2 millió, az evezős hajókon pedig 7—8 millió mázsa árú szállíttatott. Tehát az 1847-ben a Dunán és mellékvizein s a vasutakon szállított árúk 33,9 millió, 1861-ben pedig 218,9 millió mázsára rugtak.

A tengeri forgalom is növekedett. 1847-ben az osztrák kikötőkbe 35,2 millió mázsa árú behozatott, 37,2 millió mázsa árú pedig kivitetett onnan; 1860-ban a tengeri behozatal 92,8, a kivitel pedig 87,7 millió mázsára rugott.

V. A kereskedés, s a műipart, közlekedést és kereskedést előmozdító intézetek.

Az osztrák birodalom kereskedése általában.

Az osztrák birodalomban a jelentéktelenebb kikötők közlekedésére egymás között s a nagyobb kikötőkkel egyedül a belföldi parthajók vannak feljogosítva, a nagyobb tengeri kikötők közlekedésében egymás között s a külföld tengeri városaival külföldi hajók is vehetnek részt. Trieszt, Velencze, Fiume, Buccari, Zengg, Carlopago és Portoré szabad kikötők, hol az árúkat vámfizetés nélkül lehet lerakni, hogy onnan vagy a vámvonalon belül eső osztrák városokba szállíttassaaak, s csak akkor vámoltatnak meg, vagy hogy onnan, a körülményekhez képest, külföldi piaczra vitettessenek. Tehát az osztrák kikötők árúforgalma nem azonos az osztrák birodalom tengeri kereskedésével. A nagyobb osztrák kikötők hajóforgalmának kisebb felerésze a belföldi, azaz a kikötők által egymás között folytatott közlekedésre, nagyobb fele pedig a külföldi államokkal folytatott közlekedésre esik,

ha t. i. a forgatott árúk pénzértékét tekintjük. Ausztria különösen Nagybritanniával, Törökországgal, a pápai birodalommal, Olaszországgal és Francziaországgal folytat tengeri kereskedést.

A vámsorompók, melyek 1848 előtt a magyar és örökös osztrák tartományok között fennállottak, 1850-ben eltöröltettek, s így az osztrák birodalom összes tartományai egymással szabadon üzhetnek kereskedést.

A külfölddel való kereskedésre nézve jelenleg az osztrák birodalomban két vámterület áll fenn, t. i. a közönséges s a dalmátországi vámterületek. A nagy vámokat, melyek a külföldi gyártmányok behozatalát nehezítették s némi tekintetben lehetlenné tették, 1852 óta leszállították s így a tiltó vámrendszer helyébe a védő vámrendszert léptették.

A belkereskedés azaz azon kereskedés, mely a birodalom határain belül folytattatik, sokkal nagyobb, öt—hat annyi, pénzértéket képvisel, mint az idegen államokkal folytatott külkereskedés, de annak nagyságát számadatokkal nem lehet felmutatni, minthogy az a vámoltatási ellenőrködésnek nincs alávetve. Azért a vámsorompók eltöröltetése óta az osztrák birodalom magyar- és nem-magyar tartományai között folytatott kereskedést sem lehet kimutatni, mert most az is belkereskedés. A belkereskedés főhelyei a magyar tományokban: Pest, Győr, Pozsony, Debreczen, Soprony, Kassa, Zimon, Zágráb, Nagyszeben, Brassó; a nem-magyar tartományokban pedig: Bécs, Lincz, Salzburg, Prága, Reichenberg, Pilszen, Brünn, Olmütz, Troppau, Bielitz, Lemberg, Brody, Gratz, Botzen, Mantua, Verona, Pádua.

A külkereskedés pénzértéke 1831-ben 156, 1847-ben 263, 1857-ben 548 millió frtra rugott. 1831-ben a kivitt árúk értéke 10 millióval nagyobb volt, mint a behozott árúké, de 1847-ben megfordítva a behozott árúk pénzértéke 17 millióval haladta meg a kivitt árúk értékét. 1850-ben a behozott árúk pénzértéke 55, 1857-ben $52,_{5}$ millióval multa felül a kivitt árúk értékét. Tehát az osztrák birodalom külkereskedése akkor szenvedőleges volt. 1858-ban a behozatal a közönséges vámterületre nézve $308,_{286}$, a dalmát vámterületre nézve

$9,_{886}$, a kivitel $275,_{6}$ és $7,_{250}$, tehát az összes külkereskedés $600,_{522}$ millió frtra rugott, s a behozatal a kivitelt $34,_{822}$ millió frttal haladta meg. A következő években már a kivitel haladta meg a behozatalt.

	Behozatal a közönséges vámterületre	Behozatal a dalmát vámterületre	Kivitel a közönséges vámterületből	Kivitel a dalmát vámterületből	
1859-ben	$268,_{228}$	$8,_{560}$	$292,_{651}$	$5,_{438}$	millió frt
1860-ban	$229,_{231}$	$8,_{066}$	$306,_{849}$	$5,_{573}$	„ „
1861-ben	$235,_{847}$	$7,_{997}$	$307,_{680}$	$4,_{514}$	„ „
1862-ben	$214,_{918}$	$7,_{305}$	$332,_{853}$	$5,_{662}$	„ „

Tehát 1862-ben a közönséges vámterület összes külkereskedése 547.771,514 frtot tett, vagyis 4.244,302 frttal többet mint 1861-ben, s a kivitel a behozatalt $117,_{935}$ millió frttal haladta meg. A dalmát vámterület összes külkereskedése 12.967,167 frtra rugott, vagyis 455,530 frttal kevesebbre mint 1861-ben, s ott a behozatal haladta meg a bevitelt, és pedig 1.643,021 frttal.

Ha a közönséges vámterület külkereskedéséből a behozott és kivitt nemes fémek s az arany- és ezüstpénzek értékét levonjuk, marad 1862-ben a behozatalra 189.333,541 frt, a kivitelre pedig 302.139,018 frt s igy az összes külkereskedésre 491.472,559 frt, mig 1861-ben az igy tisztázott behozatal 205.284,822 frt, a kivitel 281.529,615 frt, az összes külkereskedés 486.814,437 frtot tett.

Az átmenő kereskedés, vagyis a birodalmon át más államba szállitott árúk pénzértéke 1856-ban volt legnagyobb, mikor is az $166,_{137}$ millió frtra rugott. Ugyanazon évben a határszéli gyárvárosokba további feldolgozás vagy kikészítés végett szállitott árúk is a legnagyobb pénzértéket érték el, t. i. a $14,_{051}$ millió frtot.

A határszéli vámjövedelem 1831-ben 11, 1847-ben 19, 1857-ben majdnem 23 millió frtra rugott, de azután mindinkább csökkent s 1861-ben 12.968,237, 1862-ben pedig 13.882,280 frtot tett.

Az 1862-diki külkereskedés fő árú czikkei a következő pénzértéket képviselték:

Vámosztály	Értéke a behozatalnak	Értéke a kivitelnek
Gyarmati árúk s déli gyümölcsök .	16.444,312	—
Dohány és dohánygyártmányok . .	4.746,289	631,576
Kerti- és mezei termények . . .	13.383,409	44.692,615
Állatok	16.131,304	8.427,770
Állati termények, melyek nincsenek más osztályokba foglalva . .	6.014,962	3.914,965
Zsiradékok és zsíros olajok . . .	14.601,220	2.339,652
Italok és ételek	2.179,712	3.123,744
Tüzelő-, építő- és szerszámfa . . .	6.069,969	36.398,268
Orvosi, szagos, festék árúk, timári s vegyészeti segédanyagok . .	14.512,711	4.961,008
Fémek, érczesek, nyersek s félgyártmányok	31.879,847	35.608,449
Szövőanyagok	29.750,269	55.658,367
Fonalak	15.903,723	8.608,798
Szövetek	11.878,110	44.646,760
Szalmából, héjból stb., papirból való árúk	1.659,815	5.463,384
Bőrök s bőr és szűrárúk	6.331,800	11.092,080
Fa, üveg és cserép árúk	3.812,274	22.622,567
Fém árúk	3.343,024	11.399,085
Szárazföldi és vizi jármüvek . . .	549,600	5.931,160
Szerszámok, Gépek, müszerek s apró fémárúk	7.595,545	24.413,616
Vegyészeti termények, festék, zsiradék és gyujtó árúk	2.164,396	5.125,082
Irodalmi és müvészeti tárgyak . .	5.966,705	2.660,520
Hulladékok	—	133,552
Összeg	214.918,496	332.853,018
Ebből a nemes fémeket, s az arany ezüst pénzt levonván	25.584,955	30.714,000
Marad	189,333,541	302.139,018

A magyar tartományok kereskedése.

Fényes szerint 1845-ben a külföldről és ausztriai tartományokból Magyarországba behozott árúk pénzértéke 68.514,437, a Magyarországból külföldre s az ausztriai tartományokba kivitt árúk pénzértéke pedig 71.735,683 pfrtra rugott. A főbb árú czikkek nemeit a következő kimutatásból láthatjuk:

Árú neme	Behozatal Külföldről	Ausztriai tartomá-nyokból	Összesen pengő forint
Ggyarmati árú	1.159,722	1.828,554	2.988,276
Gyümölcs	695,524	48,333	743,857
Dohány	223,175	1,850	225,025
Olaj	431,770	3,400	435,170
Gabna és hüvelyes vetemények	166,770	656,145	822,915
Italok	380,211	274,736	654,947
Hal	89,100	6,530	95,630
Szárnyasok és vadak	516	2,605	3,121
Vágó marhák	2.751,964	793,040	3,545,004
Enni való állati készítmények .	22,342	76,504	98,846
Igás barom	54,800	312,270	367,070
Épitő s tüzre való anyagok . .	213,952	495,568	709,520
Gazdasági készítmények . .	85,696	310,739	396,435
Orvosi és szagos árúk . . .	276,415	171,058	447,473
Vegytani készítmények . . .	99,678	448,474	548,152
Konyhasó	134,546	77,137	211,683
Festék és festett szövetek . .	1.407,941	284,890	1.692,831
Mézga, gyanta s efféle olajok .	93,575	110,080	203,655
Timári szerek	164,848	29,255	194,103
Ásványok és földek	61,489	46,517	108,006
Drága kövek, gyöngyök, nyers nemes ércz	162,590	33,414	196,004
Nem-nemes érczek nyersen s félig feldolgozva	51,889	1.137,199	1.189,088
Nyers szövetek	3.404,939	1.907,122	5.312,061
Fonál	367,229	3.342,705	3.709,934
Gyártmányok	1.178,952	42.073,679	43.252,631
Irodalmi és művészeti tárgyak .	101,280	261,720	363,000
Összeg	13.780,913	54.733,524	68.514,437

Árú neme	Kivitel Magyarországból Külföldre	Ausztriai tartomá-nyokba	Összesen pengő forint
Gyarmati árú	154	114,528	114,682
Gyümölcs	51.712	306,490	358,202
Dohány	577,620	2.118,600	2.696,220
Olaj	328,630	580,025	908,655
Gabna és hüvelyes vetemények	2.043,954	17.208,432	19.252,386
Italok	433,292	1.052,694	1.485,986

Árú neme	Kivítel Magyarországból Küföldre	Ausztriai tartományokba	Összesen pengő forint
Hal	86,030	107,610	193,640
Szárnyasok és vadak	4,848	621,088	625,936
Vágó marhák	1.029,441	8.641,613	9.671,054
Enni való állati készitmények	228,741	596,467	825,208
Igás barom	13,430	608,000	621,430
Épitő s tüzre való anyagok	711,979	321,653	1.033,632
Gazdasági készítmények	115,224	103,838	219,062
Orvosi és szagos árúk	76,128	178,162	254,290
Vegytani készítmények	119,387	719,502	838,889
Konyhasó	—	11,154	11,154
Festék és festett szövetek	15,867	48,611	64,478
Mézga, gyanta s efféle olajok	960	650	1,610
Timári szerek	23,487	1.269,454	1.292,941
Ásványok és földek	1.684	19,979	21,663
Drága kövek, gyöngyök, nemes ércz nyersen	300	433,736	434,036
Nem-nemes érczek nyersen s félig dolgozva	244,628	2.077,424	2.322,052
Nyers szövetek	4.322,941	21.205,964	25.528,905
Fonál	8,897	121,816	130,713
Gzármányok	1.003,748	1.272,766	2.276,514
Irodalmi és müvészeti tárgyak	30,529	121,816	152,345
Összeg	11.873,611	59.862,072	71,735,685

Hogy Magyarország külkereskedése, mind behozatala mind kivitele, évről évre növekedett, azt a kevetkező adatok bizonyítják:

1 Kivitel	1831-től 1840-ig évenkint		1842-ben		1845-ben	
Juh, kecske, zerge, őz, szarvas, kutya, bornyu, bárány és nyulbőr	15,744	mázsa	17,245	mázsa	15,595	mázsa
Buza	1.313,626	„	1.377,637	„	2,408,118	„
Rozs	187,110	„	65,809	„	942,013	„
Árpa és köles	151,973	„	114,474	„	364,614	„
Zab	584,760	„	338,558	„	782,812	„
Gubacs és gubacsliszt	152,172	„	119,328	„	230,100	„
Repcze mag	34,521	„	96,996	„	287,460	„
Gyapju	234,958	„	240,669	„	214,446	„

Kivitel	1831-től 1840.ig évenkint	1842-ben	1845-ben
Dohány levél . .	241,062 mázsa	129,323 mázsa	211,625 mázsa
Szarvas marha .	72,729 darab	63,312 darab	106,230 darab
Sertés	218,989 „	290,019 „	352,440 „
2 Behozatal			
Gyapot szövet .	46,060 mázsa	77,526 mázsa	99,632 mázsa
Fejér gyapotfonál	4,691 „	9,106 „	11,662 „
Vászon . . .	32,456 „	28,595 „	35,626 „
Gyapju szövet .	26,566 „	31,799 „	41,286 „
Selyem árú . .	1,008 „	1,591 „	1.728 „

Erdély bevitele a külföldről 1850-ben a következő volt: gazdasági nyers termények 1.830,872 ft, ipari anyagok és félgyártmányok 1.790,208 frt, gyártmányok 22,549 frt; kivitele a külföldre: gazdasági nyers termények 450,951, ipari anyagok és félgyártmányok 413,531, gyártmányok 1.979,351 ft. Az összes bevitel a külföldről tehát 3.643,629, a külföldre való kivitel pedig 2.843,833 ftra rugott.

Az összes magyar tartományok behozatala a külföldről és kivitele a kültöldre 1862-ben a következő volt:

A). Behozatal.

Gyarmati árúk és déli gyümölcsök . . .	78,060 mázsa
Dohány és dohány gyártmányok	22,423 „
Kerti és mezei termények	666,429 „
(Buza és tönköly 21,258 m., rozs, köles, pohánka, tengeri 503,755 m., árpa, maláta, zab 31,014 mázsa, hüvelyes vetemények 892 mázsa.)	
Állatok	643,139 darab
(Ökör és bika 45,587 darab, tehén s fiatal marha 27,602 darab, juh, kecske, bárány, malacz 108,226 db., sertés 445,425 darab, ló, csikó, szamár 2,653 db.)	
Állati termények, bőr, hus, sajt	61,976 mázsa
Zsiradékok és zsiros olajok	46,708 „
Italok és ételek	50,428 „
(Mindenféle bor 47,338 mázsa)	
Tüzelő, épitő és müanyagok	5,676 „
Orvosi, szagos, festek áruk, timári és vegytani szerek	48,998 „
Fémek nyersen s félig feldolgozva . . .	8,914 „
Szövő anyagok	102,153 „
Fonálak	2,692 „

Szövetek	1,901	„
Papir és papirárúk	509	„
Bőr és bőr árúk	6,086	„
Fa, üveg és cserépárúk	4,700	„
Fémárúk	2,016	„
Gépek és apró fémárúk	9,579	„
Vegytani termények, festék és zsirárúk . .	1,264	„
Irodalmi és müvészeti tárgyak	2,757	„
Az összes behozatal tehát	1.123,269	mázsa árú
	643,139	darab állat.

B,) Kivitel.

Dohány és dohány gyártmányok	11,688	mázsa
Kerti és mezei termények	333,780	„
(Buza és tönköly 117,856 m., rozs, pohánka, kőles, kukoricza 29,488 m., hüvelyes vetemények 9,988 m., árpa, maláta, zab 21,160 m., rizs 254 m., liszt 127,373 m.		
Állatok	99,956	darab
Állati termények	13,678	mázsa
Zsiradékok és zsiros olajok	12,875	„
Italok	47,715	„
(Bor 28,620 m.)		
Tűzelő, épitő és mű anyagok	509,184	„
Orvosi, szagos, festék, timári és vegytani anyagok	150,796	„
Fémek, nyersen s félig feldolgozva	25,763	„
Szövő anyagok	71,147	„
Fonálok	682	„
Szővetek	29,740	„
Szalma, síkhéj, nád stb. valamint papirból való árúk és papir	19.659	„
Bőr és bőrárúk	5,645	„
Fa, üveg és cserép árúk	44,065	„
Fémárúk	11,824	„
Járóművek, hajók	1,379	darab
Szekerek, kocsik és szánkák	367	„
Müszerek, gépek és apró fémárúk	2,036	mázsa
Vegytani termények, festék, zsir- és gyujtó árúk	6,196	„
Irodalmi és müvészeti tárgyak	650	„
Hulladékok (Rongy 3361 mázsa)	3,412	„
Összes kivitel	991,135	mázsa árú,
	99,956	darab állat,
	1,746	db járómű.

Azon kereskedési czikkek pénzértékét nem tudjuk. Magyarország kereskedése az ausztriai tartományokkal 1848 előtt majdnem ötször haladta meg annak a külfölddel való kereskedését; ez arány hihetőleg most sem nagyon változott, s igy Magyarországnak az ausztriai tartományokkal és a külfölddel folytatott kereskedése valami 12—14 millió mázsára rug, t. i. az állatokon és járómüveken kivül. A vámbevételek Magyar-, Horvát- Tótországban s Erdélyben 1862 januártól novemberig bezárólag a következők voltak: behozatali vám: 1.633,922 frt (1861-ben 1.676,158 frt), kiviteli vám 18,434 frt (1861-ben 11,205 frt), átviteli vám 4,471 frt, (1861-ben 9,379 frt), mellék illetékek 127,339 frt, (1861-ben 103,640 frt), összesen tehát 1862-ben 1.784,166 frt, 1861-ben pedig 1.800,382 frt.

A vasutak és gőzhajózás által megkönnyített és gyorsított közlekedés folytán az országos vásárok jelentősége mindinkább csökken. Ezt különösen Pesten és Debreczenben is tapasztalják. Most Pesten már a gyapjuból is sokat vásárolnak az országos vásárokon kivül. 1862-ben Pesten összesen 157,000 mázsa gyapjú jutott forgalomba, 122,000 mázsa a hat vásáron, 30,000 mázsa pedig a vásárok közötti időközökben vásároltatott.

Pesten különösen a gyártmányokkal való kereskedés is hanyatlik, s mindinkább Bécsben központosul. Az említett városokon kivül Arad, Győr, Törökbecse, Soprony, Baja, Temesvár, Károlyváros, Debreczen, Miskolcz, Kassa, Losoncz, Nagy-Szombat, Nagy-Kanizsa, Kecskemét, Mezőtúr, Fejérvár, Szabadka, Eszék, Mohács, Pécs, Ujvidék, Komárom, Rosnyó stb. városok űznek jelentős kereskedést. Erdély főkereskedő városai: Brassó, Nagyszeben, Kolosvár, Szamosujvár, Maros-Vásárhely, Megyes.

A magyar királyság a szomszéd tartományoknak és külföldnek, ugy szólván, csak nyers terményeket adhat el; müiparának készítményei a külkereskedésben tekintetbe is alig jöhetnek. Jelenleg főkereskedési czikkei a gabna és liszt s a gyapju. Mennyi gabna és gyapju vitetik ki évenként az osztrák birodalom nem-magyar tartományaiba és a külföldre, arról nincs teljesen biztos tudomásunk. 1861-ben a hajókon

12.033,454, a dél-állami vaspályán Trieszt felé 2.284,360, különböző állomásaira 746,764, az állami vaspályán 4.058,105, összesen 19.123,683 mérő gabna szállíttatott; e mennyiségnek pénzértéke valami 75 millió frt. A pesti piaczra összesen 8.102,680 mérő gabna szállíttatott, 5.252,961 mérő pedig elszállíttatott onnan. A Győrre szállított gabna mennyiség körülbelöl 6 millió mérő; Sziszeken végre, mely a magyar gabnakereskedés harmadik helye, 3 millió mérő gabna került forgalomba.

A gyapjuból a magyar tartományok évenkint 2—300,000 mázsát adnak el a birodalom nemmagyar tartományainak s a külföldnek; a repczemagból 100,000—200,000 mázsát. A borkereskedés még csekély. A hamuzsir, széksó, timsó, salétrom kelendősége nehány év óta csökkent. Hazánk külkereskedésének jelentős tárgyai lehetnének: a gyümölcsök, kivált szilva, a kender, lóhermag, méz, komló s más kereskedelmi és orvosi növények, ha kellő mennyiségben termeltetnének, s ha mind a termesztők, mind a kereskedők nagyobb becsületességet tanúsítanának, mint eddig némely termesztők és kereskedők tanúsítottak.

A külkereskedés főczikkei.

Az osztrák birodalom 1851—1860-ig folytatott külkereskedését illetőleg még a következő adatokat közöljük:

A gazdasági termények behozatala és kivitele az említett évtizedben kerek számmal s millió forintokban a következő volt.

	Behozatal	Kivitel	Behozatali többlet
Kerti és mezei termények . . .	186	167	19
Állatok	169	60	109
Állati termények	73	49	24
Zsiradékok és zsiros olajok . . .	152	14	138
Italok és ételek	44	27	17
Orvosi, illatos és festék anyagok .	175	39	136
Fémek, nyersen s félig feldolgozva .	336	260	66
Összeg	1,135	616	499

Ausztria tehát a mult évtizedben 499 millió forintára több gazdasági terményt hozott be mintsem kivitt, s ha a be-

hozott és kivitt tüzelő és épitő fa értékét (behozatal 58, kivitel 131, kiviteli többlet 72 millió frt) is számba vesszük, tehát még akkor is a behozatali többlet 418 milló frtra rug.

A bevitt gyapot az emlitett évtizedben . .	231 millió ftot tett	
A „ gyarmati árúk és déli gyömölcs .	210 „ „ „	
Összeg	441 millió frt.	

E két tételt hozzáadván az előbbi összeghez, a behozatali többlet fejében 860 milliót nyerünk. Ezt jobbára csak a gyáripar terményei által lehetett kiegyenlíteni.

A nyers és félig feldolgozott selyem behozatala	29, kivitele	492 frtra
A gyapju behozatala'.	89, „	131 frtra rugott
Tehát e két czikkre nézve a kiviteli többlet		594 millió frt.

A szövetek behozatala.	91, kivitele	359	millió frt.
A csont, fa, üveg, cserép árúk beh. .	96, „	206	„ „
A fémárúk behozatala	35, „	56	„ „
A vegytani termények behozatala .	24, „	32	„ „
Serte, papir stb. árúk „ .	15, „	37	„ „

Ezen árúkra nézve tehát a mult évtized alatt a többlet 527 millió ftra rugott.

De a fonalakra, irodalmi és művészeti tárgyakra nézve ismét másképép áll a dolog, t. i. a fonal behozatala 140, kivitele 15 millió, az irodalmi és művészeti tárgyak behozatala 59, kivitele 28 millió ftra rugott, tehát a beviteli többlet 156 millió frtot tett.

Söt a mult évtizedben még dohány is több hozatott be, mintsem kivitetett, mert a behozatal 72, a kivitel csak 12 milliót tett, a behozatali többlet tehát 62 millió frt.

Egybefoglalván azon tételeket, ugy találjuk, hogy kiviteli többletül 49 millió frt marad.

Ezekből azon következtetést vonhatjuk ki, hogy az osztrák birodalomban a mezei gazdaság és állattenyésztés még korántsem emelkedett a fejlődés azon fokára, a melyre emelkednie lehet és kell. Különösen nagyon feltűnő, hogy az állatokra nézve oly nagy a behozatali többlet. A mi az egész osztrák birodalomra nézve áll, az különösen a magyar tarto-

mányokat is illeti. Magyarországban általán véve még nagyon is csekély müipar van, a müipar készítményei tehát keveset nyomnak Magyarország activ kereskedésében. S midőn ez igy van, azt kell tapasztalnunk, hogy még állatokat, állati terményeket, zsiradékokat és italokat is többet hozunk be a külföldről, mintsem oda kiviszünk.

A müipart és kereskedést előmozdító intézetek.

A czélszerü törvényes intézkedéseken, szárazföldi csinált utakon, vasutakon s a hajózáson kivül különösen a hitelintézetek mozdítják elö a müipart és kereskedést.

Az osztrák birodalom föhitelintézetei a következök:

Az osztrák nemzeti bank, részvényes alaptökéje 1860-ban volt 109.384,590 frt, tartaléktökéje 10.692,394 frt.

Az alsó-osztrák leszámitolási társaság (Escompte Gesellschaft), alaptőkéje 10.500,000 frt, kibocsátott részvényei 7.000,000 forintról szólnak, tartaléktökéje 2.259,816 frt.

A kereskedelmi és ipari hitelintézet, alaptőkéje 105.000,000 frt, kibocsátott részvényei 60.000,000 frtról szólnak, tartaléktökéje 822,515 frt.

A trieszti kereskedelmi bank, alaptőkéje 5.000,000 frt, kibocsátott részvényei 2.500,000 frtról szólnak.

A nemzeti bank az 1816. jun. 1-jén kibocsátott cs. pátens következtén keletkezett; kiváltságai 1841. jul. 1. 25 évre s 1862-ben a birodalmi tanács által ismét 25 évre erősíttettek meg, bizonyos föltételek és alapszabályai módositása mellett.

1818-ban 50,621 részvény bocsáttatott ki, melyek egyenkint 1000 bécsi értékü vagyis váltópénzü frtról és 100 pengő frtról szóltak, s melyekre tehát 30.372,600 pfrt fizettetett be; 1853-ban 49,379 részvény bocsáttatott ki, melyek egyenkint 800 pfrtról szóltak. 1856-ban az előbb kibocsátott 100,000 részvény ismét 50,009-rel szaporíttatott meg, melyek egyenkint 700 pforintról szóltak. Tehát a bankrészvények összes száma 150,000.

A bank letéti üzlete 1835 ben, forgatási üzlete 1842-ben,

kölcsönzési üzlete jelzálogra 1856-ban kezdődött. Üzleti jelentéseit most minden héten teszi közzé. 1860- és 1862 végén a nemzeti bank állása a következő volt:

Activák:	1860-ban forint	1862-ben. forint
Arany, ezüst verve és rudakban . . .	95.503,286	105.071,147
A déli állami, lombard-velenczei és központi olasz vasut-társaság vételi részletei	34.000,000	22.000,000
Leszámított váltók	58.165,744	66.919,225
Előlegek letett értékekre	54.417,830	53.484,800
Kölcsönök jelzálogokra	55.726.072	58 679,495
Az államnak adott kölcsönök	257.054,160	227.289,204
Földtehermentesítési kötelezvények . .	22.959,820	15.749,012
Tartaléktőke	10.972,244	12.178,008
Nyugdíjazási tőke	1.356,728	1.356,728
Az épületek értéke és egyéb követelések értéke	48.000,848	4.378,277
Külföldi váltók, az állam letéteménye .	—	353,661
Ezüstben és külföldi váltókban ugyanannyi bankjegyért	—	4.617,155
Kintlevő vételi részletek már eladott állami jószágokért	—	1.338,491
A volt állami adósság-törlesztő pénzalap értékei, melyek a banknak adattak át .	—	24.888,168
Összeg	638.156,682	631.820,635
Passivák:		
A részvényesek befizetései 1818-ban . .	31.891,230	
„ „ „ 1853-ban . .	41.478,360	109.384,590
„ „ „ 1856-ban . .	36.015,000	
A keringésben levő bankjegyek . . .	474.861,562	426.877,276
A záloghiteli osztály záloglevelei . . .	41.834,535	36.079,965
Föl nem vett részvény-osztalékok s folyó számlák	189,823	2.353,233
Tartaléktőke	10.692,395	12.178,535
Nyugdijazási tőke	1.193,777	1.207,082
Beváltandó bankutalványok	—	167,728
Összeg	638.156,682	631.820,635

A beszámított váltók közöl 1862-ben Bécsre 45,578,812, Prágára 4.563,963, Brünnre 2.994,653, Pestre 2.609,413, Triesztre 2.899,667, Lembergre 994,062, Gratzra 942,202, Linczre 633,920, Olmützre 657,165, Troppaura 474,309, Brassóra 936,080, Kingenfurtra 373,307, Krakóra 466,656

Laibachra 392,833, Fiumére 402,305, Debreczenre 457,490, Temesvárra 378,893, Reichenbergre 832,487, Innszbruckra 331,000, frt esett. Ezen városokban vannak a nemzeti bank fiókintézetei. A bank üzletének nyeresége 1862. másik félévben 6.297,7.1 frtra rugott, egy-egy részvény 29 frt osztalékot kapott.

Az osztrák hitelintézet 1856-ban keletkezett; fiókintézetei Pesten, Prágában, Brünnben és Brassóban vannak.

Az alsó-osztrák leszámítolási társaság 1854-ben keletkezett, müködése csak Alsó-Ausztriára terjed ki.

Galicziában földhitel-intézet van, melynek rendeltetése a földbirtokosokat segélni, s mely nem üzérkedési vállalat.

Magyarországban a nemzeti bank és hitelintézet fiókjain kivül van a magyar kereskedelmi bank, mely 1842-ben keletkezett, s melynek alaptőkéje 2.100,000 frt, tartaléktőkéje pedig 1862-ben 100,630 frtot tett. Leszámítol váltókat, ad előlegeket kézi zálogokra, fizet kamatokat a betételekért s kereskedelmi folyó számlák üzletét is megnyitotta. $186^1/_2$-ben összes bevételei 20.921,283 forint, kiadásai pedig 20.849,451 frtra rugtak. $186^2/_3$-ban pedig az összes pénztári forgalom 44.595,032 frtot tett.

1863-ban a galicziaihoz hasonló magyar földhitel intézet keletkezett, melynek székhelye Pest, s melynek rendeltetése az, hogy a földbirtokosok olcsóbb kölcsönökre tehessenek szert.

Váltókat az Első magyar biztositó társulat is leszámítol. Kolozsvárt, Győr-Szigeten s másutt kölcsönös segélyezési egyletek vannak. A kolozsvári kisegítő-pénztár-egyletnek 1862-ben 1082 tagja volt, a kikölcsönözött öszszeg 476,676 frtra rugott, a mult évről pedig 96,673 frtnyi kölcsönök maradtak.

Pesten 1856 óta az ugynevezett Albrecht-alapítvány van, melynek rendeltetése ügyefogyott mesterembereket kölcsönök által gyámolítani.

A takarék pénztárak is előmozdítják a takarékosságot, müipart és kereskedést s különösen Magyarországban jelentős tényezői a pénzforgalomnak és hitelnek, mi-

dőn váltókat leszámitolnak, elölegeket és kölcsönöket adnak értékpapirokra, kézi zálogokra, ingatlanokra.'

A magyar tartományokban 1857-ben 33 takarékpénztár volt; ezekből 28 az akkoron volt öt magyar közigazgatási kerületre, 2 a temesvári kerületre, 1 Horvát-Szlavonországra s 2 Erdélyre esett. Jelenleg valami 54 takarékpénztár van a magyar királyságban., és pedig a következő helyeken: Albert-Kázmér (Mosonyban), Arad, Baja, Beszterczebánya, Brassó, Buda, Debreczen, Eger, Eperjes, Érsekujvár, Esztergom, Gyöngyös, Győr, Homonna, Igló, Kaposvár, Kassa, Késmárk, Komárom, Körmöczbánya, Kőszeg, Liptó-Sz.-Miklós, Lőcse, Losoncz, Miskolcz, Nagy-Becskerek, Nagy-Kanizsa, Nagy-Kőrös, Nagy-Szeben, Nagy-Szombat, Nagy-Várad, Nyiregyháza, Nyitra, Ó-Buda, Pápa, Pécs, Pest, Pinkafő, Pozsony, Rozsnyó, Rimaszombat, Selmeczbánya, Soprony, Szabadka, Szeged, Szekszárd, Székesfejérvár, Szomolnok, Temesvár, Tokaj, Ujhely, Veszprém, Zágráb, Zombor városokban és helységekben.

Nem kaptunk még mindezen takarékpénztáraktól üzleti kimutatást, nehánya csak a folyó 1863-diki évben keletkezett. Azért az általok eszközölt egész pénzforgalmat sem tudjuk. 1861-re nézve a következő 20: aradi, budai, érsekujvári, eperjesi, győri, komáromi, körmöczbányai, kőszegi, miskolczi, nagykörösi, nagyszombati, nagyváradi, pécsi, pesti, pozsonyi, szegedi, (csongrád megyei), szekszárdi, iglói, (XVI szepesi városok) és zólyomi (beszterczebányai) takarékpénztárak kimutatásait vettük. Ezekben az összes betételek 18 215,630 frtra rugtak; ez összegből a pestire 7.983.998, a budaira 3.549,951, a pozsonyira 1.234,301 frtra esett. Forgalmi vagyona a pestinek 11.252,652, a budainak 5.546,988, a pozsonyinak 3.841,944, a fejérvárinak 1.203,308, az eperjesinek 1.021,765 frtot tett.

Az egész osztrák birodalomban 1860-ban 110 takarékpénztár volt. Az összes betételek a birodalom nem-magyar tartományaiban 107.985,288 forintra rugtak, ez összegből a bécsire 35.704,423, az összes alsó-ausztriai takarékpénztárakra 44.573, 223, a csehországiakra 30.603,476, a stajerországiakra 11.124,446 frt esett.

Az osztrák birodalomban 1860-ban a következő részvényes társulatok egy millió forintnál nagyobb alaptőkével birtak:

Társulatok	Részvényes tőke	Valósággal befizetett tőke	Elsőbbségi s más kölcsönök
	osztrák forintokban		
Dunai gőzhajózási társaság	25.200,000	25.200,000	8.176,875
Az osztrák Lloyd gőzhajózási társaság	9,450,000	9.450,000	11.253,230
Ferdinánd-császár éjszaki vasut-társaság	53.331,797	53.331,797	22.202,290
Osztrák állami vasut-társaság	92.797,175	92.727,172	82.897,696
Déli állami, lombard-velenczei és központi olasz vasut-társaság	150.000,000	105.000,000	61.219,016
Erzsébet császárné nyugati vasut-társaság	68.250,000	31.500.000	33.043.749
Wolfsegg-Traunvölgyi szénbánya társaság	1.890,000	1.219,575	405,000
Gratz-Kőflachi vasut- és szénbánya-társaság	2.897,475	2.897,475	424,800
A déléjszaki német kapcsolati vasut-társaság	15.745,821	15.745,821	4.612,500
Bustehradi vasut-társaság	2.520,000	2.500,000	—
Aussig-Teplitzi vasut- és bánya-társaság	2.100,000	2.100,000	1.050,000
Brünn Rossitzi vasut-társaság	3.150.000	3.150,000	—
Galicziai Károly-Lajos vasut-társaság	15.750,500	9.793,623	14.689,124
Az első magyar (pozsony-nagyszombati) vasut-társaság	525.000	525,000	630,000
Tiszavölgyi vasut-társaság	25.200,000	20.813,289	15.733,846
Cseh nyugati vasut-társaság	12.000,000	5.400,000	5.400,000
Prágai vasipar-társaság	9.061,500	9.061,500	5.000,000
Budapesti lánczhid-társaság	5.250,000	5.250,000	—
Brassói bánya-társaság	5.000,000	3.000,000	1.500,000
Tlumaczi répaczukorgyár-társ.	3.150,000	3.150,000	1.200,000
Ingatlanok bécsi társasága	2.100,000	1.473,500	—
Bécsi gőzmalmi társaság	1.575,000	1.260,000	—
Teesdorfi gyapotfonó-társaság	1.260,000	1.060,000	—
Osztrák gázvilágítási társaság	1.050,000	840,000	—
Tergovai bánya- és kohó-társaság	1.050,000	1.050.000	—
Kis-Nezsideri papirgyár-társaság	1.050,000	1.050,000	—

Az összes részvényes társulatok részvénytökéje (azoknak elmellőzésével, melyek alaptőkéje a 250,000 frtot nem éri el), 1860-ban 522.254,768 frtra rugott, a valósággal befizetett tőke 418.949,252 frtot, az elsőbbségi és más kölcsönök 270.235,126 frtot tettek.

Megemlítjük még a budai alagut-társaságot, melynek részvénytőkéje 450,000 pforint, a pesti hengermalom-társaságot, a pesti Pannonia-gőzmalom-társaságot, a debreczeni gőzmalom-társaságot, a rima-murányvölgyi vasgyári egyesületet, melynek vagyona körülbelől 3 millió frt, s a felső-magyarországi bányatársaságot.

Ugyancsak 1860-ban az osztrák birodalomban 17 nagyobb biztosító társulat volt, részvénytőkéjök 33.575,000, valósággal befizetett tőkéjök pedig 4.060,000 frtot tett.

Az osztrák nemzeti bank, alsó-osztrák leszámítolási társaság, hitelintézet, trieszti- és magyar kereskedelmi bankok, részvény-tőkéjök 231.984,590, valósággal befizetett tőkéjök 180.984,590, tartalék-tőkéjök 13.774,723 frtra rugott.

Az itt érintett összes részvényes társulatok alaptőkéje tehát 1860-ban együtt véve 787.814,358, valósággal befizetett tőkéjök 603.993,842, az elsőbbségi kölcsöneik s tartalék-tőkéjök 284.009,849 frtot tettek.

A részvényes biztosítò társulatokon kivül 9 olyan biztosító intézet van, melyek a kölcsönösség elvén alapulnak; ezekből kettő Bécsben, azután egy-egy Linczben, Grátzban, Innszbruckban, Prágában, Brünnben, Erdélyben és Győrött van. A hét nem magyar biztosító-társulatnál 1859 végén 297.382,935 frtnyi tőke volt biztosítva; az általok kifizetett kárpótlás 1.491,135 frtra rngott.

Tüzi, szállítási, jégverési veszélyek ellen s életre és járadékra biztosító társulatok: az Első osztrák biztosító társulat (1824 óta Bécsben); az Assicurazioni generali (1831 óta Triesztben); Azienda assicuratrice (1823 óta ugyanott), Riunione adriatica di sicurtà (1839 óta ugyanott); Nuova società commerciale (1847 óta ugyanott); az Első magyar általános biztosító társulat (1858 óta Pesten). Életre és járadékra az „Anker"-társulat biztosít, melynek székhelye Bécs.

Azután Trieszthen nehány kisebb társulat a szállítási veszélyek ellen biztosít.

Mindezen társulatoknál 1859 végén össz. 3,063.916,029 frtnyi tőke volt biztosítva; díjbevételök az emlitett évben 19.167,293, az általok kifizetett kárpótlások 11.207,819 frtra rugtak.

Az Első magyar általános biztosító társaság székhelye Pest. Működését 1858-ban kezdé meg. Alaptőkéje 3 millió pfrtra rug; az egész részvények 1000, a félrészvények 500 pfrtról szólnak. Egyegy részvény után összesen 30% fizettetett be. 1862-ben alap- és tartalék-tőkéje 5.552,438 frtot tett. 1858-ban 82,909 kötvény után 1.252,125 frtnyi díjbevétele volt, 1861-ben a kötvények száma 264,200, dijbevétele 3.721,785 frt volt. A biztosított érték 1858-ban 153.848,951, 1861-ben 471.720,362 frtra rugott; a kifizetett kárpótlások 1858-ban 1,131 káreset után 282,232 ftot, 1861-ben 6,716 káreset után 2.404,622 frtot tettek. Az életbiztosítást 1863-ban kezdé meg. Ügynökségei nemcsak egész Ausztriában, de a külföldön is vannak.

1862 január 1-jétől a Pannonia magyar viszontbiztosító intézet is fennáll; részvénytőkéje 2 millió frt.

Azokon kivül Pesten az Adriai biztosító társaságnak, a „Generale assicuratrice“, az „Azienda“, a „Nuova società“, az Első ausztriai biztosító társaság, a „Phoenix“, s az „Anker“ és „Vindobona“ biztosító társaságoknak vannak országos főügynökségei.

A tőkék szaporodása.

Báró Czörnig megakarván mutatni, hogy az osztrák birodalomban a tőkék tetemesen szaporodtak, s a nemzeti vagyonosság növekedett, a következőket mondja: Az osztrák birodalom hitelintézetei a mult évtizedben nagyon gyarapodtak. 1848 előtt csak a nemzeti bank 32 millió pfrtnyi alaptőkével s a magyar kereskedelmi bank 2 millió pfrtnyi alaptőkével léteztek. Azóta a nemzeti bank alaptőkéjét 109 millióra szaporította s ujonnan keletkeztek: a kereskedelmi és ipari hitelintézet 60 millió, az alsó osztrák

leszámitolási intézet 7 millió s a trieszti kereskedelmi bank $2,_5$ millió frtnyi alaptökével.

A birodalomban jelenleg fenálló 30 biztositó társulat közől tizenöt 1848 óta keletkezett, s alaptökéik azóta három annyira növekedtek. A takarékpénztárak száma 1848-tól 1860-ig 50-ről 110-re emelkedett, s az azokba betett pénzösszegek 85 millióról 140 millióra növekedtek. De különösen az ipari részvényes társulatok tanusitanak nagy haladást. A 44 nagyobb részvényes társulat részvény-tökéje $522,_2$ millió frt, ebből $418,_9$ millió befizettetett, s azonkivül $270,_2$ millió frt elsőbbségi kölcsönök fejében vétetett föl; az egész befizetett összeg tehát $689,_1$ millió frtra rug. Ebből a gőzhajózási vállatokra 54, a vasúti vállalatokra $587,_5$, a hajózási, hid- és útépítési vállalatokra $7,_5$, a bányászati és kohászati vállalatokra $22,_4$, a szorosb értelemben vett müipari vállalatokra $13,_7$, a gáz világitási vállalatokra $1,_6$, más különböző vállalatokra $2,_3$ millió frt esik. Mindezen tökékből 1848 elején még csak valami 100 millió volt befizetve.

Az állami adósság 1848 óta 1,172 millió frttal növekedett, ebből valami 976 millió a pénzpiaczra került, s az állami kötvények vevői által mintegy 921 millió frt fizettetett be. Körülbelől egy harmada ez összegnek a külföldi, két harmada pedig a belföldi tökepénzesek által fedeztetett, tehát 687 millió frt a belföldön fizettetett be. Az 513 millió frtra rugó földtehermentesítési kötelezvényekből legalább 300 millió jutott a forgalomba; e kötelezvények majdnem egészen a belföldiek kezén maradtak, kik érettök legalább 225 milliót fizettek. Tehát a mult 13 év alatt a közadósságba a belföldön valami 862 millió frt fektettetett.

A hitelintézetek részvényeiből körülbelől két harmad a beföldi tökepénzesek kezén van, ezek tehát azokra $126,_6$ millió ftot fizettek be, $103,_6$ millióval többet, mint mennyi 1848 előtt volt befizetve. A vasuti és más ipari vállalatokra 1847 óta 616 millió frt fordíttatott, ez összegből valami 336 millió a külföldi, 280 millió a belföldi tökepénzesekre esik. A biztosító társulatok alaptökéje 1848 óta 4 millióval, a takarékpénztári betételek 55 millióval szaporodtak.

Az előszámlált vállalatokba és intézetekbe tehát a belföldiek által a mult 13 év alatt befektetett összes tőkék 1,302 millió frtot tesznek, mely összeg más pénzügyi vállalatok tekintetbevételével még 250 millióval megtoldandó. S ha azután az ingatlanokra adott kölcsönöket is számba vesszük, akkor ugy találjuk, hogy az osztrák birodalomban a mult 13 év alatt a nemzeti gazdálkodás által felgyült tőkék 2000—2500 millió frtra rugnak.

Ebből azt következteti b. Czörnig, hogy az osztrák birodalomban a mult 13 év alatt a közvagyonosság nagyon gyarapodott, mivel azon tőkék nem vonattak meg a nemzeti gazdálkodás más ágaitól, hanem a szorgalom és megtakarítás eredményei. Ha ez az egész birodalomra nézve, bizonyos tekintetben áll is, a magyar tartományokra nézve, bizonyosan nem áll. Némi előmenetel talán itt is történt, kivált a földmivelés tekintetében, a mennyiben a magyar tartományok most bizonyosan több gabnát termesztenek, mint 1848 előtt. De ez is sok helyütt a mezőgazdaság más ágainak, pl. a baromtenyésztés rovására s a föld tulságos kiszívásával történik. A gazdasági gépek használata, a robot eltörlése óta, nagyon elterjedt ugyan, mindazáltal alig mondhatjuk, hogy a magyar tartományok a mezőgazdaságba csak azon összegeket is beruházták volna, melyeket a földtehermentesités fejében kaptak. A müiparra nézve csak egykét ágban történt némi előhaladás, de midőn a gyáripar némileg fejlcdezett, a kézmüvek inkább hanyatlottak, s a mesteremberek osztályai egészben véve elszegényedtek. Annyi bizonyos, hogy a feljebb elősorolt tőkékből, melyek az állami adósságba, a közlekedési és müipari vállalatokba ruháztattak be, nagyon kevés jutott a magyar tartományokra, s hogy ezekben a közvagyonosság nem növekedett azon arányban, a melyben a pénz értéke csökkent, az élet általában véve megdrágult s a közterhek növekedtek.

Feljebb közlöttük az 1856-diki hivatalos fölvetést, mely az egész osztrák birodalom lakosainak évi jövedelmére vonatkozik. Ugyanazon fölvetés szerint a magyar tartományok keresete vagyis évi jövedelme a következő volna:

A müiparból, kézművekből, kereskedelemből s efféle vállalatokból	56.873,726 frt
Magán hivatalokból	10.584,254 „
Az ipari munkások keresete	23.621,030 „
A férfi cselédek „	33.047,583 „
A női „	20 039.904 „
A férfi napszámosok „	80.822,588 „
A női „ „	47.827,820 „
Összesen	272.316,855 frt.

Törvényes intézkedések.

A müipart és kereskedést előmozdító törvényes intézkedések közöl megemlítendők: az 1850 ken létrehozott kereskedelmi és ipar kamarák; ilyen 10 van a magyar tartományokban, t. i. Pesten, Sopronyban, Pozsonyban, Kassán, Debreczenben, Nagyváradon, Temesváron, Kolosváron, Brassóban, Zágrábban.

A müipar-tárlatok, milyenek már Pesten is voltak.

Az 1852 aug. 15-kén kelt törvény, mely annak, ki valami uj eljárást feltalál, találmányára nézve kiváltságot biztosit s az 1858 decz. 7-kén kelt törvény, mely az iparosoknak gyártmányaik mintáit és bélyegeit akarja a visszaélések ellen biztosítani.

Az 1859 decz. 20-kán kelt ipar törvény, mely a régi czéhrendszert módositja s a szabad ipart lépteti életbe. E törvény az ipar üzletet minden nagykoru embernek megengedi, és csak a hatóságoknál teendő bejelentéstől teszi függővé. Csak nehány üzlet van még felsőbb engedélyhez kötve, pl. a könyvnyomtatás, könyvkereskedés, a fegyverek és lőszerek gyártása meg árulása.

Az 1854 jan. 1-jén életbe lépett uj vámszabályzat tetemesen leszállította a nemzetközi vámokat s igy a birodalom külkereskedését mozdítja elő. A kivitt áruktól vagy csekély vagy épen semmi vám sem fizettetik, a bevitt áruktól különböző vámok fizettetnek elég bonyolódott rendszer szerint. A megvámoltatandó árúk 22 főrovat alá vannak összefoglalva. A vámok meghatározására és beszedésére az egész birodalomban a határszéleken és az országok belsejében 515 fő és alárendelt vámhivatal van.

VI. A pénz- és hadügyi viszonyok.

Az állami költségvetés.

Az osztrák birodalom állami költségvetése 1847 óta nagy mértékben növekedett, mint ezt a következő kimutatásból láthatjuk. Az állami bevételek és kiadások a következő összegekre rugtak:

	1847	1859	1860	1863
Bevételek:	frt	frt	frt	frt
a közvetlen adókból	47.942,147	94.450,409	99.729,055	109.814,700
a közvetett adókból	95.660,571	149.128.331	178.086,875	184.280,717
az állami tulajdonból	6.002,020	7.466,421	8.863,894	7.616,157
különböző forrásokból	3.736,053	9.784,035	14.959,627	2.874,520
Összes bevétel	153.488,212	260.829,196	301.589,455	304.585,094
Kiadások:				
a közigazgatásra .	94.755,805	106.884.023	104.467,172	107.108,868
a hadügyre . . .	59.488,212	301.150,720	134.621,680	117 504,619
az állami adósságokra és egyéb kötelezettségekre	49.734,255	133.733,666	127.563,413	142.474,261
Összes kiadás	203.978,272	541.768,409	366.652,265	367.087,748
Hiány . .	50.687,476	280.939,213	65.062,810	62.502,654

Itt meg kell jegyeznünk, hogy az 1859-diki közigazgatási évtől kezdve Lombardiának nagyobb része nem fizet többé az osztrák birodalomnak.

Az 1863. és 1864-diki költségvetés fő rovatai a következők:

Bevételek:	1863	1864
I. Közvetlen adók.	forint	forint
1. Földadó	62.481,200	69.981,100
2. Épület- vagy házadó	19.261,300	23.235,500
3. Ipari keresetadó	5.814,900	6.868,100
4. Személyes keresetadó	5.271,000	5.193,400
5. Öröklési adó	29,000	42,600
6. Jövedelmi adó, a földön és épületeken kivül más jövedelmi ágaktól	15.157,700	15.723,900
7. A katonai Végvidék közvetlen adói	1.799,000	—
8. Rendkivüli adó	—	13.818,000
Összes közvetlen adók	109.814.700	138.917,000

II. Közvetett adók.	1863 forint	1864 forint
1. Általános fogyasztási adó . . .	57.678,700	58.410,059
2. Nemzetközi vám (harminczad) . .	15.247,515	15.310,018
3. Sóegyedárúság	33.059.600	34.664,929
4. Dohány	30.901,470	31.749,824
5. Bélyeg	13.116,519	43.388,265
6: Dijak s illetékek jogügyektől és jogszerzésektől	21.271,639	
7. Sorsjátékok	6.034,400	6.629,394
8. Posta	3.714,200	—
8. Belvámok	2.928,600	3.380,181
10. Mértékigazolás	66,500	—
11. Egyesített illetékek a lomdard-velenczei királyságban	106,010	—
12. A katonai Végvidék közvetett adói	155,564	—
Összes közvetett adók	184.280,717	194.086,305

III. Bevételek az állam-tulajdonból, valamint a bányászati és pénzverési ügyekből.	1863 forint
1. Állami javak s erdők	4.909,500
2. Sóbánya-erdők hiány 6000 frt	
3. Az elkobzás jogczíméből származó vagyon . .	183,954
4. Kincstári gyárak	106,353
5. Telegrafok	541,700
6. Bányászat	1.970,077
7. Pénzverés, hiány 90,427 frt	
Összesen	7.615,157

IV. Különböző bevételek.	
1. Fiscalitások és visszaszállások	100,000
2. Némely vallási, iskolai és tanulmányi pénzalapok feleslege	86,320
3. Járulékok némely földtehermentesítési alapokból	643,400
4. Járulékok különböző más pénzalapokból . .	194,900
5. Az egyes koronaországok egyéb járulékai . .	390,300
6. Az állami letéteményi pénztár jövedelmei . .	58,500
7. A megszüntetett adósság törlesztő pénzalap vagyonából származó némely értékek kamat jövedelme	121,200
8. A lombard.-velenczei törlesztési pénzalap jövedelme	209,500
Összesen	1.804,120

A katonai igazgatás saját bevételei 5.777,386 frttal, valamint a tengerészeti igazgatás saját bevételei is

89,700 frttal, itt nem vétettek fel, mivel azok a hadügy-tengerészeti miniszteriumok szükségletéből már levonattak.

V, Bevétel az elidegenített állami javak és bányászati entitásokból	1.070,400
Összes bevételek	304.585,094

Kiadások.

A). Udvartartás és közigazgatás.	forint
1. Udvartartás	7.458,700
2. Kiadások a birodalmi képviseletre	725,537
3. Kabineti iroda	76,000
4. Állami tanács	151,837
5, Miniszteri tanács	68,500
6. Külügyminiszterium	2.486,150
7. Állami miniszterium:	
a) Politikai közigazgatás	25.727,580
b) Vallás és közoktatás	4.724,500
8. Magyar udvari kanczellária	13.109,000
9. Erdélyi udv. kanczellária	3.441,160
10. Horvát-szlavon udv. kancz.	2.022,025
11. Pénzügy-miniszterium	21.584,766
12. Igazságügy-miniszterium	9,150,567
13. Rendőr-miniszterium	2.645,676
14. Kereskedelmi és népgazdasági miniszterium . .	618,108
15. Ellenőri hatóságok	4.613,142
16. Más, a létező kormányozási ágak egyikéhez sem tartozó kiadások	1.386,200
B). Hadügy és tengerészet.	
1) Hadügy-miniszterium	107.023,000
2) Tengerész-ügy	10.481,619
C). Segélyezések és kamat biztosítások	4.843,050
D). 1) Állami adósság kamatai	113.698,750
2) Adósság törlesztés	18.870,500
E). Tőkeberuházás	5.061,961
F). Pénz és váltóveszteség	7.118 420
Összes kiadások	367,087,748

1862-ben a tiszta bevételek 296.599,800, az összes bevételek 449.975,832 forintra voltak előszámítva, a kiadások pedig 392.860,336 frtra rugtak. 1861-ben az előszámított bevételek 299.500,000, a kiadások 340.000,000, a valósággal befolyt bevételek 289.500,000, a tett kiadások 399.000,000 forintot, a hiány 109.500,000 forintot; 1860-ban a bevételek

301.589,000, a kiadások 366.652,000 frtot, a hiány 65.063,000 frtot tették.

Az osztrák birodalomban 1862-ben egy-egy □ mfldre 34,073,$_{33}$ frt állami bevétel s 39,080,$_{38}$ frt állami kiadás, egy-egy lakosra 11 frt állami bevétel s 12,$_{7}$ frt kiadás, a közvetlen adókból 3,$_{08}$ frt, a közvetett adókból 6,$_{65}$ frt esett. A kiadásokból az állami adósságokra 31,$_{12}$, a pénzügyi (beszedési és kezelési) költségekre 24,$_{61}$, a hadügyre és tengerészetre 23,$_{85}$, a vallás, oktatás, tudomány és müvészetre 2,$_{7}$ százalék jutott.

A pénzügy-miniszter által a birodalmi tanács elé terjesztett 1864-diki, 14 hónapra (1863 nov. 1-jétől 1864 deczember végéig) kiterjedő költségvetés szerint:

a rendes állami kiadások 12 hónapra . .	489 903,337 frtot
„ „ „ „ november és deczember 2 hónapra	72.597,379 „
Összesen	512.500,716 frtot.
A rendkivüli kiadások 12 hónapra . . .	76.913,376 „
az év két utolsó hónapjára	25.198,325 „
Összesen	102.112,701 frtot, tehát
Az összes kiadások	614.613,417 frtot tesznek.
A rendes bevételek 12 hónapról . . .	445.557,892 frtra
„ „ az év utolsó 2 hónapjáról	76.119,204 „
Összesen	521.677,096 frtra
A rendkivüli bevételek	43.281,275 „
Az összes bevételek	564.958,871 frtra rugnak
A hiány tehát	49.655,046 „

Ennek fedezésére uj adók ajánltatnak, melyek eredménye 16 millióra tétetik, a többi pedig kölcsönök által fog fedeztetni.

A magyar királyság közjövedelme és közigazgatási költsége.

A magyar királyság közigazgatása 1848 előtt aránylag nagyon olcsó és adózásai mérsékeltek voltak; a nemesség minden közvetlen adótól fel volt mentve. Azóta a viszonyok nagyon megváltoztak.

Fényes szerint 1847-ben Magyar- és Horvátország jövedelmei és kiadásai a következők voltak:

	pforint
Koronai és kamarai uradalmakból . . .	3.895,010
Sóból	10.192,725
Bányászatból	952,986
Harminczadból	5.380,975
Postából	184,391
Lotteriából	513,000
Záloghézi jövedelem	72,795
Rendkivüli jövedelem	1.089,063
Hadi adó	4.395,244
Toborzási adó	75,000
Házi adó (a helyhatóságok adózása a közigazgatási költségek fedezésére)	5.453,125
Királyi városok censusa	18,041
XVI szepesi városok censusa	18,231
Várépítési segély az egyháztól	68,000
Katonai Végvidék jövedelme	2.053,774
Összes jövedelme	34.262,333

Kiadás.

Budán az udvar számára	129,000
Magyar közadósságokért	1.213,000
Kir. kormány- és törvényszékek	1.529,600
Utak épitésére és vízszabályozásra . . .	288,000
A vármegyék és városok belső igazgatására	5.453,125
Végvidéki igazgatás és épületek költségeire	1.042,405
A Magyarországban szállásolt katonaság tartására	8.540,000
A Végvidéki katonaság tartására . . .	1.351,551
Restantiák a közvetlen adóból	225,000
Jövedelem kezelési költségek	6.783,054
Bécsbe a központi birodalmi kincstárba küldetett	7.706,598
Összes kiadás	34.262,333

Erdélyben az összes adózások 1847-ben tettek :

Hadi adó	879,033
Tartományi adó az országos főhivatalok fizetésére	125,765
Harminczadi jövedelem	260,000
Só jövedelem	900,000
Lotteria jövedelem	110,000
Posta „	60,000
Összesen	2.325,298

Ez összeg nehány más mellékes adózásokkal együtt 2.828,759 pfrtra rugott. Tehát az egész magyar királyság közjövedelmei 1847-ben 37.091,092 pfrtot tettek.

Egy hivatalos kimutatás szerint, mely azonban nehány közjövedelmi ágat, mint a koronai javak, a bányászat stb. jövedelmeit elmellözi, a magyar királyság közvetlen köz adója 1847-ben csak 5.736,056, egyéb adózása 16.063,198, összes adózása tehát 21.799,254 pfrtot tett.

Ugyanazon hivatalos kimutatás szerint 1851-ben a magyar királyság közvetlen adói már 20.582,407, közvetett adói 24.731,850, összes adói 45.214,257 frtra rugtak, t. i. az országos, községi stb. pótlékok nélkül. 1850-ben a magyar tartományok összes adója még csak 29.468,224 forintot tett, 1852-ben már 52.620,106, 1853-ban 58.487,895, 1854-ben 64.720,217; 1855-ben 66.552,407 frtra rugott. Különösen Erdély összes adója tett: 1851-ben 5.411,426, 1853-ban 7.212,291, 1855-ben 9.923,975, 1856-ban 10.862,447 frtot.

Az adók növekedését a magyar királyságban a következő kimutatásból láthatjuk:

	1856	1859	1861	1862
Földadó, rendesadó .	16.569,728	20.636,034	22.157,626	22.326,596
„ pótlékok . .	—	10.134,982	—	—
Házadó, rendes adó .	1.612,709	2.646,813	3.088,074	3.013,020
„ pótlékok . .	—	1.458,792	—	—
Személyes kereseti adó	—	5.230,0 0	5.436,000	5.417,670
. „ pótlékok	—	2.812,010	—	—
Jövedelmi adó. . .	—	2.229,563	—	2.716,560
A kat. Végvidék adója	—	—	—	2.214,700
Rendes adó . . .	25.022,142	30.948,410	33.272,300	35.688,546
Rendes adó és pótlékok	—	46.378,100	—	—
Fogyasztási adók:				
Pálinkaadó	4.492,543	4.938,054		
Seradó	505,550	851,991		
Bor- és mustadó . .	1.704,901	1.804,150	12.795,000	12.955,900
Husadó	1.229,515	1.369,694		
Czukoradó	228,602	824,444		
Dohány egyedárúság tiszta jövedelme *) .	5.540,097	hiány	9.142,500	13.729,974

*) Egy más kimutatás szerint a dohány-egyedárúság eredményei 1862-ben a következők voltak: az egész magyar királyságban elkelt belföldi szivar 294.553,426 darab, külföldi 1.414,550 darab,

	1856	1859	1861	1862
Sójövedelem (tiszta) .	11.389,849	9.581,837	12.847,900	11.958,567
Bélyeg	2.384,622	3.132,163	3.732,800	3.626,301
Illetékek	4.191,700	3.995,145	5.467,800	5.358,100
Díjak	257,261	203,205		
Vámjövedelem . . .	—	—	5.154,600	929,120
Utvámok	—	—	224,300	210,700
Lotteria	900,427	1.132,651	910,100	908,336
Posta	—	—	302,400	405,470
Összes közvetett adók	49.621,535	50.066,127	50.578,300	50.644,637
Állami jószágok . .	—	—	3.406,900	3.196,329
Bányászati jövedelem	—	—	315,600	401,138
Pénzverési „	—	—	394,100	363,929
Fiscalitások . . .	—	—	27,600	13,210
Az egyházi és tudományi alapok feleslegei	—	—	132,100	126,754
Járulékok különböző alapokból . . .	—	—	112,200	103,666
Eladott állami javakból	—	—	277,400	--
Összes tiszta jövedelem	74 643,677	88,038,706	89.503,100	90.329,495
Összes jövedelem a pótlékokkal együtt .	—	—	—	112.107,876

Ez összegből a birodalmi pénztárba 95.145,777, az országos pénztárakba 16.961,599 forint jutott. Magyarország a birodalmi pénztárba 72.424,086, az országos pénztárba 13.054,441, összesen 85.478,740, Horvát-Szlavonország a birodalmi pénztárba 7.384,040, az országos pénztárba 1.233,374, összesen 8.617,414, Erdély a birodalmi pénztárba 12.957,667, az országos pénztárba 2.673,784, összesen 15.631,451, a ka-

burnót 3784 bécsi mázsa, pipadohány 149,937 b. mázsa, s 7.330,392 csomag. Jövedelem a belföldi szivarok után 6.174,038 frt, a külföldiek után 177,452 frt, a burnót után 527,652 frt, a pipadohány után 6.376,224 frt; összes jövedelem 13.145,366 frt. Az egész osztrák birodalomban elkelt: 971.937,147 darab belföldi szivar, 9.579,639 db. külföldi szivar, 53,265 b. mázsa burnót, 453,425 b. mázsa pipadohány s 160.591,645 csomag. Jövedelem a belföldi szivar után 22.691,640 frt, a külföldi szivar után 1.072,314 frt, a burnót után 6.237,366 frt, a dohány után 24.676,919 frt; összes jövedelem 54.678,179 frt. 1861-ben a magyar tartományokban az összes jövedelem 12.531,463, az egész osztrák birodalomban 52.448,185 frt volt.

tonai Végvidék a hadügyi pénztárba 2.379,684 frtot fizettek 1862-ben.

Az állami kiadások a közigazgatás egyes ágai között az 1861-diki költségvetés szerint következőleg oszlottak fel:

		forint
1. A belügy-miniszterium összes költségeire számíttatott		39.807,500
Ebből esett Magyarországra . . .	10.052,200	
„ „ Erdélyre	2.135,400	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	1.330,300	
Összesen	13.517,900	
2. A pénzügy-miniszterium összes költségei		23.728,800
Ebből esett Magyarországra . . .	4.849,000	
„ „ Erdélyre	1.206,300	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	1.330,300	
Összesen	7.385,600	
3. Az igazságügy-miniszterium költségei		14.465,700
Ebből esett Magyarországra . . .	4.172,800	
„ „ Erdélyre	681,100	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	353,500	
Összesen	5.207,400	
4. A vallás és közoktatásra szánt összes költség . . .		4.984,700
Ebből esett Magyarországra . . .	264,800	
„ „ Erdélyre	136,900	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	134,500	
Összesen	536,200	
5. A rendőrségi miniszterium költségei		2.733,000
Ebből esett Magyarországra . . .	322,800	
„ „ Erdélyre	34,300	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	22,800	
Összesen	379,400	
6. Az ellenőrségi hivatalok (számvevőségek) költségei .		4.608,600
Ebből esett Magyarországra . . .	507,700	
„ „ Erdélyre	135,200	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	123,800	
Összesen	766,700	
Más közigazgatási költségekhez nem tartozó kiadások .		1.315,800
Ebből esett Magyarországra . . .	72,800	
„ „ Erdélyre	30,700	
„ „ Horvát-Szlavonországra .	9,800	
Összesen	113,300	

Tehát az említett közigazgatási ágakból összesen esik:		forint
Magyarországra	26.242,800	
Erdélyre	4.859,900	
Horvát-Szlavonországra	3.042,200	
Összesen	27.644,900	89.1[illegible]5,200

E költség csak a magyar királyságban létező hivatalokra fordíttatott, tehát a központi hatóságokra fordított költségek és közös kiadások nem foglaltatnak amaz összegekben.

A birodalmi vagyis központi költségek a következő összegekre rugtak:

	1861 forint	1862 forint
Udvartartás	5.917,800	6.127,200
Kabineti iroda	72,900	72,900
Birodalmi és miniszteri tanács .	289,600	285,600
Külügy-miniszterium	2.461,600	2.490,600
A belügy- (állami) miniszterium központi hivatala	801,200	780,200
Pénzügy-miniszterium	2.075,300	1.175,400
Igazságügy-miniszterium . . .	739,800	417,600
Közoktatás és nevelésügy . . .	228,800	268,700
Hadügy-miniszterium	100,000,000	102,476,500
Tengerészet	6.000,000	6.000,000
Rendőrségi miniszterium . . .	570,800	561,900
Ellenőrségi hatóság	1.748,000	1.520,500
Vegyesek	361,300	300,000
Kamat biztosítások és subventiók	3.000,000	3.200,000
Állami adósság kamatjai . . .	110.045,800	106.237,800
Adósság törlesztés	12.427,900	18.300,800
Beruházásra	3.707,000	2.968,000
Összes központi és köz költség	250.464,700	258.109,200
Tehát az összes kiadások	339.619,900	361.502,531

E szerint 1861-ben az udvartartás és összes közigazgatásra számíttatott 194,$_{439}$, a katonaságra 106, az állami adósságra s egyéb kötelezettségekre 126,$_{180}$ millió frt.

Az egyes koronaországokra bizott közigazgatási ágak költségeiből 1862-ben a német-szláv-olasz tartományokra összesen 43.783,912; Magyarországra 15.841,936, Erdélyre 3.180,678, Horvát-Szlavonországra 2.052,196, összesen a magyar tartományokra 21.074,800 frt esett. Az országos pótlé-

kok és rendes jövedelmek pedig tettek Magyarországban 13.054,441, Erdélyben 2.673,784, Horvát-Szlavonországban 1.233,374, összesen 16.961,599 frtot.

A magyar tartományok tehát 60—70, a többi tartományok pedig 160—170 millió frttal járulnak a központi és közös költségek fedezéséhez.

A magyar királyság köz-pénztárai és közalapítványai.

Magyarország központi pénztáraihoz tartoznak: a nemzeti muzeum pénzalapja, az általános országos alap, a nemes fölkelési alap, a magyar nemzeti színház pénzalapja, a ludoviceum pénzalapja.

A muzeum pénzalapja az $186^1/_2$ diki költségvetés szerint 191,933 frt 33 kr. készpénz s 17,615 frtról szoló kötelezvény; a bevételek 35,200, a kiadások 30,508 frtra szabvák.

Az országos alap vagyonállása 143,780 frt 32 kr; bevételei 6,160 frt, az országos levéltár és budai országház fentartására szánvák.

A fölkelési összes alap vagyonállása 353,796 frt 40 kr. pp. és 2,900 forint osztr. ért.; bevételei és kiadásai egyaránt 20,4000 frtra szabvák, a jövedelem egy része a nemzeti muzeumra fordíttatik.

A nemzeti színház pénzalapja 361,783 forint 53 kr. pp. és 4,920 frt osztr. ért.; bevételei 21,000 frt, kiadásai 20,3000 frtra szabvák.

Jóllehet a mennyiben e pénzalapok jövedelme az illető kiadásokat nem fedezi, a hiány az országos adópótlék által fedezendő, mégis mind a négyféle alap alá van vetve a közönséges adónak, s ez $186^1/_2$-ben 4653 frtra rugott.

A ludoviceumi alapnak összes vagyona 985,070 frt, melynek kamatai katonai növendékekre fordíttatnak.

Ide tartoznak továbbá az országos s a magyar földtehermentesítési pénztárak. Az országos pénztár rendes bevételei 1862-ben 122,009 frtra voltak előszámítva, kiadásai pedig 1.312,814 frtra. A hiány fedezésére a közvetlen rendes adó minden forintjától $4^1/_2$ krajczárnyi pótlék rendeltetett.

A magy. földtehermentesítési pénztár kiadásai 12.375,775 frtra voltak előszámítva s némely mellékes jövedelmein kivül szükségletei fedezésére 52 krajczárnyi pótlék rendeltetett a közvetlen rendes adó minden forintjától.

Ezen adó Magyarországban 23.611,223 frtra rugott, tehát az országos pénzalap számára rendelt $4^1/_2$ krajczáros pótlék 1.062,505, s a földtehermentesítési pénzalap részére kivetett 52 krajczáros pótlék 12.277,836 frtot eredményezett.

A vallás-alap vagyonállása 1858-ban 11.994,434 osztr. frtra rugott, melyek részint állampapirokban, részint kamatozó tőkékben voltak letéve. Ez összegből Horvát- és Tótországot 501,998 frt illeti. A vallás-alap fekvőségeinek évi átlagos jövedelme 305,669 frt 91 kr. Azon alap jövedelme a plébánosok kongruáira, templomok szükségeire, vallástanítók dijazására, papnöveldékre, kolostorokra, stb. forditattik.

A tanulmányi alap összes vagyona 4.798,009 frtnyi tőke s fekvő birtokok, melyek évi átlagos jövedelme 92,164 frt 83 kr. Ezen alapból a pozsonyi, kassai és győri akadémiák, a budai polytechnicum, budai, két pesti, pozsonyi, beszterczebányai, kassai, lőcsei, eperjesi, ungvári, szatmári, selmeczi, szakolczai gymnasiumok, budai, kassai, zsolnai, körmöczi reáltanodák s a pesti, esztergami, kalocsai, sopronyi győri, pécsi, beszterczebányai, nagyszombati, kassai, szatmári, nagyváradi és ungvári tanítóképezdék tartatnak fenn.

A pesti egyetem és egyetemi nyomda alapjának vagyonállása a következő: fekvő birtokainak pénzértéke 2.902,967, állami kötelezvényekbe fektetett tőkéje 2.335,024 frt, magán kötelezvények után kamatozó tőkéje 369,229 frt; összes vagyona 5.607,220 frt, egyéb activumaival együtt valami 6 millió frt. Jövedelmei: a fekvő birtokok után 19,646 frt, tőkéi után 138,000, az egyetemi nyomda után 16,278 frt., tehát összesen kerek számmal 176,000 frt.

Az 1862-diki birodalmi költségvetés részletei szerint az állami pénztárból Magyarország vallási és közoktatási intézeteire rendeltettek: az iskolai tanácsosok fizetésére 30,200 frt, a vallási intézetekre 2,501 frt, (a pesti vallás-alap t. i. 43,099 forintnyi felesleget mutat, a temesi vallás-alap pedig 45,500 frtnyi pótlást szükségel); a róm. kath. istentisztelet

»számára alapítványok és segélyezések fejében 54,000 frt, patronatusi költségek vallási czélokra 800, tanintézetekre 14,300, alapítványok és segélyezések közoktatási czélokra 24,500 frt, összesen 221,801 frt. Ez összegből 126,374 frtot le kell vonni, mely, ugyanazon költségvetési kimutatás szerint, a pesti tanulmányi és egyetemi alapokból mint felesleg az állami pénztárba folyik, marad tehát 95.427 frt.

Az izraelita iskolai és oktatási alap vagyona 1.422,316 frt töke, jövedelme 70,068 frt, melyből az izraeliták tanintézetei tartatnak fenn.

A váczi süketnéma-intézet vagyona 221,168 frt.

Ezeken kivül még sok más alapítvány van, melyek az állami hatóságok, vagy pedig magán személyek által kezeltetnek az állami hatóság felügyelete alatt. Különösen az ösztöndijakra szánt alapitványok száma igen nagy.

Végre még a magyar tud. Akademia vagyonát is megemlítjük; ez 1860 sept. végén 563 aranyra és 1.357,110 frtra 34 krra rugott. Nagyobb fele az alaptökét illeti, kisebb fele a házépitésre adományoztatott.

A közadósságok.

Az osztrák birodalom állami adósságai nagyobb arányban növekedtek mint bevételei: 1848-diki juniusban az összes állami adósság 913.872,775 pfrt, vagyis 959.566,413 osztr. frtot tett.

1860 végén:	1) a megállapított adósságok	1,636.861,210 frtra
	2) a visszafizetendő adósságok	194.416,859 „
	3) a függőadósságok . . .	362.285,895 frtra rugtak
Az összes köz állami adósságok pedig . .		2,289.370,370 frtot tettek·
A lombard-velenczei királyság adóssága .		70,866,486 „
	Tehát az egész összeg	2,360.236,856 frt.

1862 végén a megállapított adósságok .	1,748.595,765 frtra
A viszafizetendő és kamatozó adósságok	610.491,021 „
A nem kamatozó adósságok	167.681,854 „
A függö adósság	413.285,075 „
Az összes köz adósságok	2,526.718,641 frtra rugtak.

1862 aprilistól 1862 oktober végéig az adósságok egészben véve 74.762,013 frttal szaporodtak. Azon adósságoktól évenkint 113.819,056 frt kamat jár.

A földtehermentesítési adósságok ugyancsak 1862 oktober végén 522.669,640 forintot tettek; 1860 april végével azon adósságok még csak 506.947,024 forintra rugtak. Ez összegből Magyarországra 182.572,070, Erdélyre 28.041,850 Horvát-Szlavonországra 14.577,380, összesen a magyar királyságra 225.191,300 frt esett.

Az 1861-diki előszámítás szerint az egész birodalomban a földtehermentesítési adósság évi költsége 35.983,251 frtot tett, ebből Magyarországra 12.003,642, (1862-ben 12.375,775,) Erdélyre 2.089,227, Horvát-Szlavonországra 1.015,266, öszszesen a magyar tartományokra 15.108,135 frt esett. 1862-ben a földtehermentesítési adósság évi szükséglete 36.133,482 frt tett. Tehát 1862-ben az osztrák hözadósságok 149.952,538 frtnyi költséget okoztak.

Hadsereg.

Az osztrák hadsereg összeirás alapján történő ujonczszedéssel egészíttetik ki. Az általános katonai kötelezettség a 21 éves korban kezdődik s a 27 éves korig tart. Alóla fölmentvék: az igen öreg szülék egyetlen fiai, a papok, állami tisztviselők, tudorok, tanulók stb. Az első (21 éves) korosztályból 24, a következő három korosztályból 23, az ötödik és hatodikból 20 százaléka az illető finépességnek a katonaságnál van.

A szolgálati idő 8 évig s azután még a tartaléki kötelezettség 2 évig tart. A katonai szolgálattól megváltás megengedtetik, s díja 1862-ben 1200 frt volt. A megváltási dijak a hadi pénztárba folynak.

A hadsereg létszáma a következő volt:

	Béke-időben	Háboruban
80 ezred sorgyalogság, (3 zászlóalj 6 század)	124,590	380,430
1 ezred császári vadász, (8 zászlóalj, 4 század)	3,974	7,989
32 vadász zászlóalj, (6 század)	23,200	41,760
14 ezred végkatona, s egy zászlóalj (a tételi)	8,640	59,016
10 egészségügyi század	1,914	2,858
Összes gyalogság	162,318	442,008

	Béke-időben	Háboruban
12 ezred vértes lovasság, (6 század) . .	11,376	14,172
2 „ dragonos / 12 „ huszár / 12 „ dsidás } (6 század)	26,520	32,890
2 „ önkéntes huszár / 1 „ „ dsidás } (8 század) .	2,448	5,697
Összes lovasság	40,344	52,759
s 33,442 lóval béke idején s 45,318 lóval háboru idején.		
A tüzérség.		
12 ezred táboritüzér, 10 üteggel, 4 századdal		
1 „ parti tüzér, 3 zászlóaljjal, 4 századdal		
1 ezred röppentyüs 12 üteggel, 3 századdal		
Összes tüzérség	32,875	54,881
s 6098 lóval béke idején, 21,318 lóval háboru idején.		
2 ezred katonai mérnökkar	5,998	8,968
6 „ árkász	3,797	6,416
Összes technikai katonaság	9,795	15,384
Ezekhez járulnak még: 48 század szekerész	3,348	22,670
10 ezred zsandár	7,948	7,948
A cs. királyi testőrség 781 ember . . .	781	781
A táborkar, katonai földirati intézet, irodai és igazgatási személyzet	940	940
A cs. kir. ménesekben, a katonai rendőri testben, intézetekben, képezdékben, s a katonai Végvidék igazgatásánál alkalmazott személyek		
Az összes szárazföldi hadsereg	280,061	624,922

ember s 48,916 ló béke idején és 125,700 ló háboru idején.

A hajóhad összesen 106 tengeri hajóból, 16 lagunai hajóból (Velencze környékén), 8 más hajóból, melyek a Garda taván vannak s 5 dunai hajóból áll. A tengeri hajókon 723 ágyú s 8999 ember, a lagunai hajókon 68 ágyú s 597 ember, a gardai hajókon 32 ágyú s 464 ember, a dunai hajókon 16 ágyú s 242 ember van. Az összes ágyúk száma 839, a legénység száma pedig 10,302.

VII. Az egyházi és müveltségi viszonyok.

Egyházi viszonyok.

A magyar királyságban a római kath. egyház 4 érseki, 16 püspöki s egy főapáti megyére szakad. Az érsekségek: az esztergomi érsekprimás megyéje, az egri, kalocsai és zágrábi. A püspökségek: a beszterczebányai, csanádi, diakovári, erdélyi, fejérvári, győri, nagyváradi, nyitrai, pécsi, rozsnyói, szathmári, szepesi, szombathelyi, váczi, veszprémi, zengmodrusi, s ezekhez járul a szent-mártoni főapátság. A zágrábi püspökség csak a mult évtizedben lett érsekséggé. Az előtt az esztergami érsek-primás alatt állottak: a veszprémi, pécsi, nyitrai, győri, váczi, szombathelyi, beszterczei, fejérvári s a 4 magyar gör. katholikus; a kalocsai érsek alatt a zágrábi, csanádi. diakovári, nagyváradi, erdélyi, zengi; az egri érsek alatt a kassai, szepesi, rosnyói és szathmári püspökök. Most a zengi és diakovári püspök a zágrábi érsek alatt áll.

A görög katholikusok egyházmegyéi: a fogarasi (balásfalvai) érsekség, az eperjesi, körösi, lugosi, munkácsi, nagyváradi, szamos-ujvári püspökségek. Az erdélyi gör. kath. püspökség 1854 lett érsekséggé, s ugyanakkor a neki alárendelt szamos-ujvári és lugosi püspökségeket teremtették.

A görög óhitü egyház megyéi: a karloviczi érsekség (pátriárka), az aradi, bács-ujvidéki, budai, erdélyi (nagyszebeni), károlyvárosi, pákráczi, temesvári, verseczi püspökségek. Valamennyi osztrák görög-püspökség a karloviczi érsekség alatt áll.

Az ágostai hitvallásu egyház a bányakerületi, dunamelléki, dunántuli, tiszamelléki és erdélyi superintendentiákra szakad.

A helvét- hitvallásu egyház is öt superintendentiára oszlik: az erdélyi, dunamelléki, dunántuli, tiszáninneni és tiszántuli superintendentiákra.

Végre az unitáriusok egyháza a kolosvári superintendens felügyelete alatt van.

Az osztrák birodalom nem-magyar tartományaiban 9

érsekség van: a bécsi, prágai, olmützi, salzburgi, görczi, velenczei, udinei, zarai, lembergi. A püspökségek száma 37.

Az örmény-katholikusok a lembergi érsekség alatt állanak.

A görög-katholikusok a nem-magyar tartományokban a lembergi érsekség s a przemysli püspökség alatt vannak.

A görög-óhitüeknek Csernoviczon és Sebenicón van egy-egy püspökségök.

Az ágostai hitvallásuak az örökös osztrák tartományokban 5, a hetvét-hitvallásúak 4 superintendentia alatt vannak.

Az egész osztrák birodalomban 1855-ben 14,546 róm. kath., 4.118 gör. kath., 13 örm. kath., 3,201 görög óhitü s 3,084 prot. lelkészi állomás volt.

A növendék papokkal együtt az osztrák világi papság a római katholikusoknál 28,000, a gör. katholikusoknál 5,060, az örmény katholikusoknál 39, az óhitü görögöknél 3,859, a protestánsoknál 3,596 egyénre ment.

A kath. férfi kolostorok száma, 1855-ben, az osztrák birodalomban 700 volt, ezek 31 különféle szerzethez tartoztak, s 9,800 szerzetes, ujoncz stb lakott bennök. A görög-óhitüeknek 40 kolostoruk volt 240 szerzetessel.

Apácza kolostor az egész birodalomban 276 volt, 5900 apáczával.

A hadseregnél egy apostoli tábori vicariatus és 8 tábori superioratus van. A superioratusok székhelyei: Bécs, Prága, Brünn, Lemberg, Buda, Nagyszeben, Zágráb, Verona. A tábori káplánok száma az ujabb időben különösen az által szaporíttatott, hogy prot. káplánok is alkalmaztattak a hadseregnél.

Tanintézetek.

A magyar királyságban csak egy egyetem van, t. i. a pesti. Ez egyetemen 1860-ban 35 rendes, 14 rendkivül, 1 helyettes tanár, 6 magántanító s 11 nyelv- és segédtanító, összesen tehát 67 tanár és tanító működött, mi elég csekély szám. A tanulók száma $186^{0}/_{1}$-diki félévben 1275-re rugott, de ezek közt 80 bábaságra készülő nő volt; a sebé-

szet hallgatói sem sorolhatók az egyetem karbeli rendes hallgatói közé, s így a szorosb értelemben vett egyetembeli hallgatók száma 1860-ban 975, 1861-ben pedig 1001-re rugott. Az 1860-diki tanulók közöl 69 a hittani, 581 a jog- és államtudományi,230 az orvosi és csak 29 a bölcseleti karnál volt bejegyezve. Az $186^1/_2$-diki téli félévben a jogi- és államtudományi karnál 824, összesen 1506, a nyári félévben a jogi karnál 784 és összesen 1458, az $186^2/_3$ diki téli félévben a jogi karnál 870, s összesen 1644 tanuló, az utóbbi félévben az orvosi karnál323 orvos és 176 sebésznövendék, a bölcseleti karnál csak 31 s ezeken kivül 96 gyógyszerésznövendék volt bejegyezve. Az 1644 tanuló közöl 901 róm. kath., 51 gör. kath., 88 óhitü görög, 149 ágost. hitv., 229 helv. hitvallásu, 6 unitarius és 221 izraelita volt. 1470 magyarországi, 100 erdélyi, 44 horvát-tótországi, 5 végvidéki, 21 osztrák s 4 külföldi volt. — Az egyetem összes kiadásai 1862-ben 218,413 frtra rugtak, de ez összegből a tanárok és tisztek fizetésére csak 84,515 s a tanítás igényeire 29,506 frt jutott.

Az osztrák birodalom egyéb egyetemei: a bécsi (2437), grátzi (312), innszbrucki (288), prágai (1126), lembergi (632), krakói (398), páduai (1568 tanulóval 1859-ben). — A pesti egyetemnek akkor 894 tanulója, s tehát a 8 egyetemen összesen 7655 tanuló volt. — A bécsi egyetem költsége évenkint egyremásra 355,000, a prágaié 201,000, a páduaié 140,000, a krakóié 102,000, a lembergié 115,000, a grátzié 66,000, az innszbruckié 63.000 frt. Ezen egyetemeknek, ugy szólván, semmi alapítványuk sincs, s költségeik az állami pénztárból fedeztetnek.

Felső műtani intézet szintén csak 1 van a magyar királyságban, t. i. a budai műegyetem vagyis polytechnikum, $186^0/_1$-ben 12 r. tanár, 6 rendkivüli tanító s 4 tanársegéd működött benne; a tanulók száma 159 s a mult évtizedben átlagosan 149 volt. $186^1/_2$-ben 205 tanuló volt bejegyezve.

Hasonló intézetek Bécsben, Grátzban, Prágában, Brünnben, Lembergben és Krakóban vannak. A bécsinek 1150, a prágainak 617, a budainak csak 159 növendéke volt 1859-ben, az összes műtani tanulók száma 2672-re rugott.

Theologiai tanintézet 1858-ban Magyarországon 43 volt, 1,417 tanulóval, Horvát-Szlavonországban 5 115 tanulóval. Erdélyben is annyi 210 tanulóval, a katonai Végvidéken 2 59 tanulóval; tehát a theologiai tanintézetek száma a magyar tartományokban 56 volt, növendékeik száma 1,801.

Az egész osztrák birodalomban a theologai tanintézetek száma 129-re, növendékeik száma 4,051-re rugott. — A bécsi prot. theol. intézet 1861-ben arra jogosíttaték föl, hogy tudori czimet adhasson, ugy mint az egyetemek.

Jogtani intézet a magyar királyságban 5 volt, t. i. Pozsonyban, Kassán, Nagyváradon, Nagyszebenben és Zágrábban. $186^{1}/_{2}$-ben a pozsonyi jogakademiában 60, a kassaiban 31, a nagyváradibban 87; $185^{9}/_{60}$-ban a pozsonyi akademiában 32, a kassaiban 11, a nagyváradiban 12, a zágrábiban 5, a nagyszebeniben 12 tanuló volt.

1860 óta Eperjesen, Sárospatakon és Debreczenben prot., Egerben r. kath. jogtani intézetek keletkeztek.

Kolosvár, Grátz, Innszbruck, Lemberg, Olmütz és Salzburg városokban külön sebészeti intézetek vannak.

A gymnasiumok és növendékeik száma 1859-ben a következő volt:

	Gymnasium	a növendékek száma
Magyarország	54 róm. és gör. kath. .	10,151
„	15 ág. hitvallásu . .	2.148
„	16 helv. hitv. . . .	2,620
„	2 prot egy.	243
Összesen	87	15,162
Erdély	9 róm. és gör. kath. .	1,650
„	1 nem-egyesült gör. .	52
„	6 ág. hitv.	1,063
„	7 helv. hitv. . . .	1,158
„	3 unit	289
Végvidék	3	468
Horvát-Tótország . . .	6	1,046
Mind össze	122	20,888

A tanítók száma Magyarországon 881, az összes magyar tartományokban 1293-ra ment. A tanulókból vallásra nézve: 9834 róm. kath, 1363 gör. kath., 1330 görög óhitü, 2724 ág. hitvallásu, 4059 helv. hitvallásu, 19 örmény, 252 unitarius és 1307 izraelita volt; nyelvre nézve pedig 12,227 magyar, 3912 német, 1327 szláv, 588 szerb, 1619 rumán, 1053 déli szláv, 124 orosz, 35 örmény, 3 olasz volt.

A szorosb értelemben vett Magyarországon kerek számmal 109,000 lakosra egy gymnasium s 659 lakosra egy gymnasiumi növendék esett. 1859 óta a gymnasiumok száma nehánynyal szaporodott s most körülbelöl 102,000 lélekre esik egy gymnasium, 580—600 lélekre pedig egy gymnasiumi növendék jut. Aránylag legtöbb gymnasiummal az unitáriusok és ágostai hitvallásuak birnak.

Czörnig kimutatása szerint 1859-ben Magyarország volt öt közigazgatási kerületében 78, a temesvári kerületben 7, Erdélyben 26, Horvát-Szlavonországban 6, a Végvidéken 3, összesen 120 gymnasium s összesen 21,085 gymnasiumi növendék volt. Ugyanazon évben az egész osztrák birodalomban 235 gymnasium s 51,343 gymnasiumi növendék volt.

A reáltanodák száma 1859-ben Magyarországon 14, Erdélyben 3, Horvát-Szlavonországban 1 volt. A növendékek száma Magyarországon 1871-re, Erdélyben 300-ra, Horvát-Szlavonországban 116-ra, összesen 2287-re rugott. 1862-ben is csak 14 reáltanoda volt Magyarországon, s közölük csak a pesti, budai, pozsonyi és kassai 6 osztályu főreáltanodák. Az összes tanítók száma 130-ra, a tanulóké pedig 1940-re rugott. Legnépesebbek a pesti 418, a budai 317, pozsonyi 268 tanulóval. Még csak körülbelöl 700,000 lélekre jut egy reáliskola s 5400 lélekre egy reáltanodai növendék. — Az egész osztrák birodalomban 1859-ben 50 reáltanoda s 11,693 reáltanodai növendék volt.

A népiskolák számát 1858-ban tették: Magyarország volt öt kerületében 7872-re, a temesvári kerületben 998, Erdélyben 2957, Horvát-Szlavonországban 288, a katonai Végvidéken 817-re, tehát az összes magyar tartományokban 12,932-re. A tanulók száma Magyarország öt kerületében 591,478, a temesvári kerületben 111,812, Erdélyben 142,179,

Horvát-Tótországban 21,615, katonai Végvidéken 52,070, összesen 929,154 volt. Az egész osztrák birodalomban az elemi vagyis népiskolák számát 28,354-re, a tanulók számát 2.611,814-re tették. 1859-ben pedig az egész osztrák birodalomban 29,972 elemi iskolát számítottak, köztük 824 felső elemi és polgári iskola volt. Ezekből 23,217 a római katholikus, 6367 más keresztyén egyházhoz tartozott, 388 pedig az izraelitáké volt. Az iskolára kötelezett fiuk és leányok számát 3.900,900-ra tették, ezekből 2.723,400 járta az iskolát. A két Ausztriában, Salzburgban, Tirolisban, Cseh- és Morvaországban az iskolára köteles (6—12 éves) gyermekeknek több mint 95, Karintiában, Stájerországban és Sziléziában 70—90, a magyar tartományokban csak valami 60 százaléka jár iskolába.

A pesti kereskedelmi iparkamara jelentése szerint az ő területén 1857-ben még több mint 30,000 iskolázható gyermek nem járt iskolába; a soproni kamara jelentése szerint 1856-ban annak területén 33,859 iskolázható gyermek vagyis $16,_{61}$ százalék nem járt iskolába. A hivatalosan beküldött adatok szerint a kalocsai érseki megyében az egyes esperességek szerint az iskolázható gyermekek 40—84, az esztergomi érseki megyében 31—94 százaléka látogatta az iskolát. Egy 1855-diki kimutatás szerint a magyar korona területén 4061 magyar, 2064 szláv, 984 német, 264 román (oláh), 3 olasz és 939 vegyes nyelvü, összesen tehát 8315 népiskola volt.

Nevezetesebb szak-tanintézetek a magyar tartományokban a következők: a selmeczi bányászakademia és erdőszeti tanoda; az akademia 1770 óta áll fenn. $185^{7}/_{8}$-ban a bányászakademiát 126, az erdőszeti tanodát 62, összesen a két intézetet 188 tanuló járta. Ezekből Magyarországra 67, Horvátországra 1, Erdélyre 15, a Végvidékre 2, a többi az osztrák örökös tartományokra és külföldre esett.

A felső gazdasági intézet Magyar-Óváron, 9 tanárral s 140—150 tanítvánnyal; az intézet az állami kincstárból évenkint valami 19,000 frtot kap; a tandíj 63 frt.

A kereskedelmi akademia Pesten; $186^{1}/_{2}$-ben

104 tanuló járta, köztük 78 izraelita, 18 róm. kath., 7 prot. s 1 görög óhitü volt.

A hajózási iskola Fiuméban; a közép gazdasági iskola Körösön (Horvátországban); baromgyógyitási tanintézet Pesten; fa- és szőllőmivelési intézet Budán; alsó bányászati iskolák Szélaknán Selmeczbánya mellett és Nagyágban.

Más említendő intézetek: a siketnémák intézetei Váczon és Pozsonyban; a vakok intézetei: Budán, Pozsonyban, Kolosvárt, Marosvásárhelyen.

A nem- magyar tartományok szak-tanintézetei közől említendők: a hajózási akademia Triesztben; a hajózási iskolák Velencze, Lussinpiccolo, Spalato és Cattaro városokban; kereskedelmi akademiák Prágában és Bécsben; közép gazdasági intézetek Grossau-ban (Alsó-Ausztria), Tetschen-Liebwerdben (Csehország), Dublanyban (Galiczia); erdőszeti iskola Maria-Brunnban (Alsó-Ausztria); baromgyógyítási intézet Bécsben; felső bányász intézetek Leobenben (Stájerország) és Przibramban (Csehország); a képzőművészetek akademiája Bécsben, a szépművészetek akademiája Velenczében, a művészeti tanoda Prágában; a keleti nyelvek akadémiája Bécsben; a siketnémák intézetei Bécs, Lincz, Grátz, Görcz, Hall, Prága, Brünn, Lemberg, Verona stb. városokban; a vakok intézetei Bécs, Lincz, Prága, Olmütz, Pádua stb. városokban.

Ezen kivül hadi intézetek vannak; 1860-ban 5 alsó és 6 felső katonanövelde, 3 hadi akademia, 4 apród-intézet (cadet-intézet), 10 századi iskola és nehány más különczélu hadi intézet volt.

A tudományok és szépművészetek gyarapodását leginkább a különböző egyletek és más efféle intézetek mozditják elő.

A magyar tartományok ilynemü egyletei közől legnevevezetesebbek: a magyar tud. Akadémia, a Kisfaludy-társaság, a magyar természettudományi társulat, a magyar müegylet, a magyar képzőművészeti társulat, a szerb társulat (Pesten), a

magyar nemzeti muzeum, az erdélyi nemzeti muzeum, az erdélyi szászok természettudományi és honismei egyletei s nagyszebeni muzeuma stb.

Ujabb időben az erdélyi és magyarországi rumánok, a felvidéki tótok s a déli szlávok között is támadtak tudományos egyletek.

A gyakorlati irányu intézetek és egyletek közöl, melyek a közmiveltséget is előmozdítják, különösen a gazdasági egyletek említendők. Az országos gazdasági egylet székhelye Pest. Ujabb időben a vidéken is számos ily egylet támadt.

A nem-magyar tartományokban számos tudományos és szépmüvészeti egylet meg intézet van. E helyen csak a tudományok bécsi cs. kir. akademiáját, a birodalmi földtani és meteorologiai intézeteket, a bécsi, prágai, krakói, páduai, olmützi, kremsmünsteri csillagvizsgáló intézeteket említjük meg.

Irodalom.

1860 elején az egész osztrák birodalomban 283 lap és időszaki irat (86 politikai, 197 nem-politikai tartalmu), 198 német, 37 magyar, 32 olasz, 32 különféle szláv, 2 román, 1 görög, 1 orosz nyelven jelent meg. Ugyanazon évben a magyar korona területén 86 hirlap jelent meg, és pedig Pesten 59, egyebütt 27. A Pesten megjelent lapokból 43 magyar, 11 német, 3 szláv, 1 rumán, 1 német-magyar, az egyebütt megjelentekből 15 magyar, 8 német, 1 horvát, 2 szerb, 1 német-magyar nyelvü volt.

1863-ban az egész osztrák birodalomban 454 lap és időszaki irat jelent meg, és pedig 128 politikai, 326 nem politikai tartalommal. Politikai német 71, magyar 19, olasz 13, cseh 6, lengyel 4, rumán 3, szerb, horvát, ruthén, görög és zsidó nyelven kettő-kettő, végre illir és tót egy. Nem politikai német 178, magyar 55, olasz 29, cseh 23, lengyel 14, szerb 7, horvát 6, szlovén és tót négy-négy, ruthén és héber kettő-kettő, görög és franczia egy-egy. Bécsben 21 politikai, 99 nem poli-

tikai. Pest-Budán 17 politikai, 46 nem politikai, Prágában 10 politikai, 25 nem politikai, végre Triesztben 7 politikai, 13 nem politikai.

Az egész osztrák birodalomban 1860-ban megjelent könyvek és lapok közöl 567 magyar és csak 471 mindenféle szláv nyelvü volt.

Társodalmi s Jótékonysági intézetek.

Hazánkban a társodalom mezején csak azóta fejlődött nagyobb munkásság, mióta a politikai hatáskör megszükült. Azon mezőn még most is sok a teendő, társodalmi s különösen jótékonysági intézeteink még nagyon is hiányosak.

A társalgási egyletek, kaszinók stb. száma elég nagy, s más egyletek is szaporodnak. Ide tartoznak: a pesti lovaregylet, a nemzeti lovagló és vivó intézet, a csónakdaegylet stb.

A közegészségi ügy még nincsen hazánkban rendezve, a vidéken kevés orvos és gyógyszertár van, a kórházak száma csekély, s még a nagyobb kórházak is, milyen a pesti Rókuskórház, hiányosak.

Vannak intézetek szegények és elaggottak számára is, de azok még nem elegendők.

Szóval a közegészségre, tisztaságra, csavargókra, ügyefogyottakra, munkaképtelenekre stb. még nem fordíttatik kellő gond. A koldulók száma mindezeknél fogva nagyon szaporodik.

1857-ben Magyarországban 949 orvos s 1,077 sebész, a temesvári kerületben 115 orvos és 176 sebész, Erdélyben 95 orvos és 160 sebész volt, tehát Magyar- és Erdélyországban csak 1,359 orvos és 1,413 sebész volt, s így csak 8,703 lakosra jutott egy orvos és 8,357 lakosra egy sebész.

Az egész osztrák birodalomban 5,179 orvos és 5,507 sebész volt.

A kórházak s egyéb gyógyitó és ápoló intézetek száma ismeretlen.

A Statistikai Közlemények IV-dik kötetében található kimutatás szerint, mely azonban, ugy látszik, nem teljes, Magyarországban 1862-ben 579 különböző egylet volt, ezek

közt tudományos,ipari, kereskedelmi, takarékpénztári és magtári 75, jótékonysági 156, gazdasági 38, társalgási és olvasó 264, egyébféle 46.

Bünvádi viszonyok.

A bűnvádi jegyzékek szomoru tényeket foglalnak magokban hazánkra nézve. 1859-ben az elitélt büntevők száma Magyarország volt öt kerületében 10,498-ra, a temesvári kerületben 1409-re, Horvát-Szlavonországban 708-ra, Erdélyben 2402-re, tehát a magyar királyságban a Végvidék kivételével 15,017-re rugott, míg az egész osztrák biradalomban azoknak száma 31,057 volt. A magyar királyságban már 932 lélekre esett egy elitélt büntevő. 1858-ban a volt magyar öt kerületben 10,192, 1860-ban 10,533, a három említett évben tehát összesen 31,223 elitélt büntevő volt. Az 1860 ban elitélt bünösök közöl 7499 tolvajság, 1054 sulyos testi sértés, 564 csalás, 376 nyilvános erőszakoskodás, 91 gyilkosság, 44 gyermekölés, 155 agyonütés, 45 fajtalansági büntettek, 150 rablás, 178 sikkasztás, 83 felségsértés, 3 felségárulás stb. miatt itéltetett el. A büntetések nemeit illetőleg 14 halálra megkegyelmezés nélkül, 20 halálra utólagos megkegyelmezéssel, 15 holtiglani börtönre, 191 10—20 évig terjedő börtönre, 607 5—10 évig terjedő börtönre, 1973 1—5 évig s 7713 $^1/_2$—1 évig való börtönre itéltetett el. 1858-ban 55, 1859-ben 34, 1860-ban 14, a három évben tehát 103 ember végeztetett ki! Az egész magyar királyságban 1859-ben 25 ember gyilkosság, 1 gyujtogatás s 27 rablás miatt végeztetett ki; míg ugyanazon évben az osztrák birodalom többi tartományaiban együttvéve csak 5 halálos itélet hajtatott végre.

A volt magyar öt kerületben elitéltetett büntevőknek 1859-ben $36,_9$, 1860-ban $41,_7$ százaléka 24 éven alól, 20 százaléka 24—30 éves, $25,_5$ s illetőleg $23,_3$ százaléka 30—40 éves s $15,_4$ és $13,_4$ százaléka 40—60 éves volt. 1860-ban a büntetteseknek $88,_7$ százaléka férfi és $11,_3$ százaléka nő volt, $48,_7$ százaléka a nőtlenekre és hajadonokra, $47,_5$ százalék a házasokra, s $3,_8$ százalék az özvegyekre esett; 7516 egyén, vagyis $71,_4$ százalék sem irni sem olvasni nem tudott, 486, vagyis $4,_8$ százalék csak olvasni tudott, 2,439, vagyis

$23,_{2}$ százalék irni és olvasni tudott, 92, vagyis $0,_{3}$ százalék nagyobb miveltséggel birt; $78,_{7}$ százalék minden vagyon nélkül volt, $20,_{8}$ százalék némi vagyonnal birt, $0,_{5}$ százalék vagyonos volt; $5,_{6}$ százalék minden kereset nélkül volt; $29,_{8}$ százalék a napszámosokra, $26,_{6}$ százalék a cselédekre és szolgákra, $5,_{7}$ százalék az ipari segédmunkásokra; $24,_{8}$ százalék a földmiveléssel foglalkozókra; $3,_{8}$ százalék az ipartelep- és gyártulajdonosokra esett.

Vétségek miatt 1859-ben a magyar királyságban, a Végvidék kivételével, 572, az egész osztrák birodalomban 2.443 egyén itéltetet, el; jövedéki kihágások miatt pedig az egész osztrák birodalomban 183,118 egyén került nyomozás alá, leginkább a fogyasztási adó és dohány egyedáruság végett.

1862-ki junius végével a fegyenczek létszáma Magyarországban a következő volt:

Megye és kerület	Elitélt	Letartóztatásban levő	Szabad lábon levő	Összesen
	fegyenczek száma			
Pest	140	121	285	846
Pozsony	90	15	—	105
Nyitra	—	119	53	172
Trencsén	21	38	12	71
Árva	17	11	48	76
Liptó	4	76	—	80
Turócz	22	7	—	29
Zólyom	50	45	17	112
Bars	59	40	—	99
Komárom	46	33	—	79
Honth	67	11	—	78
Nógrád	316	58	—	374
Bács	—	144	—	144
Mosony	13	11	—	24
Soprony	37	113	4	154
Vas	19	63	—	82
Zala	88	179	44	311
Veszprém	97	142	—	239
Győr	131	48	—	179
Esztergom	26	23	19	78

Megye és kerület	Elitélt	Letartóztatásban levő	Szabad lábon levő	Összesen
	fegyenczek száma			
Fehér	68	126	—	194
Tolna	—	34	—	34
Somogy	194	182	125	503
Baranya	90	98	—	188
Szepes	—	10	—	10
Gömör	66	76	19	161
Heves	121	49	—	170
Borsod	75	186	38	299
Torna	25	20	—	45
Abauj	—	37	58	95
Sáros	14	7	—	21
Zemplén	80	75	48	203
Ungh	63	32	—	95
Bereg	112	29	80	221
Mármaros	135	72	167	374
Ugocsa	17	25	124	166
Szathmár	—	42	48	90
Szabolcs	170	156	185	510
Bihar	11	92	4	107
Békés	100	95	—	195
Csongrád	—	42	—	42
Csanád	67	33	1	101
Arad	—	44	—	44
Zaránd	1	12	—	13
Kraszna	91	16	82	189
Közép-Szolnok	59	259	—	318
Kővár-vidéke	21	53	—	74
Krassó	99	72	474	645
Temes	38	19	28	85
Torontál	106	53	—	159
Jászság	—	13	—	13
Kunság	—	69	—	69
Hajdu-kerület	156	57	—	213
XVI szepesi városok kerülete	1	—	1	2
Összesen	3523	3488	1964	8975

II.

AZ ELEMI TANÜGY ÁLLÁSA A SZÉKES-FEHÉRVÁRI PÜSPÖKI MEGYÉBEN 186 $^1/_2$-BEN.

Dr. Barsi Józseftől.

A székesfehérvári püspöki egyházmegye két főesperességet foglal magában, a székesegyházit és budait. A székes egyházi főesperesség hét esperességre van felosztva, a budai ellenben csak háromra.

A megyés püspök által beküldött, ide vágó adatokban a főesperesek munkásságának az elemi tanügy körül nyoma nincsen. Más források segítségével azonban a beküldött adatokat könnyebb áttekintés végett még is nem csak esperességi kerületek, hanem főesperességek szerint is feldolgozni czélszerünek látszott; nem hihetvén, hogy buzgó és hazafi lelkü főesperesek számára a munkásságnak más áldásosabb és hazai körülményeink között szükségesebb tere nyílnék, mint épen az elemi iskoláknak a kor szigoru követeléseitől nagyon is elmaradt falai között. E szempontból indulva közöljük ime a gondosan egybevetett adatok tartalmát.

Székesfehérvári egyházmegye.

A) Székesegyházi főesperesség.

A székesegyházi főesperességben a következő hét esperességi kerület foglaltatik: 1. adonyi; 2. bicskei; 3. csákvári; 4. érdi; 5. fehérvári alsó; 6. fehérvári felső és 7. váli.

I. Adonyi kerület

E kerületben van anyaegyház kilencz, u. m-: Adony, Duna-Pentöle, Előszállás, Herczegfalva, Nagy-Hantos, Perkáta, Ráczalmás, Sárosd és Seregélyes. Mindenikben van elemi iskola és pedig D.-Pentölén háromosztályu. Adonyban, Előszálláson és Herczegfalván kétosztályuak, a többi mind csak egyosztályu és mind valamennyi vegyes.

Az abonyi anyaegyház alá tartozó puszták közöl van elemi iskola Alsó-Besnyőn, Alsó- és Felső-Czikolán és Szabolcson; Az előszállási anyaegyház alá tartozó puszták közöl csak Karácson-Szálláson van iskola; a sárosdi a e. alá tartozó puszták közöl csak Szolgaegyházon, a seregélyesi anyaegyházhoz tartozó puszták közöl van iskola Dinnyésen és Ujfaluban.

A kerületben létező elemi iskolák száma: anyaegyházi 9. fiókegyházi 8, összesen 17.

Mindezekben a tannyelv magyar, Abonyt kivéve, hol a tannyelv magyar és német.

A tanképes és köteles gyermekek száma: fiu 1,573, leány 1,262, összesen 2,835; tettleg járt fiu 1,196, leány 956, összesen 2,152 vagyis $75,_{55}\%$.

Az anyaegyházakban az iskolának saját épülete van, ugy a pusztákon is, kivéve az adonyi egyház négy fiókját és Ujfalut, hol az iskola urodalmi épületben van elhelyezve.

Tanitó van 17, altanitó 5, összesen 22, az összes osztályok száma szintén 22. $\frac{2,152 \text{ tanuló}}{22 \text{ tanitó}} = 97.$

II. Bicskei kerület.

E kerületben anyaegyház van nyolcz, ugy mint: Bia, Bicske, Ettyek, Kis-Torbágy, Mány, Perbál, Tinnye és Zsámbék. Mindenikben van elemi iskola és pedig Zsámbékon háromosztályu. Bicskén, Ettyeken, Kis-Torbágyon, Perbálon és Tinnyén kétosztályuak, a többi, valamint a fiókegyházakban létezők is, mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes.

Fiókegyházi iskola van öt helyen, ugymint Bicske alatt: Csordakuton, Göböljáráson *) és Nagynémetegyházán, Kis-Torbágy alatt: Pátyon, és Mány alatt: Vasztélyon.

Itt a tannyelv már igen vegyes. Tisztán magyar öt helyen, ungymint Pátyon, Tinnyén, Csordakuton, Nagynémetegyházán és Vasztélyon; tisztán csak német Ettyeken és Kis-Torbágyon; magyar-német Bián, Bicskén, Göböljáráson, Mányon és Zsámbékon; német és tót Perbálon.

A tanképes és köteles gyermekek száma: fiu 1,124, leány 1,029, összesen 2,153, tettleg járt fiu 1,093, leány 915, összesen 2,008, vagyis $93,_{26}\%$.

Az összes osztályok száma 20, a tanitóké ellenben csak 18, és pedig főtanitó 13, altanitó 5.

A népes bicskei és tinnyei két osztályu iskolák egy-egy tanitóval vannak segéd nélkül!

Minden iskola e kerületben saját épületében van elhelyezve. $\frac{\text{1 iskola}}{\text{100 tanuló!}}$ $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{111 tanuló.}}$

III. Csákvári kerület.

E kerületben anyaegyház van tiz, ugymint: Boglár, Cs.-Berény, Csákvár, F.-Csuth, Gánth, Kozma, Magyar-Almás, Pátka, Száár és Zámoly. Mindenikben van elemi iskola és pedig Bogláron, Csákváron, Gánthon, Pátkán és Szááron kétosztályuak, a többi csak egyosztályu mind, és valamennyi vegyes. A fiókegyházak közöl egyosztályu vegyes iskola létezik Al-Csuthon, Köhányáson, Ó- és Uj-Barkon és Puszta-Kápolnán. A tannyelv német Bogláron, a köhányási pusztán, Gánthon, Puszta-Kápolnán, Kormán;

*) Göböljáráson tudtunkra 1848 előtt és 1848-ban is még kétosztályu volt az iskola, egy fő- és egy altanitó gondviselése alatt. E puszta az alcsuthi urodalom alá tartozik, és iskolája a boldogult József nádor kedvencz teremtményei között foglalt helyet.

német és magyar Száár és Uj-Barok nevü helyeken; egyebütt magyar, számszerint nyolcz helyen. — Ó-Barok és Uj-Barok egy német tourista jegyzeteiben mint Oberrock és Über-rock áll.

A tanképes illetőleg tanköteles gyermekek száma: fiu 845, leány 747, összesen 1,592, tettleg járt 20 osztályba 18 tanító alatt fiu 724, leán 643, összesen 1,367, vagyis 85,$_{85}$%.

$\frac{\text{1 iskolai osztály}}{\text{68 tanuló}}$ és $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{76 tanuló.}}$

Minden iskolának e kerületben kivétel nélkül saját épülete van.

IV. Érdi kerület.

Az érdi kerületben anyaegyház van kilencz, ugymint Ercsi, Érd, Mártonvásár, Promontor, Rácz-keresztur, Sóskut, Tárnok, Tétény és Török-Bálint. Mindenikben van elemi iskola és pedig Ercsiben és Promontorban háromosztályuak; Érden, Mártonvásártt, Rácz-Kereszturon, Sóskuton, Tárnokon, Tétényben és Török-Bálinton két osztályuak, a többi, ideértve a fiókegyháziakat is, mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes.

A fiókegyházak közöl iskola van Batán, Baracskán, Albertfalván, Felső-Besnyőn, Göböljáráson, Rohodán, Puszta-Zámoron és Diósdon, összesen nyolcz helyen.

A tannyelv itt még vegyesebb mint a bicskei kerületben, ugymint magyar: Baracskán, Rácz-Kereszturon és ennek fiókjaiban, Felső-Besnyőn, Göböljáráson és Rohodán; magyar és német: Albertfalván, Promontorban, Diósdon és Tétényben; magyar és tót: Puszta-Zámoron, Sóskuton és Tárnokon; magyar-német és tót: Mártonvásáron; magyar-német és szerb: Ercsiben ás Török-Bálinton.

A tanköteles gyermekek száma: fiu 1,709, leány 1,617, összesen 3,326, tettleg járt 28 osztályba 33 tanító alatt fiu 1,357, leány 1,302, összesen 2,359, vagyis 79.$_{91}$%.

Osztály van az egész kerületben összesen 28, tanitó van 17, altanitó 13, összesen 30. $\frac{1 \text{ tanitó}}{88 \text{ tanuló}}$ $\frac{1 \text{ osztály}}{95 \text{ tanuló}}$.

E kerületben is mindenütt kivétel nélkül saját épülete van az iskolának.

V. Fehérvári alsó kerület.

A székesfehérvári alsó esperességi kerületben huszonhat helyen vannak iskolák a székvároson kivül. Névszerint anyaegyház van tiz, alakulóban egy és magán lelkészség szintén egy, fiókegyház pedig van tizennégy, összesen iskola ki van mutatva huszonhat helyen. Az anyaegyházak ezek: Aba, Alsó-Alap, Füle, Káloz, Nagy-Láng, Sár-Keresztur, Sár-Szent-Miklós, Sár-Pentöle, Szabad-Battyán és Vajta. Alakulóban van Sár-Bogárdon, magán lelkészség van Polgárdiban. A fiókegyházak pedig ezek, Abánál: Felsö-Szent-Iván, és Pötöle; Káloznál: N.-Hörcsök; Nagy-Lángnál: Csősz, Kis-Láng és Tarnócza; Sár-Kereszturnál: Felső-Töbörsök, Sz.-Agota és Sárkány; Sár-Pentölénél: Urhida; Szabad-Battyánnál: Fövény és Tácz; végre Vajtánál: Czecze és Sár-Egres.

Huszonhat helyen van e szerint iskola, de mind csak egyosztályu és vegyes; csak Alsó-Alapon, Fülén, Polgárdin és Kálozon vannak kétosztályuak, de azok is vegyesek. A tannyelv mindenütt kivétel nélkül magyar.

A tanköteles gyermekek száma: fiu 1,084, leány 965, összesen 2049, tettleg járt 30 osztályban 27 tanitó alatt: fiu 980, leány 862, összesen 1,842. vagyis 89, $_{89}$%.
$\frac{1 \text{ tanitó}}{68 \text{ tanuló}}$ $\frac{1 \text{ osztály}}{61 \text{ tanuló}}$

Hörcsökön és Táczon az illető urodalomnak épületében van az iskola; a többi mind saját épületben van.

VI. Fehérvári felső kerület.

A fehérvári felső esperességben tizennégy helyen van elemi iskola. Ezek között anyaegyház van kilencz, magán lelkészség egy, fiókegyház pedig négy. Az anyaegyházak

ezek: Bakony-Sárkány, Bodaik, Csókakő, Csoór, Iszka-Sz.-György, Isztimér, Kuti, Moór és Ondód; magán lelkésze van Balinkának; a fiókegyházak nevei: Csurgó, Guth-Tamási, Inota és Söréd.

Itt Moóron van 4 osztályu iskola. Erről azt jegyzi meg a rovatos tábla, hogy „Ezen iskolának czélszerü szervezése sürgettetik", hozzátévén, hogy a plébániát kapuczinus atyák kezelik.

Kétosztályu van Bodaikon, Csoórott, Iszka-Sz.-Györgyön, Isztiméren és Ondódon, a többi mind csak egyosztályu, és mind valamennyi vegyes. A tannyelv magyar: Csurgón, Csoórott, Inotán, Csókakőben, Söréden, Iszka-Sz.-Györgyön; német és magyar Bodaikon; a többi hét helyen német.

A tanköteles gyermekek száma: fiu 1,099, leány 955, összesen 2,054, tettleg járt 22 osztályban 20 tanitó alatt: fiu 926, leány 735, összesen 1,661, vagyis $80,_{86}\%$.

$\frac{1 \text{ tanitó}}{83 \text{ tanuló}}$ $\frac{1 \text{ osztály}}{75 \text{ tanuló.}}$ Iszka-Sz.-Györgyön, Isztiméren és Ondódon a két-két osztályt egy egy tanitó vezeti.

Az iskolának mindenütt saját épülete van.

VII. Váli kerület.

A váli kerületben tizenhárom helyen van elemi iskola. Ezek között anyaegyház a következő nyolcz: Acsa, Gyuró, Lovas-Berény, Nadap, Pákozd, Pázmánd, Vál és Velencze; magán lelkészség van az agárdi pusztán; a fiókegyházak nevei: Sukoró, Tabajd, Tordas és Vereb.

Az acsai, lovasberényi, pázmándi és váli iskolák kétosztályuak, a többi mind csak egyosztályu és mind vegyes. Ácson és Nadapon a tannyelv német, Lovas-Berényben magyar-német, a többi tiz helyen magyar.

A tanköteles gyermekek száma: fiu 849, leány 700, összesen 1,549, tettleg járt 18 osztályba 17 tanitó alatt: fiu 837, leány 658, össsezesen 1,495, vagyis $96,_{51}\%$. 1 tanító és osztály 88 tanuló.

Minden iskolának van saját épülete.

B) Budai főesperesség.

A budai főesperesség három esperességből áll; névszerint ide tartozik: 1. a budai alsó-, 2. a budai felső és 3. a szigeti egyházkerület.

I. Budai alsó kerület.

E kerületben kilencz anyaegyház mellett csak egy fiókegyház létezik. Az anyaegyházak nevei: Boros-Jenő, Budakesz, Hidegkut, Halász, Nagy-Kovácsi, Pilis-Csaba, Solymár, Üröm és Vörösvár. Ennek fiókja Szent-Iván.

Mindenikben van elemi iskolának szánt épület és tanitó. Budakesz iskolája három osztályu, a pilis-csabai, solymári, ürömi és vörösvári, sőt a szent-iváni is két-két osztályuak, a többi csak egyosztályu, s mind valamennyi vegyes. A tannyelv az egész kerületben egészen német, kivéve Pilis-Csabát, hol a tannyelv német és tót.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 915, leány 927, összesen 1842, tettleg járt 17 osztályba 15 tanitó alatt: fiu 949, leány 924, összesen 1873, vagyis $101,_{68}{}^0/_0$, mi arra mutat, hogy máshonnan is járnak ide tanulni. Nevezetes tünemény itt a szent-iváni iskola, hol 61 tanköteles leány mellett kilenczven nyolcz tettleg járó van feljegyezve, s hol fiu is épen annyi jár, a hányat a tankötelesek jegyzéke kimutat, t. i. 63, s a 161 tanuló mellett csak egy tanitó van.

$\frac{1 \text{ osztály}}{110 \text{ tanuló}}$, $\frac{1 \text{ tanitó}}{125 \text{ tanuló}}$.

II. Budai felső kerület.

E kerületben csak nyolcz anyaegyház van, fiókegyházak nélkül. Neveik ezek: Bogdány, Csobánka, Monostor, Pilis-Szántó, Pilis-Sz.-Kereszt, Pilis-Sz.-László, Pomáz és Tótfalu.

Mindenikben van elemi iskolának szánt épület és tanitó. A bogdányi és pomázi iskola két osztályu és valamennyi vegyes. A tannyelv: Monostoron és Tótfaluban magyar; Pilis-Szántón tót; Bogdányban és Csobánkán német-magyar; Pilis-Sz.-Lászlón

tót-magyar; végre Pilis-Sz.-Kereszten és Pomázon amott tót-német-magyar, itt pedig német-tót- magyar.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 538, leány 433, összesen 971, tettleg járt 10 osztályba 9 tanitó alatt: fiu 523, leány 451, összesen 974, vagyis $100,_{30}\%$.

Itt a pilis-szántói iskola látszik rendkivüli vonzerőt kifejteni, mert tanköteles fiu van a helységben kimutatva 58, jár pedig 66; leány van összesen 44 s jár 56.

$\frac{1 \text{ osztály}}{97 \text{ tanuló}}$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{108 \text{ tanuló.}}$

III. Szigeti kerület.

E kerületben csak négy anyaegyház van és három fiók. Az anyaegyházak nevei: Csepel, Ráczkeve, Sziget-Ujfalu és Tököle. Ráczkeve alá tartozik: Becse; Sziget-Ujfalu alá pedig: Csép és Szent-Márton.

Mindenikben van elemi iskolának szánt épület és pedig egyosztályú: Csepelén és Becsén; háromosztályu: Ráczkevében; a többi mind két osztályu ugyan, de valamennyi vegyes. Ezek közöl kiválik Ráczkeve azáltal, hogy iskolájában a tannyelv magyar; Csepelén a tannyelv német-szerb; Tökölén szerb-német-magyar; a többi helyeken német.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 743, leány 683, összesen 1,426, tettleg jár 13 osztályba 14 tanitó alá: fiu 631, leány 588, összesen 1,219, vagyis $85,_{46}\%$.

$\frac{1 \text{ osztály}}{93 \text{ tanuló}}$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{87 \text{ tanuló.}}$

Meg van említve minden tánitó és altanitónál készpénzbeli fizetése is. A tanitók közt legtöbbet kap készpénzben a promontori, t. i. 609 forintot; legkevesebbet a pusztakápolnai, t. i. 36 ft. E 36 és ama 609 ft közt van 40 ft egynek, van 49, 60, 67 kettőnek, 70 kettőnek, 75 kettőnek, van 78, 79, 80, 84, 87, 88 frtos, három van 90 forintos.

100 forintot huznak öten; van 103, 115, 120, 123 ftos; 130 ft kettőnek; 133 ft háromnak; van 137, 138, 139 frtos; háromnak jár 140 forint; 145, 147, 149 ft; ötnek jár 450 forintjával; 154 ft, 160 ft kettőnek; 164, 170, 173, 180 frt; kettő

nek jár 181 forint; 188 forint szintén kettőnek; 190 forint kettőnek és egynek 199 forint.

200 forintjával jár háromnak; 200-tól 390-ig vannak harmincznyolczan; 300—400-ig huszonegy; 400-tól 500-ig nyolczan, 500—600-ig csak hárman, 600-tól 609-ig csak egy.

Az altanitók közöl legtöbbet kap készpénzben a promontori, t. i. 410 ft, legkevesebbet a perbáli, t. i. 42 frtot, van 50, 52 frtos, kilencznek jár 60 forint, van 62, 63. 70, 73, 75, 80, 82 frtos; 100 és 200 forint közt tizen; 200 és 300 ft közt hatan; 300 és 400 közt csak ketten; 400 és 509 közt csak egy, a kit már megnevezénk, a promontori.

A forintnál kisebb számokat elhagytuk.

A püspök székvárosa Székesfehérvár szab. kir. város.

Székesfehérvárt van: a) önálló reáltanoda, három osztálylyal, melyekben négy rendes tanár, rajzmester és egy segéd dolgoznak; b) főelemi iskola 4 osztályu fiuk számára, és c) négyosztályu leányiskola. A fiuknál minden osztálynak van külön tanitója, a leányoknál 1 főtanító alatt 3 segéd működik. Továbbá vannak alelemi iskolák, névszerínt d) két alelemi három három osztálylyal, egy-egy főtanitóval és két-két segéddel; e) alelemi kétosztályu iskola van három, egy-egy tanitóval, s egy-egy segéddel; végre f) vegyes alelemi csak egy osztálylyal. A tannyelv mindenütt magyar. A leánykák számára minden iskola mellett van kézi munkára tanitó nő is. Van azokon kivül még háromosztályu ipartanoda.

A tanköteles gyermekek száma: fiu 1,498, leány 970, összesen 2,468, tettleg jár 26 tanitó alá: 1,556, leány 928, összesen 2,484, vagyis 100,$_{32}$%.

Az f) alattit kívéve a többinek saját épületeik vannak.

Az elemi tan-

a székesfehérvári püspöki

A) Székesfehérvári

Főesperességi kerületek	Iskolák helye anya- és fiókegyházakban		összes	osztályok száma	ezekben a tan- magyar	német	tót	magy. ném.	magy. tót	német tót.
I. Adonyi kerület .	9 anyaegyház	8 fiók	17	22	20	2	—	—	—	—
II. Bicskei kerület .	8 „	5 „	13	20	6	4	—	8	—	2
III. Csákvári kerület	10 „	5 „	15	20	10	7	—	3	—	—
IV. Érdi kerület . .	9 „	8 „	17	28	6	—	—	7	5	—
V. Fehérvári alsó-kerület . . .	10 + 1[a] + 1.[b]	14 „	26	30	30	—	—	—	—	—
VI. Fehérvári felső-kerület . . .	9 + 1.[a]	4 „	14	22	8	12	—	2	—	—
VII. Váli kerület .	8 + 1.[a]	5 „	14	17	12	3	—	2	—	—
B) Budai										
I. Budai alsó-kerület	9 anyaegyház	1 fiók	10	17	—	15	—	—	—	2
II. Budai felső „	8 „	— „	8	10	2	—	1	3	1	—
III. Szigeti kerület .	4 „	3 „	7	13	3	7	—	—	—	nsz. 1
Székesfehérvári sz. k. város	1 „	— „	1	21	21	—	—	—	—	—
Az esperességek száma tiz	85 + 3[a] + 1.[b]	53 „	142	220	118	50	1	25	6	5

tiz évvel korábban vagyis 185 /.

Két helyen az iskola urodalmi épületben van, egy helyen bérbe egyszersmind lakául szolgálnak a tanitói személyzetnek. Saját épületc van 133

a) magánlelkészséget jelent, melyet a földes ur fizet, s a mikor

b) uj plébánia most van alakulóban.

ügy állása

egyházmegyében 186½-ben

főesperesség.

nyelv: magy. ném. szerb	nyelv: német szerb magyar	A gyermekek száma: tanköteles gyermekek: fiu	leány	összesen	tettleg járt: fiu	leány	összesen	Járt %	Tanitók száma: fő	segéd	összesen	Tanulók: 1 osztályra jut	1 tanitóra
—	—	1,573	1,262	2,835	1,196	956	2,152	75,55	17	5	22	97	97
—	—	1,124	1,029	2,153	1,093	915	2,008	93,26	13	5	18	100	111
—	—	[illegible]45	747	1,592	724	643	1,367	85,86	15	3	18	68	76
6	4	1,709	1,617	3,326	1,357	1302	2,659	79,91	17	13	30	95	88
—	—	1,084	965	2,049	980	862	1,842	89,89	26	1	27	61	68
—	—	1,099	955	2,054	9[illegible]6	735	1,661	80,86	14	6	20	75	83
—	—	849	700	1,549	837	658	1,495	96,51	12	5	17	88	88
főesperesség.													
—	—	915	927	1,842	949	924	1,873	101,68	10	5	15	110	125
t.n.m. 1	n.t.m. 2	538	433	971	523	451	974	100,30	8	1	9	97	108
—	szmm 2	743	683	1,426	631	588	1,219	85,16	7	7	14	93	87
—	—	1,497	979	2,476	1,556	928	2,484	100,32	11	15	26	95	95
7	8	11,976	10,297	22,273	10,772	8962	19,734	88,60	150	66	216	91	91
volt		—	—	21,929	—	—	19,780	76,51					

vett helyiségben tartatik, a többi helyeken saját épületeik vannak, melyek iskolának.

tetszik, ismét meg is szünteti.

III.

ELEMI TANÜGY AZ EGRI ÉRSEKI MEGYE TERÜLETÉN $186^1/_2$-BEN.

A kerületi iskolaigazgatók által benyujtott kimutatásból összeállította

Dr. Barsi József.

Ferenczy Imre egri kanonok és az érseki egyházmegyében tanoda-felügyelő, Egerben 1863-ban január 29-én 120. sz. alatt kelt kisérő levele mellett küldé meg a nm. Helytartótanácsnak az egri érsekség területén létező tanitóképezdére, fő- és al-elemi iskolákra s egyéb czeknek körébe tartozó intézetekre vonatkozó kimutatásokat.

Az egri érsekség, mely a Mátra völgyeiben és a Közép-Tisza rónáin elterülő megyéket, Borsodot, Hevest és a vele egyesült Külső-Szolnokot, söt Biharnak is egy részét foglalja magában, ezeken kivül pedig a Hajduvárosokat, Jászságot és Nagy-Kunságot, kétségkivül a legnagyobb mérsékben vonja magára nem csak a hazafi, hanem általában az ethnograph és etholog, a nép- és erkölcsbuvár, az anthropolog és sociolog, szóval az emberi és társadalmi állapotokat és viszonyokat kutató bölcsész figyelmét.

Minket e helyütt az egri érsekség csak egyik, bár legkényesb pontja, az elemi tanügy érdekel, azon ügy, melynek alapjául hiába keresnénk szilárdabb és szélesebb támaszt azon igéknél, melyek lényegökben egyezöleg Maté 19. 13—15, Márk 10. 13—16, és Lukács 18. 15—17. olvashatók.

Az érseki megye névkönyve 1861-ről a 13-ik lapon a többi közt ezeket mondja: „adsunt in singula Parochia“, (értsd in unaquaque Parochia) et in plurimis filialibus quoque locis, (értsd in filialium ecclesiarum majore parte) triviales,

et compluribus locis majores etiam scholae". A részletes kimutatás legjobban fogja e szavakat magyarázni, s mint jutott e munka folyama alatt sokszor eszünkbe nekünk az evangeliom azon helye, mely az aratást bőnek, az aratók számát ellenben kevésnek mondja, ugy hiszszük, eszébe fog ez jutni nem egyszer a figyelmes olvasónak is.

A többi magyarországi egyházmegyék példájára az egri érsekség tagozata is mutat fel főesperességeket, s ámbár a beküldött s előttünk fekvő kimutatásokon nyoma sincs a főesperesek gondjának vagy hozzájárulásának, mi még is czélszerűnek tartottuk főesperességenkint állitani össze az adatokat; mert nem tudjuk magunkkal elhitetni, hogy az egyházmegyék ősrégi felosztása főesperességekre csak czímszaporitási szempontból vette volna eredetét; valamint azt sem, hogy hivatásuk más lehetne, mint az hogy a megyék főpapjait lélekben járó főpásztori gondjaik tömérdekségében hű közremunkálásukkal gyámolitsák; végre nem tudjuk magunkkal elhitetni azt sem, hogy van vagy lehetne a főpásztori gondnak féltettebb vagy legalább féltendőbb tárgya az elemi iskolánál; s ha valahol, ugy az elemi iskolának jókarba állítása s jó karban tartása, sőt, a folytonos haladás elutasithatlan törvénye által követelt fokonkinti tökéletesbitése körül fejthetnének ki legáldásosabb tevékenységet a főesperes urak, mit bővebben magyarázni, habár talán szükséges lehetne, itt még sem volna helyén. Azt mondja ugyan az idéztük névkönyv a lapszám szerint idézett helyen, hogy a négy főesperes közől az egyik a káptalan díszpolczain foglal helyet, a többi három pedig a káptalan kebelén kivül van elhelyezve, és hogy ezek, mióta a királyi tized megszünt, a főesperesség czime alatt jövedelmet eddig legalább nem huznak, vagyis „quibus tamen, Decimis Regiis sublatis, nullus hucdum saltem conjunctus est proventus; de nem is annyira pénzáldozatot követel a főesperes uraktól az elemi tanügy, mint inkább életbeléptetését a nagy szónak: „Bizony mondom nektek, a mit cselekedtek egygyel az én kicsiny atyámfiai közöl, én magammal cselekedtétek."

Az egri érsekség négy főesperességei ezek: a Székesegyházi, Hevesi, Patai és Szabolcsi. A szé-

kesegyházi, kevés kivétellel, a Borsod megye területén létező egyházakat foglalja magában, melyek nyolcz esperességi kerületbe vannak csoportositva. E kerületek: az apátfalvi, egri, harsányi, mezőkövesdi, miskolczi, polgári, szendrői és várkonyi. Kezdjük az elsővel.

I. SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG.

A) Apátfalvi Kerület. E kerületben 6 anyaegyház van, mindenik elemi iskolával; a fiókegyházak közöl pedig kilencznek van iskolája. Az anyaegyházak névsora ez: Apátfalva, Balaton, Bán-Horváth, Csehi, Csernely és Dédes; a fiókegyházaké pedig ez: Bekölcze, Lénárd-Darócz, Mikó, Mogyorósd, Monosbél, Sz.-Márton, Szilvás, Szúcs és Uppony. A hivatalos jelentés tanuskodása szerint az egész kerületben valamennyi iskola csak egyosztályu és vegyes. Nem tudhatni, a jelentés mikor készült, de a csernelyi iskolánál mondatik: „a tanitás ekkorig (mikor volt ez?) a szülék hanyagsága miatt el nem kezdődött", az iskola mind ott, mind Lenárd-Daróczon üresen áll, s 86 fiu és 85 leány vesztegel, az az roszra szokik. A tannyelv nem csak e kerületben, hanem az egész főesperességben kizárólag magyar, a miskolczi kerületet kivéve, melyről annak helyén.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 469, leány 460, együtt 929, tettleg járt 15 tanitó alatt fiu 316, leány 314, együtt 630, vagyis 67,80 $\frac{1 \text{ tanitó}}{42 \text{ tanuló}}$.

B) Egri kerület. Az érsek székvárosában, Egerben, több rendü tanintézetekkel találkozunk, melyek a tanügy elemi ágát részint képezik, részint elökészitik. Ide tartozik első helyen a tanitóképezde, melyről azonban a beküldött pecsétes levél csak annyit mond, hogy van, s hogy tanitóságra készülő 66 fiatal ember látogatta. Czime: érseki tanitóképezde, mi azt mutatja, hogy nem országos intézet. Második helyen áll egy négyosztályu leánytanoda angol kisasszonyok czimü nőszerzetesek gondviselése alatt, melyben kilencz kisasszony foglalkozik a tanuló leánykákkal, kézi munkára is tanitván őket.

Harmadik helyen említtetik a városi négyosztályu iskola fiuk számára. Végre négy különböző külvárosokban van négy alelemi vegyes iskola. A külvárosok nevei: maklári, hatvani, ujvárosi és czifra. Egerben van négyosztályu vasárnapi iskola is, melyben a főelemi fiuiskola négy tanitója fárad.

Az iskolaképes gyermekek száma Egerben: fiu 996, leány 807, együtt 1803; tettleg iskolába járt 9 apácza és 11 tanitó alatt: fiu 776, leány 525, együtt 1301.

A főelemi iskola az érseki lyceum épületében van elhelyezve; a leányiskola a zárdában.

Az egri kerületben a székvároson kivül még hét anya- és öt fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Bakta, Bátor, Eger-Szalók, Fel-Németh, Felső-Tárkány, Kis-Tálya és Novaj. A fiókegyházak ezek: Andornak, Aranyos, Bócs, Felső-Szóláth és Szarvaskő. Magasabb iskola mint egyosztályu sehol sincs és valamennyi vegyes. E kerületből sürün hangzik a panasz a politikai és községi tisztviselők részvétlensége, gondatlansága, sőt hanyagsága ellen. Ennek tulajdonitják, hogy az iskolába járók száma nem csak nem szaporodik, mint 1848 után várható lett volna, sőt fogy. E panaszok egyike hadd álljon itt szóról szóra, az eredeti fogalmazás szerint: „A községi elemi tanodák". — igy szól Felső-Tárkány rovata alatt a jelentés, — „az elhagyatottságnak legaggasztóbb képét mutatják", s okát keresve, igy folytatja: „Mintha az alkotmányos lég hazánkban az iskoláknak kedvezö elemc nem volna, e téren a megyei közigazgatás részéről két év óta ismét ugyanazon mellőzés, hideg részvétlenség és erélytelenséggel kell találkoznunk, mint az 1848 előtti időkben. A magára hagyott kerületi iskolafelügyelö és helybeli igazgatónak egyedüli szellemi fegyvere a felvilágositás, az intés, feddés és dorgálás, az érzéketlen anyagiasság sziklabástyáin eltompul". — S orvosság után nézve igy végzi: „Meleg kebel és szigoruan végrehajtó erélyes kormányzat félrendszabályok helyett, s az iskolák körül semmi kivánni való nem marad." — A főesperes urak, mint kik nem esnek választás alá, kik nem függnek a népkegy ingadozó szálától, meleg szóval, éber szemmel, egy kis dicséréssel, csekély értékü de nagy becsü ajándékokkal

s a meleg kebel sughatja egyéb eszközökkel, a politikai lég minden állapotánál, igen nagy szolgálatot tehetnének „a kis atyánkfiaknak", kikből észrevétlenül épül a nemzet, melynek kebelében élünk és az utókor, mely itélni fog felettünk.

Az iskolaképes gyermekek száma az egrieket is beleszámitva: fiu 1723, leány 1541, együtt 3264; tettleg járt fiu 1278, leány 1089, együtt 2367, az apáczákat is bele számitva, 40 tanitó alá, vagyis $72,_{51}\%$; egy tanitó alá 59 tanuló.

C) Harsányi kerület. A harsányi kerületben 8 anyaegyház van, elemi iskolával mindenik. Neveik ezek: Alsó-Ábrány, Bogács, Harsány, Sály, Szomolya, Tard, Tybold-Darócz és Zsércz. A fiókegyházak közöl hétnek van iskolája, neveik: Aranyos, Cserépfalu, Cserép-Váralja, Kács, Lator-ut (egykor Leányfalva) Mező-Nyárád és Vatta. Mind ezeken a helyeken az iskolának saját épülete van; a cserép-váraljai, kácsi, sályi, és Tardon az egyik javitást kivánnak, a tybold-daróczi és zsérczi nem elég nagyok, a többi türhető állapotban van. Kétosztályu iskola van Bogácson és Tardon, a tardiba, ugy látszik, külön járnak a fiuk és külön a leányok. A többi mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes. A jelentés a többi közt elősorolja a tanitók diját és ki mennyi adót fizet. A legkisebb adó 2 frt. 13 kr., a legnagyobb 47 frt. 40 kr., a közép fokok ezek: 3, 5, 6 frt. 12 kr., 7, 9 frt. 36 kr., 10, 15, 22, 24, 25, 27, 32, és 40 forint.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 812, leány 768, együtt 1580; tettleg járt 19 tanitó alatt fiu 546, leány 498, együtt 1044, 66%, $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{55 tanuló.}}$

D) Mezőkövesdi kerület. E kerületben nyolcz anya- és hat fiókegyháznak vannak elemi iskolái. Az anyaegyházak: Ároktő, Ivánka, Keresztes-Püspöki, Mezőkövesd, Szemere, Szent-István, Szihalom és Tiszabábolna. A fiókegyházak: Egerfarmos, Gelej, Mezőkeresztes, Nagy-Mihály, Négyes és Tisza-Keszi. Mezőkövesden külön van egy három osztályu elemi iskola fiuk számára és külön egy

kétosztályu a leányokéra. Szihalmon is külön vannak a fiuk és külön a leányok, két-két osztálylyal, a többi mind egy osztályu és vegyes.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1326, leány 1199, együtt 2525; tettleg járt 22 tanitó alatt: fiu 886, leány 722, együtt 1608, vagyis csak $63,_{86}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{45 \text{ tanuló.}}$

E) Miskolczi kerület. E kerületben Miskolcz kétszer fordul elő, mint alsó város és mint felső. Alsó-Miskolczon van egy háromosztályu elemi iskola fiuk számára s egyosztályu leányiskola. Felső-Miskolczon ellenben nincs más csak alelemi vegyes iskola. A szegényebb leányokat tanitják kézi munkára is.

Alsó-Miskolczon a tannyelv magyar-német, a felső városi iskolánál a tannyelv nincs megemlitve. Miskolczon kivül e kerületben még a következő anyaegyházak vannak: Aszaló, Diós-Győr, Felső-Zsolcza, Görömböly, Hámor, Sajó-Sz.-Péter, Szirma-Besenyő és Uj-Hutta. Iskolás fiókegyházak ezek: Bábony, Berente, Csaba, Halmaj, Ó-Hutta, Ó-Massa, Szirma. Az itt elősorolt helyeken az iskolák mind csak egy osztályuak és vegyesek. Az iskolának szánt épületek, melyek többnyire a tanitónak is lakásul szolgálnak, sok panaszra szolgáltatnak alkalmat. A diós-győriről azt irja a jelentés, hogy állapota „siralmasan rongyos"; a felső-zsolczairól, hogy „a legrozzantabb állapotban van"; a görömbölyi „a legrosszabb állapotban van"; a csabai épen olyan, söt ennek falai már szétváltak, s rövid időre romba dölnek; a bábonyi „egy dülő félben levő rongyépület", a szirma-besenyői csak 70 tanulót képes befogadni, volna pedig 160! Aszalón félhold föld ki van faiskolának hasitva és gyümölcsfa maggal bevetve (!), Sajó-Sz.-Péteren egy hold föld vár épen a kihasitásra. Az iskolázást nagyban gátolja a nép szegénysége, mely nem képes ruhára valót szerezni gyermekeinek, s azokat otthon kénytelen munkára szoritani. Miskolczon a leányiskola nem csak szük, de egy osztály kevés is. A tannyelv Hámorban és Ó-Massán

magyar, német és tót; Szirma-Besseny ön, Ô- és Uj-Huttán pedig magyar-tót.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 694, leány 660, együtt 1354; tettleg jár 20 tanitó alatt: fiu 535, leány 477, együtt 1012, vagyis $74,_{74}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{50 \text{ tanuló}}$.

F) Polgári kerület. E kerületben 8 anya- és ugyanannyi fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Emőd, Mály, Ónod, Polgár, Sajó-Lád Sajó-Szöged, Tisza-Kürth és Tisza-Palkonya. A fiókegyházak: Bába, Hejő-Keresztur, Mező-Csáth, Nagy-Csécs, Nyék, Sajó-Örös, Sajó-Petri és Tisza-Tarján. Polgárban kétosztályu iskola van fiuk számára és egyosztályu leányokéra, a többi helyeken az iskolák mind vegyesek és egyosztályuak. — A jelentés magyarul van irva ugyan, de az aláirás latin.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 619, leány 634, együtt 1253; tettleg járt 18 tanitó alatt fiu 501, leány 498, együtt 999, vagyis $79,_{78}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{55,_{5} \text{ tanitó}}$.

G) Szendrői kerület. E kerületben 9 anyaegyház van, elemi iskolával mindenik, a fiókegyházak közöl pedig 12-nek van elemi iskolája. Az anyaegyházak ezek: Edelény, Felső-Nyárád, Lád-Bessenyő, Sajó-Galgócz, Sajó-Vámos, Szendrő, Szent-Jakab, Szirák és Szuhogy. A fiókegyházak ezek: Boldon, Dövény, Dubicsán; Felső-Telekes, Galvács, Meszes, Nyomár, Rakoncza-Szend, Ruda-Bánya, Sajó-Kaza, Szalonna és Szendrő-Lád. Az alesperes, Eperjessy Sándor, nagy szorgalmat tanusitó jelentéséből kitünik, hogy az elemi oktatás e kerületben is sok anyagi akadályokkal kénytelen küzdeni. Egyosztályu iskolánál magasabb egyik helyen sincs, valamennyi vegyes. Épülete mindenkinek van; de Szendrőn nagyon kivánatos volna egy második osztálynak alapitása. Edelényben mondja a jelentés, a cs. k. Helytartótanács rendelete szerint kellene lenni segédtanitónak, de miután ama rendelet sem évi illeté-

két sem azt meg nem határozta, ki tartozik fizetni „segédtanitó nem tartatik“. — Sajó-Vámoson „a nép a tanitó fizetését egyáltalában megtagadta, és midőn a behajtás a szolgabiró által foganatba vétetett, fellázadt. Orvoslás kívántatik“.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 533, leány 378, együtt 911, tettleg járt 22 tanitó alatt: fiu 405, leány 319, együtt 724, vagyis 79,47% $\frac{1 \text{ tanitó}}{33 \text{ tanuló}}$.

H) Várkonyi kerület. E kerületben 6 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Arló, Domaháza, Nádasd, Sajó-Némethi, Sáta és Várkony; a fiókegyházak: Bolyok, Bóta, Csépány, Csokva, Disznósd, Járdánháza, Királyd, Mercse, Ózd és ózdi vasgyár. Itt sincs más iskola mint egyosztályu és vegyes, és sok panasz van az épületek állapota körül itt is. Az ózdi vasgyárban csak ideiglenesen engedtetett át egy szoba iskolául; Királydon az egész épület minden perczben romba dőlhet; Arlón sok igazitás kellene; Csépányon elhanyagolt állapotban van; Nádasdon „az iskolaház kijavitása végett az illető elöljárók mind az egyházi mind a világi hatóság által már több izben felszólittattak, de mind az ideig az iskola kiigazitva nincs; Domaházán „a tanodai épület a legelhanyagoltabb állapotban van“.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 508, leány 534, együtt 1042; tettleg járt 18 tanitó alatt, fiu 435, leány 445, együtt 880, vagyis 83,68% $\frac{1 \text{ tanitó}}{48 \text{ tanuló}}$.

II. HEVESI FŐESPERESSÉG.

A hevesi főesperesség Heves vármegyének és a Nagy-Kunságnak egy részét öleli magába, a következő hat kerülettel: hevesi alsó, közép és felső, kun-szent-mártoni és két tiszai, az egyik innen a másik túl a Tiszán. A tannyelv, Kompolthot és Fegyverneket kivéve, hol a magyar közé német is vegyül, az egész főesperességben magyar.

A) Hevesi alsó kerület. E kerületben 8 anyaegyház van, mindenik elemi iskolával. A fiókegyházak közöl pedig hatnak van iskolája. Az anyaegyházak ezek: Boczonád, Erdő-Telek, Erk, Heves, Kis-Köre, Pély, Tarna-Méra és Tarna-Sz.-Miklós. A fiókegyházak ezek: Puszta-Fogacs, Puszta-Tenk, Puszta-Vezekény, Tarna-Bod, Tarna-Eörs és Zaránk. Tizenegy helyen az iskolának saját épülete van, de három helyen nincs sem saját épülete, sem bérelt helyisége, hanem Puszta-Fogacson a tanitó „a remete-lakot használja ingyen"; Puszta-Tenken a tanitó, „kinek fizetése semmi, s ki mint harangozó keresi meg élelmét, saját bérlett házában becsületből tanit"; Puszta-Vezekényen „kegyelemből van az iskolának helye". Heves mezővárosában „az iskolai épületek oly rosz karban vannak, hogy a tanitás veszélylyel jár. Minden szükséges szerek hiányzanak. A lakosság ez ügyben többször szólittatott már fel a politikai hatóság által is, de nem akar tenni mind akkoráig semmit s igy szükségessé válik ezen iskola bezáratása". A kis-körei iskola csak $2^1/_2$ öl hosszú, 3 öl széles és igen czélszerütlen, pedig 90 fiu 84 leány közöl 62 fiu 58 leány jár iskolába; a pélyi iskola szintén mind kicsiny mind czélszerütlen, pedig ott is 50 fiu, 60 leány jár rendesen tanulni.

Két osztályu iskola van Hevesen, Kis-Körén és Pélyen, a többi mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes. A magyar nyelv itt is kizárólag szolgál a tanitás eszközéül.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1169, leány 1109, együtt 2278; tettleg járt 21 tanitó alatt: fiu 870, leány 779, együtt 1649, vagyis $72,_{38}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{78 \text{ tanuló}}$.

B) Hevesi felső kerület. E kerületben 26 helyen van elemi tanitásról intézkedés. Az anyaegyházak száma 9, sora pedig ez: Bolla, Bátony, Bodony, Dorogháza, Erdőkövesd, Pétervására, Recsk, Sirok és Szent-Erzsébet. A fiókegyházak száma 17, sora pedig ez: Derecske, Fedémes, Isten-Mezeje,

Ivád, Kökút, Lelesz, Maczonka, Mindszent, Nádujfalu, Parád, Parádi üveggyár, Szajla, Szék, Szent-Domonkos, Szuha, Terpes és Váraszszó. Egy osztályunál nagyobb iskola sehol sincs és valamennyi vegyes. Az iskolának és tanitónak mindenütt van egy saját épületben helye, Kökútat kivéve, hol „a tiszti lakban egy szoba használtatik iskolául.“ A kerületi iskolafelügyelőnek általános megjegyzése e 26 iskoláról szóról szóra ez: „Miután a tanigazgatók fegyvere csak a nyelv, a népiskolák csak akkor fognak mindenhol szépen virágozni, ha a polgári hatóság hatalmas parancsával és büntetésével (!?!) támogatandja a tanigazgatók szavait.“ (De kié lesz azután az érdem? a bot-é-e, vagy azé a ki suhogtatja?) „Egyesült erő nélkül nem várhatunk,nem remélhetünk jó köz-, annál kevésbbé vasárnapi iskolákat.“

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1181, leány 1111, együtt 2292; tettleg járt 26 tanitó alatt: fiu 904, leány 859, együtt 1763, vagyis $76,_{92}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{67 \text{ tanuló}}$.

C) Hevesi közép kerület. E kerületből hiányos jelentés érkezett be, a mennyiben Maklár anyaegyház és fiókja Nagy-Tálya kimaradt belőle. A kimutatás e szerint csak nyolcz anyaegyházról szól kilencz helyett, azokat sem adja betűrendben, hanem össze vissza; az iskolákról nem mondja, hogy melyik egy, melyik kétosztályu; a tanitókról pedig sorba mondja, hogy fizetésök semmi s csak a kántori jövedelemből élnek. — A jelentésben foglalt anyaegyházak sora ez: Al-Debrő, Domoszló, Fel-Debrő, Felső-Nána, Kaál, Kápolna, Kerecsend és Verpeléth A fiókegyházak közöl iskolások: Deménd, Kompolth, Sz.-Mária, Tótfalu, (ezt az érseki megye névtára Tófalunak nevezi) és Vécs. A jelentés szerint két vegyes tanoda volna Al-, kettő Fel-Debrőn, Kaálon és Verpeléthen. Aligha nem azt kell érteni, hogy ezek az iskolák kétosztályuak, mert az iskolai épületek sehol sincsenek kettesével fölemlitve. A felső-nánai és vécsi iskola épülete, a jelentés szerint, szük és elégtelen, de alkalmatlan is,

Az iskolaköteles gyermekek száma tetemes: fiu volt 1495, leány 1381, együtt 2876; tettleg járt 25 tanító alatt fiu 1016, leány 983, együtt 1999, vagyis $69,_{50}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{80 \text{ tanuló.}}$

D) Kun.Szent-Mártoni kerület. E kerületben csak nyolcz helyen van elemí iskola, 6 anya- és 2 fiókegyházban. A anyaegyházak nevei ezek: Déva-Ványa, Kenderes, Kun-Sz.-Márton, Tisza-Püspöki, Török-Sz.-Miklós és Turkeve; a fiókegyházak: Puszta-Fegyvernek és Tisza-Szajol. Kun-Sz.-Mártonban a fiuk számára külön van négyosztályu főelemi iskola, a leányoké ellenben kétosztályu. Török-Szent-Miklóson a fiuk iskolája két- s a leányoké egyosztályu; Kenderesen is külön járnak a fiuk, külön a leányok, de ugy azok iskolája mint ezeké csak egyosztályu. Puszta-Tisza-Balán is van iskola, de nincs rendszeresitve; ideiglenes házban, ideiglenes tanitóval s 25 tanulóval. A turkevei iskola bérlett helyiségben tartatik.

Az iskolaköteles gyermekek számára nézve azt jegyzi meg a jelentés, hogy ezt pontosan megtudni lehetetlen; Fegyvernek alatt például igy nyilatkozik: „Az anyaegyházhoz tartozó 16 pusztán elszórva levő cselédek gyermekeit a folytonos változás miatt számba venni lehetetlen." — Képzelhetni, mennyi nép férne még el a 16 pusztán, ha vizhiányban nem szenvednének.

Az iskolaköteles gyermekek száma még igy is tetemes: fiu volt 1477, leány 1254, együtt 2731; tettleg járt 15 tanító alatt fiu 1157, leány 903, együtt 2060, vagyis $75,_{43}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{137 \text{ tanuló.}}$

E) Tiszáninneni kerület. E kerületben mindössze csak 9 helyen vannak elemi iskolák. Ezeknek ketteje, ugymint: Dormándháza és Tiszahalász, mint fiókegyházak vannak följegyezve, a többi hét mint anyaegyház igy következik: Bessenyő, Füzes-Abony, Kömlő, Mező-Tárkány, Poroszló, Sarod és Tisza-Nána. Mindenütt van ugynevezett kántorlak, melynek egyik szobája iskolául szolgál. Füzes-Abonyban, Poroszlón és Sarudon csinos, derék külön épülete van az iskolának.

Bessenyőn és Füzes-Abonyban azonkivül a fiuk külön tanittatnak, s a leányok ismét külön. A többi helyeken az iskolák vegyesek, és valamennyi csak egyosztályu.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1026, leány 998, együtt 2024; tettleg járt 15 tanitó alatt: fiu 827, leány 685, együtt 1512, vagyis $74,_{70}\%\frac{1 \text{ tanitó}}{100 \text{ tanuló}}$.

A tiszáninneni kerület esperesje, Grell Gergely mezőtárkányi plébános, mint az előttünk fekvő jelentés szerzője az iskolaköteles és a tettleg járó gyermekek közti számkülönbségre nézve oly helyesnek látszó és saját tapasztalatainkkal egybevágó észrevételt tesz, hogy azt szóról szóra ide igtatjuk. „A tanképes vagyis tanköteles és tettleg tanodába járók közötti különbség“ — ugymond, — csupán látszólagos; miután ép oly ritkaság nálunk a soha tanodába nem járt gyermek, mint a ki hat éves korától folyvást és félbeszakitás nélkül eljárna.“ Ez természetesnek látszik! Mit is tudna hat évig egy osztályban csinálni? Tovább igy ir: „A földmiveléssel foglalkozó szülők nyárszaki bokros dolgaihoz a tanköteles gyermekek csaknem összeséggel igénybe vétetnek. Azonkivül, ha a gyermek egyszer olvasni megtanult, rendesen már tanodavégzettnek tekintetik!“ Erre hat évi folytonos iskolázás csakugyan aligha szükséges. Ezt jó lesz figyelembe venni, mikor az elemi iskolák állapotáról szó lesz, s egyszersmind megemlékezni arról is, hogy legtöbb elemi iskolánk országszerte, még mezővárosokban is, csak egyosztályu.

F) Tiszántúli kerület. E kerületben 8 anya- és 6 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Egyek, Kötelek, Kun-Hegyes, Nagy-Körü, Tisza-Beő, Tisza-Eörs, Tisza-Füred és Tisza-Szalók. A fiókegyházak: Süly, Taskony, Tisza-Igar, Tisza-Örvény, Tisza-Roff és Tomaj. Egyeken külön tanulnak a fiuk, külön a leányok. Különben e kerületben is a kántorlak szolgál az iskola helyiségéül a legtöbb helyen, s a tanitónak mint ilyennek külön dija nincs, hanem a kántori jövedelemből él, mihez némely helyen jegyzői jövedelem is járul. Köteleknél mondja a jelentés, hogy egy ronda zug a kántorlakban szolgál iskolául,

pedig 206 növendék volna, 97 van is. Az elöljáróság hivatalosan sürgettetik iskola épitésére, de süker nélkül. Süly benépesitett puszta lévén és szétszórt tanyákból állván, a tanképes gyermekeket mind egybegyüjteni csak ritkán lehet. Nagy-Körünél megjegyzi a jelentés, hogy a tankötelesek egy része szigeteken lakik, másik része czigányokból áll, s nem jár, különben itt az iskola saját, önálló, tágas és világos épülettel bir. Hasonlón uj és kényelmes épület van Tisza-Eörsön is, de Sülyön szoros szobácska, Kun-Hegyesen szük helyiség, Tisza-Igaron szük és sötét szoba szolgál iskolául. Tisza-Roffon bérelt házban lakik a kántor és vele az iskola. Tomajon, hol a magántanitót Vodianer urak fizetik, mintegy 140 frttal, a nagy béresházban van a tanitónak lakszobája s abban tanit is, Taskonyban szintén magántanitó van, kit gr. Szapári Gyula 300 frttal dijaz, s kinek saját épület szolgál lakásul, melynek előrésze tágas, világos és czélszerüen fölszerelt teremmel és külön bejárással képezi az iskolát. Keletkezett ezen iskola 1862-ben, fölszenteltetett october 5-kén. Emlitendő még Tisza-Szalók, melyről a jelentés mondja, hogy ott a tanügyben rendkivüli ellenszegülés tapasztaltatik a tanács tagjainál, s a kántor még kántori jövedelmét sem kapja rendesen és kényszer nélkül.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1036, leány 1054, együtt 2090; tettleg járt 25 tanitó alatt fiu 608, leány 600, együtt 1208, vagyis $57,_{57}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{52 \text{ tanulo.}}$

III. PATAI FŐESPERESSÉG.

A patai főesperesség alá tartozik a következő öt esperességi kerület, ugymint két Jász, Alsó és Felső és három Patai, Alsó, Felsö ésKözép, melyek a Mátra délnyugati sarka alatt és körül vannak elhelyezve részint a Jászságban, részint Hevesmegyében. A tannyelv az egész főesperesség minden elemi iskoláiban kizárólag magyar.

A) Alsó-Jászi kerület. E kerületben csak hét anyaegyházban vannak elemi iskolák. Neveik ezek: Alaty-

tyán, Alsó-Sz.-György, Bessen-Szögh, Jász-Apáthi, Jász-Ladány, Kis-Ér és Mihály-Telke. A jelentés szerint csak Jász-Kis-Éren és Bessen-Szöghen járnak a fiuk és leányok egyazon iskolába, a többi öt helyen külön iskoláik vannak. Mi az iskolák minőségét illetí, azt a jelentésből tisztán megérteni lehetetlen, mert négy-négy osztályu alelemi és három osztályu főelemi iskolákról beszél. Az épületekre nézve mindenütt van iskolának szánt külön épület, Jász-Apáthiban három, melyekről azonban a jelentés azt jegyzi meg, hogy „az épületek régiek, roskadtak és homályosak; mi több: iskolához méltatlan zugokba vannak az egymástól messze eső épületek szoritva, s ezekben szoronganak a kisdedek, pedig számuk tetemes, a tanképesek 1199, tehát egy hiján 1200 főre menvén, a tettleg járók pedig 779-re. Annál örvendetesbet mond a jelentés Jász-Ladányról, hol saját és igen fényes épülete van a tanodának.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1694, leány 1455, együtt 3149; tettleg járt 20 tanító alatt fiu 1229, leány 960, együtt 2189, vagyis 69,51% $\frac{1 \text{ tanító}}{109 \text{ tanuló}}$.

Alattyánt és Bessenszöghet kívéve, a többi helyeken tartatik vasárnapi iskola is, kivált mesterinasok számára.

B) Felső-Jász kerület. A Felső-Jász kerületben sincs más mint anyaegyházi iskola. Ezeknek száma 8, sora pedig ez: Árok-Szállás, Csány, Dózsa, Felső Sz.-György, Fényszaru, Jákó-Halma, Jász-Berény és Monostor. Árok-Szálláson és Jász-Berényben főelemi iskolák vannak négy-négy osztálylyal a fiuk számára és két-két osztályuak a leányokéra. Jász-Berényben azonkivül még három vegyes iskola van, az al- és felvégi és szent-kuti városrészben. A fényszarúi iskolában is két külön osztályban tanittatnak a fiuk és kettőben a leányok. A többi helyeken az iskolák egyosztályuak, de valamennyiben külön teremben tanulnak a fiuk, és külön helyiségben a leányok, csak a monostori iskola vegyes, Monostor a benépesitett puszták egyike lévén, melynek előbb erőt

kell gyüjtenie, hogy külön iskolát nyithasson. A vasárnapi iskolázás külön dijaztatván, a tanitók meg is teszik, a mit tehetnek. Jákó-Halmán a gyümölcsfatenyésztésért is húz a tanitó 40 frtnyi díjat. Árok-Szálláson saját pompás épülete van az iskolának.

Az iskolaköteles gyermekek száma tetemes: fiu volt 2387, leány 2331, együtt 4718; tettleg járt 27 tanitó alatt fiu 1638, leány 1538, együtt 3176, vagyis $67,_{31}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{118 \text{ tanuló.}}$

C) Alsó-Patai kerület. E kerületben 6 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak sora ez: Adács, Detk, Karácsond, Nagy-Füged, Vámos-Gyönk és Visznek. A fiókegyházak: Ludas, Ugra és Zsadány. Az adácsi iskola két osztályu, a többi mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes. Épülete mindeniknek van, csak Detk van nála nélkül. A mit ideiglenesen annak használnak, szintén rosz és szük. Ugyanezt mondja a jelentés a ludasi és ugrai iskoláról is, hol saját épülete ugyan van, de szük.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 732, leány 759, együtt 1491; tettleg járt 14 tanitó alatt fiu 590, leány 587, együtt 1177. vagyis $72,_{23}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{84 \text{ tanuló.}}$

D) Felső-Patai kerület- E kerületben 9 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Apcz, Ecséd, Fancsal, Horth, Nagy-Rhéde, Pásztó, Pata, Szurdok-Püspöki és Tar. A fiókegyházak: Hasznos, Sz.-Jakab és Szücsi (Bajza József hazája). Mindezen helyekeu az iskolák csak egyosztályuak és vegyesek, csak Pásztó és Pata kivételével, hol külön tanulnak a fiuk és külön a leányok, és pedig Patán a fiuk két osztályban, a leányok pedig nőtanitó alatt. A horthi iskola a község házával van egy födél alatt; a nagy-rhédei iskola 1861-ben épült ujra.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1212, leány 1178, együtt 2390; tettleg járt 23 tanitó alatt fiu 812, leány 835, együtt 1647, vagyis $68,_{09}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{71 \text{ tanuló.}}$

E) Közép-Patai kerület. E kerületben 9 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Gyöngyös két anyaegyházzal, felső és alsóval, Gyöngyös-Halász, Gyöngyös-Oroszi, Gyöngyös-Tarján, Markaz, Saár, Solymos és Visonta. A fiókegyházak ezek: Atkár, Gyöngyös-Püspöki, Halmaj és Veres-Marth. Gyöngyös felső városában van a) főelemi iskola fiuk számára négy osztálylyal, a legalsó osztály kétszer; b) közép elemi iskola két nőtanitó és egy tanitó alatt, hol női munkára is taníttatnak; c) vegyes alelemi iskola egyosztályu, és d) négyosztályu vasárnapi iskola. Két osztályu iskola van még Tarjánban és Solymoson, a többi mind csak egyosztályu és vegyes, a Gyöngyös alsó városit kivéve, hol 137 leány külön oktatást kap nőtanitótól. A teremről, hol ezek gyülnek, azt mondja a jelentés, hogy felette szük; Veres-Marthon pedig „az iskolaház", — ugymond, — „a botrányig rosz."

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1026, leány 982, együtt 2008; tettleg járt 28 tanitó alatt fiu 632, leány 579, együtt 1211, vagyis 60,$_{30}$% $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{43 tanuló.}}$

A gyöngyösi jelentés, a mennyire a felső-városra vonatkozik, nem adja az, 186½-ik évi tanulókat, hanem, nem tudni micsoda önkénykedésből, az 186⅔-ik évieket. A jelentés egyébiránt is kevés hitelü, mert aláirás nélkül küldetett be.

IV. SZABOLCSI FŐESPERESSÉG.

A szabolcsi főesperesség magában foglalja Szabolcs vármegye nagyobb részét, de vannak benne Heves és Külső-Szolnok t. egyesült, még Beregh és Bihar, Szathmár és Zemplén megyéknek, a Nagy-Kunság és Hajdu kerület némely helyei is. A tannyelv mindenütt kivétel nélkül magyar az egész főesperességben, melynek esperességi kerületei ezek: kis-várdai, nagy-kállói, nyiregyházi, püspökladányi és rakomázi.

A) Kis-Várdai kerület. E kerület Szabolcs vármegye éjszak-keleti szögén terül el, hol Zemplén, Beregh és

Szathmár vármegyékből is tartoznak hozzá egyes fiókegyházak. A kerületben 10 anya- és 7 fiókegyházban vannak iskolák, de a kis-várdait kivéve, mely négyosztályu és melynek két alsó osztálya szintén vegyes, az iskolák mind csak egyosztályuak és vegyesek. Az anyaegyházak ezek: Ajak, Fényes-Litke, Gemzse, Korász, Kékcse Kis-Várda, Kopócs-Apáthi, Mándok, Nyir-Bakta és Thass. A fiókegyházak ezek: Bezdéd, Jákó, Jéke, Kerecseny, Nagy-Varsány, Őrmező és Romocsaháza. Kis-Várdán a jelentés külön leányiskolát tart szükségesnek. Ajakon uj és nagyobb iskola terveztetik. Az egész kerületből panaszolják, hogy a tanitók élelmezésére többnyire földbirtok szolgálván, ezt a rájok rótt adók nagysága miatt nem művelhetik magok, hanem feléből kénytelenek kiadni, mi által a jövedelem nagyon szűkre apad. Az épületekről több helyütt azt irja a jelentés, hogy a tanitó saját házában tanit, mi alatt hihetőleg azt érti a jelentés, hogy az iskola számára külön épület áll fenn, melyben a tanitónak is jut szállás. Milyen lehet sok helyen a tanitás, abból gyanithatni, hogy e szavakat saját háza van, az előttünk fekvő jelentés igy irja: saját háza va*nn*.

Az iskolás gyermekek e kerületben felette csekély: fiu volt 426, leány 334, együtt 760; tettleg járt 19 tanitó alatt: fiu 343, leány 259, együtt 602, vagyis $79,_{21}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{31 \text{ tanuló}}$.

B) Nagy-Kállói kerület. E nagy kerületben 10 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Gesztertéd, Hajdu-Dorogh, Kálló-Semjén, Levelek, Nagy-Kálló, Nyir-Adony, Nyir-Bátor, Póts-Petri, Sz.-György-Abrány és Uj-Fehértó. A fiókegyházak: Balkány, Hajdu-Nánás, Magy, Nyir-Bóltek, Nyir-Lugos, Ó-Fehértó, Piritse és Szalmád. A jelentés szerint a doroghi és nánási iskolának kétosztályunak kellene lenni, de miután tanitó egy-egynél több nincs, s az iskolások száma Dorogon csak 16, Nánáson pedig épen csak 11, a két osztálynak alig van helye. A nyir-bátori iskolának, a jelentés szerint háromosztályunak kellene lennie, de tovább

mondja, hogy iskolául „a zárdában van egy tágas szoba, segédtanitó ottan sincs, s a tanulók összes száma csak 43; itt sincs értelme a három osztálynak. A többiekről maga a jelentés is azt mondja, hogy mind egyosztályuak és vegyesek. A nyir-adonyi iskola, hol 45 tanképes gyermekből tettleg 25 járt, szüknek és roskadozó állapotban levőnek mondatik. Nagy-Kállón van segédtanitó is, de fizetése nincs.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 504, leány 440, együtt 944; tettleg járt 19 tanitó alatt: fiu 325, leány 270, együtt 595, vagyis csak 63% $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{33 tanuló}}$.

C) Nyiregyházi kerület. A nyiregyházi kerületben csak 7 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak nevei ezek: Demecser, Ibrány, Kemecse, Keresztút vagy Kataj, Nyiregyháza, Napkor és Oross. A fiókegyházak nevei: Apagy, Bogdány és Nagy-Halász. Nyiregyházán és Napkoron az iskolák kétosztályuak, azonkivül van még Nyiregyházán egy másik iskola is, de csak egyosztályu; a többi helyeken az iskolák mind csak egyosztályuak s valamennyi vegyes. Nyiregyházán két tanitó mellett segéd is müködik, kinek állomása csak most alapittatott meg. A nyiregyházi leányok tanulnak varrást, himzést és kötést is, van ott vasárnapi iskola is.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 369, leány 362, együtt 731; tettlegy járt 13 tanitó alatt: fiu 324, leány 283, együtt 607, vagyis 83% $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{46 tanuló}}$.

D) Püspök-ladányi kerület. E kerületben csak 6 anya- és egy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Balmaz-Ujváros, Karczag, Nád-Udvar, Nagy-Iván
y, Püspök-Ladány és Szoboszló. A elsőnek fiókegyházán Böszörményben most épitenek iskolát, de a tanitó vagyis kántor fizetése (160 frt és egyéb semmi) oly csekély, a jelentés szavai szerint, hogy nem igen vállalkozik alkalmas ember Böszörménybe rkath. kántornak s annál kevésbé, mert tanitania is kell, azért pedig külön dija nem jár. A hajdu-szo-

bosz lói iskolát újnak és alkalmasnak mondja a jelentés. A balmaz-ujvárosi kicsinynek van bemutatva. Karczagon és Nagy-Iványon sok a gyermek; az iskola épületében mind a két helyen két-két tanterem van, de az iskolák még is csak egyosztályuak és vegyesek. Püspök-Ladányban a hely is szűk, egy tanító sem elég, 164 gyermek járván tanitásra 307 közül, kik tanképesek.

A tanköteles gyermekek száma: fiu 660, leány 565, együtt 1225; tettleg járt 8 tanító alatt: fiu 396, leány 335, együtt 731, vagyis $59,_{67}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{91 \text{ tanuló.}}$

E) Rakomázi kerület. E kerületben 8 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Berczel, Dada, Rakomáz, Tordos, Tisza-Eszlár, Tisza-Lök, Uj-Vencsellö és Zalkod. A fiókegyházak ezek: Búlly, Gáva, Kenyészlő, Nagyfalu, Szabolcs, Szent-Mihály és Viss. Mindenütt azonban csak egyosztályuak az iskolák és vegyesek, csak Rakomázon tanitja külön épületben külön tanitó a fiukat és külön épületben külön tanitó a leányokat. A tanitók fizetésére nézve megjegyzi a jelentés, hogy a tanitók és kántorok jövedelme most is nagyobb részt csak az, a mi 1846-ban volt, csak hogy azóta a pénz értéke mód nélkül csökkent, „az adó mennyisége pedig szaporodván, a magában is koldus jövedelmet még alább silyányitotta“. Nagyfalun az iskola bérbe vett helyiségben tartatik. A varárnapi iskoláról a legtöbb jetentés azt mondja, hogy nincs, vagy hogy megszünt, vagy végre, hogy szünőfélben van. A rakomázi kerületről ellenben azt mondja a jelentés, hogy a vasárnapi iskolák mind a tizenöt helyen kezdőben vannak.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 487, leány 473, együtt 950; tettleg járt 17 tanitó alatt: fiu 403, leány 378, együtt 781, vagyis $82,_{21}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{46 \text{ tanuló.}}$

Az anyaegyházak száma azon a területen, mely az egri érsekség határain belül fekszik, 1332 elött nagyobb volt mint most, s történeti szempontból érdekesnek látszik fő-esperességek és esperességi kerületek szerint közölni a hely-

neveket, melyek a megjelölt 1332-ik évben anyaegyházakat jelentettek.

I. SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG.

1. Apátfalvi kerület. Monosbél, Nagy-Bárcza, Sz.-Márton, Uppony és Visnyó = 5.

2. Egri kerület. Bócs, Felső-Szóláth, Ostoros és Szarvaskő = 4.

3. Harsányi kerület. Cserépfalu, Cserép-Váralja, Geszt, Kács, Latorut vagy Leányfalva, Mező-Nyárád, Noszvaj és Vatta = 8.

4. Mezőkövesdi kerület. Gelej, Nagy-Mihály, Tisza- Dorogma, Tisza-Keszi és Valk = 5.

5. Miskolczi kerület. Arnóth, Csaba, Ecsey, Kápolna, Kazincz és Kondó = 6.

6. Polgári kerület. Bába, Hejő-Keresztúr, Hejő-Szalonta, Igricze, Nagy-Csécs, Nyék, Papi, Sajó-Örös, Sajó-Petri, Szakáld, Szederkény, Tisza-Oszlár és Tisza-Tarján = 13.

7. Szendrői kerület. Abod, Alsó-Telekes, Boldva, Finke, Hangács, Mucsony, Meszes, Nyomár, Rakacza-Szend, Sajó-Kaza, Sennye, Szalonna és Ziliz = 13.

8. Várkonyi kerület. Velezd egy maga = 1.

II. HEVESI FŐESPERESSÉG.

1. Alsó-Hevesi kerület. Alatka, Bod, Csász,Fogacs, Tarna-Eörs és Tenk = 6.

2. Felső-Hevesi kerület. Alsó-Lengyend, Terecske, Fedémes, Isten-Mezeje, Ivány és Váraszszó = 6.

3. KözépHevesi kerület. Deménd, Nagy-Tálya, Nagy-Ut és Vécs = 4.

4. Kun-Szent-Mártoni ker. Tisza-Szajol = 1.

5. Tiszáninneni kerület. Szikszó = 1.

6. Tiszántúli kerületben. Fegyvernek, Gyanda, Kócs, Szent-Imre, Tisza-Abád, Tisza-Derzs, Tisza-Roff és Tisza-Szöllös = 8.

Az elemi tan-

Az egri érseki megye-

Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak elemi iskolával			Iskolai helyiség			Tanitók			Tantermek
		anya	fiók	együtt	saját	bérlett	együtt	fő-	al-	együtt	
I. Székesegyházi	Apátfalvi . . .	6	9	15	9+5	1	15	15	—	15	15
	Egri . . . . , .	8	5	13	18	—	18	33	7	40	28
	Harsányi . . .	8	7	15	16	—	16	15	4	19	17
	Mező-kövesdi ,	8	6	14	14	—	14	18	4	22	22
	Miskolczi . . .	10	7	17	17	—	17	20	—	20	20
	Polgári . . .	8	8	16	17	1	18	18	—	18	18
	Szendrői . . .	9	12	21	21	—	21	21	1	22	21
	Várkonyi . . .	6	10	16	15	1	16	16	2	18	16
összegek	8	63	64	127	132	3	135	156	18	174	157
II. Hevesi	Hevesi alsó . .	8	6	14	11	a. *) 3	14	14	7	21	18
	Hevesi felső . .	9	17	26	25	b. *) 1	26	26	—	26	26
	Hevesi közép .	c. *) 9	4	13	13	—	13	13	12	25	17
	Kun-Sz.-Mártoni	6	2	8	7	1	8	11	4	15	16
	Tiszáninneni .	7	2	9	10	—	10	11	4	15	11
	Tiszántúli . .	8	6	14	15	8	23	14	2	16	15
összegek	6	47	37	84	81	13	94	89	29	118	103
III. Patai	Jász alsó . . .	7	—	7	9	—	9	19	1	20	20
	Jász felső . . .	8	—	8	8	—	8	26	1	27	26
	Patai alsó . . .	6	3	9	8	1	9	10	4	14	10
	Patai felső . .	9	3	12	11	1	12	16	7	23	15
	Patai közép . .	9	4	13	17	1	18	22	6	28	23
összegek	5	39	10	49	53	3	56	93	19	112	94
IV. Szabolcsi	Kis-Várdai . .	10	7	17	17	—	17	19	-	19	21
	Nagy-Kállai . .	10	8	18	17	1	18	18	-	18	20
	Nyiregyházi . .	7	3	10	10	—	10	11	2	13	13
	Püspök-Ladányi	6	1	7	6	1	7	7	1	8	7
	Rakomázi . , .	8	7	15	15	1	16	16	1	17	16
összegek	5	41	26	67	65	3	68	71	4	75	77
Az egész megyében	kerület 24	190	137	327	331	22	353	409	70	479	431

*) a. Remetelak, a kántor bérlett háza és kegyelemből adott szoba szolgál-

*) b. A tisztilakban egy szoba használtatik iskolául **Kőkúton**.

*) c. **Maklár** és **Nagy-Tálya** kimaradtak. Amaz anyaegyház, emez

ügy állása

ben, az 186¹/₂-ik évben.

A tannyelv: tiszta: magyar	német	tót	vegyes: magy. ném.	magy. tót	német tót.	magyar német tót	más vegyület	A gyermekek száma: tanképes volt: fiu	leány	össze-sen	tettleg járt: fiu	leány	össze-sen	Arányok: A tanképesek közöl járt %.	Egy tanító alatt járt
								469	460	929	316	314	630	67,80	42
kizárólag magyar								1,723	1,541	3,264	1,278	1,089	2,367	72,51	59
								812	768	1,580	546	498	1,044	66	55
								1,326	1,199	2,525	886	722	1,608	63,68	45
10	—	—	4	4	—	2	—	694	660	1,354	535	477	1,012	74,74	50
								619	634	1,253	501	498	999	79,73	55
kizárólag magyar								533	378	911	405	319	721	79,73	33
								508	534	1,042	435	445	880	83,68	48
147	—	—	4	4	—	2	—	6,684	6,174	12,858	4,902	4,362	9,264	72	53
kizárólag								1,169	1,109	2,278	870	779	1,619	72,38	78
								1,181	1,111	2,292	904	859	1,763	76,92	67
1 1 } kivéve								1,495	1,381	2,876	1,016	983	1,999	69,50	80
								1,477	1,254	2,731	1,157	903	2,060	75,43	137
magyar								1,026	998	2,024	827	685	1,512	74,40	100
								1,036	1,054	2,090	608	600	1,208	57,79	52
101	—	—	2	—	—	—	—	7,384	6,907	14,291	5,382	4,809	10,191	70	86
								1,694	1,455	3,149	1,229	960	2,189	69,51	109
								2,387	2,331	4,718	1,638	1,538	3,176	67,31	118
kizárólag magyar								732	759	1,491	590	587	1,177	72,23	84
								1,212	1,178	2,390	812	835	1,647	68,99	71
								1,026	982	2,008	632	575	1,211	60,30	43
94	—	—	—	—	—	—	—	7,051	6,705	13,756	4,901	4,499	9,400	68	84
								426	334	760	343	259	602	79,21	31
								504	440	944	325	270	595	63	33
kizárólag magyar								369	362	731	324	283	607	83	46
								660	565	1,225	396	335	731	59,67	91
								487	473	950	403	378	781	82,21	46
77	—	—	—	—	—	—	—	2,446	2,174	4,620	1,791	1,525	3,316	72	44
419	—	-	6	4	-	2	—	23,565	21,960	45,525	16,976	15,195	32,171	70	67

nak iskolául Puszta-Fogacson, P.-Tenken és P.-Vezekényen.

fiókegyház,

III. PATAI FŐESPERESSÉG.

1. Alsó- és 2. Felső-Jász kerület. egy sincs.

3. Alsó-patai kerület. Ugra és Zsadány = 2.

4. Felső-patai kerület. Muzsla és Szent-Jakab = 2.

5. Közép-patai kerület. Ercs, Gyöngyös-Püspöki és Halmai = 3.

IV. SZABOLCSI FŐESPERESSÉG

1. Kis-várdai kerület. Báka, Czigánd = 2.

2. Nagy-kállai kerület. Acsád, Bagoss, Balkány, Biri, Bököny, Hadház, Hugyaj, Kis- és Nagy-Guth, Kis-Kálló, Szakoly, Szeg-Egyháza és Téglás = 13.

3. Nyiregyházi kerület. Bogdány, Kék- és Nagy-Halász = 3.

4. Püspökladányi kerület. Böszörmény, He gyes, Máta, Szóváth és Zelemér = 5.

5. Rakomázi kerület. Búlly, Gáva, Kenyézlő, Nagyfalu, Szabolcs, Sz.-Mihály, Tisza-Dob és Viss = 8.

55 + 26 + 7 + 31 = 119.

IV.

ELEMI TANÜGY A BESZTERCZEBÁNYAI PÜSPÖKI MEGYE TERÜLETÉN 186$^1/_2$-BEN.

A kerületi iskolaigazgatók által benyujtott kimutatásból összeállította

Dr. Barsi József.

Ő Mlga Moyses István beszterczebányai püspök, Szent-Kereszten 1863-ban martius 20-án kelt levele mellett küldé meg a nm. Helytartótanácsnak a gondjaira bizott egyházmegye területén létező tanító-képezdére, fő- és alelemi iskolákra s egyéb ezeknek körébe tartozó intézetekre vonatkozó kimutatásokat.

A beszterczebányai egyházmegye azok közé tartozik, melyek Magyarországon 1776-ban Mária Terézia magyar király és VI. Pius római pápa egyetértésével más nagyobb egyházmegzékből szakittattak ki, s melyek betürendben ezek: beszterczebányai, rozsnyói, szathmári, székesfehérvári és szombathelyi. A beszterczebányainak nagyobb része az esztergami érsekségtől választatott el, kisebb része pedig az ősrégi nyitrai püspökségtől.

A beszterczebányai egyházmegye súlypontja Zólyom vármegyében fekszik, melyet egészen foglal magában. Thurócz vármegye szintén egészen e püspökség alá tartozik ugyan, de területe nem nagy, népessége gyér és vegyes. Bars vármegyéből négy esperességi kerület tartozik a beszterczebányai püspök alá, a többi az esztergami érsekségnél hagyatott meg; Nyitra vármegyéből végre csak egy kerület tartozik oda, a bajmóczi, mely Nyitra folyóvizének eredetéig nyulik fel s a nem régen megnyitott országútban a legkevésbé meredek átkelést nyujtja Thurócz vármegyébe.

Ezekből láthatni, hogy a besztercebányai egyházmegye közép terület foglal el, az ország közgontja és annak éjszaki határai közt, s e helyzeténél fogva nagy fontosságu szerep vitelére volna hivatva, ha a főutvonalak az ország szivéből annak határai felé ő rajta mennének keresztül, mi eddiglen csak kis mértékben, a Nyitra és Garam folyóvizek mentében tapasztaltatott. Az ethnograph és etholog ezen egyházmegyében igen sok anyagot találhatna tanulmányai gazdagitására. A lefolyt század alatt ezen egyházmegye területén, hogy csak egyet említsünk, a nyelv-változtatás tüneménye több helyen bevégzett ténnyé lett, más helyeken most van folyamatban, s a kétajkuság igen érdekes eseteit találhatni, melyeknél nem lehet nem csodálni a tökéletes csendességet, melylyel a nemzetiségek egyebütt oly zajos és forrongó kérdése a természet ezen senki által fel nem izgatott fiai között végleges kifejlődése felé halad. Lassu eltótosodás a köznépnél, lassu meg- vagy visszamagyarosodás a müveltebbeknél: ezek mutatják a csendben működő erők, a csendben alakuló jegecztömbök irányát. E folyamot siettetni vagy késleltetni talán lehet, megváltoztatni aligha. Az esperes urak jelentései mind magyar nyelven vannak szerkesztve.

Az elemi tanügy e téren végtelenül sokat építhet, ha czélszerün vezettetik, és végtelenül sokat ronthat, ha az oktatandó gyermekekben nem azt nézi, mire van hivatva, hanem mivé lehetne felhasználni, mikép lehetne felhasználni, mikép lehetne legjobban idomitani távol fekvő czélok öntudatlan, s könnyen vezethető eszközévé. Az elemi oktatás e nagy fontossága, melyet itt csak érintünk, megfoghatóvá teszi, hogy e helyütt is szót adunk azon meggyőződésnek, hogy, ha a püspökök mint az apostolok utódai, főleg arra vannak hivatva, hogy az egyházat tanitsák és igazgassák, a főesperesek, mint a püspökök fősegédjei, népünk jelen miveltségi stadiumában aligha tehetnek jobbat, mint ha az elemi oktatásig leereszkednek, annak czélszerü vezettetése fölött őrködve, hiányain segítve, a népet serkentve, a tanitókat buzdítva, a gyermekeket önbecsök érzetére emelve, hogy valahára tettleg is érvényre jusson a sokat jelentő mondat: maxima debetur reverentia puero.

Főesperességet a beszterczebányai egyházmegye négyet számlál: a székesegyházit, barsit, nyitrait és thuróczit. A székesegyházi Zólyom megyét foglalja magában s a következő esperességi kerületekre van felosztva: a beszterczebányai-, breznóbányai-, korponai-, libethbányai- és zólyomira. A tannyelv az egész főesperességben, sőt az egész egyházmegyében, igen kevés kivételekkel, melyeket illető helyeiken jelezni fogunk, tót.

I. SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG.

A) Beszterczebányai kerület. E kerületben 11 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Badin, Beszterczebánya, Donoval, Felső-Micsinye, Hajnik, Moticsko, Ó-Hegy, Radvány, Riecska, Tajova és Urak-Völgye. A fiókegyházak: Hermanecz, Hermaneczi papirgyár, Majorfalva, Podlavicze, Szandberg, Szent-Jakab, Szielnicze és Szkubín.

Mi Beszterczebányát, az egyházmegye székhelyét és Zólyom vármegye fővárosát illeti, ennek kebelében van a) kir. képezde, elemi tanitók számára, melyben a növendékek száma 1860-ban 48 volt, de 186$^{1}/_{2}$-ben már csak 25, egy igazgató tanár és négy segédtanitó alatt; — b) főelemi tanoda, melyben a tannyelv tót és német, négy osztálylyal csak fiuk számára és saját épületében; c) ugyanezen épületben tót és német nyelvü leányiskola egy tanitó alatt segéd nélkül; d) vasárnapi iskola, melyben 2 főelemi tanitó ingyen tanit, s egy rajzmester csekély dij mellett. A képezdénél tannyelv nincsen megemlítve.

A többi helyeken vannak az iskola számára épületek és tanitók, de az iskolák mind csak egyosztályuak és vegyesek, s a tannyelv széltiben tót. A felső-micsinyei iskolánál mondja a tisztán magyarul irt jelentés, hogy „az iskolai épület 1813-ban leégvén, az oktatás a tanitó házában történik“. Ha tehát a tanitónak nem volna saját háza, az oktatás 1813 óta a szabad ég alatt maradt volna! Radván mezővárosában pedig bérbe vett házban tartatik az iskola, mert „saját épülete roskadozó félben vagyon.“

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 663, leány 513, együtt 1176; tettleg járt 29 tanitó alatt fiu 619, leány 440, együtt 1059, vagyis 89°/₀ $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{36 tanitó.}}$

B) Breznobányai kerület. E kerületben 10 anya- és ugyanannyi fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Balog, Benyus, Breznóbánya, Dubova, Felső-Lehota, Lopej, Polhora, Predajna, Rhónicz és Valaszka. A fiókegyházak ezek: Alsó-Lehota, Baczuch, Bisztra, Brezova, Bujakovo, Dobrocs, Jaszeno, Mihalova, Mitó és Oszerble. Breznobányán főelemi iskola van, de csak három osztályu és pedig mind a három osztályba leányok is járnak, kik azonkivül kézi munkákra is taníttatnak. A többi iskola mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes. A tannyelv, Rhóniczot kivéve, hol a tót mellett a német is használtatik, mindenütt tót. Az iskola-épületek közt van 12 kőépület (a breznobányai pompásnak mondatik) két faépület, a brezovai pedig a cs. k. kamara egyik épületében tartatik. A balogi épület nem csak fából van, hanem oly szük is, a 160 tanitványhoz képest, kik Balogon kivül még ennek népesebb és közelebb eső fiókjaiból is feljárnak, ugymint Dolina, Fajtó, Jánosovka, Krám, Pusztó, Vidrovo és Závodjáról, ugy hogy a gyermekek nagyobb része a puszta földön hentereg; hasonlót mond a jelentés a dubovairól, hova Nemeczka, Rásztoka és Zámostyáról is följárnak a gyermekek; népes iskola van Benyuson is, hová Bravaczo, Filipo, Kaspero, Podholja és Szanko nevü népes fiókokból gyül jó időben a tanulók serege; a mihalovairól mondja a jelentés, hogy meg nem felel czéljának, mert a helységen kivül áll. Alsó-Lehotán, Brezóván, Bujakovón és Mitón csak magán jellemü az iskola. Legnépesebb aránylag a Rhóniczi iskola, melybe 137 fiu s 103 leány, összesen 240 tanuló jár egy tanitó alá, kinek segédje sincs. — A jaszenói iskolába csak 51 fiu 50 leány, összesen 101 tanuló jár, de ennek is alig van a szük fa-épületben helye.

Az iskolaköteles gyermekek száma· fiu 1144, leány

1008, együtt 2152; tettleg járt 23 tanitó alatt: fiu 1023, leány 887, együtt 1910, vagyis 88,75% $\frac{1 \text{ tanitó}}{100 \text{ tanuló.}}$

C) Korponai kerület. E kerület minden tekintetben kicsiny és az eddig taglaltak közt legkisebb. Csak öt anyaegyházat foglal magában, kevés számu népességgel. Az anyaegyházak: Baczur, Bábaszék, Dobroniva, Korpona és Szászi. Korponán főelemi iskola van, négy osztálylyal, de vegyes, és tannyelve tót, magyar és német, az egyetlen hely a beszterczebányai egyházmegyében, hol a magyar nyelv meg tudott maradni ősi jogában. Korponán még az irtványok is jőnek tekintetbe, hol két tanitó alatt 61 növendék közöl 34 kap elemi oktatást bérlett födél alatt. A többi négy helyen, noha Bábaszék, Dobroniva és Szászi és ennek fiókja Tót-Pelsöcz a mezővárosok sorába számíttatnak, csak egyosztályu elemi iskolák vannak, s a tannyelv tót.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 156, leány 145, együtt 301; tettleg járt 11 tanitó alatt: fiu 132, leány 119, együtt 251, vagyis 83,38% $\frac{1 \text{ tanitó}}{23 \text{ tanuló.}}$

Egyébiránt a beküldött jelentés nem hangzik össze az Akadémia könyvtárában létező Schematismus Dioec. Neosoliensis pro anno 1860, czimü névkönyv adataival. A névkönyv 49 lapja szerint Korponán csak háram osztály van; ellenben Dobroniva három fiókegyházában, Brezinyn, Dobrováralján és Michalkovában mind a tanitók meg vannak nevezve, mind a tanulók száma föl van jegyezve, Breziny 22-vel, Dobrováralja 43-mal, Michalkova pedig 18-czal. Ugyan ez áll Szász mezőváros fiókjáról Bozók-Lehotkáról, melynek tanitója szintén meg van nevezve s a tanulók száma 42-re téve. Minthogy pedig az előttünk fekvő jelentést épen a dobronivai lelkész irta, ki egyszersmind esperes: azt kell-e valljon hinni, hogy 1860 óta négy elemi iskola meg tudott szünni s pedig aránylag oly kicsiny kerületben?

D) Libetbányai kerület. E kerületben 8 anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak,

ezek: Libeth-Bánya, Mezibrod, Mostenicz, Podkonicz, Pojnik, Szelecz, Szent-Endre és Zólyom-Lipcse; a fiókegynázak pedig ezek: Hjadel, Lucsatén, Priechod és Talkova. A most idézett névkönyv Pojnik mellett is hoz fel fiókegyházat, Huta neve alatt; de mivel ott is csak az tanit, a ki Pojnikon, a jelentésből hihetőleg ezen oknál fogva maradhatott ki. — Pojnikon lévén, hadd jegyezzük meg, hogy ott már 1310-ben keletkezett a plébánia, s hogy annak egyik fiókegyháza, a Sz. Zsófia temploma Dubraviczán, 1432-ből való. Az egész kerületben, noha Libethbánya sz. kir. város, Zólyom-Lipcse pedig hires mezőváros, nincs más elemi iskola mint egyosztályu és vegyes. A tannyelv a jelentés szerint szláv, mi egyértelmü a tóttal. A libethbányai iskolának épülete is rosz karban levőnek mondatik. A lucsatini tanitó még nincs rendszeresítve, de jó remény fejében, tanit.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 496, leány 427, együtt 923; tettleg járt 12 tanitó alatt, fiu 469, leány 411, együtt 880, vagyis 96,₄₂% $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{73 tanuló.}}$

E) Zólyomi kerület. E kerületben 8 anya- és 11 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Bucs, Detva, Miklósfalva, Nagy-Szalatnya, Ocsova, Ternye, Véghles-Huta és Zólyom. A fiókegyhazak: Dubrava, még egy Dubrava, Dubravy, Hrinyova, Klokocs, Latka, Sztozsok, Turova, Vas-Berzencze, Véghles és Zolna. Zólyomban van három osztályu iskola, Detván kétosztályu, a többi mind csak egyosztályu és valamennyi vegyes, a tannyelv említve seholsincs, annak jeléül, hogy kérdés alá sem jöhet, a népnek tótajkusága ismeretes lévén. Az épületekre nézve megjegyzi a jelentés, hogy a miklósfalvai oly rosz állapotban van, miszerint az oktatás bérelt házban adatik. Turován, Hrinyován és Dubravyban szintén csak bérelt házban tanitanak, a véghleshutairól pedig azt mondja a jelentés, hogy „a legroszabb állapotban van.“

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 888, leány 804,

együtt 1691; tettleg járt 22 tanitó alatt: fiu 688, leány 599, együtt 1287, vagyis 76% $\frac{1 \text{ tanitó}}{55 \text{ tanuló.}}$

A fennidézett névkönyv szerint a detvai lakosság 8586 lélekre megy. Vannak fiókjai, mint Pieszt 1051 főnyi néppel, iskola és egyház nélkül. Az irtványokban több nép lakik mint a mezővárosban, s ott azután mondja a névkönyv (80. l.) „In Exstirpaturis: 10 precarii Docentes".

II. BARSI FŐESPERESSÉG.

A) Körmöczbányai kerület. E kerületben 8 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Berg, Blaufusz, Jalna, Jasztraba, Kaproncza, Konossó, Körmöczbánya és Lucska. A fiókegyházak: Alsó- és Felső-Turcsek (e kettő Thurócz vármegyében) Bartos-Lehota, Ihrács, Hornavesz, Klacsán, Nevolno és Pityelova. Körmöczbányán a fiuk számára van négyosztályu főelemi iskola, a leányok számára pedig kétosztályu, mindenik külön épületben. A jelentés szerint a bergi, jalnai, jasztrabai, hornaveszi, kaproneczai, konossói és lucskai iskolák két osztályuak, de csak egy-egy tanitó alatt, segéd- vagy altanitó nélkül. E kerületben a tannyelv német Bergen, Blaufuszon, Kaproneczán, Konossón, Körmöczbányán, Lucskán és a két Turcseken, a többi helyeken tót. Alsó- és Felső-Turcseken egy tanitó van csak, ki egy nap egyik helyen tanit, más nap felváltva a másikon és pedig mind a két helyen bérlett házban. Bartos-Lehotkán, Ihrácson, Klacsánban és Nevolnón a tanitó háza szolgál iskolául. Bergen a kir. kincstár igazgatósága engedett át egy épületet bizonytalan időre az iskola számára.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 983, leány 734, együtt 1717; tettleg járt 20 tanitó alatt: fiu 619, leány 431, együtt 1050, vagyis csak $61{,}_{15}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{52 \text{ tanuló.}}$

B) Szent-Kereszti kerület. E kerületben 13

anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Felsö-Apáthi, Felsö-Zsdán, Jano-Lehota, Lutila, Mocsár, Nagy-Lovcsa, Prochott, Szent-Kereszt, Szklenó-Füred, Szlaszka, Trubin, Ujlehota és Vicszka. A fiókegyházak: Alsó-Zsdán, Körmöcske és Presztavik. A jelentés szerint valamennyi iskolának két osztályunak kellene lenni, a szent-keresztinek pedig három osztályunak, de mivel mindenik csak egy tanteremmel bir, melyben segéd nélkül csak egy tanitó fárad, az eredmény semmiesetre sem felelhet meg a várakozásnak- — A jano-lehotai iskolában e sorok irója is tanult. A tanitó az iskola épületében lakván, s e sorok irója a tanitó fia lévén, nyolcz éves koráig otthon tanult s élénkül emlékezik, hogy akkor az ugynevezett Bell-lankasteri mód segitségével csakugyan sükerült egy tanteremben és egy tanitó vezérlete alatt fokozatos tanitást eszközölni, s mig a kisebbek betüztek, az alatt a nagyobbak annyit tanultak, hogy onnan egyenesen a gymnasiumba mehettek fel.

Az ekképen 1807-től 1827-ig elhintett magnak minden nyomait, a későbbi elhanyagolás daczára, máig sem temette el egészen az idő. Az aránylag kis helységben 200 gyermekből most is jár tanulni 180.

A tannyelv Jano- és Uj-Lehotán német, a többi helyeken tót.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 769, leány 721, együtt 1490; tettleg járt 16 tanitó alatt: fiu 697, leány 678, együtt 1375, vagyis $92,_{34}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{86 \text{ tanuló.}}$

C) Uj-bányai kerület. E kerületben 11 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az annyaegyházak ezek: Berzencze, Felsö-Hámor, Geletnek, Klak, Magospart, Pila, Rudnó, Uj-Bánya, Velkapola, Vichnye és Zsarnócza. A fiókegyházak: Alsó-Hámor, Szénásfalva és a zsarnóczai kohó. Ujbányán van egy két osztályu iskola fiuk számára s egy egyosztályu a leányok számára. A többi iskola mind csak egyosztályu, és vegyes. A tannyelv Pilán és Velkapolán

német, egyebütt mindenütt tót. Minden iskolának saját épülete van, csak a zsarnóczai kohóban még nincsen, hanem bérbe vett háznál van a tanitás. Felsö-Hámorban, Uj-Bányán és Zsarnóczán vannak segédtanitók is.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1148, leány 1103, együtt 2251; tettleg járt 19 tanitó alatt: fiu 778, leány 697, együtt 1475, vagyis 65,$_{53}$% $\frac{1 \text{ tanitó}}{77 \text{ tanuló.}}$

III. NYITRAI FŐESPERESSÉG.

A) Bajmóczi kerület. E kerületben 12 anya- és 13 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Bajmócz, Brezán, Chrenócz, Czach, Gajdla, Handlova, Koós, Lazan, Németpróna, Privigye, Szebedrás és Tuzsina. A fiókegyházak: Bajmócz-Apáthi, Chojnicza, Czigel, Hradecz, Hanyanka, Kis-Csausa, Kis-Próna, Majzel, Nedozser, Pollusz, Poruba, Rásztocsno és Szolka. E helyeken mindenütt van iskola, söt Gajdlán és Handlován, mivel ezek hosszu völgyekben majdnem egy óra járásnyira elnyulnak, két-két iskola van, mindenik saját épületével és tanitójával, alsó és felsö iskola neve alatt. A privigyei iskola három osztályu, de csak két tanitóval és csak a fiúk számára, a leányoké csak egyosztályu, külön épülettel; — a németprónai jeles két tanitóval két osztályu, a többi mind csak egyosztályú és vegyes. Az épületekre nézve az anyaegyházakban mindenütt van az iskolának saját épülete, söt, mint már érintetett, Gajdlán, Handlován és Privigyén kettesével; a fiókegyházakban a tanitás nem rendszerezett tanitók által bérbe vett házaknál tartatik. A tannyelv a czachi, chojniczai, gajdlai, handlovai, majzeli, németprónai, szolkai és tuzsinai iskolákban német, a többiekben szláv. A koósi iskola még 1745-ben német volt, s a nép akkor panaszt tett a rájok tukmált németül nem tudó pap és tanitó ellen. A panasz süker nélkül elhangzott, de nyoma megmaradt az anyaegyház irott történeti jegyzetei közt, s a magára hagyott kis német telep tót lett. Pecsétje azonban már 1844 óta magyar.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 1434, leány 1334, együtt 2768; tettleg járt 32 tanitó alatt: fiu 1099, leány 760, együtt 1859, vagyis $66,_{79}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{58 \text{ tanuló.}}$

B) Oszláni kerület. E kerület ősrégi időktől Bars vármegye oszláni, vagyis fekvését a Garam völgyében fekvő vármegye-házából tekintve, hegyentúli járását képező. 1849 után 1860-ig, mert a Nyitra völgyében fekszik, Nyitra vármegyéhez csatoltatott. Egyházi tekintetben e kerület az egyházmegye alapitásától kezdve mindig a nyitrai főesperességhez számíttatott, mely különben csak az egy bajmóczi kerületből állott volna.

Az oszláni kerületben 7 anya- és 2 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bisztricsény, Felfalu, Felső-Kamenecz, Kis-Kerstenye, Nagy-Ugrócz, Oszlán és Simony. A fiókegyházak: Cserenye és Nemes-Kosztolán. Mindenütt van az iskolának külön épülete, csak Oszlánban nincs, hol 1861-ben földig leégvén, még fel nem építtethetett, s hol a tanitás addiglan is a városházánál foly. Mindezen iskolák csak egyosztályuak, mind vegyesek, s a tannyelv még mindenütt csak szláv. Pedig erre vonul egyik főut a Duna völgyéből a felföldre.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 303, leány 297, együtt 600; tettleg járt 9 tanitó alatt: fiu 228, leány 190, együtt 418, vagyis csak $69,_{33}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{46 \text{ tanuló.}}$

IV. THURÓCZI FŐESPERESSÉG.

A) Alsó-thuróczi kerület. E kerületben 10 anya- és 5 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Felső-Stubna, Háj, Jeszeno, Szent-György, Szent-Mária, Szklenó, Tót-Próna, Valcsa, Vriczko és Znyo-Váralja. A fiókegyházak: Abrahámfalva, Alsó-Stubna, Bálintfalva és Szlovan. Mintegy 34 kisebb község van e kerületben mint fiókegyház följegyezve, melyekből elemi tani-

tásért vagy az anyaegyházba, vagy valamely más helyre kell a gyermekeket küldeni. Sz.-György alá tartozik a többi közt Poleréka nevü helység 112 főnyi lakossággal, a Polereczkyek hazája, és Lászlófalva Sz. Kozma és Dömjén egyházával, mely állitólag 1375-ben épült.

E kerületben a jelentés szerint az alsó- és felső-stubnai, háji és bálintfalvi iskolákon kivül, melyek csak kétosztályuak, a többi mind háromosztályunak mondatik, de csak egy tanitóval, és valamennyi vegyes; a znyo-váraljai pedig főeleminek van bemutatva négy osztálylyal, 2 fő- és egy al-tanitóval. A tannyelv Felső-Stubnán, Szklenón és Vriczkón német, a többi helyeken mindenütt tót. Saját épülete van az iskolának mindenütt, csak Alsó-Stubnán, Ábrahámfalván, Bálintfalván nem, ezek fiókegyházak lévén, s nincs iskolaháza Jeszenónak, a község kicsinysége és szegénysége miatt. E négy helyen bérelt házakban foly a tanitás.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 597, leány 631, együtt 1228; tettleg járt 20 tanitó alatt: fiu 552, leány 602, együtt 1154, vagyis $93,_{97}\%$ $\frac{\text{1 tanitó}}{\text{57 tanuló}}$.

B) Felső-thuróczi kerület. E kerületben 8 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Ötvenöt, fiókegyháznak nevezett, kisebb helység van iskola nélkül, hanem a gyermekeket más helységbe kénytelenek iskolába küldeni. Az anyaegyházak ezek: Mosócz, Neczpál, Szent-Ilona, Szent-Márton, Szent-Mihály, Szent-Péter, Szucsán és Thurán. A fiókegyház: Alsó- és Felső-Rutka, Szucsán alá tartozik. A szacsáni Sz. Zsófia temploma a névkönyv szerint 1115 épült, a szentpéteri Sz. Péter temploma már 1104-ben állt; a mosóczi 1200 körül épült, a neczpáli Sz. László tiszteletére épen az aranybullával egykoru, vagyis 1222-ben épült. Ennek fiókjában Belán van ennek mása szintén 1222-ből. Szent-Ilona fiókjában Nagy-Jeszenben Sz. Márgit tiszteletére áll fenn templom 1321-ből; a sz.-mártoni templom már 1315-ben állt, a sz.-mihályi szintén még árpádkori

Az elemi tan-

A beszterczebányai püspöki

Fő-esperesség	Esperességi kerületek	Egyházak elemi iskolával			Iskolai helyiség			Tanitók			Tantermek
		anya	fiók	együtt	saját	bérlett	együtt	fő-	al-	együtt	
I. Székes-egyházi	Beszterczebány.	11	8	19	13	2	15	24	5	29	25
	Breznóbányai .	10	10	20	19	1	20	23	—	23	22
	Korponai . . .	5	—	5	5	1	6	9	2	11	9
	Libethbányai .	8	4	12	12	—	12	12	—	12	12
	Zólyomi . . .	8	11	19	16	3	19	20	2	22	22
összegek	5	42	33	75	65	7	72	88	9	97	90
II. Barsi	Körmöczbányai.	8	8	16	10	7	17	18	2	20	21
	Szent-kereszti .	13	3	16	14	2	16	16	—	16	16
	Uj-Bányai . .	11	3	14	13	1	14	16	3	19	15
összegek	3	32	14	46	37	10	47	50	5	55	52
III. Nyitrai	Bajmóczi . . .	12	13	25	15	13	28	31	1	32	32
	Oszláni . . .	7	2	9	8	1	9	8	1	9	9
összegek	2	19	15	34	23	14	37	39	2	41	41
IV. Thuróczi	Alsó-thuróczi .	10	5	15	11	4	15	16	4	20	20
	Felső-thuróczi .	8	1	9	5	3	8	9	1	10	11
összegek	2	18	6	24	16	7	23	25	5	30	31
Az egész megyében	kerület 12	111	68	179	141	38	179	202	21	223	214

ügy állása

megyében, az 186¹/₂-ik évben.

A tannyelv: tiszta: magyar	német	tót	vegyes: magy. ném.	magy. tót	német tót	magyar német tót	más vegyület	A gyermekek száma: tanképes volt: fiu	leány	összesen	tettleg járt: fiu	leány	összesen	Arányok: A tanképesek közöl járt %.	Egy tanító alatt járt
—	—	20	—	—	5	—	—	663	513	1,176	619	440	1,059	89	36
—	—	21	—	—	1	—	—	1144	1008	2,152	1023	887	1,910	88,75	83
—	—	5	—	—	—	4	—	156	145	301	132	119	251	83,38	23
—	—	12	—	—	—	—	—	496	427	923	469	411	880	96,42	73
—	—	22	—	—	—	—	—	888	803	1.691	688	599	1,287	76	58
—	—	80	—	—	6	4	—	3347	2896	6,243	2931	2456	5,387	86	55
—	13	8	—	—	—	—	—	983	734	1,717	619	431	1,050	61,15	52
—	2	14	—	—	—	—	—	769	721	1,490	697	678	1,375	92,34	86
—	2	13	—	—	—	—	—	1148	1103	2,251	778	697	1,475	65,53	77
—	17	35	—	—	—	—	—	2900	2558	5,458	2094	1806	3,900	71	70
—	12	20	—	—	—	—	—	1434	1334	2,768	1099	760	1,859	66,79	58
—	—	9	—	—	—	—	—	303	297	600	228	190	418	69,33	46
—	12	29	—	—	—	—	—	1737	1631	3,368	1327	950	2,277	67	55
—	3	17	—	—	—	—	—	597	631	1,228	552	602	1,154	93,97	57
—	—	11	—	—	—	—	—	207	197	404	156	157	313	77,74	31
—	3	28	—	—	—	—	—	804	828	1,632	708	759	1,467	89	48
—	32	172	—	—	6	4	—	8788	7913	16.701	7060	5911	13,031	78	58

épület 1284-ből, ennek fiókja Iváncsina temploma 1430-ból való; végre a thuráni 1300-ból.

Mi az iskolákat illeti, Neczpált, a két Rutkát és Szucsánt kivéve, hol az iskola bérelt házban tartatik, a többi helyeken az iskolának mindenütt saját épülete van. A jelentés a mosóczit és sz.-mártonit kétosztályunak mondja, a többi mind egyosztályu csak, és mind vegyes, s a tannyelv mindenütt tót. Neczpálon van segédtanitó is, még pedig, mint a jelentés mondja, 10 forint fizetéssel az országos tan- és vallásügyi alapból. A tanitók fizetésére megjegyzi a jelentést tevő s felebarátja sorsát rokonérzettel kisérő alesperes, Adamovich György, hogy az általán véve a lehető legszükebb s a megélhetésre is alig elégséges, mit még azon körülmény is terhel, hogy a szükséges tüzi fának minden darabját piaczi áron kell abból a szük fizetésből bevásárolnia.

Az iskolaköteles gyermekek száma: fiu 207, leány 197, együtt 404; tettleg járt 10 tanitó alatt: fiu 156, leány 157 együtt 313, vagyis $77,_{74}\%$ $\frac{1 \text{ tanitó}}{31 \text{ tanuló}}$.

Az itt részletezett adatokat a tábla összeállitva tünteti szembe, a gondos hazafinak bő anyagot nyujtva gondolkozásra s egybevetésekre részint bel- részint külföldi hasonló adatokkal. Az elemi oktatás, mint minden magasabb oktatás alapja, lényeges javitásokra képes, és czélszerüen vezettetve, s a nép minden osztályu gyermekeire kiterjesztetve sokat tehetne arra, hogy az ország szellemi túlsúly által visszaszerezhesse azt, a mit századokig folytatott csaknem öntudatlan élete által kezei közöl kiszalasztott, t. i. az élet-közösséget, az érdekegységet a müvelt világgal s annak élén járó népekkel és nemzetekkel.

V.

A BIRTOKRENDEZÉSEK ELŐHALADÁSA.

Lónyay Menyhérttől.

A földmívelés emelésére kevés ügy hat oly jótékonyan, mint a birtokrendezések keresztülvitele; csak a rendezés végrehajtása után fejlödhetik az okszerü belterjes gazdálkodás, az oldja meg mindazon kérdéseket, melyek a volt földesurak és volt jobbágyok közt folyton fenállanak; és igy nemcsak nemzetgazdasági de politikai szempontból is, nevezetes tény a birtok rendezési ügyek elöhaladása.

A magyar kir. Kuria 1861-ik évi szeptember havában kezdé meg azon ügyekben az országbirói értekezlet által is elfogadott 1848-diki. X. t. cz. értelme szerint a biráskodást; ezen időtől 1863-dik évi január haváig folytatott biráskodásának eredményét fogjuk itt közölni, ez mindenesetre tanuskodik azon következetes munkásságról, melyet a kir. Kuria az igazság-kiszolgáltatás azon ágában kifejtett.

A birtokrendezési adatok akkor volnának érdekesek, ha tudva volna elöttünk, mennyi tagosítás hajtatott végre az urbéri törvény behozatalától annak megszüntetéseig. *) Annyi azonban bizonyos, hogy aránylag egyik korszakban sem végeztetett be annyi határ tagosítása mint ezen rövid 16 hó alatt.

A birtok rendezések statistikája azonban mindaddig igen hiányos lesz, mig csak a községek neveit közölhetjük; nemzetgazdasági szempontból fontos lenne feljegyezni és öszveállítani az egyes tagositott határok kiterjedését; ebből

*) A cs. kir. urbéri törvényszékek müködési ideje alatt 164 tagosítási ügy láttatott el végitélettel.

mennyi az urbéri magán birtok, mennyi a közös legelő, erdő stb.; mennyi a volt földes urak birtoka, mily arányban állanak egymáshoz a birtokok területileg és végre mennyi adatott ki a község, egyház, népiskolák számára?

Mindezen adatok megszerezhetők nem levén, közöljük az eredményt a hivatalos adatok után.

A magyar királyi Kurián az urbéri ügyekbeni felülvizsgálat 1861 ik évi september havában vette kezdetét és 1862-dik év végeig, azaz ebbeli müködésének 16 első havában, — mellőzve minden elő vagy közben szóló kérdések felett hozott határozatokat — barátságos urbéri egyességek felett 71, urbéri perekben 227, s igy öszvesen 298 harmad birósági végitéletek hozattak.

A 71 végitélet által jóváhagyott egyességek az illető helységekben a volt földes uraság és a volt jobbágyság között fenforgott minden birtokviszonyokra kihatók.

A 227 végitéletekkel ellátott urbéri perekben 13 arányositási, — 121 rendezési, — 68 maradvány váltsági, — 118 tagositási, — 145 legelő elkülönítési, — 106 erdőszabályozási, — 27 írtásváltsági, — 22 foglalási, — 9 nádlási, — 22 egyes földek természete iránti, — 5 visszamaradt szolgálmányok iránti, — 6 bortized, — 2 malom, — 3 korcsma, — 1 vásár, — 4 kiigazítások iránti, — és 85 kisebb kérdések iránti esetek forogtak fenn, és harmadbiróságilag s véglegesen döntettek el.

A helységek, melyeknek birtokviszonyai ekkép rendeztettek, a következők.

a) Egyesség utján.

Abauj megyében: Szent-István; Baksa.

Baranya megyében: Beczefa; Boda; Botyka; Cserdi; Csonka; Mindszent; Dinnyeberki; Helyesfa; Katsota, Kis-Péterd; Lovász-Hetény; Mekényes; Monosokor; Róuátfa; Szent-Erzsébet és Tófő.

Békés megyében: Füzes-Gyarmat.

Beregh megyében: Zsukó.

Bihar megyében: Ér-Keserü, Mező-Atyás és Pocsaj.

Borsod megyében: Omány és Tardona.

Fehér megyében: Inóta és Szent-Ágota.

Gömör megyében: Ráhó.

Nógrád megyében: Alsó-Sáp és Karans-Sáág.
Pest megyében: Bagh; Battyány; Dunakesz; Héviz: Héviz-Györk; Kis-Ujfalu; Makád; Promontor; Szigeth-Becse; Szigeth-Szent-Márton; Szigeth-Szent-Miklós és Tura.
Sáros megyében: Nagy és Kis-Vitéz.
Sopron megyében: Dörfel és Keresztény.
Szabolcs megyében: Veres-Marth.
Szathmár megyében: Angyalos.
Szepes megyében: Batizfalva; Dományócz; Dvorecz; Gerlachfalva; Granasztó; Illésfalva; Káposztafalva; Kolacskó; Kolbach; Lubló; Krempach és Smizsány.
Torna megyében: Zsarnó.
Ungh megyében: Gerény-Harikócz; Nagy-Szlatina; Rebrin és Sólymos.
Veszprém megyében: Bakony-Sáág; Béb; Nyárád; Nyögér és Szent-Ivány.
Zala megyében: Ramocsa és Szent-Adorján.
Zemplén megyében: Karád.

b) Harmadbirósági végitélet által.

Abauj megyében: Alsó-Novaj; Bakta; Baskó; Kápolna-Bölzse; Kétty; Kis-Bodoló; Semse; Tomor és Zsebes.
Arad megyében: Barakony; Boros-Jenő; Dravetz; Dundi; Gyula-Varsánd; Nagy-Pél és Samos-Nadab.
Bács megyében: Cséb; Felső-Szent-Iván; Gara; Katymár; Rigyicza és Stanisits.
Baranya megyében: Babarcz-Szöllős; Bagota; Beremend; Bicsérd; Bogdás; Hegy-Szent-Márton; Himesház; Hirics; Jánosi; Kákits; Kassa; Kemse; Kis-Budmér; Kis-Szent-Márton; Luzsok; Magyar-Mecske; Marocsa; Miskény; Monyorósd; Nagy-Kozár; Német-Márok; Piskó; Sárok; Szent-Iván; Tengeri; Tormás és Véjt.
Bereg megyében: Batyu; Bégány; Borzsova; Bótrágy; Csonka-Pap; Halábos; Harangláb; Homok; Nagy-Lónya; Kis-Lónya és Som.
Bihar megyében: Bereg-Böszörmény; Cseh; Csökmő; Darvas; Diószeg; Élesd; Fugyi-Vásárhely; Hosszupályi, Pósalak; Sámson; Sarkad-Keresztur; Szent-András; Telkesd; Torda és Vizes-Gyán.
Borsod megyében: Ozd; Sajó-Szent-Péter; Szirma; Szuhogy; Tiszakesz és Várkony.
Csongrád megyében: Horgos.
Esztergom megyében: Nagy-Ölved.
Fehér megyében: Falubattyán és Magyar-Almás.

Gömör megyében: Berzéte; Czakó; Darna; Dobfenek; Gesztére; Guzsonya; Kövecses; Lekenye és Licze.

Győr megyében: Eöttevény; Pázmánd; Táp; Uj-Malomsok és Vanyola.

Heves megyében: Alattyány; Aranyos; Gyöngyös-Oroszi és Tisza-Abád.

Hont megyében: Bél; Felső-Sember; Ipoly-Szécsenke; Nagyfalu és Palást.

Komárom megyében: Agostyán; Duna-Szent-Miklós; Galla-Alsó; Galla-Felső és Tólna.

Liptó megyében: Lykava.

Mármaros megyében: Alsó-Kálinfalu és Szarvaszó.

Mosony megyében: Mosony és Tarcsa.

Nógrád megyében: Balassa-Gyarmath; Ipoly-Nagy-Kér; Liberese; Luczin és Nézsa.

Pest megyében: Bátya; Nagy-Kovácsi és Ráczkeve.

Pozsony megyében: Gajar; Kiripolcz; Lozornó; Nagy-Kürth; Német Garab; Olle-Teged; Patony-Benke; Patony-Bögöly; Patony Csécsény; Patony-Diós; Patony Fürge; Patony-Lőgér; Püspöki; Tönye és Vajas-Vata.

Sáros megyében: Siróka és Szent-Imre.

Somogy megyében: Busal; Ecsény; Hollád; Merenye; Nagy-Bajom; Patta; Poklos; Pula-Sántos és Udvarhely.

Sopron megyében: Doborján és Tóth-Szent-György.

Szabolcs megyében: Dada; Demecser; Döghe; Félgyulaj; (Parasztszer) Gégény; Komoro; Nádudvar; Oros; Petneháza; Pilis és Vas-Megyer.

Szathmár megyében: Adorján; Amacz; Batizvasvár; Ér-Endréd; Farkas-Aszó; Fehér-Gyarmath; Lázár; Oroszfalu; Porcsalma; Reszege; Réztelek; Sály és Vetés.

Szepes megyében: Gánócz-Filitz; Harakócz; Katuny; Olcsnó; Pongráczfalu; Stóósz és Vajkócz.

Temes megyében: Sáág.

Tolna megyében: Felső-Nyék és Nak.

Torna megyében: Komjáth.

Torontál megyében: Bóka; Fankahid; Német-Écska; Német-Szárcsa; Oroszlános; Szerb-Czernya és Tribwetter.

Trencsén megyében: Precsin-Lehóta.

Ugocsa megyében: Tisza-Keresztur.

Ungh megyében: Csertész; Csicser; Pruksa; Salamon és Vaján.

Vas megyében: Kemén-Egerszeg.

Veszprém megyében: Lovász-Patona; Özüp; Pápa és Réde.

Zala megyében: Nagy-Rada; Németfalu; Sármellyék; Sárosd és Zalavár.

Zemplén megyében: Homonna; Rokitó; Lelesz; Lelesz-Po-

lyán; Mocsár; Nagy-Mihály; Pázdics; Petykócz; Remenye; Státsur; Szöllőske; Techna; Trepecz és Upor.
Zólyom megyében: Ljeszkócz.

Ezen kimutatás szerint egyedül a Dunáninneni kerületben négy megyében nem történt semmi előhaladás a birtokrendezést illetőleg; ezen megyék: Árva, Bars, Nyitra, Turócz. Legtöbb birtokrendezési eset fordult elő a következő megyékben: Baranya 42; Bihar és Szepes mindenütt 18; Pest és Pozsony 15; Szathmár és Zemplén 14; Beregh és Szabólcs 12; Abauj 11; Gömör 10; Veszprém, Ungh és Somogy 9; Borsod 8; Arad, Nógrád, Torontál és Zala 7; Bars 6; Győr, Hont, Komárom 5; Fehér, Heves, Sáros, Sopron 4; Mármaros, Mosony, Torna, Tolna 2; Békés, Csongrád, Esztergam, Liptó, Trencsén, Ugocsa, Zólyom, Temes, Vas 1.

Nevezetes és figyelmet érdemlő tény, hogy hol fordultak elő legtöbb barátságos egyességek, miután az egyességek létrejövetele azon körülményt mutatja, hogy ily vidékeken mind a földes urak mind a volt jobbágyok átlátják a tagositások hasznát és elkerülhetlenségét. De tanuskodik az eljáró első biróságok czélszerü eljárásáról is. Sajnos átalában, hogy még aránylag oly kevés egyesség létesült. E tekintetben is első helyen áll Baranya 15 esettel. Utána Pest következik 12; Szepes 11; Veszprém 5; Ungh 4; Bihar 3; Abauj, Borsod, Fehér, Nógrád, Sáros, Sopron, Zala mindenütt 2 esettel. Békés, Gömör, Szabolcs, Szathmár, Torna, Zemplén egy esettel. Arad, Bács, Csongrád, Esztergam, Győr, Heves, Tolna, Torontál, Trencsin, Ugocsa, Vas és Zólyom megyékben egy egyességi eset sem fordult elő. Két megyében, Békésben és Zólyomban egyesség után történt rendezés, de végitéletileg nem.

VI.

JELENTÉS AZ V-DIK NEMZETKÖZI STATISTIKAI CONGRESSUS-RÓL,

mely Berlinben, 1863-nak szeptember 6—12. napjain tartatott.

KÖZLI

Weninger Vincze.

Mióta Európát vasuti hálózat borítja, alig mulik év, melyben e világrész szakemberei egy vagy más czélból ne egyesülnének, hogy a szerzett ismereteket egymással közöljék s ez által a tudományt fejlesszék és gyorsabban terjeszszék.

Az ipar és müvészet körében időszakonként kiállítások rendeztetnek, hogy a szellemi fejlődés anyagi eredményeit mutassa fel a világ minden népe. A természetbuvárok, a nemzetgazdák, a jogtudósok, a statistikával foglalkozók stb. összejöveteleket tartanak. Hogy mily befolyást gyakorol az e módon eszközölt eszmecserе, azt abból láthatni, hogy e gyülekezeteken nemcsak a szakemberek mint olyanok jelennek meg, hanem már az egyes államok, testületek s intézetek is küldenek képviselőket e tanácskozásokra; és habár ezen gyülekezetek (a mennyiben az államgépezet alkatrészeit tárgyalják) nem is birnak törvényhozó vagy döntő szavazattal, mégis befolyásuk már magára az államéletre is van.

Tagadhatatlan, hogy a közügyekre nézve a statistikai Congressusok nagy horderővel birnak, és pedíg azért, mert alig van a közéletnek oly ága, mely a biráló statistika boncz-kése alá nem került volna eddig, és a melynek számokban kifejezhető állapotát a statistika fontolólag nem követné.

Az első statistikai Congressus Quetelet csillagász felhivására 1853-han Brüsszelben, a következők 1855-ben Párisban, 1857-ben Bécsben, 1860-ban Londonban és végre 1863-ban Berlinben tartattak.

A résztvevők száma mindinkább növekedett, ugy hogy a folyó évben Berlinben volt összejövetel alkalmával Europa minden államából érkezett szakember a tanácskozásokra, Török- és Görögországot kivéve.

Mielőtt az ez évi Congressusról részletesben szóllanék, fel kell emlitenem azt, hogy a Congressus tagjai mindenkor szakosztályokra szakadnak a tárgyalandó kérdések különbsége szerint. Ezen kérdések oly módon szerkesztvék, hogy általuk a statistika és az illető tárgy közötti viszony állapíttassék meg.

Kérdés már most, hogy mily feladatot tüzött ki magának a statistikai Congressus?

A Congressus feladata meghatározni, hogy micsoda adatokat és mily formában gyüjtsön a statistikus a végre, hogy ezekből az illető számbeli viszonyok egybehasonlitása által a szakember helyes véleményt és okadatolt eredményt vonhasson.

Ezen feladat teljes megoldása csak évtizedek után fog sikerülni, ha t. i. a statistikai irodák mindazon adatok birtokába juthatandnak, a melyeket okszerüleg kivánhatnak. Előitélet, féltékenység, gyakran szégyenkezés a történteket hüségesen bevallani, mindezek azt okozzák, hogy a statistikus munkájának eszményképe elérhetetlen, mely mathematikai bizonyosságot követel; mert a hibák elkerülhetlenek.

Ezen körülmény főoka annak, hogy a Congressus tárgyalásai többre is kiterjednek, mint egyedül csak az egyes schemák felállítására.

A berlini Congressuson fölveendő tárgyak egybeállításával egy előkészitő bizottság foglalkozott, ennek munkálatai egy kötetbe foglalva a Congressus tagjainak kézbesíttettek.

A bizottság előmunkálatai kiterjedtek a következő tárgyakra:

I, Szervezési kérdések:
  A) a Congressust,
  B) a hivatalos statistikát, és
  C) a népszámlálásokat illetőleg.

II. A fekvő birtok statistikája.

III. Az árak és munkabérek statistikája. A szállítási forgalom a vasutakon.

IV. Az egészségi és halandósági viszonyszámoknak egybehasonlító statistikája, és pedig ugy a polgári mint a katonai népességre nézve.

V. A statistika feladata:
  a) az önsegélyre (inkább kölcsönösségre) czélzó intézeteknél, és
  b) a biztosítási ügyben.

VI. A méretegységek egyenlősége, mely hathatós segédeszköz az egybehasonlító statistikára nézve.

A hat osztály tárgyai ugyanannyi bizottságnak adattak át tanácskozás végett; ezen bizottságok tagjai voltak:

az I-ső szakosztályban:

Dr. Engel, a porosz statis. iroda igazgatója,
Dr. Gneist, tanár,
Böck, kormánytanácsos;

a II-dik szakosztályban:

Bltter, ministeri tanácsos,
Schuhmann, titkos tanácsos,
Reinick, kormánytanácsos,
Richter, törvényszéki tanácsos;

a III-dik szakosztályban:

Weishaupt, építészeti titkos főtanácsos,
Fournier, titkos kormánytanácsos,
Hirschfeld, kormányülnök,
Foerster, kormányülnök;

a IV-dik szakosztályban:

Dr. Caspar, egészségügyi titkos főtanácsos,
Dr. Virchow, tanár,
Dr. Hirsch, tanár;

az V-dik szakosztályban:

Jacobi, titkos kormánytanácsos,
Dr. Leste, a „Revisions-Collegium" elnöke,
Braemer, hadnagy,
Reuscher, kormányülnök;

a VI-dik szakosztályban:

Jordan, követségi titkár,
Dr. Bojanovszky, kormányülnök.

Ezen bizottságok az alapszabályok értelmében még több külső szakembert híttak meg a tanácskozásra, kik azután az előmunkálatok körül nagy tevékenységet fejtettek ki.

Lássuk már most az egyes szakosztályok munkálatait.

I. SZAKOSZTÁLY.

1-ső kérdés: a Congressus szervezése.

Ezen kérdés megoldásával Dr. Engel lévén megbizva, a következő lényeges ajánlatokat tevé:

A Congressus, feladatához képest, rendes összejöveteleken tárgyalja a kitűzött kérdéseket; tegye közzé a tárgyalások eredményét; adjon ki negyedévi közleményeket „Bulletin du Congrès" név alatt; létesítsen állandó statistikai levél- és könyvtárt, és tartson egy állandó központi irodát a szakbeli levelezés és a hivatalos kimutatások csereviszonyának eszközlése végett.

A Congressus a hatalmasságok védelme alá helyeztessék.

A Congressus tagjai legyenek: a) tiszteletbeliek, b) rendesek (ezek 10 forintot fizetnek évenként), c) testületbeliek, d) egyéviek (5 forintot fizetnek, ez utóbbiak nem kapják a „Bulletint").

A Congressus egy választmány által igazgattatik, a melynek elnöke Quetelet A. legyen; a Congressus székhelye, mig Quetelet él, Brüsszel legyen.

Az ajánlat egyéb és kevésbé lényeges pontjait elhagyom.

2-ik kérdés: A hivatalos statistika szervezése.

Erre nézve Gneist ezeket ajánlja:

Az öszhangzás és egyöntetűség eszközlése végett létesíttessék egy központi statistikai bizottság minden államban, melyben nem csak az egyes ministériumok, hanem a tudományos testületek is képviselve legyenek. Az ily bizottság necsak ajánló, hanem elhatárzó befolyással is birjon; azonban az egybegyüjtött adatok feldolgozása és közzététele ne függjön tőle. Ha valamely szakosztály vagy képviselő ajánlatát a bizottság többsége mellőzi: akkor azon tag legyen feljogositva az állami ministeriumhoz fordulni a végett, hogy az általa képviselt érdek érvényesíttessék, mely esetben a ministerium figyelembe veszi a két ellenfél nyilatkozatát és véglegesen határoz.

A bizottság önálló helyzettel birjon.

3-dik kérdés: A népszámitás és ennek leirása.

Ez ügyben Dr. Neumann tett jelentést, mely is ezeket tartalmazza. E tárgy fölött már 1853-ban Brüsszelben és 1860-ban

Londonban vitatkoztak. A népszámítás ügye két részre oszlik; ezek: a) a számítás által nyerendő adatoknak előleges meghatározása; b) a számítás módja.

Jelen gyülés a második résszel fog foglalkozni.

Az erre vonatkozó javaslatok a Poroszhonban volt utolsó népszámítás (1861-ben deczember 3-án) tapasztalataiból vannak meritve. Ugyanis ajánltatik, hogy

a) a népszámítás mindenhol ugyanazon egy napon történjék;

b) a számítás családok (háztartások) szerint eszközöltessék;

c) az erre vonatkozó jegyzékek mindegyike ügynökök által készíttessék vagy legalább ellenőriztessék;

d) a népszámítás csak törvény alapján történjék, hogy ezáltal a népben a kellő méltánylat és lelkiismeretesség ez ügyben ébresztessék; a törvény a számítás elveit tartalmazza;

e) a számítás fizetésnélküli megbizottak által történjék (Berlin népszámítása mindösszesen 1000 tallérba került).

Ezen ajánlathoz még Dr. Engel egy külön-véleménynyel járult, mely szerint a statistika iránt általános érdeket kell ébreszteni és arra hatni, hogy az önszámítas által a hivatalos uton meg nem szerezhető adatok megszereztessenek. E végre az országokban statistikai központi egyletek, hasonnemü egyletek a kerületekben (megyékben) és községekben alakúljanak. Az ily egyletek alakulása a hatóságok által könnyíttessék.

II. SZAKOSZTÁLY.

Ez osztály a fekvő birtok statistikájának elveivel foglalkozott és ebbeli teendőjét 4 részre osztá; ezek:

a) a fekvő birtok nagysága és minősége;
b) a „ „ jogi viszonyai;
c) a gazdálkodási rendszer.

a)-hoz.

A lényeges adatok:

1. A terület nagysága, minősége, térképezése. A földbirtokon fekvő terhek, a földbirtok jövedelme, tőkebeli értéke, az egyes parczellák felosztása.

2. Épületeknél: ezek száma, építkezési módja, felosztása, használata, a lakbérek nagysága; biztosított tőkeértékök.

b)-hez,

1. A fekvőbirtok tulajdonjogát biztosító szabályok és törvények.

2. A fekvőbirtokok különbsége társadalmi és politikai tekintetben; és pedig:

a törvényhozás általában; az állam, egyházak, iskolák stb. tulajdona; a birtok felosztása községenként; birtokok, a melyek

eladását illetőleg a tulajdonos megszorítva van; a birtok tulajdonosainak változása eladás, elkobzás, árverelés által.

3. A birtokon fekvő terhek és ezek minősége; adósságok, ezek neme és kamatlába.

e)-hez.

Ezen kérdés megoldásához a használandó minták mellékeltettek.

A három alosztály munkásságának eredményei ezek:

a) A fekvőbirtok nagysága és minősége.

Előadója ez osztálynak Gauss mérnök volt

Az erre vonatkozó adatok egybeállítása oly módon kivántatott, hogy a felmérésre vonatkozó mértani és egyébb viszonyok közöltessenek. — A mivelést illetőleg a következő elemek ajánltatnak:

a) szántóföldek, b) kertek(a melyekben főzelék, kereskedelmi nővények, gyümölcs, bor, virágok és faiskolák léteznek), c) rétek, d) legelők, e) erdők (fatermelések), f) turfaásások, g) vizek, h) oly földek vagy területek, a melyek más alapon jövedelmeznek, mint az előbbi pontokban mondott mivelési módok (kőbányák, téglavetések, nádasok stb.)

Ezen osztályok alosztályokra szakaszthatók az illető ország viszonyai szerint.

b) a fekvőbirtokok jogi viszonyai.

Schumann előadó felemlíti, hogy a földbirtok felosztását illetőleg már a Bécsben tartott Congressuson Czörnig és Wolowski által igen terjedelmes és értékes munkálatok készíttettek. Ott hol a földbirtok fel van mérve, és a telekkönyvek léteznek, az eszme létesíthető és pedig oly módon, hogy az a tulajdonosok száma szerint osztályozandó; a belső telkeket is a külső birtokhoz számítni ajánltatván. Ezen egybeállítás azonban csak községenként eszközlendő, máskülönben a majdnem legyőzhetlen munka még kevesebb pontossággal is járna, ugyanazon egy tulajdonosnak több községben lévő birtokának összevonása zavart okozhatván.

Az e végre ajánlott minta a következő rovatokkal birhat:

A földbirtok felosztása 1863-nak . ..., napján N. N. helységben.

1-ső rovat: a helység területe holdakban;
2-ik „ a parczellák száma;
3-ik „ a birtokrészek nagysága:
a) legkísebb (holdakban)
b) legnagyobb „
c) átlagos „

4-ik rovat: a birtokrészek jövedelme:
a) legkisebb (forintokban)
b) legnagyobb „
c) átlagos „
5-ik „ a tnlajdonosok száma;
6-ik „ egy-egy tulajdonos mennyi birtokkal bir:
a) a legkevesebb (holdakban)
b) a legtöbb „
c) átlagosan „
7-ik „ egy-egy tulajdonos hány birtokrész ura:
a) a legkevesebb (parczellák száma)
b) a legtöbb „ „
c) az átlagos „ „
8-ik „ egy-egy birtokos jövedelme:
a), b), c) (ugymind 4-nél);
9-ik „ a birtokosok száma, birtoknagyság szerint:
a) 5 holdig
b) 20 „
c) 50 „
d) 150 „
e) 300 „
f) 1000 „
g) 5000 „
h) 5000-en felül;
10-ik „ a birtokrészek nagysága összesen:
a), b), c), d), e), f), g), h), (mint 9 alatt).

c) A földbirtok felosztása politikai és társadalmi tekintetben.

Miután a politikai külömbség Europa miveltebb országaiban a nemesség és parasztság között, a mennyiben az a birtokból következett, — megszünt, Dr. Engel a következő osztályozást ajánlja a tulajdonosokra nézve:

a) az uralkodó ház tagjai; b) az állam, c) egyház, iskola és jótékony czélú intézetek, d) főnemesség, e) városok, f) falvak, g) politikai testületek, h) jogi személyek (részvénytársulatok, vasutak, bányák . . . . .), i) magánosok.

Ezen adatokat minden 5—10 évben ajánlja egybeállitani.

d) A telekkönyvi eljárás.

E tárgyról Dr. Lette igen kimeritő ajánlatokat tett. Először is felemlíttetnek a Brüsszelben 1853-ban hozott resolutiók, miszerint a telekkönyvek a tulajdonjog kimutatására szolgáljanak, és átirások azokban csak a tulajdonjog törvényszerü kimutatása után eszközöltethessenek, és az 1860-ban Londonban ajánlatha hozott egybeálli-

tása a telekkönyvekre és átruházásokra vonatkozó szabályzatoknak, a külömböző országokban.

Kivánatosnak mondatik, hogy a különböző országokra nézve egybeállitassanak:

a) a telekkönyvek kezelése és berendezése,

b) a telekkönyvek körül használatban lévö törvénykezési szabályok,

c) az átirások és betáblázások által okozott költségek,

d) hogy mennyire élveznek egyesek vagy testületek kedvezményeket az első három pontra nézve.

Ha ezen adatok megszereztetvék, szemeltessék ki a fennálló rendszerek közül a leggyorsabb, legegyszerübb, legbiztosabb és legolcsóbb.

A fentemlitett négy főirányban szükségelt válaszokra nézve 28 kérdést terjesztett elő Lette.

e) Földtehermentesités.

E tárgyban Gabler volt az előadó. A földbirtokon lévő terhek két szakaszra osztattak. Az első azon terheket tartalmazza, melyek által a tulajdonos köteles eltürni, hogy más valaki is igénybe vehessen oly jogokat, melyek a birtokkal szoros kapcsolatban vannak (Servituten.) A másik szakasz azon terheket fejtegeti, melyek után a tulajdonos valamely cselekvésre köteleztetik más javára, ezek a reálterhek.

Ezekre nézve kivánatos, miszerint egybeállittassanak minden országra nézve:

az ott divatozott és még fennlévö terhek, hogy miképen és mikor eredtek azok, mikor szüntek meg és miféle jogi alapon. Ha megváltás által szüntettek meg, miben állt az, mi módon történt a becslés.

Ezekhez még adatok kivántatnak a földhitelintézetekre nézve, a melyek a megváltásnál netalán közremüködtek; mily szabályok szerint történt a közbenjárás.

Ezen egybeállitásokat illetőleg 3 mintázat ajánltatott.

f) A földbirtok felosztása, egyesitése és közös használata.

Az idevonatkozó kérdéseket Pochhammer előadó állitá egybe. — Tudni kivántatik, hogy mely területek és mely módon használtatnak közösen, és mily törvények léteznek erre nézve; szintúgy a felosztásokra nézve, hogy mely szabályokat kell követni a földek felosztásánál örökösödéseknél stb. Megjegyzendő, miszerint az itt ajánlatba hozott kérdések legnagyobb része már az a) és b) szakaszban fordult elő.

g) Épületekben fekvő birtok.

Dr. Engel mint előadó a Londonban tartott Congressus ebbeli ajánlatait nem tartja kielégitőknek, mert nincsen meghatározva

az, hogy micsoda külön kellékek határozzák meg az önálló épületet. Dr. Engel azt ajánlja, hogy önálló épületnek csak az tekintessék, melyben mindaz megvan, a minek természeténél fogva abban lennie kell. Ajánlatba hoz két táblázatot a kellő adatok beiktatására nézve.

h) Birtokváltozás, a fekvő birtok értéke és adósságbeli terhei.

Egyik nehéz feladat: meghatározni a fekvő birtok értékét, miután ez nem állandó és számos tényezőtől függ. Dr. Engel, az előadó, a különben már ismeretes tényezőket felemlíti és azt ajánlja, hogy mindaddig mig a tőkeértékek meghatározására megállapitott elvek nem léteznek, a Congressus csak a következő adatok egybeállítását kivánja:

1-ör hogy a történt birtokváltozások és az előfordult árak mutattassanak ki;

2-or A birtokon fekvő adósságok állíttassanak egybe. Mindkét kérdésre nézve mintákat is ajánl Dr. Engel.

III. SZAKOSZTÁLY.

Munkabér és ár. Szállitmány-forgalom a vasutokon.

1860-ban Londonban Newmarch ajánlatára (Tooke-kal együtt kiadott e munkája által „On History of Prices" ismeretes), határozatba ment, hogy a munkabérnek valamint a szellemi és anyagi szükségletek árának statistikája készittessék. A Londonban hozott resolutiók azonban olyanok, hogy azok inkább nemzetgazdasági és historiai szempontból veszik figyelembe a kérdéses tárgyat és igy további tárgyalás végett ezen Congressus elé terjesztetni határoztatott.

Dr. Engel mint előadó az árak statistikáját illetőleg azt ajánlja, hogy az egybeállitásra csak a leglényegesebb czikkek használtassanak u. m.

1. Élelmi czikkek: rozs, buza, árpa, zab, kukoricza, köles, burgonya, borsó, bab, marhahus, disznóhus, juhhus, vaj, zsir, sör, bor, kávé, téa, sajt, tojás.

2. Ruházatiak. Az ide tartozó nyers anyagok gyapjú és gyapot, más egyébb nem.

3. Lakbérek. Erre nézve a III-dik szakosztályban előfordult épületek statistikája szolgáltatja az adatokat.

4. Oktatásügy, tandij a népiskolákban.

5. Az egészség fentartásának és az aggkorbani fentartás dijai, erre czélzó intézetekben.

6. A művelhető földnek ára.

7. A vizerő és gőzerő ára.

8. Nyers anyagok ára. Figyelembe veendők itt: vas, aczél, vörös és sárga réz, ólom és ón.

9. A pénz és hitel.

A munkabéreket illetőleg mindenek előtt a vasuti statistika bir érdekkel és a vasutak adatait kellene okszerüen egybeállitni, miután ezeknél mindennemü ember van alkalmazva.

A franczia hivatalos statistika szerint 1860-nak végén már használatban volt vasuti vonalok hossza.

Europában	79,886	kilometer
Éjszak-Amerikában	81,071	„
Dél-Amerikában	1,886	„
Afrikában	1,287	„
Ázsiában	7,460	„
Ausztráliában	310	„
összesen	171,900	kilometer

a mi közel 23,000 német mértföld. Az europai vasuti hálózatban:

Németország (Ausztriát is betudva) .	20,439	kilometerrel
Francziaország	15,866	„
Anglia	20,552	„

vannak bejegyezve.

Ha ezen roppant kiterjedésü iparág teljes statistikáját birjuk, még lehetend egy-két más iparágat is figyelemmel követni, például a bányászatot. Dr. Engel a resolutiókat ezek alapján ajánlja a Congressusnak.

A mi a vasutakon való áruszállitmányok statistikáját illeti, az előadó Volcz következőleg nyilatkozik:

A vasutak keletkezése óta oly roppant arányban emelkedett az áruforgalom, hogy azt valaha elérhetni az első vasuti épitők bizonyára nem remélték. Példa gyanánt szolgáljanak a következő érdekes adatok.

Drezda és Lipcse között 1834-ben, hivatalos adatok nyomán, mintegy 44,800 egyén utazott; áru szállíttatott 398,500 mázsa, a mi 6.176,750 mértföldmázsa. A vasut kiépülvén 1840-ben, az első üzletévben már 6.885,669 mértföld mázsa szállittatott, mely szám 1862-ben már 114 millió mértföld mázsára emelkedett; 1862-ben 1.046,220 személy szállittatott.

Azáltal, hogy a vasutak majdnem az egész forgalmat az áruszállitást illetőleg átvevék, kivánatossá lett, hogy a forgalom hü statistikája készíttessék.

Erre nézve az eddigi eljárás ki nem elégit, mert az egybeállitásokból nem lehet a kivánt adatokat nyerni, miért is kivánatos, miszerint minden tételnél feljegyeztessék:

1-ső A hely és pálya, a melyen az áru feladatott;

2-or Az irány, a melyben szállittatik;

3-or A pálya, melyen tovább szállítatik az árú;

4-er A pálya vagy hely, hol a tulajdonos az árut átveszi.

Ezeken kivül meghatározandó, hogy mely árukra nézve kellene a feljegyzést e modorban végrehajtatni, és mely pályán mely árukra nézve."

Igen jeles e nemü kimutatást adtak eddig már a poroszországi vasutak.

A német vasuti igazgatóságok egylete az Amsterdamban 1862-ben tartott nagygyülésben egy erre vonatkozó szabályzatot készitet, mely 33 főrovattal bir. Miután ezen egylet 2500 mértföldnyi vasuti vonalt képvisel, ezen összhangzó egybeállitása az adatoknak nagy fontosságu eredményre fog vezetni.

Volz még egy fontos körülményre teszi figyelmetessé a Congressust, mely szerint a belföldi forgalom adatai mindenkor hibásak, mert a részletek nem ismertetnek meg. Igy például ha magánhajón szállittatik 1000 mérő Pestig, innét pedig gőzösön Győrbe, az illető statistikai egybeállitás 2000 mérő forgalmat mutat ki, a mi nem áll, mert ugyanazon 1000 mérő vitetett Győrbe, mely Bajáról Pestre jött. Ezen hiba csak akkor fog elenyészni, ha az egyes szállitmányokról tudni fogjuk azt :

1-ör hogy hol adatott fel az áru és hol adatott ki a félnek.

2-or Ha más szállitó eszköznek tovább szállitás végett átadatott, hogy hol történt az ?

Ezek alapján ajáltatik a Congressusnak, miszerint kijelentse beegyezését a most emlitett jelölési módba, és hogy mielőbb egy közös nomenclaturát törekedjék az árukra nézve megállapitni.

IV. SZAKOSZTÁLY.

I.

Egészségügyi és halandósági statistika.

Dr. Engel előadó szerint az előkészitő bizottmány abban állapodott meg, hogy a jelen Congressus az ez ügyben már az előbbi Congressuson hozott határozatokat összhangzó egészszé egyesitse.

Az ember élettartama szerint a következő felosztást tekinthetjük helyesnek :

1. A születés és csecsemőkor, — azaz mig a gyermek 1 éves;
2. A gyenge gyermekkor, — a 6-ik korév befejezéseig ;
3. Az iskolakötelezettség évei — a 14-dik korévig ;
4. A fejlődés kora — a 20-dik évig ;
5. Mint közbenlévő kor (a férfiakra nézve a katona kötelezettség kora) — a 20—25-dik korév ;
6. A munkásság, kenyérkereset és családiélet megalapitásának kora — a 60-dik korévig ;
7. A rokkantság ideje — a 70-dik korévig ;
8. A halál ideje. Ez ugyan előbb is később is bekövetkezhet.

Mindezen korszakban a halandóság és betegesség statistikája külön egybeállitandó.

Az 1-ső osztályhoz valókat a párisi Congressus tárgyalta. A bécsi Congressuson egy mintázat jött létre, hogy mimódon lehetne az életveszélyt a szülésnél, az anyára és gyermekre nézve kideriteni. Ezen mintázat nem lévén kielégitő, ezen Congressus teendője volna javitásokat létesitni.

A gyenge gyermekkorban mutatkozó egészségi viszonyok megbirálása és egybehasonlitása a lelenczházak, gyermekápoldák és óvodák alapján történhetnék; az árvaházak is a vizsgálat körébe vonandók.

A tanköteles korban csak a tanitók szabadakaratú statistikai munkálatai adhatnának kellő felvilágositást, e nagy számú népességi osztály a tanitók felügyelete alatt állván.

1862 nek végén Poroszországban az elemi iskolák növendékei számszerint voltak:

25,156 nyilvános iskolában	1.403,170 fiu és	1.370,243 leány	
813 magán „	23,620 „	24,722 „	
mindösszesen	1.426,790 fiu és	1.394,965 leány.	

A gymnasiumokat, reáltanodókat stb. (... kivéve az egyetemeket) is beszámitva, volt tanuló 1862 végén

	1.611,941 fiu
	1.484,605 leány
összesen	3.096,546

Ugy hiszi előadó, hogy a tornaegyletek becses adatokat fognak a testi fejlődésre nézve nyujtani.

A fejlődés korában az ifjuság általában kevesebb felügyelet alatt lévén, a statistikai adatok, az egészség ügyére vonatkozólag, még hiányosbak mint az előbbi korosztályban. Ezen korosztályra nézve a Bécsben létesült minta ajánlható.

Nagy fontossággal birnak azon adatok, melyek katonai kórházakban megszerezhetők, miután a katonaság egészségi viszonyaiból is értékes következtetéseket lehet vonni. Dr. Engel azon nézetben van, hogy miután Poroszországban például a 20—24 évesek egy-harmada mindenkor katonai szolgálatban van, a katonai körben szerzett egészségi és halandósági viszonyszámok a polgári körre nézve is alkalmazhatók, e korosztályról szólván.

A 20—60 korévekben lévő egészségi és halandósági viszonyokra nézve, a különféle egyletek adatait kellend igénybe venni. Ily egyletek a különböző betegsegélyző pénztárak, temetkezési, — nyugdij — legénysegélyző egyletek stb.

Ezen korosztálynál a Párisban és Bécsben megállapitott minták használandók.

A munkaképtelenség korában lévőknél (a 60-dik éven felül) egyedül az ápoldák, rokkantak-házai, nyugdijintézetek nyujthatnak alapos adatokat.

A halálozásra nézve a Bécsben megállapított 6 osztály megtartandó.

Ezek alapján a következő resolutiókat ajánlja az előadó a Congressusnak :

1. Hogy valamely nép egészségi viszonyait ismerhessük, szükséges, hogy a statistika az egyént az élet minden stadiumában kövesse ;

2. Az élettartamon át a fent elősorolt osztályzat szolgáljon alapul : a) születés és csecsemőkor, b) gyenge gyermekkor stb. . . . .)

3. Szükséges, hogy statistikai adatok gyüjtessenek a szülőházakban, lelenczházakban, kisdedóvodákban, árvaházakban, kórházakban, ápoldákban stb.

Szükséges, hogy a nyilvános és magániskolák a tanköteles ifjuságra nézve az adatokat közöljék ;

Szükséges, hogy a tornaegyletek is az egésségi ügyre és erőmértékre vonatkozó adatokat nyujtsák ;

Szükséges, hogy minden kormány odaműködjék, hogy a katonakötelesek vizsgálata oly módon történjék, hogy ezen adatokból az egészségi viszonyokra következtetéseket vonni lehetséges legyen.

4. Végre a Congressus óhajtását fejezi ki, hogy a mindennemű egyletek az ember egészségére és halandóságára vonatkozó adatokat az előirt minták szerint szolgáltassák és hogy a népszámításokban minden korév külön kezeltessék, a halottak lajstromában is egyes korév szerint történjék a felsorolás.

II.

Ujonczozási statistika.

Ez ügyben Dr. Virchow a következő resolutiókat ajánlja :

1. A Congressus az ujonczozást igen kedvező alkalomnak tartja a népesség nagy részének testi állapota felöl biztos statistikai adatokat gyüjthetni.

2) A Congressus ennélfogva azt ajánlja, hogy minden orvosi vizsgálat alá került egyén mindennemü testi hiányai jegyeztessenek fel.

3. Ezen feljegyzésekre nézve a következő főrovatokat ajánlja a Congressus :

a) A vizsgáltatottnak születéshelye, foglalkozása és kora ;

b) Termetének nagysága, mellének terjedelme és testének súlya;

c) A beteges állapot, mely miatt a vizsgált egyén el nem fogadható ;

d) Azon testi hiányok megnevezése, melyek mellett a vizsgált egyén még elfogadhatónak itéltetett.

4. Az ujonczozási bizottmány naplójából az egybeállítást a felsőbb hatóság elő terjeszti, mely is erről jelentést tesz.

5. A nyert adatok a következő hat táblázatba egyesítendők:

I) Áttekintése a vizsgált egyéneknek, kor és kerület szerint, a katonaképesség és képtelenség és testi hiányok szerint.

II) Hasonló egybeállitás a hivatás szerint.

III) Áttekintés a testméretek szerint (kor, hivatás és kerület szerint; a képesség és képtelenség is látható legyen).

IV) Szintoly egybeállítás hivatás szerint.

V) Egybeállítás a testi hiányok szerint, a testméreteket vévén alapul.

VI) szintoly kimutatás a hivatás szerint.

6. Az V. és VI. szám alatti táblázatok orvosok által készitendők. A katonai testületek adják kimutatását azon ujonczoknak, kik nem a szolgálatban támadt hiány miatt bocsáttattak el.

Ezen jelentéshez az ajánlott hat táblázat van csatolva.

III.

Betegesség, rokkantság és halandóság a katonaságnál.

Ezen tárgy legnagyobb fontossággal bír az államra nézve, mert általa kiderithetők az okok is, melyek az államra bizott emberek körében kedvezőtlen befolyást gyakorolnak és a melyek által minden hadtest a kitüzött czélnak kisebb mértékben felel meg mint várható volna.

A londoni Congressus, a krimiai háboruban tett szomoru tapasztalatok folytán e tárgyat a jelen Congressus különös figyelmébe ajánlá.

Francziaországban 1855-ben és 1862-ben törvény által szabályoztatott e tárgy statistikai egybeállítása, mely miután más érdekeknek is megfelel, a Congressus pedig csupán csak a tudományos részre fordítja figyelmét, alapul nem szolgálhat.

Dr. Virchow mint előadó a következő resolutiókat ajánlja:

1. A Congressus a kormányok sürgető feladatának tekinti, a seregek egészségügyi statistikáját készíttetni, a melyből a fennálló rendszabályok haszonvehetősége leend megbirálható.

2. Az egybeállítás a Congressus által ajánlott mintázatot és utasítást követve, a lehető leghaszonvehetőbb eredményre fog vezetni.

3. Az egybeállítás történjék:

a) hadtestek szerint;

b) fegyvernem szerint;

c) kórházanként;

d) elszállásolás szerint (Garnison);

e) szolgálati és

f) egyéni viszonyok szerint (az egyesek kora szerint).

4. Az egybeállításra nézve a Congressus a szintén mellékelt megnevezéseket és mintákat ajánlja.

5. A Congressus szükségesnek tartja,

a) hogy minden katonai egyén az egybeállítás körébe vonassék;

b) hogy minden betegeskedés, mely egy napig az embert a szolgálatban gátolja, bevétessék.

6. A jelentések alapjául a taktikai egység szolgáljon, mely ugyanis egy összefüggő egészet képez. (Igy például nálunk Ausztriában az ezred vagy zászlóalj).

7. A lajstromban a lehető legnagyobb pontossággal legyen külön választva a laktanyákon elszállásolt katonaság a többitől.

8. A következő Congressus elé kimerítő kérdések lesznek terjesztendők a katonaság élelmezése, ruházata, fegyverzete, elszállásolása és szolgálata felett, és már jelenleg sürgetősnek tartatik, hogy e felől a hadtestek félévenként kimerítő közléseket tegyenek.

IV.

Kórházi statistika.

Erre nézve Dr. Neumann, Dr. Wilms és Dr. Hirsch egy előterjesztvényt tettek, mely szerint a Congressus ujra jelentse ki annak szükségességét, hogy a kórházak a Bécsben és Londonban megállapitott elvek szerint statistikai közleményeket tegyenek; az eddigi munkálatok nem felelnek meg a várakozásnak.

V. SZAKOSZTÁLY.

Társulati önsegitség. Biztosítási ügy.

E bizottmány a Dr. Engel által ajánlott programmot alapvonalaiban elfogadhatónak nyilvánitá és csak annyiban tért el attól, hogy

a) a tagsági dijak számítását mint az alkalmazott mennyiségtannak tárgyát a vizsgálatból kihagyá, és

b) kijelenté, hogy vizsgálatának körébe vonandja nemcsak azon társulatokat, melyek anyagi irányban hatnak, hanem azokat is, melyek szellemi és erkölcsi irányban működnek.

A) A társulati önsegítség statistikája.

Ide tartoznak:

1) Takarékpénztárak; 2) Takarék- és előlegező-társulatok; 3) Nyersanyag- és fogyasztási egyesületek; 4) Termelő egyletek; 5) Egyletek, melyek a szellemi és physikai tőke megszerzésén fáradnak.

1. Takarékpénztárak.

Dr. Hübner mint előadó kiemeli a takarékpénztárak hasznát és befolyását a népben a takarékosság eszméjének kifejtésére.

A Párisban tartott Congressuson elfogadtatott a takarékpénztárak statistikájának egybeállitására nézve a Francziaországban használt minta. Miután azonban ezen intézetek Francziaországban mint jótékony intézetek működnek, melyek mind magánosoktól, mind magától az államtól pénzbeli segitséget, ajándékokat kapnak, az ajánlott minta más országok takarékpénztárainál nem alkalmazható, és a következő uj táblák ajánltatnak:

1-ső táblázat. Belső kezelés.

A. Üzletvitel.

1. Bevétel az év folytán: a) betételek; b) kamatok; c) ajándékok; d) egyébb bevételek; e) összeg.
2. Kiadás az év folytán: a) visszafizetések; b) kiadott vagy a felek javára irt kamatok; c) kezelési költségek; d) összeg.
3. Felesleg.

B. Évi mérleg:

1. Vagyon: a) készpénz; b) követelések: a kormánytól, községektől, testületektől; c) követelések bankoktól; d) kölcsönök zálogra; e) kölcsönök fekvő birtokra; f) váltók; g) értékpapirok; h) egyébb vagyon; i) összeg.
2. Tartozás: a) betevők követelései; b) tartalék; c) elosztandó nyeremény: α) a kormánynak vagy községnek; β) jótékony czélokra; γ) a tartalékba; δ) nyereményrésze a betevőknek; ε) egyébb czélokra; ζ) áttétel az uj számlára.

d) Egyébb tartozások.
e) Összeg.

1859-ben	Poroszországban	az összes	betételek	45	millió	tallérra
1860-ban	Austriában	„	„	100	„	„
1861-ben	Francziaországban	„	„	108	„	„
1862-ben	Angliában	„	„	280	„	„

rugtak.

A tartalék jelenleg Francziaországban mintegy 3 millió tallér, Poroszországban 2¹/₂ millió tallér.

A 2-ik táblázat

a következő rovatokat tartalmazza:

1. A takarékpénztárak számát;
2. Az alapitás évét, és korukat közép szám szerint;
3. A betételek számát és összegét az év elején;
4. Az év folytán történt uj betételek számát és összegét;
5. Az év „ „ betételeket régiobb könyvecskékre;
6. A kifizetett és a felek javára irt kamatok;
7. Az év folytán teljesen visszafizetett betételek;
8. Az „ „ csak részben „ „ ;
9. A betételek száma az év végén, osztályozva:

a) az összegek nagysága szerint;
b) a betevők hivatása szerint;

10. A t. pénztár által a betevőknek adott kamatozás.

A 9-ik pont szerinti kimutatások jelenleg már Angliában, Porosz- és Szászországban használatban vannak a betételek nagyságát illetőleg; mig a hivatás szerinti osztalyozás ritkábban fordul elő, igy például Barczellonában.

A hivatás szerinti osztályozás a következő lehetne:

a) testületek és intézetek;
b) állami hivatalnokok;
c) más hivatalnokok;
d) vállalkozók mint: kereskedők, gyárnokok, gazdák:
e) katonák;
f) munkások és segédek;
g) cselédek;
h) gyermekek;
i) minden egyébb egyének.

Szászországban a hivatások szerinti osztályozás alkalmazásban volt, ujabb időben azonban a sok teendők miatt elhagyatott.

2. Egyletek gazdasági-önsegedelemmel.

Ezekre nézve Schulze-Delitzsch és Beusemann előadók négy külömböző táblázatot mutattak be az efféle intézetek statistikájának egybeállitása végett. Miután tudtommal honunkban efféle intézetek még nem léteznek, vagy ha vannak is, csekély jelentősséggel és terjedelemmel birnak, ezek részletezését mellőzöm.

3. Képzö egyletek kézmüvesek és munkások számára.

Ezek statistikája a következő rendszer szerint volna egybeállitandó:

1. Keletkezés. Mily név alatt, mikor keletkezett az egylet? ki alapitotta? szüntelen müködik-e? ha nem, miért és meddig szünetelt?

2. Szervezet és tagság. Bir-e az egylet előjogokkal? alapszabályai beküldendők. Kik tagjai és mely számban? A tagok jogai és kötelességei.

3. Az egylet czélja és eszközei részletezve.

4. Az egylet igazgatása.

5. Az egylet pénzügyi állapota.

Ezekhez három részletező táblázat van csatolva.

B) A biztositási ügy statistikája.

A biztositási ügyre vonatkozó előmunkálatok igen terjedelmesek és az által, hogy Németország legkitünőbb szakférfiai a bizottmányban müködtek, egyszersmind nagy becscsel is birnak.

A szakosztály a következő resolutiókat ajánlá a Congressusnak:

1-ső §.

Tekintettel arra, hogy a biztositási ügy teljes fejlődésében a statistikát nagy mértékben igényli, és hogy a biztositás nemzetgazdasági jelentősége érdemesiti a segitség minden nemére, — az internationalis statistikai Congressus kivánatosnak tartja, miszerint a statistikai adatok gyüjtésénél a biztositási ügy szükségletei figyelembe vétessenek, és ajánlja az egyes biztositási szakok által kivánt adatok gyüjtését, a mennyiben a Congressus azokat megszerezhetőknek elismerendi.

2-dik §.

Tekintettel arra, hogy a biztositási intézetek igen alkalmasak statistikai közlésekre ügykörükből, és hogy ezen adatok közzététele által tetemesen könnyittetik egy vagy más fontos kérdés megoldása, a tudomány és közigazgatás érdekében ajánlja ezen adatok közlését a Congressus.

3-dik §.

A szakosztály elismeri, hogy legnagyobb fontossággal bir a szabatos válasz azon kérdésre nézve, hogy mely követeléseket tehet a közönség a biztositó társaságok irányában, a pénzügyi és üzleti viszonyok közlése tekintetében. Eltekintve a perlekedésektől a forum illetékessége körül, a kivánt választ mindenesetre csak oly bizottmány adhatná, a melynek tagjai biztositási szakemberek minden biztositási szakból, mathematikusok, könyvvivők, nemzetgazdák és szakértő közigazgatási hivatalnokok leendenek. A szakosztály azt ajánlja a Congressusnak, hogy egy ily bizottmány létesitése körül közremüködjék és az osztály munkálatai ezen bizottmányhoz utasittassanak.

4-dik §.

Az 1—3 §§. foganatositása és érvényesitése végett szakhivatalok felállitását ajánlja a bizottmány a Congressusnak, a melyekben a politikai számtan, a biztositási technika és statistika képviselve legyenek. — Ezen hivatalok felállitása az államok által volna eszközölhető, vagy pedig a biztositó társaságok szabad egyesülése által.

5 dik §.

A bizottmány ebbeli határozatainak igazolásául kilencz mellékletet terjeszt elő a Congressusnak, azon reményben, hogy a Németországban kevesbé ismeretes biztositási szakokra a Congressustagjai önálló ajánlatokkal fognak fellépni.

E bizottmány előadóinak munkálatait. helyszüke miatt röviden lehetvén csak megismertetni, a fentebbi határozatok igazolására szolgáló érveket elmellőzöm.

I. Melléklet.

Biztositási ügy általánosságban. Előadó: Lasarus W.

1-ső kérdés: Mely igényeket tarthat a biztositási ügy, a statistikai adatok és alap megszerzésére nézve, üzletvitelében a statistika iránt?

A biztositási dijak meghatározása és alkalmazása az átvett koczkázathoz csak akkor lehetséges, ha az illető koczkázatot megbirálni lehet.

Ezen koczkázat viszonyszám a biztositási tárgyak száma között, melyek koczkázat alá vonattak és az azon tárgyakat valósággal érő károk között. — Ebből látni, hogy a statistika csak azon esetben szolgáltat használható anyagot a biztositási ügynek, ha azon két számot, mely a viszonyt képezi, megszerzi.

Ebből látható, miszerint:

Az életbiztositás meg nem elégszik a népszámitás azon adataival, melyek 10—10 korévet egybe vonnak, mert a halandóság meghatározására az egyes korévek szerint elválasztott népszámitások és halotti jegyzékek szükségesek. Ezen adatok szolgálnak alapul a jelen életbiztositási rendszernek, mert jelenleg a dijak csak a biztositandó korához vannak szabva, mig a jövőben, reménylhetőleg, a dij a biztositandó hivatása szerint is külömböző leend.

A tüzbiztositásnál nem elegendők azon adatok, hogy ennyi meg annyi épület létezik, a melyekből ennyi meg annyi elégett. A koczkázat itt még az épület épitkezésétől, fedél minőségétől és az épület használásától is függ.*) Ezen körülmények érthetővé teszik, hogy még soká nem fog a statistika a tüzbiztositásnak és tengeri károk biztositásának használható adatokat nyujthatni, a hivatalos statistika jelenleg ezen részletekig ki nem terjedvén.

2-dik kérdés. Mit kivánnak a tudomány és közigazgatás, a statistikai adatok megszerzését illetőleg, a biztositási intézetektől?

Azon nagy kiterjedésnél fogva, a melyet a biztositási ügy nyert, könnyen érthető, miszerint nagy mennyiségü és haszonvehető adatok vannak a biztositási társaságok birtokában, a melyeket az intézetek archivumaiból napvilágra hozni igen kivánatos.

Okadatolt következtetéseket lehet vonni a valamely országban biztositatlan és biztositott értékből, az egy vagy más vidéken mutatkozó számosb tüzesetekből, stb.

Figyelmet érdemel azonban, hogy az intézetektől ne kiván-

*) Hát a nép jellemétől és szokásaitól nem függ? Szerk.

tassanak olynemü kimutatások, a melyek összeállitása tetemes költséggel jár, vagy a melyek természetüknél fogva bizonytalan eredményre vezetnek, vagy a melyeket mint üzleti titkokat az intézetek nem közölhetnek.

Hogy az illető adatok haszonvehetőkké váljanak, szükséges azokat minden intézetnél ugyanazon rendszer szerint egybeállitani, mire nézve minták készitendők.

3-dik kérdés. Mit követelhet a biztositandó közönség a biztositó társaságoktól a vagyonállapot és üzleti eredmények tárgyában?

E pontot illetőleg az előadó nem ajánl megszoritásokat és ellenzi azt, hogy a közigazgatás e tekintetben nyomást gyakoroljon.

4-dik kérdés. Mely rendszabályok léteznek a külömböző országokban a biztositási intézetek felügyelete és nyilvános számadása tekintetében? és mily befolyást gyakorolnak ezen rendszabályok?

Általános a kivánat a biztositási ügy jogi viszonyait már valahára szabályozva látni. Ennek végrehajtását igen könnyitendi a fenlevő rendszabályok ismerete, melyek

a) az efféle intézetek engedményezését illetik;

b) külföldi intézetek befogadását;

c) ügynökségek felállitását;

d) az üzlet felügyelését;

e) az intézetek számadásait és végre,

f) ezen intézetek adóztatását illetik.

Egyuttal ismerni kellene az intézetek állapotát és müködését a rendszabályok életbeléptetése előtt és után.

5-dik és 6-dik kérdés. Ajánlható-e minden államra nézve egy külön biztositási hivatal felállitása, mely a biztositási ügyre vonatkozó adatok gyüjtésével, vizsgálásával és közzétételével foglalkozand? Vagy talán a biztositó intézetek alakitsanak e végre egy központi hivatalt?

A biztositási ügy megbirálása statistikai adatokból még szakemberekre nézve is nehéz, ha az intézet kezeléséről és eljárásáról annak könyvei által magának felvilágositást nem szerezhet. Mennyivel inkább válik lehetlenné, hogy a nagy közönség az ily statistikai adatokból helyes véleményt szerezzen magának. Hogy a kormány feladata volna, a közönség érdekében, ellenőrizni ezen intézeteket, számtalanszor említtetett. Miután ezen ellenőrzés azonban nem statistikai, hanem közigazgatási ügy, e helyen nem lehet a vita tárgya.

Kérdés már most, hogy a statistikai anyag feldolgozásával kikellene megbizni?

Ha a kellő adatok a statistikai irodáknak beszolgáltatnak, még

nincs segitve a dolgon, miután azok okszerü használatát és feldolgozását csak szakemberektől lehet várni. E helyen felemliti az előadó, mennyire szükséges statistikai munkálatoknál a mathematika, miután ez ád utmutatást a számok észszerü egybeállitására, a mi minden statistikai munkálat végczélja. Ennek mulasztása okozza, hogy gyakran a legbadarabb eredményre jön egy némely statistikus, és maga a tudomány kétségbe vonatik.

Másrészről azonban a féltékenység a társaságok között nehezitené vagy inkább gátolná azokat az adatok őszinte közlésében.

Leginkább ajánlható, hogy a statistikai irodákkal biztositási irodák egyesittessenek, melyekben statistikusok, mathematikusok és biztositási technikusok dolgoznák fel az adatokat, mely iroda feljogosittatnék minden intézettől adatokat kivánni, a mire nézve azonban kivételnek nem volna helye. Az adatok közzéteendők volnának.

II. Melléklet.

Életbiztositás. Előadók: Dr. Amelung és W. Lazarus.

I. Az életbiztositás fogalma.

Mindenekelött az egyes fogalmak meghatározott és körvonalozott értelmét akarván a bizottmány megállapitni, az „életbiztositásra“ a következő meghatározást ajánlja:

„Biztositás az ember életére“ alatt azon biztositások értetnek, a melyek czélja kárpótolni gazdasági veszteségeket vagy fedezni gazdasági kellékeket, a mennyiben azon veszteségek, illetőleg kellékek, előidéztetnek oly események által, melyek az ember életét megsemmisitik, állandóan vagy ideiglenesen kárositják, vagy pedig azok bizonyos korév eléréskor bekövetkeznek.“

Ezen meghatározás által az életbiztositás körébe tartozóknak valljuk:

A tőkék és nyugdijak biztositását haláleset̄re és meghatározott korévre, — ugyanezek biztositását az esetre, ha véletlenség által elvesz vagy megsérül, — tőke vagy nyugdij biztositást azon időre míg betegségben van az ember, — tőke vagy nyugdij biztositást a munkaképtelenség idejére, — tőke vagy nyugdij-adást a tulélőnek, kölcsönös örökösödés utján, egy külön e végre alakult társaságban. (Tontinák.)

Az életbiztositás a statistikától a következőket kivánja:

I. A kamatláb nagyságát: váltóleszámitolásoknál, jelzálog és lombardkölcsönöknél, az egyes államokban, országokban kerületekben és pedig évenkénti kimutatásokat, öt öt évi egybeállitásban·

II. Legalább minden 5 évben fe'vételeket ezekről:

1. Az élő egyének számát tekintettel:

a) a korra, a születési-év kitételével, a két évesekig a hó megnevezésével,

b) a nemre,

c) a hivatásra vagy foglalkozásra,

d) a rokkantságra,

e) az év folytában hozzájok járultakra, és pedig születés vagy bevándorlás által,

f) az év alatt kivándorlottakra.

2. Az év alatt elhaltakat, tekintettel:

a) az 1. a, b, c, alatti osztályozásra,

b) az évnek hónapjára, a melyben a halálozás történt,

c) a halál okára.

3. Az év alatt előfordult szerencsétlenségeket, tekintettel:

a) az 1. a . . . d alatti pontokra,

b) okára nézve,

c) hatására nézve.

A statistika az életbiztositási intézetekhez a következő kérdéseket intézheti:

A) Kérdések, melyek az intézetek által viselt koczkázatokra vonatkoznak:

1. Az egyének száma, tekintettel az egészség, halandóság és rokkantság viszonyaira

a) a naptári év kezdetén lévő biztositottak,

b) az év folytában uj biztositottak,

c) a naptári év alatt kilépettek (mi által okozva, osztályozva),

d) a naptári év végén biztositva lévők.

2. Az év folytán gyógykezelés alatt lévők, tekintettel:

az egyes betegségekre, a betegségek tartamára, a betegség havára, a betegség miképeni végére, a napok számára a meddig egy-egy egyén átlagosan beteg volt, szerencsétlenségek által elvesztekre, rokkanttá lettekre és a rokantság okára.

B) Kérdések, melyek a koczkázatok különös megméréséhez tartoznak, és illetőleg a statistika egyes ágait érdeklik, milyenek:

1. Azon egyének száma, kik a normalisnál magasb dijjal vétettek fel, ennek okai és a dijemelés nagysága;

2. Az ezekre biztosított összeg;

3. A biztositottak száma és a biztositott összegek az egyes országok és kerületek szerint;

4. A kifizetett összegek tekintettel a 3 alatti pontra;

5. A pénzek átlagos kamatozása.

C) Kérdések, melyek az intézet szervezetére vonatkoznak:

1. Az intézet alapításának ideje;

2. Az intézetnél lévő biztosítási módok:

3. A terület, melyen az intézet müködik ;

4, Az intézet alaptőkéje és erre vonatkozó részletek ;

5. A részvénytőkén kivüli kezesség, ha ilyen létezik ;

6. Az intézet, ha kölcsönösségen alapszik, hogy mily kötelezettség fekszik az egyéneken ;

7. Ha a társaság kölcsönös és egyuttal részvényekre van fektetve, ezek részletes fejtegetése.

Kivánatos végre, hogy ezen intézetek a mérlegkészités tudományos alapját is közöljék, mi bizonyára több bizalmat ébreszt a közönségnél mint a számcsoportozás.

Arra nézve, hogy az államhatóság és a közönség az intézet szilárdságáról meggyőződhessék, a következő adatokat tartják közlendőknek az előadók:

1. A fent már említett adatokon kivül: a halandósági táblázat, mely a számitások alapjául szolgál; betegségi és rokkantsági táblázatok ;

2. A kamatláb, mely a számításoknál használtatott ;

3. A nettodíjakhoz csatolt pótlék ;

4. Az eljárás a dijbevétel körül, hogy t. i. a jövő üzletévben beszedendő dijak a mérlegbe állíttattak-e ?

5. Hogy a dijtartalék számításánál csoportok képeztettek-e ? vagy pedig minden biztosítás után külön lett-e a dijtartalék meghatározva.

A zárszámlákra nézve a következők volnának közlendők, és pedig először a bevételt illetőleg:

1. Nyeremény-maradvány a mult évről,

2. tartalék a mult évről fizetetlen maradt károkra,

3. a mult évről származott nyeremény-részletek,

4. előbbi évekről ki nem adott nyeremény,

5. minden a mult évről a jelen évre maradt fizetési összegek.

6. Évi dijbevétel:

α) a biztositási módok szerint elválasztva ;

β) a viszbiztositások után;

γ) a jövő üzletévben fizetendő ezévi dijrészletek ;

7. Kamatbevétel, a a pénzelhelyezés szerint ;

8. Bevétel ingatlan birtok után ;

9. Egyébb bevételek.

Kiadások:

1. Viszbiztositásokra fordított dijak ;

2. Kifizetett biztosított összegek :

α) mult évről fizetendő volt összegek,

β) a folyó évi e rendü fizetések,

γ) a még ki nem fizetett és tartalékba teendő összegek,

δ) az ezek elintézésénél volt költségek.

3. Visszavásárlott kötvények ;
4. A dijtartalék emelésére fordítandó összegek ;
5. Adók, bélyegek ;
6. Jutalék ;
7. Kezelési költségek ;
8. Veszteségek ;
9. Elosztandó nyeremény-rész,
   a) a folyó évről,
   b) a mult évekről bemaradt nyereményrészek.
10. Levonások, a használatban lévő szerekre, eszközökre.

A mérleg számla a most említett adatokkal egybefüggő kimutatást adja.

III. Tontinaféle intézetek.

Előadó volt Tiede.

Ide soroztatnak mindenekelőtt az életjáradéki intézetek. Ezeknél mindenki szabad választása szerinti (100 frt, 100 tallér) betét által tagja lesz azon csoportozatnak, a mely azon évben alakult Miután a csoportozatban lévők elhaltával vagy semmi vagy csak a betétnek bizonyos része adatik vissza, könnyen érthető, miszerint az életben maradt tagok illetménye évről évre nő.

Előadó azután ezen intézetek részletezéséhez lát.

Miután ily intézetek nálunk nem léteznek (Erdélyben, Brassóban létezik ugyan egy „Életjáradék intézet“, melyről lesz alkalmam szólhatni), más részről pedig statistikai adatokat ép oly mértékben nyujthatnak mint az életbiztosító intézetek és ugyanazon általános szabályok alá esnek : ezeknek részletes tárgyalását mellőzhetőnek gondolom.

IV. Kölcsönös segélyezőpénztárak.

Dr. Heym, az előadó igy osztályozza azokat:

Temetkezési, betegeket, rokkantakat, özvegyeket és árvákat segélyző pénztárak.

Ezen intézeteknél többnyire a tudományos alap hiányzik, miért is évenként számosak feloszlanak, ujak pedig alakulnak.

Ujabb időben némi figyelmet kezdenek fordítani arra, hogy az évi fizetések, számítások által megállapittassanak. Ezt csak ugy lehetend elérni, ha az egyes e nemű intézetek által a szükséges adatok közzé fognak tétetni.

A kimutatásokra nézve 5 évi időkört ajánl az előadó, a közléseket illetőleg, az egybeállítás azonban évenként történjék. Végre azt ajánlja, hogy mathematikailag határoztassék meg a tartalék, a mit a kormány joggal követelhet.

V. Tüzkár elleni biztositás.

Az előadó W. Lazarus e szakosztályban következőleg nyilatkozik.

A tüzbiztositási intézeteknél nagyszámu dijtételek vannak használatban, annélkül azonban, hogy azoknak alapjául tapasztalatok vagy a statistikai adatok okszerü egybeállitása használtatott volna.

A társaság-k különbséget tesznek például a kézmüvek között, a mi helyén is van; azonban arra nincs figyelem, hogy például oly épület, melyben több család lakik, több tüzbely lévén, nagyobb veszélynek van kitéve, mint oly épület, melyben csak egy család egy tühelylyel létezik stb. A statistika a tüzbiztositási ügynek nagy szolgálatot tenne azáltal, ha kipuhatolná :

1. a tüzbiztositási ügy állását az egyes kerületekben, és pedig a biztositható és a valóságban biztositott értéket ;

2. az előfordult káresetek számát, minőségét, idejét és értékét ;

3. a tüz eredetének okát.

Az osztályozás kiterjedhetne :

1. épületekre, melyekben nem vitetik tüzveszélyes üzlet és pedig külön a városokra és falvakra nézve,

2. gyárakra, a bennöklevő üzletek szerint ismét osztályozva.

VI. és VII. A jégkár elleni és szállitmánybiztositás.

Miután e két fejezetben az előadók az általános részben kifejtett nézetekhez csatlakoznak és a statistikától maguk részére ugyanoly segitséget kivánnak, mint a tüzbiztositás ügyénél emlitve volt, — természetesen módositva a tárgy minőségéhez képest, — áttérünk a következő fejezetre :

VIII. Az állatbiztositás-ra.

melyre nézve az előadó Dr. Warnecke igy nyilatkozik :

Az állatbiztositási egyletek, melyek eddig alakultak, kis területre terjeszték ki müködésüket és Némethonban ugy mint Angliában rövid létük után veszteséggel feloszoltak. Ennek okát a következőkben találjuk :

Először is hibás nézet uralkodott az igazgatásra nézve, miután az nagyobb földbirtokosokra bizatott, a kik a számtant és biztositási ügyet elegendőleg nem ismerik. — Továbbá hiányzanak a statistikai adatok, melyek alapján a dijt kellene felszámitni. Ugyanis hiányzanak mindeddig adatok az állatok körében lévö halandóságra nézve, elkülönözve az állatfajok és betegségeik szerint, a mihez az álla kora is tartozik. A tulajdonos veszteségét kerülendő, jókor még levágatja a marhát, nehogy a természetes halál véget vessen birtokának. — Ezen körülmények miatt a biztositást mindenkor csak egy évre lehet megkötni, az állatnak értéke évről évre is változván, miért s a halandóságot minden korévre nézve tudni kell.

Nagy fontossággal bir az is, hogy a fentemlitett adatokat az állat használásához képest is ki kellene puhatolni, mindezekhez még a fajkülömbség, éghajlat stb.,befolyásai is járulnak.

A könnyebb szállitás által a marhavész a legtávolabb vidékre is sebesen elterjed, miáltal tetemes változások mutatkoznak. A statistikától a következő felvilágositást igényli az állatbiztositás :

1. A háziállatok száma kitudandó, faj és nem szerint.

2. Mely czélra használtatnak azok, fajonként osztályozva, mekkora közöttük a halandóság.

3. Mekkora a halandóság minden egyes korévben?

4. Mily számbeli külömbségre vezet az éghajlat?

5. Mily számbeli külömbségre vezet a halandóságra nézve a tulajdonosok viszonya?

6. Mely egyes betegségek mutatkoznak az egyes állatfajoknál, mely korban és mily befolyást gyakorolnak azok a halandóságra?

Az állatbiztositási intézetek a következő kérdésekre adhatnak közgazdasági tekintetben nagybecsü választ:

1. A marhavészre nézve,

2. az egyes betegségekre nézve az állatfajoknál,

3. a népesség által az állattenyésztésre forditott gondról.

Ehhez egy minta csatoltatott az állatok statistikájának egy beállitására nézve.

IX. Jelzálogbiztositás.

Dr. Hübner mint előadó, nagy szakavatottsággal szól a jelzálog biztositó intézetekről és a következőket várja a statistikától:

Ezen intézetekre nézve legnagyobb fontosságu, tudni :

1. Mennyi teher fekszik a földbirtokon.

2. Hány esetben igényeltetett biról eljárás, a hitelezők követelésének behajtására nézve.

3. A birói eljárás eredményének vázlata.

Ezen három pontra nézve a legrészletesb közléseket kivánja az előadó. Evvel szemközt az intézetek a fentebbi pontra nézve saját tapaztalataikat közölhetnék, valamint az üzlet természetében fekvő biztositási viszonyokat.

VI. SZAKOSZTÁLY.

A közös mértékrendszer.

E tárgyban előadó volt Dr. Magnus tanár. Az előadó dióhéjba szoritva közli a franczia méter rendszer történetét és ennek általános behozatalát ajánlja. E nézet ellenében „külön nyilatkozatban“ Hagen G. vizépitészeti főtanácsos az angol-lábra kivánja fektetve látni az általános méretrendszert.

Nem lehetett szándékom az előmunkálatokat teljesen közleni, miután ezek 30 sürün nyomtatott ivre terjednek. Elegendőnek véltem rövid kivonatban megismertetni a tárgyakat, miután az, ki egy vagy más tárgy iránt különös érdekeltséggel viseltetik, a részletekről bövebb tudomást szerezhet magának a következő munkákból:

1. Der internationale statistische Congress in Berlin. — Ein Bericht an die Vorbereitungs-Commission der V-ten Sitzungsperiode über die Gegenstände der Tagesordnung derselben. — Im amtlichen Auftrage erstattet von Dr. Engel.

2. Programm der 5-ten Sitzungsperiode des internationalen statistischen Congresses in Berlin, 6. bis 12. September 1863.

3. Compte rendu generale des travaux du Congrés international de statistique dans ses séançes tenues a Bruxelles 1853, Paris 1855, Vienne 1857 et Londres 1860.

1863-ban szeptember 6-án déli 11-kor egybegyültek Berlinben a felsőház nagy termében az ötödik nemzetközi statistikai Congressus tagjai, hol is őket gróf Eulenburg porosz belügyi minister fogadta.

A vendégek illő fogadásáról és kényelméről kellőn gondoskodott Dr. Engel, a porosz statistikai iroda igazgatója. Az egész felsőház a tagok részére berendeztetett; posta- és távirda hivatalt, olvasótermet, tudakozó hivatalt, könyvtárt, éttermet, kertet stb. készen találtak a vendégek, annélkül hogy valami külön tagsági dij fizettetett volna. A szakgyülések a mellékteremekben naponként 9-kor kezdődtek, a nagygyülés mindenkor déltáján.

Ő Felsége a király szeptember 7-én délután 2 órakor fogadta a Congressus tagjait a királyi palotában.

Szeptember 8-án az udvari szinházban a vendégek részére dijmentes fényes előadás tartatott.

Szeptember 12-én délután a koronaherczeg, Potsdamban az uj kastélyban a fehér márványteremben, fogadá a tagokat hosszasan társalkodván némelyekkel.

Lássuk már most a Congressus munkálatait.

Szept. 6-án megalakultak a szakosztályok. Mig ezek tanácskozásaikat befejezték, a nagy gyülésben az egyes országok hivatalos képviselői jelentést tettek a statistika állásáról országaikban és egyuttal az uj stat. termékeket a Congressusnak bemutatták.

Szeptember 8-án az 1-ső szakosztály előterjeszté jegyzőkönyvét Ficker által, mely szerint a Dr. Engeltől ajánlott állandó statistikai bizottság felállitása mellőztetik, ugyan-e nézetben van a szakosztály a „bulletin“ és archivum létesítése tekintetében és a következő resolutiókat ajánlja a nagygyülésnek:

1. a reorganisatiót a következő Congressusig elhalasztani és

2. egy erre vonatkozó tervezet kidolgozására egy nemzetközi bizottságot kinevezni.

Ezen ajánlat mellett és ellen többen szólottak, a tagok nagy többsége végre az ajánlott resolutiókat elfogadta.

Az internationalis bizottság tagjaivá választattak Dr. Engel és Dr. Schubert Poroszország részére, Dr. Ficker Austria, Dr. Farr Anglia, Legoyt Francziaország, Ssemenow Oroszország, Dr. Berg Svédország és Vischers Belgium részére. Ezek még 3 tagot cooptálhatnak.

Az első szakosztály egyuttal ajánlotta, hogy a Congressus kivánatosnak jelentse, hogy a hivatalos statistikai kiadványok minden országos egyetemnek és magosb rangu tudományos intézetnek*) megküldessenek, mit is a hivatalos képviselők pártfogásába ajánl a gyülekezet — mely ajánlat egyhangulag elfogadtatik.

Erre nézve némelyek azt ajánlák, miszerint a hivatalos képviselők felkéressenek odahatni megbizóiknál, hogy a statistikai irodák küldeményei postabérmentesek legyenek. Ezen inditvány is elfogadtatott.

---

*) E körülményt a tud. Akadémiának és magyar kir. egyetemnek b. figyelmébe ajánlom. — Felemlittetett, hogy a franczia kormány 1842 óta minden historiai munkát minden külföldi egyetemnek megküld.

Szeptember 10-én Vischers a következő inditványt teszi, miszerint a statistikai Congressus azon kivánságát fejezze ki, hogy Ő Felsége II. Sándor czár kormánya az Europában használt naptárt Oroszországban is alkalmaztassa.

Mely inditvány egyhangulag elfogadtatván Ssemenow kijelenti, hogy e nyilatkozatot kormánya tudomására hozandja.

Dr. Gneist az első szakosztály részére még azon inditványt teszi, hogy kijelentse a Congressus, miszerint: a statistikai irodák felállitása szükséges, a hol azok létesültek, czélszerüeknek mutatkoztak és hogy azoknak nemcsak véleményző, hanem határozó és döntő befolyás is tulajdonitassék a statistikai munkálatok elrendezése és végrehajtása körül.

Az ajánlat részint egyhangulag, részint nagy szótöbbséggel elfogadtatott.

A II-dik és III-dik szakosztály részéről jelentés tétetvén, az elömunkálatok nem lényeges módositásokkal elfogadtattak.

Szeptember 11-én a IV-dik szakosztály jelentést tett munkálatairól, mely szintén csekély, lényegtelen változtatásokkal az előkészitő bizottság munkálatait a magáévá teszi és a nagygyülés is elfogadja.

Szeptember 12-én az V-ik és VI-dik szakosztály jelentése olvastatott és az elők. bizottság helyeselt munkálatait a nagygyülés elfogadja.

Europa minden államából adattak be statistikai munkálatok és pedig nagy számmal. E munkálatokat megtekintve, láttam hogy mennyire méltatattak figyelemre a statist. Congressus ajánlatai és hogy mindinkább egyöntetüek lesznek azok.

Habár az egyesekkel való társalgásban a nálunk fejlödő hajlamról szólhattam és a statistikai bizottság eddigi müködését megismertethettem, mégis a nagygyülés elé jelentéssel nem léphettem. Ebbeli tartózkodásomat a következőkkel indokolom:

1. A Congressuson bemutatott munkák rendszeres egészet képeznek, miután a munkálatok a statistikai Congressus ajánlatai szerint egész közigazgatási területekre terjednek ki. E tekintetben eddigi füzeteink még oly keveset,

oly hiányosat tartalmaznak, hogy a hivatalos képviselők által tett jelentések mellett csak szegénységünket kellett volna bevallanunk.

2. Miután ebbeli hátramaradásunkat indokolni kénytelenittettem volna, olyanokat kelletett volna felhoznom, melyeket mint a tudományos Akademia képviselője legkevesbé lehetett szándékom felemliteni.*)

Mint mathematikus leginkább az V-ik és VI-ik osztály gyüléseiben vettem részt, elsőben a mathematikusokkal a politikai számtan körében müködhetvén.

A VI-ik szakosztály ülésében a közös mérték és pedig méter rendszer mellett nyilatkoztam az Akademia nevében. Ugy hiszem, hogy abbeli nyilatkozatom az ország legelső tudományos testületének jóváhagyását elnyeri. Miután ez ügyben alkalmam volt a pesti keresk. kamara felhivására, szintugy mint a magyar gazdasági egyesület részére a nyilatkozatot fogalmazni és alakítni, mely testületek a nm. k. helytartótanács által véleményzésre felszóllítatván a méterrendszer mellett nyilatkoztak: teljes megnyugvással szólhattam oly értelemben a Congressuson, hogy azon esetben, ha Németország a teljes méterrendszert elfogadja, Magyarország örömmel fog a közös- és általános mértékrendszer körébe lépni.

Megemlítendőnek tartom, hogy a méterrendszer mellett még az angol hivatalos képviselők is egyhangulag nyilatkoztak a nagygyülésen; egyetlen egy tag szavazott a méterrendszer ellen.

A következő Congressus helyét az állandó bizottság fogja meghatározni.

*) Ennek, hogy nálunk országos statistikai hivatal még nincsen, mely az adatokat országszerte kormányi tekintélylyel begyüjtené s közzétenné, a m. T. Akademia nem oka; az Akademia stat bizottsága az országos stat. hivatalt se nem pótolhatja, se nem képviselheti, csak a begyült adatokat dolgozhatja fel tudományos czélból; müködését tehát csak oly magán tudósok és egyletek stat. munkálataival lehet összehasonlítani, kik és melyek a statistikai irodák mellett ápolják a tudományt, s e tekintetben ugy látszik, a „Stat. Közlemények“ megállják az összehasonlítást. Szerkesztő.

EGYVELEG.

A magyar tud. egyetem az 186³/₄-ki tanévben. Köztapasztalás szerint minden intézetnél, főleg pedig tanintézeteknél, ha valamely korszakban tagjainak száma egyszerre gyorsan növekedik nemsokára az ellenhatás szokta magát érezhetővé tenni, és a mily sebes arányban történt a gyarapodás, rendesen ép oly sebes arányban az apadás és az átlagos szám felé irányulás szokott beállani; annál örvendetesebb tény tehát, ha azon közönséges tapasztalás ellenére a folytonos növekedés állandónak mutatkozik, s ily örvendetes tényt közölhetünk egyetemi ifjuságunk folytonos növekedését illetőleg. Midőn szemközt az utolsó években mutatkozott számnövekvéssel, szemközt a tanulmányok folytatására sokféleképen zsibbasztólag ható közszükségünkkel, és egyéb e viszonyra tetemes befolyást gyakorló tényezőkkel, az idén a tanuló ifjuságnak érezhető csökkenése méltán vala sejthető, az eredmény épen az ellenkezőt tanusítja, nemcsak hogy az általános szám nem hanyatlott, hanem még tekintélyes arányban öregbült és pedig nem egyedül a jog- és államtudományi, hanem az orvossebészeti karnál is; főleg pedig az ujonan beigtatott egyetemi polgároknál mutatkozik a legszembetünőbb szaporodás. Ugyanis beirva volt:

	186²/₃-ki téli félévben	186³/₄-ki téli félévben
a hittudományi karnál .	72 hallgató	76 hallgató
a jog- és államtud. karnál	870 „	958 „
orvostudományi „	323 „	340 „
bölcsészeti „	31 „	85 „
gyógyszerészeti „	96 „	79 „
sebészeti „	177 „	188 „
szülészeti „	75 hallgatónő	72 hallgatónő
összesen:	1644	1748

A növekedés tehát 104 hallgatóval vagy 6 százalékkal épen ugyanaz, mely már a mult évben az előtte való évhez képest mutatkozott, 186¹/₂-ben összesen 1543 hallgató számíttatott és igy a mult 186²/₃. tanévben szintén 101-gyel több tanuló volt, vagy is hasonlólag 6%-ki szaporodás mutatkozván, mi a növekvés állandósága mellett tanuskodik.

Különösen szembetünő a jogtanulók évről évre való folytonos számnövekvése, mely 1858 ólta következő arányban jelenkezik, 1858-ban az itteni egyetemen összesen 442 joghallgató volt, 1859-ben 525, 1860-ben 581, 1861-ben 629, 1862-ben 810, 1863-ban 870, az idén 958, tehát az utolsó hat év óta több mint még egyszer annyira szaporodott fel a pesti egyetemen a jogászok száma. — Ezen tetemes számból pedig csak 43 rendkivüli, a többi mint rendes hallgató.

A folytonos szaporodás leginkább az ujonan belépő jogtanulók számnövekvésének szüleménye. Az idei tanévben a 43 rendkivüli tanulón kivül 314 rendes hallgató iratta be magát, és miután érdekes ismerni a forrásokat, vagy is azon gymnasiumokat, melyek leginkább szolgáltatták e jutalékot, főleg minthogy a legutóbbi időkben a protestáns tanintézetek részéről kiállitandó érettségi bizonyitványokban bizonyos kellékek szabattak elő, söt a protestans jogtanintézetbeli bizonyítványoktól az államérvényesség teljesen megtagadtatott, és ebből könnyen az egyetemi tanulók számára csökkentő hatás lehetett várható, lássuk, hogy mely kath. és nem kath. gymnasiumokból kerültek ez idén az ujonan beigtatott jogtanulók: a két pesti gymnasiumból jött 31, a szegediből 29, a budai- és aradiból egyenkéntt 11, az ungváriból 10, a győriből 9, szombathelyiből 8, az egri- és pécsiből 7, a bajai-, esztergomi- és nyitraiból hat hat, a fehé.rvári-, temesvári- és kath. kecskemétiből öt-öt, a kassai valamint a kath. eperjesi- és sopronyiból négy-négy, a nagyszombatiból 3, a kath. pozsonyi-, görög kath. belényesi-, kath. kolozsvári-, rozsnyói-, nagy-váradi- és székelyudvarhelyiből 2, a szabadkai-, szathmári-, besztercze-bányai-, balázsfalvai- és vinkovczei katonaőrvidékbeli gymnasiumbúl egy-egy. — Azonfelül a bécsi Theresianum-féle gymnasium és a poroszlói is egy-egy jogászjelöltet szolgáltatott; továbbá evangelikus intézetekből 69 jött, névszerint n.-kőrösi érettségi bizonyítvány alapján 20 vétetett fel, a pozsonyi és késmárki lyceumokból tiz-tiz, a miskolczi gymnasiumból 5; az eperjesi, rozsnyói, szarvasi, kecskeméti és debreczeni főtanódáktól kiállított érettségi bizonyítványokon négy-négy, a selmeczi bizonyítvány alapján 2, löcsei és sopronyi tanodákból egy-egy. De ezen 69 közt többen már egy két jogtani évet is az egyik másik protestáns jogtanodában végeztek, m. azonban a legutóbbi felsőbb rendelet következtében nem vétethetett tekintetbe, kivéve az eperjesi jogtanintézetben töltött éveket, a honnan csak ugyan hárman az idén átléptek. Ezeken kivül a többi jogakademiákból, hol mint pálya végzettek hol csak mint másod vagy harmadéves, 22 állott be; a kolozsvári evang. jogtanodából 6, és az ugyanott lévő unitarius főtanodából 2 lépett be, a marosvásárhelyiből 2, a székelyudvarhelyi kath. jogtanodából

pedig 1 vétetett fel; 10 olyan iratott be ujra, ki már előbb az egyetem beigtatott polgára volt, hanem tanulmányait egy évnél tovább félbeszakasztotta: végre 8 a bécsi egyetemből jött, köztök egy erdélyhoni, ki azon egyetemen az orvostani pályát teljesen befejezte egy a prágai és egy a graczi egyetem jogkarából lépett át; még egyik külföldön tartózkodó hires hazánkfia reménydús fia a turini lyceumból vétetett fel az itteni jog- és államtud. szakba. Befejezésül legyen még érintve, hogy a mózesvallásuaknak a jogpályára évről évre nagyobb arányban készülése az idén is határozott mérvben tapasztalható, a rendes hallgatóképen beirott jogászak közt a hébervallásuak közel 10 százalékkal szerelpelvén

TARTALOM.

Javitandók:

38. lap 15 sor alulról: 34.213,492 helyett olvasd: 31.213,492.

3ı lap, 6 sor alólról: Az osztrák birodalom tengeri forgalma helyett olvasd: az osztr. bir. áru forgalma.

40. lap, 15 sor felülről: tengeri kereskedésnek helyett olvasd: áruforgalomnak.

42. lap 6 sor felülről: 241 millió helyett 24, , millió.

VII.

AZ OSZTRÁK ÖRÖKÖS TARTOMÁNYOKBAN ÉS MAGYARORSZÁGBAN KAMATBIZTOSITÁS MELLETT ÉPÜLT VASUTAK VISZONYA AZ ÁLLAMHOZ.

Közli Lónyay Menyhért.

A vasuthálózatnak mint az anyagi fölvirágzás egyik főtényezőjének mielőbbi kiépítése minden európai államra nézve életkérdés. Mit Nagy-Britanniában a magán társulati munkásság az állam minden segélye nélkül képes volt kivinni, azt más nagy államokban létesíteni nem lehetett. Angliában a tőkék sokasága, az élénk forgalom, a nemzet gyakorlatias jelleme eszközlé, hogy ott nemcsak minden főbb vasut-vonalat, hanem a jelentékenyebb mellékvonalokat is részvénytársulatok rövid évek alatt kiépíték annélkül, hogy az állam anyagi segélyére lettek volna szorulva. Egyszerü parliamenti határozat által adatik az engedély, miután Angliában a közlekedési vonalok építésének engedélyezését mindig a törvényhozás gyakorolta és gyakorolja.

A kontinensen is a társulati munkásság köréhez tartozónak tartatott a 30-as években a vasutak építése, igy Ausztriában is a társulati munkásság kezdé meg a vasutak építését minden nevezetesb állami segélyezés nélkül.

A 40-es években Belgium, ezen virágzó és rendezett kis állam, fogta fel legelőbb az állam általi épités fontosságát; rövid évek alatt elkészíté vasuthálózatát, és ezáltal hathatósan emelte a kereskedést és anyagi jobblétet; az állam hatalmában maradt az árszabályok meghatározása által az áru és személyforgalomnak végtelen kifejlődést adni. Ezen pél-

dát nem sokára követék Poroszország és több kis német államok, még pedig kedvező sikerrel; ezen rendszert kezdette követni az osztrák kormány is, mely 1843-tól 1848-ig államvasutak építésére nevezetes összeget adott ki, sőt a mult évtized kezdetén Bruck közmunka-ministeriuma alatt az állam az építésben levő magán pályákat is magához váltván, a vasuthálózatnak az állam általi kiépítését látszott tervezni. A keleti bonyodalmak és a belügyeknél a központosításnak minden áron szándékolt keresztülvitele annyira megterhelék az állam pénzügyét, miszerint fel kellett hagyni az állam általi építés rendszerével, sőt a már meglevő államvasutak is egymásután eladattak.

Wagner Adolf szerint*) az állam által eladott pályák 1859-ik év végéig kerültek $336,_{26}$ millió forintba pengő pénzben, az eladási ár ellenben, mely több évi részletekben volt fizetendő, $168,_{56}$ millió pengőforintot tett, tehát éppen felét tette azon árnak, melyben a pályák kerültek. Ezen számításnál csak kevés összegre menő még kintlevő részletfizetések nem vétettek számításba; nagyobb része ezen fizetési részleteknek a bécsi bank által elölegeztetett és azok a fentebbi összegbe befoglalvák, ellenben még mindig vannak az előbbi épitési viszonyokból származó kötelezettségek, melyeket az állam folytonosan teljesít.

A krimi hadjárat után, midőn bizalommal fordultak az elhelyezést kereső magán tőkék a vasuti vállalatok felé, nevezetes lendületet nyert a monarchiában a vasut-épités. Több társulat alakult, melyek nagyobb része az állam részéről kamatbiztosítási előnyben részesíttetett.

Miután a monarchiában a kamatbiztositási rendszer az alapja jelenben a vasutak épitésének, s valószinüleg jövőben is nagyobb vonalokra e nélkül alig fognak társulatok vállalkozni; miután hazánkban jelenben több nevezetes vasutvonalra, különösen az erdélyire nézve, annak igénybe vétele czéloztatik: nem lesz érdektelen megismerkedni azon módokkal, melyek a kamatbiztositás körül eddig gyakorlatban vol-

---

*) Oesterreichs Finanzen, seit dem Frieden von Villafranka, „Unsere Zeit". 75-ik füzet.

tak; közöljük tehát az arra vonatkozó adatokat azon előterjesztés nyomán, mely a nagyvárad-brassói vasuti bizottmánynak tájékozásul benyujtatott, kiterjeszkedve egyszersmind azon viszonyra, mely az állam és kamatbiztosítással ellátott társulatok közt létezik.

A monarchiában létező vasutak közül a következők nem részesülnek az állam részéről kamatbiztosításban: 1. az Északi vaspálya (Kaiser-Ferdinand-Nordbahn), 2. az Aussig-Tepliczi, 3. Gratz-Kölflachi, 4. Brünn-Rossiczi, 5. Buschtieradi, 6. Mohács-Pécsi vaspálya.

A Reichenberg-Zittaui 4% kamatbiztositásban részesül a befektetett tőke után és szabadságában áll öszves jövedelmének 60 száztóliát üzleti költség fejében levonás alá hozni.

Ezen társulaton kivül hat nagy vasuti társaság részesül a kamatbiztosításban; a vonalok, melyekre a biztosítás adatott, a következők:

I. Osztrák állampálya.

Ezen társulat, mely leginkább franczia tőkepénzesekből alakult, 1855. januar 1-sőjén kötötte meg az állammal a szerződést, melynek értelme szerint az állam által épített vagy építésben levő következő vonalokat vette által:

1. Bodenbach, Brünn és Olmütz;

2. Marchegg-töl Czeglédig, ennan Szolnokra és Szegedre vezető vonalokat; azonban később a czegléd-szolnoki vonalt eladta a tiszai vaspálya társulatnak.

3. Lissava-Oravicza-Baziás.

4. Szeged-Temesvár. Ezen vonalt 10 millióért vállalta kiépíteni.

Ezen kivül még kötelezé magát vasutat Temesvártól a Dunáig építeni; mit 1857-ben teljesített.

II. Déli pálya.

Ez szintén leginkább franczia tőkepénzesek közbenjöttével az ugynevezett keleti vaspálya társulat beolvasztása és a déli vonalon lévő államvaspályák megvétele által alakult.

Szerződést és engedélyt nyert 1858. september 23-ikán,

melynek értelme szerint ezen nagyszerű vasuttársulatnak vonalai következők:

A) Az államtól átvett kész vonalok.

1. Bécs-Trieszt, szárnyvonalokkal Mödling-Laxenburg, Bécs-Ujhely, Soprony.

2. Insbruck-Kufstein.

3. Verona-Botzen.

B) A következő vonalok kiépítését vállalta a jövő évekre:

4. Steinbruck-Zágráb-Szisszek 1861. Szárnyvonalakkal Zágrábtól Károlyvárosig 1862.

5. Marburg, Klagenfurt, Vilach 1863.

Ezen vonal építését az 1858. dec. 8-dikán felvett jegyzőkönyv szerint vállalá.

6. Botzen-Insbruck, kiépítendő az 1861. nov. 20-diki egyezmény szerint 1866-dik évben.

C. A volt keleti vaspálya társulattól a következő vonalak kiépítését vette át:

7. A Marburg-Pragerhofi vonalak kiépítését vállalá 1861-re.

8. Buda, Fehérvár, Kanizsa, 1862.

9. Fehérvár, Ujszöny 1863.

10. Soprony-Kanizsa. Ezen vonal kiépítését a társulat vállalá elsőben 1865-re, azután az 1858. dec. 8-diki jegyzőkönyv értelme szerint, ha a társulat péuzereje megengedi, 1863-ra.

D) A lombard-velenczei vaspálya társaság vonalai közül a következőket vette át:

11. Nabresina, Casarsa-Verona, Peschiera; következő szárnyvonalakkal:

a) Mestre-Velencze;

b) Verona, Mantua, Borgoforte;

c) A Padua-Rovigói szárnyvonal engedélyezve van és 1864-re lenne kiépítendő.

E) Azon vonalak, melyeknek kiépítése kilátásba helyeztetett:

12. Kanizsa-Eszék a Dunapartig.

Ezen vonal kiágaznék Pécsig, ha a Bánságból a vasutvonal kiépíttetnék a Dunáig, Eszéknek és Vukovárnak.

Ezen vonalt akkor építtetné a társulat, ha a sopron-kanizsai vonal már egészen elkészülend. Ez iránt a fentemlített 1858. dec. 8-diki jegyzőkönyv rendelkezik.

Összekötö vonal Kanizsa, Eszék és Zágráb-Sziszek között. Ezen vonal a kanizsa-eszéki vonal kiépítése után és azon esetben kezdetik meg, ha a keleti pályatársaságtól átvett vonalak két egymásutáni évben a befektetett tőke után tiszta 7%-ot hajtanak majd.

14. a) Szentpéter-Fiume és

b) Villach-Brixen közötti vonalak, 1865-dik év után épülnének, ha azok kiépítéset az állam kivánná, mely esetben az állam lenne köteles a földbecsérték, s az alap és felülépítés költségeinek egy harmadát viselni.

III. Tiszai vaspálya.

Engedélyeztetett 1856-dik év november 10-dikén, mely szerint:

A) Általvette az állami épitésben levö pályákat, ugymint:

1. Szolnok-Debreczen;
2. Püspök-Ladány-Nagyvárad.

B) Az állam pálya társulattól megvette:

3. A czegléd-szolnoki vonalat 1.469,113 o. é. forintért.

C) Engedélyt nyert következö vonalak kiépítésére és kiépíté:

4. A miskolcz-tokaj-debreczeni,
5. miskolcz-kassai és
6. az aradi vonalakat.

Kiépítését vállalá:

7. A pest-miskolczi,
8. nyiregyház-marmaros-szigeti vonalaknak. Ez utóbbira nézve az állammal kötött egyesség foganatba nem ment.

IV. Cseh-nyugoti vaspálya.

Engedélyeztetett 1859. september 8-dikán.

1. Prága, Pilsen és a bajor határig, elkészült 1862-dik év végével.

Ezen kivül engedélyt nyert:

2. Mellékvonalakra Hollaubkan, Radnitz, Wegwanow felé. Az építés határidejének meghatározását a pénzügyministerium magának tartá fenn.

Ezen vaspálya társaságnak az 1857-diki első engedélynél fogva megengedtetett a fentebbi vonalakon kivül a Pilsentől Egerig vagyis a bajor határszélig és Pilsen, Budweis-Eger Karlsbadig való vonalok kiépítése, miszerint az összves kamatbiztosítással ellátandó tőke tett volna 75 millió forintot, mi azonban később a pályavonalok megszorításánál fogva 24 millióra leszállott.

V. Károly-Lajos vaspálya.

Engedélyt nyert 1858. aprilis 7-dikén, mely alkalommal az államtól átvette a következő vonalakat:

1. Krakó-Dembicza, a Wieliczka és Nicpatomice szárnyvonalakkal.

2. Dembicza-Rzeszow.

A társulat építtetni vállalá és kiépíté:

3. A Rzeszow-Przemisl-i 1850;

4. Przemisl-Lembergi, 1863, vonalakat.

Ezen társulat első engedélyét nyerte 1857. maj. 3-ikán, melyben még a következő vonalak foglaltattak:

Lemberg-Brody

Lemberg-Csernowitz.

Przemisltől a Dnieszter jobb partján.

Mely vonalak a későbbi engedélyből kihagyattak, minélfogva a biztosított tőke 55 millióról 40 millióra leszállíttatott.

VI. Erzsébet császárné vaspálya.

Engedélyeztetett 1856. május 8-dikán, melynélfogva a következő vonalok építését vállalá az engedélytől számított öt év alatt.

1. Bécs-Linz-Salzburg, a bajor határszéleig.

2. Linztől a bajorhatárszélig Passaunál.

Központi olasz vaspálya:

engedélyeztetett 1856. martius 14-dikén.

1. Piacenza-Bologna, elkészült 1859.

2. Bologna-Pistoja, elkészült 1861.
3. Bologna, Ferrara „ 1863.

Ezen vonalak az olasz kormány által ujabban engedélyeztettek s a Reggio - Zuzzara - Borgofortei vonal engedélye megszüntettetett.

Mindezen társulatok, ha forgalmuk növekszik, kötelesek második nyomot lerakni; ennélfogva a földkibecslés mindezen pályáknál két nyomra történt. A tiszai és Károly-Lajos pályát kivéve, a többi pályáknál az alapmunka el is készült.

Azon időpont, melyben a második nyomot elkészíteni tartoznak, az engedélyben bizonyos mértföldenkinti nyers jövedelemhez köttetett, mely az egyes pályáknál következő:

Az állam és Erzsébet császárnő vaspályákon 90,000 frt; a tiszai és Károly Lajos pályán 150,000 frt; a déli és csehpályán 160,000 frt. Elősorolván azon vonalakat, melyek állambiztosításban részesülnek, lássuk a kamatbiztosítás minőségét is és azon előnyöket, melyekben az állam az egyes társaságokat részesiti, másrészt megemlítjük azon kötelezettségeket, melyeket az egyes társulatok vállaltak.

1. Az osztrák állampályának 77 millió pengőforintnyi töke után adatott $5^2/_{10}$ kamatbiztosítás; mi tesz 4.004,000 frtot pp. azaz 10.400,000 frankot.

Miután a czegléd-szolnoki vonalat ezen társulat eladá, a 10.400,000 franknyi kamatbiztosítás leszállíttatott 10.202,000 frankra.

2. A déli vaspályánál mind a négy vasutcsoportra nézve külön $5^2/_{10}$ kamatbiztosítás adatott.

3. A tiszai vaspálya hasonlókép $5^2/_{10}$ kamatbiztosításban részesül; a beépitési tőkeöszveg előbb 55 millió pengőforintra tétetett, később 72.471,000 forintra osztrák értékben felemeltetett.

4. A Cseh pályánál $5^2/_{10}$ kamat 24 millió o. é. hozzávetőleges töke után, miből 12 millió részvény és 12 millió elsőbbségi részvényre adatott, a biztosítás kezdetét vevé az elsőbbségi kötvények kiadása után-

5. A Károly Lajos pályánál $5^2/_{10}$ kamat előbb 55 millió forint után, mi azonban 40 millióra leszállítatott.

6. Az Erzsébet császárnő pályánál $5^2/_{10}$ száztóli a valósággal befektetett tőke után.

Láthatjuk ezekből, hogy vannak vasuttársulatok, melyeknél a kamatbiztosítás egyenesen a befektetett tőke után adatott, másoknál ismét ki van mondva a tőke, mely után a biztosítás jár; ezen tőke megszokott felelni azon öszvegnek, mibe a vasut — előszámítás után — kerülhet; ha ezen előszámításnál olcsóbban épült és szereltetett fel a vasut és a valóságos kiadásait nem köteles a társulat kimutatni, azon esetben természetesen a valóságnál magasabb kamatbiztositás esete állhat be. Ily kedvezésben részesült a Cseh pálya, melynek tőkéje már az engedély alkalmával 24 millióra vétetett fel, még pedig az $5^2/_{10}$ kamatot huzta, mihelyt elsőbbségi kötvényeit kiadá (Az egyezmény 1. §.). Már pedig köztudomás szerint a Prága, Pilsen, bajor határszéli pálya nem került többe 16 milliónál, ennélfogva a valóságos kamatbiztositás nem $5^2/_{10}$ de $8^0/_0$-be kerül az államnak. Továbbá ezen pályának még azon előny is adatott, hogy 3 hóról három hóra változtathatja a létező agióhoz képest árszabályzatát.

Az ujabb vasutí vállalatoknál tett ajánlatok ismét egy harmadik rendszerhez tartoznak, többé nem a befektetett tőke után kivánnak kamatbiztosítást, mert a vállalkozók nem hiszik az $5^0/_0$-al biztositott kamatozást elegendőnek arra, hogy képesek legyenek elegendő tőkéket részvény aláirás utján nyerni, oly magos kamatbiztosítást pedig, mennyit eddig az állam hajlandó volt adni, kérni nem akarnak, eszerint azt kivánják, hogy az állam biztositsa a mértföldenkénti jövedelmet; ha a társulat képes egyremásra egy mértföldet kevesebbért késziteni, mint a mennyi tőkének a mértföldenkint biztositott jövedelem megfelel, azon esetben aránylag növekszik a részvénytőkének kamatbiztositása.

Más kedvezmények, melyekben ezen társulatokat az állam részesíti, következők:

A jövedelmí adó alól fölmenté az állampályát 1859-dik, a déli pályát 1863-dik év végeig, a többi pályák ily előnyben nem részesíttettek.

A bélyeg alol felmentettek az állam, tiszai, cseh, Károly Lajos és Erzsébet császárnő pályák az engedélyre vonatkozó

minden okmányok kiadásánál; a déli pálya bélyeget nem fizet az ideiglenes részvények és kötvényektől, mignem azok egészben be vannak fizetve.

A kincstári illetéktől felmentettek azon átruházásért, melylyel az engedményt nyerők a vállalatot a részvénytársulatra ruházzák; a déli állampálya ezenkivül illetéket nem fizet azon földterületek vételétől, melyre a vaspálya épül és melyek megszerzése a vaspálya-üzlet végett kivántatik.

A beviteli vámtól fel nem mentettek a tiszai, cseh, Erzsébet császárnö, Károly-Lajos pályák; a déli pálya engedményének 33-ik § ában nyert kedvezményéről lemondott. Az állampályának elengedtetett a fél vám dij minden sinek és felülépítés más anyagaitól; ezen kedvezményt élvezé 1855 január 1-től öt évig. Ezen öt évre felmentetett egészen a vasut más vállalatainál a felszerelési tárgyak bevitelénél egész másfélmillió forint értékig.

A kedvezmények, melyeket az állam magának kikötött, a következők:

Mindezen társulatok tartoznak $^{2}/_{10}$ száztólival részvénytőkéjüket törleszteni és a véghez ment törlesztés után a pályát az államnak átadni.

A levélpostát és hivatalos csomagokat vinni minden beszámítás nélkül; a szolgálatot tevő postaszemélyzetet ingyen szállítani, továbbá kötelesek minden dij nélkül egy külön 8 kerekü kocsit a postaszállítmányok számára, sőt kivánat szerint még egy más kocsit is bizonyos csekély dij mellett a rendes vonatokkal szállítani, a megérkezési és megindulási időt azon vonatokra nézve, melyeken a posta szállíttatik, közös egyetértéssel meghatározni; több pálya köteles az állomások épületében minden dij nélkül egy postai irodát átadni, végre ha a postahivatal feltartja magának a magán kisebb csomagok szállítását, ez esetben kétharmada a bérszabás szerinti illetménynek a társulatot illeti.

A távirdákra néve minden társulat köteles megengedni, hogy a vasut mentén az állami távirda a távirda vezetékeket felállíttathassa minden dij fizetés nélkül; a társulatok kötelesek személyzetök által felügyelni a távirda vezetékekre,

viszont megengedtetett a társulatoknak a vezetékekre saját üzleti sodronyukat alkalmazhatni.

A katonai szállítmányokra nézve kötelesek a vasuttársulatok, akár egyenkint akár egész csapatokban utazik katonaság, minden személytől az árszabály $^1/_3$-át, a lovaknál, katonai podgyásznál, katonai felszerelési tárgyak és hadiszereknél nem többet mint az árszabály felét venni. — Azon szállítási tárgyak, melyek az árszabásban nem foglaltatnak, az árszabás II. osztálya szerint fizetés alá esnek; végre a fel- és lerakodásért semmi különös dij nem vehető.

A déli pályát kivéve minden többi vasutaknál a magán utazó katonák őrmestertől lefelé a dij felét fizetik.

Az árszabásokra nézve fentartá magának az állam, hogy azok nékie időről időre bemutattassanak átnézés végett. Az állam, déli és Erzsébet pályák három évről három évre mutatják be árszabásaikat, a cseh és Károly Lajos pályák 10 évről 10 évre, a tiszai pálya árszabása meghatároztatott egész 1874-ig.

Mindezen árszabások arany és ezüst értékre szóllanak, tehát a szállítási dij az ágióval emelkedik és száll.

A jelenben fenálló legmagasb (maximal) árszabások ezen pályáknál következők:

Pálya neve	Mértföldenkint és osztályonkint fizettetik						
	a személy szállításnál			az árú szállításnál			
	I.	II.	III.	I.	II.	III.	
	k r a j c z á r						
Állampálya	20	15	10	1,56	2,34	3,12	pengő pénzértékben
Déli „	36	27	18	1,7	2,6	3,5	
Cseh „	36	27	18	2	2,75	4	
Károly Lajos pálya . .	20	15	10	$1^1/_4$	$1^3/_4$	$2^2/_4$	osztrák értékben
Erzsébet császárnő pálya	20	15	10	1	$1^1/_2$	2	
Tiszai pálya	20	15	10	$1^1/_4$	$1^3/_4$	$2^2/_4$	

A gyorsvonatoknál az árszabály a személyszállításnál 20%-kal több.

Az engedélyben az egyes társulatok biztosíttattak afelől,

hogy ha bizonyos meghatározott vonalok kiépíttetni szándékoltatnának, azok építésére elöjoguk leend. Ezen vonalak következők:

Az állampályának joga van egy szárnyvonal építésénél a szeged-temesvári vonaltól Zimon és Belgrádnak. Jog adatott a pest-marcheggi vonalat összekötni egyenesen Bécscsel, és ezen vonalról ismét összeköttetést eszközölni az olmütz, brünn és oderbergi vonalakkal. Engedélyt nyervén a bécs-győri vonal megvételére, s erre a vonalra az engedély egész 1947 ig kiterjesztetvén, egyszersmind megengedtetett ezen vonalt a pest-marcheggi vonallal összekötni.

Az éjszaki vonalainak a délkeletiekkel való összeköttetésére szólló joga ellen az éjszaki vaspálya társulat óvást tett, mivel ezen vonalt saját engedélyébe ütközőnek tartja.

A déli vaspálya társulatnak építési elöjoga van az alsó Duna felé.

A tiszai vaspálya társulatnak engedély adatott egyik végpontját a másikkal összekötni és egy szárnyvonalt a szepesi városoknak építeni; — ezen utóbbi két vonal engedélye azonban csak 5 évre, 1862-ig szóllott.

A Cseh pályának Pilsentől Egernek a bajor határszélig és Budweistől Pilsenig adatott építési engedély.

A Károly Lajos pályánál a főpálya minden pontjaiból szárnyvonalok építésére adatott elöjog.

Az Erzsébet császárné pályánál ezen építési elöjog áll a pálya végpontjainak uj közbensö pontokkali összeköttetésére nézve.

Ausztriában az ujabb idöben a vaspályák olcsón nem épültek; kivételt tesz e tekintetben a tiszai vaspálya, melyre nézve az illető adatokat a „Statistikai közlemények" IV-dik kötetében közöltük; oka ezen költséges építéseknek abban fekszik, hogy a magyarországi vonalokat kivéve — melyeknél nem nagyok az építési nehézségek — rendesen hegyes vidékeken menvén át, az építés már azért is költséges volt; de másrészt oka volt, mint p. o. az Erzsébet császárné vasutnál, az építésnél a takarékosság hiánya és fényüzés, mely miatt a vasutak aránylag oly sokba kerültek.

Ennek bizonyságául közöljük öt vonalnak öszves építési és felszerelési költségeit:

folyó szám	Pályavonal	Pályahossza mértföldekben	Ügyvitel és felügyelet	Elö-munkálat	Kisajátítás	Alap-építvény	Felmü	Indóh őrh stb
1	Marburg Villach . .	22	1.260,000	47,000	1.000,000	10.717,000	4.948,000	3.391
2	Botzen Insbruck . .	16,50	1.500,000	200,000	3.000,000	16.500,000	6.270,000	1.900,
3	Nabresina Casarsa .	18,50	640,000	167,000	548,000	7.488,000	2.095,000	786,
4	Steinbrück Szisszek .	16,50	600,000	85.000	600,000	4.850,000	3.474,000	1.792,
5	Erzsébet császárné . .	53	903,300	285,900	3.776,100	30.444,000	14.116,900	8.994,

	Zárhatára a pályajeleknek	Munkálat viteli-leltár	Rendkivüli kiadás	Forgalmi eszközök	Összeg	10% általános kiadásokra, kamatokra és az építési töke terhére	Összegek összege	Kiad mértf denk
1	250,000	50,000	20,000	1.300,000	22.978,000	2.297,800	25.275,800	1.148,
2	330,000	100,000	200,000	1.500,000	31.500,000	3.150,000	34.650,000	2.100,
3	84,000	„	„	1.200,000	12.953,000	1.295,300	14.248,300	1.055,
4	195,000	36,000	20,000	1.250,000	12.852,000	1.285,200	14.137,200	856,
5	„	1.340,200	138,000	6.614,500	66.613,000	6.828,500	73.441,500	1.385,6

Toldalékul közöljük a franczia császárságban létező 6 fő vonalra tett költségeket, kijelentvén mennyit adtak ezen vonalokra a társulatok és mennyível járult azokhoz az állam.

A franciaországi nagy vasuti vállalatok befektetett tőkéi.

Társulatok neve	Hosszaság kilométerekben	Tőke		
		A társulatok által kiadatott vagy kiadandó	Az állam részéről készpénzben vagy munkábani hozzájárulás	Összesen
		frank		
Északi vaspálya . .	967	414.000,000	2.250,000	416.250,000
Keleti „ . .	976	323.000,000	120.000,000	443.000,000
Nyugoti „ . .	1194	495.000,000	132.000,000	627.000.000
Orleansi „ . .	1761	472.000,000	224.000,000	696 000,000
Páris földközi tengeri vaspálya	1610	646.000,000	185.000,000	831.000,000
Déli pálya . „ . .	797	230.000,000	51.000,000	281.000,000
Összeg	7305	2,580.000,000	714.250,000	3,294.250,000
		Uj hálózat.		
Éjszaki vaspálya . .	418	227.000,000	—	227.000,000
Keleti „ . .	886	392.000,000	—	392.000,000
Nyugoti „ . .	1115	289.000,000	55.000,000	344.000,000
Orleansi . . .	1459	618.000,000	75.000,000	693.000,000
Páris földközi tengeri vaspálya	1625	661.000,000	60.000.000	721.000,000
Déli „	740	142,000,000	53,000,000	195.000,000
Összeg	6243	2,329.000,000	243.000,000	2,572.000,000

Az uj hálózatnál az állam $4,_{65}\%$ kamatbiztosítást adott ötven évre.

Az állam a 8% felüli tiszta jövedelmek felét huzandja.

VIII.

A K. MAGYAR UDVARI KRNCZELLÁRIA BUDGETJE 186$^{3}/_{4}$-RE.

A birodalmi tanács elé terjesztett budget 14 hóra terjed, u. m. 1863-nak november 1-től 1864-nek deczember utolsó napjáig. Az 1864-dik évnek két utolsó hónapjára az évi tételek hatoda vétetvén, itt egyedül az első 12 hónak mint egy évnek tételeit fogom elősorolni és itt-ott a birodalom lajtántuli részének hasonnemü tételeivel egybehasonlítni.

1. Központi kormányzat.

Személyzet; a) hivatalnokok . .	139,287 frt.		
b) szolgák . . .	5,645 „	144,932 frt.	

a) alatt előfordulnak: udvari kanczellár 20,000 frt.; alkanczellár 7000 frt.; 7 udv. tanácsos 35,918 frt:; 8 udv. titkár 19,000 frt; 9 fogalmazó 10,815 frt. stb.; mindösszesen 74 egyén.

Kezelési költségek:	36,293 frt.

Ezek között: napidijak és utiköltség 6000 frt., papir 4000 frt. stb.

Nyugdíjak	37,940 frt.
pótlólag napidíjak	1,642 „
összesen	220,807 frt.

2. Helytartóság és megyei kormányzat.

a) Helytartótanács.

Személyzet: a) hivatalnokok . .	192,505 frt.	
b) szolgák . . .	13,118 „	205,623 frt.

a) alatt előfordulnak: királyi helytartó 16,000 frt.; tárnok 10,500 frt.; 2 elnök helyettes 11,550 forint; 23 helytartótanácsos 56,100 frt.; 25 titkár 34,020 frt.; 25 fogalmazó 19,635 frt.; 1 állatorvos 630 frt. stb.; a hivatalnokok száma 206.

Kezelesi költség:	103,576 frt.
összesen	309,199 frt.

Ezek között: napidijak 10,000 frt.; irodai kellékek 40,000 frt.; utiköltségek 10,000 frt.; közegészségi ügyekre 10,000 frt. stb.

b) Megyei kormányzat.

Személyzet:		
a) politikai igazgatás	2.784,440 frt.	
b) igazságügyi „	1.369,500 „	
foglyok tartása, irodai kellékek, pandurok és szolgák stb.	1.077,706 „	5.231,646 frt.
Rendkivüli kiadás		
alkalmazás nélküli hivatalnokok . . .		40,000 „
Nyugdijak		250,776 „
a (2) alattiak mindösszesen		5.831,621 frt.

Jegyzet. A lajtántuli részre 1864-ben a 12 hóra 10.114,081 frt. van számítva.

3. Fenyítőházak.

Munkács	93,078 frt.	
Vácz	124,362 „	
Lipótvára	162,771 „	
Illava	106,676 .	
Maria Nostra	75,185 „	
Ezekre vonatkozó egyebek.	3,500 „	565,572 frt.
Nyugdijak		3,845 „
összesen		569,417 frt.
Jövedelem a fenyitőházakból . .	40,522 frt.	

Jegyzet. A lajtántuli fenyítőházak részére 1864-re 1.657,448 frt. van praeliminálva. A lajtántuli részek tételeihez, magából érthetőleg, a magyar koronához tartozó részek u. m. Erdély, Horvát- és Tótország nincsenek számítva.

4. Építkezések a közhatóságok részére: 50,000 frt.

5. Országos építészeti hivatal:

Központi hivatal: személyzet . .	172,119 frt.	
szolgák, irodai kellékek .	51,189 „	223,308 frt.
A hivalalnokok száma 239.		
Tiszaszabályozási hivatal (25 hivatalnok) . .		36,729 frt.
Nyugdijak		38,278 „
	összesen	298,315 frt.

Jegyzet. A lajtántuli részben a központban 95,066 forint van a technicai osztály személyzetére számítva, mely áll 61 egyénből, azonkivül az egyes országokban külön építészeti hivatalok vannak u. m.

Felső-Ausztriában évi	58,342 frt.	kiadással a személyzetre
Salzburg	21,033 „	
Stiria	71,028 „	
Karinthia	31,534 „	
Krajna	43,370 „	
Tengerpart . . .	60,000 „	
Csehország . . .	83,000 „	stb.
Mindösszesen 769,365 frt.		

6. Utépítés.

Kezelési költség	80,000 frt.
a) utak fentartása és készítése	2.007,300 „
b) rendkivüliek	65,900 „
Nyugdijak	1,408 „
összesen	2.154,608 frt.

Az a) alattiakból esik: Pestmegyére 105,000 frt.; Fehérmegyére 104,800 forint; Nógrádra 162,000 frt.; Biharra 162.600 frt.; Temesre 121,600 frt.; Zalára 81,100 frt.; Torontálra 83,100 frt.; Muraközre 13,500 frt. stb.; ide van számítva a felvigyázó személyzet fizetése 218,000 frttal.

Jegyzet. Lajtántul e czélra fordíttatik 5.846.517 forint.

7. Vizépítés.

Személyzet és kezelés	20,771 frt.	
Vizépítmények fentartása . .	59,400 „	
Béga csatorna	11,154 „	
	91,325 frt.	
egyéb költségek	20,771 „	112,096 frt.
Rendkivüli kiadások		
Duna szabályozás		177,000 „
Béga csatornára		53,000 „
Tiszaszabályozás: kezelés		4,593 „
Tiszaszabályozás: épitkezésekre . . .		37,506 „
Tiszaszabályozás: átmetszések . . .		360,000 „
Kikötő Uj-Pesten.		
Jövedelme 7924 forint.		
Nyugdijak		744 frt.
	összesen	747,972 frt. *)

Jegyzet. A lajtántuli részre a belügyi ministerium felszámít 2.491,529 forintokat.

*) A miből csak 727,201 frt. fogna használtatni.

8. Iskolaügy igazgatása: 28,990 frt.

9. Alapítványok és segélypénzek vallási czélokra: 149,390 frt

Ezek között van:

Tizedmegváltás a magyar és horvát püspökségek részére . .	26,250 frt.
Egy evangelikus superintendensnek	4,000 „
Az evangelikus egyháznak . .	89,200 .
4 esperesnek	1,200 „

10. Patronatusok. 804 frt.

11. Tanintézetek.

Jogakademiák: személyzet:

Pozsonyban 1 igazgató, 5 tanár	7035 frt.
Kassán 1 ig. 5 tanár . . .	6720 „
Nagy-Váradon 1 ig., 5 tanár .	7665 „
Theologiai intézet Győrött . . .	2835 „

Felgymnasiumok : személyzet :		
Budán : 1 igazgató, 12 tanár .	13.335 frt.	
Pesten : „ „ „ „ .	13,335 „	
Pozsonyban : 1 igazg. 12 tanár	13,230 „	
Beszterczén „ „ „ „	10,815 „	
Selmeczen „ „ „ „	10,815 „	
Eperjesen „ „ „ „	12,015 „	
Lőcsén „ „ „ „	13,230 „	
Ungváron „ „ „ „	12,855 „	
Szatmáron „ „ „ „	11,415 „	
Rosnyón „ „ „ „	2,500 „	
Temesváron (vallástanitóknak)	1,200 „	
Algymnasiumok részére :		
Marm.-Sziget (vall. tanitóknak)	600 „	
Nagy-Bányán „ „	600 „	
N.-Becskereken „ „	600 „	
Szakolczán (1 igazg. 5 tanár)	4,620 „	
Budai müegyetem :		
(1 igazg., 15 tanár és 4 segéd)	22,640 „	
Budai főreáltanoda :		
(1 igazgató 13 tanár) . . .	12,999 „	
Kassai főreáltanoda :		
(1 igazgató 12 tanár) . . .	9,765 „	
Alreáliskola Zsolnán (3 tanár) .	1,890 „	
Praeparandiák : személyzetre c. .	12,000 „	

Jegyzet. (Ezen tételekben nem foglaltatnak az iskolai szolgák fizetése és kisebb pótlékok.)

A tanárok fizetése tesz		204,737 frt.
A kisebb tételek közt előfordul :		
a kegyesrendieknek segélypénz	5,797 frt.	
ismét	3,843 „	
lakbér a budai müegyetemnél	1,630 „	
„ a pesti főgymnasiumnál	2,000 „	
Taneszközökre :		
a jogakademiáknak . . .	1,260 frt.	
a budai müegyetemnek . .	2,541 „	
a kassai főreáltanodának . .	840 „	
Nyugdijak	28,283 „	

Az eddigi tételek összege egybevéve a számos kisebb kiadásokkal		454,350 frt.
Állatgyógyintézet Pesten.		
személyzet: 3 tanár és 4 más egyén	5,960 frt.	
szolgák	2,528 „	
Egyéb kiadások	7,157 „	
összesen	15,645 frt.	
a jövedelem levonva	4,080 „	
fedezendő	11,565 frt.	11,546 frt.
mindösszesen		465,915 frt.

Ezen összes kiadásokat 28,676 frt hiával *a magyar tanulmányi alap fedezi*, a melynek jövedelme a jövő 1864. évben 437,239 frt., és a mely származik a következő bevételi tételekből:

államkötelezvényekből . .	211,146 frt.
magán kötelezvényekből .	67,949 „
uradalmakból	95,711 „
tanpénzekből	35,410 „
egyébb forrásokból . . .	27,023 „
összesen	437,239 frt.

12. Alapítványok és segélypénzek tanügyben.

3 szerb növendéknek a Theresianumban	1,890 frt.
Apáczák zárdája Pesten . . .	3,054 „
Pozsonyi reáliskolánál a historia tanára	1,050 „
Körmöczbányán alreáliskolára .	3,990 „
Evang. gymnasium Löcsén . .	12,810 „
Kisebb tételek	3,546 „
összesen	26,340 frt.
Nyugdijak	9,359 frt.

13. Kegyuri segély egy tanitónak 168 frt. *)

Jegyzet. Lajtántul vallási czélokra és a tanügyre fordíttatik: a katholikus egyházra 1.453,818 frt., a mennyiben t. i. a vallási pénzalap jövedelme annyi-

val kevesebb a szükséglett összegnél. E tételből esik 598,277 frt. Galicziára; 262,620 frt. Velenczére; a Tengerpartra 144,089 frt.; vallásügyi alapítványokra 265,593 frt.; hasonló czélokra 74,740 frt.; kegyuri kiadások 53,762 frt.; iskolatanácsosok 63,455 frt. Tan-intézétekhez járul az állam 489,568 forinttal, ezenkivül még fizet 1.926,813 forintokat a felhasznált tanulmányi pénzalap kamatjai fejében; ehhez tartozik továbbá még 293,300 frt. kiadás tanodai alapítványokra és kegyuri fizetésekre 47,644 frtnyi összegben.

A bécsi Polytechnikum évi kiadása 146,742 forint, jövedelme 36,131 forint, és igy az állam hozzájárul 110,611 forinttal. A kiadásokból esik: két igazgatónak 5460 frt.; technikai osztály: 16 tanár és 17 segéd mintegy 40,000 forinttal; keresk. osztály 7476 frttal; iparrajz-iskola 9270 frt.; könyvtári személyzet 2700 forinttal; gyüjteményekre és könyvtárra 10,822 frt.

A bécsi tud. Akadémia 63,000 frtot, a *geologiai intézet* 39,060 forintot, *jótékony intézetek* 629,483 forintot kapnak az állam pénztárából.

A bécsi egyetem szükséglete:

Theologiai fakultás tanári karának, 11 tanár	16,590	frt.
Jogtudományi f. 18 tanár	43,075	„
Orvost. f. 17 tanár. 11 segéd 2 bába közel	48,000	„
Bölcsészeti kar 29 tanár 3 segéd	66.000	„
Csillagvizsgáló torony, személyzet . . .	4,000	„
Meteorologiai intézet, személyzet . . .	3,780	„
Könyvtári személyzet	6,400	„
Füvészkert személyzet	1,680	„

A teljes szükséglet 354,512 forint. Ezek között mintegy 30 ezer forint taneszközökre, ugyanannyi a kórodákra. A tanulmányi alapból fedezendők ezen költségek, valamint egy-két gymnasium és reáliskola kiadásai, mindösszesen 655.600 frtnyi összegben, a melyre a bevétel 233,202 forint, és igy az állam még 422,398 frttal pótolja a bevételt.

14. Igazságszolgáltatás.

a) Hétszemélyes itélő tábla . . . . . . 198,025 fr

Ezek között van: 12,600 frt. az országbirónak; 120,000 frt. 30 ülnöknek; 4 ülnök a váltótörv. osztályban 16,000 forint; irodai kellékek stb.

b) Királyi itélőtábla . . . . 226,615 fr

E tételnél előfordul: a Personalis 6000 frttal; 52 tanácsos 117.000 forint; 10 titkár 11,000 frt; 25 fogalmazó 18,700 frt.; a segédhivatalban 43 egyén fizetésére 27,300 forint; azonkivül tisztifizetésekhez pótlékok 4078 frt; irodai szükséglet 11,280 forint stb.

c) Váltófeltörvényszék . . . . 50,400 frt.

Hivatalnokok fizetése 36,700 frt.; pótlékok 2000 frt. stb.

d) Királyi ügyek igazgatósága . . . . . 10,462 frt.

e) Kerületi táblák:

Nagyszombat	25,076 frt.	
Köszeg	22,600 „	
Eperjes	23,166 „	
Debreczen	26,356 „	97,198 frt.

A hivatalnokok fizetése e helyek mindegyikén 17,400 frtra rug, áll pedig egyenként: 1 elnökből (3000 frt.), 6 ülnökből (9600 frt.) és 7 más hivatalnokból.

f) Váltótörvényszékek:

Pesten	68,755 frt.	
(53 hivatalnok 43,600 frt.)		
Debreczenben	20,800 „	
Pozsonyban	19,070 „	
Aradon	16,360 „	
Eperjesen.	17,950 „	
Sopronyban	16,760 „	159,685 frt.

g) Bányaszékek:

Budán	9,416 frt.	
Beszterczebányán . . .	10,026 „	
Lőcsén	7,598 „	
Nagybányán	6,353 „	
Oraviczán	7,350 „	40,743 frt.

h) Telekkönyvi költségek . . . . 120,000 frt.

Költségek azon bizottság részére, mely törvényjavaslatok készítésével leend megbizva . 10,000 frt.

Mindösszesen tehát	913,128 frt.,	a mihez még
járulnak nyugdíjpénzek	205,074 „	
Végösszeg	1.118,202 frt.	

Jegyzet. A lajtántuli rész igazságügyi ministeriuma igényel:

A központi igazgatásra	187,509 frt.
Feltörvényszék Bécsben . . .	387,080 „
Törvényszékek a tartományokban	7.328,429 „
Nyugdijak	1.380,517 „
összesen	9.283,535 frt.

15. Csendőrség. 1.359,225 frt.

16. Magyar királyi tudományos egyetem Pesten.

Személyzet:

Theologiai kar 11 tanár . . .	11,918 frt.	
Jogi kar 12 „ . . .	19.005 „	
Orvosi kar 15 tan., 12 seg., 1 bába	27,027 „	
Bölcsészeti kar 20 tanár 2 segéd	25,255 „	83,205 frt.
Könyvtárnál 4 egyén		3,465 „
Kezelési személyzet		2,310 „
Pótlékok		993 „
Szolgák fizetése		9,352 „
Különfélék		3,703 „
Templomra		1,200 „
15 ösztöndij		3,446 „
Segélypénzek és alapitványok		21,936 „
Lakbér		6,048 „
Irodai szükséglet		1,078 „
Jutalmak és dijazások		3.587 „
Füvészkertre	5,250 frt.	
Könyvtárra	2,100 „	
Vegytani eszközök és ösztöndij .	1,260 „	
Orvosi taneszközök	1,377 „	
Különfélék	4,000 „	
Kórodák	20,589 „	34,476 frt.
Épületek fentartása és javítása		14,000 „
Adó		8,866 „
Napidijak és utiköltség		2,000 „
Fütés, világítás stb.		9,055 „
Kamatok		1,505 „
Nyugdijak		21,015 „
	összeg	231,240 frt.

Az egyetemi javakból kerül jövedelem a 12 hó alatt 239,611 forint, miáltal marad 8,371 frt.

1864. deczember végéig számítván:

a bevétel	326,975 forint
a kiadás	280,574 „
maradvány	46,401 forint

17. Vallásügyi vagyon.

Bevétel:

állam és magánykötelezvények kamatjai		724,005 frt.
fekvő birtok után		300,380 „
egyéb jövedelmek		36,919 „
	összeg	1.061,274 frt.
levonva a kiadásokat		1.059,716 „
	marad	1,558 frt.

A kiadások kiterjednek:

Egyházak fentartására, lelkészek, zárdák és tanodák segélyzésére vagy fizetésére.

Mindezeket egybevonva, a hivatalos kimutatás a következő:

A királyi magyar udvari kanczellária budgedje 186³/₄. közigazgatási évre.

Bevétel.

T á r g y	1863-nak novemb 1-től 1864 október végéig 12 hóra	1863. november 1-től 1864. decz. végéig 14 hóra
Fenyítő házakból	40,522	47,310
Vizépítések után	7,924	9,246
Felesleg a vallásügyi javakból	1,588	131,472
„ tanügyi javakból	—	20,255
„ az egyetemi javakból	8,371	46,401
A körmöczi reáltanoda után	3,681	4,294
Földmentési kárpótlás	200,000	200,000
Különfélék	56,573	69,567
összeg	318,629	528,545
Kiegészítés az állam pénztárából	11.649,084	13.007,368
	11.967.718	13,535,918

Kiadás.

T á r g y	1863. november 1-től 1864. october végéig 12 hóra	1863. november 1-től 1864. decz. végéig 1 hóra
Központi kormányzat	182,867	209,266
Politikai közigazgatás	5.580,845	6.502,870
Fenyítő házak	565,572	660,213
„ ezekhez építkezések	50,000	50,000
Építészeti hivatalok	260,037	303,358
Utépítés	2.153,200	2.191,886
Vizépítés	726,457	772,863
Iskolák igazgatása	28,990	33,690
Alapítványok és vallási czélokra segélypénzek	149,075	175,547
Kegyuri adományok (vallásügyben)	804	996
Tapintézetekre	28,656	28,656
ezeknél alapitványokra	26,340	30,891
Kegyuri adomány (tanügyben)	168	210
Igazság szolgáltatás	918,128	1.060,740
Csendőrség	1.301,574	1.515,232
összeg	11.967,718	13.535,918

IX.

A MAGYARORSYÁGI TÖRVÉNYKEZÉS JELEN STATISTIKÁJÁHOZ.

Közli Dr. Konek Sándor.

Hogy az aggodalmak nem egészen alapnélküliek valának, melyek a bünvádi statistikának multja és jövője hazánkban czimü czikket annak idejében tollamba mondatták (Statistikai közlem. I. köt. II. füzet): azt a bécsi központi statistikai bizottmány által az austriai birodalom statistikájához az 1861 és 1862-ki évre vonatkozólag legujabban kiadott táblázatok elég világosan tanusítják. Magyarország a legtöbb kimutatásban vagy épen nem, vagy csak igen szerény mértékben szerepel. Eltekintve a népesedési mozgalmakat valamint a többi viszonyokat feltüntető tabelláktól, csak a törvénykezésről akarunk szóllani. — Minden átalakulásnak rendesen egyik sajnos árnyoldala, hogy legalább az átmeneti első stadiumban ritkán azon ösvényre vergődnek az ügyek, mely a szélsőségektől egyaránt távol esik és juste milieuxnek nevezhető; nagyon is előre látható volt, hogy a törvénykezési statistikára nézve is az előbbi peccatur per exeessum-féle túlköveteléseket a minden szerény kivánalom mögött maradás fogja felváltani, és csakugyan, ha a mondott kimutatások közt a magyarországi igazságügyről előforduló s az 1862-ki évre vonatkozó táblázatot közelebb megvizsgáljuk, nem lehet nem örülnünk, hogy a magyar. kir. helytartótanács a keblében felállítandó külön statistikai hivatal ügyét felkarolván annak létrehozásán fáradozik, mert csak ez uton remélhető, hogy az elmélet és a tudomány, valamint a közigazgatás jogosult követelményei az adatgyüjtés körül kivánt érvényre fognak juttatni.

A polgári törvénykezésnél annyira mennyire kielégitők az eddigi feljegyzések, mert legalább a beadványok összege minden egyes elsőbiróságu törvényszéknél külön fel van véve, és pedig elkülönitve a szerint, a mint azok vagy valamely peres ügyre, vagy gyám és gondnoki, hagyatéki, vagy telekkönyvi ügyre, urbéri perekre, vagy végre sommás visszahelyezés és határvillongások eseteire vonatkoztak. Noha a puszta beadványi számból még az ügymenet és a törvénykezés folyama legkevésbbé sem tünik ki, noha a szóban lévő kimutatásból ki nem vehető, hogy az inditott perek közöl hányan intéztettek el a felek barátságos egyeztetése által, hány sommás, hány rendes uton, hány maradt hátralékban stb., mind a mellett a nyujtott adatok polgári törvénykezésünk állapotja felől megközelitő képet szerezhetnek, és különösen becses egyik adalék, hogy az árvavagyonnak az 1861-ki év végével minden az egyes törvényhatóság kerületében talált állapotja számszerint ki van mutatva, ebből kiderülvén, hogy mennyire rug a magyarországi árvák pénzbeli vagyona, ugy az egész országban mint minden egyes törvényhatósági kerületben.

De annál kevesebb az, mi a polgári törvénykezésnél jóval fontosabb bünvádi eljárás iránt nyujtatik, az első folyamodásu biróságoknál egyedül a beadványok száma és semmi egyéb nem közöltetik. A magyar kir. Curiánál előfordult bünvádi esetekre nézve az egyes bünös cselekmények részletezve vannak ugyan, de csupán csak a hozott itéletek száma szerint, lehet-e abból következtetni, hogy hány személy itéltetett el, miután az itéletek általános számösszegéből még az sem tünik ki, hogy az itélet hány egyénre, hány bünrészesre vonatkozik, lehet-e ebből a tárgyilagos és alanyi összehalmazás, vagy is a több büntények vagy több büntettes találkozását kibetüzni, számba sem véve, hogy az elitélt személyek viszonyairól egy árva adat sem közöltetik. Ha a feljegyzések igy folytatnának, ujra oda jutnánk, hogy azt sem mondhatnók, hogy miféle arányban részesül nálunk a nem, kor, foglalkodás stb. az egyes büncselekvényekben, nem lesz többé tükrünk socialis állapotaink hü felismertetésére, nem lesz fokmérőnk a közoktatás és nevelés elhanyagolásának, vagy a vagyontalanságnak és számos egyéb társodalmi mozzanatok-

nak a büntetteségre váló tagadhatlan nagy befolyásának csak hozzávető megbirálására. De ha mind az hiányzik, csaknem megfoghatatlan, hogy miért nem tétetett ki legalább a kir. itélőszék és a hétszemélyes tábla részéről hozatott itéleteknél, hogy miféle büntetések szabattak ki, igy a szóban lévő közleményből azt sem vehetjük ki, hogy 1862-ben hány ember itéltetett el halálra vagy hosszasb időre terjedő börtönre stb.!

Ezen adatszegénység hazánk jelen bünvádi statistikájában nagyon is igazolja a magyar tud. akademiának jelesen a kebelében müködő statistikai bizottságnak külön statistikai hivalosztály mi előbbi létesitésére irányzott ismételt sürgetéseit, nem is lehet nagy vigasztalásunk, hogy Horvát-Szlavoniában a biróságok e tekintetben még a magyar törvényszékek mögött maradni látszanak, miután ez országról, valamint Erdélyhonról a kérdésben levő közlemények teljességgel semmiféle törvénykezési kimutatást nem tartalmaznak, holott a központi statistikai bizottmány, mint a közlemény előszavából kitetszik, maga részéről bizonyosan nem késett e tartományokról is a szükséges adatokat megszerezni.

Azon reményben, hogy az 1860 után beállott sajnos adatszükölködés csak néhány évre fog szorítkozni, és hogy a felállítandó statistikai hivatal egyik főgondjának fogja tartani, a keletkezett hézagot a multra telhetőleg kipótolni, jövőre pedig végképen megszüntetni, mi itt a fennidézett táblázatokban foglalt kimutatásokat azon megjegyzéssel közöljük, hogy az eredetiben a megyei törvényhatóságok betüsorozatban és pedig a német nevek kezdőbetüje szerint, valamint a büntények is a német elnevezések kezdő betüje szerint sorakoznak, mi pedig itten viszonyainknak megfelelőbb más sorozatot választottunk:

Kimutatása a törvénykezési működésnek a magyarországi ságoknál az 1862-ki évben a beadványok összes száma sze-

A megye, kerület, vagy város neve	törvényhatóságok: és pedig					b e a d v á-		
	megyei	alispányi	szolgabírósági	kerületi	városi	polgári pörökben	gyám- és gondnoksági ügyekben	hagyatéki ügyekben
	törvényszék							
Pest, Pilis Solt megyék .	2	2	20	—	7	21,429	9,227	834
Bihar megye	1	1	26	—	2	15,001	5,921	2,212
Bács-Bodrog megye . .	1	1	10	—	5	14,559	1,902	3,664
Pest városa	—	—	—	—	1	6,748	7,907	—
Torontál megye . . .	1	1	15	—	2	17,150	5,890	1,369
Temes " . . .	1	1	14	—	3	20,414	16,055	122
Pozsony " . . .	1	2	18	—	6	13,670	6,873	433
Krassó " . . .	1	1	16	—	—	10,822	10,609	1,718
Nyitra . . .	1	2	21	—	4	17,277	1,165	498
Arad " . . .	1	1	17	—	1	12,304	917	2,164
Soprony " . . .	1	1	16	—	3	13,987	2,900	1,444
Veszprém " . . .	1	2	12	—	3	11,946	2.260	3,963
Csongrád " . . .	1	1	3	—	4	7,143	2,619	883
Vas " . . .	1	2	23	—	2	7,753	4,236	1,533
Baranya " . . .	1	2	18	—	2	10,619	2,407	3,625
Heves " . . .	1	1	16	—	4	12,291	1,649	1,138
Borsod " . . .	1	2	16	—	1	4,353	11,223	320
Tolna " . . .	1	1	5	—	—	8,176	5,045	3,077
Zala " . . .	1	1	25	—	1	11,303	1,737	364
Szabolcs " . . .	1	1	4	—	1	2,639	699	93
Zemplén " . . .	1	2	20	—	—	7,755	786	493
Jász-Kun kerület . .	—	—	—	1	25	4,798	1,644	—
Szatmár megye . . .	1	1	16	—	3	9,162	1,316	384
Fehérvár " . . .	1	1	9	—	1	6,301	2,324	1,551
Győr " . . .	1	1	3	—	1	3,296	1,154	1,039
Abauj " . . .	1	1	15	—	1	6,602	2,382	402
Trencsén " . . .	1	1	18	—	4	13,331	709	1,564

negyei, alispányi, szolgabirói, kerületi és városi törvényhatóinti sorozásban.

y o k é s p e d i g							az árva vagyon állapotja az 1861-ki év végén
telek-könyvi ügyekben	úrbéri pörökben	sommás visszahelyezési és határvillongási pörökben	bün-vádi ese-tekben	kihágási esetekben	egyéb ügyekben	összesen	frtokban
12,487	431	55	1,817	1,914	36,365	84,559	5.038,505
12,184	73	2	2,957	2,469	32,928	73,747	836,528
19,538	190	12	1,567	3,603	26,713	71,748	5.025,620
3,549	—	—	3,469	—	44,029	65,692	1.537,603
11,364	140	12	769	1,578	25,312	63,493	2.045,878
10,251	300	578	687	2,353	10,177	60,937	4.605,512
9,803	75	4	580	1,798	18,507	50,833	2.926,553
7,130	26	20	1,257	3,120	14,665	49,449	313,392
10,549	509	5	779	2,263	15,629	48,674	666,655
8,010	301	3	611	2,792	18,525	45,647	1.413,205
6,946	198	4	558	1,105	13,066	40,208	1.874,253
7,017	687	22	408	2,291	8,959	37,553	1.657,352
7,820	4	9	832	1,069	10,720	37,323	784,850
13,340	87	14	258	2,018	7,903	37,142	1.179,585
6,837	580	—	413	1,459	9,493	35,433	2.145,507
6,066	83	4	543	1,231	11,272	34,277	1 667,735
3,850	159	3	478	1,277	11,850	33,513	969,196
10,999	166	8	124	1,343	4,879	33,317	1.949,390
328	62	7	638	3,407	13,203	31,049	1.522,008
7,442	425	39	1,742	1,067	16,741	30,887	176,991
4,635	141	18	560	2,335	13,012	29,735	265,014
7,643	—	—	456	—	14,321	28,852	1.090,108
6,393	127	8	914	1,379	7,906	27,589	235,791
4,739	38	2	567	1,478	9,825	26,820	1.806,965
4,540	51	2	200	550	14,308	25,140	1.078,121
2,690	225	4	310	1,936	9,292	23,843	543,917
735	236	270	486	2,022	3,277	22,630	390,083

A megye, kerület, vagy város neve	törvény hatóságok: és pedig törvényszék					b e a d v á-		
	megyei	alispányi	szolgabírósági	kerületi	városi	polgári pörökben	gyám- és gondnoksági ügyekben	hagyatéki ügyekben
Beregh megye	1	2	12	—	2	5,976	957	925
Sáros „	1	1	18	—	3	5,368	3,256	1,154
Somogy „	1	1	16	—	—	7,074	1,658	1,202
16 Szepesi város . . .	—	—	—	1	16	2,017	800	—
Nógrád megye	1	2	4	—	—	5,572	902	732
Bars „	1	2	5	—	2	6,643	254	325
Zólyom „	1	1	6	—	5	4,240	1,868	349
Marmaros „	1	1	19	—	1	6,113	1,022	283
Békés „	1	2	6	—	2	3,396	1,388	932
Komárom „	1	1	12	—	1	8,098	2,746	677
Gömör „	1	2	16	—	2	6,538	505	247
Liptó „	1	1	4	—	3	2,419	408	99
Hont „	1	2	14	—	3	7,365	1.620	240
Buda városa	—	—	—	—	1	1,820	1,372	—
Szepes megye	1	2	11	—	3	4,257	374	497
Ungh „	1	1	10	—	1	3,515	2,277	405
Csanád „	1	1	4	—	—	3,120	918	685
Árva „	1	1	4	—	—	3,310	410	156
Mosony „	1	2	5	—	—	5,197	2,392	1,509
Esztergom megye . . .	1	1	6	—	1	4,896	1,596	339
Közép-Szolnok megye .	1	1	9	—	2	3,327	2,492	4
Hajdu kerület	—	—	—	1	6	899	722	—
Zaránd megye	1	1	5	—	—	4,295	765	291
Ugocsa	1	1	4	—	—	2,374	70	18
Turócz „	1	2	4	—	—	1,865	165	67
Torna „	1	1	4	—	—	1,618	702	265
Kraszna „	1	2	6	—	1	1,479	338	26
Kővár kerület	—	—	—	1	—	942	—	—
összesen	50	67	582	4	142	402,590	143,735	46,264

…yok és pedig							az árva vagyon állapotja az 1862-ki év végén
telekkönyvi ügyekben	urbéri pörökben	sommás visszahelyezési és határvillongási pörökben	bünvádi esetekben	kihágási esetekben	egyéb ügyekben	összesen	frtokban
3,371	161	14	218	1,443	8,810	21,875	840,809
2,815	605	10	189	1,250	7,147	21,794	190,647
3,444	277	5	551	1,722	5,265	21,198	2.764,471
1,456	—	—	19	—	16,337	20,659	213,981
3,404	163	28	524	1,798	7,383	20,506	211,888
5,069	51	2	421	1,642	5,472	19,879	133,193
2,780	192	3	381	994	8,646	19,453	214,514
1,111	137	122	695	1,523	8,391	19,347	47,644
5,246	19	4	263	738	7,100	19,081	1.651,874
3,218	69	4	458	1,135	2,347	18,257	1.014,823
2,459	206	13	271	2,389	5,497	18,125	798,775
3,190	245	11	76	3,974	4,336	14,758	35,511
2,663	249	8	138	599	1,920	14,697	965,128
2,143	—	—	76	—	8,955	14,369	742,292
1,764	89	9	180	1,458	5,402	14,030	305,665
2,313	218	30	143	1,074	3,729	13,704	210,147
2,884	82	10	17	279	5,187	13,182	418,799
3,378	111	3	97	1,026	3,951	12,442	521,779
1,969	40	2	204	486	2.624	12,423	1.403,191
1,667	95	3	319	592	1,167	10,674	99,127
133	46	5	432	423	3,068	9,930	946,852
1,806	—	—	125	—	5,105	8,657	229,717
13	234	8	202	388	952	7,148	13,433
956	25	—	49	617	2,538	6,647	97,056
953	66	6	89	188	2,172	5,571	14,434
485	25	1	95	544	1,512	5,242	130,776
—	273	5	272	403	2,389	5,190	71,934
—	234	—	123	—	132	1,431	198,354
266,575	9226	1405	30,502	74,536	565,911	1.540.844	58.234,126

A magyar és többi örökös tartományok közt, miután a kimutatások egészen más alapokon nyugszanak, nem lehet párhuzamot vonni, de még a magyar törvényhatóságok közti párvonalozás is ezen cumularis kimutatás fonalán nem igen lehetséges, minden egyes tételeknél a magyar törvényszékekkel más biróságok is egyetemleg lévén felvéve, legfeljebb tehát viszonylagos összehasonlításról lehet szó; ugyan is tekintve a peres ügyekbeni beadványokat a pestmegyei törvényhatóságok után számra mindjárt a temesmegyei, majd a nyitra- és torontálmegyeiek sorakoznak, azokat a bihar, bács-, soprony-, pozsony- és trencsénmegyeiek követik, melyekhez Arad, Heves, Veszprém és Zala törvényszékei legközelebb állanak; a gyám- és gondnokság ügyeire vonatkozó beadványok számviszonyát illetöleg legelsö helyen állnak Temesmegye törvényhatóságai 16,000 felül múló ügydarabbal, következik Borsod- és Krassómegye, és csak ezek után Pestmegye, melyet nyomban Pest városa törvényszéke követ, itt csaknem 8000-re menvén a gyámügyi beadványok létszáma. Hagyatéki ügyekben Veszprém-, Bács-, Baranya- és Tolna megyéket illeti az elsöbbség, mig telekkönyvi ügy legtöbb Bácsbodrogmegye törvényszékeinél fordult elö, az ebbeli beadványok közel 20,000-re rugván, mig ahhoz legközelebb Vasmegyében 13,340, Pestmegyében 12,487, közel annyi Bihar, és 10,000-nél több még Trencsén, Tolna, Temes és Nyitra megyebeli hatóságoknál számíttatott. Az urbéri perekbeni beadványoknál, miböl a tagosítás ügyének folyamára és jelen mibenlétére tanulságos következtetések vonhatók, első helyen sorakozik Veszprémmegye, ezt Sáros, Baranya és Nyitra megyék követik; sajátszerü, hogy mig egyrészt a csongrádmegyei törvényszékeknél összesen csak 4 urbérpöri beadvány került színre, Kövár vidékén ezeknek száma 234-re emelkedett. A sommás visszahelyezések és határvillongások eseteiben, melyek némi következtetést engednek ugy a birtokviszonyok rendezett vagy kevésbé rendezett állapotjára, mint a nép jellemére, legtöbb beadványokkal találkozunk Temes, Trencsén és Máramaros megyék hatóságainál. Bünvádi eseteket illetöleg Pest városát illeti a legkevésbé óhajtandó elsöbbség, a criminalitásokra vonatkozó pestvárosi törvény-

szék beadványai még a biharmegyei bíróságokéit 500-nál többel felülhaladván, és Bihar után, Pest, Szabolcs, Bács-bodrogh és Krassó megyék sorakoznak; s sajátszerü, hogy a bünvádi beadványok száma egész Csanád megyére csak 17-el van kimutatva, kevesebbel tehát, mint az amugy is szerény számu 16 szepesi városban. A beadványok puszta számából még nem tünik ki, hogy hány vádlott vagy hány büntény ellen voltak irányozva, mert ugyanazon bünvádi esetben több beadvány fordulhat elő, de viszont ugyanazon beadvány több bünrészes ellen lehet intézve, sajnos tehát, hogy itt legalább futólag nem vethetjük egybe Magyarország és a többi német szláv olasz tartományok vádlottjait. Ugyan is a nevezett tartományokban 1862-ben 27,568 egyén büntett miatt idéztetett a Themis sorompói elé, kik közöl 1857 a vád alaptalansága, 577 a bizonyítékok hiányossága folytán felmentetvén, 97-re nézve a végtárgyalás felhagyással végződvén, 55 más bírósághoz utaltatván, 78 az ítélethozás előtt meghalván, 296 végre megszökvén, a többi 19,101 mint elmarasztalt büntettes elitéltetett, és pedig 36 halálra, 52 élte hoszszáig, 393 egész 20 évig, 1119 egész 10, 4952 egész 5 évig, 12,549 végre egész egy évig terjedő börtönre.

Felette sajnos, hogy épen azon rovat, mely legtöbb beadványt feltüntet, oly általános és kétes feliratu, hogy itt minden támpont hiányzik csak hozzávető viszonylagos egybevetésekre is, mert mi foglaltatik mind „az egyéb ügyek“ alatt, ez legalább egy kis jegyzetben ha mindjárt nem szorosan meghatározandó, de legalább példaképen lett volna megérintendő, pedig csak a pestvárosi törvényszékeknél nem kevesebb mint 44,029 ily határozatlan természetü beadvány van kitéve; ha még legalább a nagyobb fontosságu csöd, kereskedelmi és váltó ügyek lettek volna statistikailag feltüntetve!, de igy egyedül a kir. itélőszék és a hétszemélyes tábla ügyvezetését találjuk némileg megismertetve, a mennyiben az itt előfordult beadványok száma közöltetik, t. i. a 13,577 beadvány, mely a kir. táblánál 1862-ben szőnyegre került és a 3290 beadvány a hétszemélyes táblánál következőleg oszlik el:

polgári ügyekben, jelesen	a magyar kir. itélőszéknél	a hétszemélyes táblánál
peres ügyekben	4251	1255
folyamodások feletti határozatok	3545	550
egyéb beadványok	2606	615
urbéri ügyekben, névszerint		
perekben	221	263
folyamodások folytáni határozatok	40	92
egyéb beadványok	109	59
büntető ügyekben, jelesen		
itéletek	2139	345
bünvádi eljárás alatti beadványok elintézése	18	2
egyéb beadványok	627	95
fegyelmi eljárásban	8	13
	18	1

A bünvádi eljárásban a kir. Curia által, azaz a kir. és hétszemélyes tábla részéről együttesen hozatott itéleteket illetőleg, azokat itt röviden a szerint egybeállítva közöljük, a mint a büntetésre méltó cselekvények és merényletek vagy a vagyon és tulajdonjog vagy mások személye, vagy végre a közbátorság vagy közerkölcsiség ellen irányozvák, itt is azon általános tapasztalás bizonyulván be, hogy aránylag legtöbb büntett a vagyonbátorság ellen szokott elkövettetni; ugyan is 1862-ben a Curia részéről itélet hozatott:

közönséges lopások miatt	704
betöréssel való lopás „	9
tolvajlási részesület „	27
„ kisérlet „	1
rablás „	67
„ kisérlet „	1
„ bünrészesség „	1
rablási gyilkolás „	33
gyujtogatás „	95
elsikkasztás „	33
„ bünébeni részesség	1
csalás miatt	71
„ érczhamisítás miatt	1
„ részesülés „	2
hamis csőd miatt	3
vagyonbiztosság elleni vétségek miatt	9
csempészkedés miatt	2
szentségtörés miatt	1
levelek elsikkasztása miatt	1
közhitelpapirok hamisítása miatt	7
zsarolások miatt	1
utonállás és rablókkal czimboráskodás miatt	7
órgyilkolás miatt	12
„ megmérgezés miatt	4
gyilkolás miatt	163
„ kisérlet miatt	8
rokongyilkolás miatt	29
emberölés, agyonütés miatt	156
sulyos testi sértés „	165
gyermek kitevése „	4
csecsemő gyilkolás „	85
verekedések „	98

életbiztosság elleni vétségek miatt 29
életbiztosság elleni kihágások miatt 79
a személyes bátorság elleni vétség miatt . . . 3
magzatelhajtás miatt . . 4
közhatóság elleni erőszak miatt 58
tanumegvesztegetés miatt . 3
vérfertőztetés miatt . . 1
erőszakos testi közösködés miatt 6
egyéb fajtalansági büntények miatt 1
hivatallal való visszeélés miatt 10
becsület sértések miatt . . 81
isten káromlás „ . . 11
többnejüség „ . . 2
egyházak megszentetlenítése miatt 4
uzsora miatt 6
stb.

A közlött adatok közől kétségkivül legbecsesebbek az árvavagyon állására vonatkozók, főleg ha az árvavagyon a népszámhoz viszonyíttatik, igy például hogy Bácsbodrogh megyében az árvavagyon 5 milliomnál magasabb tőkét képez és e tekintetben egyvonalon áll Pest-Pilis-Soltmegyével, nem egyedül onnan van, hogy az általános népszámra nézve is közvetlenül Pestmegye után sorakozik, hanem ez bizonyosan a lakók vagyoni állásának is egyik szüleménye, mert vannak igen népes megyék, melyek még is csekély árvavagyonnal birnak, igy például Nyitramegyében 401,106 főnyi népesség mellett csak 666,655 forintnyi árvavagyonnal találkozunk, mig Temesmegyében 320,168 lakó után 4.605,000 forintnyi, Pozsonymegyében 232,564 lélek után 2.926,000 frt., Somogyban 252,000 lakó után 2.764,000 forint, Torontálmegyében 388,692 főnyi népesség mellett 2.045,000 frtnyi árvavagyonnal találkozunk; söt hogy nem a népesség maga teszi az árvák számára fennlevő pénzöszlet nagyobb vagy kisebb menynyiségét, legjobban kitünik, ha Győr- vagy Mosonymegyét például Mármarossal párhuzamba hozzuk, mig t. i. amott szemközt a 71—96,000 főre rugó népességgel 1—1.400,000 frtnyi árvavagyonnal találkozunk, emitt 182,416 főnyi népességnek csak 47,644 forintra rugó árvavagyon felel meg; Esztergommegyében jóval kisebb népesség mellett tetemesen nagyobb árvavagyon mutatkozik mint a népesebb Liptómegyében, és Tornamegye az árvavagyont illetőleg nem ugy, mint a népszámra nézve utolsó helyen jelenkezik, hanem Turócz- és Zarándmegye, bár mindkettő népességre nézve azt felülszárnyalja; söt hogy az árvavagyon inkább a nép általános vagyo-

nossága mint létszáma szerint képeződik, legvilágosabban tánusítja Pest és Buda városa, az előbbiben az árvavagyon magasabbra rugván mint a 470,439 lélektől lakott Biharmegyében, az utóbbi pedig 742,000 frtnyi árvavagyonával 200,000-nél nagyobb népességgel dicsekvő megyéket mint Szabolcsot, Szatmárt, Zemplént stb. messze haladván felül. Egyáltalán a dunántuli kerületnek elismert gazdagabb megyéi különösen e tekintetben is kimutatják túlsulyukat, miután az e kerületet képző 11 megyében az összes árvavagyon 18.396,366 forintra rug, és igy eltekintve még Pestmegyétől, mely Buda-Pest városával együtt 7.318,400 forintnyi árvavagyonnal dicsekszik, az összes többi magyar megyékre és kerületekre csak 32.519,360 forintnyi árvavagyon marad. Minden esetre jelentékeny az egész 58.234,126 forintnyi tőkeöszlet, mely a magyarországi árvák számára létezik. — Végül nem lesz érdektelen még a jövedéki áthágások miatt elitéltekről nehány adatot közölni. 1861-ben az egész birodalomban 11,431 egyén e miatt itéltetett el, azok közől Magyarországra 3290 esik, kik 453,714 forintnyi pénzbirságokra itéltettek el és azonkivül 10 közölök még jogosítvány vagy engedély elvesztésével bünhödött. Hogy Horvát-Szlavoniában aránylag több a jövedékek megrövidítésére irányzott áthágás szokott elkövettetni, mint Magyarhonban, vagy onnan kitetszik, hogy ugyanazon évben ez utóbbi országban 285,093 forintra rugtak a kiszabott pénzbeli büntetések, és még azon felül 64 jogosítványok elvonásával megfenyíttetett. Az egész birodalomban ugyanazon évben az e miatti pénzbüntetések egészben 1.489,724 frtot tettek; de a többi örökös tartományokban még azon felül 655 egyén egyszerü, 118 szigoru fogsággal lön megfenyítve.

X.

MAGYARORSZÁGI TAKARÉKPÉNZTÁRAK.

(Folytatás. Lásd IV. kötet I. füzet.)

Galgóczy Károlytól.

XVI. Temesvári takarékpénztár.

E takarékpéntar is, mint a többi hazai hasonintézetek nagyobb része, az annyi hasznos és üdvös mozgalmat előidézett 40-es évtizedben veszi eredetét, és pedig megkezdé működését 1846-ik év april 6-án.

Az egylet 400 darab egyenként száz pengőforint névleges értékü részvénynyel alakult, s az erre befizetett 20,800 pengőforinttal kezdé meg működését. 1855-ben azonban kénytelen volt a társaság részvényeseitől uj befizetést kivánni, illetőleg kamat nélküli kölcsönt venni fel. Ugyanis ez év jan. 2-án a társaságnak még 1847-ben szerzett saját háza 5 öl hosszaságban bedőlvén s romjaival több munkást eltemetvén, e körülmény a cs. kir. helytartóságot arra inditá, hogy az épületnek földig leromboltatását rendelje el. A társulat akkor január 21-ére összehivott rendkivüli közgyülésében egy uj háromemeletes ház építtetését határozá el, mely hogy minél hamarább végrehajtathassék, a részvényesek minden egyes részvény után 200 pengőforintnak s igy összesen 80,000 pengőforintnak kamat nélkül kölcsönzésére kötelezék magukat. E hathatós segítség által aztán az egyesületi háznak már következett évben teljes felépíttetése lehetővé tétetvén, az most 265,000 forintra becsültetve, az egész birodalom hasonló intézetei közt ritka biztosítéki alapját képezi e társaságnak.

Nevezetes visszahatást szült ez intézet üzletére a polgári törvénykönyv 994. és 995. §§-ainak azon határozata, mely az

adott kölcsönök kamatlábát $5^0/_0$-ira szabja meg. Miután ugyanis a betételektől maga az intézet is $5^0/_0$-it fizet, hasonló kamatláb mellett még csak a kezelési költségeket sem kapná be s épen azért felsöbb helyre folyamodott is, a 6-os kamatnak legalább az ingatlanokra adott kölcsönöknél megtarthatásáért s engedély nyerésig ezen kölcsönzéságat megszüntetni elhatározá, a minthogy 1853-tól 1856-ig terjedő négy év alatt alig is megy 100,000 forintra az efféle kölcsönök egész összege. Ez egész idő alatt azonban kedvező válasz nem érkezvén, az intézet ismét s most már 5-ös kamattal is folytatja az ingatlan javakra kölcsönözést.

A mi az üzletforgalmat illeti, annak az alakítás napjától egész 1860. deczember napjáig való kimutatására az alább következő két táblázat szolgál.

E táblázatok szerint az intézet $15^3/_4$ évi fenállása alatt

összesen	8.158,168 frt. 27 krnyi
betételt fogadott el, melyből összesen	5.696,904 „ 56 krt
visszafizetvén, 1861 végével . .	2.461,253 frt. 71 kr.

maradt kezelése alatt. Ugyanez időtartam alatt ingatlanokra 2.297,209 frt. 35 krnyi kölcsönt adott, váltókban 15.464,074 forint 97 kr. számított le, részvényesei közt pedig nyereményül 43,100 frtot osztott ki, a mi magában véve ugyan nem valami nagyon soknak tetszik, de ha meggondoljuk, hogy a befizetett 100,800 forint értékét az egyesületi ház vétele által 265,000 frtra emelte, akkor már még sem megvetendő.

Év	Betételek: Felek száma	Betételek: forint	kr.	Visszafizetett betételek: Felek száma	Visszafizetett betételek: forint	kr.	Kölcsönök: állam és hitel-papirra	Kölcsönök: Váltókra: Kamat láb	Váltókra: forint	kr.	Ingatlan birtokra: Kamat láb	Ingatlan birtokra: forint	kr.	A forgalom: tiszta jövedelme: forint	kr.	a részvények után kiadott osztalék	Az egyesület vagyona: forint	kr.	Jótékony czélra tett adakozások: forint	kr.
Pengő pénzben																				
1846–1852	számba véve	1.905,122	2	számba véve	1.164,808	47	adni, jóllehet az alap-szerint lehetne.	8	2.283,814	43	6	441,531	3	—	—	—	20,800	—	—	—
1853		355,413	7		322,594	1			903,540	—	5	48,256	—	11,906	2	6,000	emeletes ház a várban 38. sz. frtra becsülve.	—	—	—
1854		482,819	47		418,041	20			1.020,342	—		10,000	—	9,875	46	6,000		—	350	—
1855		295,657	48		315,031	21			1.078,378	15		12,001	—	8,016	59	—		—	—	—
1856		444,871	48		237,200	15			1.315,685	—		32,200	—	9,388	17	—		—	—	—
1857		613,514	32		343,272	24			1.731,635	—		220,080	—	10,303	55	—		—	—	—
1858		942,869	19		534,077	53			1.766,195	—		395,002	—	12,329	9	—		—	1200	—
		5.040,268	18		3.885,026	1			10.102,589	58		1.159,070	3	61,765	8	12,000		—	1550	—
Osztrák értékben																				
fentebbiek		5.292,281	72		3.501,777	32	nem szokott szabályok	8	10.607,719	47	5	1.217,028	55	64,853	39	12,600 pro 1858	Egy három temesvári alatt 265,000	—	1627	50
1859	nincs	929,211	9	nincs	698,465	51			1.982,935	–		373,130	80	19,714	4	10,500 pro 1859		—	2200	—
1860		920,077	92		712,274	30			1.682,320	—		356,205	—	6,584	88	14,000		—	3580	—
Összesen		7.141,570	78		4.912,517	13			14,222,974	47		1.946,359	35	91,152	31	37,100		—	7407	50

A legutolsó 1861-iki év üzletkimutatását következő táblázat tartalmazza:

A temesvári takarékpénztár.

Tartozik.	osztrák érték forint	kr.	Követel.	osztrák érték forint	kr.
Pénztár maradvány 1860. december 31-ről	45,306	26	Kölcsönökért	350,850	—
Betételekből s tőkésített kamatokból	1.016,597	54	Előlegezésekért	90,257	—
Kölcsönök visszafizetéséből	125,011	76	Leszámítolásokért	1.241,100	—
Előlegezések „	108,391	5	Betételek visszafizetéseért	784.387	43
Leszámítolások „	1.290,550	—	Betételek kamatainak visszafizetéseért	4,925	61
Kölcsönök kamataiból	86,286	50	Tőkésített kamatokért	112,948	78
Előlegezések „	7,198	13	Butorzatért	49	10
Leszámítolásokból	19,163	59	Bélyegekért	466	85
Kezelési dijakból	8,372	93	Zálogmaradványokért	2,711	86
Beiktatási „	6,894	76	Jótékony czélokra	1,088	86
Könyvecske „	163	32	Osztalékok 1860-ra	6,000	—
Bélyeg „	519	80	Költségekért és pedig: kezelési 8291 frt 52 kr., házbéri 734 „ — „, örségi 126 „ — „, adó 939 „ 57 „, perköltség 1038 „ 2 „, irodai 907 „ 65 „	12,037	77
Államkölcsön kamataiból	374	4	Pénztári maradvány 1861. december 31-én	111,087	59
Zálogmaradványokból	3,081	17			
	2.717,910	85		2.717,910	85

XVII. A selmeczbányai takarékpénztár.

1847-ik év november 11-kén kezdé meg müködését s alaptökéjét a 141 részvényes által aláirt s egyenként 20 pengőforintos 500 darab részvény képezi, melyre alakuláskor 50%, 1851-ik év juniusában részvényenként 6 pengőforint s végre ugyanazon év deczember végén az osztalék betudásával a hátralék is befizettetett, ugy hogy 1852. január 1-én az összes készpénzbeli részvénytöke 10,000 pengőforintra lőn kiegészítve.

Minthogy sem Selmeczen sem vidékén zálogház nincs, e takarékpénztár „előlegezés" név alatt zálogul betett arany- és ezüst ékszerekre is kölcsönöz, melyeknél, valamint az ingatlan birtokra adott kölcsönöknél és a váltók leszámítolásánál a kamatláb 6%, az állam- és hitelpapirokra adott kölcsönöknél ellenben 5%.

Ezeknek előbocsátása után tul lapon főbb rovataiban közlöm az intézet üzletének müködése megkezdésétől fogva egész 1861. végéig terjedő táblázatos kimutatását.

E szerint az összes tizennégy év alatt 7507 fél által 683,329 forint 71 kr. tétetvén be s ebből 6471 fél számára 519,967 frt. 25 kr. visszafizettetvén, az 1861-iki számla zártával 1036 fél által még 163,362 forint s 46 kr. hagyatott meg a takarékpénztári kezelés alatt.

Összes müködési ideje alatt továbbá az intézet

állam- és hitelpapirokra . . .	32,424	frt.	12	krt.
váltókra	853,234	„	43	„
ingatlan birtokra	148,817	„	33	„
zálogokra	154,029	„	98	„
tehát összesen	1.188,505	frt.	86	krnyi

kölcsönt adott, részvényesei közt pedig nyereményül összesen 30 frt. 25 krt osztott ki, mely miután az első három és félévben csak 10 pforint volt befizetve, $11^3/_4$%-ját képezi a részvénytőkének.

A selmeczbányai takarékpénztár üzletkimu-

Év	Betételek			Viszafizetett betételek			Kölcsönök: állam- és hitelpapirokra			Kölcsönök: váltókra		
	Felek száma	forint	kr.	Felek száma	forint	kr.	kamatláb	forint	kr.	kamatláb	forint	kr.
p e n g ő												
1848	345	37,701	45	115	6,576	39	—	—	—	6	2,000	—
1849	281	40,497	30	222	15,285	46	—	—	—	„	7,100	—
1850	334	48,582	37	481	31,703	25	—	—	—	„	8,280	—
1851	452	43,307	42	539	85,035	—	—	—	—	„	12,480	—
1852	451	36,877	19	482	37,360	11	—	—	—	„	27,060	—
1853	472	46,416	26	506	40,189	29	—	—	—	„	34,450	—
1854	430	20,242	50	604	20,322	49	5	250	—	„	31,550	—
1855	443	36,420	12	580	44,827	—	„	450	—	„	12,950	—
1856	526	34,960	35	476	37,995	36	„	520	—	„	22,540	—
1857	629	46,882	3	319	34,155	41	„	370	—	„	46,275	—
1858	820	71,530	40	406	48,300	2	„	14,974	11	„	91,573	42
Összeg	5183	463,419	39	4730	351,751	38		16,564	11		296,258	42
o s z t r á k												
fenteb-biek	5183	486,590	63	4730	369,339	22	5	17,392	39	6	311,071	63
1859	790	62,057	61	523	43,650	92	„	10,518	89	„	124,330	—
1860	733	59,724	9	578	47,524	39	„	356	—	„	192,416	80
1861	801	74,957	38	640	55,452	72	„	4,156	84	„	225,416	—
Összeg	7507	683,329	71	6471	515,967	25		32,424	12		853,234	43

tatása működésének első tizennégy évéről.

ö n ö k						A forgalom				Az egyesület vagyona		Jótékony czélokra tett adakozások	
Iugatlan birtokokra			‚Előlegezések' zálogra			tiszta jövedelme		a részvények után kiadott osztalékok					
kamatláb	forint	kr.	kamatláb	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.	frt.	kr.
p é n z b e n													
6	31,980	—	6	4,961	10	675	13			65,883	2	—	—
„	31,280	—	„	4,009	11							—	—
„	22,929	43	„	10,077	36	1,653	50	4	—	87,309	2	—	—
„	8,515	39	„	13,200	31	952	12			102,495	36	—	—
„	7,584	—	„	13,181	40	1,224	44	2	—	107,895	42	—	—
„	11,965	14	„	11,149	4	956	58	2	30	119,615	16	—	—
„	1,400	—	„	10,076	34	582	37	2	—	112,165	32	—	—
„	300	—	„	3,525	6	584	24	1	10	108,289	17	—	—
„	4,274	17	„	7,218	45	1,382	24	2	30	110,934	—	—	—
„	—	—	„	15,879	40	651	59	2	—	129,094	43	—	—
„	4,000	—	„	11,992	6	697	8	2	50	159,066	17	—	—
	124,228	53		105,271	23	9,361	29	19	—	159,066	17	—	—
é r t é k b e n													
6	130,440	33	6	110,534	95	9,829	56	19	95	167,019	60	—	—
„	4,347	—	„	10,581	23	1,109	15	2	80	190,662	4	—	—
„	2,310	—	„	14,950	80	2,119	5	3	50	210,294	69	—	—
„	11,720	—	„	17,963	—	1,741	8	4	—	236,486	47	200	—
	148,817	33		154,029	98	14 798	84	30	25	236,386	47	200	—

XVIII. Nagy-szebeni

A testvérhaza eme szép forgalmu takarékpénztárát szingyar hazai hason intézetek legrégibbjeinek és már 1841-ik év taléktökéje 105,757 frt 24 krnyi nem megvetendő összegre Alakulásának idejétől egész 1861. december 31-eig terjedő jutottak kezeink közé.

A nagy-szebeni takarékpénztár üzletforgalma és vagyon-

Év	A betételek összege		Számlazárat kor benmaradt betételek s azok kamatjai		Visszafizetett betételek s azok kamatjai		Kibocsátott forgó	
	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.
	p		**e**		**n**		**g**	**ő**
1842	87,250	58 3/4	66,866	36	21,130	19	67,418	—
1843	279,114	18 3/4	236,325	49 2/4	50,880	33	178,734	—
1844	457,403	41 2/4	356,701	20 3/4	348,550	44	238,059	22
1845	585,030	13 1/4	573,082	16 1/4	385,922	44	266,418	30
1846	781,616	21 3/4	719,458	58 3/4	660,438	30 1/4	271,999	30
1847	989,158	46 3/4	995,786	18 2/4	746,375	33 2/4	314,286	—
1848	650,290	50 1/4	—	—	767,311	11	119,186	—
1849	352,785	20 3/4	925,366	38 2/4	359,945	26 2/4	53,654	—
1850	828,513	3 3/4	1.035,177	56 2/4	766,222	14	299,064	30
1851	766,559	43 1/4	1.147,224	50 3/4	699,020	4 3/4	205,830	—
1852	762,893	28 2/4	1.127,832	21	827,315	50 3/4	104,096	—
1853	610,988	36	1.133,431	33 3/4	648,071	24	72,758	—
1854	617,657	20 2/4	1.099,551	11	695,217	8 2/4	47,784	—
1855	523,280	52	1.095,961	50 2/4	570,142	32	74,290	32
1856	518,834	57 2/4	1.105,864	19 2/4	550,930	35 2/4	58,527	—
1857	650,619	5 2/4	1.069,884	11	676,384	11 1/4	42,429	—
1858	630,089	14 3/4	1.169,348	4	625,929	35 3/4	104,355	—
Összeg	10 092,086	53			9.399,789	24 3/4	2.518,889	24
	O	**s**	**z**		**t**	**r**	**á**	**k**
	10,596,691	23			9.869,778	94	2.644,833	87
1859	856,257	69	1.260,185	34 1/3	872,080	74 2/3	97,506	40
1860	731,594	92 2/3	1.271,738	82 1/3	768,727	71	151,625	20
1861	704,578	62	1.234,778	6	791,224	8	152,101	95
Összeg	12.889,122	46 2/3			12.301,811	47 2/3	3.046,066	72

takarékpénztár.

tén ide sorakoztatjuk. Ezen takarékpénztár egyike a két ma-
december 11-ike óta folytatja müködését, mely idő alatt tar-
növekedett.

20 éves müködésének kimutatására a következő adatok jutot-

állása 1841. deczember 11-étől 1861-ik év deczemb. 31-ig.

Vissza fizetett tőke		Tiszta jövedelem		A tiszta jövedelemből jótékony czélokra szentelt		A tartalék alap állása	
forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.	forint	kr.
p é n z b e n							
3,281	40	981	10 3/4	—	—	735	53
27,241	—	3,818	52 2/4	867	1 2/4	2,549	56
92,270	44	5,029	12 1/4	1,257	18	5,186	4
83,291	52 3/4	6,078	13	1,519	33 1/3	8,417	29 1/4
105,691	54	8,293	19 1/4	2,077	19 3/4	12,883	26 2/4
135,976	48	8,008	35 2/4	2,019	44 2/4	16,940	17 2/4
122,615	36	—	—	—	—	—	—
47,778	47	3,350	45 3/4	—	—	25,123	8
168,343	11	4,517	40 1/4	1,130	—	25,400	34
95,616	—	12,650	29	3,216	53	36,667	41 3/4
112,481	45	4,372	38 2/4	2,186	19 1/4	40,018	19 3/4
65,187	—	6,689	3 3/4	2,229	41 1/4	46,484	10 2/4
76,095	—	4,198	42	1,399	34	51,751	27 2/4
86,969	17 2/4	6,004	16 1/4	2,001	25 2/4	56,808	12
47,425	42	3,383	10	1,127	43 1/4	62,343	25
46,320	30	4,508	12	1,502	44	58,465	2 1/4
36,636	40	8,211	21	2,737	7	76,583	1 3/4
1.353,223	27 1/4	90,085	30	25,272	24 1/2		
é r t é k b e n							
1.420,884	62 2/3	94,589	77 1/2	26,536	2 1/3		
61,355	94	6,357	45	2,119	15	92,563	10
116,979	53 1/3	5,358	48	1.786	16	95,340	—
186,999	63	3,743	3	1,247	67 2/3	105,757	24
1.786,219	73	110,048	73 1/4	31,689	1		

A tárgyalt 20 évi fenállás ideje alatt e szerint:

12.889,122 frt $46^2/_3$ kr	bocsáttatott az intézet kezelése alá melyért az miután kamatostul együtt	
12.301,811 frt $47^2/_3$ kr	tőkét már visszafizetett 1861. végével pedig pénztár teherül még . . .	
1.234,778 frt 6 krt	összesen	
13.536,569 frt $53^2/_3$ krt	tőkét és tőkésitett kamatot mutat ki, összesen	
647,467 frt 7 kr	kamatot fizetett.	

Ugyanez idő alatt az összes tiszta jövedelem 110,048 frt $73^1/_2$ krra ment, melyből az egylet jótékony czélokra 31,689 frt 1 kr adományozott.

A legutolsó évi (1861-iki) üzletforgalmat, az ugyanez évi mérleget és a már fentebb 105,757 frt 24 krra mondott tartalék tőke állását következőkben mutatom ki.

A nagy-szebeni általános takarékpénztár üzletkimutatása 1861-ről.

Bevétel — **Kiadás**

Bevétel	Osztrák ért. forint	kr	Kiadás	Osztrák ért. forint	kr
Betételek . .	704,578	62	Visszafizetett betételek s kamatjaik .	791,224	8
Kölcsönök kamatja	61,891	13	Kölcsönök . . .	152,101	25
Visszafizetett és kapott kölcsönök . .	186,999	63	Megtéritett elölegek s kamatjaik . . .	5,736	98
			Jövedelmi adó . .	663	88
Visszafizetett és kapott elölegek . .	18,251	—	Költségek s tiszti fizetések. . . .	4,314	16
			Előző évi jövedelem felhasználása . .	5,358	48
Pénztármaradvány 1860. decz. 31-én .	17,260	$51^2/_3$	Pénztármaradvány 1861. decz. 31-én .	29,582	$6^2/_3$
	988,980	$89^2/_3$		988,980	$89^2/_3$

Mérleg 1860-dik évre.

a) vagyonállás.

1. Kint levő tőkék . . .	1.229,380 frt $38^{2}/_{3}$ kr.		
2. Kamat-hátralékok . .	31,701 „ $38^{2}/_{3}$ „		
3. Kiegyenlitetlen előlegek	1,902 „ 25 „		
4. A butorzat értéke . .	160 „ — „		
5. Pénztár maradvány deczember végével. . .	29,582 „ $6^{2}/_{3}$ „	1.292,726 frt	9 kr.

b) függő teher

1. Az 1861. deczember végével még vissza nem vett betételek s azoknak tőkésitett kamatjai . .	1.234,778 frt 6 kr.		
2. Kiegyenlitetlen előlegek	54,205 „ — „	1.288,983 frt	6 kr.
Különbség és tiszta jövedelem :		3,743 frt	3 kr.

Tartalék tőke.

1. Az egylet saját háza a „grosser Ring"-en . .	48,000 frt — kr.
2. A vivó iskola épülete .	8,400 „ — „
2, Az egylet birtokában levő állam-, aztán földtehermentesitési kötelezvények és sorsjegyek értéke.	49,029 „ 91 kr.
4. Késspénz- maradvány 1861. deczember 31-én.	327 „ 33 „
Összesen :	105,757 frt 24 kr.

XI.

ELEMI TANÜGY A ROZSNYÓI KATHOLIKUS EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN 186½-BEN.

A püspök ő nmlga által beküldött táblákból összeállította

Dr. Barsi József.

A rozsnyói kath. egyházmegyében létező elemi iskolákról a nm. helytartótanácshoz nem az egyes lelkészek és iskolaigazgatók, sem az esperesek mint iskolafelügyelők, sem pedig a főesperesek mint a tanügy püspöki főfelügyelői, hanem a püspöki hivatal küldött be, a püspök ő nmlga kisérő levele mellett rovatos táblákat, melyekbe egymásután bevannak irva, látszólag rend nélkül, az egyes községek, az azokban létező iskolák jellemzésével; nem említve sehol, hogy a jelen állapot megfelel-e a czélnak vagy sem, vagy van-e valami kivánni való vagy nincs.

A szokott rendnek elhagyása okozhatá, hogy a községek sorából kimaradt oly nevezetes helység mint **Pelsücz**, mely az egyházmegyei 1861-ik évi névkönyv szerint 60 tanképes gyermeket számlált, melyek közöl 28-an tettleg is jártak iskolába.

A táblák nem lévén csoportokra osztva, sőt az egyes esperességi kerületekhez tartozó községek össze-vissza hányva a nélkül, hogy a rendzavarás okát kilehetne találni: első teendőnk volt az egyházmegyei névkönyv segítségével helyre állitani a szerves tagozást, beosztván az egyes anya- és fiókegyházakat főesperességre és esperességi kerületekre, mert a beküldött táblákon az sincs megemlitve, anyaegyházul tekintendő-e az illető község, vagy fiókul.

A rozsnyói kath. egyházmegye sok tekintetben érdekes

területet foglal magában.*) Abauj, Gömör és Kishonth, Nógrád, Szepes, Torna, söt Zólyomnak is egyes helyei tartoznak alája. Sok ott az iparos helység; kivált a bányászat és üveggyárak körül sok ember foglalkozik, s a beküldött kimutatásban még is az iskolák oly kezdetleges állapotuak, hogy az egész egyházmegye területén reáliskola sehol sem létezik; főelemi iskola pedíg csak négy helyen van, ugymint Gölnicz-Bányán, Rima-Szombaton, Rozsnyón és Szomolnokon, ezek közöl is a gölniczi csak kétosztályu, a rozsnyói és rima-szombati három- és csak a szomolnoki mutat fel négy osztályt. Kétosztályu elemi iskolák vannak még: Felső-Meczenzéff, Fülek, Jolsva, Krompach, Losoncz, Putnok, Stoósz, Szomolnok-Hutta, Torna és Wagendrüszel nevü városokban, és a falvak közöl Kis-Terennén, a többi iskolák az egész megyében csak egyosztályuak.

A tannyelvre nézve a mi táblánk nem szükségel magyarázatot. A tantermek összes száma 219, ezekből 129-ben a tannyelv magyar, vagyis $58,_{90}\%$; 20-ban német, vagyis $9,_{13}\%$; 61-ben tót, vagyis $27,_{85}\%$; 4-ben magyar és tót; 5-ben pedig német és tót. A magyar-tót helyek ezek: Derenk, Dobócza, Málé és Sz.-András; a német és tót helyek pedíg: Dobsina, Jekelfalva, Krompach és Wagendrüszel, ebben két tanterem létezvén.

Tisztán tót esperességi kerület van három: a garamvölgyi, gácsi és murányi; tisztán magyar van négy: a füleki, losonczi, mátrai és várgedei; kevés kivétellel magyar még a putnoki és a rima-szécsi. Legkevertebb a jászói, hol mind a három nyelvet találhatni, és egészen magyartalan a szepesi s épen ez a legnépesebb. A kis-honthiban csak két helyen vegyül a magyar nyelv a tót közé. E két magyar hely Rima-Szombat és Usza-Panyit. Ellenkezőleg a tornai magyarság közé Derenken és Sz.-Andráson a tót nyelv is vegyül. Vegyes nyelvü a rozsnyói is, de többnyire magyar.

*) L. a Statist. közl. II, köt. 175—178. l. Dr. Konek Sándor.

Mint már érintettük, az iskolák közvetlen igazgatói és felügyelői, a lelkészek és esperesek a beküldött rovatos táblák készítéséhez legfölebb az anyagot küldték be. Ennek rendszerezetlen feldolgozása a püspöki hivatal munkája. A csoportositás főesperességekre és esperességi kerületekre sajátunk, miben a nevezett egyházmegye 1861-ki névkönyvét használtuk utmutató gyanánt. Ennek nyomán feloszlik a rozsnyói egyházmegye három főesperességre, névszerint a székesegyházira, nógrádira és tornaira. A főesperességek összealakulását esperességi kerületekből táblánkból láthatni. Nézzük most a részleteket.

I. SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG.

A) Garamvölgyi esperesség. E kerületben öt anya- és három fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Helpa, Murány-Hutta, Pohorella, Polonka és Veres-Keő; a fiókegyházak: Massa-Pohorella, Nándor-Völgye és Zavadka. Mindenikben van iskolának szánt épület és tanitó. Valamennyi iskola csak egyosztályu és vegyes, a tannyelv valamennyiben tisztán tót.

A tanköteles gyermekek száma fiu 633, leány 510, együtt 1143; tettleg járt 8 tanitó alá fiu 625, leány 499 együtt 1124, vagyis 98,$_{33}$%, egy tanitó alá 125.

B) Murányi esperesség. E kerületben hét anya- és öt fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Jolsva, Murányalja, Murány-Hosszurét, Nagy-Röcze, Rákos, Ratkó-Lehota és Süvete. A fiókegyházak: Chisnó, Kis-Röcze, Murány-Lehota, Murány-Zdichava és Vizes-Rét. E helyek mindegyikében van iskolai épület és tanitó. Jolsván az iskola kétosztályu két tanitóval; segédtanitó van még Nagy-Röczén is, noha okát csak eltalálni kell, a tanulók száma nem lévén több 26-nál. Hihetőleg a főtanitó el van már aggva és teendőit nem végezhetvén maga, — segédet tart. Jolsvát kivéve a többi iskola mind csak egyosztályu, vegyes azonban a jolsvai is, s tannyelvül az egész kerületben kizárólag a tót szolgál.

A tanképes gyermekek száma: fiu 232, leány 208, együtt 440; tettleg járt 14 tanító alá: fiu 211, leány 178, együtt 389, vagyis 88,$_{40}$%, egy tanító alá 28.

Igy egymás mellé állítva a garamvölgyi és murányi kerületet leginkább szembetünik a különbség. Mig ott egy tanító alá 125 jár átlagosan, itt csak 28 jár. — Jolsván van vasárnapi iskola is.

C) Putnoki esperesség. E kerületben hét anya- és négy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak sora ez: Deresk, Harkács-Sánkfalva, Licze, Méhi, Nagy-Csoltó, Putnok és Ragály. A fiókegyházak: Abafalva, Lévárt, Málé és Melléte. Ezek mindegyikében van iskolai épület és tanító. A putnoki iskola két osztályu egy fő- és egy segédtanítóval. Valamennyi iskola vegyes és a putnokit kivéve a többi mind csak egyosztályu. A tannyelv Málét kivéve, hol a magyar közé tót is vegyül, az egész kerületben tisztán magyar.

A tanképes gyermekek száma: fiu 374, leány 333, együtt 707; tettleg járt iskolába 12 tanító alá: fiu 317, leány 267, együtt 584, vagyis 82,$_{60}$%, egy tanító alá 48.

D) Rima-szécsi esperesség. E kerületben hat anya- és öt fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baracza, Dobócza, Feled, Rima-Szécs Sajó-Püspöki és Szent-Simony. A fiókegyházak: Czakó, Füge, Hangony, Uraj és Velkenye. Ezen iskolák közöl egy sincs más mint egyosztályu és vegyes. A tannyelv mindenütt tisztán magyar, Dobóczát kivéve, hol a magyar közé tót is elegyedik. Hangonyban a tanulók nagy száma miatt segédtanító is van.

Tanképes gyermek volt: fiu 310, leány 263, együtt 573; tettleg járt 12 tanító alá: fiu 291, leány 230, együtt 521, vagyis 90%, egy tanító alá 43.

E) Rozsnyói esperesség. E kerületben nyolcz anya- és 11 fiókegyházban vannak elemí iskolák. Az anyaegyházak ezek: Barka, Csetnek, Dobsina, Hárskut, Krasznahorka-Váralja, Nagy-Veszverés és Rozsnyó. A kilenczedik, t. i. Pelsücz megfoghatatlanképen kimaradt, noha az 1861-ki névkönyv szerint

akkor 60 tanképes gyermeket számlált kebelében, melyek közöl 28-an tettleg jártak. A fiókegyházak: Berzéte, Betlér, Csucsom, Dernő, Jólész, Kovácsvágás, Kraszna-Horka-Hosszurét, Lucska, Nadabula, Pacsa és Rekenye-Ujfalu. E helységek mindegyikében van az iskolának saját épülete és benne tanító. Rozsnyón, mint a püspökség székhelyén, az elemi iskola háromosztályu a fiuk számára, de a leányoké csak egyosztályu. A többi iskolák az egész kerületben csak egyosztályuak és vegyesek. A tannyelv tót Betléren, Csetneken, Pacsán, Rekenye-Ujfaluban; német és tót vegyest Dobsinán, a többi helyeken tisztán magyar.

A tanképes gyermekek száma: fiu 502, leány 440, együtt 942; tettleg járt 19 tanító alá: fiu 475, leány 400, együtt 875, vagyis 92,$_{88}$%, egy tanító alá esik 46.

F) Várgedei esperesség. E kerületben két anya- és tizenhárom fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Czered, Egyházas-Bást, Gesztete, Péterfalva, Sőregh, Várgede és Zabar. A fiókegyházak: Ajnácskő, Almágy, Balogfalu, Csoma, Détér, Dobfenek, Hideg-Kut, Kerek-Gede, Kis-Gömöri, Korláth, Ó-Bást, Pogony és Tajti. E helyek mindegyikében van az iskolának háza, csak a dobfeneki van bérelt helyiségben. Valamennyi iskola csak egy osztályu és vegyes. A tannyelv tisztán magyar. Legnépesebb iskola volt a sőreghi, hol 90 gyermek tanult, legkevesebb tanuló volt Korláthon, mindössze csak 11. Mind e két helyen annyi volt egyszersmind a tanképes gyermekek száma.

Az egész kerületben a tanképes gyermekek száma volt: fiu 452, leány 433, együtt 885; tettleg járt 20 tanító alá: fiu 448, leány 426, együtt 874, vagyis 98,$_{75}$%, egy tanító alá 43.

Az arány itt a tanképes és a tettleg járt gyemekek száma közt igen kedvező és csak a jászói esperességben létező arány, mely 98,$_{98}$%, vagyis 99% mulja azt felül.

II. NÓGRÁDI FŐESPERESSÉG.

A) Füleki esperesség. E kerületben hét anya- és tiz fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak sora ez: Fülek, Fülek-Püspöki, Galsa, Guszona, Ipoly-Bolyk, Osgyán és Sávoly. A fiókegyházak ezek: Béna, Bolgárom, Fülek-Kovácsi, Ipoly-Nyitra, Magyar-Hegymeg, Nagy-Darócz, Perse, Pincz, Ragyolcz és Séd. E helyek mindegyikében van iskolai épület és alapitott tanító. A füleki iskola kétosztályu két tanítóval, de a tanulók vegyesek. A többi iskola mind csak egyosztályu és vegyes. A tannyelv az egész kerületben tisztán magyar.

A tanképes gyermekek száma: fiu 514, leány 488, együtt 1002; tettleg járt 18 tanitó alá: fiu 493, leány 468, együtt 961, vagyis 95,$_{90}$%, egy tanító alá 53.

B) Gácsi esperesség. E kerületben hat anya- és kilencz fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Alsó-Sztregova, Berzencze, Divén, Divén-Oroszi, Felső-Tiszovnik és Gácsfalva. A fiókegyházak nevei: Balassa-Hutta, Buda-Lehota, Brova-Hutta, Divén-ÓHutta, Gács, Kis-Tugár, Rózsa-Lehota, Szalmatercs és Szinóbánya. Mindezeken a helyeken vannak iskolának szánt épületek és tanitók. Az iskolák azonban kivétel nélkül egyosztályuak és vegyesek, a tannyelv pedig tisztán csak tót.

A tanképes gyermekek száma: fiu 427, leány 414, együtt 841; tettleg járt 15 tanító alá: fiu 393, leány 376, együtt 769, vagyis 91,$_{43}$%, egy tanító alá 51.

C) Kis-honthi esperesség. E kerületben kilencz anya- és öt fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak névsora ez: Antalfalva, Forgácsfalva, Kokava, Nagy-Szuha, Nyust, Ráhó, Rima-Szombat, Tiszolcz és Uszapanit. A fiókegyházaké ez: Fazekas-Zaluzsán, Gyubakó, Homolcsánpatak, Polyanki és Szusány. E helységek mindegyikében van az iskolának saját épülete és tanítója, Polyankit kivéve, melynek tanítója bérelt helyiségben

lakik és tanít. Rima-Szombatban főelemi iskolával találkozunk a fiuk számára három osztálylyal, de a leányoké csak egyosztályu. A kerületben létező többi iskolák mind csak egyosztályuak és vegyesek. A tannyelv magyar Rima-Szombatban és Uszapanyiton, a többi iskolákban tisztán tót.

A tanképes gyermekek száma: fiu 511, leány 420, együtt 931; tettleg járt 17 tanító alá: fiu 450, leány 359, együtt 809, vagyis 86,$_{89}$%, egy tanító alá 47.

D) Losonczi esperesség. E kerületben hat anya- és tizenkét fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Karancskeszi, Litke, Losoncz, Pilis, Papp és Vilke. A fiókegyházak ezek: Jelsőcz, Kalonda, Karancs-Alja, Karancs-Berény, Lapujtő, Lipta-Gerge, Mihály-Gerge, Miksi, Pányi-Darócz, Tarnócz, Terbeléd és Tőrincs. E községek mindegyikében van elemi oktatásnak szánt épület és tanító, Lapujtőt kivéve, mely bérelt házban van elhelyezve, pedig épen ez az iskola népes, ugymint, melybe 130 tanuló járt két tanító alatt. Ezen iskolák közöl kétosztályu csak a losonczi, de vegyes az is a többivel együtt., melyek mind egyosztályuak. A tannyelv az egész kerületben tisztán magyar. A szepesi kerület után, az iskolák népességére nézve ez következik. — Volt ugyanis tanképes gyermek: fiu 618, leány 613, együtt 1231; tettleg járt 20 tanító alá: fiu 590, leány 578, együtt 1168, vagyis 94.$_{80}$%, egy tanító alá 58.

E) Mátrai esperesség. E kerületben hat anya- és hat fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Bárna, Kazár, Kis-Terenne, Mátra-Novák, Salgó-Tarján és Somos-Ujfalu. A fiókegyházak: Baglyas-Alja, Homok-Terenne, Mátra-Szele, Nemti, Vizslás és Zagyva. E községek mindegyikében van iskolának szánt épület és tanító. A kisterennei iskola két osztályu; a főtanító mellett segéd is müködik; de a gyermekek vegyesen járnak fiuk és leányok mind a két osztályba. A kerületben létező többi iskolák

mind csak egyosztályuak és vegyesek. A tannyelv kivétel nélkül mindenütt magyar.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 399, leány szintén 399, együtt 798; tettleg járt 13 tanitó alá: fiu 384, leány 361, együtt 745, vagyis 93,$_{35}$%, egy tanitó alá 57.

Eddigi dolgozataimban ez az első eset, hogy a tanképes fiuk és leányok száma az egész kerületben egyenlő.

III. TORNAI FŐESPERESSÉG.

(Abauj, Gömör, Torna és Szepes vármegyékben.)

A) Jászói esperesség. E kerületben csak hat anyaegyház van, mindenik elemi iskolával. A anyaegyházak ezek: Felső-Meczenzéff, Jászó, Jászó-Debröd, Jászó-Mindszent, Rudnok és Stoósz. Mindenikben saját épülete van az iskolának és saját tanítója. Felső-Meczenzéffen és Stoószon az iskolák kétosztályuak, kék-két tanítóval, de a tanulók nemi tekintetben vegyesen járnak. Felső-Meczenzéffen és Stoószon vasárnapi iskolák is vannak. A többi iskolák mind csak egyosztályuak és szintén vegyesek. A tannyelvre nézve e különben kis kerület nagy változatosságot tüntet elő. Jászón és Jászó-Debrőn a tannyelv magyar, Felső-Meczenzéffen és Stoószon német, Jászó-Mindszenten pedig és Rudnokon tót. Épen a német iskolák kétosztályuak.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 319, leány 270, együtt 589; tettleg járt 8 tanitó alá: fiu 318, leány 265, együtt 583, vagyis 98,$_{98}$%, egy tanító alá 72.

B) Szepesi esperesség. E kerületben kilencz anya- és hat fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Gölnicz-Bánya, Jekelfalva, Krompach, Remete, Svedlér, Szomolnok, Szomolnok-Hutta, Vágendrüszel és Zsakarócz. A fiókegyházak nevei ezek: Nagy-Folkmár, Ó-Viz, Phönix-Hutta, Prakendorf, Stillbach és Uhorna. E községek mindenikében saját épülete van az iskolának és rendes tanítójaik. E kerület az egész megyében nem csak legnépesebb, hanem az elemi tanitás dolgában is valamennyi másnak áll fölötte. Gölnicz-Bányán, Szomolnokon

és Szomolnok-Huttán vasárnapi iskolák is vannak. Főelemi iskolák vannak: Gölnicz-Bányán és Szomolnokon, amott a fiuk számára két, emitt négy osztálylyal. A leányoké e két helyen is csak egyosztályu. Gölnicz-Bányán azonban még egy vegyes alelemi iskola is létezik. Kétosztályu iskola van még Krompachon, Svedléren, Szomolnok-Huttán és Vagendrüsselben, mindenik két-két tanitóval. A többi helyeken csak egyosztályu vegyes iskolák vannak. A tannyelvre nézve e kerület szintén elég tarka képet mutat. Gölnicz-Bányán a tannyelv német, továbbá Remetén, Svedléren, Ó-Vizen és Szomolnokon, végre Szomolnok-Huttán; német és tót együtt Prakendorfon és Krompachon meg Vágendrüszelben; tisztán tót ellenben Jekelfalván, Nagy-Folkmáron ós Phönix-Huttán, tovább Uhornán és Stillbachon, végre Zsakaróczon. Mint egyéb helyeken ez országban ugy itt is a tót elem lassan terjed, a német és magyar ellenben fogy, minek főoka a tótnyelv könnyüségében és rugalmasságában keresendő, melylyel sem a nehézkes német, sem a kényes és szabatos magyar nem versenyezhet a nép azon osztályainál, melyeknek szellemi szükségeik oly könnyen kielégithetők.

A szegedi kerületben a tanképes gyermekek száma volt: fiu 1033, leány 786, együtt 1819; tettleg járt 26 tanító alá: fiu 970, leány 716, együtt 1686, vagyis $92._{68}\%$, egy tanító alá 64.

C) Tornai esperesség. E kerületben kilencz anya- és ugyanannyi fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak névsora ez: Almás, Görgő, Hidvég-Ardó, Jablencza, Szent-András, Szilas, Szögligeth, Torna és Torna-Ujfalu. A fiókegyházak: Áj, Derenk, Komjáthi, Nádaska, Perkupa, Rákó, Szilicze, Udvarnok és Zsarnó. E községek mindegyikében vannak elemi iskolák, csak Jabonczán nincs, talán azért nincs, mert az 1861-ki névkönyv szerint Jablonczán a kath. lelkek száma nem ment többre 88-nál. Mindezen iskolák, a tornait kivéve, mely két tanitóval kétosztályu, csak egyosztályuak és valamennyi vegyes.

Derenken és Szent-Andráson a tannyelv magyar és tót együtt, a többi helyeken tisztán magyar.

A tanképes gyermekek száma 186½-ben volt: fiu 384, leány 344, együtt 728; tettleg járt 18 tanító alá; fiu 363, leány 323, együtt 686, vagyis $94,_{23}\%$, egy tanító alá 38.

Az egész egyházmegyében az elősorolt iskolás anyaegyházak száma 98. Ha azonban az 1861-ki névkönyvben lapozunk, ugy találjuk, hogy a megyében azon helyek száma, melyek hajdan anyaegyházakkal fel voltak jegyezve, szintén csak nem ugyanannyi. Számszerint 95-öt találtunk. Hadd álljanak itt Mementó-Vivere gyanánt névszerint is.

A garamvölgyi, jászói és szepesi esperességi kerületekben egyet sem találtunk. A murányiban van 6 ugymint: Baradna, Chisnyó, Kövi, Ratkó, Uj-Vásár és Vizesrét; a putnokiban 18, és pedig: Abafala, Aggtelek, Alsó-Szuha, Beje, Felső-Rás, Gömör-Panyit, Hossszuszó, Imola, Kánó-Kelemér, Melléte, Naprágy, Oldalfala, Szent-Király, Szuhafő, Tornalja, Zádorfalva és Zubogy;

a rimaszécsiben a következő 12: Csiz, Füge, Hangony, Harmacz, Lénártfala, Nagy-Kálósa, Runya, Simonyi, Szutor, Ujfalu, Velkenye és Zsip; a rozsnyóiban öt: Alsó-Sajó, Dernő, Felső-Sajó, Getzelfalva és Restér;

a várgedeiben három: Almágy, Gortva-Kisfalud és Kerek-Gede;

a fülekiben hat: Felső-Bábi, Fülek-Kelecsény, Nagy-Darócz, Pincz, Ragyolcz és Keresztur;

a gácsiban 18, és pedig: Ábel-Lehota, Cseh-Brezó, Dobrocs, Felső-Sztregova, Lóno-Bánya, Lest, Málnapatak, Maskova, Nagy-Lám, Nagy-Libercse, Ozdin, Poltár, Szerma, Szinó-Bánya, Tamási, Turicska, Turopolya és Uhorszka;

a kishonthiban 8 ugymint: Alsó-Balog, Alsó-Szkálnok, Budikfalva, Derencsény, Felső-Vály, Kraszkó, Rima-Bánya és Válykó;

A nyilvános ele-

a rozsnyói egyházme-

Sorszám	Főespe-resség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Iskolai helyiség			Tanítók számá			Tantermek száma
			anya	fiók	együtt	saját	bérelt	együtt	fő	al	együtt	
I.	Székes-egyházi	Garamvölgyi	5	3	8	8	—	8	8	1	9	8
		Murányi . .	7	5	12	12	—	12	13	1	14	13
		Putnoki . .	7	4	11	11	—	11	11	1	12	12
		Rimaszécsi .	6	5	11	11	—	11	11	1	12	11
		Rozsnyói . .	8	11	19	18	—	18	15	1	19	21
		Várgedei . .	7	13	20	19	1	20	20	—	20	20
	összesen	6	40	41	81	79	1	80	81	5	86	85
II.	Nógrádi	Füleki . .	7	10	17	17	—	17	18	—	18	18
		Gácsi . . .	6	9	15	15	—	15	15	—	15	15
		Kis-Honthi .	9	5	14	13	1	14	17	—	17	17
		Losonczi . .	6	12	18	17	1	18	19	1	20	19
		Mátrai . .	6	6	12	12	—	12	12	1	13	13
	összesen	5	34	42	76	74	2	76	81	2	83	82
III.	Tornai	Jászói . .	6	—	6	6	—	6	8	—	8	8
		Szepesi . . d)	9	6	15	15	—	15	26	—	26	26
		Tornai . . e)	9	9	18	17	—	17	18	—	18	18
	összesen	3	24	15	39	38	—	38	52	—	52	52
	Az egész egyházmegyében . .	14	98 f)	98	196	191	3	194	214	7	221	219

a) E kerületben a tanulók száma átlagosan véve is nagy. egyes tanító alá, H e l p á n pedig 232. Még jobban kitűnik a magas arány R á k o s o n csak 6, C h i s n ó n pedig 10.

b) Itt a tanképes fiuk és leányok száma egyenlő. Ez még eddigi

c) E kerületben a viszony a tanképes és a tettleg járó gyerme-

d) E kerület az egész rozsnyói egyházmegyében a legnépesebb. kerületben nincs több 389-nél.

e) E kerületben van J a b l o n c z a nevü anyaegyház, mely igaz csak, 88 volt; de ha azoknak ivadéka is tanítás nélkül marad, a

f) P e l s ü c z a püspök által beküldött jelentésből megfoghalált, melyek közöl 28-an tettleg jártak.

mi tanügy állása

gyében, az 186$^1/_2$-ik évben.

A tannyelv							A gyermekek száma						Arányok	
tiszta			vegyes				tanképes volt			tettleg járt				
magyar	német	tót	magyar német	magyar tót	német tót	egyéb vegyület	fiu	leány	együtt	fiu	leány	együtt	a tankképesek közöl tettleg járt %.	egy tanító alatt járt
—	—	8	—	—	—	—	633	510	1,143	625	499	1,124	98,33	125 a)
—	—	13	—	—	—	—	232	208	440	211	178	389	88,40	28
11	—	—	—	1	—	—	374	333	707	317	267	584	82,60	48
10	—	—	—	1	—	—	310	263	573	291	230	521	90	43
15	—	5	—	—	1	—	502	440	942	475	400	875	92,88	46
20	—	—	—	—	—	—	452	433	885	448	426	874	98,75	43
56	—	26	—	2	1	—	2503	2187	4,690	2367	2000	4,367	93	50
18	—	—	—	—	—	—	514	488	1,002	493	468	961	95,90	53
—	—	15	—	—	—	—	427	414	841	393	376	769	91,43	51
5	—	12	—	—	—	—	511	420	931	450	359	809	86,89	47
19	—	—	—	—	—	—	618	673	1,231	590	578	1,168	94,88	58
13	—	—	—	—	—	—	399	399 b)	798	384	361	745	93,35	57
55	—	27	—	—	—	—	2469	2334	4,803	2310	2142	4,452	92,69	53
2	4	2	—	—	—	—	319	270	589	318	265	583	98,98 c)	72
—	16	6	—	—	4	—	1033	786	1,819	970	716	1,686	92,68	64
16	—	—	—	2	—	—	384	344	728	363	323	686	94,23	38
18	20	8	—	2	4	—	1736	1400	3,136	1651	1304	2,955	94,22	56
129	20	61	—	4	5	—	6708	5921	12,629	6328	5446	11,774	93,22	53

községekben pedig tulságos. Igy Polonkán 280 tanuló jár egy; ha a legközelebbi kerület számához hasonlítjuk, mely átlagosan 28,

tábláinkon nem fordult elő.
kek közt a legkedvezőbb.
Szomolnokon például 420 tanuló van, míg az egész murányi

iskola nélkül szükölködik. A rom. kath. lelkek száma 1861-ben, az mai korban nem igen fog gyarapodhatni.
tatlanképen kimaradt, pedig 1861-ben 60 tankképes gyermekeket szám-

a losoncziban 6 t. i.: Dályó, Kalonda, Karancs-Berény, Kis-Gerge, Lapujtő és Tarnócz;

a mátraiban csak kettő, vagyis Andrásfalva és Homok-Terenne;

végre a tornaiban 11, névszerint: Borzova, Egerszög, Józsafő, Körtvélyes, Nádaska, Perkupa, Szilicze, Szin, Szölös-Ardó, Vendégi és Zsarnó.

Minden név tanuskodik azon bibliai mondat megdöbbentő igazsága mellett, mely szerint: „Elvesz az én népem, mivelhogy tudomány nélkül való“.

XII.

ELEMI TANÜGY A NAGYVÁRADI LATIN SZERTARTÁSU EGYHÁZMEGYE GONDVISELÉSE ALATT 186½.

A lelkészek által benyujtott s a püspök ő nmlga által beküldött hivatalos kimutatásokból összeállitotta

Dr. Barsi József.

A nagyváradi lat. sz. egyházmegyében létező elemi iskolákról és az ezekkel kapcsolatban lévő intézetekről az egyházmegye jelenlegi püspöke, ő nmlga Szaniszló Ferencz, Nagy-Váradon 1863-ki martius 16-án kelt levele mellett, küldte be a nm. cs. k. helytartótanácshoz az egyes iskolaigazgatók által aláirt és benyujtott hivatalos jelentéseket, melyekből a következő dolgozat készült.

A nagyváradi l. sz. egyházmegye, történetiróink egyező véleménye szerint, az ország első királyának, az apostoli buzgalmu szt. Istvánnak, köszöni eredetét. A püspökök sorában a jelenleg élő már a 75-ik. Elődei közül elég emliteni zrednai Vitéz Jánost, Perényi Ferenczet, Martinusius Györgyöt, Forgács Ferenczet, Lósy Imrét, gr. Csáky Miklóst, ghymesi gr. Forgács Pált, b. Patachich Ádámot és gr. Kollonich Lászlót, hogy lássuk mily diszesnek tartatott a nagyváradi püspöki szék az országban.

Sz. László királynak, II. Istvánnak, II. Andrásnak, IV. Lászlónak és Zsigmondnak, továbbá I. Károly király második nejének Beatrixnak és Nagy Lajos leányának Máriának oda temetett halandó maradványaik néma jelenlétükkel és annak emléke által, hogy oda ki-

vánkoztak temettetni, hangosan hirdetik Nagyvárad egykori fontosságát.

A megye határai, ugy látszik, ma is a régiek. Bihar vármegyének legnagyobb része, Békés, Kraszna és Közép-Szolnok tartoznak ma a nagyváradi l. sz. püspök gondjai alá. De mig a külső határok nem változtak, a megye belértéke, az anyaegyházak száma megdöbbentő arányban fogyott. Jelen dolgozatunk végén névszerint soroljuk elő azt a 137 anyaegyházat, mely — megszünt az lenni!

A megye névtárából kitünik, hogy a többi magyarországi egyházmegyék példájára, ez is fel van osztva főesperességekre és esperességi kerületekre. A beküldött s általunk feldolgozott jelentésekben azonban az esperestek munkásságának az elemi tanitás nagy fontosságu és nálunk annyira parlagon heverő vagy legfölebb immel ámmal megmunkált mezején semmi nyomát sem látni, még kevésbbé látszik belölük, hogy főesperest urak is léteznek, vagy hogy az elemi tanügy nemcsak országos, hanem egyházi fontosságához képest, erre is kiterjedt volna figyelmök.

E gond-hiánynak keserü gyümölcsét a most folyó napok története elég szomoruan mutatja be a világnak.

A négy főesperességek közöl a székesegyházi maga 7 esperességi kerületet foglal magában, a békesi csak kettőt, a krasznai meg a közép-szolnoki végre épen csak egyet egyet.

Az elpusztult 137 anyaegyház közöl 121 feküdt a székesegyházi főesperesség területén, mig a békesiben csak három van, a másik kettőben együtt pedig 13.

Ha van-e az elpusztult vagy legalább elhanyatlott egyházak számára a feltámadás vagy felocsudásnak reménye vagy nincs, megmondani nem tudjuk, de annyit biztosan állíthatni vélünk, hogy az egyházak alapitásának egykori egyetlen egészséges és czélra vezető eszközét, a tanitást, mai nap sem mellőzhetni, s hatását mai nap is be fogná bizonyitani. Tanitani és tanittatni pedig csak ugy lehet sikerrel, ha az oktatás elemeire forditjuk főfigyelmünket és főgondunkat.

Hogy némi alap legyen, melyből kiindulhasson az okoskodás, megemlitjük, hogy egyedül Pest városa területén 9229

gyermek kapott elemi oktatást,*) mig az egész latin sz. nagyváradi püspöki megyében csak 7231!

A részletes előadás ki fogja mutatni az elemi tanügy e meglepőleg szegény állását egyenkint.

I. SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG.

E főesperesség alá hét esperességi kerület van beosztva, ugymint a belényesi, berettyói, érmelléki, fekete-kőrösi, kőrösi, sárréti és várad-olaszi.

A) Belényesi esperesség. E kerületben 1. sz. róm. kath. anyaegyház csak négy találtatik, ugymint: Belényes, Magyar-Cséke, Rézbánya és Vaskoh. Belényes ugy van bejelentve mint oppidum privilegiatum episcopale, Rézbánya és Vaskoh szintén püspöki mezővárosok. Belényes alá 85 fiókegyház van beosztva; Magyar-Cséke alá 44; Rézbánya alá 8; Vaskoh alá pedig 22. De iskola ezeknek egyikében sincs. Az elősoroltuk anyaegyházakban vannak ugyan elemi iskolák, vagyis mindenikben van iskolának szánt épület és tanító; de az iskolák csak alelemiek és vegyesek; a rézbányai háromosztályunak mondatik; a belényesi és vaskohi kétosztályuak; a magyar-csékei pedig csak egyosztályu. Rézbányán a tannyelv magyar és német; a többi három iskolában magyar. Belényesen tekintve a mesterinasok sokaságát vasárnapi iskola kellene; történtek is már többször felhivások, de eddig eredmény nélkül.

A tanképes gyermekek száma e kerületben fölötte csekély; fiu van kimutatva 89, leány 63, együtt 152; tettleg járt 4 tanító alatt fiu 86, leány 59, együtt 145, vagyis 95%.

B) Berettyói esperesség. E kerületben öt anyaegyház találtatik és 75 fiók. Az anyaegyházak nevei ezek: Bihar, Bodonos-Pataka, Margitta mv., Micske és Sz.-Jobb. Ezeknek mindegyikében van elemi oktatásnak szánt épület és tanító. Ezeken kivül van még iskola, még pedig a község költségén épitett uj ház, Monos-Petriben, mely Margittához van beosztva fiókegyházul. Bodo-

*) l. Statisztikai közlemények IV. köt. 310. s 311. l.

nos-Patakán és Sz.-Jobbon az iskola háromosztályu, Margittán és Micskén kétosztályu, Monos-Petriben egyosztályu, a bihari nincs jellemezve. Mindenütt csak egy tanito és egy tanterem lévén, az iskolák mind vegyesek. A margittainak épületéről mondatik, hogy igen szük és sötét. A bihariak ellen az a panasz, hogy kötelezettségüket, melyet önként elvállaltak, nem tesznek eleget s a tanpénzt nem fizetik. A sz. jobbi lelkész jelentéséből a következő észrevételt szószerint veszem át, annak jeléül, hogy van mód a nem könnyen csüggedő buzgalmat is végre kifárasztani. „Mi a tanodát illeti“ — igy ir gr. Pongrácz János, sz. Jobb lelkésze, — „több mint 4 évi folytonos küzdelmek és panaszok, hivatalos beadványok és az ezekre több izben lejött fensőbb helyrőli olyatén parancsok daczára, miként a tanodaházat a község tartozik fenntartani, illetőleg a viszonyokhoz képest nagyobbittatni: mi sem történik; mert az elöljáróság merev hanyagságát és az iskolaügy iránti halálos pangását mi sem képes üdvösen felrázni.

A tanitó, a lelkész, az esperesi hivatal, a püspökség felterjesztéseket tesznek; a politikai hatóság mindig pontosan kiadja rá az illető parancsokat az elöljáróságnak, és még is hallatlan konokság és merénylettel, ezerféle színlett és a rosz akaratot elpalástoló helytelen kifogások örve alatt, minden a régiben marad több mint 4 év óta.“ —

A teendőt magát igy adja elő a gróf és lelkész: „az iskolaház tanterme okvetetlenül még egyszer annyira volna kiépitendő, hogy a tanulók számát befogadhassa.“ —

A szülék hanyagságát panaszolja a bodonos-patakai lelkész is; a margittai pedig szintén emlegeti, hogy a szükségesnek beszerzésére jótékony kezek kellenének, de nincsenek.

A tannyelv Bodonospatakán magyar és tót vegyest, a többi iskolákban magyar.

A tanképes gyermekek száma: fiu 213, leány 186; együtt 399, tettleg járt 5 tanitó alatt fiu 147, leány 138, együtt 285, vagy is csak $71._{42}\%$.

C) Érmelléki esperesség. E kerületben hat anya és két fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anya-

egyházak sora ez: Asszonyvására, Diószeg, Ér-Adony, Ér-Keserü, Szalacs és Székelyhid. Ér-keserü alá tartozik két olyan fiókegyház, melynek iskolája van, ugymint Ér-Mihály és Ér-Semlyén, Kazinczy Ferencz hazája. Az iskolák mind al-elemiek csak, mind vegyesek és egy tanteremben, egy tanitó alatt kétosztályuak, kivéve az asszonyvásárit és a szalacsit, melyek csak egyosztályuak. A két fiókegyházról mondja a jelentés, hogy a részvét az iskola iránt kevés; Ér-Keserü mellett is olvasható a panasz, hogy az egyházközség legkisebb segedelemmel sem járul a nevelés ügyéhez. A tannyelv mindenütt magyar.

A tanképes gyermekek száma csak Szalacson és Székelyhidon valamivel nagyobb; az egész kerületben bejegyezve volt: fiu 209, leány 217, együtt 426; tettleg járt 8 tanitó alá: fiu 166, leány 165, együtt 331, vagyis $77,_{69}\%$, egy tanító alatt 41.

D) Fekete-körösi esperesség. E kerületben az anyaegyházak száma csak hat. Neveik ezek: Beél, Beél-Fenyér, Bikács, Görbed, Sályi és Tenke. Mindenikben van elemi iskola saját épülettel és rendszeresen alapított tanítóval. A fiókegyházak száma az egész kerületben 134-re emelkedik, de a r. kath. hivek száma mindegyikben oly csekély, hogy iskolára a költség nem telik. Az iskolák a nevezett anyaegyházakban mind csak alelemiek, egyosztályuak és vegyesek. A görbediről mondatik, hogy kétosztályu, de a tanulók száma ott csak 19 lévén, az osztályok minden esetre igen gyengék. A tannyelv az egész kerületben tisztán magyar, Bikacsot kivéve, hol az tóttal vegyes.

A tanképes gyermekek száma: fiu 264, leány '185, együtt 449; tettleg tanult 6 tanító alatt: 191, leány 147, együtt 338, vagyis $75,_{27}\%$, egy tanítóra esik 56. Csak a beéli és görbedi tanítók alá 19 növendék jár, mig a beél-fenyérinek 142, a bikacsinak 79 növendékkel van dolga, s emennek két nyelven.

E) Körösi esperesség. E kerületben nyolcz anyaegyház van, ugymint: Élesd, Körös-Tarján, Mező-Telegd, Nagyvárad, Nagyvárad-Velencze és

Váralja, Pecze-Sz.-Márton, Pecze-Szöllös és Uj-Palota. Nagyvárad, mint nem csak e kerületnek főhelye, hanem mint a püspökség és nem régen egy külön helytartói osztály székhelye, különös figyelemre méltó a nevelés ügyében is. Az elemi és ezzel rokon oktatásra nézve van Nagyváradon: a) Tanítóképezde, melyben 15 tanitójelölt nyeré, a jelen kimutatás alá fogott évben, kiképeztetését. Bővebb tudósítást ezen intézetről a beküldött jelentés nem nyujt; b) Minta főelemi iskola fiuk számára és ugyanilyen leányok számára, mindenik négy-négy osztálylyal, mindenik külön épületben van elhelyezve. A fiuk iskolájában a négy rendes osztálytanítón kivül van a hittannak elöadója, egy rajz- és egy zene-tanító. A leányok iskolájában, beleértve az óvodát és bölcsödét is, nyolcz irgalmas néne működik, kiket 53,000 forintnyi költséggel alapított és fenntart ő nmga, Szaniszló Ferencz, l. sz. nagyváradi püspök. Van továbbá Nagyváradon c) kereskedelmi és d) négyosztályu vasárnapi iskola iparosok számára. A nagyváradi tanképes gyermekek száma volt: fiu 470, leány 440, együtt 910; tettleg járt: 403 fiu és 395 leány, együtt 798, vagyis 87%.

Az elősorolt többi helyeken mindenütt vannak elemi iskolák, és pedig Várad-Velenczén és Váralján négy-, Mező-Telegden és Pecze-Szöllösön háromosztályuak, Körös-Tarjánban kétosztályu, Élesden, Pecze-Sz.-Mártonban és Uj-Palotán végre csak egyosztályuak. A tannyelv Pecze-Szent-Mártonon magyar és tót; a többi helyeken tisztán magyar.

A tanképes gyermekek száma az egész kerületben: fiu 700, leány 639, együtt 1339; tettleg járt 22 tanitó alá: fiu 557, leány 528, együtt 1185, vagyis 88,50%, egy tanítóra esik 53.

Az említett iskolákon kivül Nagyváradon még két magán leánynevelö intézet létezik. Élesden is külön dij mellett kapnak a leányok oktatást. A körös-tarjáni tanító módszere kitünőnek mondatik, mely által vonzatva a vidékről is küldik hozzá gyermekeiket az értelmesb szülék.

F) Sárréti esperesség. E kerületben a következő hét anya-és egy fiókegyházban vannak elemi iskolák: **Báránd,**

Berettyó-Sz.-Márton, Debreczen, Derecske, Furta, Hosszu-Pályi és Mező-Peterd; a fiókegyház Debreczen alá tartozik, neve Sámson. A debreczeni iskolát kivéve, mely a fiuk számára négy osztályu s melyben rajz-tanár is működik, mig a leányoké egyosztályú, a többi iskolák mind csak egyosztályuak és vegyesek. A tannyelv mindenütt tisztán magyar.

A tanképes gyermekek száma épen Debreczenben és Sámsonban nincs kimutatva, a többi helyeken együtt nincs több csak 113 fiu, 143 leány, együtt 256; tettleg járt 12 tanító alatt, kik közöl az egyik nő, fiu 275, leány 219, együtt 498. A százalék, Debreczent kihagyva 88%, egy tanítóra esik 41.

G) Várad-olaszi esperesség. E kerületben csak négy anyaegyház van, ugymint Csatár, Püspöki, Tót-Telek és Várad-Olaszi. Mindenikben van elemi oktatásnak szánt épület és tanitó. Tót-Telek alá tartozó egyik fiókegyházban, névszerint Keövághon, szintén van elemi iskola, még pedig tót ajkuak számára tót tannyelvü, a többi helyeken a tannyelv mindenütt tisztán magyar. Várad-Olasziban van többrendü tanintézet, mely jelen szemlénk alá tartozik, úgymint: a) nőképezde a Sz. Orsolya szüzek gondviselése alatt. A nőtanító-jelöltek száma kitéve nincs. b) Főelemi leánytanoda, négy osztályu, szintén az emlitett zárda szüzek gondja alatt, és c) alelemi iskolák fiuk számára, egy teremben s egy tanitó alatt, két osztálylyal. Két osztályúnak van még bemutatva a csatári és a várad-püspöki, hol azonban a tanitványok száma mindössze Csatáron csak 14, Váradpüspökiben pedig 21. Hogy ezen iskolák mind vegyesek, szinte szükségtelen külön megemliteni.

A tanképes gyermekek száma: fiu 269, leány 438, együtt 707; tettleg járt 19 tanitó alá: fiu 98, leány 376, együtt 474, vagy is 67%, egy tanitóra esik 25.

II. BÉKÉSI FŐESPERESSÉG.

E főesperesség csak két esperességi kerületet foglal magában, az endrődit és a gyulait.

A) Endrődi esperesség. E kerületben öt anya-

és két fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak nevei: Endrőd, Gyoma, Körös-Ladány, Szarvas és Sz. András. A fiókegyházak: Pó-Halom és Faás-Bika-Sziget. Az endrődi iskola kitűnik népes volta valamint az által is, hogy külön járnak a fiuk, külön a leányok, s e két iskolán kivül van még vegyes is egy, öszszesen 698 tanulóval, 1118 tanképesek közöl. Mondja is a jelentés, hogy mind a helyiségek nem képesek befogadni valamennyit, mind a tanitók elégtelenek ily nagy számu tanitvány-seregnek megfelelni. Népesek még a körös-ladányi, szarvasi és sz. andrási iskolák is. A sz. andrási iskola úgy mint az endrődi két külön épületben van elhelyezve. Az egyikbe a fiuk járnak, a másikba a leányok. A tannyelv az egész kerületben tisztán magyar. Az endrődi iskolákról, valamint a gyomai és póhalmiról is azt mondja a jelentés, hogy három-három osztályuak; a körös-ladányi és szarvasi két két osztályu, a faásbika-szigeti végre és a szentandrásiak csak egy osztályuak.

A tanképes gyermekek száma: fiu 1069, leány 978, együtt 2047; tettleg járt tiz tanitó alatt fiu 766, leány 615, együtt 1381, vagy is 67.$_{41}$%, egy tanitóra esik 138 tanitvány.

B) Gyulai esperesség. E kerületben hét anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Bánfalva, Békés, Csaba, Gyula, Kigyós, Orosháza és Sarkad; a fiókegyházak pedig ezek: Gerendás, Mezőberény, Német-Gyula és Ó-Kigyós. Békesben, Csabán, Gyulán és Német-Gyulán külön járnak a fiuk, külön a leányok; a többi helyeken a növendékek mind a két nemből vegyesen járnak egy iskolába. A békesi, csabai, mind a két gyulai, mezőberényi és sarkadi iskolákról mondatik, hogy három-három osztályuak; ellenben az uj-kigyósi és a békesi leány iskola csak kétosztályú; a többiek pedig csak egyosztályuak. A tannyelv az egész kerületben tisztán magyar, Csabát kivéve, hol a tannyelv érintve e jelentésben nincs, de köztudomásu dolog, hogy Csabán a nép nyelve tót — Békésben magán nőnevelő intézet is létezik, melyben a jelentés szerint

azon időben, melyről a dolgozatunk szól, 31 leányka tanult.

A tanképes gyermekek száma Békesben és Mező-Berényben csak összesen van kitéve amott 300-ra itt 53-ra; épen úgy van a két helyen a tanulók száma is csak összesen adva, amott 170, itt 30. — Egyébiránt a fiuk száma 1365, a leányoké 10006, együtt 2724; tettleg járt; 23 tanitó alatt fiu 1050, leány 604, együtt 1854, vagy is 67%; egy tanitóra esik 80 tanuló.

III. KRASZNAI FŐESPERESSÉG.

E főesperesség csak egy esperességi kerületből áll, mely ugyanezt a nevet viseli. Krasznai esperesség. E kerületben öt anya- és ugyanannyi fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak sora ez: Kárász-Telek, Kraszna, Szilágy-Somlyó, és Sólyom-Keö; a fiókegyházak ezek: Alma-Szegh, Baromlak, Hármas-Pataka, Ilosva és Magyar-Pataka. A szilágy-somlyói iskolát a minoritarendü atyák tartják, a mennyiben a fiuk hozzájok járnak tanulni: a leányok külön járnak és kézi munkákra is tanittatnak. A kárásztelki, széplaki, baromlaki és szilágysomlyói iskolák a jelentés szerint három-három osztályuak, a többi mind csak egy osztályu és a már emlitett szilágysomlyóit kivéve valamennyi vegyes. A tannyelv Baromlakon és Sólyom-Keöben magyar és tót, Almaszeghen, Hármaspatakán és Magyar-patakán ellenben tót.

A tanképes gyermekek száma: fiu 405, leány 382 együtt 787; tettleg járt 13 tanitó alatt fiu 332, leány 304 együtt 636, vagyis 80%, egy tanitóra esik 49 tanúló.

IV. KÖZÉPSZOLNOKI FŐESPERESSÉG.

E főesperesség szintén csak egy esperességi kerületet foglal magában, mely egynevü a főesperességgel.

Középszolnoki esperesség. E kerületben hét anya- és egy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak nevei ezek - Ér-Mindszent, Görcsön, Király-Darócz, Szilágy-Cseh, Tasnád, Tasnád-Szántó és Zilah; az iskolás fiókegyház Szilágy-

Sz.-Király. Görcsönben mivel sem háza nincs az iskolának, sem tanitója, a lelkész saját lakásán tanítja a négy fiuból és négy leányból álló növendék-csapatkát. Fiókjában, Szilágy-Sz.-Királyon van tanító és van iskolai épület, de a tanító évi fizetése összesen 36 frt 62 kr. A király-daróczi, tasnád-szántói és zilahi iskolákról mondja a jelentés, hogy háromosztályuak; a tasnádi két külön osztályból áll, söt két külön épületben van elhelyezve, mindenik a maga tanitójával. Az egyikbe a fiuk járnak, a másikba a leányok. A többi helyeken az iskolák csak egy osztályuak. A tannyelv mindenütt tisztán magyar. A tasnádiról mondatik a jelentésben, hogy két bajban szenved; csak télen járnak tanulni, és a tanitót rendetlenül és késlekedve fizetik, s mind a két baj a községi elöljárók erélytelenségének tulajdonittatik.

A tanképes gyermekek száma: 225, leány 214, együtt 439; tettleg járt 8 tanitó alatt fiu 219, leány 185, együtt 404, vagyis 92%, egy tanitóra esik 50 tanuló.

Visszapillantva az egész megyére, lehetetlen észre nem venni az elemi tanitás elégtelenségét. A tanképes gyermekek száma igen felületesen van összeirva, mi egyrészt onnan magyarázható, hogy egy-egy anyaegyház alá tömérdek fiókegyház van rendelve, melyek közöl némelyik öt órányi távolságra fekszik töle. A középszolnoki esperességben, például, Ér-Mindszent alá 12 fiókegyház tartozik, ezek közöl kettö: Babucsa és Korond öt-öt órányira vannak, kettö pedig, ugymint: Felsö-Szopor és Giró-Kuta négy-négyre. Király-Darócz alá tartozik hat fiókegyház; Tasnád alá nyolcz; Tasnád-Szántó alá 15; Zilah alá 9; Görcsön alá 31; Szilágy-Cseh alá végre épen 63. — A tanképes gyermekek száma hihetöleg csak az anya-egyházban és az iskolával biró fiókegyházak szerint van fölvéve, és ezekböl azután csak 74% jár tettleg iskolába.

Az erkölcsi életnek ha ugyan hanyatlását nem, de legalább pangását e vidékeken abból is látni, hogy a most létezö anyaegyházak száma az egész megyében csak 64; azon helyek száma pedig, hol egykor anyaegyház létezott, 137-re

megy. E szerint a most létező plébániák száma $= 8^2$, a volt és megszünt plébániáké pedig $= 8^2 + 8^2 + 8 + 1 = 137$.

Emlékezet okáért a megszünt plébániák neveit ide igtatjuk esperességek szerint:

1. A belényesiben volt plébániák nevei: Belényes-Ujlak, Fenes, Remete, Sonkolyos, Sólyom, Sz.-Márton és Szt. Miklós = 7.

2. A berettyóiban: Felső-Ábrahám, Hegyköz-Kovácsi, Kécz, Kis-Marja, Kügy, Nadán-Telek, Nagy-Kereki, Nagy-Marja, Nagy-Szántó, Nyüved, Pop-Tamási, Pelbórt-Hidja, Poklos-Telek, Sz. Imre és Sz. Miklós. = 15.

3. Az érmellékiben: Bagamér, Ér-Mihályfalva, Ér-Semlyén, Ér-Tarcsa, Félegyháza, Gálos-Petri, Kakad, Kozmafalva, Nagy-Kágya, Nagy-Léta, Piskolt, Vajda és Véd. = 13.

4. A fekete-körösiben: Agris, Árkos, Barakony, Cséffa Fekete-Bát or, Fekete-Győrös, Gyanta, Gyapju, Hagymás, Hosszu-Aszó, Jánosda, Kalácsa, Karasszó, Kis-Háza, Kis-Laka, Kotsuba, Madarász, Mező-Gyán, Nagy-Szalonta, Nagy-Ürögd, Nyár-Szegh, Olcsa, Ökrös, Örvényes, Pankota, Petegh, Pósa, Sz. Miklós, Székely-Telek, Töplicz-Káránd, Tulka, Ugra és Vasand = 33.

5. A körösiben: Alpár, Besenyő, Fugyi, Gyíres, Kalota, Keresztszegh, Kis-Jenő, Mácsa, Mindszent, Nagy-Kár, Ó-Palota, Sargasd, Szaránd és Sz. János. = 14.

6. A sárrétiben: Apáthi, Bagos, Bajom, Berek-Böszörmény, Berettyó-Ujfalu, Boldog-Asszony-Telke, Csiffi, Csökmő, Dancsháza, Esztár, Henczida, Inász, Kaba, Konyár, Kórógy, Körmösd, Mező-Keresztes, Mike-Pércs, Péterszeg, Pocsaj, Puszta-Kovács, Rábé, Sámson, Sáránd, Szakáll, Sz.-Kozma, Szepes, Szerep, Thóld, Torda, Udvari és Váncsod. = 32.

A nyilvános ele-

a nagyváradi l. sz. egy-

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma anya	fiók	együtt	Iskolai helyiség saját	bérelt	együtt	Tanítók száma fő	al	együtt	Tantermek száma
I.	Székesegyházi	Belényesi . .	4	—	4	4	—	4	4	—	4	4
		Berettyói . .	5	1	6	6	—	6	6	—	6	6
		Érmelléki . .	6	2	8	6	2	8	8	—	8	8
		Fekete-Körösi	6	—	6	6	—	6	6	—	6	6
		Körösi . . .	8	—	8	9	—	9	14	nő 8b)	22	20
		Sárréti . .	7	1	8	8	—	8	11	nő 1	12	12
		Várad-Olaszi .	4	1	5	6	—	6	5	nő 14	19	9
		összesen 7	40	5	45	45	2	47	54	nő 23	77	65
II.	Békési	Endrödi . .	5	2	7	10	—	10	9	1	10	10
		Gyulai . . .	7	4	11	14	—	14	20	3	23	15
		összesen 2	12	6	18	24	—	24	29	4	33	25
III.	Krasznai	Krasznai . .	5	5	10	11	—	11	12	nő 1	13	12
VI.	Közép-szolnoki	Közép-szolnoki	7	1	8	8	—	8	8	—	8	8
		összesen 2	12	6	18	19	—	19	20	1	21	20
	Az egész egyházmegyében 11		64	17	81	88	2	90	103	28	131	110

a) A nagyvárad-váraljai iskolánál csak összesen van kitéve nincs a jelentésben.

b Nagyváradon a leánykák tanításával 8 apáczanéne foglal-nya, mely 53,000 frt áldoza.

c) Ezen aránytalanság Endrödön még nagyobb, hol egy taní-pedig esik 232!

anügy állása

ében, az 186½-ik évben.

nyelv		A gyermekek száma						Arányok	
vegyes		tanképes volt			tettleg járt			a tanképesek közöl tettleg járt %	egy tanító alatt járt
magy. ném.	magyar tót	fiu	leány	együtt	fiu	leány	együtt		
1	—	89	63	152	86	59	145	95,32	36
—	1	213	186	399	147	138	285	71,42	47
—	—	209	217	426	166	165	331	77,69	41
—	1	264	185	449	191	147	338	75,27	56
1	—	700	639	1339	557	518	1185 a)	88,50	53
—	—	113	143	256	275	219	498	—	41
—	—	269	438	707	98	376	474	67	25
2	2	1857	1871	3728	1520	1624	2956	79,29	38
—	—	1069	978	2047	766	615	1381	67,41	138! c)
—	—	1365	1006	2724	1050	604	1854	67	80
—	—	2434	1984	4771	1716	1219	3235	67,20	98
—	2	405	382	787	332	304	636	80	49
—	—	225	214	439	219	185	401	92	50
—	2	630	596	1226	551	489	1040	84,82	49,5
2	4	4921	4451	9725	3787	3332	7231	74,16	65

száma, mely 110; hány van ezák közt fiu, hány leány, az

excja Szaniszló Ferencz l. sz. nagyváradi püspök alapítvá-

ıképes gyermekek közöl esnék 872 fő, a tettleg járók közöl

7. A várad-olasziban: Ártánd, Bors, Hegyköz-Pályi, Hegyköz-Ujlak, Jákó-Hodos, Szalárd és Száldobágy. = 7.

8. Az endrődiben egy ilyen helység sincs.

9. A gyulaiban csak e három van: Köte-Gyán, Remetház és Tamásda.

10. krasznaiban: Almás, Ipp, Kémer, Lecs mér, Nagyfalu és Zovány. = 6.

Végre 11. a középszolnoki esperességi kerületben a következő hét: Ér-Körös, Ér-Szent-Király, Kusoly, Lele, Ököritó, Szilágy-Szent-Király és Sző-Demeter.

Vagyis: 7+15+13+33+14+32+7+3+6+7=137.

XIII.

ELEMI TANÜGY A NYITRAI RÓMAI KATH. EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN 186$^{1}/_{2}$-BEN

a püspök ö mlga által beküldött munkálatból összeállitotta

Dr. Barsi József.

A nyitrai róm. kath. egyházmegyéből, a püspök kisérő levele mellett, mely 1863. jan. 7-én kelt, rovatokból álló dolgozat küldetett be, mely az elemi tanügyre vonatkozó adatokat tüntetvén elő, a főesperességek fölemlitése nélkül, többnyire még is ezeknek rendén megy helységről helységre, bevezetés és zárszó és az ellenőrzésnek, aláirásnak vagy bármi néven nevezhető hitelesitésnek minden nyoma nélkül.

E gondhiánynak következése az, hogy táblánkon több helyen, különösen a baáni esperességet illető rovatokban, a számokat kérdö jelekkel kellett volna tarkáznunk, mi által az egész tábla végeredménye kétessé van téve. Az emlitett gondhiányból eredt az is, hogy a zsolnai kerületből épen Zsolnáról maradt el a tudósitás. Sok helyen más hézagok is vannak, melyek tetemesek, ugy hogy a beküldött dolgozaton a sorszám nem megy többre 188-nál, mig a mi táblánk 212 helyen mutat ki iskolákat. —

A nyitrai egyházmegye csak Trencsin és Nyitra vármegyékben terjed el. Trencsin vármegye egészen ide tartozik, mig Nyitra vmegyéből egy kis részt a beszterczebányai egyházmegye, legnagyobb részét pedig az esztergami érsekség foglalja magában, és csak a bajmóczi meg a nyitrai járások a Nyitra partjain elterülö egy része tartozik a nyitrai egyházmegyéhez. Csavoj és Valaszka Bela képezik a nyitrai egyházmegye nyitravármegyei határát éjszakon; Berencs ellenben és Mocso-

nok és Berencsnek fiókja Tarany a legszélső helyek dél felé. Fősúlya a nyitrai egyházmegyének e szerint Trencsin vármegyében keresendő, és a mennyiben a tanitás az apostolok egyik főteendőjét képezi, a nagy terjedelmü határmegye helységeiben és irtványain, a mint Morvaország, a sziléziai fejedelemség és egy részt Galicziának határait érintik, az apostoli buzgóságnak és a tanitói áldáshintésnek még bő tér kinálkozik. 212 helyen mutat ki a mi táblánk iskolákat, és e nagy számban főelemi iskolát nem találunk csak Nyitrán, Trencsinben és Zsolnán', s hogy épen a zsolnait ki lehetett hagyni, azt annak jeléül is lehet venni, hogy az illető helyen az iskolák ügye nem igen sokat nyom. Csak két osztályu elemi iskolát is alig találhatni az egész egyházmegyében. Illaván, Pruzsinán, Prichón és Vágh-Beszterczén kivül egyebütt mi nem találtunk ilyent. A többi iskola mind csak egy osztályu és a három főelemit kivéve, a többibe fiuk és leányok vegyest járnak az egész megyében. Zsolna kimaradtát annál inkább sajnálhatni, mert tudtunkra ott reáliskola, meg a néhai Vurum-alapította árvanevelő intézet is létezik.

Táblánk mutatja, hogy az egész megyében elemi tanitás 225 teremben van folyamatban, s ezek közül 199-ben csak tótul foly a tanitás, németül sehol, magyarul csak nyolczban. A magyar vegyül mint tannyelv a tót közé négy helyen, a német pedig a magyarral és tóttal együtt csak a nyitrai meg a trencséni iskolákban van gyakorlatban.

Ezen egyházmegyében huszonhat helyen magán tanitók müködnek, többnyire fiókegyházakban, félre eső kis helységekben és úgynevezett irtványokon. Bérbe vett házban és magán-alku utján megállapitott dijért teljesitik, többnyire minden felügyelet nélkül, a terhes szakmányt, melynek sükere a körülmények mostohaságát tekintve, nagyon kétes.

Országos szempontból, ha van mód a határhegyek lakóival édes anyanyelvökön kivül megismertetni és megkedveltetni az ország nyelvét is, melyre napról napra több szükségök leend, a kisdedóvó intézetekben önként ajánlkozik erre való eszköz, melynek továbbfejtését azután az elemi iskolák gondos ápolásától lehetne várni. —

Az egyházmegyei névkönyvre támaszkodván, helyreállitottuk jelen dolgozatunkban a magyar egyházmegyék ösrégi szervezetét, és beosztottuk az egyes iskolás helyeket esperességi kerületekbe, ezeket pedig főesperességekbe, hogy az áttekintést könnyebbé, és a mi a dologban a fő, az ügy érdekében, gyümölcsözőbbé tehessük.

A főesperességek sora ez: I. székesegyházi, II. gradnai, III. trencsini és IV. zsolnai. Az elsőben esperességi kerület van négy, a másodikban három, a harmadikban nyolcz, a negyedikben végre hét, összesen 22, mint következik.

I. SZÉKESEGYHÁZI FŐESPERESSÉG.

A) Kovarczi esperesség. E kerületben hat anyaegyházban vannak elemi iskolák. Neveik: Appony, Elefánth, Kovarcz, Nyitra-Szerdahely, Szalakúsz és Szolcsan. Mindenikben van elemi tanításnak szánt ház és benne úgynevezett iskolamester; de valamennyi iskola csak egy osztályu és mind vegyes. A tannyelv Szalakúszon magyar és tót, a többi helyeken tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 248, leány 219; együtt 467; tettleg járt 6 tanitó alatt: fiu 146, leány 109, együtt 255 vagy is $54,_{60}\%$, egy tanitó alá 42.

B) Mocsonoki esperesség. E kerületben hat anya és egy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Neveik: Alsó-Köröskény, Berencs, Mocsonok, Nyitra-Ivánka és Üregh; a fiókegyház Mocsonok alá tartozik; neve Királyi. Királyiban nincs az iskolának saját épülete, csak bérbe vett helyen teng, a többi községekben vannak iskolaházak és iskolamesterek. Az iskolák azonban mind csak egy osztályuak és vegyesek. A tannyelv Berencsen és Királyiban magyar; Mocsonokon magyar és tót, a többi helyeken tót. A királyii tanitó mint magán vállalkozó van bemutatva.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 443, leány 448, együtt 891; tettleg járt 9 tanitó alatt, kik közöl egy fő és két segéd tanitó Mocsonokon tanít, fiu 312, leány 259, együtt 571, vagy is 64%; egy tanitóra esik 63. —

C) Nyitrai esperesség. E kerületben hat anya- és négy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak névsora ez: Darázs, Kolon, Nyitra, Nyitra-Gerencsér, Pográny és Zsére; a fiókegyházak ezek: Bodok, Csitár, Molnos és Tormos. Nyitrán, mint az esperesség, főesperesség és az egyházmegye székhelyén, főelemi iskolák vannak négy osztályban fiuk és négy osztályban leányok számára; ott van vasárnapi iskola is, és egyosztályu vegyes iskola a külvárosban. A többi elősorolt helyeken az iskolák csak egy osztályuak és vegyesek. A tannyelv Nyitrán magyar német és tót; Darázson, Molnoson és Tormoson tót; a többi helyeken magyar. A leányokat Nyitrán 4 irgalmas néne és egy segédtanító oktatgatja. Vannak azonkivül Nyitrán magán-nevelő intézetek is.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 691, leány 641, együtt 1332; tettleg járt 18 tanitó alatt: fiu 573, leány 578, együtt 1151, vagy is $86,_{18}\%$, egy tanító alatt 64.

D) Szkacsáni esperesség. E kerülethen nyolcz anya és két fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak névsora ez: Bélicz, Bossan, Chinoran, Koloss, Nyitra-Zsámbokrét, Ó-Krássznó, Szkacsán és Tőkés-Ujfalu. A fiókegyházak: Brogyan és Hradistye. Ó-Krássznó régibb térképeken Széplak neve alatt keresendő. E kerületben az elemi iskolák kivétel nélkül egy osztályuak és vegyesek. A tannyelv széltiben tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 492, leány 440, együtt 932; tettleg járt 14 tanitó alatt: fiu 435, leány 318, együtt 753, vagyis $80,_{79}\%$, egy tanitó alá 53.

II. GRADNAI FŐESPERESSÉG.

(Nyitra és Trencsin megyében.)

A) Baáni esperesség. E kerületben hat anya- és nyolcz fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baán, Nagy-Chlivin, Nagy-Sztriczó, Ribény, Viszocsan és Zay-Ugrócz. A fiókegyházak: Alsó-Naszticz, Biszkupicze, (Püspöki), Felső-Naszticz, Mieszgócz, Ozor, Pecsenéd, Pravoticz és Prúsz. Mieszgócz régibb térképeken Mier-

góczn ak van irva. Baán városában két iskola van, de mind a kettö csak egy osztályú és vegyes. Ugyan ilyenek a kerületben létezö többi iskolák is. Felsö-Naszticzon és Mieszgóczon nincs az iskolának saját háza. Baánban a tannyelv magyar és tót. A fiókegyházakban többnyire csak magántanitók vannak, még olyanokban is, melyekben az iskola számára külön épület áll fenn.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 252, leány 258, együtt 510; tettleg járt 15 tanitó alatt: fiu 268, leány 259, együtt 567.

A látszat szerint e kerületben több gyermek járt iskolákba mintsem tanképes gyermek létezett. A valóság az, hogy a püspöki irodában készült dolgozat a baáni iskolánál tanképes gyermeket nem mutat fel egyet sem; a pruszinál pedig semmi részletet nem közöl, csak az iskolába járt gyermekek számát jegyezvén fel 45-tel, miből nem látni, mennyi volt a fiúk és mennyi a leányok száma. — 45-öt és a baáni 90 tanulót az összes tanulók számából levonván, marad 432, mit az 510-hez viszonyitva $84._{70}\%$ kerül ki, mint a tanképesek és tettleg iskolába jártak közti százalékos arány. Egy tanító alá pedig járt 37 tanuló.

B) Gradnai esperesség. E kerületben hét anya- és tiz fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak következök: Boboth, Dezser, Duþodil, Kis-Gradna, Kosztolna-Miticz, Motesicz és Nagy-Szlatina; a fiókegyházakéi: Boboth-Lehota és Honynyan; Farkaska, Lutov és Podluzsán, Nagy-Gradna, Jasztrabje és Rozson-Miticz, Neporácz-Bossan, Neporácz-Rozson, és Petri-Lehota, Czreno-Lehota, Kraszna és Sipko, Szvinna, Timorácz, (Timorháza) és Trebichova.

E községekben mindenütt vannak elemi iskolák, legalább magándijas tanítókkal. De valamennyi iskola egyosztályu és vegyes, s a tannyelv e vidéken, melyet a trencsinmegyei hivatalos nyelv hegyentul való járásnak nevez, tisztán tót. Több helyütt egy iskolába több fiókegyházból járnak tanulni.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 372, leány 424,

együtt 796; tettleg járt 17 tanító alatt, kik közöl hat magándijas: fiu 226, leány 270, együtt 496, vagyis 62,31%, egy tanító alatt 29.

C) Veszeniczi esperesség. E kerületben tiz anya- és 6 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Csavoi, Divék, Felső-Vesztenicz, Kesseleö-Keö, Kosztolnafalva, Lelócz, Novák, Nyitra-Szucsán, Rndnó és Valaszka-Bela. A fiókegyházak: Dlzsén, Dobrocsna, Nedvidszen, Szecs. Novák-Behota és Alsó-Vesztenicz. Négy fiókegyházban magánosoktól bérelt házakba járnak a gyermekek tanulni s magándijas tanítók fáradoznak velök. A többi helyeken vannak ugyan iskolai épületek és iskolamesterek, de az iskolák mind csak egyosztályúak és vegyesek, s a tannyelv tisztán tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 635, leány 623, együtt 1259; tettleg járt 16 tanító alatt: fiu 429, leány 337, együtt 766, vagyis 60%, egy tanítóra jutott 48 tanuló.

III. TRENCSÉNI FŐESPERESSÉG.

(Trencsén vármegyében.)

A) Trencséni esperesség a Vághon innen. E kerületben kilencz anya- és négy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Apáth-Falva, Beczkó, Missen, Szelecz, Szoblahó, Tepla, Trencsén, Turna és Vágh-Ujfalu. A fiókegyházak: Apáthy, Baróth-Lehota, Kubra és Teplicz, Baróth-Lehotán, Kubrán és Vágh-Ujfaluban bérelt szálláson és magándijas tanítók alatt kapnak oktatást a gyermekek; a többi helyeken az iskolának saját háza van és rendes tanítója. Az iskolák azonban mind csak egyosztályuak és vegyesek, az egy Trencsént kivéve, hol négyosztályu főelemi iskola van fiuk számára, és külön iskola leányok számára, s a kettő mellett van még egy harmadik egyosztályu vegyes. A trencsini elemi iskolákban a tannyelv magyar német és tót, a többi helyeken csak tót. Trencsénban 2 osztályi vasárnapi iskola is, iparos tanulók számára.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 616, leány 555.

együtt 1171; tettleg járt 17 tanító alatt: fiu 548, leány 336, együtt 884 vagy is $75,_{49}$%; egy tanító alatt 52.

B) Trencséni esperesség a Vághon túl. E kerületben nyolcz anya- és hat fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bossácza, Driethoma, Kochanócz, Morva-Lieszkó, Orechó, Szkala és két Szucsa, Alsó és Felső; a fiókegyházak: Hrabovka, Kosztolna, Melcsicz és Nagy-Zablát, azután drietomai és morva-lieszkói irtványok. E két utóbbiban még nincs az iskolának rendes alapja, bérbe vett magánházaknál magán tanitók tanítgatnak. A mi iskola e kerületben létezik, az mind csak egyosztályú és vegyes, a tannyelv bennök kivétel nélkül tót.

A tanképes gyermekek száma: fiu 658, leány 647, együtt 1305; tettleg járt 19 tanitó alatt: fiu 455, leány 433, együtt 888, vagyis 68%; egy tanitó alatt 59.

C) Illavai esperesség. E kerületben csak öt anyaegyházban vannak elemi iskolák. Neveik ezek: Dubnicza, Illava, Koszsza, Poruba és Zliechó. Az illavai iskola kétosztályu, a többiek csak egyosztályuak és valamennyi vegyes, tót tannyelvvel. Mindenütt van az iskola számára saját épület és abban iskolamester.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 340, leány 319, együtt 659; tettleg járt öt tanitó alatt: fiu 314, leány 263, együtt 577, vagy is $87._{58}$%; egy tanító alatt 115.

D) Jeszeniczi esperesség. E kerületben hat anyaegyház van elemi iskolákkal. Neveik: Beszterczc-Váralya, Hornyó- vagy Felső-Hlboka, Kis-Jeszenicz, Marikova, Popradnó és Ugyicza. Beszterczeváraljának vagy Podhragynak nincs még iskolaháza, de tanítója rendes, ki azonban, mig az iskolát felépitik, bérben lakik. A többi helyeken saját épülete van az iskolának, és lakása benne a mesternek; de az iskolák mind csak egyosztályuak és vegyesek s a tannyelv bennök tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 733, leány 599, együtt 1332; tettleg járt 6 tanitó alatt: fiu 679 leány 549, együtt 1228, vagy is 92_{19}%; egy tanitó alá 204!

Egyenkint is érdemes elősorolni az egyes tanitó alá járt

gyermekek számát, mely valóban rendkivül nagy. Beszterczé-Váralyán járt egy tanitó alá 139; Hlbokán 117; Jesszeniczen 157, Marikován 193, Popradnón 490, végre Ugyiczán 142.

E) Pruszkai esperesség. E kerületben hat anya- és kilencz fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak nevei: Bolessó, Lednicz, Nemsova, Pruszka, Rovnye és Vöröskeö, a fiókegyházak: Alsó-Breznicza, Felső-Breznicza, Duló és Ujfalu, Krivoklad, Kvassó, Mikusócz, Podhragy, Szrnye és Tuchina. Alsó-Brezniczán, Kvassón és Tuchinán az iskolának még sem épülete sem rendesen alapitott mestere nincsen, a többi helyeken mindenütt van iskolának szánt épület és abban mester; de az iskolák mind egy osztályuak és vegyesek és a tannyelv tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 863, leány 685, együtt 1548; tettleg járt 15 tanitó alatt: fiu 600, leány 530, együtt 1130 vagyis 73%; egy tanitóra jutott 75 tanuló.

F) Pruzsinai esperesség. E kerületben hat anya- és egy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak sora ez: Bellus, Kocskócz, Podszkal (Egyházas-Nádas), Pruzsina, Szlopna és Viszolaj. Az egyetlen iskolás fiókegyház Mojthin. A bellusi iskola kétosztályu, de saját épülete nincsen, hanem mind ez, mind pedig a szlopnai bérbe vett házban tartatik, a többi iskolának saját épülete van, azonban mind egyosztályuak és valamennyi vegyes. A tannyelv csak tót.

A tanképes gyermekek száma: fiu 528, leány 507, együtt 1035; tettleg járt 9 tanitó alatt: fiu 318, leány 311, együtt 628, vagyis $60._{67}$%; egy tanitóra esik 70.

G) Puchói esperesség. E kerületben öt anya- és két fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak Laáz, Lisza, Lúky, Puchó és Zubák; a fiók egyházak: Dohnyán és Rieka. Mindenütt van elemi oktatásnak szánt épület és alapitványozott mester, de az iskolák, a puchóit kivéve, mely két osztályu, csak egy osztályuak és vegyesek, a tannyelv tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 330, leány 356,

összesen 686; tettleg járt 8 tanitó alatt: fiu 320, leány 295, együtt 615, vagyis $89,_{63}$%, egy tanitó alá járt 77.

H) Vágh-beszterczei esperesség. Az egész egyházmegyében ez a kerület a legkísebbik. Csak négy anyaegyházat foglal magában, és csak ezekben vannak elemi iskolák. Neveik: Precsín, Predmér, Szulyó és Vágh-Beszterczе. A vágh-beszterczei iskola kétosztályu, de csak egy tanitóval, a többiek csak egy osztályuak és valamennyi vegyes. A tannyelv itt is csak tót.

A tanképes gyermekek száma volt; fiu 262, leány 245 együtt 507; tettleg járt négy tanító alá: fiu 247, leány 235, együtt 482, vagyis 95%, egy tanitónak jut 120.

IV. ZSOLNAI FŐESPERESSÉG.

(Trencsin vmegyében.)

A) Bittsei esperesség. E kerületben hét anyaegyházban vannak elemi iskolák. Neveik: Bittse, Dlhopole, Kollarovicz, Nemes-Kotessó, Petrovicz, Rovne és Styávnik. Az iskolák mind e helyeken csak egyosztályuak és vegyesek, s a tannyelv mindenütt tót.

A tanképes gyermekek száma elég nagy volt, ugymint fiu: 1244, leány 1292, együtt 2536; de tettleg 9 tanító alatt nem járt csak: fiu 517, leány 488, együtt 1005, vagyis $39,_{62}$%, egy tanítóra még is jutott 111 tanuló. Bittsén még több jutott egyre, mert ketten lévén, összesen 380 növendéket tanítottak, mi fejenként 190 tanulót tesz.

B) Csattczai espresség. E kerületben tiz anyaegyház van, mindenik elemi iskolával. Neveik: Csattcza, Cserne, Javornik-Cserne, Oszadnicza, Rakova, Szkalité, Staskov, Turzófalva, Viszoka és Zákopcse. Az elemi iskolák itt is kivétel nélkül csak egy osztályuak és vegyesek, a tannyelv pedig tót.

A tanképes gyermekek száma itt még nagyobb volt, mint a bittsei kerületben, úgymint: fiu 1779, leány 1742, együtt 3521; de tettleg még kevesebb járt 14 tanitó alatt, mint amott, t. i. fiu 631, leány 510, együtt 1141, vagyis csak $32,_{40}$%, egy tanitóra mégis jutott 81.

C) Kiszuczai esperesség. E kerületben hat anya- és egy fiók egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Brodno, Divina, Kiszucza-Ujhely, Neszlusa, Ochodnicza és Uj-Krásznó. A fiókegyházak: Dubje, Lehota és Radala Kisucza-Ujhelybe küldik gyermekeiket tanulni, a Nagy és Kisrudna nevü fiókegyházaknak Nagy-Rudnán van iskolájok. Mind ezen iskolák azonban csak egyosztályuak s vegyesek s a tannyelv tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 542, leány 432, együtt 974; tettleg járt 9 tanitó alatt: fiu 320, leány 309, együtt 629, vagyis $64,_{57}$%, egy tanítóra jut 70.

D) Ó-beszterczei esperesség. E kerületben csak négy anyaegyház van, mindenik elemi iskolával és tanítóval. Neveik: Lutissa, Riecsnicza, Ó-Besztercze és Uj-Besztercze. Az iskolák csak egy osztályuak és vegyesek, tót tannyelvvel.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 294, leány is 294, együtt 588; tettleg járt 4 tanító alatt: fiu 108, leány 97, együtt 205, vagyis $34,_{86}$%; egy tanitóra jut 51 tanuló.

E) Rajeczi esperesség. E kerületben hat anya- és két fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Csicsman, Domaniss, Facskó, Frivald, Konszka és Rajecz; a fiókegyházak Kö-Poruba és Sztranszke. A rajeczi iskola két osztályu két tanítóval, de vegyes, a többiek mind csak egyosztályuak és szintén vegyesek, a tannyelv egyedül tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 578, leány 528, együtt 1106; tettleg járt 9 tanitó alá: fiu 410, leány 283, együtt 693, vagyis $62,_{65}$%, egy tanító alá 77.

F) Varnai esperesség. E kerületben hat anya- és négy fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Bela, Teplicza, Terchova, Tiszina, Vadicsó és Varin vagy Varna; a fiókegyházak: Gbelan, Krásznyan, Nedecza és Nezbud-Lucska. Ezekben a tanitás magándijas tanitókra van bizva, kik bérelt helyeken gyüjtik magokhoz a tanulókat. Az anyaegyházakban van az iskolák számára saját épület és rendesen alapitott is-

kolamester, de az iskolák mind csak egyosztályuak és vegyesek, s a tannyelv tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 1179, leány 762, együtt 1941; tettleg járt 11 tanító alá: fiu 708, leány 350, együtt 1058, vagyis $54,_{50}$%, egy tanitóra jut átlagosan 96.

G) Zsolnai esperesség. E kerületben hét anya- és nyolcz fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bittsicza, Hricsó, Lietava, Roszina, Sztrecsen, Visnyove és Zsolna; a fiókegyházak: Baánfalva, Szvinna, Sztranyavi, Sztrazsov, Trnove, Túró, Zavada és Závodje. Hogy a püspöki táblákból Zsolna kimaradhatott, az leginkább mutatja, hogy azok a kimutatások, melyeket a helybeli iskolaigazgató készit, az alesperes mint első felügyelő aláirt, a főesperes pedig mint főfelügyelő összegyüjt és a püspöknek mint főpásztornak nyujt be áttekintés, tudomásul vétel és további intézkedés végett, sokkal jobbak és hasznavehetőbbek, mint melyeket a püspöki irodában napszámos-féle ember, kinek az iskolákra és a nép sarjadékára semmi gondja, összeirogat — jól, roszul, ellenőrség és felügyelet nélkül, minek egyik következése azután az, hogy egyetlen egy helynek kimaradása az egész dolgozatra rásüti a tökéletlenség bélyegét azon erkölcsi elv szerint, mely mondja: Bonum ex integra causa, malum ex quolibet defectu.

A zsolnai iskoláról tehát a többiek sorában nem beszélhetünk. A mit róla más uton tudunk, azt szintén már elmondtuk.

A többi kerületben létező iskolák mind egyosztályuak és vegyesek, a tannyelv pedig tót.

A tanképes gyermekek száma volt: fiu 648, leány 622, együtt 1270; tettleg járt 15 tanitó alatt, kik közöl 4 magán vállalkozó: fiu 484, leány 386, együtt 870; vagy is $68,_{50}$%, egy tanítóra jut 87 tanuló.

A nyilvános ele-

a nyitrai r. kath. egyházme-

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Iskolai helyiség			Tanítók számá		
			anya	fiók	együtt	saját	bérelt	együtt	fő	al	együtt
I.	Székes-egyházi	Kovarczi	6	—	6	6	—	6	6	—	6
		Mocsonoki	6	1	7	6	1	7	7	2	9
		Nyitrai	6	4	10	10	—	10	13	5	18
		Szkacsányi	8	2	10	10	—	10	10	4	14
		összesen 4	26	7	33	32	1	33	36	11	47
II.	Gradnai	Baáni	6	8	14	12	2	14	15	—	15
		Gradnai	7	10	17	16	1	17	17	—	17
		Veszteniczi	10	6	16	12	4	16	12	4	16
		összesen 3	23	24	47	40	7	47	44	4	48
III.	Trencséni	Trencséni a Vágon innen	9	4	13	16	1	17	10	8	18
		Trencséni a Vágon túl	8	6	14	12	2	14	13	2	15
		Illavai	5	—	5	5	—	5	5	—	5
		Jeszeniczi	6	—	6	5	1	6	6	—	6
		Pruszkai	6	9	15	12	3	15	15	—	15
		Pruzsinai	6	1	7	5	2	7	7	2	9
		Puchói	5	2	7	7	—	7	7	1	8
		Vág-Beszterczei	4	—	4	4	—	4	4	—	4
		összesen 8	49	22	71	66	9	75	67	8	75
IV.	Zsolnai	Bittsei	7	—	7	7	—	7	7	2	9
		Csatteczai	10	—	10	9	1	10	10	4	14
		Kiszucza-Ujhelyi	6	1	7	7	—	7	8	1	9
		Ó-Beszterczei	4	—	4	4	—	4	4	—	4
		Rajeczi	6	2	8	8	—	8	9	—	9
		Varnai	6	4	10	6	4	10	11	1	11
		Zsolnai [1])	7	8	15	9	6	15	10	—	10
		összesen 7	46	15	61	50	11	61	58	8	66
		Az egész egyházmegyében 22	144 [3])	68	212	188	28	216	205	31	236

[1]) A zsolnai esperesség székhelye, Zsolna, a beküldött kimutatásból kimaradt.

[2]) Miután e kerületben a tanképes gyermekek közöl csak fele sem jár iskolába.

[3]) A megyei névtárakban 145 áll. A különbség onnan ered, hogy azokban a 65. l. csak ez áll: „Penes quamlibet Parochiam adest Schola Trivialis cum suo

mi tanügy állása

gyében, az 186½-ik évben.

Tantermek száma	A tannyelv: tiszta: magyar	tiszta: tót	vegyes: magy. tót	vegyes: egyéb vegyület	A gyermekek száma: tanképes volt: fiu	tanképes volt: leány	tanképes volt: együtt	tettleg járt: fiu	tettleg járt: leány	tettleg járt: együtt	Arányok: A tanképesek közül tettleg járt %	egy tanító alatt járt
6	—	5	1	—	248	219	467	146	109	255	54,60	42
7	2	4	1	—	443	448	891	312	259	571	64	63
18	6	3	—	m.n.t. 9	691	641	1,332	573	578	1,151	86,18	64
10	—	10	—	—	492	440	932	435	318	753	80,79	53
41	8	22	2	9	1,874	1,748	3,622	1466	1264	2,730	78,13	58
15	—	13	2	—	252	258	510	268	254	567	84,70	37
17	—	17	—	—	372	424	796	226	270	496	62,31	29
16	—	16	—	—	635	623	1258	429	337	766	60	48
48	—	46	2	—	1,259	1,305	2,564	923	861	1,829	71,35	38
17	—	12	—	5	616	555	1,171	548	336	884	75,49	52
14	—	14	—	—	658	647	1,305	455	433	888	68	59
5	—	5	—	—	340	319	659	314	263	577	87,58	115
6	—	6	—	—	733	599	1,332	679	549	1,228	92,19	204
15	—	15	—	—	863	685	1,548	600	530	1,130	73	75
8	—	8	—	—	528	507	1,035	318	311	629	60,67	70
8	—	8	—	—	330	356	686	320	295	615	89,63	77
5	—	5	—	—	262	245	507	247	235	482	95	120
78	—	73	—	5	4,330	3,918	8,248	3481	2952	6,433	78,16	85
7	—	7	—	—	1,244	1,292	2,536	517	488	1,005	39,62	111
11	—	11	—	—	1,779	1,742	3,321	631	510	1,141	32,40	81
8	—	8	—	—	542	432	974	320	309	629	64,57	70
4	—	4	—	—	294	294	588	108	97	205	34,86	51
8	—	8	—	—	578	528	1,106	410	283	693	62,65	77
10	—	10	—	—	1,179	762	1,941	708	350	1,058	54,50	96
10	—	10	—	—	648	622	1,270	484	386	870	68,50	87
58	—	58	—	—	6,264	5,672	11,936	3178	2423	5,601	47,15	84 [2])
225	8	199	4	14	13,727	12,638	26,365	9048	7500	16,593	62,93	70

annak daczára, hogy föelemi iskolája, reáltanodája és árvanevelő intézete van.
és mégis 84 tanuló esik egy-egy tanítóra, önként világos, hogy a tanítók száma csekély·
Nyitrán két plébánia van kitéve. Az alsó elemi iskolákról az 1861-ki névkönyvben
Ludimagistro et in pluribus etiam locis filialibus."

XIV.

MAGYARORSZÁG MALOMIPARA.

Közleményeinkben már figyelmeztettünk a müipar azon ágára, mely hazánkban örvendetes fejlődésnek indult, t. i. a malomiparra. Most a ngú magyar kir. Helytartótanácstól a hazánkban 1863-ban működésben volt malmaknak kimutatását vettük, melyet ezennel közzétenni sietünk, annyival is inkább, minthogy ez, tudtunkra, az első hivatalos adatokon alapuló kimutatás, mely napvilágot láthatott.

Törvényhatóság neve	A malom minősége: gőz	mü	patak	száraz	szél	hajó	Összesen hány kövön őrölnek
1. Abauj[1]) vármegye	1	3	108	—	—	—	226
2. Arad „	12	3	188	141	4	145	633
3. Árva „	—	—	162	—	—	—	207
4. Bács-Bodrog „	9	—	13	1253	38	397	1,833
5. Baranya „	3	1	568	15	—	177	954
6. Bars „	—	1	165	2	—	40	330
7. Békés „	5	—	—	361	46	—	545
8. Beregh „	2	—	107	111	—	27	319
9. Bihar „	4	3	438	563	11	1	1,227
10. Borsod „	2	2	126	10	1	24	843
11. Csanád „	2	—	—	178	6	66	266
12. Csongrád „	3	1	—	192	67	171	483
13. Esztergam „	3	—	30	4	—	78	141

[1]) Minthogy a Kis-Hernád (Bársonyos) folyón 14 patakmalom több év óta nem öröl, azért őrlő köveik száma ki nem tétetett, helyre állíttatásuk most történik.

Törvényhatóság neve	A malom minősége						Összesen hány kövön őrölnek
	gőz	mü	patak	száraz	szél	hajó	
14. Fehér[1]) vármegye . . .	6	1	93	73	5	128	421
15. Gömör-Kis-Hont vmegye .	1	1	212	5	—	—	476
16. Győr vármegye	1	—	21	31	4	154	235
17. Heves-Szolnok vármegye .	2	1	166	253	17	173	805
18. Hont „ .	1	—	195	8	1	16	282
19. Komárom „ .	3	—	48	18	4	125	264
20. Közép-Szolnok „ .	—	—	78	96	—	46	261
21. Krassó „ .	4	16	410	4	1	31	758
22. Kraszna „ .	—	—	136	6	—	—	199
23. Liptó . .	—	—	139	—	—	—	226
24. Mármaros „ .	—	—	492	1	—	—	701
25. Mosony „ .	2	1	15	4	3	60	146
26. Nógrád „ .	4	2	224	70	2	6	469
27. Nyitra[2]) „	2	3	546	9	—	262	1,184
28. Pest Pilis Solt „ .	3	1	139	367	22	351	1,102
29. Pozsony „ .	—	7	230	—	1	331	770
30. Sáros „ .	—	1	227	—	—	—	364
31. Somogy „ .	8	—	800	123	2	92	674
32. Soprony „ .	2	1	160	12	2	2	470
33. Szabolcs „ .	2	—	11	713	9	12	793
34. Szatmár „ .	3	—	134	402	2	153	801
35. Szepes „ .	—	1	204	—	—	—	352
36. Temes „ .	6	1	86	448	2	142	810
37. Tolna „ .	4	1	220	149	—	163	614
38. Torna „ .	—	—	37	—	—	—	67
39. Torontál „ .	4	1	4	1048	11	90	1,277
40. Trencsén „ .	—	1	544	—	—	42	726
41 Turócz „ .	—	—	123	—	—	—	163
42. Ugocsa „ .	—	—	73	3	—	61	154
43. Ungh „ .	—	1	116	10	—	—	219
44. Vas „ .	2	—	291	43	1	38	792

[1]) A battai hajómalmok ezen megye kimutatásába azért nem vétettek fel, mivel azok Tököl községnél levén a pesti Dunán felállítva, Pest megyében összeirandók; azonban a pest-megyei részletes kimutatásban nem mondatik, vajjon az ott Tököl helységnél összeirt 4 hajómalom — s illetőleg azok közől hány — Batta községé?

[2]) A szakolczai szbiró járása kimutatásában a holicsi és kopcsáni patak malmoknak száma nincs kitéve.

Törvényhatóság neve	A malom minősége: gőz	mű	patak	száraz	szél	hajó	Összesen hány kövön őrölnek
45. Veszprém vármegye	5	2	300	26	8	—	581
46. Zala „	2	—	312	8	—	363	1,004
47. Zaránd[1]) „	—	—	338	—	—	—	390
48. Zemplén „	1	4	208	121	5	19	545
49. Zólyom „	—	—	93	—	—	—	178
Összesen	114	61	8825	6881	270	3986	26,775
50. Jász Kun kerület	—	4	15	394	181	9	946
51. Hajdu „	—	—	—	253	9	—	273
52. Kővár vidéke	—	—	107	1	—	22	175
53. Szepesi XVI. város	1	—	16	—	—	—	122
Összesen	1	4	138	648	190	31	1,516
54. Arad sz. k. város	8	—	—	7	—	19	50
55. Bakabánya sz. k. város	—	—	4	—	—	—	6
56. Bártfa „ „ „	—	—	5	—	—	—	18
57. Bazin „ „ „	—	1	7	—	—	—	18
58. Bélabánya „ „ „	—	—	3	—	—	—	4
59. Beszterczebánya[2]) sz k. város	—	—	—	—	—	—	28
60. Breznobánya sz. k. város	—	1	6	—	—	—	25
61. Buda[3]) „ „ „	4	—	1	—	—	65	230
62. Debreczen „ „ „	1	—	—	1	—	—	91
63. Eperjes „ „ „	—	—	2	—	—	—	16
64. Esztergom „ „ „	—	—	1	—	—	6	9
65. Felsőbánya „ „ „	—	—	4	1	—	—	12
66. Győr[4]) „ „ „	1	—	—	1	—	—	7
67. Kassa[5]) „ „ „	—	1	—	—	—	—	34
68. Kecskemét „ „ „	1	—	—	80	2	—	89
69. Késmárk „ „ „	—	—	2	—	—	—	12

[1]) A részletes kimutatásban külön rovatban 200 „vizi“ malom volt kitéve, melyek e kimutatásban a patakmalmok közé számittattak.

[2]) Beszterczebányánál a malmok száma nincs kitéve.

[3]) Berger Lajos gőzmalma a részletes kimutatás készitésekor nem volt müködésben, azért számba se vétetett, de most már ujra müködik.

[4]) A részletes kimutatásban az „észrevételek“ rovata alatt levő jegyzet szerint Győr városában molnárczéh van, melynek 35 hajómalma ugyanannyi őrlőkővel az ugynevezett Öregdunán s a mosonyi Kisdunán helyezvék s tehát az illető szolgabirák által mint járásaikban levők összeirandók; de vajjon összeirattak-e az illetők által, az sem Győr, sem pedig Mosony vmegye kimutatásából ki nem tünik.

[5]) Kassánál a patakmalmok száma a részletes kimutatásban nincs kitéve.

Törvényhatóság neve	A malom minősége						Összesen hány kövön őrölnek
	gőz	mű	patak	száraz	szél	hajó	
70. Kismarton sz. k. város	—	—	3	—	—	—	7
71. Kisszeben „ „ „	—	—	3	—	—	—	12
72. Komárom[1]) „ „ „	—	—	—	—	—	—	83
73. Korpona „ „ „	—	—	7	—	—	—	10
74. Kőszeg[2]) „ „ „	1	1	7	—	—	—	31
75. Körmöczbánya sz. k. város	—	—	4	—	—	—	11
76. Libetbánya „ „ „	—	—	4	—	—	—	6
77. Lőcse „ „ „	—	—	7	—	—	—	16
78. Modor „ „ „	—	—	12	—	—	—	24
79. Nagybánya „ „ „	—	—	4	—	—	—	16
80. Nagyszombat „ „ „	—	—	3	—	—	—	9
81. Nagyvárad[3]) „ „ „	1	—	2	—	—	—	11
82. Pécs „ „ „	8	—	26	—	—	—	29
83. Pest[4]) „ „ „	4	—	4	—	—	48	116
84. Pozsony „ „ „	4	1	7	—	—	84	68
85. Selmeczbánya „ „ „	—	—	8	—	—	—	13
86. Soprony „ „ „	2	—	10	—	2	—	30
87. Szabadka „ „ „	1	—	—	207	2	—	216
88. Szakolcza „ „ „	—	—	7	—	1	—	15
89. Szatmár Németi[5]) sz. k. város	—	—	—	34	—	18	51
90. Szeged „ „ „	2	—	—	3	8	71	104
91. Székesfejérvár „ „ „	—	—	3	—	—	—	12
92. Szent György „ „ „	—	—	5	—	—	—	7
93. Temesvár „ „ „	3	—	11	—	—	—	43
95. Trencsén „ „ „	—	—	12	—	—	5	17
95. Újbánya „ „ „	—	—	6	—	—	—	22
96. Újvidék „ „ „	—	—	4	8	—	18	35
97. Versecz „ „ „	1	—	—	15	—	—	36
98. Zilah „ „ „	—	—	13	5	—	—	24
99. Zólyom „ „ „	—	—	3	—	—	—	10
100. Zombor „ „ „	—	—	—	75	—	—	82
Összesen	32	5	210	437	15	284	1,815

[1]) Komáromnál a malmok száma és minősége a részletes kimutatásban nincs kitéve.

[2]) Kőszegnél a 80 lóerejü és nemsokára müködendő második gőzmalom köveinek száma a részletes kimutatásban nincs kitéve.

[3]) A nagyobbszerü szeszgyárak mellett szárazmalmok is léteznek, de ezek csak a szeszgyárak darával ellátására használtatnak.

[4]) A gőzmalmok közől egy hengereken jár, mely 40 kő gyanánt számitható, e 40 kő az összes őrlő kövek rovatába beszámittatott.

[5]) A szárazmalmak közől egynek nincs őrlőköve.

Ruszt sz. k. városnak 1863-dik évi 69,902 helytt. számmal jelzett jelentése szerint azon város területén gabnamalom nem létezik.

A temesvári kereskedelmi s iparkamara 1863-dik évi 43,025 helytt. számmal jelzett jelentésében felsorolt temesvári Szabadi Manó, Hebermeyer és Schlichting-féle gőzmalmok Temesvár sz. k. város, — a gyarmatai, oláh-sz.-mihályi, lippai, vingai és sipesi gőzmalmok Bács-Bodrog vármegye; a tóbai, zsombolyi, partosi és nagykikindai gőzmalmok Torontál vármegye; az oraviczai, balduri, ebendorfi és 2 gribestyei gőzmalmok pedig Krassó vármegye malmai közé számitattak. Egyszersmind megjegyeztetik, hogy a fentidézett helytt. szám alatt előforduló temesvári Schlichting-féle, ugy szintén a verseczii, rasztinai és nagy-kikindai gőzmalmok őrlő köveinek száma a részletes kimutatásokban kitéve nem lévén, azok ezen összetes kimutatásba sem vétethettek föl.

Ezen, mint a jegyzetekből kitünik, nem egészen tökéletes kimutatás szerint Magyarországban 1863-ban müködésben volt összesen:

147 gőzmalom	7966 szárazmalom
70 műmalom	475 szélmalom
9178 patakmalom	4801 hajómalom, s mindezen

malmokban összesen 30,106 őrlőkő volt.

A pesti heugermalom évenkint egyremásra 280,000 mérő gabnát őröl fel, hengerét mint láttuk, 40 kővel teszik egyenértéküvé; egy-egy köre tehát 7000 mérő gabona esnék. Azonban a közönséges malmok nem képesek annyit felőrölni, de egyremásra talán 2000 mérőt mégis számithatunk egy körre. E szerint a kimutatott 30,106 őrlőkövön évenkint 60.212,000 mérő gabona őröltetnék fel.

Legtöbb gőzmalom Arad megyében van, t. i. 15, azután Pest-Pilis-Solt megyében, t. i. 12. Ezek után következnek a gőzmalmok számára nézve: Bács-Bodrog (9), Temes (9), Somogy (8), Baranya (6), Fehér (6) Bihar és Békés (5), Krassó, Torontál, Pozsony (mindegyikben 4). Legtöbb őrlőkő Bács-Bodrog és Pest-Pilis-Solt megyékben van, amott 1833, emitt 1498; azután Bihar (1318) Torontál (1277), Nyitra (1184), Zala (1004), Baranya (983), Temes (853), Pozsony (838) Szatmár (801) megyék következnek.

XV.

A KORONA ÉS KAMARA-JÓSZÁGOK.

A cs. k. miniszterium által a birodalmi tanács számára kiadott „Erlaeuterungen zum Staats-Voranschlage für die Finanzperiode 1864.“ czimü kimutatásokban sok érdekes adatot találunk. Ezekből közöljük most azokat, melyek a magyar korona területén létező korona és kamarai birtokokra vonatkoznak. A kimutatások a pénzügyi közigazgatási kerületek szerint vannak egybeállitva.

Kerület	Épület, kert	Szántó, kaszáló	Legelő	Mocsár, tó	Más termő ter.	Terméketlen	Összesen
	katasztralis holdakban						
Budapesti.							
1. Ó-Buda és Visegrád, földbirtok és haszonvételek[1]	54	4,114	122	22	1345	3280	8,937
2. Diós - Győr, koronai földbirtok s haszonvételek	238	8,141	3,606	—	—	288	12,273
3. Szolnok, kamarai birtok, haszonvételek s hidvám	—	—	—	—	—	—	—
4. Mezőtúr, kamarai földbirtok s haszonvételek[2]	—	—	—	—	—	—	—
5. Tóthvárad, kamarai földbirtok s haszonvételek	—	2,208	7,761	—	2809	—	11,778

[1]) Azonkivül még 7380 hold közös legelő.
[2]) Jelentéktelen s nem tudni mennyi.

Kerület	Épület, kert	Szántó, kaszáló	Legelő	Mocsár, tó	Más termő tér	Terméketlen	Összesen
	kataszt	ralis	hol	dak	ban		
6. Esztró, (részes) kamarai birtok s haszonvételek[1])	—	—	—	—	—	—	—
7. Avas, (részes) kamarai b. s haszonvételek[1])	—	—	—	—	—	—	—
8. N. és K. Bajom, kamarai b. s haszonvételek[1])	—	—	—	—	—	—	—
9. Zaránd, kamarai földb. s haszonvételek[2]) . .	—	—	—	—	—	—	—
10. Kővár, kamarai földb. s haszonvételek[3]) . .	—	—	—	—	—	—	—
11. Oszla, Csegő,Ároktő, tiszai átvágások, földb. s haszonvételek[4]) . .	—	—	—	—	—	—	—
12. Arad, hidvám . . .	—	—	—	—	—	—	—
13. Arad, számtartósági épület s hidépitési szertár	—	—	—	—	—	—	—
14. Budapest, kamarai épületek	—	—	—	—	—	—	—
15. Buda, Hinkaféle ház	—	—	—	—	—	—	—
17. Pest, Baromgyógyintézet épülete[5]) . . .	—	—	—	—	—	—	—
Pozsonyi.							
18. Hradek, kamarai földbirtok s haszonvételek	59	1,861	14,344	140	13	3823	20,240
19. Likava, kamarai földbirtok s haszonvételek	26	1,025	4,793	56	4	236	6,140
20. Karkócz hídvám . .	—	—	—	—	—	—	—
21. Árva a (kamara részes[6])	—	—	—	—	—	—	—

[1]) Jelentéktelen s nem tudni mennyi.
[2]) A dévai koronauradalomban van foglalva.
[3]) A décsi koronauradalomban van foglalva.
[4]) Még nincsen fölvéve.
[5]) A 13—17. szám alatti tárgyak még nincsenek fölmérve.
[6]) Az árvai uradalom kamarai része még nem ismertetik.

Kerület	Épület, kert	Szántó, kaszáló	Legelő	Mocsár, tó	Más termő tér	Terméketlen	Összesen
	katasztralis holdakban						
Sopronyi kerület.							
22. Nagy Csömöte és Söpte kamarai földbirtok és haszonvételek . .	—	—	—	—	—	—	—
Kassai.							
23. Keczer Peklin, Licsérd, kamarai földbirtok s haszonvételek . . .	—	449	26	—	—	—	475
24. Sóvár, gazdaság, földbirtok s haszonvételek	—	300	2,000	—	300	—	3,600
25. Vörösvágás, Peklin, opálbányák . . .	—	—	—	—	—	—	—
26. Ungvár, kamarai földbirtok, s haszonvételek	47	1,544	86	—	—	—	1,677
27. Ungvár, vasbányák .	—	—	—	—	—	—	—
28. Munkács (Várpalánka) kir. javadalmak . .	—	—	—	—	—	—	—
29. Tisza medre, földbirtok¹)	—	—	—	—	—	—	—
Mármarosi							
30. Huszt, kamarai földbirtok s haszonvételek .	—	354	1,436	—	—	—	1,790
31. Királymező, kamarai földbirtok s haszonvételek	—	223	3,[illegible]57	—	—	—	3,580
32. Kőrösmező, kamarai földbirtok s haszonvételek	—	395	12,336	—	—	—	12,731
33. Rahó, kamarai földbirtok s haszonvételek	—	193	1,141	—	—	—	1,334
34. Vizsó, kamarai földbirtok s haszonvételek .	—	982	100	—	—	—	1,082
35. Tisza-Ujlak, kamarai földbirtok s haszonvételek	..	215	122	—	—	—	337
36. Sziget, gazdaság . .	—	2,294	194	—	—	—	2,488

¹) Területe még nincs megállapitva.

Kerület	Épület, kert	Szántó, kaszáló	Legelő	Mocsár, tó	Más termő tér	Terméketlen	Összesen
	kataszteri holdakban						
Temesi.							
37. Tiszai korona kerület, peres földbirtok . .	—	—	284,010	—	—	—	284,010
38. Nagy-Kikinda és Vinga¹) peres földbirtok .	—	—	114,249	—	—	—	114,249
39. Ferencz-csatorna . .	—	1,172	84	—	54	—	1,310
40. Almás, (szálladék) földbirtok	—	—	—	—	—	—	—
Magyarországban összesen . .	424	25,470	449,767	218	3525	7627	487,031
Horvát-Szlavonország.							
41. Fucsine, Verbosco, s Hreljin-Vinodol-Buccari, földbirtok s uradalmi haszonvételek²) . .	6	290	5,435	30	—	150	5,911
Erdély.							
42. Déés, földbirtok s haszonvételek . . .	13	4,347	2,222	—	1	548	7,131
43. Déva, földbirtok s haszonvételek . . .	3	2,304	408	—	—	48	2,763
44. Krakó, földbirtok s haszonvételek . . .	180	857	4	—	14	18	1,073
45. Pócstelke, földbirtok .	15	184	2	—	—	3	204
46. Vizakna földbirtok³) .	—	—	—	—	—	—	—
47. Kolos, földbirtok³) . .	—	—	—	—	—	—	—
48. Érkávás	—	332	—	—	10	13	355
49. Thorda	1	595	2,004	—	—	22	2,622

¹) A 38. és 36. alatti földterületek mostani miveltetési állapotja részles nem ismeretes mindazáltal a községeknek alkalmasint csak mint legelők adatnak át. A tiszai koronakerületben a kamara még a kamara még azonkivül 50,000 holdra tart igényt e közös legelőből.

²) Azonkivül még 19000 hold közös hegyi legelő.

³) Kiterjedése nem ismeretes, mindenesetre jelentéktelen.

Kerület	Épület, kert	Szántó, kaszáló	Legelő	Mocsár, tó	Más termő tér	Terméketlen	Összesen
	katasztralis holdakban						
50. Déésakna, Miszt-Magyaros, Görgény-Sz.-Imre, Kötke, Bocrfalva, Mikola, Magyar-Lápos, Oláh-Lápos, Tökés	—	—	—	—	—	—	—
51. Enyed-Halmágy[1]) földbirtok	—	—	—	—	—	—	—
52. Parajd, italmérési jog	—	—	—	—	—	—	—
53. Maros-Ujvár, Maros-Porto, Maros-Alsóváradja, földbirtok és malom	—	116	—	—	—	128	244
54. Csopea, Szacsal, Sz.-Péterfalva, földbirtok	—	29	50	—	—	2	80
Erdély összesen	212	8,764	4,690	—	25	781	14,472

Ezen, mint látjuk, hiányos kimutatás szerint a korona és kamarai uradalmi földbirtokok kiterjedése a magyar tartományokban tesz: 507,414 holdat, vagyis 50,₇₄ osztrák négyszög mföldet. Ebből esik az épületekre és kertekre: 642, a szántókra és kaszálókra 34,524, a legelőkre 459,892, a mocsárokra és tavakra 248, egyéb produktiv területre 3550, a nem-produktiv területre 8558 hold. Az egész osztrák birodalomban a korona és kamarai birtokok tesznek 593,518 holdat, s ezekből esik az épületekre és kertekre 926, a szántókra és kaszálókra 64,234, a legelőkre 493,904, a tavakra és mocsárokra 3,019, egyébb productiv területre 11,545, a nem-productiv területre 19,890 hold.

Azon birtokokból és jogokból a jövedelem 1863-ban 2.050,544, az összes kiadás 1.321,426, a tiszta bevétel 729,118 ftot tett. 1864-ben a tiszta bevétel 117,659 forinttal kevesebbre vétetett. És pedig 1863-ban a kamarai birtokok

[1]) Az 50. és 51. alatti birtokok kiterjedése nem tudatik, mindenesetre jelentéktelen.

jövedelme 1,879,500, a korona javaké 311,249 ftot tett, a kiadás amazokra 1.158,000, emezekre pedig 179,474 ft volt.

A bácsi Ferencz-csatornára 87,460 ftot akartak 1864-ben költeni, még pedig uj épitkezésekre 22,600, fentartási és kezelési költségekre 33,3000 ftot számitottak.

Általában 1864-ben 12 hónapra az emlitett földbirtokok és haszonvételek jövedelmeiből 160,628 ftot tőkeberuházásra, új épitésekre és birtokszabályozásra, 112,203 ftot patronatusi költségekre s 254,529 ftot állami adókra forditanak, 611,459 ftot a tiszta pénztöbblet fog tenni, ugy hogy a rendes jövedelem 1.138,819 ftra fog rúgni. Egy-egy holdra tehát pénztöbblet 107, tőkeberuházás 28, patronatusi kiadás 20, állami adó 44 krajczár esik, összesen 199 krajczár.

A banknak átengedett állami jószágok földkiterjedése valami 405,365 hold, ezekből 400,000 hold a bank saját igazgatása alatt van, s e földbirtokok tiszta jövedelme 1863-ban 1.733,568 ftot tett, egy holdra tehát 4 ft 50 kr. esett.

A kincstár bánya-földbirtokai: Zólyom, Lipcse, Revistye, Szászkő, Beszterczebánya, Tiszolcz, Szomolnok, Aranyidka, Nagybánya, Oláh-Láposbánya, Vajda-Hunyad, Topánfalva és Zalathna határaiban vannak. Egyéb kincstári bányauradalmak: Reichenan, Donnersbach, Hieflau, Mariazell és Neuberg meg Idria. Az összes bányauradalmak kiterjedése 30,000 hold. E birtokok összes jövedelme 1863-ban 275,419, az összes kiadások 296,233 ftot tettek.

Az állami (korona és kamarai) erdők kiterjedése a következő:

	Terület holdakban	
	Erdővel benőtt	Fátlan terület
1. Ó-Buda-Visegrád	17,000	3,000
2. Diós-Győr	39,000	4,000
3. Kővár	6,000	—
4. Zaránd	7,200	—
5. Ménes . . . . }		
6. Pécska . . . . }	64,000	6,000
7. Tót-Várad, Grósz, Baja . . . . . }		
8. Hradek	45,200	1,800

	Terület holdakban	
	Erdővel benőtt	Fátlan terület
9. Likava és Maluzsina	49,800	1,400
10. Keczer-Peklin, Licserd	6,000	400
11. Sóvár	8,500	1,600
12. Ungvár	160.000	28,000
13. Sziget 14. Huszt	133,700	300
15. Királymező	81,000	—
16. Körösmező	62,000	—
17. Rakó	103,000	—
18. Vissó	26,000	—
19. Lugos	22,000	3,000
20. Facset	34,000	3,000
21. Temesvár 22. Rékás, Lipa	25,000	7,000
Magyarország összesen	889,400	59,500
Horvát-Slavonország.		
23. Fucsine-Verbovszko 24. Hreljin-Vinodol-Buccari	46,000	8,000
Erdély.		
25. Déés	1,600	—
26. Déva	9,800	—
27. Krakó	1,000	—
28. Pócstelke	350	—
29. Kolos	30	—
30. Csopea	350	—
31. Székely volt határvidéken	77,000	22,118
32. Orláth 33. Fogaras 34. Kudsir 35. Hátszeg 36. Vulkán 37. Lotru — volt első román ezred területén	90,000	—
38. A volt II. románezred területén	538,000	12
Erdély összesen	718,130	22,130

A korona és kamarai erdőségek összes kiterjedése tehát a magyar tartományokban tesz 1.743,160 holdat vagyis $174{,}_3$ négyszeg mfldet, ebből 1.653,530 hold rendes törzsállásu,

azaz valóságos erdő, 89,630 hold pedig fátlan terület. Az állami erdőségek kiterjedése 2.597,930 hold rendes törzsállásu s 141,630 hold fátlan terület. Ez erdős területek összes jövedelme 1863-ban 5.245,742, az összes kiadások 3.808,570 frtot, a tiszta bevétel tehát 1.437,172 frtot tett.

Azokon kivül a banknak átadattak 296,000 hold állami erdőségek, melyek összes jövedelme 1.531,125 ft; az összes kiadás 742,641, a tiszta bevétel 788,484 frtot tesz.

A bányai kincstár erdőségei: Zólyom, Breznobánya, Körmöczbánya, Beszterczebánya határaiban tesznek 165,000 holdat; a szomolnoki igazgatóság alatt áll 28,700, a nagybányai alatt 88,000, a kolosvári alatt végre (Vajda-Hunyad, Szászváros, Topánfalva, Zalathna) 192,000, összesen 473,700 hold bányai erdő. Az egész birodalomban a bányai (kincstári) erdőségek kiterjedése 867,200 hold. Ezeknek összes jövedelme 1863-ban volt, 3.933,100 forint, az összes kiadás tett 3.689,100 ftot.

Végre még azon jószágokat emlitjük meg, melyek elkobzás czime alatt a kincstár által kezeltetnek. Magyarországon efféle jószágok: Felső-Vány és Herencsény, Gyolcs, Somodor és Siklós; egyes birtokrészek Eperjesen, Komlóson, Keresztesen, Mádon, Zomboron, Szécsénben; továbbá Ellemér, Ittebe, Beregszö, Dánfalva-Kóttó, Nagy-Nyires és Garbonacz. Stájerországban Burgau jószág van elkobozva. Az elkobzott jószágokból az összes jövedelem 1863-ban tett 594,588, a kiadások tettek 410,634 frtot.

XVI.

NÉPESSÉGI MOZGALMAK AZ ÁGOSTAI VALLÁSFELEKEZET DUNÁNTULI SUPERINTENDENTIÁJÁRAN 1861-ben.

Összeállitva **Galgóczy Károly** *által.*

Az egész superintendentia népességének megyék szerinti összeállitása következő, megjegyezvén előre, miszerint Baranyamegyéből négy, Somogy és Zalamegyékből pedig két-két anyaegyház kimutatása nem érkezett be hozzánk, továbbá Mosonymegyéből négy anyaegyház: a gálosi, rajkai, hegyeshalmi és zarándfalvai a dunamelléki superintendentiához tartozván, ezek az összeállitásba nem vétethettek fel:

A megye neve	Az anyaegyházak száma	Összes evangelikus népesség	Melyből magyar	tót	német	vindus	A szülöttek száma	Melyből férfi	nő	Az elhaltak száma	Az esketett párok száma
Baranya	3	3,046	85	—	2,961	—	152	74	78	120	31
Fehér	6	3,371	2,552	819	—	—	136	71	65	99	32
Győr	14	13,370	12,298	—	1,072	—	546	280	266	407	110
Komárom	5	4,440	2,607	1803	30	—	197	108	89	170	44
Moson	1	791	581	—	210	—	34	19	15	21	18
Somogy	11	13,044	9,234	280	3,530	—	618	323	295	560	154
Sopron	19	27,794	11,194	—	16,600	—	918	479	439	653	196
Tolna	23	34,599	5,490	—	29,109	—	1345	715	630	1345	360
Vas	34	60,884	21,530	—	28,179	11,175	2172	1137	1035	1680	448
Veszprém	24	20,893	16,882	3086	925	—	883	467	416	715	190
Zala	9	5,761	4,924	—	837	—	227	114	113	207	48
Összesen	199	187,993	87,377	5988	83,453	11,175	7228	3787	3441	5977	1631

és igy az egész népességnek 46,48%-át a magyarok, 3,19%-át a tótok, 44,39%-át a németek és 5,94%-át a vindusok teszik.

Egyes megyék szerint az e vallástételt következőknek Baranyában 2,79%-juk magyar, 97,21% juk német; Fehérben pedig a magyarok, 75,71, a tótok 24,29, Győrben a magyarok 91,99, a németek 8,01, Komáromban a magyarok 58,69, a tótok 40,61, a németek 0,70, Mosonban a magyarok 73,58, a németek 26,42, Somogyban a magyarok 70,79, a tótok 2,14, a németek 27,07, Sopronban a magyarok 40,27, a németek 59,73, Tolnában a magyarok 15,86, a németek 84,14, Vasban a magyarok 35,36, a németek 46,28, a vindusok 18,36, Veszprémben a magyarok 80,81, a tótok 14,77, a németek 4,42, és végre Zalában a magyarok 85,47 s a németek 14,53%-it tesznek, ugy hogy e tekintetben legmagyarabb megyéje a superintendentiának Győr, aztán Zala és Veszprém, legtótabb Komárom, legnémetebb Baranya és Tolna, vindusok pedig csak az egy Vasban találtatnak.

A mi a nemzetségek szerinti szaporodást, halálozást és párosodást illeti, szolgáljon arra kimutatásul következő összevonás:

Nemzetiség	A népesség összege	születtek	elhaltak	egybekelt párok
		ö s s z e g e		
Magyar	87,377	3537	2777	763
Német	5,988	280	250	71
Tót	83,453	2990	2634	694
Vindus	11,175	415	316	103
összesen	187,993	7228	5977	1631

mely szerint az egész népességnek, mint fentebb mondottuk, 46,48%-ját tevő magyarajkuakra a szülötteknek 48,96, az elholtaknak 46,45, és az esketéseknek 46,76%-ja, a 3,19%-it tevő tótokra a születések 3,86, a halálozások 4,18 s az esketések 4,34%-ja, a 44,39%-it tevő németekre a születések 41,38, a halálozások 44,08 s az esketések 42,54%-ja és az 5,94%-it tevő vindusokra a születések 5,80, a halálozások 5,29 és az esketések 6,36%-tólija esik.

A népesség számához arányositván e mozgalmakat, a magyar ajkuaknál minden 100 lélekre $4,_{05}$, vagyis minden $24,_{7}$ lélekre egy uj szülött, minden $3,_{17}$ vagyis minden $31,_{4}$ lélekre egy halott s minden 100 lélekre $0,_{86}$, vagyis minden $114,_{5}$ lélekre 1 esketés esik;

a tótoknál minden 100 lélekre $4,_{67}$ vagyis minden $21,_{4}$ lélekre 1 uj szülött, minden 100 lélekre $4,_{17}$ vagyis minden 24 lélekre egy halott s minden 100 lélekre 1_{18} vagyis minden $84,_{8}$ lélekre 1 esketés jön;

a németeknél minden 100 lélekre $3,_{58}$ vagyis minden $27,_{9}$ lélekre 1 ujszülött, minden 100 lélekre $3,_{15}$ vagyis minden $31,_{6}$ lélekre egy halott és minden 100 lélekre $0,_{83}$ vagyis minden $120,_{2}$ lélekre egy esketés jut;

a vindusoknál minden 100 lélekre $3,_{74}$ vagyis minden $26,_{6}$ lélekre 1 ujszülött, minden 100 lélekre $2,_{82}$ vagyis minden $35,_{3}$ lélekre 1 halott és minden 100 lélekre 1 esketés.

Az egész superintendentiában pedig közép arányul minden 100 lélekre $3,_{84}$ vagyis minden 26 lélekre 1 ujszölött, minden 100 lélekre $3,_{17}$ vagyis minden $31,_{4}$ lélekre egy halálozás és minden 100 lélekre $0,_{87}$ vagyis minden $115,_{2}$, lélekre egy esketés mutatkozik.

E szerint leginkább igyekeztek ugyan nősülni a tót atyafiak, valamint hogy szaporitani is ők igyekeztek leginkább, azonban a halálozás is köztük mutatkozik legnagyobb mérvünek; mig ugyanis az egész superintendentia halálozási átlaga a születési átlaghoz 82 : 100, addig ugyanezen mozgalom aránya a magyaroknál 78 : 100, a tótoknál 88 : 100, a németeknél 87 : 100 és a vindusoknál 75 : 100.

A mi a népességnek tényleges szaporodását illeti, az a magyaroknál minden 100 lélek után $0,_{87}$ vagyis minden 114 lélek után 1, a tótoknál 100 lélek után $0,_{50}$ azaz 200 lélek után 1, a németeknél 100 lélek után $0,_{43}$ azaz 231 lélek után 1, a vindusoknál 100 lélek után $0,_{92}$, vagyis 108 lélek után 1, és végre az összes superintendentiában minden 100 lélek után $0,_{55}$ vagyis minden 150 lélek után 1 volt.

Egyes megyék szerint legnagyobb volt a szaporodás Baranyában (5% vagyis 20 lélekre 1 ujszülött, utána jönnek: Somogy ($4,_{73}$% vagyis $21,_{1}$ lélekre 1) Komárom ($4,_{43}$% vagyis

22,$_{5}$ lélekre 1), Moson (4,$_{29}$% vagyis 23,$_{3}$ lélekre 1), Veszprém (4,$_{22}$%, azaz minden 23,$_{6}$ lélekre 1), Győr (4,$_{09}$% azaz 24,$_{5}$ lélekre 1), Fehér (4,$_{03}$, vagyis 24,$_{8}$ lélekre 1), Zala (3,$_{94}$%, vagyis 25,$_{3}$ lélekre 1), Tolna (3$_{89}$%, vagyis 25,$_{7}$ lélekre 1) és Vas (3,$_{56}$% vagyis 28 lélelkre 1); legcsekélyebb volt, pedig Sopronban 3,$_{30}$% vagyis minden 30,$_{2}$ lélekre 1 ujszülött.

A halálozások számára nézve már Somogy (4,$_{29}$% vagyis minden 23,$_{3}$ lélekre egy halottal) az első; utána azonban mindjárt Baranya (3,$_{04}$% vagyis 25,$_{4}$ lélekre 1), erre Tolna (3,$_{89}$% vagyis 25,$_{7}$ lélekre 1), Komárom (3,$_{82}$%, vagyis 26,$_{1}$ lélekre 1), Zala (3,$_{59}$%, vagyis 27,$_{8}$ lélekre 1), Veszprém 3,$_{42}$% vagyis 29,$_{2}$ lélekre 1), Győr (3$_{04}$% vagyis 32,$_{8}$ lélekre 1), Fehér (2,$_{93}$% vagyis 34 lélekre 1), Vas (2,$_{76}$%, vagyis 36,$_{2}$ lélekre 1), Moson (2,$_{65}$%, vagyis 37,$_{6}$ lélekre 1) és ismét Sopronmegye (2,$_{35}$% vagyis minden 42,$_{5}$ lélelekre 1 halottal) jönnek.

Aránylag legtöbb esketés történt pedig Mosonban (2,$_{27}$% vagyis minden 44 lélekre 1); azután jön Somogy (1,$_{18}$% vagyis 84,$_{7}$ lélekre 1), Tolna (1,$_{03}$% vagyis 96,^{1} lélekre 1), Baranya (1,$_{01}$% vagyis 98,$_{2}$ lélekre 1), Komárom (1,%, vagyis 100 lélekre 1), Fehér (0,$_{94}$% vagyis 105,$_{3}$ lélekre 1), Veszprém (0,$_{91}$%, vagyis 110 lélekre 1), Zala (0,$_{83}$ vagyis 120 lélekre 1), Győr (0,$_{82}$%, vagyis 121,$_{5}$ lélekre 1), Vas (0,$_{73}$% vagyis minden 136 lélekre 1), és végre itt is Sopron (0,$_{70}$% vagyis minden 141,$_{8}$ lélekre 1 pár esketésével.)

A halálozásoknak a születésekhez való aránya megyék szerint a következő; Baranyában a halottak száma a szülöttekéhez 78 : 100, Fehérben 73 : 100, Győrben 74 : 100, Komáromban 86 : 100, Mosonban 61 : 100, Somogyban 90 : 100, Sopronban 71 : 100, Tolnában 100 : 100, Vasban 77 : 100, Veszprémben 81 : 100 és Zalában 92 : 100.

A tényleges, vagyis valóságos szaporodást illetőleg Baranyamegye ágostai vallástételt követő népessége minden 100 lélek után 1,$_{05}$%-val vagyis minden 95 lélek után 1, Fehér megyéé 100 lélek után 1,$_{09}$, vagyis 91 lélek után 1, Győrmegyéé 100 után 1,$_{04}$%-val az az 96 után 1, Komárommegyéé 100 után 0,[illegible]%-val, vagyis 164 után 1, Mosonymegyéé 100

után $1,_{64}\%$-val vagyis 61 lélek után 1, Somogymegyéé 100 lélek után $0,_{44}\%$, vagyis minden 225 lélek után 1, Soprony-megyéé 100 lélek után $0,_{95}\%$, vagyis minden 105 lélek után 1, Tolnamegyéé egyetlenegygyel sem, Vasmegyéé minden 100 lélek után $0,_{81}\%$-val, vagyis minden 123 lélek után 1, Veszprémmegyéé minden 100 lélek után $0,_{80}\%$-val, vagyis minden 124 lélek után 1 és Zalamegyéé minden 100 lélek után $0,_{35}\%$-val vagyis minden 288 lélek után 1 lélekkel szaporodott, mely szerint legrosszab lábon áll a szaporodás Tolna, Zala- és Somogy-, legjobb lábon ellenben Moson és Fehérmegyékben.

XVII.

NÉPESEDÉSI MOZGALMAK A HELVÉTHITVALLÁSUAK KÖZT 1861-BEN.

Összeállítva **Galgóczy Károly** *által.*

A helvét hitfelekezetüek népességi mozgalmát illetőleg csak hiányos adatokat kaphattunk kezeink közé és ilyenképen csak ezek felhasználására levén kénytelenek szoritkozni, e részbeni kimutatásaink sem lehetnek teljesek.

I. Dunamelléki egyházkerület.

Ezen egyházkerületből beérkeztek hozzánk a kecskeméti, tolnai, vértesaljai, alsó baranyai és bácsi, felső baranyai s a külső somogyi egyházmegyékre vonatkozó adatok, mig a pesti és solti egyházmegyéket illetők hiányzanak.

a) Kecskeméti egyházmegye.

Az egyház neve	a fiókegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint		Népességi mozgalmak						
					Születések			Halálozások			Eskletett párok száma
			magyar	német	összesen	ebből fi	ebből nő	összesen	ebből fi	ebből nő	
Abony . . .	—	1,621	1,621	—	107	60	47	60	34	26	17
Jász-Berény .	—	1,053	1,053	—	42	26	16	36	19	17	9
Czegléd . .	—	11,000	11,000	—	473	244	229	298	163	135	80
Alsó-Dabas .	5	705	706	—	35	20	15	22	12	10	9
Gomba . .	—	1,465	1,465	—	62	36	26	37	21	16	9
Gyöngyös . .	4	516	516	—	21	11	10	19	10	9	3
K.-K.-Halas .	—	9,000	9,000	—	320	170	150	291	149	142	58
Izsák . . .	—	1,500	1,500	—	80	49	31	37	21	16	32
Sz.-M.-Káta .	5	1,376	1,376	—	71	32	39	56	25	31	28
O-Kécske . .	—	1,876	1,876	—	115	55	60	107	50	57	17
Kecskemét .	—	12,580	12,580	—	514	264	250	309	153	156	68
Jász-Kisér .	—	4,674	4,674	—	141	66	75	79	42	37	50
Nagy-Körös .	—	17,000	17,000	—	567	315	252	420	225	195	115
Vadkert .	5	1,070	220	850	50	28	22	21	10	11	13
Tisza-Várkony	—	500	500	—	32	16	16	15	9	6	6
Tisza-Vezseny	—	1,292	1,292	—	61	36	25	37	21	16	13
16 anyaegyház	19	67,229	66,379	850	2691	1428	1263	1844	964	880	527

Hiányzanak az egyházmegyéből **T ó s z e g** és **P á n d** anyagyházak adatai.

b) Tolnai egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A fiókegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint		Népességi mozgalmak						
					Születések			Halálozások			Esketett párok
			magyar	német	összege	ebből fi	ebből nő	összege	ebből fi	ebből nő	
Bata . . .	—	500	500	—	29	15	14	14	10	4	2
Bölcske . .	1	2,551	2,551	-	104	63	41	77	41	36	30
Czecze . . .	3	1,606	1,606	—	90	41	49	86	40	46	12
Decs . . .	—	2.200	2,200	—	46	28	18	32	21	11	12
Nagy-Dorogh .	7	2,540	2,540	—	82	55	27	70	33	37	16
Fadd . . .	2	1,522	1,522	—	51	28	23	43	20	23	7
Gerjen . . .	—	1,306	1,306	—	38	17	21	23	12	11	7
Magyar-Hidas .	2	905	325	580	34	21	13	30	15	15	21
Kölesd . .	1	1,175	1,175	—	44	21	23	49	24	25	9
Madocsa . .	—	1,983	1,983	—	68	37	31	41	25	16	23
Medina . . .	2	856	856	—	49	32	17	36	22	14	13
Morágy . . .	2	1,535	—	1535	68	30	38	48	27	21	15
Nagy-Pál . .	—	261	261	—	6	4	2	8	3	5	6
Alsó-Nyék . .	—	880	880	—	31	15	16	24	15	9	9
Öcsény . . .	—	2,069	2,069	—	43	25	18	41	24	17	4
Pécsvárad . .	—	800	800	—	18	9	9	19	10	9	3
Also-Pilis . .	—	521	521	—	6	3	3	3	2	1	3
Szegszárd . .	—	1,700	1,700	—	62	32	30	82	43	39	13
Duna-Szent-György . .	—	1,969	1,999	—	97	58	39	75	41	34	17
Várallja . .	1	850	850	—	25	13	12	27	12	15	10
Várkony . .	—	610	610	—	11	7	4	19	11	8	7
összesen 21 : anyaegyház	21	28,339	26,224	2115	1002	554	448	847	451	396	239

Hiányzik pedig Duna-Földvár, Kajdacs és Paks kimutatása.

c) Vértesaljai egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A fiókegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint	Népességi mozgalmak						
				Születések			Halálozások			Esketett párok
				összege	ebből		összege	ebből		
			magyar		fi	nő		fi	nő	
Acsa	—	366	366	8	1	7	3	2	1	4
Lovas-Berény . .	—	1,650	1,650	56	28	28	41	23	18	8
Bicske	—	2,420	2,420	97	45	52	47	17	35	11
Csákvár . . .	2	2,092	2,092	96	54	42	64	29	35	21
Al-Csuth . . .	6	827	827	30	19	11	19	13	6	8
Doboz	1	392	392	17	13	4	15	9	6	6
Gyuró-Kuldó . .	1	578	578	25	13	12	8	4	4	2
Mány	1	1,590	1,590	53	28	25	48	24	24	11
Pákozd	2	1,228	1,228	44	30	14	44	31	13	14
Pátka	3	1,497	1,497	61	40	21	26	14	12	5
Páty	—	1,923	1,923	76	39	37	44	22	22	14
Sárkeresztur . .	4	2,128	2,128	99	57	42	70	43	27	14
Seregélyes . . .	—	905	905	33	16	17	21	9	12	14
Kajászó-Szentpéter	—	545	545	22	14	8	16	12	4	3
Szikoró	1	1,146	1,146	39	24	15	33	16	17	10
Tabajd	1	675	675	23	10	13	19	9	10	11
Tinnye	—	1,380	1,380	41	17	24	34	21	13	5
Tök	—	617	617	28	14	14	22	13	9	7
Vaál	2	851	851	40	19	21	13	7	6	5
Velencze . . .	1	738	738	22	11	11	21	9	12	9
Vereb	4	1,714	1,714	135	58	77	104	42	62	20
összesen 21 anyaegyház	29	25,262	25,262	1045	550	495	712	369	343	202

Hiányoznak ellenben az adatok **Aba**, **Baracska**, **Bia**, **Bodmér**, **Csabdi**, **Etyek**, **Gárdony**, **Iváncsa**, **Nyék**, **Sárbogárd** és **Zámoly**, tehát összesen tizenegy anyaegyházból.

d) Külső-somogyi egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint		Népességi mozgalmak						Esketett párok
					Születések			Halálozások			
			magyar	német	összesen	ebből fi	ebből nő	összesen	ebből fi	ebből nő	
Ádánd	—	710	710	—	21	10	11	16	7	9	7
Bálványos	—	825	825	—	33	16	17	43	21	23	5
Nagy-Berény	—	253	253	—	11	6	5	10	4	6	8
Büsü	—	418	418	—	19	12	7	13	8	5	3
Csepel	3	1,239	1,139	—	53	29	24	51	25	26	16
Endréd	2	480	480	—	20	8	12	23	9	14	8
Gyönk	—	1,200	300	900	50	25	25	38	21	17	18
Iregh	5	1,309	1,309	—	47	28	19	47	28	19	9
Juth	1	325	325	—	19	14	5	10	8	2	3
Kiliti	4	909	909	—	28	13	15	26	15	11	9
Kőröshegy	1	836	836	—	34	17	17	30	14	16	9
Lápafő	1	277	270	7	14	8	6	18	10	8	1
Látrány	5	663	663	—	31	21	10	27	15	12	11
Miszla	—	820	820	—	31	17	14	27	15	12	7
Mocsolád	—	365	365	—	43	21	22	27	13	14	5
Nágocs	—	337	337	—	16	12	4	6	3	3	1
Felső-Nyék	1	896	896	—	36	23	13	47	26	21	3
Őszöd	2	686	686	—	28	10	18	20	10	10	9
Ságvár	1	864	864	—	26	14	12	43	23	20	12
Som	1	584	584	—	20	14	6	38	18	20	—
Nagy-Székely	2	2,535	427	2108	106	54	52	102	50	52	15
Nagy-Szokoly	3	1,431	1,431	—	31	24	7	57	28	29	6
Szólád	—	588	588	—	25	17	8	25	12	13	4
Tengőd	1	871	871	—	19	9	10	21	10	11	8
összesen : 24 anyaegyház	36	19,421	16,406	3015	761	422	339	765	392	373	162

Hiányzanak ez egyházmegyéből Bábony, Kapoly, Kazsok és Túr anyaegyházak adatai.

e) Alsó-Baranyai és bácsi egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A fiókegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	német	szerb	Népességi mozgalmak: Születések: összege	ebből fi	ebből nő	Halálozások: összege	ebből fi	ebből nő	Eskett párok
Cservenka .	—	1,469	—	1469	—	71	44	27	35	19	16	6
Feketehegy .	—	3,130	2,780	350	—	168	87	81	119	59	60	35
Haraszti .	—	736	736	—	—	20	9	11	23	13	10	8
Karancs . .	—	88	88	—	—	19	11	8	19	8	11	3
Keő . . .	—	384	384	—	—	10	4	6	13	7	6	2
Kopács . .	—	1,185	1,185	—	—	28	19	9	30	16	14	4
Kórógy . .	—	2.010	1,221	—	789	61	35	26	67	37	30	17
Kölked . .	1	879	879	—	—	26	16	10	24	14	10	8
Omoravicza .	—	5,090	5,090	—	—	211	116	95	175	100	75	41
Pacsér . .	-	3,000	3,000	—	—	120	57	63	85	40	45	31
Piros . .	—	1,232	1,232	—	—	69	30	39	41	18	23	18
Magyar-Rétfalu . .	1	803	803	—	—	28	15	13	14	8	6	6
Sepse . .	—	720	720	—	—	9	6	3	18	9	9	1
Uj-Góvé . .	1	1,104	—	1104	—	68	33	35	58	37	21	12
Szent-László	—	788	788	—	—	27	16	11	15	11	4	2
Ó-Szivacz .	—	1,245	—	1245	—	56	27	29	35	18	17	12
Uj-Szivacz .	—	2,437	—	2437	—	129	72	57	70	36	34	19
Herczeg-Szőllős .	1	671	671	—	—	14	6	8	17	12	5	1
Ujvidék . .	—	1,530	1,530	—	—	86	46	40	69	35	34	13
Vörösmart .	—	992	992	—	—	26	13	13	20	14	6	1
Összesen: 20 anyaegyház	4	29,493	22,099	6605	789	1246	662	584	947	511	436	231

Nem érkeztek be hozzánk adatok: Babarcz, Baja, Bélye, Darócz, Csúza, Laskó, Mohács, Torzsa és Uj-Verbász anyaegyházakból.

f) Felső-baranyai egyházmegye.

Az yaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	Népességi mozgalmak: Születések: összege	Születések: ebből fi	Születések: ebből nő	Halálozások: összege	Halálozások: ebből fi	Halálozások: ebből nő	Esketett párok
jás	—	225	225	7	4	3	9	5	4	2
efa	1	342	342	13	6	7	14	6	8	2
árd	—	368	368	12	10	2	15	10	5	2
	—	461	461	20	14	6	21	12	9	3
ása	1	738	738	10	5	5	16	7	9	2
ka	1	700	700	12	8	4	25	15	10	—
sfa	—	620	620	10	4	6	16	9	7	4
ıóta	—	230	230	5	—	5	4	2	2	6
i	—	368	368	16	6	10	15	8	7	—
el	—	440	440	18	10	8	13	6	7	—
	1	388	388	10	4	6	8	6	2	2
sháza	—	480	480	13	8	5	12	5	7	1
	—	170	170	10	3	7	2	—	2	1
isa	—	444	444	6	4	2	10	5	5	1
szti	—	490	490	8	5	3	10	9	1	1
ány	—	414	414	15	10	5	14	7	7	1
Harsány	—	610	610	6	2	4	4	3	1	6
-Harsány	—	1,200	1,200	17	6	11	22	10	12	2
ég	—	401	401	11	6	5	14	8	6	3
s	1	817	817	17	12	5	15	9	6	16
fa	—	385	385	13	7	6	12	8	4	5
yi	—	503	503	10	7	3	15	8	7	—
cs	1	685	985	25	13	12	29	15	14	2
dfa	—	344	344	9	4	5	10	8	2	—
es	1	709	709	23	8	15	35	16	19	2
s	—	470	470	19	10	9	10	6	4	5
cshida	—	328	328	10	5	5	10	3	7	2
	—	637	637	30	16	14	24	9	15	3
falu	2	1,064	1,064	23	14	14	35	20	15	8
ág	1	479	479	14	6	8	18	7	11	2

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség.	A népesség nemzetiség szerint	Népességi mozgalmak						
				Születések			Halálozások			Eskétett párok
				összege	ebből		összege	ebből		
			magyar		fi	nő		fi	nő	
Óld	—	507	507	10	2	8	20	11	9	1
Dráva-Palkonya . .	—	610	610	15	6	9	18	9	9	5
Magyar Peterd . .	—	350	350	10	3	7	12	4	8	9
Nagy-Peterd . . .	—	404	404	8	4	4	14	9	5	2
Piskó	1	698	598	20	5	15	25	7	18	9
Rád	—	526	526	16	7	9	11	5	6	—
Rónádfa	—	292	292	9	2	7	9	5	4	1
Sámod	—	292	292	7	7	—	14	5	9	2
Selye	—	741	741	12	2	10	20	11	9	7
Siklós	—	1,090	1,090	25	12	13	36	18	18	1
Dráva-Szabolcs . .	—	418	418	7	3	4	10	5	5	2
Szava	1	325	325	16	8	8	27	13	14	8
Szent-Erzsébet .	1	352	352	7	5	2	7	3	4	1
Szerdahely . . .	1	360	360	5	4	1	8	5	3	6
Terehegy	—	487	487	20	11	9	22	12	10	—
Kis-Tótfalu . . .	—	282	282	10	2	8	12	8	4	4
Nagy Tótfalu . .	—	576	576	14	5	9	15	6	9	3
Turony	—	324	324	10	4	6	6	2	4	3
Vaiszló	—	942	942	23	13	10	39	15	24	6
Nagy-Vári	1	509	509	11	6	5	21	7	14	5
Vejti	—	355	355	8	3	5	18	6	12	1
Viszló	—	603	603	10	3	7	34	21	13	(
összesen : 52 anyaegyház	16	26,553	26.553	690	334	356	855	429	426	16

Következő 12 anyaegyház ellenben, ugymint: B senoz, Drávafok, Gyüd, Kis Csány-Ostró, L zsok, Nagy-Desérd, Márfa, Mindszent, Sz porcza, Gós-Vertike és Zaláta, nem küldvén szükséges adataikat, jelen kimutatásba fel nem vétethettek.

Az illyenképen részletesen kimutatott hat egyházmegye gyüttes összeállitására szolgáljon a következő táblázat.

Az egyházmegye neve	Száma az anya-egyházaknak	Száma a fiók-egyházaknak	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	német	szerb	Népességi mozgalmak: Születések összege	ebből fi	nő	Halálozások összege	ebből fi	nő	Esketett párok
Kecskeméti	16	19	67,229	66,379	850	—	2691	1428	1263	1844	964	880	527
Tolnai	21	21	28,339	26,224	2,115	—	1002	554	448	847	451	396	239
Vértesaljai	21	29	25,262	25,262	—	—	1045	550	495	712	369	343	202
Külső-Somogyi	24	36	19,421	16,406	3,015	—	761	422	339	765	392	373	162
Alsó-Baranyai s bácsi	20	4	29,493	22,099	6,605	789	1246	662	584	947	511	436	231
Felső-baranyai	52	16	26,553	26,543	—	—	690	334	356	855	429	426	160
Összesen	154	125	196,297	182,923	12,585	789	7435	3950	3485	5970	3116	2854	1521

A mi már az egyházmegyék népességi mozgalmainak a népesség összegéhez arányát illeti, e tekintetben:

a) a kecskeméti egyházmegyében az ujszülöttek a népességnek 4 száztóliját (vagyis minden lélekre egy ujszülött), a halálozások $2{,}_{74}$ %-ját (vagyis minden $36{,}_{4}$ lé-

lekre 1 halott) s az esketések $0,_{78}$%-ját (vagyis minden $127,_{5}$ lélekre egy eskctés) teszik, a tényleges szaporodás pedig $1,_{26}$%, vagyis minden $79,_{3}$ lélekre 1 szaporodás; nemre nézve a finem aránya a nőnemhez a születéseknél 100 : 88, a halálozásoknál 100 : 91, s a tényleges szaporodásnál 100 : 82;

b) a tolnai egyházmegyében az ujszülöttek $3,_{93}$%-it vagyis minden $28,_{3}$ lélekre 1-et, a halálozások $2,_{98}$% vagyis $33,_{4}$ lélekre 1-et, az esketések $0,_{84}$%-it vagyis minden $118,_{5}$ lélekre 1-et tesznek, a tényleges szaporodás pedig $0,_{54}$% vagyis minden $182,_{8}$ lélekre 1; nemi különbség tekintetében a finem aránya a nőnemhez születéseknél 100 : 81; halálozásoknál 100 : 88 s a tényleges szaporodásnál 100 : 50;

c) a vértesaljai egyházmegye ujszülöttei $4,_{13}$%-ját (vagyis 24 lélekre 1 ujszülött), halálesetei $2,_{80}$%-ját (vagyis minden $35,_{5}$ lélek közöl 1 halott) s esketései $0,_{80}$%-ját (vagyis minden 125 lélekre egy esketett pár), tényleges szaporodása pedig $1,_{31}$%-ját (vagyis $75,_{8}$ lélekre 1 népesség-növekedés, teszik az összes népességnek, mely mozgalmaknál a finem aránya a nőnemhez a születéseknél 100 : 90, halálozásoknál 100 : 93, a tényleges szaporodásnál pedig 100 : 84;

d) a külső-somogyi egyházmegyében születtek $3,_{92}$%-ra (vagyis $25,_{7}$ lélekre 1 ujszülött); az elhaltak $3,_{93}$%-ra ($25,_{4}$ lélekre 1 halott) az esketett párok $0,_{83}$%-ra (vagyis 120 lélekre 1 esketett pár) mennek, a tényleges fogyás pedig összesen 4 lélek; a finem aránya a nőnemhez a születésekben 100 : 80, a halálozásokban pedig 100 : 95;

e) az alsó-baranyai és bácsi egyházmegyében előforduló születések $4,_{22}$%-jét, vagyis $23,_{6}$ lelekre 1 születést, a halálozások $3,_{21}$%-it vagyis $31,_{1}$ lélekre 1-et, az esketések $0,_{77}$%-it, vagyis $127,_{6}$ lélekre 1-et tesznek, a szaporodás pedig $1,_{01}$%-re, vagyis $98,_{7}$ léleknél 1-re megy; a finemnek a nőnemhez való aránya a születéseknél 100 : 88, a halálozásoknál 100 : 85, a szaporodásnál pedig 100 : 98;

f) felsőbaranyai egyházmegye, az ezen esperességben születtek $2,_{59}$%-it., vagyis $38,_{4}$ lélekre 1-et, az elhaltak $3,_{22}$%-it, tehát 31 lélekre 1-et, az esketett párok pedig $0,_{60}$%-it, azaz 166 lélekre 1-et tesznek, a szenvedett

apadás ellenben 0,$_{62}$%-it vagyis 160,$_{9}$ léleknél 1-re megy; a fi- és nőnemek egymáshozi aránya a születéseknél 100 : 103, a halálozásoknál 100 : 99, s az apadásnál 100 : 73; végre

a tárgyalt egész egyházkerületben a születtek 3,$_{97}$%-ját, vagyis 26,$_{4}$ lélekre 1-et, a meghaltak 3,$_{04}$%-ját, avagy 34,$_{5}$ lélekre 1-et, az esketések 0,$_{77}$%-ját, azaz 129 lélekre 1-et és végre a szaporodás 0,$_{74}$%-ját, tehát 134 lélekre 1-et teszik az összes népességnek, — mig a finemnek a nőhez való aránya, illetőleg előbbi viszonya az utóbbihoz a születéseknél 100 : 88, a halálozásoknál 100 : 91 és a szaporodásnál végre 100 : 75.

Ezen arányositások szerint legtöbb születés történt ugyan az alsó-baranyai és bácsi egyházmegyében, azonban itt a halálozás is több lévén, legnagyobb tényleges szaporodást a vértesaljai esperesség mutathat fel. Igy van a dolog a halálozással is, mert noha e tekintetben a külső somogyi egyházmegyében volna a legnagyobb halandósági arány, mindazáltal a tényleges apadás mégis a felső-baranyai egyházmegyében legnagyobb.

Nemi tekintetben általában a finem a tulnyomó s csupán az egy felső-baranyai egyházmegyében szárnyaltatik tul, itt is csak a születés-esetekben, a nőnem által, mig a többi megyékben többé- kevésbé felette áll az utóbbinak.

Különös megjegyzést érdemel még az is, hogy mig a finem a születési esetekben sokkal erősebb, addig a halálozásoknál ez erejéből sokat engednie kell, ugy hogy itt már majdnem a nőnem veszi át a vezetést el annyira, hogy mig a finembeli halálozások aránya az ugyane nembeli születésekhez 78 : 100, addig a nőnembélieké 82 : 100, vagyis minden 100 fiszülöttre csak 79 fihalott, ellenben minden 100 nőszülöttre már 82 nőhalott esik.

II. Tiszántuli egyházkerület.

Ezen egyházkerületnek tizenhárom egyházmegyéiből csak négyet u. m. a nagybányai, békésbánsági, felső-szabolcsi és nagyszalontai egyházmegyéket vehetjük fel jelen tárgyalásunkba, mig a többi kilenczet, nevezetesen: a beregi, bihari, debreczeni, érmelléki, heves- és nagy kunsági, nagykárolyi

máramaros-ugocsai, alsó-szabolcsi s hajdukerületi és a szatmári egyházmegyék adatai be nem érkezvén, ezeket kénytelenek vagyunk máskorra halasztani.

Ha helyes azon szokás, mely honunkban a helvét hitfelekezetüeket a magyar nemzetiség tulnyomósága miatt „magyar hitü“-eknek nevezi el, ugy különösen kell annak állani ez egyházkerületet illetőleg; mert mig az előbbi egyházkerületben is mintegy 7%-ira megy az idegen ajkuak száma, addig ezek jelen kerületben egy, száztóliakban ki sem fejezhető töredéket képeznek.

Ezeket előrebocsátván, lássuk részleteikben az egyes egyházmegyéket.

a) Nagy-Bányai egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség.	A népesség nemzetiség szerint		Népességi mozgalmak						
					Születések			Halálozások			Esketett párok
					összege	ebből		összege	ebből		
			magyar	tót		fi	nő		fi	nő	
Adorján	—	263	263	—	15	8	7	8	4	4	7
Amacz	—	275	275	—	4	2	2	4	4	—	2
Apa	3	673	673	—	36	17	19	12	5	7	12
D.-Apáti	—	156	156	—	4	—	4	3	1	2	3
Felső-Bánya	5	1,382	1,382	—	46	30	16	29	17	12	10
Nagy-Bánya	3	1,537	1,537	—	54	29	25	37	18	19	24
Batiz-Vasvári	—	248	248	—	16	15	5	16	3	13	10
Száraz-Berek	—	430	430	—	31	20	11	17	11	6	12
Tiszta Berek	—	280	280	—	13	6	7	17	9	8	5
Berend	—	204	204	—	8	2	6	12	9	3	2
Egri	—	602	602	—	23	11	12	20	10	10	12
Garbolcz	—	195	195	—	9	5	4	3	2	1	2
Hirip	—	400	400	—	9	8	1	12	7	5	2
Kis-Hodos	—	288	288	—	13	3	10	9	4	5	1
Nagy-Hodos	—	222	222	—	11	2	9	10	6	4	3

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint		Népességi mozgalmak						
					Születések			Halálozások			Esketett párok
					összege	ebből		összege	ebből		
			magyar	tót		fi	nő		fi	nő	
Homek	—	252	252	—	12	6	6	12	6	6	3
Kis-Kolcs . . .	—	396	396	—	26	14	12	11	4	7	8
Nagy-Kolcs . .	—	280	280	—	27	11	16	24	11	13	9
Szamos-Kórod .	—	240	240	—	9	6	3	9	5	4	2
Krassó	1	850	850	—	35	17	18	26	12	14	7
Lázári	—	276	276	—	17	9	8	11	6	5	1
Magosliget . . .	—	253	253	—	16	6	10	10	8	2	7
Aranyos Megyes .	2	318	318	—	14	6	8	8	3	5	7
Méhtelek . . .	—	300	300	—	18	8	10	17	6	11	3
Mikola	–	860	860	—	49	23	26	35	19	16	9
Misztótfalu . . .	3	366	366	—	11	6	5	8	4	4	4
Ombód	1	599	599	—	36	24	12	35	16	19	8
Kis-Palád . . .	—	900	900	—	38	21	17	25	14	11	10
Nagy-Palád . .	—	937	937	—	30	16	14	19	7	12	15
Patóháza . . .	1	368	368	–	16	8	8	7	4	3	2
Kis-Peleske . .	—	310	310	—	12	4	8	8	5	3	1
Pettyin	—	175	175	—	11	9	2	9	7	2	5
Kőszeg-Remete .	4	484	484	—	24	11	13	15	5	10	4
Rozsály	—	95	95	—	5	2	3	—	—	—	—
Sárköz	—	312	312	—	12	6	6	8	4	4	2
Szatmárhegy . .	3	1,594	1,594	—	83	40	43	77	33	44	19
Szent-Márton . .	1	224	224	—	13	7	6	9	4	5	1
Udvari	—	302	302	—	14	9	5	10	5	5	2
Uszka	—	362	362	—	12	5	7	15	10	5	2
Sárköz-Ujlak . .	—	189	183	6	8	4	4	10	6	4	1
Avas-Ujváros . .	—	1,021	1,021	—	46	23	23	38	18	20	9
Józsefháza . . .	—	236	236	—	14	8	6	6	6	—	1
Avas-Vámfalva .	2	522	522	—	24	8	16	12	8	5	4
Szinyér-Váralja .	4	890	890	—	34	13	21	18	8	10	9
összesen : 44 anyaegyház	33	21,066	21,060	6	958	484	471	701	353	348	262

b) Békés-Bánsági egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A fiókegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	német	cseh	Népességi mozgalmak: Születések összege	ebből fi	nő	Halálozások összege	ebből fi	nő	Eskettett párok
Battonya .	1	774	774	—	—	69	31	38	74	31	43	7
Bánfalva .	1	1,128	1,128	—	—	55	18	37	17	7	10	4
Békés . .	—	18,048	18,048	—	—	804	415	389	695	335	360	147
Mező-Berény	—	2,492	2,492	—	—	117	60	57	60	33	27	27
Debeljácsa .	2	3,499	3,272	30	197	236	117	119	164	92	72	76
Doboz . .	—	2,950	2,950	—	—	123	68	55	69	35	34	28
Füzes-Gyarmat . .	—	4,960	4,960	—	—	197	92	105	169	84	85	62
Gyoma . .	—	7,780	7,780	—	—	334	181	153	284	106	128	83
Gyula . .	1	4,537	4,537	–		246	126	120	232	127	105	46
Magy.-Ittebe	1	2,585	2,585	—	—	137	79	58	181	99	82	15
Klopódia .	2	460	25	112	323	28	11	17	40	26	14	8
Kovácsháza.	—	628	628	—	—	56	33	23	48	29	19	9
Kör.-Ladány	—	4,027	4,027	—	—	180	89	91	89	41	48	49
Makó . .	—	13,797	13,797	–	–	611	321	290	365	165	200	67
Majlát . .	—	721	721		—	37	18	19	33	17	16	9
Öcsöd . .	—	6,076	6,076	—	—	283	153	130	183	89	94	64
Orosháza .	—	252	252	—	—	17	8	9	7	6	1	4
Rittberg . .	2	2,371	2,371	—	—	98	56	42	95	45	50	32
Mező-Sámson . .	—	628	628	—	—	60	30	30	54	23	31	8
Szeged . .	—	361	361	—	—	23	11	12	18	11	7	4
Szeghalom .	—	6,170	6,170	—	–	223	107	116	166	91	75	51
Szentes . .	—	16,760	16,760	—	—	1067	598	469	648	331	317	243
Szt.-András .	—	1,290	1,290	—	—	52	24	28	62	27	35	6
Szkulia . .	1	510	510	–	—	28	11	17	52	30	22	7
Korös-Tarcsa . .	—	4,429	4,429	—	—	181	88	93	86	44	42	27
Temesvár .	8	647	647	—	—	45	22	22	68	46	22	16
Gyula-Vári .	—	2,036	2,036	—	—	114	64	50	96	47	49	21
H.-M.-Vásárhely . .	—	28,819	28,819	—	—	1230	629	601	728	351	377	265
Vésztő . .	—	5,534	5,534	—	—	202	111	91	138	59	79	76
összesen: 29 anyaegyház	19	144,264	143,602	142	520	6853	3572	3281	4871	2427	2444	1452

c) Nagy-Szalontai egyházmegye.

Az …yaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	német	Népességi mozgalmak: Születések összege	ebből fi	ebből nő	Halálozások összege	ebből fi	ebből nő	Eskettett párok
…ya	—	1,400	1,400	—	51	27	24	64	29	35	13
…t	—	1,075	1,075	—	35	16	19	47	23	24	4
…-Apáti	1	682	682	—	34	11	23	20	8	12	9
…ad	3	2,083	2,083	—	91	45	46	68	32	36	33
…pád	1	1,246	1,246	—	61	31	30	57	23	34	21
…j	1	847	847	—	41	16	25	[illegible]0	17	23	8
…lényes	—	540	540	—	27	16	11	24	15	9	13
…reg - Bö-…szörmény	1	2,868	2,868	—	120	65	55	73	40	33	22
…lőhegy	4	1,352	1,352	—	56	30	26	51	28	23	4
…ncs	—	897	897	—	44	24	20	48	18	30	7
…szt	2	1,412	1,412	—	47	28	19	30	17	13	7
…te-Gyán	—	1,753	1,753	—	89	50	39	[illegible]9	35	24	15
…ző-Gyán	1	1,650	1,650	—	67	29	38	36	16	20	18
…anta	4	1,777	1,777	—	80	42	38	76	36	40	17
…kete-Gyar-nat	3	1,410	1,410	—	58	33	25	52	28	24	8
…orok	6	261	261	—	19	9	10	17	11	6	1
…gy - Har-…ány	3	1,119	1,119	—	42	24	18	48	21	27	12
…gyar - Ho-norog	5	754	754	—	38	17	21	14	8	6	6
…r - Keresz-…ur	10	1,050	1,050	—	43	21	22	28	11	17	11
…mádi	—	2,978	2,978	—	123	61	62	71	38	33	35
…ány	—	2,244	2,244	—	91	45	46	62	25	37	15
…nkota	—	342	342	—	47	30	17	51	28	23	7
…-Pereg	—	1,759	1,759	—	84	36	48	43	22	21	9
…mete	—	667	667	—	39	19	20	30	15	15	5
…kad	1	6,230	6,23[illegible]	—	290	147	143	207	101	106	51
…ző-Sas	—	1,357	1,357	—	45	23	22	33	16	17	17
…ros - Sebes	—	353	353	—	22	14	8	32	19	13	3
…kolyos	1	497	497	—	24	10	14	24	14	10	3
…kál	—	170	170	—	11	6	5	6	2	4	1
…gy - Sza-…onta	—	8,966	8,966	—	395	194	201	326	185	141	81

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	német	Népességi mozgalmak: Születések: összesen	ebből fi	ebből nő	Halálozások: összesen	ebből fi	ebből nő	Esketett párok
Szemlak	—	350	—	350	19	17	2	14	7	7	4
Szentleányfalva	—	655	654	—	35	20	15	38	20	18	2
Tamásda	1	461	461	—	11	7	14	20	11	9	4
Tárkány	1	1,074	1,074	—	49	19	30	36	21	15	11
Tenke	—	1,594	1,594	—	70	33	37	70	39	31	18
Felső-Tóth	3	274	274	—	13	6	7	12	7	5	—
Ugra	—	1,441	1,441	—	75	42	33	40	19	21	18
Belényes-Ujlak	—	690	690	—	37	24	13	24	14	10	2
Bél Zerind	—	6[illegible]0	6[illegible]0	—	24	13	11	18	7	11	5
Nagy-Zerind	—	1,919	1,919	—	71	33	38	82	39	43	14
Zsadány	—	1,668	1,668	—	48	21	27	31	16	15	32
Vadász	—	1,410	1,410	—	70	36	34	75	37	38	16
összesen: 42 anyaegyház	52	61,875	61,525	350	2746	1390	1356	2207	1118	1089	582

d) Felső-Szabolcsi egyházmegye.

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint: magyar	Népességi mozgalmak: Születések: összege	ebből fi	ebből nő	Halálozások: összege	ebből fi	ebből nő	Esketett párok
Anarcs	—	377	377	26	15	11	33	14	19	4
Bács-Aranyos	—	235	235	8	3	5	8	3	5	5
Ajak	—	108	108	8	7	1	3	2	1	—
Báka	—	603	603	30	13	17	30	15	15	7
Balkány	—	2,050	2,050	112	48	64	67	35	32	16
Balsa	—	358	358	13	7	6	7	6	1	8
Nyir-Bátor	1	2,333	2,338	115	58	57	92	47	45	21
Benk	—	347	347	16	9	7	9	4	5	3
Berkesz	—	497	497	24	11	13	25	11	14	2
Berczel	—	1,023	1,023	46	23	23	30	15	15	8

Az anyaegyház neve	A főkegyházak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint	Népességi mozgalmak						
				Születések			Halálozások			Eesktett párok
				összege	ebből		összege	ebből		
			magyar		fi	nő		fi	nő	
Besenyőd . . .	2	575	575	34	18	16	30	18	12	6
Beszterecz . .	—	265	265	13	9	4	6	5	1	2
Bezdéd . . .	—	701	701	49	28	21	16	7	9	3
Bogát	—	1,900	1,900	89	51	38	49	21	28	25
Bogdány . . .	—	675	675	48	24	21	30	15	15	15
Buj	—	504	504	28	20	8	19	9	10	4
Demecser . . .	—	634	634	40	21	19	13	7	6	9
Dombrád . . .	1	1,605	1,605	84	43	41	37	17	20	24
Döge	—	707	707	59	34	25	25	12	13	8
Encsencs . . .	1	832	832	52	28	24	25	15	10	10
Eperjeske . .	—	500	500	24	8	16	13	3	10	6
Ó-Fejértó . . .	—	472	472	27	15	12	23	12	11	8
Uj-Fejértó . .	—	3,500	3,500	109	56	53	101	57	44	25
Gáva	—	754	754	37	17	20	18	11	7	5
Gégény . . .	—	435	435	26	15	11	11	9	2	4
Gelse	—	410	410	16	10	6	13	6	7	2
Gemzse . . .	—	420	420	31	19	12	20	10	10	3
Geszteréd . .	1	366	366	13	7	6	8	5	3	4
Gyulaháza . .	—	760	760	39	22	17	22	11	11	8
Győröcske . .	—	84	84	5	2	3	1	—	1	1
Gyüre	—	694	694	29	15	14	30	12	18	4
Nagy-Haláp . .	—	1,265	1,265	68	30	38	24	11	13	20
Ibrány . . .	—	1,315	1,315	101	54	47	65	30	35	20
Ibrony . . .	—	539	539	47	23	24	20	8	12	8
Nagy-Kálló . .	—	3,460	3,460	133	75	58	90	50	40	40
Konyár . . .	—	506	506	30	16	14	11	5	6	12
Kárász . . .	—	286	236	16	6	10	10	6	4	2
Kék	—	600	600	33	16	17	14	5	9	3
Kemecse . . .	—	1,442	1,442	78	46	32	53	28	25	31
Cs.-Kenéz . .	—	344	344	24	15	9	8	5	3	1
Kotaj	—	459	459	31	14	17	20	10	10	7
Keres	—	197	197	8	4	4	2	—	2	2
Komoró . . .	—	367	367	34	15	19	12	7	5	2
Laskod . . .	—	339	339	9	6	3	5	5	—	3
Kis-Léta . . .	2	562	562	34	21	13	16	4	12	7
Lóránthháza . .	1	475	475	26	14	12	25	16	9	3
Petri-Lövő . .	—	222	222	19	11	8	5	3	2	2

Az anyaegyház neve	A főkegyurak száma	Összes népesség	A népesség nemzetiség szerint	Népességi mozgalmak						
				Születések			Halálozások			Esketett párok
				összege	ebből		összege	ebből		
			magyar		fi	nő		fi	nő	
Vas-Megyer . .	—	551	551	33	20	13	16	10	6	5
Mihálydi . .	2	951	951	39	23	16	23	11	12	9
Nyiregyháza . .	—	810	810	39	23	16	40	21	19	7
Oross	—	450	450	21	10	11	17	6	11	8
Ör	—	608	608	32	18	14	28	14	14	6
Paszab . . .	—	509	509	28	16	12	15	9	6	6
Pátroha . . .	—	1,330	1,330	68	36	32	29	15	14	15
Pazony . . .	—	608	608	41	20	21	18	10	8	10
Petneháza . .	—	332	332	21	13	8	10	6	4	5
Lövö-Petri . .	—	336	336	22	14	8	11	6	5	2
Piricse . . .	1	363	363	32	15	17	26	12	14	2
Rád	—	241	241	11	4	7	—	—	—	2
Ramocsháza . .	—	418	418	17	3	9	13	6	7	5
Rohod . . .	—	672	672	42	20	22	22	10	12	9
Szabolcs . . .	—	348	348	20	15	5	9	5	4	8
Szakoly . . .	—	500	500	42	20	22	30	22	8	5
Székely . . .	—	384	384	31	12	19	22	14	8	3
Kálló-Semjén .	—	260	260	13	8	5	11	7	4	[illegible]
Senyő	—	385	285	20	10	10	10	6	4	3
T.-Szent-Márton .	—	597	597	31	13	18	14	9	5	3
Téglás . . .	1	1,517	1,517	47	27	20	41	27	14	12
Thét	—	275	275	17	10	7	17	10	7	3
Tura	—	525	525	32	14	18	24	11	13	5
Tuzsér . . .	—	649	649	30	21	9	24	19	5	7
Zsurk	—	731	731	33	17	16	18	8	10	3
Jákó	—	471	471	23	14	9	18	9	9	12
Jéke		81	81	5	3	2	4	2	2	1
Vaja	—	1,008	1,008	55	36	19	28	18	10	9
Ó-Vemsellő . .	—	348	348	22	11	11	10	5	5	3
Veresmart . .	—	685	685	29	15	14	16	11	5	4
összesen: 77 anyaegyház	13	53,995	53,995	2837	1508	1319	1758	926	832	568

A legutóbbi egyházmegyéből azonban tizenhat anyaegyház és pedig az: apagyi, k.-apáthi, berencsi, gyulaji, kékcsei, örmező-ladányi, litkei, madai, mándoki, magyorósi, papi,

álczai, tassi, kis-várdai s a kis s nagy-varsányi egyházak datai hiányzanak, mely egyházak következéskép a kimutatásba sem vétethettek fel.

A négy egyházmegyét együttesen következő táplázat mutatja :

Az egyházmegye neve	Száma: az anya-egyházaknak	Száma: a fiókegyházaknak	Összes népesség	A népesség nemzetiségek szerint: magyar	német	tót	cseh	Népességi mozgalmak: Születések: összege	ebből fi	ebből nő	Halálozások: összege	ebből fi	ebből nő	Esketett párok
Nagybányai	44	33	21,066	21,060	—	6	—	958	484	474	701	353	348	262
Békés-Bánsági . . .	29	19	144,264	143,602	142	—	520	6,853	3572	3281	4871	2427	2444	1452
Nagy-Szalontai . . .	42	52	61,875	61,525	350	—	—	2,746	1390	1356	2207	1118	1089	582
Felső-Szabolcsi . . .	77	13	53,995	53,995	—	—	—	2,837	15[illegible]8	1329	1758	926	8[illegible]2	568
Összesen	192	117	281,200	280,182	492	6	520	13,394	6954	6440	9537	4824	4713	2864

Áttérvén a tárgyalt mozgalmaknak a népesség számához való arányosítására :

a) a nagybányai egyházmegyében a szülöttek a népességnek $4,_{55}$%-ját (vagyis minden 22 lélekre 1 ujszülött) a halálozások $3,_{32}$%-ját (minden 30 lélekre 1 halott), az esketések $1,_{24}$%-jét (minden $80,_{4}$ lélekre 1 esketés) tevék, a tényleges szaporodás pedig $1,_{22}$% (minden 82 lélek 1 ujjal szaporodott) volt; nemi tekintetben minden 100 fiszülöttre 97 nőszülött, minden 100 fihalottra 98 nőhalott, a tényleges szaporodásnál pedig minden 100 fira 96 nő esett;

b) a békés-bánsági egyházmegyében az ujszülöttek $4,_{75}$%-ját (vagyis minden $21._{3}$ lélekre 1 ujszülött), a halottak $3,_{37}$%-ját (tehát minden $29,_{6}$ lélekre 1 halott) s az eskctett párok 1%-jét (vagyis $99,_{3}$ lélek közöl egy esketett pár) tevék a népességnek, a tevőleges szaporodás pedig $1,_{37}$%-ra (vagyis mindden $72,_{7}$ lélek után egy szaporodás) ment; a finemnek a nőnemhez való aránya a születéseknél 100 : 92, a halálozásoknál 100 : 101 és a szaporodásnál 100 :73;

c) a nagyszalontai egyházmegyében születtek $4,_{43}$%-ra (azaz $22,_{5}$ lélekre 1 ujszülött), az elhaltak $3,_{50}$%-ra (vagyis minden 28 lélek közül 1 halott) és az esketések $0,_{94}$% (tehát $106,_{2}$ lélek közöl 1 esketett pár) mennek, a tényleges szaporodás pedig $0{\cdot}_{87}$%-ját vagyis minden $114,_{8}$ lélek 1 növekedéssel) tevé az összes népességnek; nemi tekintetben a finem aránya a nőnemhez ugy a születések, mint a halálozásoknál s igy tehát a tényleges szaporodásnásnál is 100 : 97;

d) a felső szabolcsi egyházmegye szülöttei $5,_{25}$%-ját (vagyis 19 lélekre 1-et), halottai $3,_{25}$%-ját (tehát $30,_{6}$ lélekre 1-et) s esketései $1,_{05}$%-ját (azaz 95 lélekre 1 párt) teszik az összes népességnek, a szaporodás pedig 2%, vagyis minden 50 lélek 1-gyel szaporodott; a mi a nemi viszonyt illeti, jut minden 100 fiszülöttre 88 nöszülött, minden 100 fihalottra 89 nőhalott és minden 100 fiszaporodásra 85 nőszaporodás; végre

a tárgyalt négy egyházmegyének átlaga a születéseknél $4,_{76}$%, vagyis 21 lélekre egy ujszülött, a halálozásoknál $3,_{38}$%, azaz $29,_{4}$ lélek közöl 1 halott, az esketéseknél $1,_{02}$%, tehát $98,_{1}$% egyén közöl 1 egybekelt pár és a szaporodást illetöleg $1,_{37}$% vagyis minden $72,_{8}$ lélek szaporitott 1 lelket;

inem aránya pedig a nőnemhez a születéseknél 100 : 92, alálozásoknál 100 : 97 és a szaporodásnál 100 : 81.

Legnagyobb volt ezen arányositások szerint a szaporoa felső-szabolcsi egyházmegyében, legkissebb ellenben a ;y-szalontaiban. Nemi tekintetben az egy békés-bánsági ·házmegye halálozásait kivéve, itt is a finem a tulnyomó, iem már valami tulságos aránytalánság még sem vehető re s az egész különbözet csak néhány száztólira megy.

Megjegyzendő azonban itt is, hogy a nőnem halálozáıak aránya a nőszületésekhez jóval nagyobb, mint a finemé; ıig ugyanis minden 100 fihalottra már 144 fiszülött esik, lig a nőhalottak közöl 100 csak 136 nőszülött jön.

XVIII.

STATISTIKAI JEGYZETEK BÉKÉS-CSABA MEZŐVÁROSÁRÓL KÜLÖNÖSEN AZ OTTANI ÁGOSTAI HITV. EVANG. EGYHÁZRÓL.

Hahn Lajostól.

Hazánkban kevés város van, mely rövid idő alatt annyira felvirágzott, s melynek lakosai annyira szaporodtak volna, mint B.-Csaba, mely azelőtt Európának legnagyobb falva volt, 1840-ik év óta pedig az alföldnek mindinkább virágozni kezdő mezővárosa.

Fekszik Békésmegyének délkeletre hajló részén, egy részt a szolnok-aradi vaspálya, más részt a mintegy négy mértföld hosszu Körös-csatorna mellett.

Még egy pár évtized előtt a csabai határ éjszak és kelet felé csupa posványokkal és nádas rétségekkel volt boritva s tavasszal azok közepette mintegy uszni látszatott, ugy, hogy ennek következtében, különösen a hó olvadás idején, a szomszéd Békéssel és Gyulával való közlekedés annyira megszakadt, hogy e helyekre több hetekig csak csolnokon lehetett menni: miolta azonban a folyóvizek szabályoztatnak, azolta az álló vizek, mocsárok, rétségek Csaba vidékéről egészen eltüntek s a hajdan vizboritotta, hasznavehetetlen helyeken most már a legszebb tanyák s leggazdagabban fizető szántóföldek diszlenek.

Csaba egész a 18-ik század elejéig magyar falu volt. Mint ilyen már a 13-ik század elején létezett, a mit bizonyitanak részint némely történeti okmányok, például „ritus

explorandae veritatis per judicium ferri candentis et aquae bullientis" melyben Csabáról, mint 1235-ik évben létezett faluról szó van; részint pedig azon körülmény is, hogy itt igen sok, IV. Béla király korából való rézpénzek ásatnak ki, melyeknek egyik oldalán két koronás személy, tudniillik IV. Béla és fia István az ifjabb király, látszik durva, pontozott metszésben ezen körülirással: rex Bela — rex Sts.

A megyei levéltárban létezik egy 1561-ik évről való kir. biztosi összeirása Békés megyének. Ezen összeirásból kitetszik, hogy akkor Békés megyében 61 város és falu volt, nevezetesen a mostani puszták mind meg annyi faluk voltak. 1566-ban ezen egész vidéket, Gyula várának elestével a török hajtotta hatalma alá s egész 1712-ik évig üzte ott garázdálkodását, melynek következtében az 1716-diki megyei összeirás az egész megyében nem talált már többet, mint tizenegy népesitett helyet s azokban csak 522 családot öt lélekkel számitva, 2610 lelket. Csabának akkor 22 tiszta magyar lakosa volt, kik e buja vidéken a cs. k. kincstár számára ökröket legeltettek; itató kutjaik ott voltak, hol most az evang. nagy templom áll, ők magok alacsony viskókban laktak. Ezen lakosoknak az akkori összeirás szerint volt 12 lovuk, 38 tehenök, 33 k. buzájuk, 24 k. árpájok, 2 k. zabjuk. Mily roppant különbség, ha az akkori Csabát a mostanival összehasonlitjuk, pedig azolta még másfél század sem telt el egészen.

1720-ban ezen egész megyét „mixta donatio" czim alatt báró Harruckern János György kapta meg, akkor kezdődött Csabának uj korszaka. Mikor Harruckern ezen roppant uradalom birtokába jutott, nem volt egyéb mint merő rabló fészek és vadak tanyája. A vadállatok a vidék lakatlansága miatt annyira elszaporodtak, hogy az akkori szegedi kamarai praefektus Thau Albert III. Károly királyhoz benyujtott fölterjesztvényében azt irja, hogy Gyula és Szolnok közt, Kúndoros pusztán, megtámadták s csaknem szétszaggatták őt és lovait a vadkanok.

Harruckern népesiteni kivánván szerzeményét kihirdettette, hogy a ki birtokán letelepedni fog, nemcsak földet ingyen kap, de vallását is háborittatlanul gyakorolhatja. E hirre seregesen tódult le a felvidékről, a vallás miatt még sok helyütt

üldözött evang. tótság s először is Csabán, azután Szarvason, Mező-Berényben és Komlóson kezdett csoportosodni. Igy támadott fel hamvaiból Csaba. Legtöbb s legderekabb családokat adott Csabának Pest, Nógrád és Hont megye, különösen Alberti és Pilis Pestben, Poltár és Zelene Nógrádban. A római katholikusok többnyire Nyitrából származnak s csak 1740-ben alakultak egyházzá; a nem egyesült görögöket az 1816-ki nagy inség hajtotta ide a szomszéd Arad, Bihar és Zaránd megyékből.

Csaba városa lakosságának számáról régibb korból az adatok hiányzanak, ennélfogva ide teszem az 1857-ik évben véghez vitt cs. k. összeirást. E szerint 1857-ik évben találtatott Csabán:

Hivatásra nézve																
pap	hivatalnok	katona	müvész	ügyvéd és jegyző	egészségügyi személy	földbirtokos	járadék birtokos	iparűző	kereskedő	gazdasági segéd munkás	iparos segéd	kereskedő segéd	szolga	napszámos	asszony és gyermekek	Összesen
5	58	13	1	7	4	1,229	1	295	28	2,951	199	13	197	3,017	18,687	26,705

Vallásra nézve							Állapotra nézve						
rom. kath.	ágost. evang	helv. hitv.	görög egyes.	görög nem egyesült	zsidó	összesen	nőtlenek	házasok	özvegyek	hajadonok	férjezettek	özvegynők	összesen
4,274	20.841	307	69	624	590	26,705	7,409	5,626	348	6.941	5.710	671	26,705

1857-ben Csabának 26,705 helyben levő lakosa volt, ezekhez még 1,128 távollevő s 2288 idegen számitandó, ugy hogy összes népessége 30,121-re rugott. Azolta csupán csak születések által, levonva ezekből az elhaltakat, megszaporodott 2604 lélekkel; és igy 1862-diki év végén Csaba összes lakosainak száma volt 32,725 lélek.

Sokkal régibb adataink vannak a helybeli ágostai hitv. evang. egyház részéről.

1745-ben akkori hiteles összeirás szerint volt Csabán evg. lakos 2,700
1798-ban akkori canonica visitatio szerint „ „ „ „ 8,792
1810-ben „ „ „ „ „ „ „ „ 11,726
1816-ban „ „ „ „ „ „ „ „ 14,634
1836-ban „ „ „ „ „ „ „ „ 18,220
1857-ben a fentemlitett cs. k. összeirás szerint „ „ „ 20,841
1862. év végén „ „ „ „ „ „ „ „ 22,553

és igy 1810—1862, az az ötvenkét év alatt, csupán csak születések által a nélkül, hogy bevándorlások történtek volna, megszaporodott az egyház csaknem tizenegy ezer lélekkel. Bevándorlások mondom ezen ötvenkét év alatt nem igen történtek, legfeljebb egyes családok szállingóztak le hébe korba a felföldről, a mit azonban számba venni nem lehet, mert sokkal nagyobb volt a kivándorlás, nevezetesen: 1836-ban mintegy 600 lélek vándorolt ki és telepedett le Ambrózfalván Csanád vármegyében.

A szaporodás, minél nagyobb a lélekszám, természetesen azzal együtt növekszik. Lássuk például a szülöttek és halottak számát az utolsó tiz év alatt:

Év	Született			Meghalt			Szaporodás		
	fi	nő	összesen	fi	nő	összesen	fi	nő	összesen
1853.	594	488	1,082	455	361	816	139	127	266
1854.	583	614	1,197	462	517	979	121	97	218
1855.	558	466	1,024	661	536	1197	—	—	—
1856.	542	544	1,086	341	265	606	201	279	480
1857.	583	550	1,133	385	397	782	198	153	351
1858.	587	502	1,089	480	474	954	107	28	135
1859.	624	538	1,162	357	343	700	267	195	462
1860.	593	500	1,093	423	335	758	170	165	335
1861.	604	532	1,136	564	527	1091	40	5	45
1862.	592	579	1,171	406	376	782	186	203	389
Összesen:	5860	5313	11,173	4534	4131	8665	1429	1252	2681

és igy csupán csak születések által szaporodott az egyház tiz év alatt 2681 lélekkel, vagy is minden évre 268-al több szülött esik mint halott.

Lássuk már most a halálozási eseteket még pedig először kor szerint, azután a betegségek szerint. Vegyük például

az utolsó 1862-ik évet, mert ez a többire nézve is tájékozásul szolgálhat, miután abban semmi ragály Csabán nem uralkodott.

Meghaltak 1862-ik évben kor szerint

holtan született	születéstől 1 évig	1—5 évig	5—10 évig	10—20 évig	20—30 évig	30—40 évig	40—50 évig	50—60 évig	60—70 évig	70—80 évig	80—90 évig	összesen
41	256	174	30	33	33	52	23	63	49	31	17	782

Meghaltak 1862-ik évben betegség szerint

aszkór	agylob	béllob	cholera	dermenet	epeláz	ebdüh	fuladozás	fene	megfojtotta magát	görvély	görcs	gyengeség	gyomorrák	gilisztaláz
116	3	26	1	3	8	1	10	3	1	1	169	15	3	3

gutaütés	hurut	himlő	holtan született	hasrágás	ideglάz	köszvény	kelevény	méhlob	májlob	nehéz szülés	nehéz nyavalya	összeégett	orbáncz	pokolvar
27	4	23	41	1	56	7	17	2	1	7	3	2	1	4

rángatódzás	sárgaság	sebek	sérv	gyermek sorv.	szivtágulás	tüdőlob	torok gyik	typhus	elvérzés	vénség	vízkór	vérhas	összesen
2	1	1	4	70	2	30	2	9	1	13	78	10	782

Ezzel kapcsolatban vegyük számba az elhalt öregeket. 1728-ik évtől 1862-ik év végeig, tehát 133 év alatt, meghalt 90 éves és azon tul 183, még pedig férfi 108, nő 75. Ezek közt:

90 éves	91 „	92 „	93 „	94 „	95 „	96 „	97 „	98 „	99 „	100 „	101 „	102 „	103 „	105 „	106 „	109 „	110 „	113 „	115 „	120 „	135 „
49	3	17	10	9	12	8	7	9	4	15	7	7	8	4	6	2	2	1	1	1	1

Ez adatokból kitetszik, hogy Csabának levegője egészséges, népe mértékletetes dolgos és szapora.

* * *

Nézzük most már a szülötteket erkölcsi szempontból. A fentemlitett legutóbbi tiz év alatt született 11,173 gyermek közt volt nem törvényes ágyból való:

1853	1854	1855	1856	1857	1858	1859	1860	1861	1862	Összesen
9	14	4	15	16	16	31	30	15	23	173

és igy esik minden ezer szülöttre $15^1/_2$ nem törvényes, de ezek is részint idegen szolgálók gyermekei, részint pedig olyanokéi, kik katonák lévén s nem nösülhetvén, ugy nevezett vad házasságban élnek, később azonban a katonáskodási éveket kitöltvén s végelbocsáttatást nyervén, utólagos házasság által gyermekeiket törvényesitik. Legrosszabb hatással van e tekintetben mindenesetre az, hogy a fiatalok tiz évre katonákul elvitetnek, időközben azonban szabadságra haza bocsáttatnak, mely idő alatt nem nösülhetvén, sokan a vad házasságban való élésre adják magokat. 1848 előtt elég oly évet mutathatunk fel az egyház anyakönyvéből, a hol ezer szülött közt egyetlen egy nem törvényes gyermek sem találkozott.

Áttérek az iskola állására:

1810-ben volt Csabán evang. lélek	11,726,	iskola	4,	tanuló	860
1816-ban „ „ „ „	14,634	„	4	„	1200
1836-ban „ „ „ „	18,220	„	6	„	1360
1862-ben „ „ „ „	22,553	„	16	„	2849

és igy 1810-ik évben adott minden száz lélek $7^1/_3$ iskolást, 1816. évben már $8^1/_5$, most pedig ad $13^1/_6$, pedig ide még nincs számitva a négy kisdedóvó. Ez minden esetre igen kedvező arány, miután a statisztikusok középszámitással minden száz lélek után tiz iskolást szoktak számitani. Innen kitetszik, hogy a csabai nép felfogja a nevelésnek nagy hasznát s ha van is, de valóban igen csekély lehet az oly gyermekek száma, kik iskolába járhatnának, és nem járnak.

Az egyes iskolák növendékeinek létszáma 1863-ban igy állt:

Tanintézet neve	Növendékek száma		
	fiu	leány	összesen
1. Középponti fiuiskola	188	—	188
2. Középponti leányiskola	—	201	201
3. Felsővégi iskola	124	84	208
4. Körösmelléki iskola (épült 186¹/₂) . .	117	131	248
5. Felső-Tabáni „	102	98	200
6. Közép-Tabáni „ (épült 185⁵/₆) . .	83	88	171
7. Tabáni „	118	107	225
8. Trháni „ (épült 185⁷/₈) . .	129	110	239
9. Kastélyi „	124	109	233
10. Alsó-Végi „	177	158	335
11. Szőlőbeli „ (épült 186²/₃) . .	149	175	324
12. Bodzási pusztai iskola (épült 185⁷/₈) .	29	29	58
13. Teleki tanyai „	18	17	35
14. Első gymnasialis iskola	67	—	67
15. Másdoik „ „	22	—	22
16. Harmadik „ „	15	—	15
17. Negyedik „ „	12	—	12
18. Leány növelde	—	34	34
19. Elemi magyar iskola	34	—	34
20. Középponti kisdedóvó	28	30	58
21. Tabáni „	9	15	24
22. Kastélyi „	7	5	12
23. Felsővégi „	13	19	32
Összesen:	1565	1410	2975

Itt mindenesetre feltünő, hogy van iskola, melyben tavaly egyetlen egy tanitó vezetése alatt 335 növendék volt. Ennek oka a csabai evang. népnek évről évre való rendkivüli, mondhatni amerikai szaporodása, ugy hogy a felnövő sarjadékot az egyház legjobb akaratja mellett is elegendő tanintézettel ellátni nem képes. Egy évtized olta csaknem minden második évben épit az egyház egy egy uj iskolát és mégis túltömve vannak.

Záradékul ide teszem mi létesittetett és épittetett az egyházban a legutóbbi nyolcz év alatt? Ezen idő alatt léte-

sült Csabán az evang. egyháznál öt uj elemi népiskola, — a középtabáni, trháni, körösmelléki, szőlőbeli és bodzási, továbbá egy leánynövelde, négy kisdedóvó és egy négyosztályu reálgymnasium. A leánynöveldét és a kisdedóvókat magán társulatok tartják fen, az utóbbiak szállásbérét a város fizetvén és az egyház csupán csak a felügyeleti jogot gyakorolja; a reálgymnasiumra a város ajánlott fel 43 ezer forintot s fizeti azoknak kamatjait készpénzben. Az egyház nyolcz év alatt kiadott különböző iskolai és egyházi épületek felállitására és javitására összesen 51,900 frtot.

A STATISTIKAI BIZOTTSÁG JEGYZŐKÖNYVEINEK KIVONATA.*)

1862. nov. 6-kán tartott ülésben a nmgu magy. kir. Helytartótanácstól, gőzhajózási és vasuti társulatok részéről beküldött különböző közlemények mutattattak bé s kiosztattak földolgozás végett. Trefort Ágost ur a bizottság tagjai közé soroltatott.

1862. decz. 4-én tartott ülésben intézkedések történtek a IV. kötet I. füzete berendezése körül; Lónyay Menyhért ur inditványozá, hogy a bizottság a porosz országos statisztikai hivatallal s Hübner Ottó urral csereviszonyba álljon.

1863. febr. 5-én tartott ülésben különböző dolgozatok adattak be az egyes tagok részéről; dr. Barsi József előleges jelentést tett a népnevelési adatokról, melyeket a nmg. m. kir. Helytartótanács feldolgozás végett a bizottsághoz áttett vala. Jóllehet ez adatok nem tökéletesek, mégis a bizottság czélszerünek vélte azokat közzétenni s egybeállitásukra dr. Barsi József tagot kérte fel. A bizottságnak már gyakran volt alkalma tapasztalnia azt, hogy mind a közhatóságok, mind a társulatok, intézetek és egyesek részéről többnyire csak hiányos adatokat kap, hogy tehát ekkép feladatát, Magyarország rendszeres és kimeritő statistikájának előkészitését, nem teljesitheti; azért a nmgu. m. kir. Helytartótanácshoz intézendő fölterjesztés határoztatott, melyben egy országos statistikai hivatal felállitásának szükségessége indokoltassék. A fölterjesztés készitésével Kautz Gyula, Konek Sándor s a jegyző bizattak meg.

*) L. a Stat. Közl. III. köt. 277. l.

1863. marcz. 12-én tartott gyülésen különböző dolgozatok adattak be, s az emlitett fölterjesztés a Helytartótanácshoz olvastatott fel és fogadtatott el némi módositásokkal.

1863. jul. 9-én tartott gyülésen intézkedések történtek az ötödik kötetbe fölveendő értekezések körül.

1863. okt. 8-kán tartott gyülésen az angol, belga, bécsi stb. hivatalok részéről beküldött munkák mutattattak be. Weninger Vincze jelentést tett az 1863-ban Berlinben volt nemzetközi statisztikai congressusról. E jelentésből ujra meggyőződött a bizottság, hogy hazánk a statisztika dolgában még nagyon hátra van, sőt minden európai állam által megelőztetett, s hogy e hátramaradásnak oka leginkább az, miszerint nálunk nem létezik kormányi közeg, melynek feladata volna a statisztikai adatokat folytonosan és rendszeresen begyüjteni, összeállitani s tudományos feldolgozás végett közzé tenni: azért elhatározta, hogy a Helytartótanács ujolag és sürgősen kéressék fel, az inditványozott országos statistikai hivatal életbeléptetése körül a szükséges intézkedések mentől gyorsabb megtételére.

1863. nov. 5-kén tartott gyülésen néhány dolgozat mutattatott be s inditványok tétettek a feldolgozandó anyag megszerzése körül.

1863. decz. 3-án tartott gyülésen felolvastatott a nmgu m. kir. Helytartótanács leirata, melyben az Akadémiát tudósitja, hogy ő Nagyméltósága, a kir. Helytartó ur az országos statistikai hivatal felállitását f. é. nov. 16-kán helyben hagyta s az előleges tanácskozások és intézkedések megtételére a Helytartótanács részéről dr. Palló Sándor, dr. Jakab István, dr. Hollán Adolf, dr. Suhajda János és Csernyus Andor, a m. Akadémia részéről dr. Kautz Gyula, Fényes Elek és Weninger Vincze, s végre a m. k. Egyetem részéről dr. Konek Sándor urakat küldé ki. Továbbá felolvastaték a m. Akademia jegyzőkönyveinek illető pontja, mely szerint a bizottság felszólittatik, hogy a magyar biztositó társulat által tett nemzetgazdasági alapitványnak felhasználásáról véleményt adjon. E vélemény előleges formulázásával dr. Kautz Gyula, Lónyai Menyhért s a jegyző bizattak meg.

EGYVELEG.

Adatok a vasutakról. A „Journal des Économistes" multévi oktoberi füzetében a vasutakról a következő adatokat találjuk: 1861-ben az europai országokban a forgalomnak átadott vasutak hossza és jövedelme volt:

Államok	A vasutak hossza állami kil.	társasági kil.	együtt kil.	Évi jövedelem egészben frank	kilometerenként frank
Ausztria	—	5,623	5,623	188.484,989	37,250
Poroszország . . .	2977	2,924	5,901	163.205,683	28,009
Bajorország . . .	1187	661	1,848	36.296,236	20,165
Hannovera . . .	817	—	817	18,242,066	22,828
Würtemberg . . .	444	—	444	9.601,022	28,073
Szászország . . .	596	187	783	26.442,223	33,770
A többi német államok	860	779	1,639	39,734,374	24,741
Egész Németország	6881	10,197	17,078	482.006,593	28,224
Belgiom	748	1,088	1,836	53.175,026	31,060
Dánia	—	174	174	2.563,010	14,730
Spanyolország . .	—	2,369	2,369	45.877,583	21,983
Nagybritannia . .	—	17,430	17,430	692.356,850	43,009
Francziaország . .	—	10,081	10,081	460.401,055	47,943
Hollandia	—	338	338	6.780,057	21,593
Olaszország . . .	584	1,599	2,183	36.610,445	28,776
Portugalia . . .	—	75	75	660,104	9,168
Oroszország . „ .	621	1,484	2,105	48.944,959	28,430
Svajczország . . .	—	1,066	1,066	20.463,073	20,796
Összesen	8834	45,901	54,735	1,850.838,760	36,844

Az egész föld kerekségén a forgalomnak 186%-ben átadott vasutak hossza az illető országok kiterjedéséhez és népességéhez a következő arányban volt:

Ország	Kiterjedés □ kilo-meterek-ben	Népesség	Vasutak hossza kilom.	Esik egy □ myriam. kilomet.	Esik 1 millió lakosra kilomet.
Ausztria . . .	645,734	35.019,058	5,659	0,88	161,6
Poroszország . .	280,208	17.789,913	5,479	1,96	308,0
A többi német államok . . .	281,499	16.753,086	5,760	2,05	343,8
Egész Németorsz.	1.157,441	69.512,057	16,898	1,4	243,1
Belgiom . . .	29,456	4.671,187	1,824	6,2	390,5
Dánia	56,932	2.605,024	483	0,8	185,4
Spanyolország .	493,051	14.957,575	2,369	0,5	158,4
Francziaország .	533,650	37.129,336	10,098	1,9	271,9
Nagybritannia .	315,401	28.887,519	17,430	5,5	603,4
Hollandia. . .	35,200	3.521,416	433	1,2	122,9
Olaszország . .	233,127	21.845,414	2,178	0,9	99,7
Portugallia . .	97,230	3.578,677	144	0,14	40,2
Oroszország . .	5.338,256	66.891,493	2,105	0,07	31,5
Svéd- és Norvégország . . .	770,256	5.224,287	542	0,07	103,7
Svajczország . .	40,598	2.534,240	1,089	2,7	429,7
Törökország . .	318,035	9.800,000	63	0,02	6,4
Görögország . .	46,702	924,258	—	—	—
Egyéb országok és szigetek . .	376,795	8.031,046	—	—	—
Egész Európa	9.847,132	280.118,529	55,651	0,6	198,7
Amerika . . .	—	—	55,589	—	—
Afrika	—	—	481	—	—
Ázsia	—	—	2,686	—	—
Ausztralia. . .	—	—	214	—	—
Összesen	—	—	114,621	—	—

Francziaországban 1862. deczember utolsóján a vasutak hossza a következő volt:

Vonal	Régi hálózat		Uj hálózat		A vasutak összes hossza			
	a forgalomnak átadatott kil.	összesen kil.	a forgalomnak átadatott	összesen	véglegesen elkészült	engedélyezett összesen	engedélyezendő	együtt
Éjszaki . .	1053	1094	122	515	1,175	1,609	—	1,60[illegible]
Keleti . .	959	974	1128	1361	2,087	2,335	—	2,33[illegible]
Nyugoti . .	1194	1194	113	1110	1,307	2,304	—	2,30[illegible]
Orleansi . .	1615	1762	778	2204	2,393	3,731	235	3,96[illegible]

Vonal	Régi hálózat		Uj hálózat		A vasutak összes hossza			
	a forgalomnak átadatott kil.	összesen kil.	a forgalomnak átadatott	összesen	véglegesen elkészült	engedélyezett összesen	engedélyezendő	együtt
Páris - Lyon-Földközi tenger . .	1683	1839	1078	2558	2,761	4,297	100	4,397
Déli . . .	797	797	292	833	1.089	1,630	—	1,630
Összegek	7301	7660	3511	8581	10,812	15,906	335	16,241
Egyéb társulatok . .	266	717	—	—	266	717	—	717
Együtt	7567	8377	3511	8581	11,078	16,623	335	16,958
Elhatározott és nem engedélyezett vasutak .	—	1456	—	—	—	1,456	—	1,456
Mindent egybevéve .	7567	9833	3511	8581	11,078	18,079	335	18,414

Engel szerint Poroszországban 1863 közepén a vasutak és kőutak hossza német mértföldekben tett:

Tartomány	Az utak hossza			Esik 1 □ mfdre			Esik 1000 lakosra		
	vasut mf.	ország-ut mf.	községi ut mf.	vasut mf.	ország-ut mf.	községi ut mf.	vasut mf.	ország-ut mf.	községi ut mf.
Porosz . .	61,0	452,5	147,5	0,05	0,38	0,12	0,02	0,15	0,05
Pozen . . .	56,3	279,2	68,2	0,10	0,52	0,12	0,03	0,18	0,04
Brandenburg.	107,4	407,9	205,7	0,14	0,55	0,28	0,04	0,16	0,08
Pommeránia .	37,1	310,1	73,1	0,06	0,53	0,12	0,02	0,22	0,05
Sziléziá . .	153,6	524,2	66,0	0,20	0,71	0,08	0,04	0,15	0,01
Szász . . .	94,7	448,5	94,7	0,20	0,97	0,20	0,04	0,22	0,04
Vesztfália .	95,0	543,7	51,4	0,25	1,47	0,13	0,05	0,33	0,03
Rajnai . . .	140,4	789,1	117,7	0,28	1,61	0,24	0,04	0,24	0,03
Hohenzollern.	—	85,9	—	—	1,69	—	—	0,55	—
Együtt	745,5	3791,1	824,3	0,14	0,74	0,16	0,04	0,20	0,04

A magyar földhitelintézet. Alulirt felügyelő-bizottmánya az alapszabályok 25. §-ának b,) c.) és d.) pontjai értelmében 1864. april hó elején tartott évnegyedes pénztári és könyvvizsgálat eredményét a következőkben teszi közzé:

1864, marczius 31-én:

1) Késspénzkészlet a pénztárban o. é. 86,110 ft 97 kr.

2) Leszámitolt váltók o. é. 240,400 ft — kr.

3) Pénzintézeteknél rövid felmondásra elhelyezve osztr. ért. 884,000 forint.

4) Az intézet által szabályszerü eljárás folytán összesen 16,697,655 ft 97 kr. értékben megállapitott földbirtokra engedélyezett s jelzálogilag bekebelezett kölcsönök folyóvá lett összege :

a) 763 záloglevél-kölcsön (12.602,485 ft 4 kr. értékü földbirtokra) o. é. 4.214,935 ft 76 kr.

b) 10 jövedékjegy-kölcsön (938,562 ft 74 kr értékü földbirtokra) 151,084 ft 50 kr.

c) 56 nyilthitel-kölcsön (3.156,658 ft 19 kr. értékü földbirtokra) 409,458 ft — kr.

5) Előlegezések intézeti értékpapirokra 984,201 ft 51 kr.

6) Követelések folyó számlákra 126,491 ft 93 kr.

7) Sorsolás alá eső 5½%-os záloglevelek forgalma, (fedezve a 4-dik pont a.) betüje szerint 12.602,435 ft 4 kr értékü földbirtok által) 4.169,600 ft a kisorolt 6400 ftból még forgalomban 1,100 ft 4.170,700 ft.

8) Tiz-éves jövedékjegy 6% kamatozással, (fedezve a 4-ik pont b) betüje szerint 938,562 ft 74 kr. értékü földbirtok által) 151,000 ft.

9) Fizetési utalványok forgalma:

a) A Langrand-Dumonceau és Társ czimü brüsseli föld- és ipar-hitelbank rendelményére kibocsátott, félévenkint megujitandó és 1868. november 1-én beváltandó fizetési utalványok összege, 1.000,000 ft, b) hat havi lejárattal 1,124,810 ft o. é. 2.124,310 ft.

A pénztár és könyvvizsgálat alkalmával, s azzal kapcsolatban az alapszabályok 169, §-ának d) pontja értelmében, kiterjesztette figyelmét a felügyelő bizottmány a tartalék- és törlesztési alap állásának vizsgálatára is. A tartalékalap a következő értékek és letétekből áll:

1) Ő császz. és apostoli királyi Felsége által a tartalékalap gyarapitására és az első felszerelésre legkegyelmesebben engedélyezett s az országos pénztár által teljesen befizetett összeg o. é, 500,000 ft

2) Az alapitók által letett biztositási tőke o. é. 1.677.000 ft — kr.

3) A tartalékalap gyarapitására a rendes járadékon felül, minden száz forintnyi záloglevél-kölcsön után felajánlott évenkinti 6 krajczárból eddig befolyt összeg 1654 ft 29 kr.

4) A záloglevelekben és jövedékjegyekben folyóvá tett kölcsönök után az alapszabályok 108. §-sa szerint kölcsönös jótállás végett letett 1%-os biztositék o. é. 43,519 ft — kr.

Egyszersmind alkalma volt meggyőződnie a felügyelő-bizottmánynak, hogy a tartalékalap jövedelmezővé tételére mindazon módok használatba vannak véve, melyeket az alapszabály és különösen annak 104. §-a az intézetnek megenged. Meggyőződött végre a bizottmány mind a letéti mind a törlesztési alap szabályszerü kezeléséről és nyilvántartásáról is.

A svájczi köztársaság némely ujabb statistikai adatai. E szövetségi állam 740 □ mértföldnyi területü, 2.507,000 lakossal, kik közül nemzetiségre 70,2% német, 22,6% franczia, 5,5%

olasz, 1,7 % román. Vallásra nézve van 1.476,000 protestáns, 1.021,000 katholikus, 6000 egyéb keresztyén felekezetü, 4300 zsidó. Nemi különbségre 1.269,400 férfi, 1,281,900 nő. Község van 3,058, köztük 29 5000-rél több lakossal, 347,229 lakház, 516,186 háztartás.

A földmivelési termelés nem fedezi az ország évi szükségletét s évenkint 40—50 millio frank árán visz be gabonát déli Németországból. Marhatenyésztése kitünő, álladéka 900,000 darab. Csak marhában, sajt- és vajban körülbelől 12 milio franknyi a kivitele. Bányászata ki nem elégitő; nemcsak, hogy nemes érczei nincsenek, de vastermelése is évi 200,000 mázsányi szükséglete csak felét fedezi. Kőszenet is évenkint 2½ millió mázsát vásárol másunnan.

Iparban mégis a nyers anyagok hiánya, hátrányos földrajzi fekvése, magas napszáma mellett és védvámmal körülsánczolt államok szomszédságában, magas fokon áll. Svajczország munkássága, szabad lakosai gyakorlati ügyessége és technikai helyes mivelése által, kereskedelmi tekintetben is a szabadság elvének hódolva, egyik legelső iparos államnak küzdte ki magát. Pamut-, selyem-, és óragyártmányai, szalmafonás, sajtkészités, fafaragványok, papir, lenáruk és gépek legfőbb iparczikkei.

Kereskedelme legyőzve a számtalan természeti akadályt roppant kiterjedésü s a viszonylagos ki-, be- s átviteli összeg nagyobb Europa bármely első rendü iparos államénál. Svajczban ugyanis fejenkint, 406 frank, Hollandiában 387, Angliában még csekélyebb. Előmozditják kereskedelme virágzását a folyamokon (Rajna, Aar, Rhone) való hajókázás, a gőzhajózás majd minden nagyobb taván, kitünő országutai, számos vasuta, távirója, pénz és hitelintézete.

Kereskedelmi mozgalma középszámban 1853—55-ig évenkint 479 milió frank a bevitelre, 538 m. a kivitelre nézve. Névszerint:

	1858. mázsa	1859. mázsa	1860. mázsa
bevitel			
gabona s hüvelyes vetemények	2.039,968	2.339,025	3.113,081
liszt	222,802	279,928	502,657
riss	79,421	87,117	102,032
burgonya	81,870	104,940	377,820
bor	479,539	736.202	575,405
kávé s helyettesitője	150,541	141,858	130,060
czukor	228,628	219,255	205,850
kőszén	1.090,950	1.561,305	2.270,975
pamut (nyers)	?	251,404	332,041
vas (nyers, henger stb.)	?	298,433	349,378
só	?	263,599	253,852
kivitel			
vaj	1,841	1,781	1,977
sajt	106,118	140.892	146,789
selyem s félselyem gyártmány	28,019	32,138	28,784

	frank	frank	frank
pamutfonal	2.603,400	3.063.600	3.646,200
pamutkelme	51.799,870	65.108,610	69.993,000
órák	68.580,000	78.588,000	64,440,000
Szalmafonadék	3.848,000	3.565,900	4.228,000

Vámrendszere a legszabadabb s a szabadkereskedelem diadalt ül Svajczban, mely csak igen mérsékelt pénzügyi vámokat ismer. Bevitelre nézve vámosztály van 15 cent-től 15 frankig; az áruk értékét illetőleg esik: nyers pamutra $^1/_3$%, pamutszövetekre 1–4%, vászonra 1–3%, pamutkelmékre $^1/_6$–$1^1/_2$%, selyemfonadékra $^1/_3$%, bőrre 2%, bőrgyártmányokra 4%, feldolgozott vasra 2–5%, táblaolajra 5%, gyári olajra $^1/_2$%, borra 4%, borszeszre 10%, kávéra 3%, czukorra 5%. Ár- és kiviteli vámok mássánkint 5–10%-ra rúgnak.

Vasutja 1862. kezdetén forgalomban volt 146 német mértföld. Vasuti rendszere 5 főrészre oszlik. Két fővonala van, az egyik a bodeni tót köti össze a genfi tóval, vagyis déli Francziaországot Németországgal; a másik Franczia-, Nyugot-Német- és Olaszországot iparkodik eggyüvé kapcsolni.

Távíró 1861-ben volt 157 állomás 3,000 kilom. hosszaságban, ártétele 1 fr.; tiszta jövedelme 81,000 frank.

Gőzhajó 1862-ben 11 taván 60 járt (a Bodeni tón és Lago Maggiorén 21 külföldi is.)

Pénzügye is virágzónak mondható.

Államköltségvetés	1860. frank	1861. frank	1862. frank
bevétel	15.966,000	18,827,200	19.364,000
kiadás	15.731,000	18.142,200	18.298,000
fölösleg	235,000	685,000	1.066,009

Az államvagyon állapota 1862 végén:

tevőleges	14,147,793	frank
szenvedőleges	4.860,000	„
tiszta vagyon	9.287,793	„

Az összes pénzügyi közigazgatást, (a szövetségi és kantoni terheket) 28 m. frankba véve, a főtételek 1862-re ekkép állanak:

bevétel		kiadás	
államjavakból .	7 millió frank	fizetések (évdijak)	2.500,000 fr.
egyenes adóból .	8 „ „	katonaság . .	4.500,000 „
közvetett „ .	13 . „	közoktatás . .	4.800,000 „
		adósság . . .	2.500,000 „
összesen :	28 „ „	nyugdijak . .	60,000 „

Államadósságot Svajcz csak tevőleges szerzeményekre, s honvédelmi czélokra tett. 1862. végén az államadósság 3.750,000 frank, melylyel 14.147,793 franknyi tevőleges vagyon (közte 3.930,000

frank elhelyezett tőke) állott szemben. A kantonok többnyire vasuti czélokra tett adósságai $38\frac{1}{2}$ millió frankot tesznek, melyeket különben szintén 67 millió, többnyire ingatlanokba fektetett vagyon ellensulyoz.

B a n k o k. 1861-ben 19 bank $48\frac{3}{4}$, és három hitelintézet 65 millió franknyi részvény tőkével és körülbelől $12\frac{1}{2}$ m. franknyi bankjegy forgalommal létezett; jelenleg mind ez több. Takarékpénztára 1859-ben 167 volt 181,000 betételezővel és több mind 60 millió tőkével.

P é n z e, mértéke részint egészen franczia, részint ezen alapszik. Pénzlába arany és ezüst. 1 frank = 100 centime (Rappe), 1 láb (10 hüvelyk, 10 vonal) = 3 decimeter; 1 rúd (stab) = 4; 1 vessző (ruthe) = 10 láb; 1 svajczi óra = 16,000 láb (= 4800 meter); 1 juchart = 40,000 □ láb = 36 are; 1 pint = $1\frac{1}{2}$ liter; 1 saum = 4 akó = 100 pint à 4 itcze (Schoppen) = 140 liter; 1 ℔ = $\frac{1}{2}$ kilogramm s egyforma a német vámfonttal.

A Pannonia másodévi zárszámlája 1863. jan. 1-től decz. 31-ig.

A) Bevétel.	forint	kr.	forint	kr
1) Dijáthozat az 1862. évi számadásból .			267,253	64
2) 105252 folyószám alatt átvállalt 99.099,078 frt 84 krnyi viszontbiztositott érték után bevett tüz- és szállitmányi összes dijak			614,976	12
3) Kamatok s agionyereség			36,584	77
			919,114	53
B) Kiadás.	forint	kr.	forint	kr
1) A folyó koczkázatok fedezésére átvitt dijtartalék az 1864. évre 220,611 ft. 31 kr. későbbi évre 150698 ft. 68 kr.	371,309	99		
2) 2658 tüz- és szállitmányi kárért . .	314,089	19		
3) 98 függőben levő kárért	28,144	—		
4) J u t a l é k o k, t ö r l é s e k, nyomtatványok, tisztifizetések és egyéb üzleti költségekért	119,697	68		
5) 10% leirás a felszerelésektől . . .	258	56		
6) 5% kamat a 6583 ft 87 krnyi tartaléktőkétől	329	20	833,828	62
			85,285	91
7) 10% a tartaléktőkének	8,528	59		
8) 4% igazgatósági járulék	3,411	44	11,940	3
			73,845	88
9) Jövedelmi adónak			7,000	—
Tiszta nyereség			66,845	88

C) Felosztás.	forint	kr.
1) Osztalék 2000 részvény 33 ftjával	66,000	—
2) A töredék-maradvány tartaléktőkéének	345	88
Összesen:	66,845	88

Egyleti vagyon 1863. decz. 31-kén.

Követelés.	forint	kr
1) 1969 kötelezvény 800 ftjával	1.575,200	—
2) Saját 30 részvényünk 1,000 ftjával	30,000	—
Alapitási költségek 30 részvény után 5 ftjával .	150	—
3) 1 hátralevő kötelezvény	800	—
4) Elhelyezett tőkepénz a pesti kereskedelmi bankban	325,800	—
5) szintén a pesti takarékpénztárban	100,000	—
6) szintén a budai takarékpénztárban	100,000	—
7) szintén a magyar földhitelintézetnél . . .	8,000	—
8) Külföldön (ezüstben)	47,644	43
9) Magyar földhitelintézetnél záloglevelek és jövedékjegyekben	48,962	50
10) Fölszerelésünk értéke 10% levonása után . .	2,827	06
11) 12 különböző tartozónál (debitores)	86,455	60
12) Függő dijak (dijkötvények)	198,588	15
13) Pénztárkészletünk	1,343	73
Összesen:	2.525,271	9

Tartozás.	forint	kr.
1) Alaptőke 2000 részvény után 1000 frtjával . .	2.000,000	—
2) Dijtartalék	371,309	99
3) Tartaléktőke	15,727	54
4) Adótartalék	11,000	—
5) Függő károk	28,144	—
6) Igazgatósági járulék	3,411	44
7) 5 hitelezőnek	29,102	52
8) Az 1862, évről föl nem vett osztalék 24 részvény után 24 frtjával	576	—
9) Ez idei osztalék 2,000 részvény után 33 frtjával	66,0000	—
Összesen:	2,525,271	49

AZ ÖTÖDIK KÖTET TARTALMA:

———

STATISTIKAI
KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

HATODIK KÖTET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND, MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIV.

Nyomatott Emich Gusztáv, magy. akad. nyomdásznál, Pesten, 1864.

I.

AZ 1864 dik ÉVI OSZTRÁK KÖLTSÉGVETÉS, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA.

Keleti Károlytól.

A m. tud. akademia statistikai bizottsága kitűzött czélijának egyik legfontosabb része a hazai „pénzügyi viszonyok kikutatása és tudományos előadása."

A statistikai Közlemények előszavában is ki van már mondva, hogy a nevezett bizottmány feladatává tétetett: „mindennemű statistikai adatokat, melyek a magyar koronához tartozó országok közviszonyaira vonatkoznak, összegyüjteni, rendezni, megbirálni, más államok adataival is egybevetve feldolgozni; s azok kibocsátása által Magyarország lehetőleg hű statistikai ismertetését eszközölni, s az idő változásaival folyton tisztában s a tettleges állapotokkal öszhangzásban tartani."

Valamely ország „tettleges állapotát" aligha festheti híebben valami, mint épen állami költségvetése. A pénzügyi viszonyok kikutatása mindenütt nehéz, oly országban pedig, mint a mienk, melyben a szükséges adatok többnyire csak az ausztriai birodalom többi tartományaival összevegyülten kerülnek a világ elé, kétszerte az, de kétszerte érdekes is; s így nem vélünk háladatlan munkába fogni, ha a birodalom 1864-ki költségvetését szemügyre véve, kivonjuk belőle a Magyarországot külön érdeklő tételeket, összehasonlítjuk a többi tartományok hasonló tételeivel és számba véve az ország területét, népességét, határai hosszát, gazdasági és ipari termelését: kiszámítani iparkodunk a költségvetésben foglalt összevont terhek és kiadások mily arányban nehezednek Magyarországra, valamint a magyar koronához tartozó

országok mennyivel s mily arányban járulnak a birodalom jövedelmi forrásai szaporitásához.

Fölösleges mondanunk, hogy nem magyarországi költségvetéssel van dolgunk, hanem csak az osztrák budgetben foglalt, Magyarországra s a kapcsolt részekre vonatkozó tételeket állítjuk egybe. Azt azonban szükséges megemliteni, hogy a birodalomra általában vonatkozó egyes tételeken és öszleteiken kivül, a mi a lajtántúli országokra nézve az állam-ministeriumban, az igazságügyi, rendőri, valamint kereskedelmi és nemzetgazdasági ministeriumokban foglaltatik, az Magyarországra és kapcsolt részeire nézve nagyobbára elszórtan az udvari kanczelláriák költségvetéseiben fordul elő, kivéve Dalmátországot, mely költségei legnagyobb részével, a fent elősorolt ministeriumok költségei közt szerepel.

A bécsi legfelsőbb udvartartás, a legfelsőbb központi kormány és polgári közigazgatás, ő felsége kabinet-irodája, az államtanács, minisztertanács és külügyi ministerium s diplomatiai és ügynökségi költségekkel együtt külön országok szerint részletezve nincsenek, s itt legfeljebb a kezdetben érintett tényezőkön alapuló arányok szerint lehetne a külön országokra esendő terheket kiszámitani.

Ugyanez áll a pénzügyministerium központi igazgatására és az államadósságokra nézve, melyek az udvari kanczelláriáknál elő nem fordulnak; szintúgy a hadsereg és tengerészet főparancsnoksági és központi költségeire nézve, holott a tartományokbeli pénzügyministeriumi költségeket részletezve találjuk a kezünkben lévő hivatalos adatokban, valamint a hadseregbeli költségeket az egyes országok hadilletéke szerint is talán sikerülni fog kiszámithatni.

Az $186^3/_4$-diki osztrák állami költségvetés alakilag némikép különbözik az eddigi költségvetésektől, melyek közül az 1863-diki a „statistikai közlemények“ IV-ik kötetében is közölve volt. Fontos nevezetesen az idő megváltoztatása, melyre a legutóbbi budget kiterjed. A mig t. i. az eddigi költségvetések a november 1-jén kezdődő s október végén befejezett közigazgatási évhez alkalmazkodtak, az $186^3/_4$-diki költségvetés 1864 deczember végéig terjed s igy tizennégy hónapra szól, hogy ezentúl a közigazgatási év kezdete és vége a kö-

zönséges naptári évvel összeessék. Még is az egész $186^3/_4$-ki költségvetésben külön van tárgyalva a 12 havi, külön a (november-december) két havi szükséglet és födözet. Minthogy pedig a Magyarországra vonatkozó tételek egybeállításával csak egy évi költséget s fedezését akartuk szemlélni, hogy a mult évekkel való összehasonlítás a költségek és jövedelmek szaporodását vagy csökkenését érthetőbben kitüntesse, csakis a 12 havi vagyis egy évi időközre szoritkoztunk.

A jelen költségvetés, bármennyire tökéletesíttetett más múlt éviekhez képest, még mind ekkoráig sem tünteti ki kellő szigorusággal együtt az állami összes bevételeket, noha sokban igen czélszerüen eltér a régibb szokástól, mely szerint valamennyi jövedelmi ág csak a kezelési, behajtási, vagy egyéb költségek levonása után fenmaradt tiszta jövedelemmel szerepelt a költségvetésben.

Nagyobbrészt úgy találjuk ugyan az 1864-diki állambudgetben, hogy az egyes jövedelmi ágak összes kezelési költsége az államköltségek vagyis a szükséglet közé van sorozva, az egyes ágak összes nyers jövedelme azonban a födözet közé felvéve. Ugyanez áll valamennyire az egyes alapítványok, közigazgatási ágak és állami intézetek saját bevételeire és költségeire nézve, mindamellett a vallási-, tanulmányi és egyéb alapoknál következetesen foganatosítva nincs és ott többnyire csak a hiányos jövedelmü alapitványoknak adott állami pótlék, vagy a fölös jövedelmü alapítványoktól az állampénztárba juttatott többlet van a szükséglet vagy födözet illető rovataiba befoglalva.

Különben még sem az egyenes, sem a közvetett adók jövedelmei az alább közlendő kimutatásokban foglalt öszletei nem tekinthetők tiszta jövedelemnek, miután úgy az egyenes adók behajtásával foglalkozó adóhivatalok és több pénzügyi közegek, valamint a közvetett adók fizetésére felügyelő pénzügyőrök és egyéb organumok költségei a központi hatóságok (jelen esetben a pénzügyminiszterium és pénzügyi igazgatóságok) költségei között fordulnak elö.

Egyes feltünöbb ilyetén eltérések továbbá: hogy mig például, az összes egyenes és közvetett adó jövedelme a pénzügyminiszteriumnál öszpontosul: a póstajövedelem, mint szin-

tén közvetett adó a kereskedelmi miniszterium jövedelmei közé van sorozva; a magyar vallási-, tanulmányi- és egyéb alapítványok a magyar udvari kanczellária (a stat. közlem. V. k. II. füzetében már közölt) költségvetésébe van fölvéve; a határőrvidék összes egyenes és közvetett adója pedig a hadügyminiszterium bev ételeit szaporítja.

Az 186$^3/_4$-diki osztrák államköltségvetés két főrészre oszlik : 1-ső az állami kiadások (szükséglet.)
2-dik az állami bevételek (födözet.)
Mindkét főrész egyes fejezetekre oszlik, melyek római számokkal jelezve, az alábbi kimutatásban mind a bevételeket, mind a kiadásokat kitüntetik. És pedig :

		kiadás	bevétel
I.	Legfelsőbb udvartartás	7.454,800	—
II.	Ő felsége kabinet irodája	68,482	—
III.	Birodalmi tanács	452,401	—
IV.	Államtanács	152,971	—
V.	Minisztertanács	65,407	—
VI.	Külügyi miniszterium	2.198,880	115,800
VII.	Állam- „	29.081,902	245,981
VIII.	Magyar udvari kanczellária	11.967,713	318,629
IX.	Erdélyi „ „	3.326,561	91,076
X.	Dalmát, Horvát, Tótországi kanczel.	1.994,814	45,989
XI.	Pénzügyi miniszterium	311.762,871	467.973,812
XII.	Kereskedelmi és nemzetgazdasági m.	14.869,887	18.026,336
XIII.	Igazságügyi miniszterium	7.859,772	—
XIV.	Rendőri „	3.013,840	675,750
XV.	Ellenőri hatóságok	3.918,816	1,000
XVI.	Hadügyi miniszterium	106.683,000	9.127,000
XVII.	Tengerészeti „	12.000,146	309,206
	Összesen	516.817,213	496.930,029 ft.

Az egész 14 havi korszakra pedig a szükséglet 614.613,417 ft., a födözet 581,073,571 ft., a hiány tehát 33.539,843 ft.

Mielőtt a költségek hovafordítását, a tulajdonképeni költségvetést részletezznők, tekintsük meg a bevételi forrásokat. Ezeket, az egyes közigazgatási ágak saját bevételeiken kivül képezik :

1.) az egyenes adók,
2.) a közvetett adók,
3.) a kincstári birtokok jövedelme,

4.) vegyes bevételek,

5.) eladandó államjószágok és bányarészletek utáni jövedelem.

Az állami bevételek ezen főtételei részletekre oszolnak· y az egyenes adókat képezik : a telekadó, házbér-, házoszy-, kereseti-, személyes kereseti-, örökségi és jövedelmi i. Kereseti adó a magyar koronához tartozó országok kö- csak Dalmátiában van, örökségi adó egyáltalában nincs, ık a mult korszak hátralékai folynak még be a lajtántúli tományokban. Van azonban a magyar tartományokban, lmátián kivül, személyes kereseti adó, mely ismét a lajtáni tartományokat nem terheli.

A telekadó részletezve a következő táblázatból látó :

Pénzügyi kerületek	rendes telek adó	a jövedelmi adót helyettesítő ⅓ pótlék	rendkivüli pótlék, a rendesnek ⅙ része	Összesen
	telekadó osztrák értékben			
ország budanagyváradi (pénzügyi kerület, az adó provisorium szerint 16%)	5.970,000	—	995,000	6.965,000
pozsonyi	2.455,362	—	409,227	2.864,589
soproniyi	2.940,500	—	490,083	3.430,583
kassai	1.205,553	—	200,926	1.406,479
	12.571,415	—	2.095,236	14.666,651
volt temesi bánság „	3.997,392	—	666,232	4 663,624
	16.568,807	—	2,761,468	19.330,275
orvát és Tótország „	1.288,428	—	214,738	1.503,166
almátia az állandó kataszter szerint 16%	217,639	72,546	36,273	326,458
rdélyország a provisorium szerint 10%	1.261,000	—	210,167	1.471,167
z összes magyar tartomány	19.335,874	72,546	3.222,646	22.631,066

Az összes telekadó tehát a rendes és rendkivüli pótlékkal együtt

Magyarországon a volt vajdasággal	19.330,275 ft
Erdélyben	1.471,167 „
Horvát és Tótországban	1.508,166 „
Dalmátiában	326,458 „
Összesen	22.631,066 „
hozzá adva a határörvidéken szedett s a katonai közigazgatás bevételeihez tartozó telekadót	1.600,770 ft
Az összes telekadó	24.231,836 ft

Az egész ausztriai birodalom összes telekadója 1864-re 62,345,629 ftban van megállapítva, s így a magyar korona alatti országok telekadója, a birodalmi összes telekadónak 39 %-át, tehát közel $^2/_5$ részét teszi.

A magyar korona országai összes területét Czörnig szerint (a ki az ausztriai birodalmat 11.252,$_{88}$ osztr. mértföldre számitotta) 5,822,$_{30}$ osztr. mértföldre véve, esik egy-egy mértföldre 4161.$_{90}$ frt., a lajtántúli összes területen azonban 5,540,$_{41}$ frt. telekadó. Ha pedig a telekadó tárgyáúl csupán a termő földet vesszük, melyre ez adó voltaképen ki van vetve, s ezt Czörnig szerint Magyarországra nézve 4.743 □ mértföldben fogadjuk el: a magyar tartományok egy-egy mértföldjére 5109,$_{60}$, az összes ausztriai birodalom egy-egy mértföldjére pedig 6,378,$_{04}$ frt esik.

A magyar korona egyes országait tekintve esik

Magyarországon	1 □ mértföldre . .	5.188,$_{50}$ ft	telekadó
Erdélyben	1 □ „ . .	1.541,$_{47}$ ft	„
Horvát-Tótországban	1 □ „ . .	4.487,$_{06}$ ft	„
Dalmátiában	1 □ „ . .	1.468,$_{59}$ ft	„
a határörvidéken	1 □ „ . .	2.745,$_{75}$ ft	„

Az 1857-diki népszámlálás szerint megállapitott lélekszám szerint esik fejenként Magyarországon 1 ft 95, Erdélyben 0 ft 77, Horvát-Tótországban 1 ft 69, a határörvidék 1 ft 50 kr. telekadó. Még inkább részletezve a telekadó kivetését, tekintetbe kell vennünk a földbirtokosok számát, kik ez adót tulajdonképen viselik s akkor úgy találjuk, hogy

Magyarországon egy földbirtokosra	10 ft 79
Erdélyben „ „	2 ft 45
Horvát-Tótországban „	8 ft 77
Dalmátiában „	1 ft 94 telekadó jut.

Egy-egy holdra végre Magyarországon 0.$_{61}$, Erdélyben

$0._{18}$, Horvát-Tótországban $0._{52}$, a végvidéken $0._{35}$ frt telekadó esik. A termő föld tiszta jövedelmének a telekadó Magyarországon $19._{8}$ %, Erdélyben $11._{2}$ Horvát-Tótországban $21,_{1}$ százalékát képezi.

A házadót két alosztálya szerint a következő táblázat mutatja. Az alosztályokra nézve ugyanis tudvalevő, hogy a házbéradó mindazon városokban fizetendő, melyekben a bérbeadás túlnyomó; s az adó a házbérnek 12%-át teszi. A házosztályadó a többi épületekre vonatkozik, melyek a megadóztatás nagysága szerint osztályokba sorozvák és a földszinti épületekre nézve 21, az emeletesekre nézve 42 kr. a legalsóbb osztályban; emelkedik pedig a magyar korona országaiban (Dalmátiát is ideértve) $31._{5}$ frtig.

Ház bér- és osztályadó	rendes	a jövedelmi adót helyettesítő ¼ pótlék	rendkivüli pótlék a rendesnek ⅕ része	Összesen
Magyarország . . .	1,188,445	—	198,074	2,265,969
	586,300	—	293,150	
volt temesi bánság . .	63,548	—	10,591	244,344
	113,470	—	56,735	
%	1.951,763	—	558,550	2,510,313
Horvát és Tótország	110,805	—	18,468	242,095
	75,215	—	37,607	
Dalmátia	59,569	19,856	9,928	123,581
	18,670	6,223	9,335	
Erdélyország . . .	90,600	—	15,100	293,500
	125,200	—	62,600	
Összesen a házbéradó	1,512,967	19,856	252,161	
a házosztály adó	918,855	6,223	459,427	
Főösszeg	2,431,822	26,079	711,588	3,169,489

A házadó az egész osztrák birodalomban 19,884,993 frt, s így Magyarország az adónemhez csak 16 %-kal járul.

A kereseti és személyes kereseti adó nincs egyformán kivetve az egész birodalomban. A német-szláv tartományokban az úgynevezett kereseti adó (Erwerbsteuer)

létezik s a különféle iparos foglalkozások négy főosztálya szerint hajtatik be. Trieszt számára benfoglaltatik a jövedelmi adóban. A lombard-velenczei királyságra nézve a „contributo delle arti e di commercio“ czíme alatt 7 osztály szerint van kivetve.

Magyar-, Erdély-, Horvát- és Tótországban a régebbi dical-adótól képezvén átmenetet, a személyes kereseti adó egy neme a fej- és osztályadónak s néhány kivétellel valamennyi, a 16 évet betöltött egyéntől szedetik. Három osztályra van osztva: 21 krtól 1 frt 5 krig, 1 frt 5 krtól — 6 frt 30 krig és 4 fttól — 200 ftig és az egyenes adó 200 és 500 ftnyi emelkedése szerint 8 és 10 frtnyi emelkedéssel. A személyes kereseti adót ekkoráig nem terheli a rendkivüli pótlék.

A személyes- (Dalmátiára nézve) kereseti adó a következő táblázatból látható:

Pénzügyi kerületek	rendes	rendkivüli pótlék 1/5	Összesen
	ft osztr. ért.		
Magyarország budanagyváradi pénzügyi kerület	1.365,400	—	1.365,400
Magyarország pozsonyi pénzügyi kerület	563,600	—	563,600
Magyarország soproni pénzügyi kerület	716,000	—	716,000
Magyarország kassai pénzügyi kerület	434,500	—	434,500
∴	3.079,500	—	3.079,500
Volt temesi bánság	481,100	—	481,100
∴	3.560,600	—	3.560,600
Horvát és Tótország	282,800	—	282,800
Dalmátia *)	45,300	9,060	54,360
Erdély	1.850,000	—	1.850,000
Összesen	5.238,700	9,060	5.247,760

Párhuzamot vonva a birodalom német-szláv részének kereseti s a magyar korona alatti országok személyes kereseti adója között, mely amannak körülbelül megfelel, úgy ta-

*) Kereseti adó (Erwerbsteuer) mint a lajtántúli tartományok ilyféle adója.

láljuk, hogy Ausztriában ez adó 5.878,190 és a Dalmátiára eső 54360 ft levonásával: 5.823,830 ftot, a magyarországi pedig, Dalmátiát is ide számitva 5.247,760 ftot tesz, mely ha a végvidékbeli malomadót . . . 32,950 frt és az ipar és kereskedési adót 181,980 frttal is hozzáadjuk, a magyar korona alatti országok összes e nembeli adója 5.462,690, vagyis az egész birodalmi adónak $92._{3}$ % át képezi.

Esik pedig egy fejre:

Magyarországon	0,36 ft
Erdélyben	0,70 „
Horvát- és Tótországban . .	0,32 „
a végvidéken	0,21 „

A jövedelmi adó tárgya mindazon tiszta jövedelem, melyet a lakosok akár vagyonokból akár személyes keresetökből nyernek. A föld és házbirtoktól az ezen adónemekhez csatolt pótlék által hajtatik be, azon kivül pedig három osztályban van kivetve.

Részletes mennyiségét a következő táblázat mutàtja:

	rendes	rendkivüli pótlék 1/5	Összesen
	ft osztr. ért.		
Magyarország, pénzügyi kerület: budapestnagyváradi	777,700	155,540	933,240
pozsonyi	219,400	43,880	263,280
soproni	386,2 0	77,240	463,440
kassai	158,300	31,660	189,960
·/.	1.541,600	308,320	1.849,920
volt temesi bánság	200,000	40,000	240,000
·/.	1.741,600	348,320	2.089,920
Dalmátia	24,700	4,940	29,640
Horvát és Tótország	135,900	27,180	163,080
Erdély	150,000	30,000	180,000
Összesen	2.052,200	410,440	2.462,640
Ehhez számítva a végvidék jövedelmi adóját	—	—	21,736
Főösszeg	—	—	2.484,376

Az összbirodalom jövedelmi adója: 9 558,000 ft., melynek a magyar kor ona országai jövedelmi adója 26%-át képezi.

Minthogy pedig a föld- és házbirtokra nézve a jövedelmi adó már az illető adók pótlékában bennfoglaltatik, fejenkinti jövedelmi adó kiszámitásakor a föld- és házbirtokosokat le kell az összes népességből vonni s igy Dalmátia mellőzésével egy fejre $0._{20}$ frt esik.

A jövedelmi adó fentebb kitett összegében különben még benn nem foglaltatik azon tekintélyes öszlet, mely az 1864-ki budget szerint az államadóssági kötvények kamatai után fizetendő s a mely

a régibb államadósságnál	11,620 frt.
az ujabbnál	4.605,431 „
a lombard-velenczei királys. államadósságánál	151,482 „
a közalapítványi és rendi kötvények után . .	1.397,357 „
Összesen	6.165,890 frt

mi által az egész birodalom jövedelmi adója 15.723,890 ftra emelkedik.

Az egyenkint elősorolt adónemekbe már betudott rendkivüli pótlékemelés részletes kimutatása Magyarországra nézve a következő táblázatból tünik ki:

Pénzügyi kerületek	Rendkivüli pótlék emelés					Összesen
	telekadó 1/6	házbéradó 1/6	házosztály adó 2/4	(szem.) kereseti adó 1/5	jövedelmi adó 1/5	
Magyarország: budanagyváradi pénzügyi kerület	995,000	146,175	123,150	—	155,540	1.419,865
pozsonyi " "	409,227	17,833	61,000	—	43,880	531,940
soproni " "	490,083	28,333	66,000	—	77,240	661,656
kassai " "	200,926	5,733	43,000	—	31,660	281,319
·/.	2.095,236	198,074	293,150	—	308,320	2.894,780
volt temesi bánság	666,232	10,591	56,735	—	40,000	773,558
·/.	2.761,468	208,665	349,885	—	348,320	3.668,338
Horvát és Tótország	214,738	18,468	37,607	—	27,180	297,993
Dalmátia	36,273	9,928	9,335	9,060	4,940	69,536
Erdély	210,167	15,100	62,600	—	30,000	317,867
Összesen	3.222,646	252,161	459,427	9,060	410,440	4.353,734

Az egyenes adó összehasonlítása az 186

Pénzügyi kerületek	telekadó		házbéra	
	1864	1863	1864	
Magyarország				
budanagyváradi pénzügyi kerület	6.965,000	6.959,448	1.023,225	1.
pozsonyi „ „	2.864,589	2.878,979	124,833	
soproonyi „ „	3.430,583	3.429,442	198,833	
kassai „ „	1.406,479	1.405,514	40,128	
·/.	10.666,651	14.673,383	1.386,519	1.
a volt temesi bánságban	4.663,624	4.684,525	74,139	
·/.	19.330,275	19.357,908	1.460,658	1.
Horvát és Tótország	1.503,166	1.503,166	129,273	:
Dalmátia	326,458	326,478	89,353	
Erdély	1.471,167	1.470,411	105,700	1
Összesen	22.631,066	22.657,963	1.784,984	1.
tehát 1864-ben több	—	—	20,235	
kevesebb	26,897	—	—	

Ha azonban az 1864-diki 33.510,955 ftnyi összeghez

Magyarországon . . . . . .

a volt temesi bánságban . . .

Horvát és Tótországban . . .

Erdélyben . . . .

Dalmátiában . . . .

úgy találjuk, hogy az egyenes adó 1864-diki összege 40,604, 6.665,694 fttal nagyobb.

863-diki költségvetés szerint

osztályadó		személyes kereseti adó		jövedelmi adó		Összesen	
4	1863	1864	1863	1864	1863	1864	1863
150	866,603	1.865,400	2.411,300	933,240	1.064,880	10.656,315	10.806,211
000	182,600	563,600	560,700	263,280	276,960	3.999,302	4.020,439
000	195,486	716,000	715,600	463,440	461,400	5.006,356	5.000,906
000	128,605	434,500	425,000	189,960	174,360	2.200,067	2.173,607
150	872,894	3.079,500	3.112,600	1.849,920	1.977,600	21.862,040	22.001,163
205	168,560	481,100	481,800	240,000	304,800	5.629,068	5.713,825
655	1.041,854	2.560,600	3.594,400	2.089,920	2.282,400	27.491,108	27.714,988
822	112,823	282,800	274,000	163,080	163,080	2.191,141	2.182,342
228	34,228	54,360	53,820	29,640	26,400	534,039	529,376
800	187,398	1.350,000	1.402,700	180,000	243,480	3.294,667	3.412,589
505	1.376,303	5.247,760	5.324,920	2.462,640	2.715,360	33.510,955	33.839,295
202	—	—	—	—	—	—	—
	—	77,160	—	252,720	—	328,340	—

a rendkivüli pótlék felemelését és a rendkivüli adót, mely

. . . . . { 2,894,780 / 1,758,600 }

. . . . . { 773,558 / 388,800 }

. . . . . { 297,998 / 153,900 }

. . . . . { 317,867 / 288,000 }

. . . . . { 69,536 / 151,000 }

Összesen 7,094,034 ft

s az 1863-diki 33,839,295 ftnyi összeggel összehasonlítva

Az adó felemelés különben az egész monarchiára kihatván tetemes öszletekben mutatkozik, melyek az alábbi táblázatból kitünnek s a fentebbi összehasonlitást világosabbá teszik :

Egyenes adó	1864-ben rendes	1864-ben rendkivüli	1864-ben összesen	1863-ban rendes	1864-ben több	1864-ben kevesebb
	osztr. ért. forint					
telekadó	63.345,700	7.635,400	69.981,100	62.481.200	7.499.900	—
házadó	19.885,000	3.350,500	23.135,500	19.261,300	3.974.200	—
kereseti adó . . .	5.878.200	989,900	6.868.100	5.814,930	1.053.200	—
személyes keresetiadó	5.193,400	—	5.193,400	5.271,000	—	77,600
jövedelmi adó . .	15.723,900	4.059,400	19.783,300	15,685,511	4.097,789	—
örökségi adó . . .	42,600	—	42,600	29,500	13,100	—
rendkivüli adó . .	—	13.813,000	13.813,000	—	13.813,000	—
Összesen	109.068,800	29.848,200	138.917,000	108.548,411	30.378,589	—

Hogy az összes egyenes adók mértföld- és fejenkinti kivetését eszközölhessük, szükséges az eddig külön-külön kimutatott adónemeket a rendes és rendkivüli pótlékkal együtt összevonni.

Az összes egyenes adó 1864-re kivetve,		esik 1 □ mértföldre	fejenkint
Magyarországon	88.306,848 ft	$8,935_{,51}$ ft	3 ft 37 kr.
Horvát-Tótországon	2.643,034 „	$7,889_{,48}$ „	2 ft 96 „
Erdélyben	3.900,534 „	$4,087_{,20}$ „	1 ft 51 „
Dalmátiában	754,575 „	$8,853_{,90}$ „	1 ft 72 „
a végvidéken	1.887,486 „	$3,498_{,17}$ „	1 ft 78 „
Összesen	42,442,427 ft	5,552 ft 96 kr.	2 ft 26 kr.

Összevetve az egész birodalom egyenes adóját, mely a fentebbi kimutatás szerint 138,917,000 ft, a magyar korona tartományaira 42 442,427 ft, a nem magyar koronaországokra

96.474,573 ft esik, azaz : az összes egyenes adónak Magyarország $30._{56}$, a német szláv tartományok $69._{44}$ százalékát adják; vagyis a Magyarország által fizetett egyenes adó úgy áll a lajtántúli tartományok adójához, mint 1 : $2._{3}$-hoz.

A közvetett (indirect) adó tárgyai a fogyasztási adó, vám, só, dohány, bélyeg, jogügyleti dijak és illetékek, sorsjáték, sorompó vám, érczbélyeg (Punzirung), a bányászati vájnamérték- és szabadkutatási illetékek.

A fogyasztási adó 1864-re az összes birodalomban 60.617,237 frtot tesz, az összes költségek 2.207,178 ftban vannak megállapitva. Ebből a magyar koronához tartozó országokra esik bevétel 13.774,383 frt., kiadás 341,607 frt, vagyis a szélesb értelemben vett Magyarország az öszbirodalom fogyasztási adójának $22._{7}$% adja.

Megjegyzendő, hogy a Dalmátiára kivetett csekély fogyasztási adó szeszes italok, vágómarha, gabona s egyebektől 57 zárt városban fizettetik bevitelekor. A dalmát fogyasztási adó ennélfogva a nemzetközi vámjövedelem közt fordul elő, ennélfogva az alább következő részletes kimutatásban nem foglaltatik.

A fogyasztási adó szedése kétféle. Nagyobb a több lakossal biró, úgynevezett zárt városokban, csekélyebb a vidéken. A zárt városok közé Magyarországon csak Buda-Pest és Pozsony tartozik. Behajtása vagy kincstári kezelésben történik, a dijszabás szerinti illetékek beszedése által, vagy egyes felekkel való kiegyezkedés utján. Szintúgy történhetik egyenes behajtás vagy kiegyezkedés utján a községek részéről, melyeknek a kincstár a fogyasztási adó beszedését meghagyta. Történhetik végre magán vállalkozók által is, kik szintén vagy a kiszabott illetékek vagy pedig egyezkedés szerint hajtják be a tartozásokat.

Megjegyzendő még, hogy a közvetett adók közül csupán a fogyasztási adó az, melyre a községek saját költségeik fedezésére pótlékot vethetnek. Továbbá, hogy a szeszadó rendszerint a termelés alkalmával hajtatik be. Ez adónem Dalmátiát ekkoráig nem terheli. A bor és must-adót Magyarország csak azon községeiben szedik, melyek 2000-nél több lakost számlálnak, Horvát- és Tótország valamint Dalmátia az ideig még nem fizetik ez

adót. A hús és vágómarha megadóztatása a 10,000 felül 20,000 lakossal biró városokban a rendes adótétel 20%-kal fölemeltetett; a 20,000-nél több lakossal biró városokban megkettőztetett. Horvát- és Tótország s a határőrvidék ez adótól mentek. A belföldi czukortermelés megadóztatása 1859 óta 20%-nyi pótlékkal emeltetett, mely is alábbi táblázatunkban, mint rendkivüli adó külön ki van mutatva.

Fogyasztási adó

	Magyarország pénzügyi kerületei					Horvát Tót-ország	Erdély	Összesen
	buda-nagyváradi	pozsonyi	sopronyi	kassai	temesvári			
szeszadó	2.666,000	1.260,000	560,000	924,000	600,000	120,000	1.640,000	7.770,000
bor és must	1.094,000	160,000	510,000	40,000	360,000	—	140,000	2.304,000
sör	421,000	120,000	117,000	38,000	160,000	60,000	67,000	985,100
hús és vágómarha . .	840,000	138,000	230,000	140,000	195,000	—	220,000	1.763,000
czukor { rendes . .	230,770	350,770	489,230	16,629	—	—	—	1.087,390
czukor { rendkivüli .	19,230	29,230	40,770	1,380	—	—	—	90,610
biztosítékok a zárt városokon való átvitelre	50,000	50,000	—	—	—	—	—	100,000
lak és haszonbér . .	220	—	—	—	—	—	—	220
visszatérítések	7,600	1,500	580	500	600	320	1,500	12,600
vegyes	1,700	200	220	500	200	—	350	3,170
Összesen	5.332,520	2.109,700	1.947,800	1.161,000	1.315,800	180,320	2,068,850	14.115,990
költség .	138,705	97,650	58,150	8,125	25,842	1,840	11,295	341,607
marad többlet	5.193,815	2.012,050	1.889,650	1.152,875	1.289,958	178,480	2.057,555	13.774,383
	11.538,348							

A nemzetközi vám (harminczad) az egész osztrák birodalomban 17.704,184 ftot jövedelmez, az összes kiadás 2.394,171 ft., a tiszta haszon 15.310,013 ft, ebből a szorosabb értelemben vett Magyarországra esik 1.441,387 ft bevétel és 214,947 ft kiadás, a mi tekintve azt, hogy Magyarország és a többi osztrák tartomány közötti határvonal elesvén, Magyarország csak csekély mértékben határos a külfölddel, csekély összeg; növekedik azonban némikép ha hozzá a magyar koronához tartozó többi országot, nevezetesen Dalmátia tengerpartját is számitjuk; a mikor is az összes bevétel 2.575,703 ft, a kiadás 519,903 ft s a felesleg 2.055,800 frt, vagyis: a magyar birodalom az osztrák monarchia vámbevételeihez $17._5\%$-kal járul.

A vámjövedelem részletes kimutatását a következő táblázat ábrázolja:

Határ vám	buda-nagyváradi	sopronyi	pozsonyi	kassai	temesvári	Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	közigazgatási kerület								
beviteli } vámok a külfölddel való	679,900	110,980	74,350	7,770	479,000	340,000	372,000	245,000	2.309,000
kiviteli } közlekedésben	15,000	—	—	—	1,250	12,000	—	527	28,777
jövedéki biztositékok bevitelért	20,000	—	—	—	4,350	—	—	448	24,798
mázsapénz	2,500	350	112	10	550	2,500	60	1,100	7,182
czédulapénz	300	15	3	—	500	150	300	330	1,598
pecsét illeték	600	10	5	—	350	950	30	30	1,975
raktári illeték	5,500	500	245	6	500	800	1,500	650	9,701
fogyasztási illeték (Consumo) .	8,000	1,700	—	28	650	9,500	120,000	750	140,628
veszteglési díj (contumaztax) .	2,000	—	—	—	19,000	9,000	—	12,125	42,125
lak és haszonbér	3,150	—	—	—	—	—	—	—	3,150
visszatérítések (Mängel) . . .	400	200	60	35	40	1,000	660	935	3,330
vegyes	950	5	3	—	510	1,700	120	151	3,489
Összesen	738,300	113,760	74,778	7,849	506,700	377,600	494,670	262,046	2.575,703
	1.441,387								
költség	71,232	23,310	10,081	5,227	105,097	133,770	88,798	82,388	519,903
	214,947								
tiszta	667,068	90,450	64,697	2,622	401,603	243,830	405,872	179,658	2.055,800
	1.226,440								

Hogy a sóból eredő jövedelmet kellőleg megitélhessük, tekintetbe kell venni a termelést, mely Magyarország és kapcsolt részeire nézve a következő táblázatból kitünik. A termelő hivatalok sókezelése ugyanis

	Magyarország			Horvát-Tótor-szág	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	Mármaros	temesi bánság				
	m	á		z	s	a	
eladás belföldön	246,408	1.031,000	20,384	235,000	115,000	627,600	2.275,392
sószállítás külföldre	—	--	135,000	—	100,000	—	235,000
ingyen sóadás	647	1,200	41	130	—	4,300	6,318
Összesen	247,055	1.032,200	155,425	235,130	215,000	631,900	2.516,710
	1.434,680						

Vagyis 2.516,710 mázsa, mely a többi osztrák tartományban termelt és eladott 7.058,285 mázsával összevetve 35.₇ százalékot tesz. Hasonló eredményt mutat a pénz-kimutatás, melyet ím e táblázat vázol :

	Magyarország			Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	Mármaros	temesi bánság				
	osztrák ért. forintban						
belföldi eladás . . .	2.114,870	7.027,260	85,883	1.400,000	312,900	3.331,580	14.272,493
külföldre szállítás . .	—	—	354,375	—	222,500	—	576,875
szabadalom illeték . .	—	—	—	20	—	—	20
lak és haszonbér . .	820	620	—	10	—	862	2,312
visszatérítések . . .	6,530	2,550	500	1,000	500	6,500	17,580
vegyes	1,720	9,670	132	270	100	1,824	13,716
Összesen	2.123,940	7.040,100	440,890	1.401,310	536,000	3.340,766	14.882,996
	9.604,930						

Hozzáadva a termelő hivatalok, a következő kimutatásból látható bevételeit, és pedig:

Magyarországban . . . . 190,797 frt
Erdélyben . . . . 32,614 frt
Dalmátiában . . . . 3,000 frt 226,411

A só összes jövedelme 15.109,407 frt.

vagyis, összevetve a monarchia összes nyers jövedelmével, mely 41.849,147 ft., e jövedelmi forráshoz Magyarország 36.1 %-kal járul.

A só termelési költsége nem csak a só minősége, hanem a sóbányák helyi viszonyai szerint is változik. Az 1856—1858-diki évek középszáma szerint egy bécsi mázsa termelési költsége főtt sónál 70—150 kr., kősónál 34—86 kr., tengeri sónál 110 kr., marhasónál 61—152 kr., trágyasónál

—119 kr., gyári sónál 37—85 kr. Nem különben változ-k az eladási árak és pedig a főtt só 5 frt 75—7 ft 50 kr., só 4 ft.—6 ft 50 kr., tengeri só 2 ft 25—6 ft 75 kr. Mind e nemhez különben még a 15%-nyi hadi pótlék is járul.

A só mind államtulajdonnak tekintetik s a Magyarországon müködő só-eladási társulat a sót az állam raktárain veszi át meghatározott áron, a Dunán és Tiszán saját talján, a Maroson pedig kincstári hajókon szállítja az összes mennyiséget mind a kincstár, mind saját eladási helyiségeibe, honnan az egyes vevők, a sóárulás különben szabad levén, azt a maguk költségén szállittatják rendeltetése helyére.

	Magyarország					Erdély				
	pénzügyi kerületek és a sóvári főtiszttartóság	m.szigeti igazgatóság				sóbányahivatal				
		Sziget	sóbányahivatal							
			Rhóna-szék	Szlatina	Sugatagh	Désakna	Torda	Maros-Ujvár	Vizakna	Parajd
Eladott anyagok s eszközök . . .	7,964	—	39,140	59,200	30,000	2,400	2,600	3,650	1,820	600
gabona, zsir, égőfa	—	—	—	27,000	27,000	—	—	20,600	—	—
számadási hibákból	—	40	—	—	—	—	—	106	—	—
lak és házbér . .	26	—	—	—	357	—	—	695	—	—
különféle . . .	10	60	—	—	—	20	25	—	98	—
Összesen	8,000	100	39,140	86,200	57,357	2,420	2,625	25,051	1,918	600

Vagyis összesen Magyarországon . . . . . . 190,797 frt.
Erdélyben . . . . 32,614 frt.
Dalmátiában . . . . 3,000 frt

Mindössze 226,411 frt.

A sótermelés, kezelés és eladás körüli költségek a különféle országok szerint ekként mutatkoznak

	Magyarország: pénzügyi igazgatósági kerületek	Magyarország: temesi bánság	Magyarország: marmarosszigeti igazgatóság	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
közigazgatási, illetőleg kezelési költség	10.320	—	129,419	—	39,780	1,122	180,641
termelés és szállítás	87.800	—	459,573	—	441,559	6.678	1.031,004
nyugdíj alap	1,480	—	23,804	—	10,110	—	
eladási költség	216,756	24,030	277,414	76,680	395,828	136,000	1.199,391
nyugdíj alap	42,721	6,525	5,070	4,800	9,279	4,288	
Összesen	359,077	30,555	895,280	81,480	896,556	148,083	2.411,036
	1,284,912						

Levonva ez összeget a só összes nyers jövedelméből, marad tiszta haszon 11.698,371 ft. vagyis a birodalmi tiszta haszonnak 36.8 %-a.

A dohányegyedárúság régebben uralkodván már a német-szláv tartományokban, 1851 márczius 1-jén a magyar korona országaiban is behozatott. A dohányegyedárúság előtti korban Magyarországon rendszerint 40—50,000 hold volt dohánnyal beültetve, mely terület 1851-ben 35,000 holdra szállt alá. 1857-ben a gabonaárak csökkenése nagyobb lendületet adott a dohánytermelésnek, mely is az időben 89,000, 1858-ban 125,000 holdra emelkedett. Minthogy ugyanakkor ritka bő termés áldotta meg az országot, a termett dohánymennyiség 1.480,000 mázsára emelkedett. Ennek folytán a pénzügyi igazgatóság az úgyis csak engedély mellett lehetséges volt dohány termesztést 75,000 holdra szorítá-

Azóta meg lőn ugyan engedve, hogy a kik 1858-ig a kincstár számára folyton dohányt termeltek, ezután tetszésök szerint termeszthetnek a külföld számára, de a számos ellenőrzési intézkedés s a kivitelre engedett rövid határidő sokban megszoríták e különben üdvös intézkedést. Jelenleg az összes birodalomnak dohánynyal beültetett holdszáma 75,000, melyből Magyarországra 68,000, Galicziára 6,300, Velenczére 200, Déli Tirolra 500 hold esik.

Czörnig az 1851—859-i korszakban a kincstár számára Magyarországon termelt dohánymennyiséget 5,359,163 mázsára teszi, melyből egy évre 595,463 mázsa esik. Külföldre vitetett 60,000 mázsa magyar dohánylevél 600,000 frtnyi értékben. Ugyan e korszakban egy dohánynyal beültetett holdnak jövedelme volt:

Magyarországon	$9,_{48}$ mázsa	$16,_{2}$ frt.
Galicziában . .	$13,_{85}$ „	$119,_{9}$ „
Tirolban . . .	$5,_{17}$ „	$85,_{5}$ „
Velenczében .	$19,_{19}$ „	$253,_{2}$ „

A fentebbiek után nagyon csekélynek látszik a budget szerint 1864-re számba vett dohány fogyasztás, mely

Magyarországon . . .	140,582	
a volt temesi bánságban	19,300	159,882
Horvát-Tótországban . . .		21,000
Dalmátiában		5,000
Erdélyben		32,204
	Összesen	218,086 mázsából áll.

E dohánymennyiség eladásából a következő pénzeredmény kerül:

	Magyarország		Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	a volt temesi bánság				
Eladás belföldön	9.900,000	1.430,000	1.600,000	500,000	1.820,000	15.250,000
engedély díjak .	84,349	18,601	3,000	-	6,512	112,462
eladott eszközökért	372,730	49,959	56,000	4,540	26,009	509,238
lak és haszonbér	267	20	—	—	—	287
számad. térítések	5,700	500	1,000	700	2,695	10,595
különfélék . .	3,260	500	900	700	1,610	6,970
Összesen	10.366,306	1.499,580	1.660,900	505,940	1.856,826	15.889,552
	11.865,886					

Mely összeg a birodalom 61.960,280 frtnyi nyers
A dohány kezelés és közigazgatási költségeit a k

Dohány költségek.

	kezelés	termelési s szállítási költség			Összesen
		nyers levél ig. havannák s külföldi gyártmány	szállítási bér	gyártási költség	
Magy. dohánygyár Pesten Ferenczváros .	15,173 (130*))	211	2,500	213,523	231,537
" " Terézváros . .	6,539 (190)	2,065	4,000	134,721	147,715
" Kassán	5,492 (280)	—	3,000	96,220	104,992
szivargyár Pozsonyban	6,217 (2,730)	—	100	89,913	98,960
dohánygyár Temesvárott	8,959 (318)	—	3,000	84,730	97,007
" Fiuméban	12,181	16,560	50,000	230,040	308,781
" Kolozsvártt	9,470 (32)	750	40,000	102,207	152,459

delmének 25.₇%-át képezi.
kező táblázat mutatja.

. „ Szolnokon . .	7,199 175	1.135,000	7,000	32,078	1.181,447
„ „ Aradon . . .	19,610 1,592	2.915,000	17,610	92,137	8.045,949
„ „ Debreczenben .	18,972 481	755,500	20,000	16,891	811,344
„ „ Nagy-Károlyban	7,851 84	180,000	15,000	5,461	208,396
„ „ Vásáros-Náményb.	10,825	223,000	21,000	7,504	262,329
„ „ Tolnán . . .	10,970 381	547,000	3,000	15,719	577,070
„ „ Barcson . . .	8,874	267,500	15,300	11,834	303,508
„ „ Maros-Vásárhelytt	3,183	96,000	7,000	3,834	109,967
felügyelőség Temesvár bev. hiv. Szegeden	27,612 153	1.922,000	8,100	41,219	1.994,084
Összesen	195,808 9,301	8.653,586	272,310	1.212,531	10.343,531

*) A kisebb számok a nyugdíj őszleteit jelentik.

A fentebb kimutatott költségekhez járulnak még a dohány eladási költségei, melyek

Magyarországon . . 885,267 ft.		
a volt temesi báns. . 159,000 „	1.044,267 ft.	
Horvát-Tótországban	157,976 „	
Erdélyben	121,926 „	
Dalmátiában	35,745 „	
Összesen	1.359,914 ftot	
és a nyugdíj öszleteit is . .	8,888 fttal	
ide számítva , ...	1.368,802 ftot tesznek.	

A dohány termelés kezelési és szállitási, valamint eladási költségei összevéve pedig a magyar korona alatti országokban 11.707,333 frtban vannak kiszámítva s a dohányjövedékből Magyarországban eredményezett tiszta haszon csak 4.182,219 ft., vagyis a birodalombeli tiszta haszonnak $7._6$%-ka volna. Csakhogy itt számba kell venni a költségek nagyságát, melyek épen Magyarországon, e kiválólag dohánytermesztő országban a legnagyobbak, hol is csupán nyers levelek beváltására 8.653,586 ft kell, holott e kiadás az egész birodalomban, a külföldről való vásárlást is ide számítva csak 18.773,600 tesz, és a bécsi dohánygyárak és beváltó hivatalok központi igazgatóságának, többnyire külföldi vásárlásokra fordított szerzési költségét 8.792,685 fttal leszámítva, Magyarország anyagtermelése 8.650,000 fttal úgy áll a német-szláv 9.970,000 forintnyi anyagtermeléséhez, mint 1 : $1,_{15}$-hez.

A bélyeg jövedelme az egész monarchiában 19,200,000 ft, melyből

Alsó Ausztriára . . .	4.323,530 ft.
Felső „ . . .	505,180 „
Salzburgra	116,510 „
Tirolra	532,040 „
Stajerországra	785,580 „
Karinthiára	188,770 „
Krajnára	265,910 „
a tengerpartra . . .	608,410 „
Csehországra	3.088,100 „
Morvaországra . . .	1.259,730 „
Sziléziára	98,810 „
Galicziára	1.172,040 „
Bukovinára	110,300 „
Lombard-Velenczére .	1.517,500 „
Összesen	14.567,410 ft esik.

Magyarország és kapcsolt részeire jut 4,632,590 ft., a s értelemben vett Magyarországra 3.650,250 ft, mely övedelemágban a birodalmi fővárossal a központtal bíró Ausztriát kivéve, minden többi országot meghalad; leg- b megközelíti Csehország, a lombard-velenczei király- Morvaország és Galiczia, a többi koronaországban ez m sehol sem közelíti meg az egy milliót.

Miként oszlik a magyar korona alatti országokban a gadó különféle nemeire s mindegyikök mennyit jövedel- a következő táblázat mutatja:

B é l y e g.

	Magyarország					Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	buda-nagyváradi	pozsonyi	sopronyi	kassai	temesvári				
	pénzügyi kerület								
Rendes bevétel:									
okirat és váltóbélyeg eladása	711,000	240,000	290,000	187,000	295,000	200,000	116,000	225,000	2.214,000
közvetlenül fizetett illeték	85,000	18,400	20,780	15,500	22,400	10,100	4,040	12,000	188,220
bélyegdíj kártyától . . .	70,000	2,500	800	—	3,000	7,000	250	—	83,050
„ naptártól . . .	80,000	500	20	—	700	1,400	150	1,200	83,970
„ ujságtól . . .	92,000	2,500	800	400	4,000	8,000	—	8,000	115,700
„ hirdetéstől . .	8,000	600	800	500	860	800	850	700	12,610
visszatérítés (m.)	350	50	60	60	100	80	10	200	910
vegyes	50	10	—	10	—	—	50	10	130
	996,400	264,560	312,260	153,470	326,060	227,350	121,350	247,110	2.648,590
	2.052,750								
Rendkivüli:									
az 1862. dec. 18. törvényen alapuló felemelés . . .	728,000	212,400	272,100	140,800	249,200	143,500	61,000	182,000	1.984,000
	1.597,500								

	3.650,250								
Összes költség	24,225	6,340	10,782	2,545	4,885	3,870	1,710	4,130	57,737
	48,227								
marad fölösleg	1.695,175	470,620	573,628	291,725	570,875	367,510	180,640	424,680	4.574,853
	3.602,023 ft.								

A dijak (Taxen) és jogügyleti illetékek a birodalomban mindössze 25,033,499 frtot jövedelmeznek. Ebből legtöbb esik ismét

Alsó Ausztriára, Bécscsel, t. i.	4.500,000 frt.
Csehországra	4.100,000 „
Lombard-Velenczére	2.100,000 „
Morvaországra	1.709,000 „
és Stajerországra	1.204,000 „

a többi koronaországban egy milliót sem hajt e jövedelmi ág, holott a szoros értelemben vett Magyarországban magában 5.600,000 frtra, az egész magyar korona alatti területen, mint az alábbi részletes kimutatásból látható, 6.600,000 frtnál többre rúg.

Díjak és jogügyleti illetékek.

Rendes bevétel	Magyarország — buda-nagyváradi	pozsonyi	soproni	kassai	temesvári	Horvát-Tótország	Dalmátia	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerület								
czím, méltóság és tiszt. hivatal megadásaért járó díj	1,200	500	520	—	—	500	200	—	2,920
hivatalnoki taxa	15,800	3,000	1,450	3,600	6,000	6,000	5,000	15,000	55,850
Pfründe-Verleihung . . .	13,200	1,000	—	—	—	—	400	—	14,600
felfedezések és javítások az ipartéren adott szabadalm.	800	50	40	—	—	100	—	670	1,660
ügynöki, közjegyző és sensal	50	—	—	—	150	400	400	105	1,105
Character és Carenz taxen	200	—	—	—	—	—	—	—	200
birósági taxa	12,000	—	—	—	640	200	420	—	13,260
letéteményi taxa	2,500	—	—	—	9,000	3,000	1,220	1,030	16,750
tengeri pátens taxa . . .	—	—	—	—	—	300	1,500	—	1,800
⁒	45,750	4,550	2,010	3,600	15,790	10,500	9,140	16,805	108,145
jogügyleti illetékek:									
skalaszerintiek	80,000	14,000	800	11,000	16,000	10,000	1,200	8,000	148,200
hirlapi hirdetésért . . .	19,000	950	700	—	700	1,800	—	600	23,750

minden másért	2,500	1,500	3,000	1,000	4,000	1,000	1,000	8,000	22,000
ingatlanok pénzért átadásaért	1.180,000	375,000	530,000	130,000	425,000	90,000	37,000	180,000	2,947,000
telekkönyvi bejegyzésért	80,000	23,000	35,000	12,000	27,000	10,500	3,500	10,000	201,000
ingyenes vagyonátruházásért:									
általános illetékek	300,000	65,000	100,000	50,000	115,000	40,000	20,000	60,000	750,000
különdíjak ingókért	150,000	45,000	75,000	25,000	65,000	25,000	12,000	38,000	435,000
birói itéletektől	48,000	13,000	8,000	5,000	12,000	4,000	2,000	8,000	100,000
pótlék a nem szabott közvetlen illetékekhez	200,000	60,000	110,000	32,000	60,000	23,000	10,000	30,000	521,000
a közvetl. illetékek büntetésképeni felemelésétől	17,000	8,000	8,300	3,000	6,000	1,500	400	7,000	51,200
illetéki egyénérték s pótlék	140,000	56,000	82,900	30,000	38,000	50,000	8,000	92,000	496,900
késedelmi kamat	20,000	7,400	7,000	1,000	10,000	3,500	800	3,000	52,700
bírságok	500	200	80	—	—	300	—	—	1,080
vegyes	1,500	300	400	100	200	150	50	750	3,450
rendkivüli:									
a dec. 13-ki törv. felemelés	268,200	89,100	132,750	40,050	113,700	46,800	14,400	68,400	773,400
Összesen	2.552,450	763,000	1.103,140	344,250	908,390	318,050	119,490	530,555	6.639,325
			5.671,230						
le a költség	25,480	13,600	19,700	5,100	30,550	4,500	250	8,150	107,330
tiszta haszon	2.526,970	749,400	1.083,440	339,150	877,840	313,500	119,240	522,405	6.531,995
			5.576,800						

A sorsjáték mint szintén államjövedelmi forrás egész Ausztriában 18.268,960 ft. bevételt, 11.639,566 ft. kiadást és ennélfogva 6.629,394 frt felesleget tüntet ki. Megjegyzendő, hogy a költségek közt legnagyobb tételként szerepelnek a sorsolási nyeremények 10.364,080 frttal.

A sorsjátéknak Magyarországra eső jövedelmi részét a következő táblázat mutatja.

	Magyarország	volt temesi bánság	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
Játék-betétek	1.700,000	300,000	290,000	410,000	62,000	2.762,000
Lejárt, elzárt és csökkentett betétek	1,500	500	300	300	130	2,730
Kijátszási díjak	1,090	410	—	270	—	1,770
Más különféle	300	60	50	100	10	520
Összesen	1.702,890	300,970	290 350	410,670	62,140	2.767,020
Le a kiadás	1.070,066	193,805	180,380	261,428	39,990	1.745,664
fölösleg	632,824	107,165	109,970	149,247	22,150	1.021,856
	739,989					

A költségekben foglalt nyereményekből

Magyarországra	960,500 ft.	
a volt temesi bánságra	169,500 „	1.130,000 ft
Horvátországra		163,850 „
Erdélyországra		231,650 „
Dalmátiára		35,030 „
Összesen		1.560,530 ft van számítva.

Harmincz éves átlag szerint a játék betétekből 57% esik nyereményekre, 7% kezelési költségekre, 36% pedig tiszta jövedelem.

Az út- híd és vízvám oly közlekedési eszközök költségei kárpótlásában fizetendő díj, mely közlekedési eszközöket az állam vagy községek és magánosok kötelesek jó karban tartani. Magyarországban voltaképen nem létezik e jövedéknem, minthogy bizonyos, a többi koronaországok vámjövedelméhez arányosított egyenértéket fizet, mely 1864-re 374,600 ftban van megállapítva. Mégis az 1864-diki

költségvetés is tüntet ki ilyetén bevételeket Magyarországon és kapcsolt részeiben, melyek a következő táblázatban foglaltatnak.

	Magyarország		Horvát-Tótország	Erdély	Összesen
	pénzügyi kerületek	temesi bánság			
út és hidvám	2,412	55,465	78,837	141,339	278,052
vámjövedéki aequivalents	374,600	—	—	—	374,600
víz és kompvám . . .	—	—	1,163	—	1,163
lak- és haszonbér . .	—	52	279	121	452
visszatérítés	—	10	50	90	150
vegyes	5	53	103	50	211
Összesen	377,017	55,580	80,450	141,600	654,647
költség	—	2,800	5,555	1,600	9,955
fölösleg	377,017	52,780	74,895	140,000	644,692

Dalmátiában út- és hidvámok vagy ezekhez hasonló jövedékek nem léteznek.

Az egész birodalom sorompó-vám jövedelme 3.419,029 frt, a költség 38,848 ft, a fölösleg tehát 3.380,181 frt, melyből Magyarországra csak 644,692 ft vagyis 19% esik.

Van még egy neme a közvetett adónak, az **érczbélyeg** (Punzirung), mely az egész osztrák birodalomban csak 192,945 frtot, az 54,256 frtnyi kölségek levonásával pedig 138,689 frtot jövedelmez. Ebből esik:

	Magyarország		Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	pénzügyi kerületek	temesi bánság				
az ujon behozandó törvény szerint	29,500	500	1,000	7,000	500	38,500
költség	11,000	2,000	2,200	2,200	1.800	19,200
marad +	18,500	—	—	4,800	—	19,300
marad —	—	1,500	1,200	—	1,300	—

A bányászati vájnamérték és szabad kutatási illetékek.

		mérték illeték magán művektől	mérték illeték kincstári művektől	Összesen	szabad kutatási illeték magán művektől	szabad kutatási illeték kincstári művektől	Összesen	Főösszeg
Dalmátia		252	—	252	40	—	40	292
Magy.orsz. kassai	bányakapitányság	8,233	644	8,877	7,840	100	7,940	16,817
„ nagybányai		1,868	953	2,821	2,480	480	2,960	5,781
„ beszterczebányai .		5,300	8,818	9,118	2,300	120	2,420	11,538
„ budapesti .		4.728	1,022	5,750	6,000	—	6,000	11,750
„ oraviczai .		6,344	-	6,344	4,000	—	4,000	10,844
Horvátorsz. zágrábi		2,387	57	2,444	4,900	40	4,940	7,384
Erdély, zalathnai .		1,070	405	1,475	5,800	160	5,960	7,435
Összesen		30,182	6.899	37,081	33,360	900	34,260	71,341

Az 1864-iki költségvetésben a lombard velenczei királyságban létező összesitett illetékeken kivül több közvetett adónem nem fordul elö. Hogy mindamellett a póstajövedelmet is ide sorozzuk, mely a kereskedelmi és közgazdasági miniszterium bevételi rovataiban előfordul — oka az, hogy voltaképen az állami egyedáruság egy neme, és nem csak bö jövedelmi forrás, de némileg adó is, csakúgy, mint a bélyeg vagy jogügyleti illeték, nem lehetvén ugyanis egy levelet, egy csomagot se szállítani a nélkül, hogy póstadijat ne fizetnénk, mely, habár nem is a nemzetgazdasági tudomány elvei szerint, sokkal magasabbra van szabva semhogy általa pusztán a szükséges költségek megtéritésére látszanék czélozni. Söt a póstajövedelem a legtöbb európai állam budgetjében csakugyan közvetett adóként szerepel, s így az e czímen Magyarországból kerülő jövedelmi összeget bátran ide sorolhatjuk.

A pósta jövedelem a következö táblázatból látható :

	Magyarország		Horvát-Tótor-szág	Erdély	Dalmá-tia	Összesen
	pénzügyi kerületek	a volt temesi bánság				
Levél-vitelbér	1.081,000	206,000	155,000	155,000	50,000	1.647,000
szállító pósta illeték	756,000	164,000	136,000	120,000	24,000	1.200,000
befizetett pósta utánvétel . .	624,000	196,000	100,000	90,000	3,000	1.013,000
utasok szállítási illetéke . .	99,200	40,000	35,000	112,000	—	286,200
hirlapoktól	97,410	2,000	8,000	7,000	1,500	115,910
kézhezszolgáltatási díjak . .	21,220	1,000	2,250	1,800	110	26,380
futár díjak	2,640	500	200	300	20	3,660
birságok	3,260	500	2,000	1,000	500	7,260
lak- és haszonbér	1,080	—	—	—	—	1,080
eladott szállítmányokért . .	20	—	100	—	—	120
eladott eszközökért	1,200	250	450	300	20	2,220
visszatérítések	29,140	6,000	7,500	4,000	200	46,840
tökék kamatai	520	800	500	300	100	2,220
vegyesek	1,960	200	200	540	50	2,950
Összesen . .	2.718,650	617,250	447,200	492,240	79,500	4.354,840
	3.395,900					
költség	1.955,850	499,188	474,366	472,172	68,325	3.469,901
fölösleg	762,800	118,062	—	20,068	11,175	884,939
hiány	—	—	27,166	—	—	—
	880,862					

A póstai nyers jövedelem az összes birodalmi pósta jövedelmek 23.,$_7$%-át képezi. Pedig a póstai jövedelem-forrás egyik országban, sem oly nagy, mint a szoros értelemben vett Magyarországon, hol 3.335,900 frt, utána jön Alsó-Ausztria Bécscsel, hol 3.107,550 frt, azután Csehország, hol 2.501,000 frt. A többi ország- és tartományban az egy milliót sem éri el.

Az egész birodalombeli póstaforgalom 1860-ban állott: 79.268,550 darab magán és hivatalos levélből, 8.117,051 𝔅 magán és 6.261,016 𝔅 hivatalos póstai küldeményből,

1,845.613,835 frt magán — és 1,607.283,011 frt hivatalos pénzküldeményből, 20,952 külföldről jött és 2,471 kiszállított hirlappéldányból, 206,592 póstai utazóból.

A póstajövedelemhez sorakozik a távirda-jövedelem, mely szintén a kereskedelmi miniszterium rovataiban fordul elő, de némileg hasonlókép állami egyedáruság tárgyát képezi, minthogy a vasutak kezelési szolgálatára vonatkozó távsürgönyzést kivéve, az összes távirdaforgalom állami kezelés alatt áll. E jövedelmi ág a magyar korona országaiban következő eredményt tüntet ki:

Magyarországon . . .	180,588 ft.	
a volt temesi bánságban	98,738 „	279,326 ft.
Horvát-Tótországban		65,872 „
Erdélyben		80,675 „
Dalmátiában		48,461 „
Összesen		423,834 „
a költségek		625,165 frtra rúgnak
s így a hiány		201,331 frt.,

melyet csupán a kezelési költségek okoznak, minthogy új távirda-vonalok épitésére 1864-ben a magyar birodalomban semmi sincs szánva, holott a Lajtán túl, nevezetesen Alsó Ausztriában 454,200 frt rendkivüli, vagyis épitkezési költségre van kivetve. És noha a szoros értelemben vett Magyarország 180,000 ftnyi távirdajövedelmét csupán Alsó Ausztria (Bécscsel) és a tengermellék (Triesttel) multják felül, az összes birodalom e rendbeli jövedelme és költségei között mégis kedvezőbb arány mutatkozik, minthogy

az egész birodalom távirdai jövedelme .	2.247,800 ft.
a költség	2.397,881 ft.
s így a hiány csak	150,081 ft.

Ugyancsak a kereskedelmi miniszterium bevételei közt megemlítendő a magyaróvári gazdasági tanintézet, melynek tulajdon jövedelmei ímezek:

követelések kamatai	1,416 ft.
fekvőségek jövedelme	15,302 „
tanpénz	6,000 „
ellátási illeték	15 „
különfélék	100 „
Összesen	22,833 ft.
Az összes költségek	43,874 ft. s így
az állami pénztár által fedezendő	21,041 ft.

A k ö z v e t e t t a d ó k összevonva, következő eredményt mutatnak:

és pedig:	Magyarországon: a pénzügyi kerületekb.	Magyarországon: a volt temesi bánság	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
fogyasztási adó	10.561,020	1.315,800	180,320	2.068,850	—	14.115,990
nemzetközi vám	934,687	506,700	377,600	262,016	494,670	2.575,703
só	9.354,837	440,890	1.401,300	3.373,380	539,000	15.109,407
dohány	10.366,306	1.499,580	1.660,900	1.856,826	505,940	15.889,552
bélyeg	3,074,990	575,260	370,880	429,110	182,350	4.632,590
díjak és jogügyleti illetékek	4.762,840	908,390	318,050	530,555	119,490	6.639,325
sorsjáték	1.702,890	300,970	290,350	410,670	62,140	2.767,020
ut-, híd- és vízvám	377,017	55,580	80,450	141,600	—	654,647
érczbélyeg	29,500	500	1,000	7,000	500	38,500
bányászati vájnamérték és szabad kutatási illeték	56,230	—	7,384	7,435	292	71,341
Összesen	41.210,317	5.603,670	4.688,234	9.087,472	1.904,382	62.494,075
	46.813,987					
Ide sorolható még:						
a pósta jövedelem	2.718,650	617,250	447,200	492,240	79,[illegible]00	4.354,840
a távirda jövedelem	180,538	98,788	65,372	30,675	48,461	423,834
lesz	44.109,505	6.319,708	5.200,806	9.610,387	2.032,343	67.272,749
valamint a határőrvidéknek, az 1864-diki államköltségvetésben nem részletezett közvetett adója	—	—	—	—	—	159,564
lesz a főösszeg	—	—	—	—	—	67.432,313

Az ugyan e nembeli jövedelmi ágak az összes birodalomban következő eredményt mutatnak:

fogyasztási adó . .	60.617,237 ft.	a Magyarorsz. eső rész levonásával 46.501,247 ft.
nemzetközi vám . .	17.704,184 „	„ „ 15.128,481 „
só	41.849,147 „	„ „ 26.739,740 „
dohány	61.960,280 „	„ „ 46.070,728 „
bélyeg	19.200,000 „	„ „ 14,567,410 „
díjak és illetékek .	25.033,499 „	„ „ 18.394,174 „
sorsjáték	18.268,960 „	„ „ 15.501,940 „
ut-, hid-, vízvám . .	3.419,029 „	„ „ 2.764,382 „
érczbélyeg . , . .	192,945 „	„ „ 154,445 „
bányászati illetékek	306,266 „	„ „ 234,925 „
összesített illetékek a lombard-velenczei királyságból . .	129,000 „	„ „ 129,000 „
Összesen	248.680,547 „	„ „ 186.186,472 „
hasonlólag számítva a póstajövedelmet .	15.750,908 „	„ „ 11.396,068 „
és távirdát	2.247,800 „	„ „ 1.823,966 „
lesz	266.679,255 ft	„ . 199.406,506 ft

Vagyis az összes birodalom közvetett adóbeli jövedelmének a magyar korona tartományai $25._{28}$ százalékát szolgáltatják. Ugyancsak a magyar korona tartományaiból került közvetett adók összege pedig úgy viszonylik a lajtántúli tartományok ebbeli adóösszegéhez, mint 1 : $2._{95}$-hez.

Ha az öszbirodalom kiterjedését Czörnig szerint $11,252._{88}$ □ mértföldre vesszük, a magyar korona tartományaira esik $5,822._{80}$ □ mfd. Az öszbirodalom népessége az 1857-diki népszámlálás szerint 37.754,856 lélek, miből a szélesebb értelemben vett Magyarországra 14.208,466 lélek esik. E számok volnának az alap, mely szerint a kivetett adómennyiség arányát is kiszámíthatnók.

	Magyarországon	a német-szláv tartományokban	az egész osztr. birodalomban
Az egyenes adó, mint előbb láttuk . , .	42.442,427 ft.	96.474,573 ft.	138.917,000 ft.
a közvetett adó *) . .	67.432,313 „	199.406,506 „	266.838,819 „
Összesen	109.874,740 „	295,881,079 „	405.755,819 „

A pósta- és távirdajövedelmet és a határörvidék közvetett adóját is beszámítva.

Vagyis ha, mint feljebb kimutattuk, a magyarországi ɩgyenes adó úgy viszonylik a német-szláv tartományokéhoz:

mint 1 : $2._{3}$-hoz, a közvetett adó pedig
mint 1 : $2._{95}$-hez, lesz a

középarány 1 : $2._{49}$-hez.

Minthogy pedig a magyar koronabeli országok területe így áll az egész birodaloméhoz,

mint 1 : $1._{93}$-hoz; a népesség pedig,
mint 1 : $2._{65}$-hez, lesz a

középarány 1 : $2._{29}$-hez.

Miből ugyan az tűnnék ki, hogy a birodalom német-ızláv és olasz tartományai a magyarokhoz képest $0._{28}$ százaékkal több adóval járulnak a birodalmi költségek fedezéséıez, de mely látszólagos túlsúly azonnal elesik, ha számba vesszük, hogy Magyarországnak nincs birodalmi székvárosa, nelyben a központosító rendszernél fogva számos oly jövedeem esik számadásba, mely különben az egyes országokból cerül. Illustráló példa erre, hogy a kiterjedésre csekély alsóausztriai tartomány, melyben Bécs fekszik, valamennyi köz'etett adónemnél messze túlszárnyalja azon koronaországokat s, melyek, mint például Cseh- és Morvaország úgy a sürü néɩesség mint a haladott ipar tekintetében első helyen állnak. Példa erre a többek közt a nemzetközi vám, mely Alsó-Ausztriában 4.000,000 ftnyi jövedelmet mutat, holott a többi gazlagabb országokban 1 millóra sem emelkedik s csak a tengerpart vidékén (Triest miatt) 1.171,000 ftot, a lombardvelenczei királyságban pedig (viszont a tengerpart miatt) 2.660,000 frtra, Csehországban pedig a Németország felé nyúló hosszu határvonal miatt 3,400,000 ftra rúg.

Ugyancsak leszállítja a netalán aránytalannak tetszhető adózási viszonyt azon körülmény, hogy Magyarországon igen ok a korona- és álladalmi uradalom, melyek jövedelme gyenesen a kincstár szaporítására fordíttatik; leszállítja továbbá azon, csak a magyar korona tartományaira nézve fenlló viszony, hogy számos oly költséget, melyeket a németszláv tartományokban az állami pénztár visel, mint például vallási, közoktatási, igazságszolgáltatási kölségeket s több felét, Magyarország saját erejéből fedezi, sőt egyes, gazdag

alapítványaiból a fölösleget az állami kincstárba köteles átszolgáltatni. E viszonyok fejtegetésére különben jövő czikkünkben tüzetesebben visszatérünk.

A korona- és királyi uradalmak, állami erdők, bányák stb, e füzetek V-dik kötetében már részletezve lévén, itt csak a jövedelmi föösszegeket mutatjuk ki.

Az állami birtok jövedelme :

	Magyarország			Erdély	Horvát-Tótország	Dalmátia	Összesen
	a pénzügyi kerületekben	a volt temesi bánságban	Marmarosban				
Uradalmak:							
A kincstári és korona jószágok	656,031	302,057	484,850	59,053	20,102	25,395	1.546,988
A bécsi nemzeti bank igazgatósága alatt álló korona- és kincstári birtokok	1.174,733	1.415,999	—	—	11,577	—	2.600,309
Bányauradalmak	248,413	—	—	37,629	—	—	308,531
Dicasterialis épületek	21,395	—	—	—	155	—	21,550
Összesen	2.100,572	1.716,056	484,350	96,682	31,834	25,395	4.477,878
	4 300,978						
Erdőségek:							
Kincstári erdőségek	987,763	505,145	1.641,785	165,710	188,670	—	3.489,023
A b. nemzeti bank igazgatósága alatt álló állami erdők	270,337	—	—	—	697	—	271,034
Bányaerdőségek	1.257,836	—	—	360,449	—	—	1.618,285
Összesen	2.515,936	505,145	1.641,785	526,159	189,367	—	5.378,342
	4.662,816						
Elkobzott s állami igazgatás alatt álló birtokok:							
Gazdaság	509,429	—	—	—	—	—	509,429
Erdészet	25,415	—	—	—	—	—	25,415
Összesen	534,844	—	—	—	—	—	534,844
Kincstári gyárak:							
Temesvári államnyomda	115,860	—	—	—	—	—	115,860

'an e fentebb elősorolt jövedelmi ágak az egész bi-
ın ímez eredményt mutatnak :

		a Magyarországra eső rész levonásával			
koronajószá-	2.166,024				619,036 ft.
ank alatt álló irtokok . .	4.263,551	„	„	„	1.663,242 „
almak . .	308,531	„	„	„	— „
is épületek .	99,587	„	„	„	78,037 „
asutak . .	138,929	„	„	„	138,929 „
Összesen	6.976,622	„	„	„	2.499,244 ft.
rdőségek . .	5.839,261	„	„	„	2.350,238 „
bank kezelé- ló erdőségek	1.493,790	„	„	„	1.222,756 „
ségek . . .	3.492,175	„	„	„	1.873,890 „
lőségek . .	946,622	„	„	„	946,622 „
Összesen	11.771,848	„	„	„	6.398,506 ft.
állami keze- vő birtokok	600,658	„	„	„	65,814 ft.
yárak . . .	1.641,453	„	„	„	1.525,593 ft.
Összevéve	20.990,581	„	„	„	10.484,157 ft.

ıát az e rendbeli jövedelmek szaporításához a ma-
ɔna országai több, mint felével járulnak. Némileg
ıredményre jutunk, ha számba vesszük a bányá-
ı v e d e l m e t, mely a v a s t e r m e l é s b e n

Magyarországon . .	3.229,600 ft.	
Erdélyben	741,106 „	
Összesen	3.970,706 ft.	

t e r m e l é s b e n

Horvátországon . .	2.380 „	

é r c z e k r e

rszágon a bánya termék el- i ügynökség Pesten . .	360,383 ft.	
selmeczi kerületben .	4.930,825 „	
szomolnoki „ .	1.881,504 „	
rézbányai „ .	74,864 „	
nagybányai „ .	2.490,336 „	
oraviczai „ .	705 „	9.738,617 ft.
Erdélyben		1.495,414 „
Horvátországban		30,665 „
Mindössze		15.237,782 ft.

Minthogy pedig az egész birodalom bányajövedelme 32.562,751 frt, a lajtántúli tartományra csak 17.324,969 ft esik, vagyis Magyarország e jövedelmi ághoz 46.48 százalékkal, azaz majdnem felével járul.

A pénzverde és beváltás

Magyarországon . .	1.979,460
Erdélyben	2.655,870
Összesen	4.635,330 ftot

jövedelmez, vagyis az egész birodalmi 16.472,804 ftnyi ebbeli jövedelmének 28,14 százalékát képezi.

Eladott kincstári uradalmak és erdőségek után 1864-re

az állam kezelésében lévőkre Magyarországon .	99,413 ft.
Erdélyben . . .	10,000 „
Dalmátiában . .	53,469 „
Összesen	162,882 ft.

van, kivetve, mi az egész birodalom efféle összegének, 310,000 ftnak több mint felét képezi. Igy kell tehát számolnunk azon 9.000,000-ra nézve, melyek a nemzeti bank kezelése alatt levő eladandó birtokokra vannak kivetve, és noha az egyes uradalmak a költségvetésben névszerint részletesve vannak, az értök járó vételdíj csak kerek 9 millióval van kivetve, miből tehát Magyarországra 4.500,000 frt esnék.

A pénzügyi ministerium költségvetésében a „különfélék“ rovata alatt előfordulnak továbbá több rendbeli oly bevételek, melyekhez Magyarország is járul, ilyenek az államügyész birtokába esett javak

Magyarországon	4,270 ft.	
a volt temesi bánságban . . .	1,400 „	
Horvát-Tótországban	12,691 „	
Erdélyben	758 „	19,119 ft.

különféle alapok kezelési költség járuléka

Erdélyből	538 „

a pénzügyőrség saját bevételei :

Magyarországon	9,980 ft.	
a volt temesi bánságban . . .	1,200 „	
Horvát-Tótországban . . .	2,550 „	
Erdélyben	18,242 „	
Dalmátiában	2,100 „	34,072 „

z igazgató bányahatóságok saját bevételei :

Magyarországon	11,179 ft.	
Erdélyben	7,900 „	19,079 ft.

hajdani államadósság-törlesztési alap értékpapirjai jövedelme :

Magyarországon elhelyezett előlegekből

a megyékben	126,233 ft.	
a városokban	46,712 „	172,945 „

égre nem részletezhető különfélék :

Magyarországon	1,942 ft.	
a volt vajdaságban	7,700 „	
Horvát-Tótországban	4,625 „	
Erdélyben	14,656 „	28,923 „
	Összesen	274,676 ft.

A fentebbiekben előadtuk az 1864-diki osztrák költség-etésben a pénzügyi, kereskedelmi és (a határőrvidék adóját letőleg) a hadügyi miniszteriumok rovataiban foglalt, s a ıennyiben kivehető volt, a magyar korona alatti országokból erülő jövedelmeket ; fenmarad még azon jövedelmek előso-›lása, melyek az egyes udvari kanczelláriák hatáskörében lőfordulnak. Ezeket a következő kimutatás részletezi :

Bevételek :	Magyar	Erdély	Dalmát, Horvát, Tót	Összesen
	udvari kanczellária			
fegyintézetek	40,522	8,070	—	48,592
útépítés	—	2,264	—	2,264
vízépítés	7,924	10	—	7,934
fölösleg a vallási alapítványból . .	1,558	—	—	1,558
„ a tanulmányi alapítványból	—	2,341	—	2,341
„ az egyetemi „	8,371	—	—	8,371
pótlék a körmöczi alrealiskolára . .	3,681	—	—	3,681
„ különféle alapitványokra . .	—	1,447	—	1,447
„ a földtehermentesítési alapból az urbéri törvényszékek fentartására	200,000	69,047	45,100	314,147
kezelési költségpótlék különféle alapítványokból	56,573	2,769	—	59,342
különfélék	—	5,128	—	5,128
büntetési törv.széki költség megtérítése	—	—	889	889
Összesen	318,629	91,076	45,989	455,694

Összevonva az 1864-diki osztrák költségvetésben foglalt, Magyarországra vonatkozó bevételi tételeket, az eredmény következő:

	Magyarország	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	határőrvidék
Adó:					
egyenes adó	33.306,848	2.648,034	3.900,584	754,575	1.887,436
közvetett adók	46.813,987	4.688,284	9.087,472	1.904,382	159,564
Állambirtok jövedelme:					
uradalmak	4.300,978	81,834	96,682	25,395	—
erdőségek	4.662,816	189,367	526,159	—	—
elkobzott javak	534,844	—	—	—	—
kincstári gyárak	115,860	—	—	—	—
Bányászat:					
vas termelés	3.229,600	—	741,106	—	—
kőszén	—	2,380	—	—	—
nemes érczek	9.738,617	30,665	1.495,414	—	—
Pénzverde és beváltás	1.979,460	—	2.655,870	—	—
Eladott kincstári uradalmak:					
[illegible]	[illegible]				

a nemzeti bank kezeléséből	4.000,000	—	—	—	—
az államügyész birtokába esett javak .	5,670	12,691	758	—	—
különféle alapok kezelési költség járuléka	—	—	538	—	—
pénzügyőrség saját bevételei	11,180	2,550	18,242	2,100	—
Ig. bányahatóságok bevételei . . .	11,179	—	7,900	—	—
Az államadósság törlesztési alapjából	172,945	—	—	—	—
különfélék	9,642	4,625	14,656	—	—
pósta jövedelem	3.835,900	447,200	492,240	79,500	—
távirda	279,326	65,372	30,675	48,461	—
gazdasági tanintézet M.-Óváron . .	22,833	—	—	—	—
a három udvari kanczellária saját bevételei	318,629	45,989	91,076	—	—
Összesen	118.449,727	8.163,941	19.169,322	2.867,882	1.997,000

Ennélfogva az 1864-diki költségvetésből, a mennyire kivonható, a magyar korona alatti országokból bevételképen kerül 145.647,872 ft., mely összegnél a hadügy, rendőri és tengerészeti miniszteriumok saját bevételei s több efélék, természetesen a számításon kivül maradtak.

Magyarország állambevételei arányát az összes monarchia állambevételeihez és az ezen összegek viszonylagos magasságából vonható következtetéseket későbbre halasztjuk. Itt csak azon észrevételre szorítkozunk, hogy az elősorolt adókban még korán sincs kifejezve a magyar birodalom összes megterheltetése, vagyis a közköltségek összege, melyeknek fedezetéhez részint az állambirtok jövedelmével, részint egyenes vagy közvetett adók által járulni kénytelen. Hátra van ugyanis még két valóságos adónem, mely az egyenes adó minden forintja után kivetett pótlékból áll s az e pénzből alakult külön alapokat képezi; ilyen az országos alap s a földtehermentesítési alap, valamint közel rokon a kivetett adóhoz a közmunka s ennek váltságai.

Az országos alap az egyenes adók minden forintja után kivetett $4^1/_2$ krnyi pótlékból alakul. Minthogy e pótlék tekintélyes összegre rúg, a magyar országos alap költségvetése azonban az osztrák birodalom állambudgetjében ben nem foglaltatik, annál érdekesebb lesz azt itt legalább körvonalaiban közölni, minthogy az általa viselendő költségek közvetlenül magyarországi szükségletek fedezésére szánvák.

Az országos alap szükséglete 186³/₄-ben (12 hóra).

Ő z i g a z g a t á s i k ö l t s é g e k:		
Országgyülési költség eshetőleg 6 havi tartamra havonkint 65,000 ftban számítva .	390,000 ft.	
A követelési kamatok utáni jövedelmi adó	3,217 „	
nyugdíjak s kegyadományok	515 „	393,732 ft.
betegápolási költség		214,000 „
himlőoltás		64,600 „
kényszerdologházi költségek		1,566 „
szülőházi „		2,000 „
lelenczházi „		2,500 „
őrültek házára való költségek . . .	11,418 ft.	
a kórházakban s egyebütt ápolt őrültekre	29,582 „	41,000 „
Másféle felebaráti intézeteknek:		
a lugosi kórháznak	3,000 ft.	
a pozsonyi országos kórháznak . . .	25,000 „	
az elhagyott fiúk ápoldájának Bécs melletti Penzingben	126 „	28,126 „
J á r u l é k o k :		
A nemzeti muzeumnak	7,350 ft.	
Haszonkertészek kimüveltetésére . .	1,700 „	
Rablók elfogatására	10,100 „	
Inséges költségek	30,000 „	
Katonák ellátására	100,000 „	
a földhitelintézetnek	200,000 „	
a lipótmezei őrültek házára	50,000 „	399,150 „
Előfogati költségek	20,000 ft.	
Elejtett ragadozó állatokért járó díj .	4,600 „	
Különfélék	1,000 „	25,600 „
Toloncz költségek		40,000 „
Rendőri elszállásolási költség	58,500 ft.	
a kamrai kincstárnak visszatérítésül .	4,500 „	63,000 „
	Összesen	1.275,274 ft.

Az elősorolt költségek fedezését következő tételek képezik :

állami kötvények kamatai	45,771 ft.	
magán „ „	4,900 „	
vételári részletek	357 „	51,028 ft.
v é t e l á r a k eladott háztelkekért		7,151 „
f e k v ő s é g e k jövedelme		30 „
betegellátási költségek megtérítése		8,000 „
járulék a kincstártól nyugdíjakhoz stb.		343 „
	Összesen	66,552 ft.
	összehasonlítva a költségekkel	1.275,274 „
	mutatkozik hiány :	1.208,722 „

E hiány fedezésére szolgál a fentérintett $4^1/_2$ krnyi pótlék, mely a pénzügyminiszterium által, hadi pótlék nélkül 28.822,770 ftban megállapított egyenes adó után 1.072,025 ft.

mi után még fedezendő 136,697 ft.

Az országos alap Magyarországon kivetett $4^1/_2$ krnyi adópótléka az 1864 diki költségvetésben fölvett adóösszegekre alkalmazva, esik:

Magyarországra	983,791 ft.	
a volt temesi bánságra . . .	253,308 „	1.237,099 ft.
Horvát-Tótországra		98,601 „
Dalmátiára		24,031 „
Erdélyre		148,260 „
Összesen		1.507,991 „

Az országos alappal hasontermészetü, szintén az egyenes adó után kivetett pótlékból alakuló földtehermentesítési alap költségvetése itt következik:

Szükséglet:

Az alap kezelési költsége: évi fizetések,

bérek és járulékok	11,655 ft.	
napdíjak	1,848 „	
jutalmazás és segélyzés . . .	1,800 „	
irodai szükséglet	2,000 „	
úti költség	100 „	
lakbér hivatali szállásért . . .	1,260 „	
különfélék	750 „	19.413 ft.
úrbéri törvényszéki költség		200,000 „

A földtehermentesítési alapbeli müveletek költsége:

tőketörlesztés sorsolás utján

Buda-Nagyvárad . . .	396,900 ft.	
Pozsony	294,000 „	
Soprony	378,000 „	
Kassa	189,000 „	
Temesvár	189,000 „	1.446,900 „

tőke kiegyenlítési járulék

Buda-Nagyvárad . . .	1,600 ft.	
Pozsony	350 „	
Soprony	300 „	
Kassa	1,650 „	
Temesvár	300 „	4,200 „

Járadék és kamatfizetés

Buda-Nagyvárad . .	2.598,457 ft.	
Pozsony	1.626,197 „	
Soprony	2.342,650 „	
Kassa	1.558,646 „	
Temesvár	2.006,404 „	10.152,354 ft.
Járulék az erdélyi földtehermentési alaphoz a visszakapcsolt részektől		315,000 „
Elhelyezett tőkék		395,990 „
Kamatok az alap tartozásaitól		16,000 „
	Összesen	12.529,857 ft.

F ö d ö z e t :

Késedelmi kamat s egyéb bevétel . . .	21,331 ft.	
Kamatok az alap fölöslegéből	20,000 „	41,331 ft.
Összehasonlítva a szükséglettel . . .		12.529,857 „
	marad hiány	12.488,526 ft.
mely az egyenes adó után kivetett 52 krnyi pótlékból fedezendő. E pótlék különben		12.387,840 ft.
minélfogva a még fennmaradt		100,686 ft-

nyi hiány kincstári előlegezések után volna fedezendő.

A földtehermentesitési alap hovaforditása tudva lévén csak az egyet jegyezzük meg, hogy eddigelé csak a nagy földbirtok van kárpótolva 1857. november 1-jétől egész 1897-ig. A magasabb egyházi birtokosok, valamint a kincstári és alapítványi uradalmak azonban csak 1867 oktober végéről lesznek 1907-ig kárpótlandók.

Ha a földtehermentési pótlékot a magyarországi kulcs szerint kivetjük, esik

Magyarorországra	11.368,260 ft.	
a volt temesi bánságra . .	2.927,112 .	14.295,372 ft.
Horvát-Tótországra		1.139,393 „
Dalmátiára		277,700 „
Erdélyre		1.713,226 „
	Összesen	17.425,691 ft.

A k ö z m u n k a kiszámitására csak az $186^{2}/_{3}$-diki kivetés van kezünkben, mely szerint a szoros értelemben vett Magyarországon

a megyékre	1.457,994	kétfogatu	16	egyfogatu	4.302,199	kézi	nap
a városokra	44,529	„	364	„	439,745	„	„
Összesen	1.502,523	„	380	„	4 741,944	„	„

volt kivetve. Ha ez összegekre az 1864-diki megváltási árakat alkalmazzuk, melyek is középszámitásban a megyékben 1 kétfogatu napért 1 frt 30 kr., egyfogatuért 84 kr., kézinapért 33 kr., a városokban 1 kétfogatu napért 1 frt 25 kr., egyfogatuért 88 kr., kézinapért 33 kr., úgy találjuk, hogy

a megyékre 2 fogatu munka napra .	1.895,392 ft.	20 kr.	
1 „ „ „ .	13 „	44 „	
kézi „ „ .	1.419,725 „	67 „	
Összesen	3.315,131 ft.	31 kr.	
a városokra pedig 2 fogatu munka napra .	55,661 „	25 „	
1 „ „ „ .	305 „	76 „	
kézi „ „ .	145,115 „	85 „	
Összesen	201,082 ft.	86 kr.	
Mindössze	3.516,214 ft.	17 kr.	esik.

Ez adatok csak a magyar kir. helytartóság területére, tehát a szoros értelemben vett Magyarországra vonatkoznak. Ha pedig azon arányt, mely szerint az összes munkanapok száma a népesség számához viszonylik, a magyar korona alatti többi országokra is alkalmazzuk, és a magyar váltságárak középszámát vagyis 82 krt veszszünk váltságdíjul, úgy találjuk, hogy

Erdélyre	1.215,000 munkanap	vagy	996,300 ft.	
Horvát-Tótországra	562,800 „	„	461,496 „	
Dalmátiára . . .	275,900 „	„	226,238 „	
Az egész magy. bir. pedig	8.298,547 „	„	5.200,248 ft.	17 kr.

esik.

Valamint a közmunka-váltságra nézve a szükebb Magyarországon kivül csak hozzávetőleg szolgáltathattuk az adatokat, úgy még kevesbbé biztos alappal birunk a k ö z s é g i p ó t l é k kivetésére nézve, mely az országban városról városra, községről községre változik. Minthogy pedig a magyar önálló igazságszolgáltatás körül az egyes városoknál még külön díjak és illetékek is fizetendők, melyek országszerte szintén különfélék, nehezen vétünk a valószinüség ellen, ha községi pótlékúl Pest városa kivetését (33,5 krt.) vagy, kerékszámban, az egyenes adók egy harmadát fogadjuk el alapul, mely szerint a községi pótlék csak a rendes egyenes adó után kivetve, a rendkivüli hadi pótlékot számitáson kivül hagyva:

Magyarországon	7.287,343 ft.	
a volt temesi bánságban . .	1.876,356 „	9.163,699 ft.
Horvát-Tótországban		730,380 „
Dalmátiában		178,013 „
Erdélyben		1.098,222 „
	Összesen	11.170,314 ft.

Még ezekkel se vagyunk végén mind azon adózásnak, mely ha nem is az ország minden lakóját, legalább egy részöket terheli. Ilyen egyes adónemek a kereskedelmi és iparkamrák fentartási járuléka, mely az ország egyes kereskedőire és iparosaira van kivetve. Ilyen továbbá a Duna-Tisza s egyéb folyó szabályozási költség fedezésére kivetett járulékok, de melyek nem az összes lakosságot illetvén, itt számitáson kivül hagyatnak, habár tekintélyes összegekre rúgnak.

Az egyes adónemek, valamint az egész adóösszeg és az állami jövedelem kivetését fej- és mértföldenkint s némi összehasonlítást az osztrák birodalom többi országaival, vagy más külállamokkal, munkálatunk második részére kell hagynunk, a mikor a költségvetés másik fontos része: az állam- és országos költségek is tárgyalva leendnek, s így az ország pénzügyi viszonyainak tökéletesebb képét birván, tisztábban itélhetünk a terhekről is. Itt még a közmunka váltságárát közöljük, ugy mint az $186^3/_4$-re meg van állapítva.

A közmunka váltság ára Magyarország megyéiben és szabad királyi városaiban az 186³/₄-diki évre.

Megye	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi		Megye	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi	
	ft.	kr	ft.	kr	ft.	kr		ft.	kr	ft.	kr		kr
Abauj . . .	1	20	—	—	—	27	Nyitra . . .	1	60	1	20	—	35
Arad	1	11	—	60	—	30	Pest	1	20	—	—	—	27
Árva . . .	1	20	—	60	—	35	Pozsony . .	1	60	—	98	—	39
Bács-Bodrog .	1	8	—	68	—	33	Sáros	1	10	—	—	—	24
Baranya . .	2	38	1	57	—	47	Somogy . . .	1	45	—	—	—	30
Bars	—	75	—	44	—	23	Soprony . .	1	68	1	10	1	38
Békés . . .	1	29	—	66	—	27	Szabolcs . .	—	80	—	—	—	30
Bereg . . .	—	96	—	75	—	27	Szatmár . .	1	52	—	—	—	45
Bihar . . .	—	90	—	54	—	27	Szepes . . .	1	70	—	98	—	27
Borsod . . .	—	95	—	75	—	24	Temes . . .	1	41	—	—	—	32
Csanád . . .	1	75	—	85	—	36	Tolna . . .	1	—	—	—	—	21
Csongrád . .	1	29	—	75	—	28	Torna . . .	—	90	—	45	—	38
Esztergam . .	1	15	—	60	—	36	Torontál . .	2	16	—	—	—	51
Fehér . . .	1	59	—	—	—	36	Trencsén . .	1	26	—	63	—	27
Gömör . . .	1	12	—	—	—	27	Thúrócz . .	—	82	—	—	—	18
Győr . . .	1	25	—	—	—	36	Ugocsa . . .	1	44	—	—	—	35
Heves . . .	1	20	—	64	—	24	Ungh . . .	1	20	—	66	—	20
Hont	1	14	—	—	—	36	Vas	2	6	1	8	—	36
Komárom . .	1	15	—	—	—	38	Veszprém . .	1	97	1	16	—	40
Közép-Szolnok	—	80	—	—	—	32	Zala	2	17	1	75	—	54
Krassó . . .	1	28	—	—	—	36	Zaránd . . .	1	50	—	75	—	30
Kraszna . .	—	66	—	—	—	23	Zemplén . .	1	20	—	—	—	24
Liptó . . .	—	75	—	—	—	18	Zólyom . . .	1	30	—	80	—	30
Máramaros .	—	96	—	—	—	27	Jászkún ker. .	—	70	—	—	—	27
Mosony . . .	2	40	—	—	—	32	Hajdú „ .	—	87	—	—	—	32
Nógrád . . .	1	29	—	93	—	30	Kővár vidéke .	1	36	—	—	—	35

b. kir. város	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi		Szab. kir. város	2 fogatu igás		1 fogatu igás		kézi	
	ft.	kr	ft.	kr	ft.	kr		ft.	kr	ft.	kr	ft.	kr
d . . .	1	65	—	84	—	33	Nagy-Szombat	1	50	—	—	—	24
abánya .	—	90	—	45	—	30	Pécs . . .	2	65	—	—	—	60
tfa . . .	—	75	—	—	—	23	Pest	2	36	1	50	—	40
in . . .	1	70	—	85	—	20	Pozsony . .	3	—	1	75	—	49
abánya .	—	75	—	—	—	26	Ruszt . . .	—	90	—	54	—	15
terczebánya	1	50	—	—		30	Selmecz . .	1	20	—	60	—	18
znóbánya	1	20	—	62	—	42	Soprony . .	1	72	—	99	—	30
la . . .	2	18	1	20	—	38	Szabadka . .	1	9	—	—	—	36
reczen .	—	75	—	45	—	30	Szakolcza .	1	50	—	75	—	24
rjes . .	—	90	—	45	—	20	Szatmár . .	1	88	1	12	—	45
tergam .	1	50	1	5	—	48	Szeben . . .	—	90	—	60	—	23
sőbánya .	—	90	—	45	—	30	Szeged . . .	—	78	—	—	—	24
r . . .	3	—	1	88	—	75	Sz.-Fehérvár	1	50	—	90	—	30
sa . . .	1	35	—	75	—	30	Szt. György .	—	75	—	—	—	30
márk . .	1	5	—	—	—	21	Temesvár . .	2	78	1	80	—	60
skemét .	2	10	1	5	—	54	Trencsén . .	1	5	—	—	—	24
Márton .	1	20	—	60	—	21	Újbánya . .	—	90	—	54	—	21
árom . .	2	25	1	14	—	48	Újvidék . .	2	60	—	94	—	48
pona . .	1	50	—	—	—	24	Versecz . .	2	25	1	50	—	45
zeg . .	2	10	1	5	—	30	Zilah . . .	—	75	—	—	—	27
möczbánya	—	60	—	45	—	20	Zólyom . . .	1	20	—	—	—	23
tbánya .	1	35	—	65	—	32	Zombor . . .	—	90	—	45	—	30
se . . .	1	50	—	—	—	23	Nagyvárad .	1	86	—	96	—	36
lor . . .	1	2	—	54	—	27	16 szepesi város	1	20	—	80	—	30
ybánya .	1	35	—	65	—	32							

II.

PEST VÁROSA FŐORVOSÁNAK ÉSZLELETEI A LÉGTÜNETEK ÉS EGÉSZSÉGÜGY KÖRÉBEN 1863-IK ÉV FOLYTÁN.

KÖZLI

Dr. Tormay Károly.

A) Légtünetek.

Azon hatást, melyet az időjárás gyakorol nem csak a növényzetre, hanem az átalános egészségi állapotra, s a betegesedések számára is, könnyü belátni; — kimutatni pedig legkönnyebben akként lehet, hogyha az időjárási és egészségi viszonyokat összehasonlitás végett több évről egymás mellé állitjuk.

1) Légnyomás pár. von. a hőmérsék Réaum. 0^0 számitva.

A levegő nyomásának, a mint a légsúlymérőn észleljük, a higanyoszlop magassága változásában rejlik csak kóroki értéke; e változatok különbségei esztendők és hónapok szerint látszólag nem igen szembeötlök, különösen akkor, ha a megfigyelés helyén a tenger szinére is vetünk tekintetet, mert mig Buda-Pesten a tenger szine fölött $56._{71}$ pár. öl mellett 1859-ben a közép légnyomás $333._{56}$ volt, azalatt Gasteinban (l. „Laurent G. Übersicht der Witterung in Österreich und einiger auswärtigen Stationen im Jahre 1861; Wien 1861.") $506._5$ pár. öl magasság mellett a tenger szine fölött ugyanakkor az csak $299._{76}$ párisi vonalt tett, stb. — A légnyomás középnagysága 1863-ban $333._{01}$ p. von. volt; legmagasabb állása Február 21-én ($340._{03}$) és legalacsonyabb állása ($324._{73}$ pár. vonal) September hóban észleltetett. — Az évi legmagasabb, közép és legalacsonyabb állás mellett kevés a különbség ugyannyira, hogy a közép magasság egy évtized alatt $332._{60}$ (1853-ban) és $331._{22}$ (1858-ban) közt ingadozott;

hasonló az arány a legmagasabb és legalacsonyabb állások között és különösen a legmagasabb állásoknál; nagyobb a különbség a legalacsonyabb állások közt.

2) Léghömérsék Réaum 0^0 szerint.

Ennek befolyását az állati és növényi világra már könnyebben átláthatni, de magasságának változatai is nagyobb ingadozásnak vetvék alája. Legmagasabb foka évek óta $+27._0$ fölött volt, 1863-ban $+27._{80}$-ra emelkedett, 1858-ban $+27._{00}$, azaz legkisebb volt; legalantabb volt 1863-ban deczember hónapban $-5._{60}$, mig 1858-ban $-12._{41}$; a hömérsék középmagassága 1863-ban $+10._{15}$-re rugott, olyan magasságra, milyen eddig még nem figyeltetett meg nálunk, mert közönségesen $+8._{88}$ (1858-ban) s $+9._{56}$ (1859-ben) között ingadozott s igy középmagassága 1863-ban akkora volt csaknem, mint Botzen, Galacz és Trientben, egyébkor, mint 1859 évben is, a léghömérsék középállása Budapesten olyan volt, milyent Pancsován, Roveredóban, Sopronyban és Varasdon észleltek.

3) Páranyomás pár. vonalokban.

Legnagyobb május $30 = 8._{21}$; legkisebb február $11 = 0._{93}$, középmagassága 1863 év folytán $3._{24}$ tett. Ezen arány a középnagyságban csaknem évről évre ekkora; 1859-ben $3._{84}$ volt, s az egész birodalmat véve $2._{26}$ — Marienberg, Tirol 636 toise mag. a tengerszin fölött, — és $4._{60}$ — Raguza Dalmáthon $7._{80}$ toise a tengerszín fölött.

4) Légnedvesség százalékokban.

A lefolyt 1863 év september, october, november, deczember hónapjaiban 30 nap alatt 100-at tett legmagasabb számban; legkisebb volt jun., jul., aug. hónapokban $=24$; a közép 66 volt, — kivétel az 1859 év, melyben jóllehet a legnagyobb légnedvesség csak 96% volt, a közép mégis 75%-ot tett.

5) Légköri csapadékok pár. vonalokban.

Ezeknek legnagyobb befolyásuk van a légtünetek közöl. Esö 103, hó 13, jégesö 2 napon volt, s az a kevés csapadék is egyenlötlenül volt felosztva, s épen a legkevesebb esös napok és a legcsekélyebb csapadékok azon hónapokra estek, a melyekben nem csak kivánatos, de szükséges is a csapadékok nagy mennyisége. Igy például aprilban 7 napon esve

tett $0._{36}$ p. v.; juniusban 6 napon csak $6._{95}$; septemberben 4 napon $17._{38}$; octoberben 5 napon $3._{03}$ pár. von.

Hogyha az 1863 évet más mérsékelten nedves, söt száraz évekkel összehasonlítjuk, akkor tünik még csak igazán ki a nagy különbség az esö mennyisége közt, mely $14''5._{28}'''$ és $12''1._{28}'''$ p. v. közt váltakozott

1862-ben	esett	120	napon	$221._{32}'''$	esö
1859-ben	„	89	„	$199._{48}$	„
1858-ban	„	76	„	$195._{41}$	„
1853-ban	„	108	„	$174._{85}$	„

összehasonlítva az esö mennyiségét $=17.''_{05}'''$ Budapesten 1859-ben a birodalom más helyeivel, ugyanakkora volt Prágában $17.''_{95}$, kevesebb Csernoviczban $14.''_{89}$ és Reichenauban $13._{51}''$; ezenkivül:

Aussee . . .	$72._{54}$	Löcse	$30._{50}$	Pozsony . .	$28._{31}$
Bécs	$24._{81}$	Linz	$28._{36}$	Raguza . .	64.[illegible]
Brünn . . .	$25._{48}$	Sz. Márton . .	$23._{74}$	Salzburg . .	$41._{76}$
Debreczen . .	$28._{01}$	Nagy-Szombat .	$28._{87}$	Selmecz . .	$32._{01}$
Esztergom . .	$23._{12}$	Nyitra	$30._{19}$	Nagy-Szeben	$25._{78}$
Gastein (fürdö)	$29._{29}$	Sz. Péter Krajnáb.		Triest . . .	$43._{81}$
Kassa . . .	$23._{84}$	628' mag. a teng. f.	$102._{39}$	Varasd . .	$33._{18}$

hüvelyk.

Az esös napokkal egybe kell vetni az elpárolgást is, hogy amannak nagyságát emezével összehasonlithassuk: erre nézve álljon itt például 1863-ik évröl máj. 26-tól az év végeig.

Juniusban	esett	10	napon	$6._{95}$,	elpárolgott	$143._{49}$	
Juliusban	„	4	„	$11._{12}$	„	$159._{96}$	
Augusztusban	„	6	„	$14._{46}$	„	$144._{30}$	
Septemberben	„	4	„	$17._{38}$	„	$106._{78}$	
Octoberben	„	5	„	$3._{03}$	„	$87._{24}$	
Novemberben	„	18	„	$28._{67}$	„	$52._{09}$	
Decemberben	„	14	„	$15._{67}$	„	$45._{69}$	pár. von.

Ebböl látható, az elpárolgás sokkal nagyobb volt a csapadékoknál, mert ez máj. 26-tól egész deczemb. végeig $93.'''_{31}$ tett, míg ugyanazon idö alatt $679._{55}'''$ párolgott el, vagyis az elpárolgás májustól deczemberig $7._{36}$-szor nagyobb volt, mint ugyanazon idö alatt a csapadékok nagysága.

6. Szélirányok.

A szélnek iránya, erössége s tartóssága igen fontos tényezö, s ha visszatekintünk évek során, alig találunk oly évre,

melyben oly gyakori, heves és tartós szelek uralkodtak volna, mint 1863. év folytán, melyben a szél fujt :

61	napon	É-ről	185-ször	46.$_{3}$	napon	D-ről	139-szer
40.$_{6}$	„	ÉK-ről	122-szer	12	„	DNy-ról	36-szor
14.$_{3}$	„	K-ről	43-szor	16.$_{3}$	„	Ny-ról	49-szer
52	„	DK-ről	156-szor	119.$_{3}$	„	ÉNy-ról	358-szor

azaz leggyakoriabbak voltak az ÉNy. szelek, a mi nálunk szokott dolog, mi a következő táblázatból kitünik :

1863.	évben	É.ÉK.	307,	K.DK.	199	D.DNy.	175,	N.ÉNy.	407
1862.	„	„	299	„	172	„	118	„	337
1859.	„	„	172	„	191	„	360	„	283
1858.	„	„	196	„	193	„	303	„	296-szor

fujt a szél.

7.) Szélvész.

Szélvészül a szél 8. 9. 10-nyi erősségét vettük, söt 5-ös szeleket is, ha azok hosszabb ideig tartottak.

Vihart 55-öt jegyeztünk föl, melyek közül irányukra nézve 42 volt É.Ny-ról; 4 ÉÉNy-ról; 3 É-ról; 2 DK-ről; 1 DDK-ről; 1 NyDNy-ról; 1 NyÉNy-ról; és pedig Januárban 7, Februárban 7, Marcziusban 8, Aprilisben 9, Májusban 4, Juniusban 5, Juliusban 3, Augsztusban 3, Septemberben 3, Octoberben 2, Novemberben 1, Decemberben 9.

8.) Förgetegek.

Aprilben 1, Májusban 12, Juniusban 3, Juliusban 4, Augusztusban 4, Septemberben 2, Octoberben 2, összesen 28-at figyeltünk meg, és 8 napon villámlás mutatkozott, legnagyobb részt É-ról Nyugotnak, D-ről Ny-nak.

9.) Földrengés.

Budán figyeltek meg Január 17-én reggeli 4 ór. 45 percz.

Azt is észleltük lakóhelyünkön, hogy rendkivüli légtüneti jelenetek, milyenek a légnyomás nagyfoku ingadozása, nagy mennyiségü csapadékok, viharok stb. gyakran csaknem ugyanazon napokon jelennek meg ujra hónaponkint, mely körülmény nagyon hajlandóvá teszi az embert azon föltevés elfogadására, hogy a hold rendes járásától, vagyis világossága fokainak periodicus ismétlődésétől függenek, miért is átalában elterjedt azon vélemény, hogy a hold igazgatja az időjárást, jóllehet az ez irányban tett tudományos vizsgálatok nemleges eredményre vezettek.

B.) Betegesedési viszonyok.

Az időjárati viszonyok a megbetegedésre mindig nagy befolyást gyakorolnak, és az különösen a lefolyt rendellenes évben kedvezőtlen volt, minthogy a betegségi mozgalom nagyobbodott. Sajnos, hogy o kimutatások csak a nyilvános és magán gyógyintézetek és a város kerületi orvosainak jelentéseire szoritkoznak. A gyógyeredmény csak a kórházak jelentéseiből mutatható ki.

Az évenként rendesen előforduló betegségeken kivül ritkán zavartatik meg a közegészség valamely járványos betegség által; s az e nemü betegségek közől 1863-ban csak a hökhurut, kevésbé a himlő, vörheny és kanyaró mutatkozott némileg járványosan, s e betegségek is, ha netán gyakoriabban fordultak is elő, az csak a halottak kimutatásaiból volt kitudható.

Az uralkodó kórnemtö a téli hónapokban hurutos lobos volt, mely a tavasz közepe táján többé kevesbbé vesztett sajátságaiból, és mindinkább csorvássá változott, mely sajátságát az egész nyáron át egész az ősz kezdetéig megtartotta, és ekkor is hurutos lobos jellemet vett fel, és ebben egész az év végeig megállapodott.

A betegesedés tetőpontjára lépett Május, Junius és Julius hónapokban; legkisebb volt, mint rendesen, őszkor, így tehát ép ellenkező arányt mutatott a többi ausztriai tartományok és Europa egyébb tájaihoz képest.

A megbetegesedés nemre nézve November és Deczemberben inkább a férfiaknál, April és Májusban inkább a nőknél, September és Octoberben pedig a gyermekeknél észleltetett nagyobb mértékben; korra nézve a férfiak 32, a nők 24, és a gyermekek 34%-ot mutattak.

A mi az évszakokat illeti, ezek közöl télen leggyakoriabbak voltak a légzésszervi és az átalános betegségek s egész a tavasz közepéig nem apadtak; később nemkülönben az egész nyáron át az emésztő szervek, a bőr és sejtszöveti bántalmak léptek föl; az őszön át a légzésszervi bajok voltak túlnyomók, melyek közöl, a mint ezt a sajnos mindennapi tapasztalás bizonyítja, a gümőkór kezd nagyobb mértékben fellépni.

Érdekes volna tudni, hogy mily befolyást gyakoroltak a közegészségre a jóllét, foglalkozás, életkor, a tápszerek ára stb.; de ez nem könnyü feladat, és csakis a meghaltakra vonatkozólag nyilatkozhatunk; egyébiránt, hogy a népesség jólléte hatalmas befolyást gyakorol nem csak a közegészségre, hanem egyszersmind a szaporodásra és halálozásra is, az tudva van.

A városi főorvos tudomására jutott megbetegedettek száma 38,986-ra rugott, ezek közöl 27,321 részint a kerületi orvosok által, részint járólagosan a gyermek-kórházban és a többi nyilvános gyógyintézetekben, 11,635 pedig fekvőleg a kórházakban gyógykezeltettek; és pedig

a) a *Szt. Rókus* közkórházban 8049, kik közöl 6285 meggyógyult és javult, és 1074 meghalt, 690 pedig ápolásra visszamaradt. A halottak feltünő nagy összege, $12._{10}\%$-ban, onnan van, hogy a kórházba igen sokan haldokló állapotban hozatnak, de még növeli a halottak számát azon körülmény is, hogy a fegyencz- és fogházakból az igen súlyos betegek a kórházba szállittatnak; — ha ez eseteket ide nem értjük, akkor a halandóság csak $10._{90}\%$ mutat.

b) A *szegény gyermekkórházban* volt 543 beteg; ezekből meggyógyult 448, meghalt 57, ápolás alatt maradt 38, a halandóság e szerint $10._{47}\%$.

c) A *budapesti kereskedelmi kórházban* 246 beteg közöl felgyógyult 230, meghalt 6, tehát $2._{61}\%$; a halandósági csekély arány onnan következtetendő, hogy itt legtöbbnyire csak erős, jól táplált fiatal egyénekkel találkozunk, és hogy a felvettek nagy része bujakóros.

d) Az *izraelita kórházban* volt 670 beteg; felgyógyult 630, meghalt 39, vagyis $5._{82}\%$.

e) A *városi szegényápolda* és *aggyámoldában* 362 beteg; 74 meghalt, azaz $20._{44}\%$.

f) A *városi kényszerdolgozóházban* 1111 beteg közöl 2 halott volt, a mi onnan van, hogy az itt elhelyezettek többnyire fiatal egyének, s a súlyos betegek a közkórházba vitetnek át.

g) A vizsgálat alattiak és foglyok közt volt 654 beteg, halott egy sem.

A gyógyulás a kórházakban legkedvezőbb volt 49.54—50.16%-al Májustól Septemberig; legkedvezőtlenebb Novemberben 41.12%-al és Aprilban 42.68%-al. — A halandóság legnagyobb volt April és Májusban 7.25 és 7.07%-al, a legkisebb September és Decemberben 5.57—5.91%-al.

A betegségek egyes nemei következő %-ban fordultak elő.

az agyban . . . . ,	1.35	hudszervekben	0.53
gerinczagy s idegekben .	1.91	ivarszervekben	16.86
érzékszervekben	3.97	bőr és kötszövetben . .	14.73
légzésszervekben . . .	21.15	csont- izület- és izmokban	8.42
szív, edény s mirigyekben	1.35	általános betegségek . .	16.01
emésztő szervekben . .	16.4	külső betegségek . . .	2.76%

Innen kitünik, hogy 1-ször) a légzésszervi bajok a leggyakoriabbak voltak 21.15%-al; legnagyobb %-ot találunk Aprilban, ugyan is 30.22; legkisebbet Juliusban 14.60, különben a többi hónapokban.

A légzésszervek lobos bántalmai, a mellhártyalob és vérköpés a téli és tavaszi hónapokban voltak tulnyomók, s e hónapok folytán a halandóság is nagyobbnak mutatkozott. A tüdőlob gyakrabban fordult elő a férfiaknál mint a nőknél, a halandóság amazoknál mégis csekélyebb volt. — A tüdőgümősödés átalában 5.00% fordult elő és ugyan a férfiaknál 3.69, a nőknél pedig 1.29% arányban, és leginkább 20—30 éveseknél.

2 or) Az emésztés-szervi bajok 16.8%-ban, melyek közöl a gyomor és bélhurutnak tavaszon és nyáron át legmagasabb aránya volt=58; télen pedig a legkisebb =26. A halandóság 1.0% volt; a vérhas kevésbbé mutatkozott, és Junius Julius hónapokban mintegy 6.0%-nyi volt, leggyérebben fordult elő Január és Februárban mintegy 0.02%-al, s leginkább gyermekeknél észleltetett. A takhártya és a belek lobos bántalmai Juniustól Augusztusig tapasztaltattak, és Juniusban a legkedvezőtlenebb lefolyással.

3-szor) Az ivarszervi bajok 16.35%, ezek közt, mint nagy városokban és nagyobb körökben lenni szokott, a bujakór volt tulnyomó, és csekély különbséggel már évek óta jelentékeny fokon tartja fenn magát, úgy hogy 1000 beteg kö-

zöl Septemberben 163 vagyis a legtöbb; Juliusban 108 vagyis a legkevesebb volt bujakóros.

4-szer) Általános betegségek $16._{01}$%, ezek közöl a váltóláz volt a gyakoriabb és leginkább Márczius és Juniusban, kevesbbé Decemberben, és ugyan $44._{13}$ arányban; legtöbben szenvedtek e bajban a 20—30 évesek közöl, és férfiak többen, mint nők. A hagymáz csak szórványosan észleltetett, és az általános betegségeknek csak 2%-át tevé, ritkábban volt több, a halandóság nálunk mégis igen jelentékeny, és mintegy $31._{0}$% tesz ki. Legtöbb halt meg a 10—30 évesek közöl, legkevesebb a 10 évnél fiatalabbak, és az 50 évnél öregebbek közöl.

5-ször) Bőr és kötszövet bajok $14._{72}$%-ban leggyakoriabbak voltak Juniusban és leggyérebben Februárban; a heveny kütegek közöl előfordultak a himlő és kanyaró, mely gyönge járványkép mutatkozott, és pedig a nyári hónapokban leginkább; a vörheny szórványosan fordult elő egész éven át, hanem November vége felé járványossá vált; az orbáncz September és Octoberben volt leggyakoribb.

6-szor) Az érzékszervi bántalmak $3._{79}$% és leginkább a szembajokra szoritkoztak, legtöbb eset jött elő Májustól Augusztusig, a többi hónapokban kevesebb, nem ritkán fordultak elő ujszülötteknél a lobos bántalmak, noha az ugynevezett egyiptomi szemlob nem mutatkozott.

7-szer) A csont, izület és izom bajok $3._{42}$%-ban, és ezek közöl legtöbbször a csúz és köszvény s az egész éven át csekély különbséggel egy arányban mutatkoztak, sat.

C.) Halálozás.

A meghaltak összege 1863-ban — kivévén a cs. kir. helyőrségi kórházakéit — 6117 volt, ezek közöl 3337 férfi és 2782 nő.

É l e t k o r szerint százalékban volt:

0— 1	évesig	$36._{94}$	30—40	évesig	$7._{96}$	70—80	évesig	$2._{78}$
1—10	„	$20._{39}$	40—50	„	$9._{33}$	80—90	„	$0._{83}$
10—20	„	$4._{20}$	50—60	„	$6._{97}$	90	éven felül	$0._{08}$
20—30	„	$5._{24}$	60—70	„	$4._{34}$			

A hónapok szerint következő **százalékban haltak:**

Januárban	7.52	Májusban	9.17	**Septemberben**	**7.34**
Februárban	7.33	Juniusban	10.29	**Octoberben**	**7.11**
Mércziusban	9.12	Juliusban	10.86	**Novemberben**	**6.57**
Aprilban	9.12	Augusztusban	9.53	**Decemberben**	**6.63**

Nemre nézve volt 54.52% férfi és **45.48% nő.**

Állás, hivatás és **foglalkozásra nézve** %-ban (a nőket is számítva) volt:

Foglalkozásra nézve	A müvelt osztályból, pap, **hivatalnok, ház- és földbirtokos**	**5.92**
	Egészségügyi személyzet	**0.31**
	Katona nyug. tiszt.	**0.42**
	Kereskedő és üzér	**4.78**
	Technicus és gépész	**1.66**
	Növényi tápszereket előállítók közöl	**2.91**
	Állati tápszereket **előállítók közöl**	**0.63**
	Szeszitalokat előállítók közöl	**0.3**
	Szöveteket készítők közöl	0.85
	Ruházatot **készítők közöl**	**5.16**
	Díszmunkákat készítők közöl	**0.71**
	Kőmives, kőfaragó, kőrakó és cserepes	**1.32**
	Fát házépitéshez **feldolgozók közöl**	**1.07**
	Fát **házi szükségletekre** **feldolgozók közöl**	**0.81**
	Fát ércz és zeneszerekhez **feldolgozók közöl**	**0.96**
	Nemes érczet — **arany** ezüst **feldolgozók közöl**	**0.15**
	Nemtelen érczet — vas **feldolgozók közöl**	0.53
	Nyers anyagokat — bőr **feldolgozók közöl**	0.31
	Kertész, földmíves, tehenész	0.94
	Hajós, halász, vadász	0.11
	Kézi munkával foglalkozó nő	1.51
	Napszámos	**16.35**
	Szolga	**4.16**
Foglalkozás nélkül	Koldus	0.49
	Gyermek	**49.96**
	Vizsgálat alatti, toloncz és fegyencz	0.10
	Ismeretlen	0.25

A halál okát **tekintve az elhaltak közt voltak százalékokban:**

Halva szülöttek	4.59	Hökhurut	1.74
Vele születet. gyengeségben	4.12	Hártyás göglob	1.16
Agggyöngeségben	2.40	Hagymáz	3.67
Himlő	0.98	Hasmenés	4.[illegible]
Kanyaró	1.70	Vérhas	0.15
Vörheny	0.81	Vizkór	2.52
Orbáncz	0.16	**Ujszülöttek állgörcse**	**0.13**

Tüdőlob	6.01	Nehézkór	12.55
Tüdőhüvés	0.83	Gutaütés	1.58
Bél- és hashártyalob . .	3.83	sat.	
Tüdőgümősödés	20.22		

A halál ezen okai közöl föllépésük idejét tekintve legtöbb (30—32) halva született Január és Novemberben, legkevesebb (15—22) Márcziustól Juliusig; agggyöngeségben legtöbb (18) Junius és Juliusban, legkevesebb (4—9) September és Octoberben halt el. — A himlő, kanyaró és vörhenyben elhaltak száma a járvány lefolyása szerint változott, igy hökhurutban legtöbb (14) halt el Márcziusban, legkevesebb (4) Septemberben; hagymázban (22) Aprilban, (7) Octoberben; — vérhasban csak a nyár folyta alatt volt halott, tüdőlobban 64 Márcziusban, 16 Augusztusban; tüdőgümőben a legtöbb Márcziustól Juniusig mult ki.

Hogyha a halál okait több évről összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy bizonyos rendben lépnek fel, a mely rendtől a természet csak némely igen kevés járványos jellemet felvett betegségeknél tér el.

Halál okai:	években 1863.	1862.	1859.	1858.	közép % arány	
Halva született	287	304	339	274	5.89	
Agggyöngeség	150	163	173	160	2.96	
Himlő	60	166	27	10	1.39	
Kanyaró	104	129	3	201	1.64	
Vörheny	50	18	11	201	1.37	
Hökhurut	107	254	58	87	2.51	
Hagymáz	188	283	109	99	3.07	
Vérhas	42	15	84	58	0.98	
Tüdőlob	391	207	136	213	4.80	
Tüdőgümő	1237	1146	700	649	17.79	
Hártyás gégelob	71	65	84	78	1.21	
Görcsök	768	351	712	730	12.54	stb.
Összesen elhaltak . .	6117	5593	4117	4580		

Ezen összeállitásból látjuk, mily csekély a halva szülöttek és agggyöngeségben elhaltak közt az ingadozás, mely nagyobb a heveny kütegeknél és hökhurutnál; egyenlő és mérsékelt a hagymáznál, de rémitő ha látjuk, mint növekszik a gümőkórban elhaltak száma.

Vallás szerint hasonlitva össze az elhaltakat, különösen ha a keresztényeket és zsidókat tekintjük, azon érdekes eredményre jutunk, hogy amazok száma aránylag jóval nagyobb, a mint a következö táblázatból látható :

Száz halott közt volt :

éves	ker.	zsidó	éves	ker.	zsidó	éves	ker.	zsidó
0— 5	53.01	84.54	30—40	9.83	9.85	70— 80	2.75	6.58
5–10	1.86	4.30	40—50	7.87	7.99	80— 90	0.87	4.98
10—20	4.55	7.43	50—60	5.68	5.36	90—100	0.14	2.81
20—30	9.07	12.57	60—70	4.75	6.36	100-on felül	0.01	0.15

Ha tehát a zsidók és keresztények közti halálozást életkorok szerint összehasonlitjuk, azt találjuk, hogy a keresztények közt a halandóság születéstől egész az 5-dik évig szertelen nagy, csaknem ugy áll az arány, mint 5 : 3-hoz ; — a zsidók gyermekeinek azon, a zsenge korban oly csekély halandósága felttelezi azt, hogy annyira elszaporodnak, mindannak daczára, hogy kevesebb zsidó születik mint keresztény. — Sokkal nagyobb már a halandóság a zsidóknál az 5—10 évesek között, szinte megforditott az arány, vagyis 1 : 4-hez, de azért az ezen korban meghaltak tevöleges száma még is csekély, miként a 10—20 s a 20—30 évesek között elhaltaké is ; a 35 évesekben mindkét vallásfelekezetüeknél egyenlő ;— később ismét egyenlötlenné válik a szám, és pedig a zsidók előnyére, a miből kitünik, hogy a zsidók hosszabb életüek, mint a keresztények.

A zsidók ezen kedvező életviszonyainak több oka van, melyek részint magában a népfajban, részint társadalmi és más életviszonyokban keresendők.

A zsidó, ugy látszik, gyengébb testalkatú, mint a keresztény, a miről a katona sorolásnál győződhetni meg, mert sokkal kevesebb zsidó találtatik aránylag számukhoz képest alkalmasnak a hadi szolgálatra, mint keresztény, minek oka a zsidóknál előforduló sajátságos testalkat — testi hibák — melyek alkalmatlanokká teszik öket a sorolási rendszabályok szerint a katona szolgálattételre, a zsidóknál t. i. igen sok laposmellüt találunk, mi az ő életmódjoknak következménye, minthogy gondolkozásnál és számitásnál a fejet lecsüggesztik

és a mellet bevonják; de jóllehet ilyen gümőkóros alkata van mellüknek, mégis sokkal kevesebb gümőkórost találunk náluk. — A zsidók továbbá gyakran lúdtalpuak és rövidlátók is stb.

A mi a zsidók halálozási arányát oly kedvezővé teszi, annak oka sajátságos társadalmi stb. viszonyaikban is rejlik. — A zsidó általjában mérsékletesebb életet visel mint a keresztény, kevés vagy semmi szeszes itallal sem él, s csak igen ritkán égett szeszszel; — egy napon át hetenkint jól kipihen és megűli a napot, jól bánik feleségével és gondját viseli, nem bíz rá semmi sulyos munkát, megelőzi minden kivánságait, felcziczomázza és mulatni viszi, soha sem nőszül részeg állapotban, és azért kevés náluk a fejvíz- és nehézkóros, nem űz az egészségnek káros és életveszélyes mesterséget, kizárólag kereskedéssel foglalkozik, a mely szinte izgató, de a zsidóra soha sem hat annyira a veszteség és nyereség mint a keresztényre, jobban képes eltűrni a nyomort mint a keresztény; ritkább náluk az öngyilkosság, csak a legujabb időben lett szembetűnőbb, és pedig szerelem miatt. — Ha családjának valamelyik tagja megbetegszik, a zsidó nem kimél semmi kiadást, semmi áldozatot, semmi fáradságot, hogy rajta segitve legyen; nem hisz megmásithatlan végzetben (praedestinatio), s azért igyekszik is gyermekeit egészségben megtartani, s ha az bántalmazva van, helyre állitni. — Ezek azon okok, mik a zsidók között a halandóságot kevesbítik.

Az előttünk fekvő rovatokból nem volt nehéz meghatározni az elhaltak egymásközti arányát, de nehéz, midőn azoknak az élőkhöz való viszonyát akarjuk kitudni, mert 1857-ik év óta nem volt népszámlálás, s az akkorit se egészen tökéletesnek, se pedig minden tekintetben helyesnek nem mondhatjuk; és így az élők és meghaltak közt kitudott arány csak is megközelitő volna.

A városi népség halandósága nem sokban különbözik más városiakétól, átlagosan mintegy $3._{04}$% az arány, vagyis minden $26._{38}$ emberre egy halott esik, de ha a meghaltakat az élőkhöz viszonyitjuk, akkor a halandóság mult évben $4._{53}$, vagyis minden $22._{06}$ emberre esik egy halott.

Vallás szerint tekintve a meghaltakat s ezek számát az élőkhöz, kitünik, hogy a kereszt'ények közöl 5%, a zsidók közöl 3% halt el.

Állapot, vagyis kereset-mód szerint meghaltak 1863-ban Pesten :

Pap	1.40	Kereskedő	3.30
Hivatalnok	2.14	Hajós és halász	3.04
Katona	16.50	Földmives szolga	1.96
Iró s müvész	3.80	Gyármunkás	0.80
Jogász-hivatalnok . . .	1.24	Kereskedelmi szolga . . .	1.05
Egésztégügyi személy .	3.36	Szolga	1.30
Földbirtokos	1.10	Napszámos	1.25
Háziur s tőkepénzes . .	1.91	Egyéb 14 éven felüli férfi .	4.16
Gyáros és iparos . . .	2.86	Nők és gyermekek	9.20

Ezen viszonyok nem azon betegekre vonatkoznak, kik a kórházban ápoltattak, s halál esetében ott jegyeztettek föl, hanem azokra nézve, kik a városban halnak el, s kórházon kivül jegyeztetnek fel.

Kor szerint meghaltak az élők közöl :

0— 6 évig	férfi	23.91	nő	20.94	24—40 évig	férfi	3.36	nő	1.96
6—12	„	0.52	„	0.60	40—60	„	2.17	„	1.88
12 – 14	„	0.64	„	2.01	60-on felül	„	9.08	„	7.64
14—24	„	3.10	„	1.15					

Az állapotot tekintve meghaltak :

Nötlen férfi	0.94	Hajadon nő	0.82
Nős „	2.14	Férjezett nő	1.75
Özvegy „	7.86	Özvegy nő	4.97

Megemlítendö a halál nemére nézve, hány volt erőszakos és hány természetes halál; ezekről már a halál okainál volt szó, amazokat pedig itt tárgyalandjuk :

Az 1863-dik évben történt erőszakos halál esetek közt volt :

1-ször véletlen, és pedig 4 fagyás, 10 állványokról leesés következtében, 22 vizbe fulás, 4 elgázoltatás, 1 éhenhalál.

2-szor elöidézett erőszakos halálnemek, és pedig : 3 sértés következtében, 2 gyilkosság, 1 vizbe fulasztás ;

öngyilkosság 57 fordult elö, és pedig a kivégzés

módja és a nem szerint volt: 13 akasztott — 12 férfi és 1 nő —; 18 Dunába ugrás — 8 férfi és 10 nő —; 4 mérgezés — 1 férfi és 3 nő —; 6 sértés folytán — 5 férfi és 1 nő —; 6 férfi lövés által.

Esett tehát 107.$_3$ halottra, vagyis 2386 élőre 1 öngyilkos, vagyis a nép összes számához 0.$_{042}$ százalék.

1862-dik év folytán csak 29; 1859-ben 18; 1858-ban 25; 1854-ben 32 öngyilkolási eset fordult elő; egyébiránt az öngyilkosok száma sokkal nagyobb, csakhogy kimarad azoknak száma, kik a Dunába ugorván, fel nem találtattak.

D) A népesség szaporodása.

1863-dik évben Pesten 1365 esketés történt, a legtöbb 187, 173 és 160 Február, Május és Novemberre, — a legkevesebb Márczius és Decemberre esett.

Született 6529 gyermek, és pedig 3349 fi és 3180 nőnemű; a hónapokat véve tekintetbe, született:

Januárban . .	513=7.$_{86}$%	Juliusban . .	512=7.$_{86}$%
Februárban . .	579=8.$_{86}$	Augusztusban .	601=9.$_{18}$
Márcziusban .	600=9,$_{18}$	Septemberben .	500=7.$_{66}$
Aprilisben . .	520=7.$_{96}$	Octoberben . .	553=8.$_{48}$
Májusban . .	540=8.$_{27}$	Novemberben .	558=8.$_{56}$
Juniusban . .	562=8.$_{61}$	Decemberben .	491=7.$_{52}$

Legtöbb szülés esik tehát Márczius és Augusztusra, legkevesebb September és Decemberre; — Apriltól Juliusig kevesebb született mintsem meghalt, mert a meghaltak száma Aprilben 552, Májusban 561, Juniusban 624, Juliusban 630 volt.

Polgári állásuk szerint 4102 törvényes és 2427 törvénytelen született, ez utóbbiak tehát 37.$_{17}$% tettek.

A népesség mozgalmát, a mint az esketések, születések és halálozások által történik, több évről tekintve, nem áll mindig rendes arányban az általános népesedési számmal, mert

Év	Népesség	Esketés Tev. sz.	Esketés Század.	Születés Tev. sz.	Születés Század.	Halálozás Tev. sz.	Halálozás Század.
1863.	135.000	1365	$=1:98._{89}$,	6529	$=1:26._{76}$,	6117	$=1:22._{08}$
1862.	184.340	1517	$=1:88._{55}$,	6460	$=1:20._{19}$,	5593	$=1:24._{03}$
1855.	128.000	1078	$=1:118._{92}$,	5918	$=1\cdot 21._{12}$,	8092	$=1:15._{81}$
1853.	109 000	1036	$=1:105._{21}$,	6038	$=1:18._{05}$,	4488	$=1:24._{27}$
1852.	83.000	1348	$=1:62._{23}$,	5747	$=1:14._{60}$,	4668	$=1:18._{03}$
1828.	68.000	540	$=1:125._{92}$,	2899	$=1:23._{15}$,	2764	$=1:24._{60}$

Ebből láthatjuk, hogy 36 évi időközben :

legtöbb esketés történt 1852 évben, legkev. 1828., középsz. mint $1:98._{33}$
„ születés „ 1852 „ „ 1863. „ „ $1:19._{37}$
„ halálozás „ 1855 „ „ 1828. „ „ $1:21._{91}$

A halálozás nagy száma az 1855-dik évben uralgott hányszékelésnek, s az 1852-ben kitört kanyaró pusztitásának rovandó fel. Az itteni nagy halálozás azonban csak látszólagos, a mennyiben állandó népességünknél az középszámítással $1:27._{00}$.

Az életre és halálozásra nálunk nagy befolyással vannak :

1.) Az éghajlati és lebészeti viszonyok, melyek szerint nálunk a halandóság a nyári hónapokban legnagyobb, mig az osztrák korona országokban, de egyátalában északnyugot felé a téli hónapokban legnagyobb; ehez nálunk a léghőmérsék gyakori napi-ingadozásai nem kevéssé járulnak.

2.) Az élelmi szerek, és pedig a gabna ár. Ezek hatalmas tényezők, s befolyásuk számszerint kimutatható; ennek tulajdonítható az 1863-dik évi halálozás nagyobb volta.

3.) A jóllét és foglalkozás. Hogy amaz a halálozást kevesbbíti s az életet hosszabbítja, tény, s leginkább kitünik, ha az egyes állapotokat egymással, s másokkal összehasonlítjuk. Vegyük például a kereskedőket, oly osztályt, melynek foglalkozása egészségi tekintetben is kevessé, de még kevesbbé élet veszélyes, mint más osztályé; az élő kereskedők közöl középszámítással alig $3._{0}\%$ halt el; ha pedig a

jóllétet veszszük tekintetbe, akkor a Lipótvárosban, hol tehetős nagykereskedők — többnyire zsidók — laknak, csak $1{.}_{20}$%, a belvárosban, hol tehetős kiskereskedők — nagyrészt keresztények — laknak már $2{.}_{00}$%; a Terézvárosban, hol csak kiskereskedők laknak, és kevés közép rendüek, $5{.}_{00}$% halt el; így a Józsefvárosban $4{.}_{50}$%, Ferenczvárosban $3{.}_{25}$%.

Ugyanezen arányt találjuk a népesség minden rétegében, s minden foglalatosság közepette, s ennek magára a halál okára nagy befolyása van.

III.

A STATISTIKA FONTOSSÁGA A TŰZKÁR ELLEN BIZTOSITÓ TÁRSASÁGOKNÁL.

WENINGER VINCZÉTŐL.

Elmélkedvén a felett, hogy ugyan miért bir eddigelé egyedül csak az életbiztosítás minden biztosítási ágak között tudományos alappal, és hogy vajjon azon általános elv az életbiztosítási ügyben, a számításokat statistikai adatokra fektetni, nem volna-e alkalmazható a biztosítási ügy más ágaira is: azon meggyőződés gyökerezett meg bennem, hogy a biztosítás minden nemében lehet, söt kell is a nagy számok törvényét alapul venni.

Jelen értekezésben egyedül csak a tüzkár elleni biztosításra terjesztem ki figyelmemet, a biztosítás ez ágában több éven át foglalatoskodván némileg hivatva érezhetem magamat ez ügyben szóllani.

Nem szándékozom ez úttal az ügyet és eszmét egész kiterjedésében fejtegetni, hanem csak körvonalozni akarom az eszmeláncolatból származó eredményt, ez azonban elegendő lesz arra nézve, hogy a szakember az elveket megértse, mellette vagy ellene véleményezhessen, s az eszmét a biztosítás egyébb ágaira kiterjessze.

Nincs a gyakorlati életnek oly ága, a melynél a tudomány segédkeze rontott volna. Ha századunk nagy vívmányait egytől-egyig szemléljük, meg kell ismernünk a tudomány rendező szellemét, mert a gyakorlat magában tökéletest nem szolgáltathat. Ne tekintsünk más ügyre, mint a biztosítás ügyére, és vajjon nem látjuk-e azt, hogy azon ágában, a melyben a tudomány segitségül jött — az életbiztosításnak a mathesis — az ügy szilárd alapot nyert, és hogy valóban csak a mennyiségtan közbenjárása óta nyert az életbiztosítás mind a társaságok mind a nagyközönség érdekében határozott alakot.

Az a mi évtizedeken át szerencsejáték szerint szerepelt, megszünt az lenni, az életbiztosítási koczkázatokat ismerjük megszabott határok között, és ez ismeretekre lőn fektetve a humanus institutiók legszebbike.

Az alap, a melyen az egész életbiztosítási ügy fekszik, a nagy számok törvénye, mint Poisson, vagy „la lois des accidentales“ mint a híres Quetelet nevezi, mely is a természetben mindenhol mutatkozik, a hol eseményeket számokban kifejezhetünk és viszonyíthatunk, és a hol adataink elegendő nagy számban léteznek.

Nem létezik esemény, mely számszerinti viszonyában törvényt ne követne, e számszerinti viszony pedig megszabott határok között forog. Mondhatni, hogy az emberi társadalom létének s fejlődésének lényeges kelléke a nagy számok törvénye, mert a mint az események a viszonyszámok határain túl mennek, az emberi társadalom és institutiói megrázkodást éreznek, mig a kitört árfolyam a rendes határok közé vissza nem tér.

A viszonyszám változhatik és változik is az idő folytában mint minden a mi él vagy életet képvisel, vagy a mi egyáltalában változhatik. E változás azonban természetes viszonyok között épen a mondottaknál fogva nem hirtelen, hanem egyenletesen haladó egy vagy más irányban.

Ezen egyenletesen haladó vagy fogyó viszonyszámokra lévén fektetve minden emberi intézmény, a feladat odahatni, hogy a rendkivüli kitérések meggátoltassanak, és a folyamnak irány adassék.

A statistika az, a mely a viszonyszámok változásait mindenben ábrázolja és az ingadozás határait ismertetvén a nagy számok törvényét eredményezteti, a mely fakasztotta ezen állítást „Die Zahlen zeigen wie die Welt regiert wird“, s ez állítás a kormányzat minden nemében és minden terén igaz.

Igy tehát a látszólagos véletlenség is törvényt követ. — Ugyan nem mutat-e a bünvádi statistika számtani törvényt minden országban, akár a vétők absolut számát, akár azok számát az egyes vétségek büntettek szerint tekintsük?*)

Honunkban 1854, 1855, 1856 és 1857-ben az öngyilkosok száma nemek szerint volt

finemű	385,	nőnemű	102
	409		125
	413		110
	411		123
Összesen	1618	Összesen	460;

ezen számokat az összes népesség számával viszonyítva az eltérések nem nagyok, a határok nem esnek távol egymástól. Az öngyilkosság bizonyára a szabad akarat kifolyása és látunk ebben is törvényt.

Feltünőbb a következő tény:

Jelenleg Ausztriában az évenként esketett pároknál éveken át a következő arány mutatatkozik:

Minden esketett 125 pár között van:

100 oly pár, a melyben a férfi is, a nő is, első izben lép házasságra,

20 oly pár, hol a felek egyike már házas volt,

5 oly pár, melyben mindkét fél már házas volt.

A házastárs választása az ember szabad akaratától függ, és mégis látunk ebben is számbeli törvényt.

És vajjon a tüzesetek számában nem uralkodik-e törvény? Az Ausztriában müködő társaságok némelyike például 400 millió frt érték körül biztosít tüzkáresetek ellen egy-egy évben, és a nyeremény vagy veszteség a bevett díjakhoz ará-

*) Felemlítem ezt azok miatt, kik azon véleményben vannak, hogy a tüzesetek száma a gyujtogatások miatt nem követhet törvényt. Még a bűn is a nagy számok törvénye alá esik.

nyosítva kis összeg, mert valóban mintegy 4—5 millió frt évi díj mellett 100,000 frt veszteség vagy nyeremény nem nagy hányados, és csak 2—2½% ingadozást képvisel, mely 100,000 frt a 400 millió frt értéknek csak 0,025%-a; valóban igen csekély eltérés.

Erre azt válaszolhatnák, hogy ezen csekély eltérés leginkább igazolja a biztosító társaságok helyes eljárását a díj meghatározásában.

Nézetem szerint legkevesbbé sem.

Ugyan mely ausztriai társaság képes megmondani azt, hogy ennyi millió frt koczkázatunk volt cseréptetőzetekre, ennyi fazsindelyes tetőzetekre, ennyi készletekre sat.?

Egy sem.

Mely társaság tudja az év végével azt, hogy a cseréptető alatti koczkázatokra mennyit vett be díj gyanánt és hogy e koczkázatnemben mennyi kára volt, és igy a koczkázatok minden más nemére?

Egy sem.

A laikus erre azon kérdést intézheti hozzánk, hogy ha a társaságok mindezt és hasonlókat nem tudják, azaz ha koczkázataikat nem ismerik, mint határozhatják meg okszerüleg a koczkázat díját?

Ezt magunk sem tudjuk, hanem ugy látjuk, hogy nagyobb tüzesetek történvén, a díjak egyáltalában addig emeltetnek, mig nem gyanitják, hogy már most a bevételből a kiadások összege ki fog kerülni.

Hogy azonban miért emeltetett a díj ép annyival és sem többel sem kevesebbel, hogy miért volt tulajdonkép a díj e tárgyra nézve ennyi, a másik tárgyra nézve pedig ennyiszer több vagy kevesebb, ki mondhatná meg azt?

Ugyan vajjon mit mondana bármelynemü biztosító, ha kérdezősködvén valamely életbiztosítási egyletnél az iránt, hogy mit fizet egy 40 éves ember halálesetre biztosítandó 100 frtot és hogy hány 40 éves ember van halálesetre biztosítva az egyletnél, azon választ nyerné:

„A 40 éves fizet évidíjul 3 frt 15 krt, hogy miért ép ennyit azt nem tudjuk, hanem meglehet az úr arról győződve, hogy ennyivel beérjük. Hány 40 éves ember legyen nálunk

halálesetre biztositva. azt ugyan nem tudjuk, hanem azt igen, hogy mindösszesen 6000 ember van 10 millió frtra biztosítva és fizet összesen évenként $^1/_2$ millió frtot."

Bizonyára a kérdő kellemetlen meglepetésben volna, pedig egykoron az életbiztosítási ügyben ily válasz kielégítő volt, hiszen nálunk a temetkezési pénztáraknál még ma is csak ily válaszra lehet számítni.

A tüzbiztosítási üzletben pedig még ma is ugy vagyunk, hogy a legtöbb társaság csak az összes bevételt és az összes kiadást tudja, többet nem.

És vajjon ily felosztás mellett nem lehet-e az, hogy az efféle intézet évenként többet fizet károkra egynémely koczkázatnál, mint a mit arra bevett díj gyanánt, és e veszteséget fedezendő, más koczkázatokat terhel magasb díjjal mint kellene?

Helyes statistikai egybeállítás és díjazás e tekintetben bizonyosan furcsákat mutatna és fog egykoron mutatni.

Minden tüzkár ellen biztosító társaság, mely nagyobb körre terjeszti ki müködését, saját tapasztalataiból meritheti azon adatokat, a melyekre okszerü alapot fektetni lehet, mert birja azon adatokat, a melyekből meghatározni lehet a koczkázat viszonyszámát és azon határokat, a melyek között azon viszonyszám ingadozik.

Ha ez így van, mint történhetett, hogy mindeddig csak ködben jár a legtöbb társaság? Mint van az, hogy eddig csak az életbiztosítási ág részére van rendszer alkotva?

A válasz erre könnyü is, nehéz is, a mint vesszük.

Hogy az ember halandóságának törvényét statisztikai munkálatok nyomán felismerjük, az egyes nagy községek körében gyüjtött adatok már elegendők voltak, vagy legalább mindinkább közelebb vezettek az igazsághoz. Ámde miután az ehhez szükséges adatok gyüjtése a kormányok érdekében is fekszik, népszámításokat rendeznek, és adataikat közhirré tétetvén, a tudomány azokat felhasználhatta. Ehhez járul még az, hogy már régidőtöl fogva lajstromoztatik a születések és halálesetek száma, és így a mathematikusok még jókor jutottak azon adatok birtokába, a melyek az életbizto-

sítási dijak okszerü és tudományos meghatározására igényeltettek.

Egészen máskép van a dolog a tüzesetek számával. Ha tudjuk is azt, hogy Magyarországban egy-egy évben mennyi tüzeset volt, még ebből sem következtetni sem a dijt meghatározni nem lehet, mert arra, hogy a dijt meghatározhassuk, a koczkázat viszonyszámát kell ismernünk.

A koczkázat viszonyszámát azon két szám adja meg, a melyek egyike az egynemü koczkázatok összes értékét, másika pedig az ezen koczkázatokban előfordult kárösszeget képviseli.

Ha a viszonyszámot minden koczkázat nemre ismerendjük, akkor lehetséges lesz:

a) az egyes dijtételeket okadatolva meghatározni;

b) megitélni, hogy mely koczkázatoknál mily viszonyokra és befolyásokra ügyeljünk.

Igaz ugyan, hogy a tüzbiztositási díjak, a koczkázat neméhez képest most is különböznek, a különbség okát és határát azonban nem ismerik, a dijemelés gondolom szerint történik. Ha több tüzeset fordul elő valamely vidéken, a dijak emeltetnek „érzék" szerint.

A tüzesetek számából a koczkázat minőségét és változását megitélni nem lehet; megtörténik, hogy egynémely helyen rövid időközben több tüzeset előfordulván a díj emeltetik, és pedig a koczkázat összege még sem roszszabb mint volt azelőtt, mert az évnek többi részében annál ritkább lett az égés. Más helyen vagy vidéken mintegy egyesül azon visszaélések száma, a melyek összege az egész ország területében állandó számot képvisel. Ily helyen a dijemelés mit sem használ magában, hanem szükséges hogy az érték egy része (például $^1/_5$—$^1/_3$) biztosítatlan maradjon minden tárgynál, úgy hogy a közönség érdeke magával hozza a nagyobb óvatosságot és a kölcsönös feügyeletet.

Erre azon ellenvetést hallom, hogy a biztosító társaságok jelen versenyében, más társaság a teljes értékben biztosítand azon veszélyes helyen, annak reményében, hogy a viszonyok javultával kárpótolandja magát. — Erre azt vá-

laszolom, hogy jobb ott nem biztosítni, hol a népség erkölcsileg sülyedt és a gyujtogatás a boszuállás általános módjává vált, mert ott bizonyos a társaságok vesztesége, és ha mindamellett kapkod utána valaki, az nem irigylendő.

Mondtam volt, hogy a koczkázat viszonyszámának meghatározásához tudnom kell, hogy mennyi egynemü érték volt az év folytán biztosítva és ebből mennyi károsodott meg.

Igy ha például valamely területen a biztositott zsindelytetők értéke 400,000 forint, és a volt kár 8000 frt, akkor mondhatni, hogy azon helyen akkoron a koczkázat viszonyszáma 2% volt.

Hogy mely tárgyak soroztassanak egy osztályba mint egynemüek, azt a helyi viszonyok, az épitkezés módja, a készletek minősége sat. határozzák meg. Igy például az épületek tetőzeteit illetőleg, külön osztályba teendők a kemény hajazatú fedelek, a minők a cserép, palakő, ércz-fedelü tetőzetek, és ezek ismét elválasztandók egymástól a mint a) nagy városokban, b) kisebb városokban (a hol puha hajazatu fedelek is előfordulnak), c) oly helyeken léteznek, a hol a kemény hajazatu fedél csak kivételesen látható, u. m. pusztákon, falukon.

Más egybeállítást kivánnak a puha hajazatu fedelek, mást a készletek sat.

A viszonyszám kipuhatolásánál, követendő eljárást egy példában fogom szemlélhetővé tenni.

Tegyük fel, hogy a szalma és nádtetőzetek koczkázati viszonyszámát akarjuk H. helységre nézve meghatározni, vagyis inkább tegyük fel, hogy H. falura nézve a szalma nádtetőzetekre vonatkozó adatokat egybeállítjuk a végre, hogy az így nyert adatok az ugyanazon kerületben lévő egynemü koczkázatokkal egyesítve a viszonyszám megállapitásánál használtassék.

Főügynökség N. Helység H.

Szalma és nádtetőzetek koczkázatai. 1863—1.

III-dik osztály, faluk és puszták.

Épületek száma	A biztosítás kelte		Az év végéig van nap	A biztositott érték	Az előbbi két szám szorzata. (Napérték szorzat)	Volt kár		Kötvény szám
						épületek száma	értékben	
2	január	4	361	f. 1,000—	361,000	—	—	41,705
1	február	6	328	„ 500—	164,000	—	—	49,316
5	„	10	324	„ 1,200—	388,800	—	—	49·407
—	—	—	—	—	—	1	f. 350.83	—
—	—	—	—	—	—	—	—	
165	—	—	–	f.66,000—	11.880,000	8	f. 516.83	

Ha ily módon minden a főügynökség kerületében történt egynemü biztositás lajstromozva van, az egynemüek összesités végett ismét egybeállíttatnak.

Mielött tovább mennénk, lássuk egy némely rovat jelentését az előbbi egybeállításban.

A biztositott értéket azon napok számával szorzom, a mely még a folyó évben maradt a biztositás összes tartamából. Ha ezen szorzatok összegét 365-el osztom, látni fogom, hogy a koczkázott értékösszeg mely része esik a kérdésben lévő üzletév terhére.

Az évet itt 365 napra tettem, nem pedig 360-ra mint történni szokott átlagos számitásoknál, mert nagy számoknál a különbség a napok számában nagy befolyást gyakorol.

A kárrovatba, magából érthetőleg, csak azon összeg jöhet, a mely a folyó évbe esik kár gyanánt, nem pedig azon kárösszeg, mely a biztositott tárgyat egyáltalában a biztositás tartama alatt illeti.

Egybeállítása
a nád- és szalma-tetőzetekbeni koczkázatoknak.

Főügynökség N. III dik osztály 1863—év

A helység neve	Az épületek száma	Biztosított szorzat	Nap-érték szorzat	Károsult		Jegyzetek
				épület	érték	
H	165	f. 66,000	11.880,000	3	f. 516.83	
R	415	„ 215,000	44.530,000	1	„ 283.65	
S	6	„ 2,100	510,000	—	—	
—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	
—	—	—	—	—	—	
—	8,675	3.500,000	624.600,000	115	f. 35109.43	

ebből $\frac{624.600,000}{365}$ = f. 1.711,232 = az év folytán koczkáztatott összeg és

k=3.510,943 : 1.711,232=2.05%

a mi e példában a koczkázati viszonyszám százalékban kifejezve.

K-nak értékét, ugyan azon kerületet illetőleg, több egymásutáni évről kiszámitom, a koczkázat egyes nemére nézve. Az igy nyert értékek bizonyosan különbözni fognak egymástól, az ingadozás azonban bizonyos határok között fog maradni.

Igy például ha a szalma és nádtetőzetekre nézve az N Főügynökség kerületében 5 év tapasztalataiból meritve volna:

1) k=2.05
2) k=2.14
3) k=1.98
4) k=2.03
5) k=2.15

összeg 10.35 és átlaga egy évre 2.07

a legnagyobb érték 2.15, a legkisebb 1.98, a mi 0.17 különbséget ád és ez a minimumnál:

1700 : 198=8.58% eltérés

az átlagra nézve pedig:

2.07—1.98=0.09 és igy 900 : 198=4.54%

Kérdés már most, hogy e díjtételekben mily értelem foglaltatik:

Ha a társaság az átlagos dijt veszi számitásának alapjául és tartaléktőkével még nem bir, játékot üz, a mennyiben az esetben, ha az átlagos koczkázatot meghaladó kárösszeg kerülne ki az év végével, e veszteséget pótolnia kellend áldozatokkal. Ily esetben ajánltatik a dij maximumát (2,15%) venni alapul és ha felesleg mutatkozik — a mi ily eljárásnál okvetetlenül eredni fog, mert nem képzelhető, hogy a valódi kárösszeg minden biztosítási nemben a várt maximumot meghaladná — ezt a koczkázati dijtartalékban visszatartani. E koczkázati díjtartalékot mindaddig kellend a felesleg által pótolni, mignem a tapasztalt ingadozás határának értékösszege nem gyült egybe.

Igy például tegyük fel, hogy N főügynökség kerületében a várt koczkázat a szalma és nádtetőzeteknél volt 2,15% mellet 35000 frt, a valódi kár pedig csak 33800 frt volt volna, akkor 1200 frt visszamarad a koczkázati tartalék javára.

Az így származó k. tartalék képzésére mindaddig visszatartandó a felesleg, mignem a koczkázat ingadozásának értéke fedezve leend. Felvett példánkban az ingadozás a biztosított értéknek 0,17%. Ha pedig a fentebbi 35000 frt a 2.15% maximumnak felelt meg, akkor a biztosított érték.

x	35000
2.15	100

x közel =1.630,000 frt, ebből 0,17% frt 2771,

a mit kikerekiteni lehetend. A mint az ily értelemben gyüjtött koczkázati-tartalék kiegészítve leend, a dij leszállítható lesz azon átlagos dijra, a melyet az eddig lefolyt évek tapasztalataiból lehetend vonni.

A statistikai adatokból merített díjt nevezzük nettodíjnak. Ezen nettodíj még szaporítandó egy pótlékkal, a melyből a biztosító társaság mindennemü költségei és haszna kikerüljön. Az igy szaporitott nettodíj képezi a bruttó-díjt, a mely biztosítási-díjszabályzatban foglal helyt.

Igy ha e végre a fentebbi nettodíjhoz . .	2.15°/₀
pótlék gyanánt csatolunk ¼-et leend .	54
Brutto	2.69°/₀
kerekszámban	2.70 vagy 2.75°/₀

Lássuk már most, hogy a netto díjak kipuhatolása és az évenként várt és valóságban bekövetkezett károk ismerete, a tárgy minősége szerint, mily előnyt hozna az illető társaságnak?

Ugy hiszem, hogy a fentebbi adatok ismeretének hasznát vagy inkább haszonvehetőségét az sem fogja tagadni, ki bármely oknál fogva minden elméletnek és tudományos kutatásnak ellensége, mert a fentebbi adatokat ismerve képesítve leend a gyakorlat embere:

a) okszerü díjszabályzatot késziteni és igy a díjt oly biztosításoknál, a melyeknél eddig a társaság, — tudtán kivül — veszteségeket szenvedett, a nagyobb koczkázat arányában emelni, a hol pedig a díj más biztosítási tárgyakat érdemen felül terhelt, leszállítni. Ezáltal a terhesebb koczkázatok vagy elmaradnak vagy pedig a társaság ebbeli kiadásait fedezendik, a jobb koczkázatok a díj leszállítása által pedig nem kevesbülni hanem inkább szaporodni fognak.

b) A társaságok évről évre tudni fogják, hogy hol és menyivel javult vagy roszabbult a koczkázat. Ez pedig ujmutatásul szolgáland a nehézségek elhárításának módját eszközölni.

És vajjon ki tagadhatná, hogy az említett két ismereten alapszik minden biztosító társaság okszerü vezénylete.

Hogy ezen adatok megszerzése s egybeállítása külön statistikai munkálatokat igényel, és hogy egy ily irodának fentartása évenként ezerekbe kerül, az magától érthető.

A származó néhány ezer forintnak kiadása azonban dúsan kárpótoltatik a nyerendő eredmény által, a mely nem kevesebb, mint saját üzletének ismerete, és saját tapasztalásainak felhasználása.

A jelen értekezésben csak körvonaloztam egy eszmét, a melynek alkalmazását minden egyes részletében tárgyalni, nem találom e helyet alkalmatosnak.

A fentebbi eszmére a tüzbiztosítási intézeteknél egy új felszámítási rendszert lehet fektetni, a melyet a következő sorokban szándékom röviden megismertetni.

Mind tudva van, az életbiztositásban két díjt külömböztetünk meg, a netto vagyis mathematikai díjt, mely az átvett koczkázat mathematikai értéke és mely a tartalékba tétetik; a másik a bruttodíj, azaz azon díj, a mely mellett a biztosítás kötetik és mely nem egyébb mint a netto-díj, megtoldva valamely pótlékkal a költségek fedezésére.

A mint a tüzbiztosításra nézve a nettodíjt a statistikai adatok alapján kipuhatoltuk, a tüzbiztosítási felszámitási viszony is alkalmazhatja magát az életbiztosításban használt rendszerhez, a mennyiben az utóbbi előnyökkel jár.

Az alkalmazható elv a következő.

Ugy mint jelenleg a brutto díjakat quotientirozni szokás, úgy a nettodíjak is quotientiroztassanak. A folyó évre eső nettodíjak összege irassék a kárszámla javára és a bruttodíjak terhére, a következő évekre eső nettodíjak hasonlóképen jegyeztessenek fel. Igy például:

Tegyük fel, hogy 1864-ben valamely tüzbiztosítási társaság díjbevétele volt ft 4.000,000 — és ebből a következő évekre esnék:

1864-re	ft.	2.400,000
1865-re	„	1.400,000
1866-ra	„	150,000
1867-re	„	50,000
	ft.	4.000.000

A netto-díjak hasonló módon történt quatientirozása mutatna

1864-re	ft.	1.830,000
1865-re	„	1.010,000
1866-ra	„	120,000
1867-re	„	40,000
Nettodíjak összege	ft.	3.000,000

Az év végével bezáratván a számadás, az 1864-diki bruttodíjak terhére jövend:

1865-re	áttett	díj	ft.	1.400,000
1866-ra	„	„	„	150,000
1867-re	„	„	„	50,000
			ft.	1.600,000

azonkivül az 1864-diki bruttodíjak terhére jön az 1864 diki kárszámla javára irandó . . . . ft. 1.830,000
Ha már most a valóságos kárösszeg . . . . „ 1.760,000

marad ft. 70,000

mely a koczkázati tartalékba volna teendő, mint már fentebb (82. l.) mondatott; hasonló módon, minden következő évben kárszámla volna nyitandó.

A számla igy fogna kinézni:

Tartozik	1864-diki bruttodíjak	követel	
1865. bruttodíjaknak	ft. 1.400,000	Többektől . . .	ft. 4.000,000
1866. „	„ 150,000		
1867. „	„ 50,000		
1864. kárszámlának	„ 1.830,000		
(Egyenleg) Mérlegnek	„ 570,000		
	ft. 4.000,000		ft. 4.000,000

Tartozik	1864-diki kárszámla	követel	
Többeknek . . . (fizetett károk)	ft. 1.760,000	1864. bruttodíjaktól	ft. 1.830,000
Tűzkártartaléknak .	„ 70,000		
	ft. 1.830,000		ft. 1.830,000

A többi számla képét adni felesleges, mert a szakember e két számlából és az előrebocsátottakból tovább füzheti azok rendjét.

A következő évben az 1865-diki év kárszámlája lesz nyitandó és ennek javára iratik ft 1.010,000 — az előbbi évről képezett nettodíj valamint az 1865-ben eszközölt új biztosítások után az azon évre eső quotientirozott nettodíj.

A szakember tudni fogja, hogy az idő közben törlesztett biztosítások után ellentételek képződnek a brutto díjak számláján, és hogy összefüggőleg evvel a netto díjak kieső quotiense is a kárszámla terhére lesz irandó.

Ugy hiszem, hogy jelenleg a legkevesebb társaság tartja evidentiában azt, hogy egyes főügynökségei mi sikerrel müködnek, és hogy ezek némelyike, mely színleg jövedelmez, csak veszteséget hoz a társaság nyakára.

Tegyük fel, hogy valamely főügynökség bruttobevétele ft 500,000, kiadásai pedig

mindennemü költség, jutalék sat. . . .	ft.	120,000
károkra fordított kiadások	„	200,000
marad	ft.	320,009

és úgy fog tetszeni, mintha azon föügynökség hasznot eredményezett volna. Pedig e számok mellett a társaság e föügynökségnél bizonyos veszteségben lehet, mert:

azon ft 500,000 díjbevétel nem csak a folyó évet illeti, hanem egy része annak a következő évekre átmenö koczkázatok miatt a quotientirozás àltal a következö évekre átmegyen. Tegyük fel, hogy ezen hányados átlagosan vévo, a folyó évre :

	ft. 280,000
akkor ezt kellend ez évi bevételnek tekinteni, és ha ebből levonatik a kiadás	ft. 320,000
	ft. 40,000

deficit mutatkozik. Ebböl látni, hogy a csupán kereskedelmi egybeállítása a számoknak nem ád alapot az itélethozásra, hanem hogy minden esetre a statistikai egybeállítás világosságot deritene az ügy valóságára.

A fentebbi ft 120,000 kiadást túlnagynak tarthatná az, a ki ily ügyekbe nincs beavatva, pedig mondhatni, hogy ezen tétel egynémely föügynökségnél nem túlzott, mert a költségek némely társaságnál 25%-ra is rugnak, a mi példánkban 125,000 frtot tenne.

Az ugyan igaz, hogy a költségek egy része mint a provisió, szintén felosztandó a többi évekre, azonban ezt röviden ellenargumentum gyanánt nem lehet használni, hanem csak a számbeli egybeállítás ád itt felvilágosítást.

Ugyanis tegyük fel, hogy a jutalék 15%-nyi tétel, akkor a jövö évekre áttett ft 220,000 díjrészletnek 15%-ja, a mi ft 33,000, a folyó évi kiadásokból a következő évekre lesz átteendő, miáltal a deficit 40,000 frtról leszáll (40,000—33,000) = ft 7000-re, azonban mégis deficit marad, noha a föügynökség számlája úgy tünteti fel az üzletet, mintha jövedelmező volna az.

A számok analysise sok mindenfélére vezet, és azért kivánatos, hogy a biztosító társaságok egyedül „számlákkal“ meg ne elégedjenek, hanem üzletük természetét a sta-

tistikai adatok helyes grupirozása által felismerjék, nehogy ködfátyol mögött müködve vagyonukon sebeket ejtsenek.

Jól tudom, hogy a jelen értekezésben kifejezett eszme sok ellenvetéssel fog találkozni, mert általa az itt-ott kedvelt gépies müködés, az összevissza zilált és kevert számok, a megpendített eszme által más, érthetőbb irányban indulnának és rendezettekké válnának.

Ez azonban nem ok arra, hogy eszmém kivihetőségén kétkedjem, sőt meg vagyok győződve arról, hogy nem sok év fog eltelni, és a tüzbiztositási üzlet szintugy okszerü alapra lesz fektetve mint az életbiztosítási ügy, azaz alapjai leendnek:

helyes statistikai adatok és
a valószinüségi számitás elvei.

IV.

Az első magyar általános biztosító társaság által 1862 és 1863-ban fizetett kárösszegek összeállítása.*)

A) Tüzkár elleni biztositás.

Ország	Megye vagy kerület	1862			1863		
		kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
1. Magyarország	Abauj vm. .	158	f. 35,064	71	139	f. 30,871	—
	Arad . . .	64	27,033	56	107	41,665	21
	Árva . . .	13	1,977	08	37	10,528	51
	Bács . . .	95	22,260	95	98	40,873	18
	Baranya . .	28	9,009	24	17	10,785	41
	Bars . . .	79	18,706	83	110	26,479	88
	Békés . . .	33	10,486	05	54	14,153	22
	Beregh . .	88	19,609	02	55	12,244	65
	Bihar . . .	149	34,224	49	239	75,763	82
	Borsod . .	159	38,505	92	157	28,830	19
	Csanád . .	12	3,649	03	56	33,581	18
	Csongrád .	94	28,169	85	172	34,154	96
	Esztergom .	15	2,591	55	27	10,238	31
	Fehér . . .	59	18,641	94	31	19,032	34
	átvitel	1,046	269,930	22	1,299	389,201	86

*) A harmadik kötetben megjelent első közlésnek folytatásaul.

Ország	Megye vagy kerület	1862 kár-eset	1862 kártérítés		1863 kár-eset	1863 kártérítés	
Magyarország	áthozat	1,046	f. 269,930	22	1,299	f. 389,201	86
	Gömör	18	5,634	64	46	8,735	15
	Györ	36	9,941	41	240	86,784	08
	Heves	81	24,242	57	120	24,294	65
	Honth	71	16,506	11	102	17,750	08
	Jász-Kúnság	13	2,487	69	20	8,700	33
	Komárom	179	46,133	74	157	47,326	61
	Krassó	17	24,907	05	22	24,350	58
	Liptó	22	5,720	41	4	2,190	54
	Marmaros	38	19,742	79	12	1,666	84
	Mosony	113	39,769	80	272	79,886	64
	Nógrád	45	11,361	48	149	40,580	87
	Nyitra	272	55,855	98	313	184,179	70
	Pest, Pilis és Solt	354	143,229	81	297	147,498	83
	Pozsony	159	31,105	52	180	41,987	08
	Sáros	104	30,191	73	161	49,911	66
	Somogy	31	14,325	77	73	43,874	38
	Soprony	223	70,242	95	227	57,523	89
	Szabolcs	64	14,680	87	128	59,648	40
	Szatmár	145	80,140	03	75	18,884	63
	Szepes	258	71,708	39	179	47.353	71
	Temes	55	17,183	99	100	34,301	50
	Tolna	143	60,663	64	55	13,799	59
	Torna	23	2,255	79	8	4,488	25
	Torontál	94	26,561	36	149	38,730	43
	Trencsén	40	16,710	18	73	24,383	06
	Turócz	9	1,623	17	68	27,838	36
	Ugocsa	13	1,865	39	10	8,130	13
	Ung	95	26,632	85	141	38,876	11
	Vas	61	23,347	55	221	55,559	39
	Veszprém	168	55,631	61	283	78,009	50
	Zala	32	13,975	57	88	16,148	71
	Zemplén	309	91,877	79	301	79,650	77
	Zólyom	5	3.734	98	14	4,571	61
	összesen	4,336	1.329,372	83	5,587	1.801,817	92

Ország	1862			1863		
	kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
2. Magyarországhoz kapcsolt részekben						
Erdélyország . .	144	f. 28,290	92	176	f. 44,989	48
Horvátország . .	1	61,757	29	53	82,603	68
Határőrvidék .	7	2,924	98	10	4,484	04
Tótország . . .	60	19,203	41	13	7,291	78
Összesen	222	112,176	60	252	139,368	98
3. Többi osztrák tartományok						
Csehország . .	711	172,075	24	1,605	369,497	49
Dalmátország .	3	3,567	—	1	1,900	—
Karinthia . . .	14	10,939	30	15	10,702	44
Krajna	8	4,139	07	1	222	—
Lengyelország .	126	89,238	96	185	56,023	54
Morvaország . .	286	86,919	42	372	109,272	49
Osztr. (alsó és felső)	222	128,084	—	326	153,383	07
Stájerorsz. . .	26	22,039	39	37	14,610	21
Szilézia . . .	43	22,522	24	35	22,508	16
Tengermellék .	11	2,011	21	11	2,965	—
Tirol	3	1,530	72	9	1,361	23
Velenczei t. . .	9	8,066	60	22	6,671	41
Összesen	1,462	546,142	15	2,619	740,117	04
4. Külföld						
Anhalt Dessau .	3	2,417	55	—	—	—
Anhalt Bernburg	—	—	—	1	41	68
Baden	—	—	—	1	65	15
Bajorország . .	17	8,703	65	47	9,148	55
Belgium . . .	5	12,485	54	1	266	50
Dánia	2	125	63	—	—	—
Francziaország .	14	1,669	82	19	4,227	12
Hannover . . .	4	2,392	83	1	450	—
Hanzavárosok és tartom. . . .	4	10,825	21	5	7,006	86
Helvétország . .	1	17	50	2	38	77
Hessen Darmstadt	1	188	44	1	65	14
Hollandia . . .	8	21,476	33	1	23	81
átvitel	59	60,302	—	39	21,333	58

Ország	1862 kár-eset	1862 kártérítés		1863 kár-eset	1863 kártérítés	
áthozat	59	f. 60,802	29	—	f. 21,333	58
Holstein . . .	8	2,650	86	5	19,973	40
Kurhessen . .	2	693	01	—	—	—
Luxemburg . .	7	661	18	4	235	97
Meklenburg Schwerin	11	2,614	52	2	3,569	36
Meklenburg Strelitz	1	55	—	—	—	—
Norvégország .	2	1,929	26	5	2,291	89
Olaszország . .	11	1,580	12	45	2,465	75
Oldenburg . . .	1	421	10	3	57	46
Oroszország . .	67	110,827	05	45	26,428	45
Poroszország . .	136	97,779	54	138	34,981	57
Reuss Schleiz .	8	4,689	71	—	—	—
Schwarzburg Sondershausen .	2	476	50	—	—	—
Svédország . .	7	9,133	44	—	—	—
Szászország . .	47	28,210	12	25	7,851	43
Szász-Altenburg	1	58	85	—	—	—
Szász Coburg Gotha	1	193	08	—	—	—
Szász Meininga .	3	858	37	1	267	—
Würtemberg . .	—	—	—	1	181	14
	374	323,133	71	353	119,637	—
B. Szállítmányi károk	61	32,979	36	60	24,182	99
C. Tengeri károk	153	145,422	75	145	119,302	31
D. Életbiztosítási fizetések . .	—	34,400	—	—	53,200	—
Ismétlés.						
A. 1. Magyarországban	4,336	1.329,872	83	5,587	1.801,817	92
2. Kapcsolt részekben . .	222	112,176	60	252	139,368	98
3. Többi osztrák tartományok.	1,462	546,142	15	2,619	749,117	04
4. Külföld . .	374	323,133	71	353	119,637	—
átvitel	6,394	2.310,825	29	8,811	2.799,940	94

Ország	1862			1863		
	kár-eset	kártérítés		kár-eset	kártérítés	
áthozat	6,394	2.310,825	29	8,811	2.799,940	94
B. Szállítmányi károk	61	32,979	36	60	24,182	99
C. Tengeri károk	153	145,422	75	145	119,302	31
D. Életbiztosítási fizetések . .	17	34,100	—	39	53,200	—
Öszvesen	6,625	2.523,627	40	9,055	3.006,626	24
Felvételi, rombolási és mentési költségek . . .	—	72,055	22	—	95,317	92
Főösszeg	—	2.595,682	62	—	3.101,944	16

V.

ELEMI TANŰGY A PÉCSI RÓMAI KATH. EGYHÁZMEGYÉBEN 186¹/₂-ben

a püspök ő mlga által beküldött munkálatából összeállította

Dr. BARSI JÓZSEF.

A mit a Stat. Közl. V. köt. 249. lapján az elemi tanügyet illetőleg a nyitrai egyházmegyére nézve ottani dolgozatunk bevezetésében mondtunk, az áll a pécsi egyházmegye részéről beküldött, s a nm. Helytartótanács által a m. Akadémiával feldolgozás végett közlött kimutatásról is. Ez sem vette tekintetbe a megye felosztását főesperességek szerint; ennek sincs sem bevezetése sem zárszava; itt sincs nyoma akár az ellenőrzésnek, akár a hivatalos aláirásnak, vagy bármi néven nevezhető hitelesitésnek. Ez a kimutatás is a püs-

pöki irodában napszámos-féle ember által készült, kinek a nép sarjadékára, és annak eredeti és velünk született tudatlanságunkból csak jó iskolák segitségével várható kiemelésére semmi gondja.

A pécsi egyházmegye sok tekintetben vonhatná magára a hazafiak figyelmét. Tény, hogy a pécsi püspökség is első királyunk alatt állapittatott meg; ennek kebelében van Pécsvárad, melynek apátja hozta a szent koronát Rómából; Pécs városában állította fel I. Lajos király az egykor hires pécsi akadémiát, s abból a korból maradhatott ránk a közmondás, mely szerint „németnek Bécs, magyarnak Pécs."

Ha az egyházmegye területét veszszük tekintet alá, az elemi tanügy ottani állását még fontosabbnak fogjuk találni; a pécsi egyházmegye ugyanis, a mint ügyeink ma állanak, Baranya vármegyének déli széleivel a szorosan vett Magyarország egyik határvonalát érinti, s a határ azon vonalánál is észre lehet venni, hogy nem a magyar elem terjeszkedik saját határán túl, hanem ellenkezőleg, a határon túl lakó népség törzse eregeti gyökereit és ágait a határon át be hozzánk.

Ehhez járul az, hogy a pécsi egyházmegye Baranyán kivül még Tolna vármegyét is foglalja magában, hol a magyar elem, mely a török hadjáratok alatt meggyengült, maig sem birta visszaszerezni kellő súlyát, s nem is szerzendi egy hamar vissza, ha iskoláiban az elemi tanitásra nem fog illendő gondot forditani.

Mint jelen dolgozatunk kivonatos táblájából láthatni, elemi tanítással a pécsi egyházmegye kebelében 385 tanteremben foglalkoznak, de a tannyelv csak 127-ben magyar, 116-ban német, és 88-ban vegyesen magyar és német, s ezen 88 tanterem legtöbbjében is a német nyelv bir túlsúlylyal a magyar fölött. 12 tanteremben a tannyelv tisztán illyr; 8-ban vegyesen magyar és illyr, 24-ben végre három nyelven folyik vegyest a tanitás: magyarul, németül és egy szláv nyelvjáráson, melyet a püspöki kimutatás irója majd illyrnek, majd tótnak, majd sokacznak mond. Ebből láthatni, hogy a magyar nyelv tisztán csak 32%-tantermekben hangzik; a német tisztán 30%-ban; a kettő vegyesen 22%-ben; a szláv pedig hol

tisztán, hol vegyesen 11%-ben. A mi ezeken kivül a százhoz még hiányzik, törtekből gyül.

A megye régibb (1859-ki) névtárában Baranya és Tolna vármegyéken kivül, még Verőcze vármegyének egy része is tartozott a pécsi püspök gondjai alá, valpói esperességi kerület neve alatt; az előttünk fekvő kimutatásból azonban e kerület ki van hagyva; mit azért tartottunk szükségesnek megjegyezni, hogy a 11%, mely a szláv nyelvnek a pécsi egyházmegye termeiben jut, úgy tünjék fel, a mint kell, t. i. nem mint Verőcze, hanem mint Baranya vármegyében létező tantermek tannyelve.

Az előttünk fekvő kimutatás egyik főhiánya az, hogy az eléje szabott rovatokat nem tartotta szemei előtt; névszerint: hogy a pécsi képezdét merőben kihagyta; hogy némely esperességi kerületekben az elemi iskolákat még mezővárosokban is csak egy osztályuaknak, mig másokban a pusztabelieket is két, söt három osztályuaknak irja; hogy a mi különbségek a tanképes és a tettleg iskolábajáró növendékek száma közt mutatkoznak, némely helyeken szemlátomást mondva irattak be, némely helyeken viszont egészen elmaradtak. A bólyi kerületben például 2097 tanképes gyermek közöl egy sem maradt ki az iskolából; a hőgyésziben 2208 közöl nem maradt el egy sem; a mágocsiban 1929 közöl nem maradt ki csak három; a dárdaiban 1383-ból csak tiz; a siklósiban pedig 1707 közöl csak 15; mig a földváriban 3131 közöl kimaradtnak iratik 713!

Mindenből az tünik ki legvilágosabban, hogy a pécsi egyházmegyében sem részesül az elemi tanügy azon figyelemben, mely azt akár nemzeti, akár egyházi, akár politikai, akár végre tisztán csak emberségi szempontból mindenkor megillette volna ugyan, de korunkban százszorosan megilleti. Az iskolákra gyakorlandó felső felügyelet kedviért, mely, mint minden alkalommal ismételjük, a főespereseknek nyujtana kellő munkássági tért, melyen jótékony befolyásukat egész áldásos minőségében értékesithetnék minden irányban, a székesegyházi főesperességből kettőt kellene alkotni; mi által a felügyelet gondjait egyenletesb arányban lehetne felosztani

mintsem jelenleg látjuk, hol a székesegyházi főesperes alá 13 esperességi kerület tartozik, a tolnai alá pedig csak hét.

Mi a pécsi egyházmegye kebelében létező helységek politikai súlyát illeti: sz. kir. Pécs városán kivül, még a következő mezővárosokkal találkozunk, és pedig a székesegyházi főesperességben, mely Baranya vármegyén kivül Somogynak is egy részére kiterjed: Baán, Bóly, Bükösd, Dárda, Dunaszékcső, Gödre, Görcsöny, Mágocs, Mohács, Mosgó, Pécsvárad, Sellye, Siklós, Sz. Király, Szigethvár, Vriszló és Vörösmarth; a tolnai főesperességben pedig: Báta, Báttaszék, Bonyhád, Dombóvár, Döbrököz, Földvár, Hőgyész, Miszle, Ozora, Paks, Pinczehely, Regöl, Simontornya, Szakcs, Szegzárd, Tamási, Tevel és Tolna, összesen 35. De főelemi iskolát nem találunk csak Pécsott, Mohácson, Dunaföldváron és Szegzárdon négy négy osztálylyal, és egy három osztályut Szigethvárt. E szerint csak minden 9 város és mezővárosra esik egy négyosztályu felső elemi iskola, a többi mezőváros, elemi iskoláira nézve, egy lábon áll a falukkal söt némely pusztával.

Iparos és kereskedelmi tanulók számára csak Pécsett és Mohácson vannak vasárnapi iskolák. A női kézi munkák tanitásának nyomait szintén csak Pécsett, Mohácson és Szegzárdon találhatni.

Nézzük már az egyes kerületeket sorban, megjegyezvén még, hogy az 186½-ik évről beküldött kimutatásban a tanképes és tettlegjáró gyermekek száma semmi arányban nincsen azzal, melyet az egyházmegye 1859-dik évi névtárában látunk. Ugyanis mig némely kerületben az emelkedés szembetünő, a többiben a csökkenés oly nagy, hogy a számok hitelességét teszi gyanussá, annyira, hogy szükségesnek látszott az egymástól annyira elütő számokat itt egymás mellé állitani, hol A) az 1859-dik évi névtárt jelenti, B) pedig az 186½ dik évről szóló kimutatást.

I. Székesegyházi főesperesség.

Kerület	A.		B.	
	tanképes	járt.	tanképes	járt.
Baranyavári . . .	1,951	1,961	2,308	1,943
Bólyi	1,773	1,731	2,097	2,097
Dárdai	2,013	2,004	1,383	1,373
Gödrei	1,915	1,819	1,719	1,417
M. Keméndi . . .	1,847	1,847	1,894	1,818
Mágocsi	2,020	2,020	1,929	1,926
Mohácsi	2,590	2,605	2,707	2,545
Némethi	1,106	1,045	1,037	810
Pécsi	3,127	2,439	2,136	1,729
Pécsváradi . . .	1,686	1,653	1,854	1,661
Siklósi	1,951	1,961	1,707	1,692
Sz. Lőrinczi . . .	1,235	1,232	1,230	1,187
Szigetvári	2,493	2,056	1,714	1,516
összesen .	25,687	24,436	23,715	21,744

II. Tolnai főesperesség.

Kerület	A.		B.	
	tanképes	járt.	tanképes	járt.
Bonyhádi	1,451	1,377	1,327	1,211
Dombovári . . .	2,091	2,000	2,145	1,909
Értényi	1,331	1,315	1,412	1,363
Földvári	2,860	2,397	3,131	2,418
Hőgyészi	2,362	2,362	2,208	2,208
Simontornyai . . .	2,045	1,750	2,020	1,712
Szegzárdi	3,104	3,192	4,345	4,200
összesen .	15,244	14,393	16,588	15,021
ehhez adván a székesegyház főesperesség számait	25,687	24,436	23,715	21,744
tesz az egész megyére nézve	A)40,931 B)40,203	38,829 36,765	B)40,303	36,765
s igy a különbség .	628	2,064		

I, Székes-egyházi Főesperesség.

A) Baranyavári esperesség. Ezen esperességben, Baán mezővároson kivül, még hat anya- és három fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baán, Baranyavár, Batina, Darázs, Dályok, Izsép és Monostor; a fiók-egyházak: Bodolya, Kisfalud és Lak.

Bodolyán a tanító lakása és a tanoda igen rosz állapotban van, a kisfaludi pedig a lehető legrosszabbikban. Darázsnál azt jegyzi meg a kimutatás, hogy a nyári időszakban, minden intés és dorgálás daczára, egy gyermek sem látogatja a tanodát. Mindenütt van tanító, azonkivül pedig segédtanítót tart Baán, Baranyavár, Batina, Darázs és Dályok. A kerület a nyelvkeverék közepébe esik, melyből a magyar sem hiányzik még egészen. Három helyen a tannyelv német, úgy mint: Baánban, Kisfaludban és Monostorban; három helyen illyr: Darázson, Dályokon és Izsépen; a laki pusztán a tannyelv magyar-német; Bodolyán magyar-illyr; Baranyavártt német-illyr; Batinán végre magyar-német-illyr.

A tanképes gyermekek száma :	fiú 1183,	leány 1125,	együtt 2308.
tettleg iskolába járt . . .	„ 983	„ 960	„ 1943.

E kerületben egy tanító alá átlag 188 tanuló jár.

B) Bólyi esperesség. Ebben Bóly mezővároson kivül még öt anya- és 22 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bóly, Egerágh, Olasz, Rácz-Petre, Szajk és Vokány; a fiók-egyházak: Áta, Belvárd, Birján, Borjád, Budmér Kis és Nagy, Devecser, Hásságy, Herend, Hidor, Iván-Battyán, Kassa, Kis Kozár, Lothárd, Misleny, Nyomja, Palkonya, Rácz-Töttös, Személy, Szőkéd, Udvard és Versend. Mindezeken a helyeken az iskolának saját épülete van; a belvárdi iskola összedölt, de ujnak felállitása végett mozognak. Bólyban az iskola kétosztályu, ott van segédtanitó is. A többi iskolák mind egyosztályuak. A nyelvkeverék ezen kerületben is nagy, de itt a magyar még némileg tartja magát. Tisztán magyar tannyelv azonban csak két helyütt hangzik; Herenden és Mislenyben; tisztán német csak Hidorban, a többi helyeken

két söt három nyelvü keverékkel találkozunk, és pedig 15 helyen a tannyelv magyar-német, 6 helyen magyar-illyr, s 4 helyen magyar német-illyr.

A tanképes gyermekek száma : fiú 1109, leány 988, együtt 2097.
tettleg járt, (ha igaz) . . . „ 1109 „ 988 „ 2097.

C) Dárdai esperesség. E kerületben Dárda és Vörösmarth mezővárosokon kivül még három anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bellye, Dárda, Herczegszöllös, Laskafalu és Vörösmarth; a fiókegyházak: Albertfalva, Benye, Eugenfalu, Kácsfalu, Karancs, Keskend, Kisdárda, Lucs és Sent-Istvá n. Mindenütt van az iskolának saját háza, lakással a tanító számára; segéd tanító sehol sincs csak Dárdán, de a község azt sem akarja fizetni, mind a mellett, hogy az iskolás gyermekek száma 223. — A dárdai iskola két osztályu, a többi mind csak egy osztályú. A nyelvkeverék itt is honos, s a magyar nyelv csak második sorban, mint vegyes fordul elő és pedig 4 helyen némettel vegyes, 1 helyen pedig illyrrel, tisztán már sehol sem. A német tisztán találtatik 7 helyen, az illyr kettőben.

A tanképes gyermekek száma : fiú 755, leány 628, együtt 1383.
tettleg járt . . . . . . „ 750 „ 623 „ 1373.

D) Gödrei esperesség. E népes kerületben Gödre mvároson kivül még 7 anya- és 27 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak : Abaliget, Felső-Mindszent, Gödre, Hetvehely, Magyar-Hertelend, Saásd, Szent-György és Vásáros-Dombó; a fiókegyházak: Bisztricze, Csikós-Töttös, Egyházbér, Gerényes, Godisa, Goricza, Gyümölcsény, Hörnyék, Jágonok, Jenő, Káan Kapos-Szekcső, Kis-Hajmás, Kováczena, Meződ, Orfi, Okorvölgy, Oroszló, Pálé, Rakodcza, Rákos, Szakál, Szágy, Szent-Katalin, Tekeres, Tormás és Varga. Mindenütt van iskolaház, van tanító, de segédtanító sehol sincs; a kimutatás mindazáltal minden iskoláról azt állítja, hogy három osztályu. A tannyelv itt már nem mutat annyi keveréket, mint az előbbi kerületekben. A tannyelv itt tisztán magyar 17 helyen, tisztán

német 7 helyen, magyar-német pedig 11 helyen. Gödre mvárosban a tanképesek száma 213 lévén a tanulóké pedig 146: már ezen oknál fogva is nagyon szükséges a segédtanító.

A tanképes gyermekek száma : fiú 864, leány 855, együtt 1719.
tettleg járt . . . . . . „ 711 „ 706 „ 1417.

E) Mária-Kéméndi esperesség. E kerületben csak falvakkal találkozunk. Ezek közöl 8 anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bozsok, Feked, Himesház, Mária-Kéménd, Püspöklak, Rácz-Mecske, Szebény és Véménd; a fiókegyházak: Fazakas, Gezesd Maráza, Monyoród, Püspök-Márok, Szabár, Szederkény, Szür és Varasd. Mindenütt van az iskolának saját háza, mindenütt van tanító; Bozsokon, Himesházon és Mária-Kéménden altanítók is. Az egész kerületben az iskoláztatás, kivált nyáron, hanyag. Himesházon, hol 154 gyermek járja az iskolát, az altanítói állomást a nép önkényüleg megszüntette, s a tanítót csak fia segiti. A magyar nyelv itt csak a német mellett szolgál tannyelvül és pedig csak 4 helyen, tisztán német a tannyelv 10 helyen, német és illyr vegyest 3 helyen. A bozsoki és mária-kéméndi iskola kétosztályu, a többi csak egyosztályu.

A tanképes gyermekek száma : fiú 942, leány 952, együtt 1894.
tettleg járt . . . . . . „ 926 „ 922 „ 1848.

F) Mágocsi esperesség. E kerületben Mágocs mezővároson kivül még 9 anya- és 14 fiókegyházban vannak elemi iskolák, de mind csak egy osztályu, a mágocsit kivéve, mely két osztályu. Az anyaegyházak: Bikal, Jánosi, Kárász, Köblény Mágocs, Mocsolád, Szalatnak, Szászvár, Magyar-Szék és Vaszat; a fiókegyházak: Barátúr, Császta, Györe, Komló, Liget, Magyar-Egregy, Mánfa, Mározc, Máza Nagy-Hajmás, Német-Egregy, Pölöske, Szopok és Tékes. Altanító van Mágocson és Magyarszéken, saját épület az iskola számára a megnevezett helyeken mindenütt.

A tannyelv tisztán magyar 6 helyen, tisztán német 7

helyen, magyar és német 11 helyen. A magyar és német vegyes 11 helyen. A magyar helyek: Györe, Kárász, Liget, Mocsolád, Pölöske és Tékes; a németek: Bárátúr, Jánosi, Köblény, Márócz, Német-Egregy, Szalatnak és Szopok; a többi vegyes.

A tanképes gyermekek száma : fiú 980, leány 949, együtt 1929.
tettleg járt, (ha igaz) . . . „ 980 „ 946 „ 1926.

G) Mohácsi esperesség. E kerületben Mohács és Duna-Szekcső mezővárosokon kivül még hét anya- és hat fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baar, Babarcz, Laucsuk, Maiss, Mohács, Nagy-Nyárád, Somberek és Dunaszekcső; a fiók-egyházak: Doboka, Kis-Nyárád, Liptód Rácz-Görcsöny, Sátoristye és Udvar. Mindenütt van iskolai épület és tanító; Mohácson kettő van: egy 4 osztályu főelemi iskola fiúk számára, melynek alsó osztálya kétszeres, egy 2 osztályu leányiskolával megtoldva; a másik épületben van egy kétosztályu vegyes iskola. Mohácson ezen kivül van egy nőtanitó, ki a leánykákat kézi munkákra tanitja. Altanitók vannak Mohácson kettő, Laucsukon és Duna-Szekcsőn egy-egy; kellene Babarczra, Maissra és Somberekre, minthogy a tanulók száma Babarczon 155, Maisson 200, Somberken 201. — Mohácson az iparosok számára még vasárnapi tanitás is van két osztályban, a kereskedelmi tanulók számára pedig egy; de egyébkint is két nyelven folyik a vasárnapi iskolában az oktatás, külön a legények és külön a leányok számára. E kerületben a tannyelv német 11 helyen, magyar-német három helyen. Mohácson pedig három nyelvü, magyar, német és illyr.

a tanképes gyermekek száma : fiu 1379, leány 1328, együtt 2707.
tettleg járt . . . . . . „ 1328 „ 1217 „ 2545.

H) Némethi esperesség. E kerületben Görcsöny és Vaiszló mezővárosokon kivül még öt anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bodony, Garé, Görcsöny, Keszü, Némethi, Pelérd és Vaiszló; a fiókegyházak: Arányos, Baksa, Egerszegh, Gyód, Malom, Ócsánd, Pogány, Regenye és Szilvás. Itt minden iskola csak 1

osztályu; mindenütt saját épületében és rendes tanító alatt. Altanító sehol sincs. A némethi kerület az eddig tárgyaltak közt még a legmagyarabb, a mennyiben a tannyelv 13 helyen tisztán magyar, egyben tisztán német, (ez Gyódon van), kettőben pedig tisztán illyr, (e kettő: Némethi és Pogány).

A tanképes gyermekek száma e kerületben valamennyi közt a legkisebb, úgymint: fiú 514, leány 523, együtt 1037.
tettleg járt . „ 421 „ 389 „ 810.

I) Pécsi esperesség. E kerületben az egyházmegye anyavárosán, sz. kir. Pécs városon kivül, még 4 anya- és 8 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bogád, Kővágó-Szöllös, Német-Ürögh, Pécs és Szabolcs; a fiókegyházak: Árpád, Gyarmat, Magyar-Soros, Romonya, Somogy, Szent-Kút és Töttös. Pécsett két helyen vannak elemi iskolák, mindegyik három osztályu; az egyikben a tannyelv magyar-német, a másikban tisztán magyar. Hogy ezeken kivül Pécsett ne legyen főelemi iskola is, nem lehet elhinni, tudván az 1859-dik évi névkönyvből, hogy akkor volt, s hogy a tanítóképezde, mely vele kapcsolatban állt, még most is létezik. Annál feltünőbb, hogy a pécsi püspöki irodában készített kimutatás mindezekről hallgat. Pécsett egyébiránt két nőtanító mint altanító fárad, és azonkivül kettő kézi munkákra tanítja a növendék-leánykákat. Mindenütt van iskolai épület, csak a szentkuti tanító tanít, a kimutatás szerint, saját házában.

A tannyelv hét helyen magyar, kettőben német, kettőben magyar-német, és három helyen magyar-német-tót: Gyarmaton, Nagykozáron és Magyar-Soroson.

A tanképes gyermekek száma: fiú 1071, leány 1065, együtt 2136.
tettleg járt . . . . . . „ 940 „ 789 „ 1729.

K) Pécsváradi esperesség. E kerületben Pécsvárad mezővárosán kivül még 7 anya- és 12 fiók-egyházakban vannak elemi iskolák, és pedig mind csak egy osztályu, még a pécsváradi is, csak Berkesden van egy két osztályu. Az anya-egyházak: Berkesd, Hird, Hosszu-Hetény, Nádasd, Pécsvárad, Püspök-Sz.-László és Szent-Erzsébet; a fiók-egyházak: El-

lend, Kátoly, Kékesd, Martonfa, Nagy-Pál, Ó-Bánya, Pereked, Pusztafa, Szellő, Szilágy, Uj-Bánya és Vasas. Mind e helyeken van az iskolának saját épülete és tanítója; Hosszu-Hetényben, Nádasdon és Pécsváradon van egy-egy altanító is. A tannyelv hat helyen magyar, hat helyen német és nyolcz helyen magyar-német. Ellend, Hosszu-Hetény, Martonfa, Pereked, Szilágy és Vasas magyarok; Lovász-Hetény, Nádasd, Ó-Bánya, Pusztafa, Püspök-Sz.-László és Uj-Bánya németek; a többi vegyest magyar-német.

A tanképes gyermekek száma : fiú 968, leány 886, együtt 1854.
tettleg járt . . . . . . „ 875 „ 786 „ 1661.

L) Siklósi esperesség. E kerületben Siklós mezővároson kivül még 7 anya- és 13 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak : Berement, Illocska, Lapáncsa, Lipova, Mária-Gyüd, Német-Márok, Siklós és Villány; a fiók-egyházak : Bezedek, Herczeg-Sz.-Márton, Iván-Dárda, Jakabfalu, Kassád, Kövesd, Magyar-Bóly, Petárda, Pócsa, Sárok, Szent-Márton, Torjáncze és Virágos. Siklóson és Villányban az iskola két osztályu, a többi mind csak egy osztályu. A tannyelv csak két helyen magyar, úgymint : Mária-Gyüdön és Siklóson; egy helyen illyr (Sz. Mártonban); három helyen (Kassádon Petárdán és Torjánczén) német-illyr; egy helyen (Berementen) magyar-német illyr, a többi 14 helyen tisztán német. Siklóson van két tanító, Villányban pedig a tanító mellett egy segéd.

A tanképes gyermekek száma : fiú 895, leány 812, együtt 1707.
tettleg járt . . . . . . „ 887 „ 805 „ 1692.

M) Szent-Lörinczi esperesség. E kerületben Bükösd és Szent-Király mezővárosokon kivül még 6 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya egyházak : Bakonya, Bicsérd, Bükösd, Kisasszonyfa, Szent-Dienes, Szent-Iván, Szent-Király és Szent-Lörincz; a fiók egyházak : Boda, Gerde, Gilvánfa, Helesfa, Ózd és Téssen. Ezen iskolák mind csak egy osztályuak, s e tekintetben me-

zőváros, anyaegyház, fiókegyház, nagy és kis falu közt nincs semmi különbség. Segédtanító csak Sz.-Lőrinczen van. Szent-Királyon az iskola épülete már 4 évvel a kimutatás előtt bontatott el, de az ujat csak mint olyant említi, melyet jó volna fölépíteni. A szentiváni szintén mielőbb tetemes javítást kiván. Ez minden eddigi kerületek közt a legmagyarabb, mert 13 helyen a tannyelv tisztán magyar, egy helyen pedig magyar-német (Bükösdön). De kevés is aránylag a tanuló fiatalság.

Tanképes gyermek volt : fiú 612, leány 618, együtt 1230.
tettleg járt . . . . „ 593 „ 594 „ 1187.

N) Szigethvári esperesség. E kerületben Mosgó, Sellye és Szigethvár mezővárosokon kivül még 5 anya- és 12 fiók-egyházakban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak : Bogdása, Dráva-Sz.-Márton, Ibafa, Lakócsa, Mosgó, Sumony, Szent-László és Szigethvár; a fiók-egyházak : Almamellék, Bánfa, Boldogasszonyfa, Csebény, Gyürüfü, Horváth, Korpád, Sellye, Sztára, Szulimány, Tóth-Keresztúr és Tóth-Ujfalu. Mindenütt van iskolai épület és tanító; Szigethvárt azonkivül két altanító, mert ott főelemi iskola van, de csak három osztályu. A nyelvkeverék e kerületben is sokféle. Öt helyen a tannyelv magyar, (ezek : Bánfa, Bogdása, Mosgó, Sumony és Szigethvár); öt helyen német, (ezek : Boldogasszonyfa, Csebény, Korpád, Szent-László és Tóth-Keresztúr); négy helyen illyr, (ezek: Dráva-Szent-Márton, Lakócsa, Sztára és Tóth-Ujfalu); négy helyen magyar-német, (ezek : Almamellék, Gyürüfü, Sellye és Szulimány); kettőben magyar-német-illyr, (ezek : Horváth-Hertelend és Ibafa). Szigethvárt van iskola az iparos és kereskedelmi tanulók számára is, de részletei a kimutatásban hiányzanak.

A tanképes gyermekek száma : fiú 895, leány 819, együtt 1714.
tettleg járt . . . . . . „ 800 „ 716 „ 1516.

II. Tolnai Főesperesség.

A) Bonyhádi esperesség. E kerületben Bonyhád mezővároson kivül még hat anya- és öt fiók-egyházban

vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Apar, Bonyhád, Czikó, Grábocz, Kakasd, Nagy-Mányok és Szálka; a fiók-egyházak: Belácz, Hont, Ladomány, Möcsény és Ó-Falu. Mindenütt van az iskolának saját épülete, mindenütt van rendes tanító, Bonyhádon és Czikón azonkivül egy-egy altanitó is. A tanítás mindenütt két osztályu, de egy teremben folyik; a tannyelv az egész kerületben kivétel nélkül tisztán német.

Tanképes gyermek volt:	fiú	695,	leány	632,	együtt	1327.
tettleg járt	„	633	„	578	„	1211.

B) Dombóvári esperesség. E kerületben Dombóvár, Döbrőköz és Szakcs mezővárosokon kivül még 5 anya- és 2 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Dombóvár, Döbrőköz, Gyula-Jováncza, Kocsola, Kurd, Nakk, Szakál és Szakcs; a fiók-egyházak: Csibrák és Várong. Mindenütt van az iskolának saját épülete, csak a dombóvári van bérházban elhelyezve. A kimutatás erről azt mondja, hogy az iskola épülete évek óta elpusztulva hever, s eddig minden figyelmeztetés sükertelen volt. Mindenütt van rendes tanító; sőt Csibrákot, Nakkot és Várongot kivéve, a többi helyeken mindenütt van altanító is. De két osztályunál magasabb iskola e kerületben sehol sincs. A tannyelv 7 helyen tisztán magyar; egyben német (Csibrákon), kettőben pedig magyar-német (Kocsolán és Kuzdon).

Tanképes gyermek volt:	fiú	1106,	leány	1039,	együtt	2145.
tettleg járt	„	982	„	927	„	1909.

C) Értényi esperesség. E kerületben nyolcz anya- és két fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Bedegh, Értény, Iregh, Kánya, Kónyi, Paári, Szantó és Tótkeszi; a fiók-egyházak: Nagy-Szokoly és Tengőd. E helyeken mindenütt van iskola, rendes tanítóval, sőt Kánya, Tengőd, Paári és Nagy-Szokoly kivételével, a többi helyeken altanítók is vannak; de az osztályok száma sehol sem több a kettőnél. A tannyelv csaknem kizárólag magyar az egész kerületben, mert mindenütt tisztán az, csak Paáriban vegyül hozzá a német.

Tanképes gyermek volt : fiú 774, leány 638, együtt 1412.
tettleg járt . . . . „ 754 „ 609 „ 1363.

D) Földvári esperesség. E kerületben Földvár és Paks mezővárosokon kivül csak négy anya-egyházban vannak még elemi iskolák: ugymint Bölcskén, Kajdacson, Kömlödön és Németkéren. A paksi fiatalság részint saját iskolai épületben, részint bérelt helyiségben kap oktatást; de panasz van hanyagsága ellen; nemcsak nyáron jár rendetlenül, hanem télen is; a kimutatás pedig úgy véli, hogy szigoru rendelkezés felsöbb helyről segíthetne. A dunaföldvári iskola négy osztályú föelemi intézet, melyen kivül van még egy osztályu leány- és egy osztályu vegyes-iskola; a tanítók száma ott összesen hat, 5 fő- és 1 altanító. Bölcskén és Pakson szintén vannak altanítók; amott egy, itt kettő. A tannyelv négy helyen magyar, két helyen magyar-német (Kömlödön és Németkéren).

Tanképes gyermek volt : fiú 1777, leány 1354, együtt 3131.
tettleg járt . . . . „ 1375 „ 1043 „ 2418.

E) Högyészi esperesség. Ezt a kerületet ujabban völgységinek is nevezik. Högyész és Tevel mezővárosokon kivül e kerületben még 8 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak: Diós-Berény, Hőgyész, Kis-Dorog, Lengyel, Mucsi, Szakadát, Tevel, Varasd, Závod és Zomba; a fiókegyházak: Dull, Harcz, Murga és két Vejke, Kis és Nagy. Mindenütt van az iskolának saját háza és rendes tanitója. Altanítók vannak Diós-Berényben Mucsiban, Tevelen és Zombán egy-egy, Hőgyészen kettő. Mucsiban, a kimutatás szerint, a szolgabirói hivatal nem birván a községgel, ez nem járul az altanító fizetéséhez. A hőgyészi iskola 3 osztályu, a többi mind két-két osztályúnak mondatik, de csak egy teremben tanítanak. A tannyelv Harczon magyar, Diós-Berényben, Hőgyészen és Zombán magyar-német, a többi 12 helyen tisztán német.

Tanképes gyermek volt : fiú 1135, leány 1073, együtt 2208.
tettleg járt, ha igaz „ 1135 „ 1073 „ 2208.

F) Simontornyai esperesség. Ezen előre törekvő kerületben Miszla, Ozora, Pinczehely, Re-

gől, Simontornya és Tamási mezővárosokon kivül még három anya- és három fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak a már megnevezetteken kivül: Felső-Nyék, Kis-Székely és Pálfa; a fiók-egyházak: Némedi, Udvari és Vám. Mindezeken a helyeken van az iskoláaak háza, csak a puszta-váminak nincs, melynek a puszta földes ura ad helyiséget, a pálfairól pedig azt mondja a kimutatás, hogy a legroszabb állapotban van. Mindenütt van az iskolának rendes tanítója; altanitók pedig vannak: Ozorán kettő, Pinczehelyen, Simontornyán és Tamásiban egy-egy. A tanítás többnyire két osztályu; Kis-Székelyen három osztályu; de van egy osztályu is, névszerint Felső-Nyéken, Pálfán, Némediben és puszta Vámon. A tannyelvre nézve e kerület csaknem egészen magyar, mert a tannyelv mindenütt magyar, csak Kis-Székelyen és Udvariban vegyül a magyarhoz német is.

Tanképes gyermek volt :	fiú 1098,	leány 922,	együtt 2020
tettleg járt	„ 988	„ 774	„ 1712.

G) Szegzárdi esperesség. E kerületben Báta, Báttaszék, Szegzárd és Tolna mezővárosokon kivül még négy más anya- és két fiók-egyházban, azonkivül pedig Tolnához tartozó öt pusztán vannak elemi iskolák. Az anya-egyházak a négy már megnevezetten kivül ezek: Agárd, Fadd, Mözs és Várdomb; a fiók-egyházak: Kövesd és Lajviz; Kövesd puszta, Lajvíz pedig gyarmat (tanyatelep). A Tolna alá tartozó puszták: Apáthi, Hidja, Jegenyes, Kajmád és Szedres. Szegzárdon van főelemi iskola fiúk számára 4 osztálylyal, leányok számára 2 osztályu alelemi, azonkivül van leányok számára kézi munkára tanitó iskola s egy alelemi vegyes, s mindezekben a tannyelv magyar; a tolnai iskola is 4 osztályu, de még sem főelemi; a báttaszéki 3 osztályu, az sem főelemi; két osztályu még az agárdi, faddi és mözsi; a többiek egy osztályuak. Altanítók vannak: Báttaszéken és Tolnán kettő-kettő, Agárdon, Bátán, Faddon, Mözsön és Várdombon egy-egy. Tanító mindenütt van egy-egy, Báttaszéken és Tolnán három-három, Szegzárdon pedig hat. A kövesdi és lajvizi tanítókról mondatik, hogy nyáron mint kőmüvesek keresik élelmöket; télen fej-szám

szerint kapnak egy kis fizetést tanítványaik után. Az apátbi, hidjai, jegenyesi, hajmádi és szedresi tanítók illető földesuraiktól kapnak szállást és a többi gazdasági tisztek módjára tartatnak. Földesuraik: Bezerédy Istvánné, Bezerédy Pál, b. Bésán János, b. Sina Simon és Zichy Zsófia. A tannyelv Agárdiban és Bátán, Faddon és Szegszárdon magyar; Kövesden, Lajvizben és Várdombon német; Báttaszéken, Mözsön és Tolnán magyar-német.

Tanképes gyermek volt: fiú 2284, leány 2061, együtt 4345.
tettleg járt . . . . „ 2221 „ 1979 „ 4200.

Az egész megyében a legnépesebb kerület ez.

A nyilvános elemi tanügyállása a pécsi r. kath. egyházmegyében, az 186⅞ évben.

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai helyiség			Tantermek száma	A tannyelv: tiszta			A tannyelv: vegyes			A gyermekek száma: tanképes volt			A gyermekek száma: tettleg járt			Arányok	
			anya	fiók	együtt	fő	al	együtt	saját	bérelt	együtt		magyar	német	illyr	magy. ném.	magy. illyr	m. n. illyr	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tankép. köz. tettleg járt °/₀	egy-egy tanító alatt járt
I.	Székegyházi	Baranyavári	7	3	10	10	4	14	10	—	10	13	—	5	3	1	1	3	1,183	1,125	2,308	983	960	1,943	84.19	138
		Bólyi	6	22	28	28	2	30	28	—	28	29	2	2	—	15	6	4	1,109	988	2,097	1,109	988	2,097	100	67
		Dárdai	5	9	14	14	1	15	14	—	14	15	—	7	2	5	1	—	755	628	1,383	750	623	1,373	99.27	91
		Gödrei	8	27	35	35	—	35	35	—	35	35	17	7	—	11	—	—	864	855	1,719	711	706	1,417	84.12	40
		Mária-Kéméndi	8	9	17	17	3	20	17	—	17	19	—	10	—	4	—	5	942	952	1,894	926	922	1,848	97.57	92
		Mágocsi	10	14	24	24	2	26	24	—	24	25	6	7	—	12	—	—	980	949	1,929	980	946	1,926	99.81	74
		Mohácsi	9	6	15	20	4	24	15	—	15	21	—	15	—	3	—	3	1,379	1,328	2,707	1,328	1,217	2,545	94	106
		Némethi	7	9	16	16	—	16	16	—	16	16	13	1	2	—	—	—	514	523	1,037	421	389	810	78	50
		Pécsi	5	9	14	14	3	17	13	1	14	19	12	2	—	2	—	3	1,071	1,065	2,136	940	789	1,729	80	101
		Pécsváradi	8	12	20	20	3	23	20	—	20	21	6	6	—	9	—	—	968	886	1,854	875	786	1,661	89.59	72
		Siklósi	8	13	21	22	1	23	21	—	21	23	3	15	1	—	—	4	895	812	1,707	887	805	1,692	99.12	80
		S. Lőrinczi	8	6	14	14	1	15	14	—	14	14	13	—	—	1	—	—	612	618	1,230	593	594	1,187	96.50	79
		Szigetvári	8	12	20	20	3	23	20	—	20	22	7	5	4	4	—	2	895	819	1,714	800	716	1,516	88.44	65
		Összesen 13	97	151	248	254	27	281	247	1	248	272	69	82	12	67	8	24	12,167	11,548	23,715	11,303	10,441	21,744	91.88	77

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai helyiség			Tantermek száma	A tannyelv						A gyermekek száma						Arányok	
													tiszta			vegyes			tanképes volt			tettleg járt				
			anya	fiók	együtt	fő	al	együtt	saját	bérelt	együtt		magyar	német	illyr	magy. ném.	magy. illyr	m. n. illyr	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tankép. köz. tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt
		áthozat	97	151	248	254	27	281	247	1	248	272	69	82	12	67	8	24	12,167	11,548	23,715	11,303	10,341	21,744	91.[illegible]	77
II.	Tolnai	Bonyhádi	7	5	12	12	2	14	12	—	12	14	—	14	—	—	—	—	695	632	1,327	633	578	1.211	$91._{25}$	86
		Dombóvári	8	2	10	10	7	17	9	1	10	14	9	2	—	3	—	—	1,106	1,039	2,145	982	927	1,909	$88._{99}$	112
		Értényi .	8	2	10	10	6	16	10	—	10	16	15	—	—	1	—	—	774	638	1,412	754	609	1,363	$96._{52}$	85
		Földvári .	6	—	6	10	4	14	6	1	7	14	10	—	—	4	—	—	1,777	1,354	3,131	1,375	1,043	2,418	$77._{21}$	172
		Högyészi .	10	6	16	16	6	22	16	—	16	18	1	12	—	5	—	—	1,135	1,073	2,208	1,135	1,073	2,208	100	100
		Simontornyai .	9	3	12	12	5	17	11	1	12	17	15	—	—	2	—	—	1,098	922	2,020	938	774	1,712	$84._{75}$	100
		Szegzárdi	8	2	10	19	10	29	8	2	10	20	8	6	—	6	—	—	2,284	2,061	4,345	2,221	1,979	4,200	$96._{66}$	144
		Összesen 7	56	20	76	89	40	129	72	5	77	113	58	34	—	21	—	—	8,869	7,719	16,588	3,038	6,983	15,021	90	116
		Az egész egyházmegyében 20	153	171	324	343	67	410	319	6	325	385	127	116	12	88	8	24	21,036	19,267	40,303	19,341	17,424	36,765	$91._{22}$	89

VI.

ELEMI TANŰGY
A GYŐRI RÓM. KATH. EGYHÁZMEGYE TERŰLETÉN
186½-ben

a püspök ő mlga által beküldött kimutatásból összeállította

Dr. BARSI JÓZSEF.

A győri r. kath. egyházmegye Győr vármegyén kivül a két határ vármegyére Moson és Sopronyra is kiterjed, s egy részét foglalja magában Vas, Komárom meg Esztergam vármegyéknek is. Ezek a részek hat főesperességre vannak elosztva, mindenike több kevesebb esperességi kerülettel. E szervezés az elemi oktatásra nézve igen jotékony befolyást gyakorolhatna, ha a főesperesség az elemi iskolák ügyét, mint az egyházmegye egyik főteendőjét, gondjai alá venné, és úgy anyagi mint erkölcsi súlyával elő akarná mozdítani; mitől azonban az előttünk fekvő terjedelmes, és a tanítók meg altanítók fizetésénél a legkisebb részletekig menő kimutatás nem tud semmit. Nincs abban semmiféle beosztás sem esperességi kerületekre, sem főesperességekre; össze vissza vannak benne hányva anya- és fiókegyházak, minden rend és sor nélkül úgy, hogy más segédeszközök nélkül magából a kimutatásból jelen gyarló dolgozatunkat mostani gyarló alakjában sem lettünk volna képesek kiállítani. Annyiban még is különbözik e kimutatás sok más hasonlótól, hogy a püspök maga irta alá.

Mielőtt e kimutatás részleteibe bocsátkoznánk, annak két hibáját kell fölemlítenünk, melyek egyike abból áll, hogy három sopronmegyei egyházat, ugymint Egyházas-Keszőt, Guart és Várkeszőt az illető helyen kifelejtvén, minden felvilágosító vagy utbaigazító szó nélkül oda teszi a Komárom megyében fekvő tatai esperesség egyházai mögé. Ez által azok az egyházak a mi táblánkban is illető helyeik-

ből kiestek és a tatai esperesség rovatában teszik valónál nagyobbá a számokat. — Az egész egyházmegyére nézve a számok ez által nem változnak ugyan semmit sem, de három esperesség számai meg vannak általa ingatva, a mennyiben Guar kimaradt a csepregi, Egyházas- és Vár-Keszö pedig kimaradtak a szanyi esperességből, s mind a három hozzátoldatott a tataihoz. A másik hibáról részletesebben van szó az I. föesper. B. esperessége alatt.

Az elemi tanügyre nézve a győri egyházmegyében kedvezők volnának a körülmények. A megye kitünő szervezetét, illetőleg hat föesperességre való beosztását már érintettük, mint oly körülményt, mely az ügy érdekében felhasználtatván, rövid idő alatt képes lehetne az elemi tanügy körül tapasztalt pangást eloszlatni s egy kis lelkesedést kelteni a községekben, iskolákban és tanítókban. A második kedvező körülmény az, hogy a győri egyház megyében, kivált annak egyes esperességeiben aránylag kevés a fiókegyház, söt vannak egész esperességek minden fiókegyház nélkül. Ilyen a kismartoni, nagymartoni és a ruszti a soproni föesperességben; ilyen a fertöi vagy nesideri a mosoni föesperességben; mig ugyanennek féltoronyosi meg magyaróvári esperességeiben csak egy-egy iskolás fiókegyház van. E körülményt azért tartjuk az elemi tanügyre nézve kedvezőnek, mivel az elemi iskola csak akkor felel meg czéljának, ha a gyermekek télen nyáron, höben hóban is minden nagyobb akadály és baj nélkül látogathatják, mi a szétszórt apró helységeknél lehetetlen. A harmadik kedvező körülményt abban találjuk, hogy a nyelvkeverék a győri megyében, mind a mellett, hogy tannyelvül a magyar és német nyelv mellett Sopronban és Mosonban a horvát, Komáromban pedig a szláv is divatban van, annyiból kisebb mint más egyházmegyékben, hogy a tannyelvek nem keverednek oly sok egyes helyeken egymással, vagy is, hogy a tannyelv az egyes iskolákban nem mutat annyi keveréket, mint például a pécsi egyházmegyében. A magyar nyelv ugyanis kevés híján a tantermek 45%-ában hangzik mint tannyelv minden más keverék nélkül; a német tisztán 40%; a horvát tisztán 6%, mig a magyar-német, horvát-német, magyar-tót és magyar-horvát, meg a magyar-

német és horvát együtt csak 8%; a 100-ik% mint törtszám oszlik fel a 412 tanteremből álló mennyiség egyes részletei közt. E szerint a tisztán egynyelvü tantermek száma 91% teszi az egész mennyiségnek, mig a vegyes tannyelvü tantermeké 8- legfölebb 9-% tesz. S ez az, mit az elemi tanügyre nézve kedvező körülménynek fog tekinteni mindenki, a ki kisdedeket valaha maga is tanított, s a ki tudja, mily gyorsan repül tanítás közben az idő s mily kevés időt tölt a gyermek egész éven át az iskolában. Hát ha azt a rövid és gyorsan röppenő időt még kétféle vagy három egyenlő részre kell felosztani a két vagy három nyelvü növendékek között! — A győri egyházmegyéről szóló s előttünk fekvő kimutatás szerint, alig van falusi iskola, (s a faluk közé e tekintetben bizvást lehet számítani igen sok mezővárost is,) melynek fiatalsága a mezei munkák beálltával ne maradna ki tömegesen az iskolából, melyet ujra nem is keres fel elöbb, csak mikor már a mezei munkák utolsó zaja is teljesen elhangzott. Marad e szerint iskoláztatásul az év legborongóbb nehány hónapja, rövid, ködös, sötét napjaival, közbeeső sok mindenféle ünneppel, s az év azon szaka, melyben a tanító, ki egyszersmind harangozó, kántor és jegyző, sok teendői közöl mindig elöveszi és végzi a legsürgetőbbet, s az iskola marad — magára! Vegyük ehhez a téli rosz utakat, kivált falu helyeken, az őszi és tavaszi zivatarokat, az iskolaházak nyomorult állapotát, üveg helyett papirossal vagy hólyaggal beragasztott ablakait, melyeken át a nyári nap is csak derengö félhomályt képes a nyirkos, penészes iskolában támasztani, füstölö kályháját és összevissza toldozott padlóját s padjait, s egész kétségbeejtő komolyságában álland előttünk az elemi tanügy siralmas és reménytelen sorsa. Vannak helységek, hol az iskola már évekkel elöbb égett le, de fölépitésével nem foglalkozik senki. Sok helyen a tanulók száma 150 felé, vagy azon túl áll, de tanító csak egy van alkalmazva. Szentkúton a remetelak szolgál iskolául; leégett a csávai, a koronczói, az ujszönyi; Bönyben nincs; sok helyütt az iskola szük; még több helyeken az iskolaház, a kimutatás szava szerint, „r o z s g a."

Szóval az elöbb elősoroltuk kedvező körülmények da-

czára, az elemi tanügy az egész győri egyházmegyében 186$^1/_2$-ben inkább szánandó állapotban volt, a püspöki kimutatás szerint, mintsem biztatóban. A nép, mintha érezné, hogy az iskola nem nyujtja s jelen reformálatlan állapotában nem is nyujthatja gyermekének azt, mit 1848 után a legegyszerübb és legszegényebb zsellér és adófizető gyermeke is az iskolától várni fel van jogosítva; s mivel ezt ösztönszerüleg érzi, azért egyfelöl nem is töri magát azon, hogy a czélját tévesztő iskola anyagi helyzetének javitására valamit lendítsen, de másfelöl az is mindegy neki jár-e a gyermeke iskolába vagy sem, mert abból, a mire neki az életben szüksége volna, ideje, fáradsága és anyagi áldozatai daczára ott úgy sem tanul semmit. — Reformálatlannak pedig azt az iskolát nevezzük, mely nem tekintve azt, hogy az ország népének helyzete 1848 óta alapjában megváltozott, nem tekintve azt, hogy 1860 óta megváltoztak az összes birodalom belviszonyai is, mely változások a birodalom s édes hazánk nemzetközi viszonyaikra sem maradhatnak láthatár- és munka-kör tágitó hatás nélkül, — még mindig a régi ábé abbal éri be s még mezővárosokban sem megy azon túl. Kérdés: Ki reformáljon? Az egyház tehetné már most, és tehette volna 1849 óta, söt Szent István napjaitól fogva, s tennie kötelességében áll. Teendi idővel az ország, a községi, járásbeli, megyei, kerületi és országos tanügyi tanácsok s iskolai bizottságok utján, a sajtó ellenőrködése mellett. Vajha ne késnék egyik is!

Addiglan nézzük részletesen az elemi tanügy állását, milyen volt a püspöki kimutatás szerint a győri egyházmegyében 186$^1/_2$-ben, főesperességek és esperességi kerületek szerint.

I. Székes-egyházi Főesperesség.

A) Győri alsó esperesség. E tisztán magyar tannyelvü kerületben 10 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Gönyő, Kisbarát, Mező-Eörs, Nagybarát, Nagy-Écs, Nyúl, Pázmánd, Pér, Szabadhegy és Taáp; a fiókegyházak: ...ayfa, Mindszent, Sághhalomalja és

Taáp-Szent-Miklós. A gönyői iskola nem csak szük, hanem roskadoz is; a kisbaráti és taápi rosz karban vannak. Segéd-tanító van Gönyön, Nagybarátban, Nyúlban, Péren, és Taápon, de az iskolák vagy csak egy osztályúak, vagy ha kétosztályuak is, csak egy terembe vannak szorítva. Mily kevéssé érti a püspöki iroda, melyben az előttünk fekvő kimutatás készült, a kor követeléseit, vagy ha érti is, mily kevéssé hajlandó azokat kielégíteni, abból is látszik, hogy a kimutatás készitésénél semmi tekintettel nem volt az egyes helységek politikai vagy társadalmi súlyára s nem tartotta érdemesnek megmondani, melyik anya- vagy fiókegyház mezőváros, melyik falu, s melyik puszta; de saját szavaira sem látszik fektetni semmi súlyt, mert míg némely fiókegyházban két söt három osztályu iskoláról beszél összesen 9—11—17—23 tanulóval, addig más népes helyeken a tanulók 100—200-ig menő számával az iskolát segédtanító mellett is egyosztályunak mondja.

A tanképes gyermekek száma :	fiú 925,	leány 898,	együtt 1823.
tettleg járt	„ 741	„ 618	„ 1359.

vagy is az egész egyházmegyében a legkedvezőtlenebb arány, úgymint csak 74%, holott az egész megyében 87% az arány, kerületek szerint pedig 80% alul, ezt a kerületet kivéve, sehol sem megy.

B) Győri közép esperesség. E kerületben 8 anya és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Árpás, Gyarmath, Gyirmóth, Gyömöre, Győri-Szemere, Koronczó, Rába-Sz.-Mihály, és Tét; a fiókegyházak: Bodonyhely, Csécsény, Felpécz, Mérfő, Nagy-Móriczhida, Rába-Sz.-Miklós, Szent-Kút és Szerecseny. Táblánkon csak hét anya- és hét fiókegyházat láthatni, mi onnan ered, hogy a kimutatás Árpás anya- és Bodonyhely fiók-egyházakat ott, a hol állniok kellene, kihagyván másutt szúrta be, mi pedig a két helyet csak akkor találtuk, mikor táblánkon a győri közép kerület számai már bevoltak jegyezve; minélfogva az itt kimaradt számokat a soproni kerület számai közé irtuk, úgy hogy az összes egyházmegyéről szóló számok hibátlanok ugyan, de az egyes kerületekben

kell egy kis igazítás. A tannyelv e kerületben is mindenütt tisztán magyar, csak Gyarmaton és Szent-Kúton nem, hol a magyarhoz német is vegyül. Egyébiránt e kerületben egyosztályunál magasabb iskola sehol sincs, s még olyan helyeken is, mint Gyarmat és Tét, hol a tanulók száma 193 és 107, csak egy tanító fárad. Altanító van Csécsényben, de azt a tanító saját költségével tartja, és Koronczón.

Tanképes volt: fiú 637, leány 553, együtt 1190.
tettleg járt „ 575 „ 499 „ 1074.
Árpáson és Bodonyhelyen tanképes volt 66 f. 68 l. együtt 134.
tettleg járt 59 f. 68 l. „ 119.
mely számokat e szerint e kerület számához hozzá kell adni. (L. II. főesp. D) esperes.)

C) Győri felső esperesség. E kerületben mindenek előtt Győr sz. k. város az egyházmegye anyavárosa vonja magára figyelmünket. Egyházi és tanügyi tekintetben a kimutatás szerint meg kell különböztetnünk Győr várostól, Győr-Ujvárost, Győr-Nádorvárost, Győr-Szigetet és Győr külvárosát, Szabadhegyet. — Győrött első helyen említeni kell a tanító képezdét 5 tanítóval és 64 tanulóval; azután a 4 osztályu főelemi iskolát fiúk számára, ugyan ilyen 4 osztályu leány iskolát, melyben 10 apácza tanít; a fiuk száma 453, a leányoké 510. Van továbbá egy 3 osztályu alreáliskola, mely csak igen tág értelemben tartozik az elemi intézetek közé; van kereskedelmi magániskola is 46 tanulóval; három magán-leányiskola, 4—4 osztálylyal, 167 növendékkel; van kisdedovó 140 gyermekkel, és van a reáliskola mellett egy előképező magyar osztály, melyben 24 fiu tanult. — Győr-Ujvárosban van 1 fiu és 1 leány iskola, hol a leányok női munkákra is taníttatnak; a Nádorvárosban 2 osztályú fiu és 2 osztályu leányiskola, hol ezek szintén kézi munkákra is taníttatnak. Ennek saját épülete nem lévén, a tantermek a városházánál vannak. Győrszigeten két osztályu vegyes iskola van; Szabadhegyen végre bérelt házban egy osztályu vegyes iskolát találunk. Mindezen intézetekben a tannyelv magyar, csak az apáczáknál vegyül a magyar közé német is. Az anyavároson kivül e kerületben még nyolcz anya- és négy fiókegyházban

vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Abda, Bödöge, Eöttevény, Eöttevény sziget, Fehértó, Kány, Rába-Patona és Sövényháza. A fiókegyházak: Bezi, Börcs Ikrény és Pinnyéd. Az anyaegyházakban a főtanító mellett rendesen altanító is müködik; a tannyelv mindenütt magyar, csak Sövényházán német. Épülete mindenütt van az iskolának, csak Beziben nincs, s ennélfogva bérelt házban folytattatik ott a tanítás.

Tanképes gyermek volt : fiú 2077, leány 1744, együtt 3821.
tettleg járt . . . . „ 2111 „ 1564 „ 3765.

II. Soproni Főesperesség.

A Kismartoni esperesség. E kerületben 13 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Fehéregyháza, Fekete-Város, Kis-Höflein, Kis-Marton város, Kis-Marton vár és hegy, Loretto, Lajtha-Pordány, Nagy-Höflein, Stoczing, Szárazvám, Szarvkő, Széleskút és Vimpácz. — Kis Marton sz. kir. városában van egy négy osztályu föelemi iskola, melynek három alsó osztálya vegyes, a negyedikbe csak fiuk járnak. Különben az egész kerületben az iskolák két osztályuak, kivéve négy helyet, úgymint: Feketevárost, Kis-Höfleint, Stoczingot és Szárazvámot, hol az iskolák csak egyosztályuak. Főtanító van 16, szegéd 10. Széleskúton kettő, a többi helyeken egyegy, kivéve Kismartont, Lorettót és Stoczingot, hol segédtanító nincs. A tannyelv tisztán német mindenütt, csak a szarvkői iskolában vegyül a némethöz horvát is.

Tanképes gyermek volt : fiú 1149, leány 1062, együtt 2211.
tettleg járt . . . . „ 1046 „ 937 „ 1983.

B) Nagy-Martoni esperesség. E kerületben 10 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Büdöskút, Fraknó, Lajtha-Sz. Miklós, Nagy-Marton, Pecsenyéd, Rétfalu, Siglós, Tormafalu, Ujfalu és Völgyfalva. A nagymartoni iskola háromosztályu egy fő s két segédtanítóval; a rétfalvi, siglósi és büdöskúti egyegy osztályuak, a többi hat helyen az iskokolák kétosztályuak; nincsen segéd Rétfaluban, Siglóson,

Tormafaluban és Ujfaluban, mind a mellett, hogy a tanulók száma Rétfaluban 184 volt, a tankképesek száma Siglóson 168, Tormafaluban 150, Ujfaluban pedig 124. A tannyelv mindenütt német, csak Völgyfaluban német és horvát.

Tankképes gyermek volt: fiú 1036, leány 977, együtt 2018.
tettleg járt . . . . „ 891 „ 787 „ 1678.

C) Ruszti esperesség. E kerületben 12 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Balf, Czinfalva, Darásfalva, Klempa, Medgyes, Oka, Oszlop, Rákos, Ruszt, Sircz, Szent-György és Szent-Margit. Ruszt sz. kir. városában csak alelemi iskola van, az is csak egy osztályu. Egy osztályu még a balfi, az oszlopi, a szent-györgyi, a rákosi és sirczi; a medgyesi három osztályu, a többi öt iskola két osztályu. Segédtanítók vannak Szent Margiton, Czinfalván, Darázsfalván, Rákoson és Okán. A tannyelv Darázsfalván horvát; Klempán és Oszlopon horvát-német; Czinfalván magyar-horvát-német, a többi nyolcz iskolában tisztán német.

Tankképes gyermek volt: fiú 1072, leány 962, együtt 2034.
tettleg járt . . . . „ 967 „ 881 „ 1848.

D) Soproni esperesség. E kerületben 13 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Táblánkon 14 anya- és 5 fiókegyházat láthatni azért, mivel, mint az I. Főesp. B) esperességénél mondtuk, az ott kimaradt anyaegyház Árpás, és fiókegyház Bodonyfalva, hogy végkép ki ne maradjanak, ezen esperességhez számíttattak. E kettőt kivéve a soproni esperességhöz tartozó iskolás helyek ezek; névszerint anyaegyházak: Agfalva, Borbálya, Darufalva, Kentes, Kisboldogasszony, Marczfalva, Nádasd, Ottova, Somfalva, Soprony (kétszer), Vulka-Pordány és Zárány; fiókegyházak: Brennberg, Lépesfalva, Petöfalva és Wandorf. Sopron sz. kir. városában van mindenekelőtt egy két osztályu tanítóképezde 45 tanulóval; azután 4 osztályu elemi főiskola, két osztályu ipariskolával; továbbá 3 osztályu leányiskola apáczák kezelése alatt, hol a női kézi munkákban is kapnak tanítást. A külvárosban van kétrendü iskola; az egyik két osztályu a fiúk számára, melyhez egy leányosztály is járul, a

másik egészen hasonló szerkezetü. Mindezen intézetekben a polgárság legnagyobb hátramaradásával a tannyelv még most is tisztán német. Az elemiekkel foglalkozó tanárok száma Sopronyban mindössze 10, és 4 apácza, meg egy nőtanító. Segédtanítók vannak még Kisboldogasszonyban kettő, Marczfalván és Vulka-Pordányban egy-egy. A tannyelv horvát Darufalván, Kertesben és Zárányban; horvát-német: Ottován és Vulka-Pordányban; a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1649, leány 1533, együtt 3184.
tettleg járt . . . . „ 1513, „ 1365 „ 2878.

Az egész soproni főesperességben a magyar nyelv sehol sem szolgál tannyelvül, még mint vegy-elem sem.

III. Mosoni Főesperesség.

A) Fertői vagy Nesidéri esperesség. E kerületben csak 10 anyaegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Gatta, Lajthafalu, Nesidér, Nyulas, Pándorf, Steinbruch, Ujfalu, Védeny, Winden és Zurány. Segédtanítók vannak Nesidéren, Ujfaluban, Windenben, Nyulason, Pándorfon és Zurányban; ezek közöl azonban csak Nesidérnek, Pándorfnak és Ujfalunak van két osztályu iskolája, a többi mind csak egy osztályu. Gattán, Lajthafaluban, Pándorfon és Ujfaluban a tannyelv horvát-német, a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 927, leány 839, együtt 1766.
tettleg járt . . . . „ 821 „ 719 „ 1540.

B) Féltoronyi esperesség. E kerületben 12 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bánfalva, Barátfalva, Boldog-Aszszony, Féltorony, Gálos, Illmitz, Pálfalva, Pomogy, Szent-András, Tartsa, Tettény és Valla; a fiókegyház: Albert-Kasimir. Három osztályunak mondatik a féltoronyi 210 gyermekkel egy szobában s egy segédtanítóval; a többi iskola két osztályu, kivéve az albert-kasimirit, gálosit, tartsait és vallait, melyek egy osztályuak. Albert-Kasimirben, Gáloson és Vallán nincs segédtanító, a többi helyeken mindenütt van egy-egy. A tannyelv az egész kerületben tisztán német.

Tanképes gyermek volt : fiú 1293, leány 1237, együtt 2530.
tettleg járt . . . . „ 1211 „ 1150 „ 2361.
E kerületben átlag egy-egy tanitóra 100 tanuló esik.

C) Magyar-óvári esperesség. E kerületben 11 anya és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bezenye, Csún, Horvát — Járendorf, Köpcsény, Körtvélyes, Magyar-Óvár, Miklós-falva, Nemesvölgye, Német-Járendorf, Oroszvár és Rajka; a fiók-egyház Lucsony, s Magyar-Óvár alá tartozik. Magyar-Óvártt négyosztályu elemi főiskolán kivül, melynek alsó két osztálya vegyes, még külön is van egy leányiskola, hol a leánynövendékek a női kézi munkákban is nyernek kiképezést. Kétosztályu iskolák: a köpcsényi, miklósfalvi, nemesvölgyi és oroszvári; a többi mind csak egyosztályu. Rajkán a tanulók száma egy tanító alatt 208 volt. M.-Óvártt volt 2 fő-, 2 al-tanító és egy nőtanító; segédtanítók voltak még Köpcsényben és Oroszvártt. A tannyelv tisztán horvát: Csúnban, Körtvélyesen és Horvát-Járendorfban; Bezenyén és Köpcsényben horvát-német; a többi iskolákban tisztán német.

Tanképes gyermek volt : fiú 889, leány 790, együtt 1679.
tettleg járt . . . . „ 775 „ 696 „ 1471.

D) Mosoni esperesség. E kerületben 13 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Halászi, Hegyeshalom, Horvát-Kimle, Kálnok, Lébeny, Lébeny-Szent-Miklós, Levél, Magyar-Kimle, Mecsér, Mosony, Szent-János, Szent-Péter és Szolnok; a fiókegyházak: Arak, Császárrét, Fekete-Erdő, Jánosház, Pusztа-Somorja és Sajda. Moson mezővárosban sincs felső elemi iskola, hanem csupán három osztályu, melyből két osztály vegyes, a harmadik külön van meg kétszer t. i: egyszer fiúk, egyszer pedig a leányok számára, egy főtanítóval, három segéddel és egy nőtanítóval; kétosztályu iskolának mondatik a kimutatásban a halászi, a lébenyi, a lébeny-szentmiklósi, a szentjánosi és a szentpéteri; a többi mind csak egy osztályu. Segédtanítók a már érintett mosonyiakon kivül még 12 helyen vannak, Halásziban és Lébenyben kettő; egy

sincs Arakon, Császárréten, Fekete-Erdőn, Horvátkimlén, pedig ott 151 gyermek járt iskolába, Jánosházán, Levelen és Magyarkimlén. A tannyelv tisztán magyar: Arakon, Fekete-Erdőn, Halásziban, Lébeny-Szent Miklóson, Mecséren és Puszta-Somorján; tisztán horvát: Horvát-Kimlén; magyar-német: Császárreten és Lébenyben; horvát-német: Jánosházán; a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1480, leány 1444, együtt 2924.
tettleg járt . . . . „ 1382 „ 1313 „ 2695.

Az egész mosoni főesperességben a magyar nyelv tisztán csak 6 tanteremben szolgál tannyelvül, és csak kettőben mint vegy-elem.

IV. Locsmándi Főesperesség.

A) Csepregi esperesség. E kerületben 15 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bü, Bük, Csepreg, Czirák, Egyházasfalva, Felső-Szakony, Horpács, Ivány, Káptalan-Viss, Lővő, Nemes-Ládony, Répcze-Szemere, Sajtos-Kál, Uj-Kér, és Völcse; a fiókegyházak: Dénesfa, Guár (ezt a kimutatás a maga helyén kifelejtvén utóbb a tatai esperességhez toldotta;) Gyóró, Jánosfa, Keresztény, Lócs, Nemeskér, Ságh, Und és Zsira. Az egész kerületben nincs két osztályu iskola csak Csepregen egy fő- és 2 altanítóval; a többi mind csak egyosztályu. Segédtanító van még Iványban, Dénesfán, Büben, és kellene lenni Horpácson, de a kimutatás szerint akkor épen üres volt a helye. A locsmándi főesperességben ez a legmagyarabb esperesség, minthogy a tannyelv az egész kerületben tisztán magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1418, leány 1325, együtt 2743.
tettleg járt . . . . „ 1281 „ 1179 „ 2460.

E kerület számaihoz a mint táblánkon állanak, hozzá kell adni egy fiókegyházat (Guárt) egy tanítót, egy iskolai épületet, tanképes fiút 25, leányt 23, együtt 48, tettleg járt 24 fiút, 22 leányt, együtt 46 gyermeket.

B) Locsmándi esperesség. E kerületben 16 anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Pulya, Frankó, Füles, Gyiróth, Harka, Haracsony, Horvát-Zsidány,

Kethely, Klastrom, Kophás, Likvánd, Locsmánd, Nagy-Barom, Német-Keresztúr, Nyék és Peresznye; a fiókegyházak : Alsó-László, Alsó-Péterfalva, Kis-Barom, Küllő, Malomháza, Micske, Német-Zsidány, Pleigraben és Udvard. Kétosztályunak mondja a kimutatás a harkai, kopházi, német-keresztúri, német-zsidányi, nyéki és peresznyei iskolát; de hihetőleg félreértésből; mert sem a tanulók száma, sem a helységek nagysága nem igazolja ezen állitását; de még segédtanítót sem mutat ki csak Német-Keresztúron, Kopházán és Nyéken; ellenben Nagy-Baromban, hol segédtanító is van, s a tanulók száma 171-re megy, az iskola csak egy osztályunak van föltüntetve; hasonlóképen jár el a kimutatás Fülesnél, hol a tanulók száma 240-re ment, s hol szintén segédtanítót tartanak, de azért az iskola csak egy osztályunak mondatik. E kerületben a tannyelv tisztán német a következő 12 helyen: Alsó-Lászlón, Alsó- Péterfalván, Harkán, Haracsonyban, Kethelyen, Klastromban, Küllőn, Locsmándon, Micskén, Német-Keresztúron, Német-Zsidányban és Nyéken; Kopházán német és horvát, a többi helyeken tisztán horvát.

Tanképes gyermek volt :	fiú	1681,	leány,	1449,	együtt	3130.
tettleg járt	„	1366	„	1266	„	2632.

C) Szent-Mártoni esperesség. E kerületben 16 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak : Alsó-Ramócz, Bónya, Császárfalva, Csáva, Derecske, Felső-László, Felső-Ramócz, Kábold, Kőhalom, Közép-Pulya, Lándzsér, Loók, Riczing, Szikra, Szent-Márton és Veperd; a fiókegyházak : Doborján, Dörfel, Lackendorf, Lakonyak, Nyujtál, Ujfalu és Weingraben. Mindezekben a helyekben az iskolák kivétel nélkül csak egy osztályuak. Segédtanító sehol sincs, csak Derecskén és Közép-Pulyán. A tannyelv egy helyen magyar, t. i. Közép-Pulyán, hol a tanulók száma 154; három helyen horvát, úgymint : Császárfalván, Lackendorfban és Weingrabenben; a többiekben mindenütt tisztán német.

Tanképes gyermek volt :	fiú	1188,	leány	1177,	együtt	2365.
tettleg járt	„	1141	„	1131	„	2272.

D) Széplaki esperesség. E kerületben 13 anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Boóz, Csapod, Endröd, Fertö-Szent-Miklós, Hidegségh, Kövesd, Loós, Nagy-Czenk, Német-Peresztеg, Röjtök, Süttör, Széplak és Szergény; a fiókegyházak: Cseralja, Ebergőcz, Hegykö, Homok, Petőháza, Pinnye, Pusztacsalád, Sarród és Szécsény. Az iskola két osztályunak mondatik Fertö-Szent-Miklóson, Kövesden, Nagy-Czenken, Petőházán és Széplakon; a többiek egy osztályunk mind. Segédtanítók vannak: Fertö-Szent-Miklóson kettö, Nagy-Czenken, Süttörön, Széplakon és Szergényben egy-egy. A tannyelv német egy helyen, t. i. Boózon; magyar-horvát két helyen, úgymint: Hidegséghen és Homokon; a többi iskolákban mindenütt tisztán magyar.

Tanképes gyermek volt:	fiú	1334,	leány	1179,	együtt	2513.
tettleg járt	„	1093	„	997	„	2090.

V. Rábai Főesperesség.

A) Kapuvári esperesség. E kerületben 12 anya- és 11 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baboth, Beled, Bogyoszló, Himod, Kapuvár, Mihályi, Nagy-Vágh, Osli, Páli, Tamási, Tót-Keresztúr és Veszkény; a fiókegyházak: Edve, Gartha, Hövej, Jobbaháza, Keczöl, Kisfalud, Némethi, Szárföld, Vásárosfalu, Vicza és Vittnyéd. A babóthi, kapuvári és tamásii iskola két osztályu, a többiek mind osztályuak. Segédtanítók vannak: Babóthon, Bogyoszlón, Kapuvártt, Keczölön, Kisfaludon, Mihályiban, Tamásiban és Vittnyéden. A tannyelv az egész esperesség minden iskoláiban magyar.

Tanképes gyermek volt:	fiú	1804,	leány	1624,	együtt	3428.
tettleg járt	„	1544	„	1360	„	2904.

B) Szanyi esperesség. E kerületben 13 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bágyog, Barbacs, Bö-Sárkány, Csanak, Csorna, Dör, Egyed, Egyházas-Kesző, Fárad, Pordány, Szany, Szill és Szill-Sárkány; a fiókegy-

házak: Acsalag, Maglócza, Felső-Pásztori, Sobor, Szent-András, Szováth, és Várkesző. A táblán egy anya- és egy fiókegyházzal kevesebb van, mivel a kimutatás Egyházas Keszőt és ennek fiókját Várkeszőt a sorból kihagyta és legvégül helyezte el a tatai esperesség iskolái után. — A tornai iskola három osztályunak mondatik s van is ott a főtanító mellett még két altanító; altanítók vannak még Szanyban kettő, Bágyogon, Csanakon, Bő-Sárkányban, Szillben, Szill-Sárkányban és Szováthon; Dőrön pedig két tanító van. A tannyelv az egész kerület minden iskoláiban kivétel nélkül magyar. E szerint a Szanyi főesperesség minden iskolájában a tannyelv kizárólag magyar.

A tanképes gyermekek száma volt: fiú 1377, leány 1283, együtt 2660.
tettleg járt . . . . „ 1135 „ 1059 „ 2194.
E számhoz adni kell a keszeieket, és pedig 84 fiút, 62 leányt, együtt 146 tanképest, és ugyanannyit mint a ki tettleg járt.

VI. Komáromi Főesperesség.

A) Kisbéri esperesség. E kerületben 11 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Ászár, Acs, Bana, Császár, Dad, Kis-Bér, Kocs, Mocsa, Nagy-Igmánd, Szend és Szőny; a fiókegyházak: Bokod, Bőny, Csém, Hanta, Herkály, Kethely, Kis-Igmánd, Szák, Uj-Szőny és Vas. Bőnyben az iskolának nincs még épülete; az ujszőnyi még 1849-ben leégett s 186½-ben még romban hevert; a tanulók nagyobb része bejárt Komáromba, az esztergami érseki megye területére. Ácson, Ászáron, Kisbéren és Mocsán az iskolák kétosztályuak; a többi helyeken mind csak egyosztályuak. Segédtanítók vannak: Kisbéren kettő, Aszáron, Ácson és Mocsán egy-egy. A tannyelv az egész kerület minden iskoláiban tisztán magyar, a kisbérit kivéve, hol a némettel vegyes.

Tanképes gyermek volt : fiú 893, leány 855, együtt 1748.
tettleg járt . . . . „ 736 „ 698 „ 1434.

B) Tatai esperesség. E kerületben 10 anya- és 6 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak:

Almás, Alsó-Gálla, Bánhida, Felső-Gálla, Kecskéd, Környe, Szomod, Tata, Tolna és Zsömle; a fiókegyházak: Ágostyán, Bay, Gesztes, Szent-Miklós, Szöllös, Tóváros. Tatában van egy négyosztályu elemi főiskola, melynek alsó három osztálya vegyes; a leányok magánintézetbe járnak női kézmunkát tanulni. Egy tanító három altanítóval vezeti e főiskolában a tanítást. Tata-Tóvárosban van egy kétosztályu vegyes iskola két tanítóval; két osztályu még a felső-gállai és a környei, egy-egy segédtanítóval; végre segédtanító működik még Zsömlén is. A révalmási iskolába kellene járniok a neszmélyi tanulóknak is; de ezek, ugymond a kimutatás, rendesen és pontosan nem járhatnak a nagy távolság miatt, melyet a téli hideg, nyári forróság, a zivatarok és esőzések még terhesebbé tesznek." A tannyelv német: Ágostyányban, Felső-Gállán, Gesztesen, Kecskéden, Szent-Miklóson, Tolnán és Zsömlén; magyar-német: Alsó-Gállán, Környén és Szomodon magyar-tót: Bánhidán és Szöllősön; a többi helyeken tisztán magyar.

Tanképes gyermek volt : fiú 1350, leány 1269, együtt 2619.
tettleg járt . . . . „ 1186 „ 1070 „ 2256.

E számokból azonban le kell vonni azokat, miket a IV. főesperesség a csepregi esperességhez és az V. főesperes. szanyi esperes. hozzáadatni kértünk, név szerint :

a tanképesekből 109 fiút, 85 leányt, összesen 194 gyermeket;

a tettleg járt gyermekek számából pedig 108 fiút, 84 leányt, öszszesen 192 gyermeket.

A nyilvános elemi tanügy állása a

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak száma			Tanítók száma			Iskolai helyiség			Tantermek	
			anya-	fiók-	együtt	fő-	al-	együtt	saját	bérlett	együtt		
I.	Székesegyházi	Győri Alsó . .	10	4	13	13	5	18	13	—	13	13	
		„ Közép . .	7	7	14	14	2	16	12	2 a)	14	14	
		„ Felső . .	13	4	17	36	8	44 b)	15	1 c)	16	18	
		Összesen 3	30	15	45	63	15	78	40	3	43	45	
II.	Soproni	Kis-Martoni . .	13	—	13	16	10	26	12	1	13	16	
		Nagy-Martoni .	10	—	10	10	7	17	10	—	10	12	
		Ruszti	12	—	12	12	7	19	11	1	12	19	
		Soproni . . .	14	5	19	32	10	42	19	—	19	36	
		Összesen 4	49	5	54	70	34	104	52	2	54	83	
III.	Mosoni	Fertői v. Nesideri	10	—	10	10	6	16	10	—	10	13	
		Féltoronyi . .	12	1	13	13	10	23	13	—	13	23	
		Magyar-Óvári .	11	1	12	13	4	17 d)	12	1	13	19	
		Mosoni	13	6	19	19	16	35	19	1	20	26	
		Összesen 4	46	8	54	55	36	91	54	2	56	81	
IV.	Locsmándi	Csepregi . . .	15	9	24	24	6	30	24	—	24	25	
		Locsmándi . .	16	9	25	25	5	30	25	—	25	25	
		Szent-Mártoni .	16	7	23	23	2	25	22	—	22	23	
		Széplaki . . .	13	9	22	21	6	27	23	—	23	27	
		Összesen 4	60	34	94	93	19	112	94	—	94	100	
V.	Rábai	Kapuvári . . .	12	11	23	23	8	31	23	—	23	28	
		Szanyi	12	6	18	19	10	29	18	—	18	24	
		Összesen 2	24	17	41	42	18	60	41	—	41	52	
VI.	Komáromi	Kis-Béri . . .	11	10	21	21	5	26	18	2	20	25	
		Tatai	11	8	19	20	6	26	19	—	19	26	
		Összesen 2	22	18	40	41	11	52	37	2	39	51	
		Az egész egyházmegyében 19	231	97	328	364	133	497	318	9	327	412	1

yházmegyében az $186^1/_2$ évben.

	A gyermekek száma						Arányok		
	tankképes volt			tettleg járt					
met-horvát	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tankép. köz. tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt	Jegyzetek
—	925	898	1,823	741	618	1,359	74	75	
—	637	553	1,190	575	499	1,074	90	67	a) Remetelak.
—	2,077	1,744	3,821	2,111	1,564	3,675	96	83	b) Ezeken kivül 10 apácza és 2 nőtanító.
—	3,639	3,195	6,834	3,427	2,681	6,108	89	78	
—	1,149	1,062	2,211	1,046	937	1,983	89	76	c) Ezeken kivül az apácza zárda és az Ujvárosban a városház.
—	1,036	977	2,013	891	787	1,678	83	98	
2	1,072	962	3,034	967	881	1,848	90	97	
—	1,649	1,535	3,184	1,513	1,365	2,878	90	68	
2	4,906	4,536	9,442	4,417	3,970	8,387	88	80	
—	927	839	1,766	821	719	1,540	87	96	
—	1,293	1,237	2,530	1,211	1,150	2,361	93	100	d) Magy.-Óváron van nőtanító is.
—	889	790	1,679	775	696	1,471	87	86	
—	1,480	1,444	2,924	1,382	1,313	2,695	92	77	
—	4,589	4,310	8,899	4,189	3,878	8,067	90	88	
-	1,418	1,325	2,743	1,281	1,179	2,460	89	81	
—	1,681	1,449	3,130	1,366	1,266	2,632	84	87	
—	1,188	1,177	2,365	1,141	1,131	2,272	96	90	
…. 2	1,334	1,179	2,513	1,093	997	2,090	82	77	
…. 2	5,621	5,130	10,751	4,881	4,573	9,454	87	84	
—	1,804	1,624	3,428	1,544	1,360	2,904	84	93	
—	1,377	1,283	2,660	1,135	1,059	2,194	82	75	
—	3,181	2,907	6,088	2,679	2,419	5,098	83	84	
—	893	855	1,748	736	698	1,434	82	55	
…. 2	1,350	1,269	2,619	1,186	1,070	2,256	86	85	
…. 2	2,243	2,124	4,367	1,922	1,768	3,690	83	70	
6	24,179	22,202	46,381	21,515	19,289	40,804	87	82	

EGYVELEG.

I. Közlekedési intézetek.

Az éjszaki vaspálya-társulat 1863-diki üzletéről a következő adatokat közöljük: a vaspálya hossza 82$^1/_2$ mfld; összesen 1.864,051 utas s 38.366,989 mázsa árú és poggyász szállíttatott. A bevételek 15.074,942 ftot, az üzleti kiadások 5.758,612 ft, az építkezési költségek 1.419,519 ftot tettek. A társulat kőszénbányái 2.433,152 mázsa kőszenet szolgáltattak, 263,772 mázsával többet, mint 1862-ben. Az összes kiadások levonása után 3.935,881 ftnyi tiszta nyereség maradt, miből 6$^3/_4$ százaléknyi felülosztalék telt ki.

A déli vasut társulat 1863-diki jövedelme 24.126,668 ftra, az összes kiadások 9.139,386 ftra rúgtak. 1862-ben a tiszta jövedelem 1.306,703 fttal többet tett. A társulat 575 mozdonyt, 1319 személyszállító, 8682 teherszállító kocsit bir; az osztalék 40 frankban állapíttatott meg.

A francziaállamvasuti társaság jelentéséből a következő adatokat közöljük: a vaspályák bekönyvelt pénzértéke 1862-ben 130.752,341 ftot, 1863 ban pedig 136.395,443 ftot tett; az új építkezések és új felszerelések 5.650,863 ftba kerültek 1863-ban; a bánya- és kohótelepek s a fekvő jószágok 1863-ban 461,067 ftnyi beruházást igényeltek s az év végén 23.153,849 ftnyi pénzértéket képviseltek. A társaság 3 pályavonalán, melyek összes hossza 91$^1/_2$ mfld, a bevételek 1863-ban 16.325,037 ftot tettek; és pedig az éjszaki vonalon (Brünn-Olmütz-Bodenbach) 7.596,231, a délkeletin (Marchegg-Pest-Temesvár-Baziás-Oravicza) 7.408,352, s a bécs-szőnyin 1.320,453 ftot; 1862-ben a bevételek 16.652,063 ftot tettek vala, tehát a múlt évben 2.327,026 fttal kevesebbet. A kohók és jószágok 8.359,807 ftot jövedelmeztek, 1863-ban pedig 10.865,457 ftot. A vasuti üz-

letre való kiadások 1861-ben 7.496,674, 1863-ban 6.364,093, a bánya- és kohótelepekre és jószágokra való kiadások 1861-ben 10.132.075 ftot, 1863-ban 7.632,815 ftot tettek. Az oravicza-stájerlaki, $4^{1}{}_{8}$ mfld hosszu szárnyvonal 1863-ban nem adatott még át a forgalomnak.

A három pályavonalon 1863 ban összesen 252,203 mfldet tettek a vonatok, azokból $4._{17}$% a gyors, $31._{25}$% a személy-, $16._{86}$% a vegyes s $47._{72}$% a tehervonatokra esett. Összesen 703,718 személy szállitatott, 27,971 az I., 221,163 a II., 454,584 a III. helyen ment; az uti poggyász 102,835 mázsát tett. A szállitott jószágból 55,221 mázsa gyorsáru, 13.330,475 mázsa közönséges szállítvány s 1.789,871 mázsa üzleti szállítvány. Továbbá szállittatott 757 kocsi, 5172 darab ló, 95,331 db szarvas marha, 80,306 db birka, 459,628 db sertés, s 14,695 db egyéb különböző barom. A katonaszállításokkal 188,358 személy, 6406 mázsa poggyász, 27 szekér és ágyu s 2635 db ló szállittatott. Külön vonatokon 300 személy, 587 mázsa poggyász, 1 kocsi s 2 ló szállittatott. A délkeleti vonalon bevett 7.408,352 ftból 2.677,898 ft a személyszállításra, 1.674,938 ft az áruszállitásra, 30,160 ft az új épitkezések által igényelt üzleti szállitásokra esett s 25,356 ft különbféle bevétel volt. A bevételek a különböző szállimányok között ekkép oszlanak fel: az I. osztályu utasokra 213,154 ft, a másodosztályu utasokra 1.007,544 ft, a III. osztályu utasokra 1.012,427 ft esett; az utasok poggyászára 93,177 ft, a gyorsárukra 126,755 ft, a közönséges teherszállítványokra 3.780,194, a kocsikra 13,628 ft, a lovakra 31,789 ft, a szarvasmarhára s egyéb baromra 849,327 ft, a katonaszállításra 214,819 ft, a külön vonatokra 10,019 ft, az új épitkezések által szükségelt üzleti szállitásokra 30,160 ft, a különbféle bevételekre 25,356 ft. Egyegy vasuti mfldre egyremásra 80,965 ft összes bevétel esik. A délkeleti vonalon az összes kiadások tettek 3.042,442 ft; ebből a központi igazgatásra 328,564 ft, a pályaüzletre 748,031 ft, a vonatmenetekre 551,102 ft, a közlekedési eszközök javitására 671,375 ft, a pálya és épületek jó karban tartására 743,367 ft esik. Tehát a kiadás mfldenként 33,250 ftot tesz. A délkeleti vonalon e szerint a tiszta bevétel 4.365,909 ftot tett, azaz 318,436

fttal kevesebbet mint 1862-ben, mfldenként pedig 47,714 ftot.

A délkeleti állami vasúton 57 állomás van. Legnagyobb bevételt a következő állomások eredményeztek: Pest 1.913,035 ftot, Marchegg 1.815,361 ft, Czegléd 732,851 ft, Temesvár 372,677 ft, Baziás 312,324 ft, Szeged 246,784 ft, pesti Kőbánya 222.280 ft, Pozsony 211,165 ft, Oravicza 186,474 ft, Kikinda 139,879 ft, Érsekujvár 125,709 ft, Tornócz 113,158 ft, Versecz 102,237 ft, Kecskemét 78,120 ft, Vácz 75,151 ft, Fejértemplom 74,835 ft; legkisebb bevétel, t. i. 122 ft Páka puszta állomáson volt.

A tiszavidéki vaspálya-társaság 1863-diki jelentése szerint az összes jövedelem volt: 2.638,279 ft 88 kr; az összes kiadás 1.579,902 ft 80 kr; a tiszta nyereség 1.058,377 ft 8 kr., 87,668 fttal 70 krral kevesebb mint 1862-ben. A személy szállítást illetőleg a polgári utasoktól befolyt: 849,734 ft 88 kr., a katonáktól 107,670 ft 79 kr., összesen 957,405 ft 67 kr.; az áruszállításból befolyt 1.630.861 ft 19; a többi jövedelem haszonbérletből, ócska anyagok eladásából stb. került. Egyegy mfldre 34,370 ft 50 kr. esett, $9._{17}$ százalékkal kevesebb mint 1862-ben. Összesen 399,224 személy szállíttatott, t. i. 321,282 polgári utas s 77,942 katona; az utasok közöl $1._{8}\%$ az I., $23._{94}\%$ a II., $54._{74}\%$ a III. helyen utazott; a katonák $19._{25}\%$ tesznek. Az uti poggyász 46,114, a gyorsárú 16,124, a többi áru 5.305,068 mázsát tett. A szállítási jövedelem magában 2.551,342 ft 13 kr.; ebből a czegléd-debreczeni vonalra 940,432 ft 79 kr, a püspökladány-nagyváradira 356,668 ft 28 kr, a szolnok-aradira 511,219 ft 83 kr, a debreczen-miskolczira 534,943 ft 99 kr, a miskolcz-kassaira 208,059 ft 24 kr. esik; az I. vonalon 160,336, a III-dikon 137,152, a IV-diken 15,026 fttal kevesebb, a II-dikon 4722, az V-diken 24,805 fttal több volt a jövedelem mint 1862-ben. Személy 44,134, áru 433,887 mázsával kevesebb szállíttatott mint 1862-ben. Összesen 266,511 fttal 48 krral volt kevesebb a bevétel mint 1862-ben.

A pozsony-nagyszombati vaspálya 1863-ban összesen 139,600 ft jövedelmezett, 1862-ben pedig 143,500 ftot; a tiszta nyereség csak 12,000 ft volt, 17,000-rel kevesebb mint 1862-ben. A részvényesek semmi osztalékot sem kaptak.

Az első dunagőzhajózási társulat 1863 évi forgalom-kimutatásából a következő adatok emelhetők ki:

A társulat hajói 1863. évben 621 7/8 mérföldnyi vonalon tartották fenn a teherszállítási közlekedést s 524 6/8 mérföldön a személyszállítást a Dunán és mellék folyóin együttvéve. A társulat összes bevétele e vonalokon 9.583,539 ft. 50 krt tett, míg kiadása 7.329,503 ft. 70 krt, a tiszta bevétel (nem a tiszta jövedelem) ennélfogva 2.254,035 ft és 80 krt s az 1862-dik év tiszta bevételénél 2.092,890 ft. 22 krral mutat többet. Elszállított — a Pest és Ó-Buda s Zimony-Belgrád és Páncsova között járó helybeli gőzösök utasait nem számítva — 772,704 személyt s 21.419,805 vámmázsányi terhet a mondott hajózási területen és igy 55,452 személylyel és 723,924 mázsa teherrel többet mint a megelőző évben; ezeken kivül 911 kocsit, 2454 lovat, ebet s egyéb állatot, 363 zongorát, 67,847 sertést s 31.374,102 ft értékü pénzcsomagot.

Érdekes tudni, hogy a társulat 1858-ban 565,846 utas szállításából 1.956,172 ftot s 1863-ban 770,441 utasából 2.095,068 ftot, továbbá 1858-ban 9.812,662 mázsa áru szállitásaért 4.767,048 s 1863-ban 19.712,688 mázsáért 6.992,800 ftot és igy az utazók számának több mint 36%-val növekedése mellett alig 1%-val több, az árumennyiség megkétszereződése — tehát 100%-val emelkedése — mellett nem egészen 50%-val több pénzt vett be, azaz viteláraival nagyban alászállt, mely előny minden esetre igen nevezetes eredmény a birodalom gazdasági, ipar- s kereskedelmi viszonyainak javitására. Mennyit tett ezen előnyök fejlődésére magának a gőzhajózásnak szükségletei beszerzésében, a kezelésöknél s átalában kifejtett figyelme, erélye és helyes takarékossága, azt nincs módunkban kimutatni; hogy azonban e mellett a föllépett gőzhajózási verseny is megtette a maga jó hatását, azt a gyanitásnál nagyobb valószinüséggel állithatni. A tüzelő anyag, az intézet főfogyasztási czikkének beszerzésénél minden esetre szembetünő előnyös haladás mutatkozik; mert a kőszén mázsája, mely 1859-ben átlag 60 2/10 krra számittatott, a mult évben csak 53 krt tett, mi a hajók évi 4 mil-

lió mázsát haladó fogyasztásánál nem megvetendő összeget hagy meggazdálkodni.

A mult évben részvényeiből 1000 darabot váltott vissza a társulat és igy 525,000 ftnak 7½ %-os kamat-fizetésétől szabadult meg jövőre. Jelen vagyonállása 37.815,955 ftra megy. Évi vesztesége 27,393 frt 21 kr. volt. A kerekes és csavaros gőzösök, szám szerint 142 gőzös — ide nem számitva az idén megvásárolt Rustonféle ötöt — 8.151,450 ft 72 kr. s 530 slepje és egyéb vas-naszádjai más 8.446,902 ft 77 kr., összesen 16 millió 598,353 ft 49 kr. értéket képviselnek; az ó-budai hajógyár 1.854,896 ft 33 krt, a pécs-mohácsi vasut 6.859,851 ft 10 krt, a pécsi kőszénbányák pedig 2 millió 426,829 ft 79 krt, mely utóbbiak a mult évben folyton 805 egyént foglalkoztattak s 3.360,304 vámmázsa kőszenet szolgáltattak.

Nevezetes még, mit ez üzleti kimutatás folytán a mult évi szárazság megjelölésére, az Orsován már 25 év óta vezetett vizállási jegyzetekből fölmutatva találunk: hogy t. i. 25 év lefolyása alattt átlag minden évből 201 napot vehetni, midőn Orsován a Duna állása 0 fölött a 9 lábat meghaladja, 1863-ban pedig nem volt egyetlenegy nap, melyen a viz e magasságot csak el is érte volna.

Végre egy némely adatok után számitva, azt is találjuk, hogy a társulat hajóiból a hajózási időszak minden pillanatában, éjjelnappal egyaránt 15 gőzös van utban s ezek összesen 361,804 mfldet futnak meg évenkint: oly hosszu vonal, mely földünket egyenlítőjénél 67-szer övezhetné át.

A budapesti lánczhid jövedelme:

	1862	1863	1864
január — aprilisig	132,215 ft 58 kr.	130,261 ft 5 kr.	121,203 ft 85 kr.
január — junius végéig	—	—	206,787 —

A budai alagút jövedelme:

	1863	1864
január — aprilisig	8,329 ft 7 kr.	8,506 ft 84 kr.
január — junius végéig	—	14,692 ft —

A nagyobb osztrák vasútak jövedelme 1863-ban és 1862-ben decz. 25 kéig a következő volt:

	1863	1862	kevesebb 1863
Állami pálya . . .	16.080,361 ft.	18.564,505 ft.	2.484,144 fttal·
Éjszaki pálya . . .	15.468,345 „	16.145,427 „	682,082 „
Tiszavölgyi pálya . .	2.582,113 „	2.845,392 „	263,279 „
Déli pálya	23.413,489 „	25.526,322 „	2.112,832 „

Tehát mértföldenként esett az állami pályán 92,151, az éjszaki pályán 187,434, a tiszavölgyi pályán 32,893 ft.

Németországban és Ausztriában az 1862-ben megnyílt új vasutak hossza 113 mfld. Ebből 68 mfld magán, 45 mfld állami vasut (ez utóbbiak Baden, Hannovera, Nasszau, Poroszország., Szászaszország és Würtemberg államokban). 1862 végeig a 29 német szövetséges államban 7029 mfldnyi vasút volt a forgalomnak átadva. Ebből Poroszországra $744^1/_{27}$, Ausztria német tartományaira 292, Bajorországra $255^1/_4$, Hannoverára 105, Szászországra 99, Badenre 67, Würtembergre 64, Választó-Hassziára $44^1/_2$, Darmstadtra $37^1/_4$, Holsteinra $34^1/_2$, Nasszaura 31, Meklenburg-Schwerinre $29^2/_3$, Brunszvikra 19, Luxemburgra $17^1/_4$, Anhaltra $14^1/_2$, Meiningenre $3^1/_8$ stb. mfld esett. Meklenburg-Strelicz, Lippe, Waldek, a két Schwarzburg, Liechtenstein tartományokban nincs még vasut. Ausztriában 1862 végén 790 mfldnyi vasút volt. Az 1862-ben megnyílt vasútak közöl Ausztria német tartományaira $32^1/_2$, Nasszaura $17^3/_4$, Poroszországra $17^1/_2$ Badenre $11^1/_2$, Bajorországra $7^1/_2$, Hannoverára $7^1/_4$, Würtembergre $7^1/_4$ Szászországra $4^1/_4$, Luxemburgra 4, Bremára $1^3/_4$, Hasszia-Darmstadtra $^3/_4$ mfld esett.

A tiszavidéki vasuttársaság 1864 juniusban bevett 235,945 ft 13 kr, 1863-ban ugyancsak juniusban 228,782 ft 95 kr. Az 1864-diki első félévben összes bevételei tettek 1.274,288 ft 80 kr., 1863-ban az első félévben tettek 1.108,189 ft 93 kr; tehát a folyó évben a bevételek 166,098 fttal 87 krral töbet tettek, mit csak a 800,000 mázsával nagyobb gabnaforgalom eredményezett, mert a személyszállítás jövedelme nehány ezer fttal kisebb volt mint taval.

A Dunagőz hajózási társaság bevétele a hajózás megnyilta óta:

		1864	1863
1863 januarius 1-jétől 1864 marczius 7-kétől	junius 13-ig	3.452,797 ft.	3.728,481 ft.

A mohács-pécsi vasuton a jövedelem tett:

	1864	1863
1863 decz. 1-jétől 1864 junius 16-ig .	310,071 ft.	274,660 ft.

Az osztrák állami vasút társaság jövedelme:

	1864	1863
január 1 — junius 30-ig	7.640,325 ft.	7.624,274 ft.

1864-ben az első félévben szállíttatott 853,588 személy és 17.603,982 mázsa árú.

A déli vasúttársaság bevétele január 1-jétől jun. 9-kéig

	1864	1863
Délosztrák hálózat	8.398,318 ft.	8.266,995 ft.
Lombard hálózat	1.526,112 „	1.401,002 „
Összesen	9.924,431 „	9.667,997 „

A Károly-Lajos pályán az 1864-diki első félévben a jövedelem 2.855,032 ftot, azaz 1.396,156 fttal többet tett, mint az 1863-diki első félévben.

II. Hitel- és biztosító intézetek.

Az osztrák hitelintézet 1863-diki jelentéséből a következő adatokat közöljük: Az intézet activái:

Értékpapirok	24 543,717 ft.
Váltótárcza	22.308,597 „
Pénztári készlet	1.749,433 „
Elölegek értékekre . . .	11.622,551 „
„ árúkra	1.521,172 „
Leltári készlet	98,732 „
Fekvőség Bécsben . . .	2.023,556 „
„ Prágában . . .	162,000 „
„ Brünnben . . .	57,500 „
Gyár Bécs-Újhelyben . .	940,000 „
Követelések (debitorok) .	51.842,078 „

Az intézet passivái:

Alaptőke	60.000,000 „
Még föl nem vett osztalékok	58,238 „
Forgalomban levő váltók .	19.437.082 „
Tartaléktőke	1.028,849 „
Különös tartalék	611,525 „

Tartozások (creditorok) . .	33.931,445 ft.
Az évi üzleti nyereség . .	3.766,198 „

A bizományi üzlet pénzforgalma $424^{9}/_{10}$ millió ft, ennek járulékdíja (Provision) 886,336 ft; a váltóüzlet forgalma belföldi váltókkal $198^{1}/_{8}$ millió ft, jövedelme $1^{2}/_{10}$ millió ft; váltóüzlet forgalma külföldi váltókkal $88^{4}/_{10}$ millió ft, jövedelme 90,236 ft; értékekre adott előlegek $35^{1}/_{2}$ millio ft, jövedelme 744,250 ft; árúkra adott előlegek $21.^{7}/_{18}$ millió ft, jövedelme 360,923 ft; a forgatási üzlet $87^{1}/_{4}$ millió. Az egész pénztári üzlet $513^{4}/_{10}$ millió ft, összes jövedelme 5.210,756 ft, összes kiadása 1.037,234 ft.

A hitelintézet saját értékeinek árcsökkenése . . .	172,929 ft.
A tisztviselők fizetése	381,085 „
Egyéb költségek	223,226 „
Leltári lerovások	14,012 „
Fekvőségi lerovások (Realitätenabschreibungen) . .	78.010 „
Adó	330,119 „
Szelvény bélyeg	42,000 „
Tartaléktőke	10,500 „
Veszteségek	200,360 „
Egyenlegi nyereség	3 766,198 „
	5.218,395 ft.
A hitelintézet értékeinek kamatja	1.246,658 ft.
Az előlegek kamatjai	744,250 „
Az árúktól fizetett kamatok	126,793 „
Váltó leszámítolás	1.186,718 „
Kamatok a folyó számláktól	1.086,172 „
	4.390,587 ft.
Ebből a betett pénzektől járó kamatot levonván, maiad	3.790,059 ft.
A külföldi váltókkal való üzletből eredt jövedelem .	90,236 „
A bizományi járulékdíj	886,336 „
Az árúkra adott előlegek járulékdíja	360,923 „
A haszonbéri jövedelem	58,014 „
A gépgyár jövedelme	32,078 „
Két más tétel	746 „
Összesen	5.218,305 ft.

1863-ban a hitelintézet birtokában volt:

	árfolyam szerinti érték
Különböző állampapir s földtehermentesítési kötelezvény	4.525,821 ft.
Különböző iparpapir s elsőbbségi kötelezvény . . .	20.017,895 „
Összesen	24.543,716 ft.

A hitelintézet 1864-dik első félévi kimutatása szerint a jövedelem 2.363,990 ft 30 $^{1}/_{2}$ kr, a kiadás (tisztviselők fizetése, költség, adó) 548,016 ft 21 kr. Ezen kivül a jövedelemből még levonandó: az intézet birtokában levő értékpapirok árcsökkenése, t. i. 220,393 ft, s az árúspekulatióval vallott veszteség, t. i. 84,251 ft 66 kr. Tehát a tiszta jövedelem csak 1.511,329 ft 38 kr., holott a mult évnek első felében a tiszta jövedelem 2.068,000 ftra rúgott vala.

Az osztrák nemzeti bank 1863-diki évről való üzleti jelentéséből: A leszámítolási üzlet jövedelmezett 3.487,613 ftot, a kölcsönzési üzlet 2.741,120 forintot, a jelzálogra való kölcsönzés 1.924,103 ftot, az utalványozási üzlet 54,059 ftot, különbféle bevételek 32,909 ftot, az állami adósság kamatai 727,275 ftot, az értékpapirok kamatai 1.435,602 ftot, a tartaléktőke kamatai 585,073 ftot; összes jövedelem 10.987,763 ft. A kiadások tettek 2.060,828 ftot, tehát a tiszta nyereség 8.926,935 ft. A részvénytőke kamatait s a tartaléktőkéhez csatolandó illetményt levonván 2.560,825 ft marad felülosztalékul, vagyis a részvényeseknek kamat és osztalék fejében összesen 52 ft 82 kr. jut. Miután 26 ft juliusban fizettetett már ki, tehát a januáriusi szelvényre 27 ft 80 kr. esik. A kiadások közől: az igazgatási költség és bélyeg 839,000, a jövedelmi adó 543,000, a bankjegykészítés 678,000, a tartaléktőke illetménye 853,000 ft. A tett egyesség szerint az állami jószágok által biztosított állami adósságból 1863-ban 6 $^{3}/_{5}$ millió ftot kellett visszafizetni, valósággal pedig 7 $^{1}/_{8}$ milló ft fizettetett. A bank összes pénztári forgalma 5000 ftra rúgott.

Az osztrák nemzeti bank 1864 első félévi nyereményei és osztaléka. A váltóleszámítolás jövedelme 2.098,406 ft, a kölcsönzési üzleté 1.255,645 ft, a jelzálogra való hitelezésé (a jelzáloglevelek kamatjainak leszámításával) 889,809 ft, a bankutalványozási üzleté 27,166 ft, egyéb üzleteké 19,640 ft, a bécsi értékü pénzek beváltásából eredt állami adósság kamatjai 274,103 ft, a reálizálandó értékpapirok kamatjai 482,813 ft, a Károly-Lajos pálya tartozásainak kamatjai 373,908 ft, a tartaléktőke értékeinek kamatjai 301,498 ft. Ezekhez járul a múlt évről áttett nyereménymaradvány 3325 ft; az összes jövedelem tehát 5.726,317 ftra rúg. Ebből

fordíttatott a részvényosztalékoktól járó jövedelmi adóra 358,897 ft, az 1864 első félévben kifizetett szelvények és kamatnyugtatványok után járó jövedelmi adóra 75,440 ft, kezelési költségekre 426,360 ft, bankjegykészítésre 347,542 ft. Az azon kiadások levonása után megmaradt összegből alapszabályilag legelsőben a részvényeseknek 5 százalék jár, a maradványból $^1/_4$ a tartaléktőkéhez csatolandó, $^3/_4$ felülosztalékul kiosztható. A tartaléktökéhez e szerint 439,625 ft csatoltatott, s tehát még 4.078,451 ft maradt a részvényeseknek. Az igazgatóság az első félévre részvényenkint 26 ftot állapított meg, t. i. $5^0/_0$ kamat fejében 18 ft $37^5/_{10}$ krt. s 7 ft 62 $^5/_{10}$ krt. felülosztalék fejében, s tehát 178,451 ft nyereményül a másik félévre tétetett át. Az üzleti jövedelmeket az 1863-diki első félévi jövedelmekkel összehasonlítván, azt találjuk, hogy az állami adósság 91,000, a reálizálandó értékpapirok összege 386,000 fttal kevesebb volt, ellenben a váltóleszámítolás 351,000 fttal többet jövedelmezett; a Károly-Lajos pálya tartozásai most először hajtottak jövedelmet; a kölcsönzési üzlet 159,000, a jelzálogra való hitelezés 91,000 fttal kevesebbet jövedelmezett.

Az osztrák nemzeti bank jul. 6-kán közzétett heti kimutatása szerint a forgalomban levő bankjegyek 390.894,177 ftra rugtak. A leszámított váltók az előbbi hét kimutatásához képest 4.408,123, a kölcsönök 2.796,000, a tehermentesítési kötelezvények 79,213 fttal növekedtek; a reálizálandó értékek 1.024,291 fttal csökkentek. A bankjegyek fedezésére szolgáló pénzkészlet 110.639,130 ftot tett.

Az alsó-osztrák leszámitolási társaság 1863-dki évi jelentése szerint 1863-ban 859 hitelkérés fordúlt elő 11.896,200 ftnyi összeggel; ezekből 141 új hitel adatott 1.636,800 fttal, 223 hitelemelés 1.945,900 fttal, 2 hitelszélesbités 35,000 fttal, miértis 5 százalék kezességül adatott a biztosító pénzalapba. A hitelegyesületből 131 czég kilépett 3.144,000 ftnyi hitelrészességgel; a kezességi kötelezettség alól a kezesség visszafizetése és megtérítések folytán fölmentetett 156 czég 3.090,700 ftnyi hitelrészességgel, tehát decz. 31-kén kezességre kötelezett részesül 1747 czég maradt 42.671,600 ftnyi hitelrészességgel; a szavazatra jogosúlva 1622 czég volt 42.4 9,000

ftnyi hitelrészességgel. A rendelkezhető hitel 1863 decz. 31. tett 18.331,135 ftot, a kezességi alap 2.401,543 ftra, 50 krra rúgott, 26,650 fttal többre, mint az előtte való évben. A hitelrészesektől 171,024 váltó adatott be, melyek 97.723,459 ftról 57 krról szóltak. Összesen 5749 váltóval kevesebb számítoltatott le mint 1862 ben, s e váltók 8.623,309 ft 22 krra rúgtak. A váltótárczában 1863 decz. 31-kén volt 18,381 helybeli váltó 12 864,465 ftról, 19,348 telepített váltó 9.533,509 ftról, 155 hitelszélesbítési váltó 352,957 ftról, 3 letett árúkkal biztosított váltó 42,080 ftról, 37,887 hitelrészesi váltó 22.825,012 ftról; ezen váltók 10,495 czég között oszlanak fel, melyek közöl 10,300 belföldi, és pedig 3482 bécsi, 2711 magyarországi, 195 külföldi. E váltók biztosítvák 2.401,543.$_5$ frtnyi készpénz befizetések, 30.108,820 ftnyi értékpapirok s 1.106,000 ftnyi jelzálogok, 95,992 ftra becsült árúk s 48.030,870 ftra szóló kezesség által; az összes biztosítékok 51.664,444.$_{82}$ ftra. rúgnak.

A Magyar Földhitelintézet felügyelő-bizottmánya az alapszabályok 25. §-ának b.) c.) és d) pontjai értelmében, 1864. julius hó elején tartott évnegyedes pénztári és könyvvizsgálat eredményét a következőkben teszi közzé:

1864. junius 30-kán:

1. Készpénzkészlet a pénztárban	o. é.	21,140 frt	74	kr.
2. Leszámított váltók	„	404,000 „	—	„
3. Pénzintézeteknél rövid felmondásra elhelyezve	„	448,000 „	—	„
4. Az intézet által szabályszerű eljárás folytán összesen 24.351,678 frt 55 kr értékben megállapított földbirtokra engedélyezett s jelzálogilag bekeblezett kölcsönök és járadékaik folyóvá lett összege :				
a) 1144 záloglevél-kölcsön (18.201,483 frt 92 kr értékü földbirtokra)	„	6.186,694 „	42	„
b) 35 tiz-éves jövedékjegy-kölcsön (2.361,854 frt 68 kr értékü földbirtokra) . . .	„	444,881 „	50	„
c) Egy öt éves jövedékjegy-kölcsön (16,403 frt 84 kr értékü földbirtokra) . . .	„	2,000 „	—	„
d) 72 nyilthitel-kölcsön (3.771,936 frt 11 kr értékü földbirtokra)	„	498,340 „	—	„
5. Előlegezések intézeti értékpapirokra .	„	896,733 „	60	„
6. Követelések folyó számlákra	„	179,081 „	49	„

7. Az intézet tartozásai folyó számlákra . o. é. 446,704*)ft 52 kr
8. Sorsolás alá eső $5^1/_2$%-os záloglevelek forgalma, (fedezve a 4-ik pont a. betűje szerint 18.201,483 frt 92 kr értékü földbirtok által) . . . . 6.081,000 frt
A kisorsolt 27,700 frtból még forgalomban . . . . . 8,900 „ „ 6.089,000 „ — „
9. Tiz éves jövedékjegy 6%-os kamatoztatással, (fedezve a 4-ik pont b. betüje szerint 2.361,854 frt 68 kr értékü földbirtok által) „ 444,000 „ — „
10. Öt éves jövedékjegy 6%-os kamatozással (fedezve a 4. pont c. betüje szerint 16,403 frt 84 kr értékü földbirtok által . . . . „ 2,000 „ — „
11. Fizetési utalványok forgalma :
a) A Langrand-Dumonceau és Társ czímű brüsseli föld- és ipar-hitelbank rendelményére kibocsátott, félévenként megújitandó és 1868. november 1-én beváltandó fizetési utalványok összege 1.000,000 frt — kr.
b) hat- és tizenkét havi lejárattal 1.088,745**) frt 33 kr. „ 2.088,745 „ 33 „

A pénztár- és könyvvizsgálat alkalmával, s azzal kapcsolatban az alapszabályok 169. §-ának d. pontja értelmében, kiterjesztette figyelmét a felügyelő-bizottmány a tartalék- és törlesztési alap állásának vizsgálatára is. A tartalékalap a következő értékek és letétekből áll:

1. Ő csász. és apostoli királyi Felsége által a tartalékalap gyarapitására és az első felszerelésre legkegyelmesebben engedélyezett s az országos pénztár által teljesen befietett összeg . . . . o. é. 500.000 frt — kr
2. Az alapitók által letett biztosítási tőke . „ 1.677,000 „ — „
3. A tartalékalap gyarapitására a kölcsönvevők által, a rendes járadékon felül, minden száz frtnyi záloglevél-kölcsön után felajánlott évenkénti 6 krajczárból eddig befolyt összeg . . . . , ... „ 3,571 „ 14 „

---

*) Ez összegből 300,000 frt, történt eladás folytán, záloglevelekkel fizetendő.

**) Ez összegből 1.000,000 frtot már kibocsátott, de a vevő által még át nem vett záloglevelek fedeznek.

4. A záloglevelekben és jövedék-jegyekben folyóvá tett kölcsönök után az alapszabályok 108. §-a szerint kölcsönös jótállás végett letett 1%-os biztosíték	o. é	65,548 frt — kr

Egyszersmind alkalma volt meggyőződni a felügyelőbizottmánynak, hogy a tartalékalap jövedelmezővé tételére mindazon módok használatba vannak véve, melyeket az alapszabály és különösen annak 104. §-a az intézetnek megenged. Meggyőződött végre a bizottmány mind a l e t é t i mind a t ö r l e s z t é s i alap szábályszerű kezeléséről és nyilván tartásáról is.

Kelt Pesten, 1864. junius 4-én.

A Pesti magyar kereskedelmi bank 1863-dik üzlete.

A váltó leszámitás 1863 máj. 31. váltókészletet kimutat	1717 db.	3.080,060 ft	70 kr
1863 jun. 1-jétől 1864 máj. 31-ig leszámíttatott	7678 „	12.492,215 „	13 „
Az ez évben leszámított váltók összege tehát tesz	9395 „	15.572,275 „	83 „
Ebből az év lefolyta alatt kifizettetett s kivétetett	7684 „	12.373,712 „	63 „
Tehát marad 1864 máj. 31. váltókészlet	1711 „	3.198,563 „	80 „

Az előlegezési üzlet a következő volt:

A börzeszerű értékpapirokra és árúkra adott előlegek állása 1863 máj. 31.	875,682 ft	11 kr
Hozzájárultak az év lefolyta alatt	1.461,379 „	15 „
Összesen	2.337,061 „	26 „
Ebből le · visszafizetett pénzek	1.574,081 „	95 „
Tehát az előlegek maradványa 1864 máj. 31. . .	762,979 „	31 „

A bank ismételt folyamodására 1863 nov. 3. kelt legmagasb rendeletnél fogva megengedtetet, hogy a pesti árú- és értéktözsdén fogalomba jövő magyar értékpapirokra is előlegek adathassanak.

Az ingatlanokra adott kölcsönök rovata az 1863 máj. 31.	132,000 ft	— kr
Maradványt mutatott, ebből az év folytán törlesztetett	10,000 „	— „
Tehát e rovat maradványa	122,000 „	— „
A betett pénzek tettek 1863 máj. 31.	2.840,584 „	69 „
Az év lefolyta alatt betétettek	6.502,529 „	33 „
Összesen	9.343,114 „	02 „

Ebből visszafizettetett	6.822,066 ft	96 kr
Marad tehát 1864 máj. 31.	3.021,047 „	06 „
A kereskedelmi folyó számlák 1863 máj. 31. tettek	386,141 „	93 „
Az év lefolyta alatt hozzájárult	2.063,444 „	84 „
Összesen	2.449,586 „	77 „
Ebből fizettetett	2.242,357 „	73 „
A folyó számlák tehát 1864 máj. 31	207,229 „	04 „
A pénztári készlet 1863 máj. 31. tett	72,735 „	46 „
186³/₄-ben az összes bevételek tettek	22.056,659 „	64 „
Összesen	22.129,395 „	10 „
A kiadások tettek	22.093,472 „	83 „
Tehát 1864 máj. 31. a pénztári maradvány . . .	35,922 „	27 „

Az egész pénzforgalom e szerint 44.150,132 ft 47 kr.

A lefolyt üzleti év jövedelmei:

A váltó leszámítolási üzletben .	211,412 ft 28 kr	
Az értékpapirokra és árúkra adott előlegektől	39,843 „ 28 „	
Az ingatlanokra adott kölcsönök kamatja	8,011 „ 50 „	
A letéteményi üzletben . . .	673 „ 90 „	
A részvények átiratási díjaiból	62 „ — „	
A banképület összes jövedelme	21,314 „ 50 „	
A tartalék- és nyugdij tőkék jövedelme	5,159 „ 07 „	
Összes jövedelem		286,476 ft 53 kr

Kiadások:

A bankot terhelő kamatmaradvány, hozzá számíttatván a birtokában levő váltók 1864 máj. 31-én túl eső kamatai és az e határnapig járó, de még fel nem vett pénzbevételek kamatjai	142,219 ft 51 kr	
Kezelési költségek s jótékony czélokra tett adományok . .	17,031 „ 90 „	
A banképületre tett kiadások .	767 „ 70 „	
A fölszerelési költségek évi törlesztése	199 „ 95 „	
A tartalék- és nyugdíjtőkék jövedelme	5,159 „ 02 „	
Összes kiadás		165,378 ft 18 kr

A kiadásokat a bevételekből kivonván a múlt év eredménye	121,098 ft 40 kr
Ebből leszámítandó, jövedelmi és házbér adó . .	14,626 „ 87 „
Az $186^{3}/_{4}$-diki első félévben fizetett 5%-os kamat .	26,250 „ — „
„ „ második „ fizetendő „ „ .	26,250 „ — „
Összesen	67,126 „ 87 „
Marad túlnyeremény	53,971 „ 53 „
Ehhez járul $186^{2}/_{3}$-ról mint előleges nyeremény ez évre áttett	1,201 „ 30 „
Tehát az elosztandó összeg	55,172 „ 83 „

A feljebb említett jótékonysági adományok: 700 ft az alföldi inségesek javára; 100 ft a lipótvárosi templomra, 50 a schleswig-holsteini háborúban megsebesültek számára, összesen 850 ft; azonkivül a pesti kereskedelmi akademia számára 400 ft rendeltetett. Az előfordult bukások által a pénztár 53,712 fttal 46 krral volt érdekelve, ebből 24,217 ft 13 kr. iránt még nem történt egyezkedés. Remélhető, hogy ezen összeg nagyobb része be lesz hajtandó, mindazáltal már előlegesen a netaláni veszteség törlesztésére azon 5578 ft 3 kr. rendeltetett, melylyel az alapszabályilag 100,000 ftra szabott tartaléktőke ezen összeget az ez évi jövedelme hozzászámítása által meghaladja. Az igazgatóság 8%-nyi jutaléka 4317 ft 72 kr., a tartaléktőkéhez 2% számítandó, tehát 1079 ft 43 kr; e két összeget s a keresdedelmi akademia felsegélyezésére szánt 400 ftot a túlnyereményből levonván, marad a 2100 db részvény között felosztandó 49,375 ft 62 kr. A második félévre is kifizetett 5% kamat részvényenkint 12 ft 50 kr. tesz, a felülosztalék egyegy részyényre 23 ftban 50 krban állapíttatott meg, tehát az ez évi juliusi szelvényre 36 ft. fizettetett ki. Igy az egész felülosztalék 49,375 ft 68 krt tesz, 25 ft 68 kr. pedig előleges nyereményül a jövő évre tétetett át. Az 500 ftról szóló részvény után az egész évben 48 ft 50 kr. osztatott ki nyereményül, mi $9^{7}/_{1}$⁰ százalékot tesz.

A pesti kereskedelmi bank üzlete 1864. jun. végén: pénztári készlet május 31-kéről 35,922 ft 27 kr.; bevételek: kifizetett váltóktól 1.085,840 ft 66 kr.; betételek 1.053,098 ft 26 kr., visszafizetett előlegek 112,620 ft, visszafizetések a forgatmányi üzletben 3000 ft; kamatok és ille-

tékek a leszámitolási üzletben 20,188 ft 47 kr, kamatok és illetékek az előlegezési üzletben 3156 ft 27 kr, illetékek tiszta létéektől 105 ft 30 kr., illetékek átirott részvényektől 5 ft, összes bevétel junius hóban 2.278,011 ft 96 kr, a pénztári készlettel együtt 2.343,934 ft 23 kr. Kiadások: leszámitolt váltókért 1.261,046 ft 93 kr., visszafizetett bevételek 874,934 ft 10 kr., előlegek értékpapirokra 44,400 ft, kifizetett kamatok 11,042 ft 68 kr, kifizetett adók 4500 ft, a bankszemélyzet fizetései és üzleti költség 1114 ft 63 kr, az igazgatóság tantième-je 4317 ft 72 kr, beváltott részvény-szelvények 41,489 ft 47 kr, összesen 2.242,845 ft 53 kr; pénztári készlet jul. 1-jére 71,088 ft 70 kr.

Az első magyar általános biztosito társaság igazgatóságának jelentése életbiztosítási osztálya üzletének első időszakáról u. m. 1860-nak május 15-től 1863-nak deczember végeig.

1860. május 15-től, midőn t. i. az osztály müködését megkezdte, a mult év végéig mindössze 8945 bevallás nyujtatott be 15.677,792 forint fölajánlott öszveggel s 7668 bevallás fogadtatván el, ez idő alatt már 12.698,169 ft 47 kr. biztosittatott.

A biztositásra ajánlott ft. 15.677,792 és a kötvény kiállitása által érvényesitett 12.698,169 ft. 47 kr. összeg közötti viszony tanuságul szolgál arra nézve, hogy a biztositások megkötésénél, mind a biztositottak mind a társaság érdekében a legnagyobb ovatossággal jártunk el.

Az összes üzleti forgalmat a lefolyt üzleti korszakról a következő kimutatás ismerteti:

Bevétel				
1. Befolyt díjak összege 7668 kötvény által biztosított 12.698,169 ft 47 kr összeg után ft.	877210	13		
2. Illetékek	28087	65		
3. Egyéb bevételek . . . . , ...	9916	73		
4. Kamatok	32708	40	ft.947922	91
Kiadások				
1. Törlések	88645	16		
2. Visszaváltott kötvények	3797	45		
3. Bekövetkezett 56 haláleset után fizetett 79085 ft 7 kr. Tartalék függőben levő károk után 19000 ft — kr.	98085	07		
4. Kiházasítási biztosításoknál a gyermek elhalta következtében visszafizetett díjak	2911	84		
5. Életjáradékok	29909	31		
6. Életviszbiztosítások után fizetett díjrészletek	23292	03		
7. Bélyegek	3820	02		
8. Vegyes költségek	24296	47		
9. Tisztifizetések	36897	23		
10. Orvosi díjak	1352	02		
11. Agio különbségek	244	64		
12. A lefolyt éveket illető jutalékok . . .	25089	63		
13. Leszámított költségek	9257	84		
14. Behajtási költségek	8846	31		
15. Díjtartalék	483942	48	840387	50
Nyereség .			ft.107535	41
A nyereménynek felosztása				
1. Igazgatósági járulék 9% . . . . . ft.	9678	18		
2. Tisztviselőségi járulék 4%	4301	42		
3. Nyereménytartaléknak, a 93555 ft 81 kr maradéknak 25%-ja	23388	95		
4. A biztosítottak része a fennmaradt 70166 ft 86 kr 50%-ja	35083	43		
5. A részvényesek része 70166 ft 86 kr 50%-ja	35083	43		
ft.	107535	41		

A biztosítottak körében előfordult halálozásokat a legkisebb részletekig a jelentés végén levő (II.) alatti tábláza-

tos kimutatás mutatja, a melyhez csak még a következő észrevételeket kell csatolnunk.

Az üzletforgalomban a halálesetekre fordított összeg nem éri el azon összeget, a melyet ezen egybeállitás, mint biztosított összeget mutat fel.*) Ennek oka abban rejlik, hogy biztositási feltételeink 14-dik §-nak értelmében az évi dijnak azon része, melylyel az elhalt biztositott hátramaradásban volt (a dijak a biztosítottak kényelme szerint fél- vagy negyed-évenkénti, söt havonkénti részeletekben is fizethetők) levonatnak a biztosított összegből.

A „B" biztositásoknál fizetett frt. 2911, 84 kr. azon dijakat tartalmazza, a melyeket a biztositott gyermekek halála következtében a szerződőknek visszafizettettek.

Az egyes korosztályokban előfordult kórnemeket a következő egyházbeállitás mutatja:

A halált megelözö kórnem	Korosztályok									Összeg
	20—25	26—30	31—35	36—40	41—45	46—50	51—55	56—60	61—70	
Gümőkór	2	1	2	1	1	3	3	1		14
Tüdőlob				3	4	2	2			11
Hagymáz			1	2	1	2	2			8
Bélbajok					1			1	1	3
Agykérlob				2	1		1			4
Vizkór					1	1	1	1		4
Szerencsétlen eset . .		1		1	1					3
Mellhártyalob . . .		1	1							2
Tüdővérzés					2					2
Májlob							1			1
Gutaütés							1			1
Egyéb bajok				1	1				1	3
Összeg	2	3	4	10	13	8	11	3	2	56

*) A kiadások között ugyanis áll: 98085 frt 7 kr., mig a II. alatti kimutatásban lévő összeg a lefolyt időszakról: 1860-ban frt 8000; 1861-ben frt 4100; 1862-ben frt 34400; 1863-ban frt 53200; a 3½ évben összesen frt 99700, a melyből azonban az első évben elutasított 8000 frt ismét a bevételek 3-dik pontjában foglaltatik.

Az 1863-dik év végén érvényben levő biztosításokat a különböző biztositási módok szerint mutatja az 1-ső táblázat.

Ezen egybeállitásban mindazon statistikai adat föltalálható, a mely üzletünk állapotját 1863-nak végén visszatükrözteti.

Mint látni az első dijszabály szerint halálesetre kötött biztositások között a 36—45 évüek korosztálya van leginkább képviselve.

A I. alatti táblázatos kimutatás végén látható, hogy ezen ostálynál koczkázataink egy része szintén viszontbiztositva van. Miután pedig a dijtartalék felsőbb tételeinél a viszontbiztositott összegek után eső dijtartalék nem vonatott le

a fentebb kimutatott	frt 496,752	98 kr	összegből
levonandó a viszontbiztosító intézeteket illető díjtartalék, mely . . .	„ 12,810	50 „	
és így rovásunkra	frt 483,942	48 kr	marad.

A halálesetre kötött tőkebiztositások az összes biztositásoknak mintegy $^2/_3$-dát képviselik, ennélfogva kimutatásunkban ezen biztositásokat még korosztályonként is részleteztük, a mit a többi biztositásoknál, hol ugyan azon elvek voltak a számitásokban irányadók, annál inkább mellőztünk, miután az egyes biztositásoknak korosztályok szerinti részletezése tetemes helyt venne igénybe, és az áttekintést tehetlenitené.

Nem hagyhatjuk érintetlenül, hogy a mathematikai dijtartalékot még frt. 27973 33 krral öregbitettük azon pótlékok által, a melyek az 1863-ban fizetett — és részben az 1864-dik évet illető dijakban foglaltatnak.

A nyeremény felosztása.

Az üzletforgalomnál kimutatott	frt 107535	41	kr
Nyereményből az alapszabályok pótlékának 6-ik §. értelmében levonások után fenmaradt még . .	„ 93555	81	„
A melyből jut :			
25% a nyereménytartalékba	„ 23388	95	„
37½% a részvényeseknek vagyis a maradéknak 50%-a	„ 35083	43	„
37½% a biztosítottaknak	„ 35083	43	„
	„ 93555	81	„

A biztosítottakat illető nyeremény $^2/_3$-da a biztonsági alapba jön	frt	23388 95	kr
$^1/_3$-da a nyereményre jogosultak között felosztatik	„	11694 48	„
	„	35083 43	„

A biztosítási feltételek 11 és 12 czikkének értelmében az 1864-ben elosztandó nyereményben azon biztositottak részesülnek, kik 1863-nak végeig a teljes három évi dijt, vagy az egyszeri dijt befizették és az ez évi nyeremény f. é. julius hóban készpénzben fog kiadatni mindazoknak, kik halálesetre vannak biztosítva, vagy pedig már nyugdijt élveznek. A kiházasítási biztositások, a meghatározott évre biztositott tőkék és az elhalasztott életjáradékok után a nyereményrész az illető évosztály javára gyűjtetik évről évre, akkor lévén kiosztandó, ha az illető biztosítottak azon korévet elérik, a mely a kötvényben mint biztositási határidő van kitüzve.

Miután az ez évi nyereményre jogosult biztositottak által fizetett évi dij frt. 69746 93 krt tesz, a folyó évben az ez évi dij után számitva $16^2/_3$% tesz a biztositottak nyereményrészlete, és fenmarad mint fel nem osztható maradvány 70 frt, mely a biztositéki alaphoz csatoltatik.

Az életbiztosítási osztály tartaléka.

Díjtartalék	frt	483942 48	kr.
Nyereménytartalék	„	23388 95	„
Biztossági alap	„	23458 95	„
	„	530790 38	„

I-sö táblázatos kimutatás. Az 1863-n

Dij szabály		Kötvények száma	A biztosított egyének férfi	A biztosított egyének nő	Biztosított összeg frt	kr
	1) Halál esetére szóló biztosítások:					
I·	Rövid tartamu díjfizetéssel ..	35	31	4	107900	—
I.	1. osztály 1792—1809-ik (években szülöttek)	261	201	55	351050	—
I.	2. „ 1810—1819-ik (években szülöttek)	998	828	159	2056250	—
I.	3. „ 1820—1829-ik (években szülöttek)	1328	1103	213	2582550	—
I.	4. „ 1830—1839-ik (években szülöttek)	699	513	182	1152900	—
I.	5. „ 1840—1848-ik (években szülöttek)	71	19	52	116700	—
II.	A biztositottnak életében v. halála után fizetendő biztositások	109	94	14	292175	—
III.	Biztositás két személy életére	361	360	360	461350	—
IV.	Egy meghatározott személy tuléléstől függö biztositások .	41	41	41	44500	—
V.	Özvegyi nyugdij biztositások .	8	8	8	1400	—
VI.	Biztositás rövid időre . . .	15	13	2	22115	—
ExA	Rendkivüli biztositások, melyek a dijszabályokban nem fordulnak elö.	31	28	6	180850	—
	2) Életben fizetendő tökék biztositása:					
VII	Kiházasitási biztositások . .	81	36	43	53512	40
VIII	szinte dij visszaadással. . .	1203	457	741	1564050	—
IX.	szinte feltételes díjfizetéssel .	211	468	37	306600	—
XIII	szinte szinte és dij visszaadással	206	186	321	377800	—
X.	Az aggkor biztositása tőke által	61	49	12	79350	—
ExB	Rendkivüli biztositások melyek a dijszabályokban nem fordulnak elö.	61	27	35	75967	—
	3) Elhalasztott életjáradék biztositása:					
XI.	Nyugdij biztositások. . . .	11	7	3	3626	—
	4) Közvetlenül kezdődő életjáradék biztositása:					
XII.	Életjáradék biztositások . .	8	4	1	7107	4[illegible]
		5889	4473	2289 (¹)	9837752	8[illegible]

…érvényben lévő biztositások összeállítása.

A mathemat. valószinüség szerint 1863-ban várt kárösszeg: a biztosítottnál		a kedvezményezettnél		Évi összes díj		Évi összes-díj kamatpótlékkal		(²) A következő naptár évben fizetendő díjrészlet		Netto-díj		Tartalék		(³) A jövő évre áttett pótlék	
frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr	frt	kr
1920	42			6427	44	6645	27	1383	34	5389	20	8699	89	404	40
9967	62			21264	14	21947	96	7137	92	19285	33	28233	05	1368	56
32247	59			85617	43	88402	38	26362	46	75491	95	106777	11	5963	91
27133	14			78756	77	81208	58	23375	35	66832	98	93070	98	6911	08
6809	14			27014	12	27797	97	7163	95	22021	74	26946	29	2793	91
508	13			2088	04	2144	56	451	66	1664	21	1714	50	204	14
3292	74			14042	58	14509	75	3345	13	11873	17	25136	18	1045	20
9887	55			20802	80	21561	64	6598	47	17879	14	22708	04	1674	12
597	60	312	11	1126	26	1166	65	364	45	950	55	948	65	90	90
21	68	14	49	675	60	696	58	190	80	534	38	1107	80	73	79
480	61			394	07	409	77	42	67	278	90	147	94	32	88
2153	56	21	66	6470	27	6608	55	1086	26	5458	—	7992	49	499	44
		1376	84	2140	86	2191	33	364	75	1938	06	7288	69	105	33
		63126	49	66224	43	68098	58	17485	53	58767	47	123847	98	4225	25
4369	17	11874	01	13539	53	13972	82	3338	38	11926	26			818	11
3710	42	15819	88	18675	65	19247	30	3803	79	15442	90	52490	70	1406	48
		554	73	2725	62	2800	55	686	09	2432	30	4407	02	144	92
317	—	1013	30	2786	77	2870	24	691	92	2333	28	7184	19	176	07
		33	11	1917	58	1923	26	84	88	1846	53	12630	81	35	34
		590	94									38286	91		
103416	37	94737	56	372689	96	384203	74	103957	80	322346	35	569618	72	27973	33
							(¹)	3% 3118	73			27973	33		
								100839	07			597592	05		
												100839	07		
												496752	98		

Díj szabály		Kötvények száma	A biztosított egyének férfi	A biztosított egyének nő	Biztosított összeg frt	kr	Az 1863 évben v károssz a biztosítottnál	a kedvez-
	Életviszontbiztosítások:							
	1) Folyó pénzbecsben . . .	49	35	18	206666	57		
	2) Ezüstben	3	3		50000	—		
	3) Dél német értékben . . .	2	2		23333	20		
	(¹)	54						

Jegyzetek:

1-hez) A biztosított egyének száma nagyobb a kötvények számánál, mert a biztosítási módok némelyikénél a biztosítás két egyén életére van kötve, és így egy-egy oly kötvény két egyénre vonatkozik.

2-hoz) Ezen rovatban az évi díjnak azon része áll, a melyet fél- vagy negyedévenkénti díjfizetés mellett a biztosítottak a következő naptárévben fizetnek.

3-hoz) A mathematikai díjhoz csatolt és már 1863-ban bevett pótlék egy része a következő naptárévbe átmenő koczkázatokat illeti. Ezen pótlékot a (3) alatti rovat összegében visszatartottuk az 1864-diki évben leendő költségek fedezésére.

A mathemat. valószinüség szerint 1863-ban várt kárösszeg — a biztosítottnál	a kedvezményezettnél	Évi összes díj	Évi összes-díj kamatpótlékkal		A következő naptár évben fizetendő díjrészlet		Netto-díj		Tartalék		A jövő évre áttett pótlék	
			ft	kr	ft	kr	ft	kr	ft	kr	ft	kr
			8449	38	2043	61	7055	93	11241	46	605	32
			1879	74	184	88	1538	—	2114	52	95	82
			880	48			721	—	893	70	21	32
			11209	60	2228	49	9314	9	14249	68	722	46
				(4)	3% 66	85			722	46		
					2161	64			14972	14		
									2161	64		
									12810	50		

4-hez) A következő 1864-ik évben fizetendő díjak (frt 103,957.80), a melyek átlagosan azon év közepén lesznek fizetendők, az 1863-dik évnek végén lévő leszámított értékkel jöttek számításba, a szóban lévő félévre 3% vagyis 3118 frt 73 kr mint kamat levonatván. Ugyan ezen elvet követtük a viszontbiztosítások e tételénél, hol 2228 frt 49 kr-ból 66 frt 85 kr mint kamat-lerovat levonatott.

5-höz) Ezen 54 db viszontbiztosítási kötvény általunk kiállított 41 kötvényre vonatkozik.

II-dik táblázatos

Jegyzéke azon haláleseteknek, a melyek a halálesetre

Folyó szám	A kötvény száma, díjsz.	mi sz. a bizt. kötve volt	Főügynökség a melynek kerületében az elhalt biztosított lakott volt	Az elhalt egyének száma: férfi	nő	A biztositott születés napja			belépés: kora	ideje		
1	268} 269}	I	Prága . .	1		1817	Julius	13	44	1860	Szept.	5
2	401	I	Prága . .	1		1819	Jan.	12	42	1860	Okt.	11
3	59	I	Pest . . .	1		1828	Nov.	15	32	1860	Junius	19
4	468	I	Pest . . .	1		1818	Junius	16	43	1860	Nov.	3
5	1085	I	Pest . . .	1		1819	Julius	18	43	1861	Julius	3
6	868	I	Győr . . .	1		1809	Aug.	7	52	1861	Márcz.	26
7	534	I	Prága . .	1		1804	Febr.	12	57	1860	Nov.	22
8	792	III	Olmütz . .	1		1818	Szept.	24	43	1861	Febr.	23
9	202	I	Pest . . .	1		1816	Decz.	6	44	1860	Aug.	13
10	739	I	Bécs . . .	1		1822	Május	14	39	1861	Jan.	30
11	801	I	Debreczen .	1		1810	Márcz.	25	51	1861	Febr.	27
12	50	I	Pest . . .	1		1811	Május	25	50	1860	Junius	16
13	57	I	Kolozsvár .		1	1810	Május	31	51	1860	Junius	18
14	621	I	Bécs . . .	1		1816	Apr.	16	45	1860	Decz.	24
15	995	III	Bécs . . .		1	1840	Nov.	20	21	1861	Május	25
16	462	III	Temesvár .	1		1811	Aug.	11	50	1860	Nov.	2
17	682	I	Debreczen .	1		1823	„		38	1861	Jan.	14
18	3618	III	Pest . . .		1	1828	Május	27	35	1862	Szept.	3
19	208	I	Temesvár .	1		1807	Febr.	7	54	1860	Aug.	16
20	2166	I	Arad . . .	1		1822	Apr.		40	1862	Márcz.	24
21	2371	I	Baja . . .	1		1807	Május	9	55	1862	Apr.	16
22	3560	I	Gyöngyös .	1		1800	Nov.	6	62	1862	Aug.	27
23	147	I	Pest . . .	1		1812	Decz.	2	48	1860	Julius	19
24	1042	I	Debreczen .	1		1809	Szept.	15	52	1861	Junius	10
25	212	I	Bécs . . .	1		1828	Decz.	19	32	1860	Aug.	17
26	1136	I	Bécs . . .		1	1831	„	30	30	1861	„	5
27	4205	I	Pest . . .	1		1824	Apr.		39	1862	Nov.	21
28	4204	I	Pest . . .	1		1837	Jan.	2	26	„	„	„
29	4537	I	Debreczen .		1	1826	Május	26	37	„	Decz.	27
30	1488	I	Pest . . .		1	1803	Julius		59	„	Jan.	3
31	3090	I	Kolozsvár .	1		1823	Nov.	10	39	„	Julius	5
32	4580	I	Pest . . .	1		1821	Apr.	15	42	„	Jan.	1
33	4442	I	Pest . . .		1	1832	Szept.		30	„	Decz.	13
34	2707	I	Debreczen .	1		1832	Apr.	29	31	„	Május	21
35	1483	III	Pest . . .	1		1825	Junius	26	37	„	Jan.	3
36	5818	I	Pest . . .	1		1319	Szept.	8	44	1863	Május	4
37	2987	I	Miskolcz .	1		1813	Okt.	26	49	1862	Junius	24

kimutatás.

kötött biztositásoknál (A osztály) előfordultak.

nak halálozás napja			A biztositás érvényben volt: év	nap	Utolsó betegség és halálozás oka	Biztositott és fizetett összeg	Befizetett díj	
1860	Nov	30		85	Reszketeg félrebeszéd .	4000	34	60
					(elutasitatott) . . .	4000	34	60
					Összeg 1860-évben . .	8000	69	20
1861	Febr.	16		125	Tüdővérzés	2000	64	—
1861	Julius	20	1	1	Gümőkór gégesorvadással	1000	47	—
1861	Julius	28		265	Tüdőlob	1000	49	20
1861	Decz.	22		169	Tüdőlob	100	3	32
					Összeg 1861-évben . .	4100	163	52
1862	Jan.	22		296	Hagymáz	3000	141	30
„	Jan.	19		57	Gyomorrák	1000	140	—
„	Márcz.	3	1	10	Tüdővérzés . . . , .	500	59	50
„	Jan.	6	1	143	Hasvizkór	1000	69	20
„	Márcz.	26	1	56	Hagymáz	200	11	48
„	Márcz.	26	1	6	Agykérlob	1000	110	—
„	Május	11	1	325	Tüdőlob	1200	103	44
„	Márcz.	14	1	266	Hagymáz	4000	360	—
„	Junius	13	1	169	Gümőkór	1000	71	80
„	Aug.	16	1	81	Gümőkór	3000	180	60
„	Aug.	20	1	288	Tüdőlob	5000	639	—
„	Aug.	25	1	221	Agykérlob	3000	166	80
„	Nov.	28		55	Mellhártya- és májlob .	500	22	85
„	Decz.	7	2	111	Májlob tályoggal . . .	2000	312	—
„	Decz.	7		265	Tüdőlob	5000	167	50
„	„	8		223	Gutaütés	2000	120	20
„	„	29		122	Végbéllob	1000	92	—
					Összeg 1862-évben . .	34400	2767	67
1863	Jan.	8	2	169	Gümőkór	1000	119	40
1862	Decz.	31	1	200	Tüdőlob	400	37	68
1863	Febr.	7	2	170	Gümőkór	5000	417	—
„	„	17	1	192	Gümőkór	200	9	56
„	„	24		93	„Kübek“ hajón szeren-	500	19	30
„	„	24		93	csétlenül jártak . .	2000	41	80
„	Márcz.	9		72	Gerincz agy-kérlob . .	1000	30	20
„	„	30	1	87	Gümőkór	1000	162	—
„	Febr.	17	1	42	Gümőkór	2000	64	80
„	Márcz.	27	1	96	Kocsiról leesett	2000	143	60
„	„	16		93	Mellhártyalob	2000	47	80
„	Apr.	16		325	Hagymáz	1000	24	70
„	Május	6	1	123	Hagymáz később megté-b0lyodás	1000	95	—
„	Junius	5		31	Tüdőlob	100	3	86
„	„	6		342	Hagymáz	2000	93	40
					átvitel .	21200	1310	10

Folyó szám	A kötvény száma díjsz.	mi sz. a bizt. kötve volt	Főügynökség a melynek kerületében az elhalt biztosított lakott volt	Az elhalt egyének száma férfi	nő	A biztositott születés napja			kora	belépés ideje		
38	4262	I	Pest . . .		1	1827	Apr.	29	36	„	Decz.	16
39	3314	III	Szeged . .		1	1838	„	10	25	„	Julius	26
40	5667	I	Pest . . .	1		1821			43	1863	Apr.	27
41	639	I	Györ . . .	1		1808	Márcz.	1	53	1860	Decz.	29
42	3400	I	Soprony . .	1		1816	Decz.	8	46	1862	Aug.	8
43	3332	I	Pest . . .	1		1815	„	23	48	1862	Julius	30
44	3767	I	Pest . . .	1		1824	Szept.	26	38	1862	Szept.	23
45	4335	I	Gyöngyös .		1	1815	Márcz.	14	48	„	Decz.	2
46	855	I	Temesvár .	1		1815	Decz.	23	46	1861	Márcz.	19
47	1210	I	Grátz . .	1		1808	Márcz.	20	54	„	Szept.	19
48	2434	I	Bécs . . .	1		1820	„	19	43	1862	Apr.	21
49	1612	I	Prága . .	1		1810	Márcz.	17	52	1861	Szept.	5
50	1993	I	Bécs . . .		1	1807	Május	16	55	1862	Márcz.	8
51	4378	I	Gyöngyös .		1	1818	„	6	45	„	Decz.	5
52	5664	I	Pest . . .	1		1810	Junius	19	53	1863	Apr.	23
53	2317	I	Szeged . .	1		1805	Okt.	11	57	1862	Apr.	11
54	3665	I	Pest . . .		1	1817	Márcz.	15	46	„	Szept.	10
55	87	I	Pest . . .	1		1793	Jan.	4	68	1860	Junius	30
56	3039	II	Debreczen .	1		1824	Aug.	15	38	1662	Julius	1
	4 függőben lévő kár			4		. .	. .	.	.	. .	. . .	.
				47	13							

Jegyzéke azon haláleseteknek, a melyek a kihá

évben	fiú	leány	
1860	2	1	elhalt gyermek után
1861	3	6	„ „ „
1862	14	13	„ „ „
1863	15	25	„ „ „
	34	45	

n a k								
halálozás napja			A biztosítás érvényben volt		Utolsó betegség és halálozás oka	Biztosított és fizetett összeg	Befizetett díj	
			év	nap				
					áthozat .	21200	1310	10
1863	Junius	18		182	Tüdő- s mellhártyalob .	100	3	35
"	"	21		325	Gümőkór	2000	78	40
"	Aug.	1		94	Tüdölob	200	7	46
"	Julius	2	2	183	Vizkór	1000	641	40
"	Aug.	4		356	Agykérlob	1000	41	90
"	"	9	1	9	Gümőkór	300	26	94
"	Julius	29		306	Vizelletbaj	1000	31	30
"	Aug.	25		263	Mellvizkór	200	8	98
"	Szept.	11	2	172	Hagymáz	100	11	13
"	"	11	1	352	Gümőkór	200	23	–
"	"	14	1	143	Vérhiány, gyomor és bélvérzésben	1000	74	60
"	Oct.	1	1	26	Gümőkór	2000	317	40
"	"	2	1	204	Haskérlob	500	68	60
"	"	9		304	Tüdöhagymáz . . .	200	8	02
"	"	10		167	Tüdőlob	200	11	02
"	Szept.	29		168	Brígth-Kór	1000	131	20
"	Nov.	3	1	53	Gümőkór	500	38	60
"	"	11	3	131	Gégelob	500	217	20
"	Decz.	28	1	177	Tüdölob	1000	93	40
. .	. .	.	.	. .	. . . .	19000	1344	30
					Összeg 1863-évben . .	53200	4488	30

zasítási biztosításoknál (B. osztály előfordultak.

biztosított összeg	visszatérített díjak
2200 frt — kr.	45 frt 30 kr.
7200 " — "	63 " 34 "
26800 " — "	1022 " 73 "
50400 " — "	1780 " 47 "
86600 frt — kr.	2911 frt 84 kr.

Az első magyar általános biztositó társaság igazgatóságának jelentése az 1863-diki üzletév eredményéről. Az 1863-dik év, mely az ország leggazdagabb részében uralkodott inség és az általánosan érzett kedvezőtlen pénzviszonyok miatt minden vállalatra nyomasztó hatást gyakorolt, tetésve az ez évben előállott rendkivüli elemi csapások által, különösen a biztositó társaságokra volt oly annyira mostoha, hogy ezeknek legnagyobb része számláit tetemes veszteséggel zárhatta le.

Ez oknál fogva társaságunknál is rendkivüli arányban emelkedett a mult évben a *tűz-, szállitmány- és jégkárok száma és összvege*, mert mig

a *károk száma* 1862-ben 6608-at tett,
1863-ban 9047-re emelkedett;
a *károk összvege* pedig: mely
1862-ben 2.561,282 frt 62 kr volt,
1863-ban 3.061,606 „ 47 krra növekedett.

Azonban, nézetünk szerint, az üzlet eredménye, a biztositási eszme terjedése, és az üzlet emelkedése szempontjából is megitélendő levén, midőn megelégedéssel jelenthetjük, hogy egyrészről a biztositási eszme terjesztésére irányzott törekvésünk s a hazai és külföldi biztositó közönség bizodalma következtében, a mult évben mind a *biztositott érték*, mind a *dijbevétel* emelkedett, más részről pedig, hogy a társaságot ért tetemes veszteségek s a függő koczkázatok kellő fedezése mellett is *osztalékul* minden egyes egész részvény után 25 o. é. frtot (mely összegbe befoglaltatott az életbiztositási üzlet első időkörének 11 frt 64 krt tevő osztaléka) javasolhatunk, akkor a mult évi üzlet eredményét az előadott viszonyok közt megnyugtatónak mondhatjuk.

Az üzlet emelkedésének kimutatására szolgál a következő egybeállitás:

a *biztositott érték*	1862-ben	tett	465.006,116	frt 43 krt,
	1863-ban	tett	493.489,477	„ 64 krt,
a *dijbevétel* pedig	1862-ben	volt	4.001,364	frt 28 kr.
	1863-ban	volt	4.297,641	„ 32 kr,

A függő koczkázatok fedezésére eső és visszatartott dijtartalék 2.919,983 frt 89 krt tesz,

mely öszveg, tekintve a függö koczkázatok és ezek után bevett dijak közötti arányt, olyannak mondható, mely a legszigorúbb igénynek is megfelel.

A részvényesek tulajdonát képező nyeremény tartalék szintén jelentékenyen növekedett. Ugyanis az:

1862-ben 301,194 frt 28 kr volt.
1863-ban 343,417 frt 19 krra emelkedett

Mint üzletünk terjedésének további tanubizonyságát megemlitjük, hogy ügynökeink száma a mult évben 3444-et tett.

Az életbiztositási osztály üzletének első időkörét a mult év végével fejezte be. Ez osztály üzletének kedvező eredményéről külön jelentésünkben szólunk körülményesen; e helyen csak örömünket fejezzük ki a felett, hogy társaságunknak a biztositás e terén is sikerült nevezetes foglalásokat tenni, s az életbiztositás üdvös eszméje iránt a fogékonyságot mind nagyobb körben feléleszteni, minek bizonyságaul e helyen röviden megjegyezzük, hogy a mult év végeig hozzánk beérkezett életbiztositási bevallások száma 8945-t tett, s hogy társaságunk által a mult év végeig már 12.698,169 frt 47 kr. öszveg biztositatott.

Végre van szerencsénk jelenteni, hogy a mult évben 1624 darab 3.256,443 frt 80 kr értékü váltót számitoltunk le, e váltóforgalom által, mint hisszük, nagy szolgálatot tevén a hazai gazdászatnak, kereskedésnek és iparnak.

Az első magyar általános biztosító társaság hatodik évi zárszámlája 1863-diki január 1-től deczember 31-ig.

		frt	kr	frt	kr
	Bevétel.				
1	A mult évből áthozott díjtartalék	2.577,027	51		
2	Az 1863. évben 493.439,477 ft 64 kr biztosított érték utáni tűz-, szállítmány- és jégbiztosítási díjak . .	4.297,641	32	6.874,668	83
3	Házjövedelem és kamatok	. . .	. .	94,118	8
	Kiadás.			6.968,786	91
1	Viszontbiztosítások és törlésekért	1.143,581	86		
2	Tűz-, szállítmány- és jégkárokért a viszonbiztosított részletek levonása után	2.195,057	75		
3	Függőben lévő károkért .	76,598	92		
4	Jutalékok, üzleti költségek, tiszti fizetések, nyomtatványok, utiköltségek, pénzárfolyam különbségek stb.	528,588	38		
5	Jövedelmi adófizetés . .	12,863	24		
6	A tartalék és segédtőkének 5% kamatozása . . .	15,059	70		
		3.971,699	85		
7	A folyó koczkázatok fedezésére az 1864-dik évbe átvitt díjtartalék . . .	2.919,983	89	6.891,683	74
				77,103	17
8	Igazgatósági járulékért 9%	6,939	27		
9	Tisztviselőségi „ 4%	3,084	12		
10	A tartalék-tőkének 25%	19,275	79		
11	A jégbiztosítási segédtőkének 10%	7,710	32	37.009	50
	Tiszta nyereség	. . .	. .	40,093	67
	Az életbiztosítási osztály által kimutatott tiszta nyereség	. . .	. .	35,083	43
				75,177	10
	Felosztása.				
1	Osztalék 3000 részvény után 25 ftjával	75,000	—		
2	A tartaléktőkének a töredéki maradvány . . .	177	10		
		75,177	10		
	Egyleti vagyon.				
1	Alaptőke részvény után 3.150,000 ft — kr				
2	Összes tartalék-alap 3.268,401 „ 8 „				
	6.418,401 ft 8 kr				

Az első magyar általános biztosító társaság hat évi üzletének kimutatása.

Év	A kiállított kötvények száma	Biztosított összeg		Összes díj bevétel		Tüz-, jég- és szállítmányi károk			Díjtartalék		Tartalék tőke		Leszámitolt váltók			Ügynökök száma	Osztalék	
						száma	öszvege						száma	összege				
		frt	kr	frt	kr		frt	kr	frt	kr	frt	kr		frt	kr		frt	kr
1858	82,909	161.541,399	14	1.314,731	41	1111	455,232	92	552,515	51	25,582	75	338	700,683	55	2217	12	60
1859	162,645	304.202,443	35	2.437,841	17	3359	1.138,011	14	1.307,220	06	69,265	72	1075	2.410,720	96	2735	21	—
1860	192,839	375.212,144	90	2.733,855	65	4489	1.406,649	82	1.686,664	74	167,962	54	1445	2.957,254	45	3152	47	—
1861	264,200	471.720.362	63	3.721,785	65	6900	2.542,565	40	2.189,099	15	213,338	95	1319	2.814,087	91	3276	18	—
1862	284,146	465.006,116	43	4.001,364	28	6608	2.561,282	62	2.577,027	51	301,194	28	1419	2.854,744	15	3398	38	—
1863	272,004	493.439,477	64	4.297,641	32	9047	3.061,606	47	2.919,983	89	343,417	19	1624	3.256.443	80	3444	25	—

Az erdélyi kölcsönös jég- és tüzkárbiztosító társaság 1864-diki közgyülésén a következő adatok közöltettek: A jégkár elleni biztositásban 1148 tag vett részt 510,190 ft 11 kr. összeggel, a kötvények után befizetett dijak 17,717 ft 77 kr, a múlt évről maradt tartaléktőke 3900 ft 43 kr., az összes pénzalap 21,618 ft 20 kr. A jégkár 111 tagot ért, kiknek a kár megtéritésére a kezelési költségrészlettel együtt 12,990 ft 24 kr. fizettetett, e mellett a rendes 6 éves tagok 24$^1/_5$ százaléknyi, a 3 éves tagok 14 százaléknyi osztalékot kaptak. A tartaléktőke már 6401 ftra 14 krra növekedett. A tüzkár biztositási ágban a részvét évről évre növekedik. A mult évről maradt biztositási tőkékes, mely 5.887,802 ftot 35 krt tett, 8.521,898 ft 75 kr járúlt, tehát 20,365 részes tag 14.408,701 ft 10 kr. összeget biztositott, 2.211,000 fttal többet mint az előbbi évben. Az összes bevételek 180,204 ft 77 krt tettek, vagyis 33,383 ft 75 krral többet, mint az előtte való évben. De a káresetek is szaporodtak. 1862-ben 320 károsúlt fél fordúlt elő 64,982 frtra 93 krra becsült kárösszeggel, s 90,049 ft 38 kr. összes kiadással, 1863-ban pedig 480 károsúlt fél volt, kik 89,373 ft 91 kr. kártérítés fejében igényeltek, s az összes kiadások 121,614 ftra 49 krra rúgtak, 31,565 fttal 11 krral többre, mint az előtte való évben. A tartaléktőke 49,655 ft 52 kr. A letéteményi osztály pénzforgalma 128,511 ft 83 kr. tett, az előtte való évben 65,350 ft 88 kr. Az összes kezelési költségek az oltási és mentési kiadásokkal együtt a kötvények dijalapjából (Prämienfond) csak 18$^1/_5$ százalékot emésztettek el.

III. Különfélék.

Az osztrák birodalom külkereskedése 1863-ban.

	1863	1862
Összes behozatal	262.848,115 ft.	261.257,288 ft.
Összes kivitel	302.028,656 ft.	321.445,061 „
A nemes fémeket s arany és ezüst pénzeket levonván, marad		
Behozatal.	233.503,743 ft.	238.840,324 ft.
Kivitel	281.318,944 „	294.611,516 „
Összesen	514.822,687 ft.	533.451,840 ft.

E kimutatásból kitetszik, hogy 1863-ban a behozatal $2._2$, a kivitel pedig $4._1$ százalékkal kisebb volt mint 1862-ben. A felsorolt főbb czikkektől való vámjövedelem 1863-ban 13.738,767 ftot tett, az összes vámjövedelem 13.979,210 ftra rúgott. Dalmátország behozatala 7.722,038 frt (1862-ben 7.305,094 ft), kivitele 6.092,641 ft (1862-ben 5.662,073 ft); a vámjövedelem ott 275,702 ft volt (1862-ben 253,671 ft).

Az általános vámterületen	a behozatal	kivitel
Fogyasztási czikkek . . .	$54._9$ millió ft	$40._9$ millió ft
Nyers anyagok	$66._4$ " "	$90._8$ " "
Félgyártmányok	$69._6$ " "	$21._4$ " "
Gyártmányok	$42._1$ " "	$127._2$ " "
Lovak és öszvérek	$0._5$ " "	$1._0$ " "

Ez egybeállitásból kitetszik, hogy a fogyasztási czikkek behozatala azok kivitelét 14 millió fttal múlta felül; ez többi közt onnan van, mivel kevesebb kerti és mezei termény vitetett ki, és pedig $14._1$ millió fttal, mint 1862-ben) s $1._4$ millió fttal több hozatott be. A nyers anyagok kivitele, mint mindig, felülmúlta a behozatalt, főleg azért, mivel a tüzelésre, épitésre és asztalos s egyéb munkákra való anyagokból stb. valami $29._6$ millió ftért vitetett ki, és csak $5._9$ millió ftért hozatott be. 1863-ban sodrott selyem $1._2$, zsiradékok és zsiros olajok $16._4$, orvosi, illat stb. szerek 10, fonalak $17._7$, kikészített bőr $3._9$ millióval több hozatott be. A gyártmányok közé számitott czikkek közöl csak az irodalmi és művészeti tárgyak behozatala nagyobb mint kivitelök, t. i. behozataluk $6._4$, kivitelök $2._9$ millió, a szőtt árúk kivitele 42, behozataluk $15._4$, a szalmából, fahéjból való készítmények kivitele $5._7$, behozataluk $1._5$, a fa, üveg, agyagáruk kivitele $17._1$, behozataluk $3._5$, a fémáruk kivit. $8._4$, behozataluk $4._9$, a szárazi és vizi járómüvek kivitele majd 4 millió ft, behozataluk 95,000 ft; az eszközök és hangszerek, gépek, és ugynevezett kurta árúk kivitele $34._9$, behozataluk 59, végre a vegyészeti készítmények kivitele $4._5$, behozataluk $2._7$ millió. 1863-ban a gyártmányok behozatala a kivitelhez ugy állott, mint $42._1$ millió : $127._2$ millió; az előbbi években pedig 1860-ban 37 : $120._5$; 1861-ben $32._3$: $137._6$; 1862-ben $38._5$: $131._7$.

A földkerekség kőszén- és vastermelése roppant mértékben növekedik.

Francziaországban 1862-ben 188.000,000 vámegyleti mázsa kőszén termeltetett, melynek pénzértéke 110.920,000 frank; Pensylvania, Ohio, Virginia éjszakamerikai államokban 190.765,680 mázsa anthracitot, 62.296,832 mázsa kőszenet termelnek, összes pénzértékök $16._{9}$millió dollár; a többi éjszakamerikai államok kőszéntermelését 50, Ausztriáét 77, a német vámegyletét 375.107,210, Belgiomét 170.000,000, Nagybritanniáét 1,697.794,844, Orosz- és Lengyelországét 1.6 millió mázsára teszik. Az egész földön jelenleg legalább 2800 millió mázsa kőszén állíttatik elő. A kőszén mázsájának ára egyremásra Francziaországban $23._{4}$, Éjszakamerikában $14._{4}$, Nagybritanniában $12._{4}$, a német vámegylet területén $12._{5}$ új krajczár. A vastermelést illetőleg 1862-ben Francziaország 21.060,000 mázsa nyers, s 14.010,000 mázsa kovácsolt vasat; az éjszakamerikai egyesült államok 18 millió mázsa nyers s 8 $^{1}/_{8}$ millió mázsa rud és hengerezett vasat: Nagybritannia 76 millió mázsa nyers vasat; Oroszország 8, Belgiom több mint 7, Ausztria 6—7, Svéd és Norvégországok 5—6, Spanyolország 1; a német vámegyesület államai 18.713,000 mázsa nyers és kovácsolt vasat állítanak elő. Az egész földön az évenként termelt nyers és kovácsolt vasat legalább 186 millió mázsára kell tenni.

Nagy britannia gabna- és liszt bevitele.

Búza	1860	1861	1862	1863	
Oroszországból . .	1,801,146	1.041,461	1.327,158	1.016,378	quarter
Poroszországból . ,	1.449,533	1.027,733	1.450,484	1.017,807	„
Dániából	264,849	228,157	145,338	128,155	„
Meklenburgból s a hanszás városokból	344,791	336,394	249,862	161,813	„
Francziaországból .	552,602	180,903	224,835	34,034	„
Egyiptom, Törökorsz. s a Duna mellékéről	361,264	70,855	1.149,104	631,101	„
az Egyes. államokból	1.499,385	2.507,744	3.724,770	2.008,708	„
más országokból .	407,388	1.019,568	1.197,719	594,505	„
Búza összesen	5.880,955	6.912,815	9.469,270	5.622,501	„

	1860	1861	1862	1863	
Árpa . . . . , .	2.112,861	1.400,101	1.854,944	2.067,388	
Zab	2.290,951	1.859,781	1.609,816	2.362,031	
Borsó	314,201	399,799	227,716	302,582	
Bab	439,834	560,531	475,332	484,846	
Tengeri	1.851,762	3.090,352	2.728,791	2.971,872	
Összesen	12.890,587	14.223,679	16.365,869	13.811,220	
Liszt a hanszás városokból	270,980	279,609	256,973	306,216	mázsa
Francziaországból .	1.751,043	460,775	790,040	1.367,938	„
Egyesült államokból	2.254,231	3.794,865	4.499,534	2 531,822	„
más országokból . .	809,966	1.617,689	1.660,566	1.013,000	„
Összesen	5.086,220	6.152,938	7.207,113	5.218,976	„

Nagy britannia külkereskedése. Bevitele a hivatalos bejelentett pénzérték szerint volt:

	1862 font sterl.	1863 font sterl.
A brit birtokokból	65.283.251	84.623,720
Francziaországból	21.675,516	24.024,619
Az amerikai egyesült államokból . . .	27.715,157	29.570,815
Egyiptomból	12.225,783	16.495,581
A hanszás városokból	5.957,260	6.916,213
Poroszországból	7.883,927	6.231,717
Hannoverából	276,253	189,643
Meklenburgból	260,977	219,505
Oldenburgból	20,952	34,656
Sinából	11 982,374	12.906,642
Oroszországból	15.101,059	12.419,190
Hollandiából	7.863,031	8.660,278
Törökországból . , ...	5.020,474	6.025,545
Belgiomból	4.876,212	5.174,221
Spanyolországból . . . . , .	3.931,191	5.070,838
Braziliából	4.414,187	4.491,000
Svéd- és Norvégországból	3.804,189	4.463,212
Portugalliából	2.404,212	2.672,732
Dániából	2.165,040	2.420,513
Olaszországból	2.597,354	2.355,583
Görögországból	797,568	980,430
Mexikóból . . . . . . , ...	619,508	2.294,337
Ausztriából	1.179,844	879,457

Az elősorolt s a többi kisebb összegek együttvéve 1862-ben 225.716,976, 1863-ban pedig 248.980,942 font sterlingre rúgnak.

Kivitele 1863-ban 146.489,768 font sterlinget tett, 18 százalékkal többet mint 1862-ben s 17 százalékkal többet mint 1861-ben. Különösen a gyapotfonalak kivitele 1.817,714, a gyapotgyártmányoké 8.979,019, a vasáruké 516,142, a lenfonalaké 683,277, a vászonáruké 1.270.206, a vasé 1.659,354, a rézé 1.340,549, a selyemáruké 62,648, a a gyapjúfonalaké 1.242,434, a gyapjúgyártmányoké 2.370,411 font sterlinggel haladta meg az 1862-diki kivitelt.

Olaszország vaspályái. Olaszországban a vasutak gyorsan épülnek; az 1859-diki háboru után csak 1472 kilometer vasút volt megépítve, t. i. Piemontban 807, Lombardiában 200, Emiliában 33, Toskánában 308, Nápolyban 124 kilometer. 1859 apriltól 1863-ig 1693 kilometer épült, ugy hogy most Olaszországban 3165 kilometer vasút van, melyek több mint 1000 millió lira pénzértéket képviselnek.

Páris műipara. A párisi kereskedelmi kamara kimutatása szerint 101,171 iparos van (87,850 a régi Párisban, 23,321 a hozzácsatolt környéken); ezek közől 7492 tíz és több munkást foglalkoztat, 31,480-nak 2—10 munkása van, 62,199-nek csak egy munkása van vagy egy sincs és csak magában dolgozik. Az összes népesség, mely az iparosoknál munkát kap, 488,081 személyre rúg. Egy férfimunkás napi díja egyremásra 4 frank 33 centime, egy nőmunkásé 2 fr. 1 cent. Összesen 1185 gép, melyek 9784 lóerőt képviselnek, van a párisi gyáriparban alkalmazva, azonkivül 2097 varrógép, melyek valami 21,000 varrónő munkáját végezik.

A porosz vaspályák 1864 május havában 859.₆₈ mfldet tettek, az összes bevétel 4,693,531 tallér volt, vagyis 5460 tallér mértföldenként; 1863 május a vasutak hossza 842 mfld, az összes bevétel 4.394,398 tallér, vagyis mfldenként 5219 tallér volt. 1864 január 1-től május végéig az összes jövedelem 22.087,361 tallért, mfldenként 25,715 tallért tett; 1863-ban ugyanazon időközben 19.685,875 tallért, mfldenként 23,757 tallért. Azon vasutakba összesen 433.495.079 tallér ruháztatott, mfldenként 509,323 tallér.

VII.

A BERLINI STATISTIKAI SEMINARIUM.

Dr. Konek Sándortól.

Mind azon tudományok, melyek akár empiriai természetöknél fogva a tapasztalásra és észleletre mint főforrásokra utalvák, akár mint közvetlenül a gyakorlati élet szolgálatában kiválólag arra rendelvék, hogy az emberiség anyagi vagy szellemi szükségleteit fedezzék, közel fekteték szükségét oly gyakorlati tanintézeteknek, melyek különösen arra hivatvák, hogy szakembereket neveljenek, kik elmélet-tapasztalati kiképeztetésük folytán e czélnak legsikeresebben megfelelni, s egyúttal a tanelméletet a közélettel közvetíteni, tapasztalás útján a tudomány körét tágitani, az elmélet kincseit gyarapítani képesek legyenek. Igy a lelkészetre készülők számára már hajdan keletkezett papnöveldék példájára jelesen a 18-ik században több, egyéb életpályák és tanszakok javára hason seminariumok jöttek létre; legelőször is alkalmas népoktatók kiképeztetésére 1735 körül, és Berlin városa az elsők közől volt, mely ez uj intézményt 1751-ben meghonosította; majd a nyelvészet és nyelvbuvárlat érdekében 1737 körül Göttingában létesült külön philologiai seminarium, mely több más városon kivül 1774 után Berlinben is utánzásra talált. E termékeny eszme, mely életrevalósága sok tekintetben fényesen bizonyult be, idővel szintén más tudományágakra több kevesebb szerencsével kiterjesztve lőn, és keletkeztek egymásután történelmi-, természettani-, vegytani- s más efféle seminariumok, a specialis tanszakok mind annyi kedves tárházául.

Csak a statistika, azon a gyakorlati életnek a szó legszorosabb értelmében legközvetlenebb magzatja, és a praktikus élet szolgálatában inkább mint bármely tudomány folytonosan tevékeny tanszak e tekintetben árva maradt, a legujabb időkig oly intézet hiányzott, mely az élet emlőin nagyra nőtt és saját tejével az életet tápláló statistikát saját anyjával és nővendékével szorosabb összefüggésbe hozta volna. Legujabbig, fájdalom, legtöbb államban, még olyanokban is, melyek az administrativ statistika helyes szervezetének különben magas polczára vergődtek, minden gyakorlati utmutatás, minden alapos képesség és elméletgyakorlati tanulmányozás szülte hivatás nélkül gyüjtettek a társadalmi körökben mindenünnen áradozó bő adatok, hogy azok ép oly rendetlen chaotikus modorban a csak statistikai alapok nyomán indulható közigazgatás elé dobassanak; az adatszedéssel foglalkodó, de nagyszerű feladatuk öntudata nélkül gépileg működő államközlegek e fontos eljárásban, hol csak az elészabott mintázatok rideg rovattömegének kényszerű parancsát követve, hol némi belső, de homályfedte ösztönt, hol végre merő tudakozódási és a kivívott számeredmények nagy özönével való dicsekedésre irányzott bureaukratikus viszketeget és felette ritkán a tudomány és az élet jogosult igényei által kitüzött magasabb czélt és felsőbb vezéreszmét.

Külön statistikai seminarium eszméjének megpendítése ügyében Berlin városát, névszerint az ottani statistikai hivatal genialis főnökét, Dr. Engel kormánytanácsost, az eszme megtestesítésében a porosz kormányt illeti a kezdeményezés dicséretes elsőbbsége. Két éve, hogy a mondott városban gyakolati statist. tanfolyam megindult, mely az e két éven is szerzett tapasztalás fonalán már most teljes Seminariummá átalakuland. Szellemdús alapítója e fiatal intézetnek két évi működését, valamint a küszöbön lévő harmadik évfolyamra tervezett átalakulásának körvonalozását a statistikai hivatal becses folyóiratának utolsó számában részletezetten ismerteti meg. *)

---

*) Zeitschrift des königl. preussischen statistischen Bureaus, redigirt von Dr. Ernst Engel. IV. Jahrg. Berlin Nr. 8. 9.

Minél inkább szabad reménylenünk, hogy közelebb jutunk a tek. Akademía részéről ismételve sürgetett és a magyar kir. Helytartótanács részéről elismerésre méltó erélylyel támogatott külön országos statistikai hivatal felállításának valósításához, annál parancsolóbb kötelesség reánk nézve, feszült figyelemmel kisérni mind azon haladásokat, melyeket más államok hason hivatalai ezen jobbára még töretlen ösvényen tesznek. Minden hátramaradt ország legalább abban lelhet némi vigasztalást, hogy az elkésett intézmények létrehozásánál másutt szerzett kedves vagy keserü tapasztalások fonalán előre kiegyengetett úton haladhat, ugrásként oda juthatván, a hová előtte más országok hosszas fáradalmak és tetemes költségek árán nagy nehezen felküzködtek. És ha a közigazgatási statistika terén kénytelenek vagyunk minta után nézni, nem messze kell bolyganunk, a szomszéd Poroszországban azt bőven megtaláljuk; itt a leggenialisabb német statistikusnak alkotó szelleme a statistikai hivatal körül rövid idő alatt oly reformokat vitt keresztül, maga a hivatalnak és közleményeinek belszervezetét annyira uj alapokra fektette, hogy a porosz statist. hivatal akár dolgozatainak belbecsét és tartalomdússágát, akár az államhatóságok közt kivívott állásának nyomatékát tekintsük, már most is az európai társhivatalok közt némikép szerepvivőnek mondható.

Nem lesz ennélfogva minden érdek nélkül a statistikai seminarium lényegét, feladatát és rendeltetését, egyrészt általán megismertetni, mint az a dolog természetéből önkényt folyik, másrészt különösen a berlini statist. Seminarium eddigelé volt, és jövőre tervezett uj elrendezését, valamint az eredményeket fővonásokban megismertetni, melyeket fenállása két első évében kivívnia sikerült, talán a jövő méhében rejlő magyar statist. hivatal is, és pedig mindjárt megszülemlése első stadiumában a másutt helyesnek bebizonyult létszer alapján gyakorlati statistikusok kedves növeldéjévé válhatnék.

A statistika, Dr. Engel e tárgyban még 1861-ben a porosz kormányhoz intézett felterjesztésében tett helyes megjegyzése szerint, azon államtudományoknak egyike, mely úgy mint a nemzetgazdaság, és az összes politikai tudományok

annyiban velünk született tannak szokott tekintetni, a mennyiben mindenki arra való természetszerü hivatottsággal vél bírni; midőn valamely ház építéséről szó van, alig lesz, ki, ha nem szakember, a hozzá szükséges terv készítésére merne ajánlkozni, ellenben midőn népgazdasági vagy statistikai tárgy vagy tervről szó van, kevés iró vagy közmiveltségü ember fog találkozni, ki magát képesnek nem találná, ahhoz szakértően szólhatni, ha mindjárt a szükséges előtanulmányok teljes hiányával lenne is. Hogy ebben mennyi öncsalódás rejlik, hogy ily kontárkodás mennyire hátrányos a tudomány alapos mivelésére, úgy hiszem, alig szükséges bővebben megmutatnom.

De még a többi politikai és államtudományok legalább azon előnynyel bírnak, hogy azoknak alapelvei egyetemi előadások, és bő irodalom fonalán elméletileg elsajátíthatók, másként van ez a statistikával; ez az egyetemi tanelőadások szintén egyik tárgyát képezi ugyan, de csak a nyert eredmények teszik az egyetemi felolvasásoknak tartalmát, a technikai rész, vagyis a mód és eszközöknek kijelölése, melyek segélyével a kivánt eredményekhez lehetőleg legkönnyebben és leghelyesebben juthatni, nem tartozik az elméleti tanfolyam feladatai közé; pedig valamint a természettudományoknál a nyert eredmények összehasonlitásának egyik lényeges kelléke a tett vizsgálódások helyes volta, az észlelödések egyformasága, úgy az államtudományoknál is, jelesen a statistikánál az adatnyomozás modorán és lényén sarkal leginkább a nyert eredmény valósága. A természeti tudományok nem nélkülöznek oly intézeteket, hol hirnökeik gyakorlatilag arra oktattatnak, hogy mikép kell szakértöleg buvárkodniok, és alapos észleleteikből mikép kell helyes következtetéseket vonniok, ellenben azon fontos ismeretág, mely az egyik lábbal a természet, a másikkal az államtudományok terén áll, melytől az államférfi oly szolgálatokat vár, mit a természetbuvár és vegyész a kisérlet és vegybontástól, minden erre vezető tangyakorlati közeg nélkül szükölködik. Határozott elvekről még szó sem igen lehet, miért a statistikának technikája még legkevésbé sincsen megfelelőleg kifejtve, az egyetemek, ha mindjárt azokon a statistikának elmélete még oly

tüzetesen és részletesen tárgyaltatik, nem képesek e hiányt helyrepótolni, mivel nélkülözik az alkalmat a gyakorlatra való folytonos utalhatásra, pedig csak is kapcsolatosan a gyakorlattal sikerrel haladhatni ez ösvényen. A statistikai bureauk, mint eddigelé szervezvék, szintén nem pótolhatják azt, mivel nem rendelkezhetnek az elméleti kiképezés eszközei felett, ha találtattak is eddigelé fiatal emberek, kik a statistika mütani részében tájékozottságot szerezni ohajtván, valamely stat. hivatalhoz szegödtek, nem volt köszönet benne, a hivatal rendesen nem látta magát azon helyzetben, hogy az illetőt kitüzött életfeladatához képest kellően elfoglaltathatta volna, mig az utóbbi tervnélküli elfoglaltatása folytán nem ritkán a várt haszon iránt elég kellemetlenül kijózanodott.

A kormány érdekében fekszik, hogy az adatgyüjtés pontos művelete csak elméletileg és gyakorlatilag kiképezett tisztviselők által vétessék eszközlőbe, vagyis olyanok által, kik az államélet tényezői közt fenforgó létszeres összefüggésnek, valamint az államigazgatási igényeknek helyes felfogával az adatnyomozás ügyében nem gépszerüleg, hanem öntudatosan járván el, nem csak elméletileg tudják hol, és mit kell puhatolniok, hanem gyakorlatilag képességgel birnak arra is, hogy mikép és mily úton kell a tudnivalókat keresni, és mi módon a találtakat értékesíteni. Alkalmas és tökéletesen kiképezett közlegek segélyével a kormány jóval több és haszonvehetőbb adatok birtokába fog juthatni, mint ellenkező esetben, a nélkül, hogy az érdekeltek részéről legkisebb ellenszenv vagy titkolódzási vágy az adatszerzés müvét fogná akadályoztatni, miután a szakképzettséggel rendszerint helyes tapintat és bizodalmat gerjesztő eljárási modor is karöltve szokott járni.

A statistikai seminariumoknak tehát a gyakorlati statistikusok kiképeztetésére nézve általán hason feladat jut, mint a chemiai laboratoriumoknál leendö vegyészek irányában, valamint t. i. a vegytannak mint vizsgálódás útján megállapított tények ismeretének legczélszerüebb képzőeszköze a vegytani intézet, melyben tudományos alapu egyének vegybontásra való oktatás és önmunkálkodás útján arra vezettetnek, hogy a móddal és eljárással megismerkedjenek, melyen

a vegytan tartalmát képező tények keletkeznek, mi által mind a vegytani képesség szereztetik, mind maga a vegytani tudomány gyarapíttatik, úgy a stat. seminariumban is a szükséges tudományos előkészülettel bíró államtiszti jelöltek az adatgyűjtés modorával és lényével gyakorlati útmutatás és önmunkálkodás útján oly formán megbarátkoztatandók, hogy az adatok keletkezése, és mi módoni érvényesítése iránt teljes tájékozottságot magoknak megszerezhessenek. Miért a statist. seminariumok nem szoritkozhatnak egyedül a statistika technikájának gyakorlati megismertetésére, hanem azon kell lenniök, hogy növendékei a statistikának a közszolgálat különféle ágaira, valamint a tudomány különböző szakaira való mikénti alkalmazhatása iránt gyakorlati úton szerzett tiszta fogalmakat nyerjenek.

Ezen és hasonló nézőpontokból indúlt ki a berlini statistikai hivatal elnöke, midőn a szóban levő első seminarium megállapítását hozta indítványba, ezen és hasonló érvek a porosz kormányt arra indíták, hogy 1862-ki oktober 15-kén a berlini stat. bureau oldalán a hivatalos statistikában való kiképeztetésre külön elmélet-gyakorlati tanfolyamot léptessen életbe, melynek feladatul kitűzve lett, hogy a statistika elmélete és technikája, valamint annak a törvényhozás és közigazgatáshoz való viszonyzata felett tartandó felolvasások, egyes statistikai tétemények kidolgoztatása, valamint az illetőknek a hivatal folyó munkálataibani részesítése által kellő statistikai készültségü tisztviselök kiképeztetésére törekedjenek. Az e tárgyra vonatkozó ministeri kibocsátványban egyenesen kimondatik, hogy habár e czélra legjobb iskoláúl maga a praxis ajánlkozik; mind a mellett szükséges, hogy ezen praxis bizonyos meghatározott, egységes rendszer szerint nyerjen helyet folytonos tekintettel a központi statist. hatóság által kijelölt általános nézpontokra. Érdekes továbbá, mi ugyanazon ministeri leiratban a tanfolyam életbe léptetésének igazolására felhozatik, hogy ez t. i. hivatva leend, arra törekedni, miszerint a hivatalos statistika a közigazgatás minden egyes ágaira egyaránt terjeszkedjék ki, és a szükségelt anyagok czélirányos nyomozása, gyüjtése, egybeállítása és közlése ál-

tal a tudomány mai kivánalmainak megfelelő mértékben hasznosnak mutatkozzék.

A keret, melybe a statistikai seminarium csiráját képző ezen tanfolyam foglalva lett, felette szűknek bizonyult be, és ha mindjárt az első két tanév, mely eddigelé lefolyt, elég termékenynek mutatkozott, akár az e tanfolyamra jelenkezett államhivatalnokok létszámát és hivatalos állásukat, akár a kidolgozásra került tétemények fontosságát, akár végre a seminaristák részéről az utolsó nemzetközi stat. Congressuson kifejtett tevékenységét tekintsük, mindazonáltal az idei november elsejével megkezdendő harmadik tanfolyam jóval szélesebb alapra lett fektetve, és ezt megismertetni annál érdekesebbnek tartom, minthogy a tervezett módosítások jobbára az előbbi két évben szerzett tapasztalások közvetlen kifolyományai, és azért mint szakemberek meggyőződésén gyökerező reformtörekvések, másutt is ajánlkoznak.

A zsengekoru berlini intézet jövőre is törekedni fog kitűzött czélját részint elméleti előadások, részint statistikai gyakorlatok útján elérni. Az elméleti előadások, melyek nem annyira szorosan vett tanszéki felolvasások, mint az egyes tantételek feletti vitatkozások és kölcsönös discussiók alakjában jelentkeztek, hol a hivatal főnöke, hol némely egyetemi tanárok által, és pedig ingyen tartatnak; a közelgő harmadik tanfolyamra tervezett előadások e következő programmból kivehetők :

I. A statistika elmélete s technikája Dr. Engeltől, itt a statistika mint önálló tudomány lényege, úgy magában, mint vonatkozással a többi tudományokra, a közigazgatás egyes ágaira, valamint a magánygazdálkodásra, végre a statistika szervezése képezik az előadás főtárgyát.

II. A népesedés statistikája Boeckh kormánytanácsostól, az egész populationistika vonatván ezen a részletes programm szerint ép oly terjedelmes mint érdekes discussio hálójába.

III. A nemzetgazdaságból és pénzügytudományböli előadások egyrészt Dr. H a n s s e n titk. tanácsos és tanártól, másrészt Dr. H e l w i n g titk. tanács. és egyetemi tanártól; az előbbi az alapismereteken kivül az agrariai ügy, jelesen a

tagosítás és legelő elkülönzések, a birtok szétdarabolása, az erdőállomány biztosítása, feltalálási szabadalmak, a védvám kérdés, a súly és mérték rendszer, a közlekedési eszközök, az államjavak, regaljogok, adó és illetékek felett; az utóbbi a pénzhitel és bankügy, ipartörvényhozás és iparstatistika, az állam kiadások és az állami hitelügy felett fog értekezni.

IV. A biztosítás s társadalmi önsegély ügye körüli discussiók Dr. Engeltől.

V. A közigazgatási politikából, névszerint az igazság és börtönügy, a közegészség és orvos-rendészet felett Dr. Helwing tanár előadásai.

VI. A mathematikai földirat, névszerint az orografi, hydrografi és climatologiai viszonyokról szóló előadások, melyeknek tartására a meteorologikus intézet főnöke, Dove korm. tanácsos és tanár ajánlkozott, ez által az államok természeti alapjának mintegy történelme adatván elő.

Végre VII. Technologiai előadások és kirándulások több gyári és mühelyekre Dr. Magnus tanárral, mi által az illetők a különféle iparvállalatok mütani oldalával, valamint a nemzetgazdasági és orvosrendészeti elveknek az egyes iparágaknál mikénti érvényesitésével megismerkedhetnek, és egy úttal, midőn a mütani folyam és iparszerü eljárás részleteit szemlélet útján magokévá teszik, képesekké válnak úgy az ipartelepvények helyes statistikai felvételére, mint a reájok vonatkozó törvényhozásnak megfelelő átidomitására.

Ezen itt csak a czimrovat és a fő elnevezés szerint megemlített, de az idézett folyóirat 8. számában bővebben körvonalzott elméleti előadások olyképen elrendezvék, hogy mindenütt a statistikai czél és irány, jelesen a statistikának praktikus oldala előtérbe léptetik, és a főtörekvés, hogy közös eszmecsere kölcsönös megvitatás fonalán a tárgy kellően felderíttessék. Az által, hogy ezen peripathetikus tanmodor mellett a növendékek is saját észleleteik- és megjegyzéseiket közlik, gyakran az egyes tantételek új becses bizonyítékok és érvekkel meggazdagíttatnak, másrészt gyakran a történt vizsgálódások hibás volta legkirivóbban tünik ki; minden esetre ez úton a seminaristák ismeretfoka és észlelődési éle, valamint a tények taglalásában, a tapasztaltak elemzésében

való képességük nagyobb-kisebb foka magától szökik szembe, úgy hogy ezen vitatkozás alakjábani eszmecsere leghelyesebb segédeszköznek ajánlkozik a nézetek tisztítására, valamint az ismeretek gyakorlatképeni bővítésére, és ha valamely tanmódról, bizonyosan ezen inkább a beszélgetés, mint a tudós értekezés modorát követő módszerről mondhatni, hogy docendo discimus.

Az egyeseknek ily úton mutatkozó tehetségéhez pedig mind az irásbeli dolgozatok, mind a reájok bizandó hivatalbeli teendők méretnek, mert csakugyan a nagyobb-kisebb elméleti képzettséghez képest a növendékek többé-kevesebbé fontos statistikai müveletek önálló foganatositására legbiztosabban alkalmazhatók.

Az irásbeli feladatoknál a tárgy szerencsés választása által kedves alkalom nyilik oly dolgozatok keletkeztére, melyek, hol a tudomány által még kielégitőleg meg nem oldott tétemények sikeresebb megfejtéséhez járúlhatnak, hol mint becses monografiák maga a statistikai irodalom meggazdagítására lehetnek. Mily érdekes kérdések tüzethetnek ki hason irásbeli dolgozatokra, tanuságúl szolgálhatnak azon tétemények, melyek a berlini intézet részéről a mult évi tanfolyam alatt tüzettek ki :

I.

Milyen a népszámlálási eljárás a német vámszövetségben, és miféle hiányai és előnyei mutatkoznak szemközt azon eljárással, mely Ausztriában, Belgiomban, Angolhonban és Északamerikában divatos.

II.

Miféle igényeket támaszt a mai kor az egyház és iskolák statistikájára nézve, valósittatnak-e ezek Poroszországban, és ha nem, micsoda intézkedések szükségesek, hogy azok valósíttassanak.

III.

Található-e a Poroszhonban lévő fegyházak statistikájában biztos feleletet azon kérdésre, valjon azok által a büntetés

czélja (t. i. a büntett megtorlása és a büntevőnek tartós erkölcsi javulása) eléretik? nyujt-e ezen tekintetben más országok statistikája többet, és mely intézmények szükségesek, hogy a fegyintézetekben való tartózkodás eredménye iránt felmerülő kérdésre biztos felelet adathassék.

IV.

Miután Berlin városában 1865-ben iparkiállítás rendeztetni szándékoztatik, a kiállításoknál pedig nem egyedül az iparosság szüleményei, hanem az egyes iparágaknak és csoportozatoknak gazdászati fontossága is feltüntetendő, igen közel fekszik az ohajtás, hogy a tervezett kiállítás érdekének emelésére Berlin városa iparosságának statistikája elkészíttessék, kérdés már most: hogy micsoda tárgyakra kell az efféle statisztikának kiterjednie? miképen lenne annak feldolgozása szervezendő? miféle adatnyomozási mintázatok lennének e czélra használandók? micsoda alakban lenne az összes kép egybeállitandó, hogy az könnyen áttekinthető, és a lehető legnagyobb szabatosság mellett minden tekintetben instructiv legyen?

V.

Ujabb időkben több államban az ujonczállitás statistikáját tudományos alapokra törekszenek fektetni, miután a legények kiállítása, és azoknak orvosi megvizsgáltatása oly ügy, mely a dolog természete szerint gyorsan elintézendő, kérdés támad: hogy mely úton és módon a katonaigazgatás czélja, valamint a katonakötelesek egészségállapotjának tudományos megállapítása legbiztosabban elérhető? miféle statistikai tevékenységnek hely adandó az eredmények szemlélődése, feljegyzése, gyüjtése és átnézeti összeállítása körül? mennyi erőt és mennyi költséget fogna ily statistikai mivelet igénybe venni?

Ezen példaképen felhozott feladatokból kitetszik, mily érdekes és hasznos dolgozatok kerülhetnek színre, főleg azon eljárás mellett, mely a dolgozat létrejövetele körül Berlinben szokásos, t. i. minden seminarista legelől a kitűzött kérdés mikénti megoldása felől külön-külön egy programmot dolgoz

ki; a tanár, ki a kérdést feladta, az összes beadott programmokat discussio alá hozza, és kölcsönös megvitatás alapján a kiegészített, javított, vagy különben jóváhagyott közös programm megállapíttatik, miszerint azután az egyéni kidolgozás történik, melyek befejezve előbb a seminariumban tanakodás alá vétetnek, és a körülmények szerint még a sajtó alá is kerülnek. — Tagadhatlan, hogy ez által az önálló gondolkodás és irodalmi képesség leghatályosabban fejlesztetik ki, és hogy ezen képzési mód a statistikai gyakorlatok legbecsesebb közegei közé sorolandó; ezen az úton az alkotási képesség épúgy mint a megbiráltatási tehetség legjobban gyakoroltatván.

A statist. seminariumba rendszerint csak azok vétetnek fel, kik a magasabb államszolgálatra képesítő államvizsgát sikeresen letették, kivételesen azonban más egyének is, mint névszerint orvosok, ügyvédek, birák stb., mi iránt az illető ministerium határoz, melyhez külföldiek is fordulhatnak, a mennyiben felvétetni kivánnak. A kölcsönös viszony a seminarium tagjai és az előadó tanárok közt a dolog természete szerint nem a tanító és tanítvány, hanem az idősb és fiatalabb tisztitárs közti viszonyzat természetével bir, és ily értelemben minden tag jogosítva van az intézetbeli elrendezés iránti nézeteit és kivánalmait teljes nyiltsággal a hivatal főnökével tudatni, és a vitatási modor, mely az oktatásnál követtetik, magával hozza, hogy itt a tanár és tanítvány közt collegialisabb viszony fejlődik, mint a mely a merő tanintézeteknél e kettő közt lehetséges; mind a mellett a seminaristák az intézet és az államszolgálat érdekében kötelesek az előadásokban úgy, mint a gyakorlatokban pontosan részt venni, nemkülönben a reájok bizandó munkálatokat is lelkiismeretesen teljesíteni; a négy héten át nyomos ok nélkül az előadásokat vagy az irásbeli dolgozatokat elhanyagoló tag kilépettnek tekintendő, és eltávolítása iránt a hivatalfőnök jelentése folytán az illető központi hatóság intézkedik. A seminarium tagjai a statistikai hivatal szakkönyvtárát és folyóiratait szabadon használhatják, sőt azok tartalmával való megismerkedésre az által különösen utalvák, hogy egy folyó tárgymutató készítése és folytonos szemmeltartása, egyike a statistikai gyakorlatoknak. Pedig nem egy könnyen találtatik valahol gazdagabb szak-

könyvtár, vagy választékosabb folyóirati és térkép-gyüjtemény, mint a milyennel a porosz statistikai hivatal dicsekszik, minden statistikai újdonság, mely Europa és Északamerika culturállamaiban megjelenik, több mint 70 a statistika, nemzetgazdászat és ahoz rokon tudományok terén megjelenő időszaki irat a seminaristák rendelkezésére áll, söt azon barátságosabb viszonynál fogva, mely a statistikai hivatal kormányzó közlegei és a seminarium növendékei közt fenforog, és mely a csak egy évre szabott tanfolyam befejezése után is a különféle alkalmazásba kerülőkkel szellemileg tovább folytattatik, mind a statist. hivatal folyóirata, mind egyéb közleményei azoknak tovább is megküldetnek, mi által folytonos közreműködésre buzdíttatnak és a statistikai dolgozatok iránti érdekeltség bennök folyvást ébren tartatik.

A statist. bureau hivatalos teendőiben való részesülés az egyik tanár különös utmutatása és vezénylete mellett olykép foglal helyet, hogy mindegyik az egy évi folyam alatt a hivatal összes működéseivel és teendőivel teljesen megismerkedjék, úgy hogy ez által a seminarium maga a statistikai hivatalnak legkedvesebb növeldéjévé válik, organumait szükség esetében leghelyesebben a seminarium legképesebb növendékei közöl ujjonczozhatván.

Az eddig felhozottakból önként foly, hogy a szóban lévő seminarium nem egyedül a Poroszország egyes hatóságainál alkalmazott statistikai előadók kiképeztetésére törekszik, hanem az államhivatalnokok egyik szellemi és tudományos szükségleteire is kellő figyelemmel van. És csakugyan, ha efféle intézet nem akar egyoldalú lenni, hanem rendeltetésének mindenképen megfelelni, szükséges leend, hogy a fen elősorolt előadási tervezet szerint az összes nemzetgazdasági és kormányzati politikának gyakorlati igényei a tantervben helyet nyerjenek, mert valamint egyfelől a közigazgatásnak, hogy magasztos czéljait valósíthassa, nem csak az országot és népet minden tekintetben ismernie kell, hanem a kormányzati politikának alaptanait, a közigazgatási tudománynak elveit is, úgy a statistikának a közigazgatás feladatával és szükségleteivel teljesen meg kell barátkoznia, ha csakugyan

a kormánynak hasznára kiván lenni és nem merő adat vagy táblázatok halmává elfajulni.

Igen valószinü, hogy a berlini ifjukorú seminarium ezentúl melegebb részvéttel fog találkozni, mint fenállása első két évében,*) miután az eddigi közönyösségnek főoka, t. i. az, hogy ezen intézet lényege, feladata és törekvései kevésbé ismeretesek voltak, Dr. Engelnek mai értekezésem alapjául vett megismertető czikke folytán elenyészettnek tekinthető, azon ok pedig, melyet Dr. Engel szintén felemlít, hogy a szóban levő intézet talán azért csekélyebb pártolásra akadt, mert a helyiség fütésére, kivilágítása és tisztogatására kivánt néhány talléron kivül a kormánynak absolute semmibe sem kerül, nyilván csak gonosz czélzatu élcznek veendő, mely az eredményben megcsalatkozott alapitónak könnyen megbocsátható is.

De legyen szabad reménylenünk, hogy az üdvös irányu, elméleti s gyakorlati szempontból egyaránt ajánlkozó új intézet másutt is lelkes utánzásra fog akadni, sőt legyen szabad reménylenünk, hogy a magyarországi statistikai hivatal, mely minél későbben szülemlik meg, annál inkább kell, hogy a legújabb haladások öltönyébe burkolva teljesen felszerelt minervaképen teremjen, nem fogja szem elől téveszteni, mennyire kivánatos lenne nálunk is az efféle stat. seminariumnak létrehozása, hol annyira szükséges, hogy mind az államszolgálati jelöltekben, mind az alkalmazott hivatalnokokban a

---

*) A séminariumba felveendő tagok száma eredetileg 8-ra volt megállapítva, és csakugyan 8 résszessel nyilt meg 1862. nov. 5. az első tanfolyam, azok közt volt 4 kormányszéki ülnök, 1 referendarius, 1 törvényszéki ülnök, 1 orvos és 1 szászmeiningeni közig. titkár. A második évi tanfolyamra (1863.nov.) 2korm.széki ülnök, 1 bányai ülnök, 1 katonai törzs-orvos, és 1 lippedetmoldi közig. tisztviselő, összesen tehát csak 5 jelenkezett. Mint a részvéthanyatlásnak egyik okát Dr. Engel azon elterjedt balvéleményt emliti, mintha a seminariumban töltött idő a hivatalkodásba be nem számíttatnék, de az efféle kételyek magából a ministeriumból eloszlattak; de sokat visszatartóztat azon körülmény, hogy ezen idő alatt a napdíjaktól elüttetnek, sok pedig azért közönyös ez intézet iránt, mert még nem képesek a statistikai képességnek a közszolgálatbani hasznát kellőleg méltányolni.

tudomány iránt általán, jelesen a statistika iránti érdekeltség, és nagyobb fogékonyság gerjesztessék, hol továbbá annyira kivánatos, hogy kormányközlegeinknek, fájdalom, még gyakran korlátolt nézköre belföldi állapotainknak külföldi homogen viszonyokkal való folytonos egybevetése által mind jobban tágíttassék, és hol a gyakorlatilag kiképezett statistikusok nagy szegénységénél fogva annyira kiáltó szükség, hogy rövid úton tekintélyesb jutaléka állíttassék ki az elmélet és gyakorlat terén jól iskolázott oly egyéneknek, melyekből úgy maga a fiatal statistikai hivatal, mint megyehatóságaink bőven fogják kikereshetni a kellően felszerelt és meglehetősen begyakorlott ujonczoknak szükségelt létszámát.

VIII.

ELEMI TANÜGY
A SZOMBATHELYI RÓM. KATH. EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN 186$^{1}/_{2}$-ben

A győri tankerület főigazgatója által beküldött kimutatásból összeállitotta.

Dr. BARSI JÓZSEF.

A szombathelyi egyházmegye az ujabb alapitásu egyházmegyék közé tartozik, s Vas vármegyén kivül, még Zala vármegyéből három esperességet és csak egyes helységeket foglal magában a szomszéd Sopron vármegyéből és Stájer tartományból. A határhegyeken a helységek részint kicsinyek, részint házaik az egyes müvelhető téreken szét vannak szórva. E körülmény valamint a müvelődést általában, úgy nehezíti az elemi tanügy felvirágzását is. Az előttünk fekvő kimutatás minden egyes lapja tanuskodik erről részint néma számbeli adatai, részint pedig az egyes esperesek, mint kerületi iskolafelügyelők hangos panaszai által. A községek szük és nagy részt terméketlen határa, az iparos foglalkozások teljes hiánya, a legszükségesebbre szoritkozó kereskedés természetessé teszik a hátra maradást kivált értelmi tekintetben, ennek következménye ismét a napról napra inkább terjedő elszegényedés és közönbösség az iskola iránt, melyet a legtöbb szegény adófizető, kinek mindennapi kenyere a nyomor és szükölködés, nem tekint jótékony intézetnek, hanem ujabb tehernek régibb és ujabb egyéb terhei mellett. A nép szegénysége megfejt és megmagyaráz mindent. Mert szegény, nem képes az iskola épületét jó karban fenntartani, s ha kára történt, azt helyre hozni; mert szegény, nem díjazhatja a tanitót úgy, hogy a tanitókban válogathasson s a megválasztott tanitótól azután kötelességei pontos és gyümölcsöző teljesitését követelhesse; mert szegény, nem is igen tud kü-

lönbséget tanitó és tanitó közt; s mert szegény nem küldheti gyermekét rendesen iskolába, részint azért, mert nem öltöztetheti fel téli időben a mint kellene, részint pedig azért, mert munkára fogja már iskolás éveiben (7—12) is, majd házánál, kisebb testvérei őrzése végett, majd meg a mezőn a barmok legeltetése körül. Innen ered az, hogy a szombathelyi egyházmegyében, mint e dolgozatunk végéhez csatolt táblánk mutatja, átlag véve csak 67% százaléka járt iskolába a tanképes gyermekeknek, vagyis 31,492-ből csak 21,297, mig 10,195 vagy otthon tanult, vagy épen nem tanult semmit. Legkedvezőbb volt még az arány a kemenes alji kerületben, hol a tanképesek 94 százaléka járt tanulni; legkedvezőtlenebb ellenben a letenyei esperességben, hol a tanulók csak 39 százalékát tevék a tanképeseknek, vagy is 2753 tanképes közöl csak 1078 járt tanulni, 1675 pedig tanulás nélkül maradt. E két szélső viszony közt, táblánk tanuskodása szerint, felülről lefelé igy következnek egymás után az esperességi kerületek illető számaikkal:

A kemenesalji .	94	százalékkal	a szombathelyi ker.	75	százalék.
a sárvári . . .	90	„	a németujvári „	74.₀₇	„
az összes sárvári főesperesség .	87	„	a vasvári „	70	„
a kőszegi kerület	86	„	a tótsági „	63	„
a körmendi „	85	„	a szenteleki „	60	„
a rohonczi „	82	„	a szentgothárdi „	50	„
a pinkafői és jánosházai „	80	„	a lékai „	48.₀₆	„
az őrségi „	78	„	az alsó-lendvai „	48	„
			a zalaegerszegi „	47	„
			a letenyei „	39	„

A többi magyarországi r. katholikus egyházak hasonlatossága szerint főesperességekre van felosztva a szombathelyi egyházmegye is, még pedig számfölött és aránytalanul, a mennyiben itt 18 esperesség megoszlik 6 főesperes között, mig a pécsi egyházmegyében 20 esperesség fölött csak két főesperes áll. Három három esperes fölött egy egy főesperes igen czélszerü szervezés volna; de a szombathelyi megyében a felosztás, mint táblánk mutatja, nem ilyen, hanem nagyon is egyenlötlen; mert mig a székesegyházi főesperes alatt öt esperességi kerület áll, a zala-egerszegi főesperesnek csak egy esperességre, a hasonnevü zala-egerszegire van gondja.

Egyébiránt az elemi tanügyre nézve, a mint ez jelenleg méltattatik, ez nem tesz különbséget; mert az előttünk fekvő kimutatásban annak, hogy valamelyik főesperesnek az elemi iskolákra bármi kis befolyása volna, sehol sem látni nyomát. Pedig ama befolyás, tekintve a főesperes urak tekintélyes állását, s ezen állás erkölcsi, értelmi s vagyonbeli súlyát. nem lehetne más, mint a legjótékonyabb az erkölcsi, értelmi s vagyonbeli szegénységben tespedő népre és e nép ifju sarjaira.

Föltéve hogy az alsó-lendvai és zala-egerszegi főesperes urak e magas szempontból nézték volna állásukat, a két főesperes három esperességi kerületében talán valamivel kedvezőbbé vált volna az arány a tanképes és tettleg járt gyermekek közt, s nem maradt volna a három esperességben 4070 gyermek 7388 közöl tanulás nélkül.

Mi a nyelvviszonyokat illeti, a jánosházai, őrségi, szombathelyi, sárvári és vasvári kerületekben a tannyelv tisztán magyar; a kőszegiben csak két helyen vegyül hozzá más nyelv is, és pedig egy helyen a német, a másikon szláv szójárás; a kemenesalji kerületben egy helyen, (Kis-Czellben) vegyül a magyar tannyelv közé a német is, a zalaegerszegiben pedig három helyen. Legnagyobb a tannyelv keverék a rohonczi kerületben, hol a magyar nyelv három helyen fordul elő másokkal vegyest mint tannyelv, egy helyen (Jobbágyiban) a némettel, egy helyen (Felső-Csatárban) a horváttal, és egy helyen (Csémben) a némettel és horváttal együtt. A székesegyházi főesperességben a német nyelv 22 helyen fordul elő tisztán, 13 helyen a magyarral vegyest, és 5 helyen a magyar és horváttal vegyest; a német-újvári főesperességben a német nyelv van-túlsúlyban, s a magyar tisztán csak két helyen fordul elő, egyben pedig a némettel vegyest; e főesperességben a szláv nyelv divatja is erős, a mennyiben 15 helyen tisztán e nyelven folyik az előadás. A német nyelv mint tannyelv tisztán az őrségi, sárvári, alsó-lendvai és zalaegerszegi főesperességekben egy helyen sem találtatik, itt ellenben a szláv nyelv vend és horvát szójárása dívik, és pedig tisztán a most nevezett négy főesperességben 33 helyen.

A nyelv viszonyok százalékokban az egész egyházme-
mére nézve igy állnak:

a magyar tisztán . . .	56 százalék	99 százalék; a 100-dik szá-zalék törtekre oszlik.
a német „ . . .	23 „	
a szláv „ . . .	11 „	
vegyesen a három nyelv	9 „	

A helységek politikai súlyára nézve Kőszeg sz. kir. városon kivül hasonló rangu a megyében nincs ugyan, de mezővárosokban nincs hiány, lévén összesen körülbelül 40. Ilyen első helyen maga az egyházmegye anyavárosa Szombathely, ilyenek: Borostyánkő, Csákány, Ikervár, Jánosháza, Kis-Czell, Körmend, Lendva, Léka, Monyorókerék, Németujvár, Papócz, Pergelén, Pinkafő, Rába-Hidvég, Rohoncz, Sárvár, Szalonak, Szent-Gothárd, Vasvár stb. Vas vármegyében; és Alsó-Lendva, Bellatincz, Dobronak, Nova, Zala-Egerszegh stb. Zala vármegyében. Az 184⁷/₈-ki törvény V. czikke Vas vármegyének 10 képviselőt adott, Zalának kilenczet, miből e megyék politikai sulya önként következik; de egyszersmind a kötelesség is, az elemi tanitást oly alapra fektetni, hogy megbirhassa a magasabb politikai képesség épületét is.

Még egy szót kell szóllanunk a szombathelyi egyházmegye névtáráról az 1860-ki évből, melyből a fiókegyházak egészen kimaradtak; a lelkek száma pedig csak meg van emlitve a nélkül, hogy az olvasó láthatná, hogy azok csak a megnevezett anyaegyházban laknak-e vagy pedig a meg nem nevezett fiókegyházakban is. Azután országosan elfogadott gyakorlat szerint az egyházmegyék névtárai rendesen úgy szerkeztetnek, hogy az egyes anya- és fiókegyházak mellett nem csak a r. kath. hívek számát láthatni, hanem egyenkint minden más vallásbeliek számát is, mi szintén nagy világot vet az elemi tanügy állására. Az anyaegyházak politikai súlya sincs kimutatva sehol, e nélkül pedig szintén meg van nehezítve az itélethozás az elemi tanitás állapota fölött. A fiókegyházak nevét és számát, s mindegyiknek úgy lélekszámát mint távolságát az anyaegyháztól, annálinkább szerettük volna az egyházmegye névtárából látni, mint ezt más me-

gyéknél megszoktuk, mivel az előttünk fekvő kimutatás e részben teljes sötétségben hagyja az olvasót, s a fiókegyházak neveit sokszor alig lehetett a hanyag irásból csak anynyira is kibetüzni, hogy más segédeszközök hozzájárultával a név ugyanazonságát megállapithassuk, még úgy sem vagyunk bizonyosak a felől, nem lesz-e valahol a nevekben hiba, minthogy e tekintetben önkény és gondatlanság kezet fogva együtt dolgoznak arra, hogy a magyar nyomtatványok hibátlanságába ne bizhassék senki.

Ideje azonban általános nézeteinktől óhajtásaintól átmennünk a létező állapot részleteire, a főesperességek és esperességi kerületek azon sora szerint, melyet táblánkon is követtünk.

I. Székes-egyházi Főesperesség.

A) Körmendi esperesség. E kerületben 10 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Csákány, Egyházas-Hollós, Egyházas-Rádocz, Egyházas-Szecsöd, Körmend, Nagy. Kölked, Pinka-Szent-Király, Rába-Hidvég, Rába-Szentmihály és Szent-Tamás; a fiókegyházak: Alsó-Rönök, Felső-Berkifalva, Haraszti-Falu, Horvát-Nádalja, Gasztony, Nemes-Kis-Medve és Rempe-Hollós. Körmenden az iskola három osztályú ugyan de csak alelemi, Rába-Hidvég mezővárosában csak két osztályu az iskola, Csákány mezővárosban pedig épen úgy csak egy osztályu, mint bármely szegény faluban vagy fiókegyházban. A tannyelv Alsó-Rönökön és Nemes-Kis-Medvében német; Haraszti-Faluban és Horvát-Nádalján magyar és horvát; a többi helyeken tisztán magyar. Segédtanitó van négy : Körmenden, hol az iskola is „uj derék épületnek" mondatik, kettő, Rába-Hidvégen és Gásztonyban egyegy.

Tanképes gyermek volt :	fiú 636,	leány 514,	együtt 1150.	
tettleg járt	„ 545	„ 442	„ 987	vagyis 85°/₀

B) Kőszegi esperesség. E kerületben 8 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Felső-Szilvágy, Kőszeg, Meszlen, Nagy-

Pöse, Német-Gens, Salfa, Szerdahely és Tömörd; a fiókegyházak: Acsád, Berkeháza, Bozsok Dorosszló, Nagy-Asszonyfa, Nagy- és Kis-Patty, Perenye, Ruszta-Csö, Söpte és Váth. Kőszeg sz. kir. városában van négyosztályu főelemi iskola, szorgalmatosan látogatott vasárnapi iskolával; a többi helyeken az iskolák mind egyosztályuak csak. Kőszegen öt rendes tanitó működik, segédtanitó sehol sincs a kerületben. A tannyelv tisztán magyar 16 helyen, Kőszegen a német is vegyül közéje, Tömördön pedig a horvát.

Tankópes gyermek volt: fiú 998, leány 715, együtt 1713.
tettleg járt . . . . „ 839 „ 685 „ 1474 vagyis 86%

C) Lékai esperesség. E kerületben 6 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Borostyánkő, Felső-Szénégető, Khogl, Léka, Pergelén és Röth; a fiókegyházak: Bubendorf, Geresdorf, Glashütte kettő (egyik Léka fiókja, a másik Felső-Szénégetőé), Hammer, Langek, Lebenbrunn, Ostoros, Sallmannsdorf és Steinbach. Léka és Pergelén mezővárosokban az iskola két-két osztályu, Borostyánkő mezővárosban úgy mint a többi helyeken is csak egy-egy osztályu az iskola; Segédtanitó csak Lékán van egy, a többi helyeken egy sincs. A tannyelv német: Glashüttenben, Khoglban, Felső-Szénégetőben, Lebenbrunnban és Röthön; a többi helyeken a kimutatás szerint német-magyar; csakhogy épen e kerületre nézve a kimutatás, szeliden szólva, nagyon hanyag.

Tankópes gyermek volt: fiú 487, leány 501, együtt 988.
tettleg járt . . . . „ 242 „ 242 „ 484 vagyis csak 48.₉₈% s egy-egy tanító alá csak 28 tanuló.

D) Rohonczi esperesség. E kerületben 12 anya- és 12 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bándol, Csém, Egyházas-Füzes, Inczéd, Jobbágyi, Kethely, Nagy-Narda, Német-Szent-Mihály, Pinka-Miske, Rohoncz, Sánfalva és Szalonak; a fiókegyházak: Csajta, Dobrafalva, Felső-Csatár, Gyepü-Füzes, Jobbágy-Ujfalu, Kis-Szent-Mihály, Méran, Óvár,

Pözsöny, Sáros-Szék, Szabar és Város-Hodász. Két osztályu iskola van Német-Szent-Mihályon és Rohonczon, mely két helyen a rendes tanítók mellett egy-egy szegéd is müködik; a többi helyeken az iskolák mind csak egy osztályuak. A tannyelv itt nagyon vegyes; két helyen horvát, t. i. Nagy-Nárdán és Szabaron; 1 helyen magyar-horvát, t. i. Felsö-Csatáron; 1 helyen (Jobbágyiban) magyar-német, Csémben magyar-horvát és német, négy helyen ugymint Bándolyon, Csajtán, Inczéden és Kethelyen horvát-német, a többi helyeken tisztán német.

Tanképes gyermek volt: fiú 982, leány 909, együtt 1891.
tettleg járt . . . . „ 808 „ 753 „ 1561 vagyis 82%.

E) Szombathelyi esperesség. E kerületben 12 anya- és 9 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bőd, Dozmat, Ják, Kis-Únyom, Nárai, Olad, Szécseny, Szent-Király, Szent-Léránt Szent-Lőrincz, Szombathely és Vép; a fiókegyházak: Bucsu, Ketény, Kolta, Nagy-Kajd, Nagy-Szőlős, Nagy-Unyom, Sorki (azaz Sorok mellett) Polany, Szanat és Uj-Perént. Az egyházmegye anyavárosában, Szombathelyen van egy négyosztályu főelemi iskola fiuk számára és két osztályu leányiskola, hol kézi munkákat is tanulnak, összesen három fő- és 2 segéd tanítóval. Ezen kivül, a kimutatás szerint, e kerületben, a koltait és nagy-kajdit kivéve, minden iskola két osztályu, de csak egy-egy tanitóval, kivéve Jákot és Véget, hol egy-egy altanitó is müködik. A szombathelyi elemi iskolák a városház épületében vannak, mit a kimutatás is helytelennek vél. A tannyelv az egész kerületben magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1364, l. 1124, együtt 2488.
tettleg járt . . . . „ 1104 „ 771 „ 1875 vagyis 75%.

II. Német-Ujvári Főesperesség,

A) Német-Ujvári esperesség. E kerületben 13 anya- s 13 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Beled, Karácsfa, Kertes, Német-Keresztes, Német-Lövő, Német-Sároslak, Német-Ujvár, Pinka-Mindszent, Pornó, Szent-Kata-

lin, Szent-Kút, Szent-Miklós és Szent-Péterfa (németül Prostrum); a fiókegyházak: Cséke, Horvát-Lövő, Kolosvár, Kis-Medves, Lipócz, Monyorókerék, Nagy-Medves, Neustift, Német-Kássos, Német-Zsámánd, Orbánfalva, Punicza és Strem. Kétosztályu iskola van Német-Ujvártt egy altanitóval, kinek lakásaért az iskola-igazgató fizet, mert a mezőváros nem ád neki szállást; a többi iskola mind csak egy osztályu. A tannyelv csak egy helyen magyar: Pinka-Mind-Szenten; 6 helyen horvát, úgymint: Horvát-Lövőn Nagy-Medveson, Német-Zsámándon, Szent-Miklóson, Szent-Katalinban és Szent-Péterfán; Lipóczon német és horvát, a többi 18 iskolában német. Az iskoláknak szánt épületek állapota ellen e kerületben sok a panasz. A neustifti iskolát igy jellemzi a kimutatás: „az épület rosz, nedves és e miatt egészségtelen,“ (pedig 73 gyermeknek kellene járni bele); a pinka-mindszentiről ezt irja: „az iskola épület szük, sötét és lehető legrosszabb karban van,“ (pedig 63 magyar gyermek járna bele); Pornón a pap és az iskola egy födél alatt vannak.

Tanképes gyermek volt: fiú 955, leány 740, együtt 1695
tettleg járt . . . . „ 686 „ 585 „ 1271 vagyis 74.%.

B) Pinkafői esperesség. E kerületben 10 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Őr, Farkasfalva, Felső-Őr, Grafenschachen, Kiczlád, Komját, Máriafalva, Őri-Szent-Márton, Pinkafő és Vörösvár; a fiókegyházak: Grodnó, Német-Cziklin, Oberdorf, Oláh-Cziklin, Rödön, Sinnersdorf, Tarcsa és Wiszfleck. Pinkafőn van egy kétosztályu fiú-, és egy kétosztályu leány-iskola Sz. Vincze irgalmas leányainak gondviselése alatt; hozzá egy kisdedovó intézet is van csatolva. A tannyelv német, „hanem az első osztályban“ — teszi hozzá a kimutatás, — „a magyar nyelv is tanulmányoztatik.“ — Ebből azt kell következtetni, hogy olyan iskolákban, melyekben a tannyelv nem magyar, magyarul semmit sem tanulnak, de a felső osztályban még Pinkafőn sem! — Pinkafőnek egyik fiókegyháza, Sinnersdorf, politikailag Stiriába tartozik. A többi iskolák

mind csak egyosztályuak. Segédtanitó van Alsó-Őrön és Vörösvártt; Pinkafőn pedig két főtanitó müködik; de fizetésöket a város hanyagul szolgáltatja ki. A tannyelv Alsó-Őrön magyar, Felső-Őrön magyar-német, a többi helyeken német.

Tanképes gyermek volt: fiú 803, leány 702, együtt 1505.
tettleg járt . . . . „ 600 „ 607 „ 1207 vagyis 80%.

C) Szent-Eleki esperesség. E kerületben 13 anya- és 16 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Baksafalva, Hidegkút, Királyfalva, Kukmér, Lödös, Német-Csencs, Német-Szent-Grót, Ó-Bér, Puszta-Szent-Mihály, Rába-Keresztúr, Stinácz, Szent-Elek és Uj-Hegy; a fiók-egyházak: Barátfalva, Czáhling, Dobrafalva, Gánischdorf, Heugraben, Nádfalu, Nádkút, Parafalu, Patakfalva, Pinkócz, Rábafüzes, Radafalva, Rauchwarth, Rehgráben, Tobaj és Vaskut. Az iskolák itt mind csak egyosztályuak; segédtanitó csak Szent-Eleken van. A tannyelv 6 helyen horvát, ugymint: Heugrábenen, Pinkóczon, Rehgrabenen, Stináczon, Ujhegyen és Vaskuton; két helyen horvát-német, ugymint Német-Szent-Gróton és Szent-Eleken, a többi 21 helyen német.

Tanképes gyermek volt: fiú 1360, l. 1331, együtt 2691.
tettleg járt . . . . „ 834 „ 804 „ 1638 vagyis 60%.

D) Szent-Gothárdi esperesség. E kerületben 11 anyaegyházban vannak elemi iskolák, fiókegyház, melyben iskola léteznék, nem emlittetik a kimutatásban. Az anyaegyházak: Alsó-Szölnök, Badafalva, Dobra, Dolincz, Felső-Rőnök Felső-Szölnök, Gyanafalva, Istvánfalva, Nagyfalva, Rába-Szent-Márton és Szent-Gothárd. Kétosztályu az iskola Dolinczon, Gyanafalván és Sz. Gothárdon, a többiek csak egyosztályuak. Segédtanitó van 4 helyen, úgymint: Gyanafalván, Istvánfalván, Rába-Szent-Mártonban és Szent-Gothárdon. A tannyelv három helyen vend, ugymint Dolinczon, Istvánfalván és Felső-Szölnökön; Alsó-

Szölnökön német és vend, a többi helyeken német; a magyarnak az egész kerületben hire sincs.

Tanképes gyermek volt: fiú 1057, l. 715, együtt 1772.
tettleg járt . . . . „ 496 „ 400 „ 896 vagyis 50%.

III. Őrségi Főesperesség.

A) Őrségi esperesség. E kerületben 10 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak ezek: Gyarmat, Hódos, Iváncz, Kercza, Kethely, Nádasd, Nagy-Rákos, Őri-Szent-Péter, Szőcze és Velemér; a fiókegyházak: Csörötnek, Halogy és Kondorfa. Az elöttünk fekvö kimutatás négy anyaegyházat egészen kihagyott, ugymint: Hódost, Kerczát, Őri-Szent-Pétert és Velemért. Ezt az ember nem tudja mire vélni, mert nem valószinü, hogy négy régi anyaegyházban iskolák ne legyenek; de annak okát is nehéz kitalálni, hogy ha ottan iskolák léteznek, hogyan maradhatott ki a rólok való jelentés a kimutatásból. — Egyébiránt az egész kerületben valamennyi iskola csak egy-egy osztályu; segédtanitó sehol sincs, a tannyelv mindenütt magyar.

Tanképes gyermek a 6 anya- és 3 fiókegyházban volt:
fiú 344, leány 312, együtt 656.
tettleg járt . . . „ 281 „ 231 „ 512 vagyis 78%

B) Tótsági esperesség. E kerületben 10 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Felsö-Lendva, Felsö-Petrócz, Hidegkút, Martyáncz, Mura-Szombat, Pecsatócz, Pertócsa, Szent-Benedek, Tissina és Viz-Lendva; a fiókegyház: Füxlincz. A mura-szombati iskola két osztályu, a többi mind csak egyosztályu; Mura-Szombatban van segédtanító is. E kerületben érdekes tudni a tanitók fizetését. A martyánczinak fizetése például: 10 mérö rozs; 50 font len; 9 sonka; 9 kenyér; 4 szekér tüzifa, 4 hold szántóföld, s a vallási alapból 50 ft; — a tissinaié 13 mérö rozs; 5 hold szántóföld; 75 sonka; 75 kenyér; 75 font len; minden tanulótól 1 ft, a vallás-alapból 18 ft. 27 kr., stola 12 ft. A tannyelv mindenütt a szláv nyelvnek vend szójárása, melyhez csak

Viz-Lendván járul a német is. A magyar nyelvnek e kerületben sincs sehol hire.

Tanképes gyermek volt · fiú 552, leány 538, együtt 1090,
tettleg járt . . . . „ 369 „ 322 „ 691 vagyis 63%.

C) Vasvári esperesség. E kerületben igen sok a fiókegyház. A kimutatás 29-ről szól, de csak 15 fiókegyházban van elemi iskola. Az anyaegyházak : Baltavár, Cseh-Mindszent, Egervár, Felső-Oszkó, Gerse, Győrvár, Kám, Szarvas-Kend és Vasvár; fiókegyházak: Alsó-Telekes, Andrásfa, Boldogasszonyfa, Csehi, Csipkerek, Döröske, Káptalan- s Pető-Olaszka s Kozmafa, Kis-Bér, Mihályfa, Nagy-Kutas, Nagy-Mákfa, Pácson, Széplak, Tolaj és Uj-Lak. Mindezen iskolák csak egyosztályuak; segédtanitók vannak Nagy-Mákfán és Vasvártt egy-egy. A tannyelvről a kimutatás csak felületesen emlékezik, azt is csak két helyen, egyebütt egészen hallgat róla; csak más egészen hiteles kútforrásból meritvén tudjuk, hogy a tannyelv az egész kerületben magyar, mit főleg az anyaegyházakban létező iskolákra kell érteni; mert a fiókegyházakban lévő iskolák mindegyikéről egészen biztos tudomásunk nincs. Mi az iskola házak állapotát illeti, hadd jegyezzük ide a kimutatás saját szavait az egervári iskoláról. „Az iskola épülete összedölt, még pedig 1861-ben tavasszal rozzantsága miatt. Felépitésére öt vagyonos község köteleztetik, de minden sürgetés, minden folyamodása a lelkésznek az egyházi és megyei hatóságokhoz hasztalan volt, s 122 növendék (a kimutatás készültekor) már második évben nélkülözé a tanitást s a tanitónak sincs, hová lehajtsa fejét.“ Továbbá a jövőbe pillantva az elkeseredett lelkész igy ir: „Ha a világi hatóság erélyesen föl nem lép az egervári iskolának mielőbbi felépitése ügyében, s ha, a hol tanoda van, a szülőket nem kényszeriti gyermekeiket iskolába küldeni, ugy a jobb jövő felől nincs semmi remény!“ Sajátságos felfogása a dolgoknak az az örökös „compelle intrare!“ Ha az egyháznak, ha az iskolának magában nincsen vonzó ereje; ha a néppel nem tudjuk megéreztetni, hogy az egyház és az iskola rá és gyermekeire nézve a legnagyobb áldás; ha nem tudjuk

az egyházat és iskolát úgy vezetni, hogy az egyházba és iskolába járók és nem járók közt valami érezhető különbség legyen, a mennyiben az, a ki az egyházba és iskolába jár az élet minden viszontagságai közt jobban megállhasson a maga helyén mint az a ki egyikbe sem jár : akármelyik szüle is kérdheti: „minek küldjem gyermekemet oda, a hol semmit sem tanul, a minek ebben az életben bármi kis hasznát vehetné.“ Érezhető jótétemények, látható áldások élvezetére nem látszik sehogysem szükségesnek valakit kényszeríteni. (L. a doési iskolákról szóló tudósitást a Pesti Napló 1864. 219 számában.) Egyébiránt.

Tanképes gyermek e kerületben volt :
fiú 883, leány 813, együtt 1696.
tettleg járt . . . „ 617 „ 588 „ 1205 vagyis 70°/₀.

IV. Sárvári Főesperesség.

A) Jánosházi esperesség. E kerülethen 10 anya- és 13 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Egervölgye, Gércze, Hetye, Hosszu-Pereszteg, Jánosháza, Káld, Karakó, Miske-Nyavalád és Nyögén; a fiókegyházak: Bejcz, Bergáta, Bögöte, Hosszufalu, Inta, Kápolna, Keresztúr, Kis-Köcsk, Kis-Somló, Nagy-Kamond, Nagy-Köcsk, Sótan, Szemenye. A jánosházai iskola kétosztályu, a többi mind csak egy osztályu. Segédtanitók vannak Hosszu Peresztekcn és Jánosházán egy-egy. A tannyelv az egész kerületben magyar; a legtöbb iskola épülete uj és czélszerü, csak a kis- és nagy köcskei még régi és rozzant.

Tanképes gyermek volt : fiú 1018, leány 769, együtt 1787.
tettleg járt . . . . „ 834 „ 597 „ 1431 vagyis 80°/₀.

B) Kemenes-alji esperesség. E kerületben 10 anya- és 6 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Högyész, Kemenes-Szent-Péter, Kenyeri, Kis-Czell, Mihályfa, Nagy-Sitke, Ostfi-Asszonyfa, Papócz, Ság és Szent-Márton; a fiókegyházak: Izsákfa, Kocs, Magyar-Gencs, Nemes-Magasi, Sebes és Simonyi. Az

iskolák mind csak egyosztályuak. Kis-Czellben van segédtanító is. A tannyelv mindenütt magyar, csak Kis Czellben magyar-német.

Tanképes gyermek volt: fiú 613, leány 522, együtt 1135.
tettleg járt . . . . „ 588 „ 485 „ 1073 vagyis 94%.

C) Sárvári esperesség. E kerületben 11 anya- és 17 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Csénye, Egyház-Szeg, Felső-Paty, Ikervár, Nagy-Ölbő, Niczk, Peczöl, Répcze-Szent-György, Rum, Sárvár és Vámos-Család; a fiókegyházak: Alsó-Szelestye, Bozzai, Bőgős, Felső-Szelestye, Hegyfalu, Iván-Egerszeg, Jákfa, Kenéz, Kopács, Megyehida, Pór-Propácz, Pósfa, Rába-Sömjén, Soór, Töttös, Urai-Ujfalu és Zsédeny. E kerületben, a kimutatás szerint, minden iskola három osztályu egy teremben, a gyermekek fel lévén osztva kezdőkre, haladók és haladottakra. Segédtanitók vannak Ikervártt egy, Sárvártt pedig kettő, hol az iskola csakugyan három osztályu. A Sárvári főtanitó állomásról nevezetes az, hogy fizetése 1000 forint, mi csakugyan ritkaság nem csak a szombathelyi egyházmegyében, hanem az egész országban, hol sok iskola felügyelő és igazgató azt hiszi, hogy a tanító fizetéséhez már nem hiányzik semmi, ha 100 forintnyi jövedelmet ki tudott mutatni. A tannyelv az egész kerületben magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 986, leány 861, együtt 1847.
tettleg járt . . . . „ 922 „ 752 „ 1674 vagyis 90%.

V. Alsó-Lendvai Főesperesség.

A) Alsó-Lendvai esperesség. E kerületben 9 anya- és 11 fiók-egyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Lendva, Bagonya, Bellatincz, Cserencsócz, Csesztreg, Dobronak, Rédics, Szent-György-Völgy és Turnischa; a fiókegyházak: Andriáncz, Alsó-Lakos, Baksa, Gumilicza, Izsákócz, Kopcza, Kerka-Kutos, Közép-Bisztricza, Palina, Petes-háza és Resznek. Alsó-Lendván három osztályu iskola van két tanteremben,

Bellatinczon szintén. E két helyen segédtanitók is vannak; Reszneken a tanító állomása, mikor a kimutatás készült, még nem volt teljesen rendszeresitve. A többi iskolák csak egyosztályuak. A tannyelv 10 helyen vend, tiz helyen magyar. A vend helyek ezek: Andriáncz, Bagonya, Bellatincz, Cserenczócz, Gumilicza, Izsákócz, Kapcza, Közép-Bisztricza, Polina és Turnischa. A tanulásra képes gyermekek száma e kerület sok helyein tetemes; Andriánczon például van 120, Bagonyán 180, Baksán 135, Csesztregen 135, Dobronakon 297, Izsákóczon 135, Kerka-Kutoson 181, Reszneken 145, Rédicsen 120, és mindenütt csak egy-egy tanterem.

Tanképes gyermek volt: fiú 1493, l. 1817, együtt 2810.
tettleg járt . . . . „ 747 „ 617 „ 1364 vagyis 48°/₀.

B) Letenyei Esperesség. E kerületben 9 anya- 10 fiókegyházben vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bánok-Szent-György, Felső-Szemenye, Kerka-Szent-Miklós, Lenti, Letenye, Páka, Szécsi-Siget, Szepetnek és Tót-Szent-Márton; a fiókegyházak: Beczehely, Esztregnye, Fityeháza, Kányavár, Kis-Sziget, Náprádfa, Oltárcz, Rigyácz, Sormás és Tót-Szerdahely. Az iskolák csak egyosztályuak; segédtanitók vannak Bánok-Szent-Györgyön, Lentiben, Pákán és Felső-Szemenyén. A tannyelv horvát: Fityeházán, Tót-Szent-Mártonban és Tót-Szerdahelyen; magyarnémet: Szepetneken; a többi helyeken mindenütt magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 1414, leány 1341, együtt 2755.
tettleg járt . . . . „ 604 „ 474 „ 1078 vagyis csak 39°/₀.

VI. Zalaegerszegi Főesperesség.

Zalaegerszegi esperesség. E kerületben 12 anya- és 8 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Bagod, Bonczódfölde, Háshágy, Millei, Nagy-Lengyel, Nova, Puszta-Magyaród, Salomvár, Söjtör, Tárnok, Zala-Egerszeg, és Zala-Szent-György; a fiókegyházak: Baki-Töttös, Bessenyő, Bözörd, Ebergény,

Egyházas-Bük, Jófej, Vasjör és Zala-Lövő. A zalaegerszegi iskola három osztályu; ott van két segédtanitó is; a többi iskolák csak egyosztályuak, és altanító sehol sincs. A tannyelv mindenütt magyar.

Tanképes gyermek volt : fiú 1049, leány 774, együtt 1823.
tettleg járt . . . . „ 541 „ 335 „ 876 vagyis csak 47 %.

Mind az itt felhozott számokból, mind táblánkból láthatni, hogy a Zalában fekvő esperességekben az iskoláztatás jóval hátrább áll mint a vasmegyeiekben; pedig Zalára büszke az ország!

A nyilvános elemi tanügy állása a szombath

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak			Tanítók			Iskolai épületek			Tantermek	A tiszt	
			száma											
			anya-	fiók-	együtt	fő	al	együtt	saját	bérlett	együtt		magyar	német
I.	Székesegyházi	Körmendi .	10	7	17	17	4	21	17	—	17	17	13	2
		Köszegi . .	8	10	18	22	—	22	18	—	18	18	16	—
		Lékai . .	6	10	10	16	1	17	16	—	16	16	—	5
		Rohonczi .	12	12	24	24	2	26	24	—	24	24	—	15
		Szombathelyi	12	9	21	24	4	28	21	—	21	24	24	—
		Összesen 5	48	48	96	103	11	114	96	—	96	99	53	22
II.	Német-Ujvári	Német-Ujvári	13	13	26	26	1	27	24	1	25	26	1	18
		Pinkafői . .	10	8	18	19	2	21	17	—	17	18	1	16
		Szent-Eleki	13	16	29	29	1	30	29	—	29	29	—	21
		Sz.-Gothárdi	11	—	11	11	4	15	11	—	11	11	—	7
		Összesen 4	47	37	84	85	8	93	81	1	82	84	2	62
III.	Őrségi	Őrségi . .	6	3	9	9	—	9	9	—	9	9	9	—
		Tótsági . .	10	1	11	11	1	12	11	—	11	11	—	—
		Vasvári . .	9	15	24	23	2	25	23	1	24	24	24	—
		Összesen 3	25	19	44	43	3	46	43	1	44	44	33	—
IV.	Sárvári	Jánosházai .	10	13	23	23	2	25	22	1	23	24	24	—
		Kemenesalji	10	6	16	16	1	17	16	—	16	17	16	—
		Sárvári . .	11	17	28	28	3	31	28	—	28	28	28	—
		Összesen 3	31	36	67	67	6	73	66	1	67	69	68	—
V. és VI.	Alsó-lendvai és Zala-egerszegi	{ Alsó-lendvai	9	11	20	20	2	22	19	1	20	21	11	—
		{ Letenyei .	9	10	19	19	4	23	19	—	19	19	15	—
		Zala-egerszegi	12	8	20	20	2	22	20	—	20	22	19	—
		Összesen 3	30	29	59	59	8	67	58	1	59	62	45	—
Az egész egyházmegyében 18			181	169	350	357	36	393	344	4	348	358	201	84

…ath. egyházmegyében az 186¹/₂ dik évben.

…l v		A gyermekek száma						Arányok		Jegyzetek
…gyesen		tanképes volt			tettleg járt					
…	más vegyület	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tanképesek közöl tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt	
2	—	636	514	1,150	545	442	987	85	47	
1	—	998	715	1,713	839	635	1,474	86	67	
-	—	487	501	988	242	242	484	48.$_{98}$	28	
1	5	982	909	1,891	808	753	1,561	82	60	
-	—	1,364	1,124	1,488	1,104	771	1,875	75	67	
4	5	4,467	3,763	8,230	3,538	2,843	6,381	77	56	
1	—	955	740	1,695	686	585	1,271	74.$_{97}$	47	
-	—	803	702	1,505	600	607	1,207	80	57	
-	hn 2	1,360	1,331	2,691	834	804	1,638	60	54	
-	nv. 1	1.057	715	1,772	496	400	896	50	59	
1	3	4,175	3,488	7.663	2,616	2,396	5,012	65	54	
-	—	344	312	656	281	231	512	78	57	Innen a kimutatás 4 anyaegyház kihagyott.
-	vend német 1	552	538	1,090	369	322	691	63	57	
-	—	883	813	1,696	617	588	1,205	70	48	
-	1	1,779	1,663	3,442	1,267	1,141	2,408	70	52	
-	—	1,018	769	1,787	834	597	1,431	80	57	
-	—	613	522	1,135	588	485	1,073	94	63	
-	—	986	861	1,847	922	752	1,674	90	54	
-	—	2,617	2,152	4,769	2,344	1,834	4,178	87	58	
-	—	1,493	1,317	2,810	747	617	1,364	48	62	
-	—	1,414	1,341	2,755	604	474	1,078	39	46	
-	—	1,049	774	1,823	541	335	876	47	39	
-	—	3,956	3,432	7,388	1,892	1,426	3,318	45	49	
5	9	16,994	14,498	31,492	11,657	9,640	21,297	67	51	Ha minden tankép. járt volna 80 tan. esett volna egy-egy tanit. alá

IX.

ELEMI TANÜGY A KASSAI RÓMAI KATH. EGYHÁZMEGYE TERÜLETÉN 186½-ben.

A kassai püspök ő mlsga által beküldött kimutatásból összeállította

Dr. Barsi József.

A kassai egyházmegye szintén az újabban alapítottak közé tartozik, s három vármegye népsége tartozik a kassai r. kath. püspök egyházi gondjai alá. E három vármegye Abauj, Sáros és Zemplén, mely utóbbi kettő felnyulik egymás mellett az ország éjszaki határáig.

A három vármegye szerint három főesperességre van felosztva az egyházmegye, úgymint a székesegyházira, mely Abauj vármegyét foglalja magában, a sárosira és zemplénire, melyek az illető megyékben létező esperességi kerületek fölött állanak.

A székesegyházi főesperességben az esperességi kerületek száma öt; a sárosiban hat, a zempléniben hét.

Az előttünk fekvő kimutatás elég rendesen van ugyan összeállítva, úgy mindazonáltal, hogy sem az iskolaigazgatók, sem az esperesek aláirásával nem találkozunk sehol sem s főesperesekről meg épen szó sincs benne. Csak az ellenőrködés ezen teljes hiányából magyarázhatni meg azt, hogy a sárosi főesperesség tarczai kerületéből a Dobó nevü egyházat kifelejtették és egészen kihagyták, mi által egész dolgozatunk kénytelen a hézagosság jellemét viselni magán.

A kimutatásból és a kimutatás nyomán készült táblánkból láthatni, hogy a kassai egyházmegyében 194 anyaegyház találtatik (a kimutatásból kimaradt Dobót is bele számítva) s hogy minden anyaegyházban vannak elemi iskolák. — A kimutatás és táblánk azt is mutatják, hogy az anyaegyházakon

kivül még 100 fiókegyházban is vannak elemi iskolák. Arról azonban sem a kimutatás, sem a mi táblánk nem szólnak, hogy a fiókegyházak összes száma a kassai egyházmegyében 991-re megy, hogy e szerint egyre-másra kevés hiján csak minden tizedik fiókegyházban van elemi iskola, a többi teljesen nélkülözi azt saját határában, s a gondos szülék az elemi tanítást gyermekeik számára községök határán túl keresni kénytelenek, ha t. i. szükségét érzik.

A fiókegyházak többsége kicsiny, s kétségen kivül áll az, hogy valamennyi szegény. E két tekintet eléggé magyarázza az iskolák hiányát ott, hol az iskolák alapítása és fentartása a mindenképen kizsarolt nép erszényére és saját erejére van hagyatva; és hol, mikor külön egyház vagy külön iskola alapításáról van szó, nem elég ezeknek költségeit viselni, hanem mindenekelött arról kell gondoskodni, hogy a korábbi anyaegyház lelkésze, a korábbi iskola tanítója az új egyház, az új iskola keletkeztével valamiképen rövidséget ne szenvedjen különben is szük jövedelmében.

Sokan vannak, kik azzal üzik el magoktól az ilyen gondolatokkal járó gondot, hogy az iskolai tanításban részesült emberek életmódját nem sokkal tartják emberségesebbnek azokénál, kik lábukat az iskolába soha be nem tették; s hogy azt hiszik, a szegény embernek jobb ha sötétségben marad, legalább könnyebben nyugszik meg sorsában, s jobbat nem ismervén, élete örömeit, miket a természet töle sem von meg, a maga módja szerint élvezi. Mi más szempontból tekintjük ez ügyet és élénkül sajnáljuk, hogy nem nyujthatunk minden apa minden gyermekének alkalmat önismeretre juthatni, s még inkább sajnáljuk, hogy reményünk sincs odajutottnak látni országunkat, a hol képes lenne ilyen alkalmat nyujtani minden gyermekének.

A kassai egyházmegye népségének elemi iskolái több szempontból nézve országos figyelemre méltók. Elsö e szempontok közöl az egyházmegye földirati fekvése, melynél fogva mig egyfelöl az ország éjszaki határát érinti, másfelöl távol fekszik a központtól, mi által az egyházmegye anyavárosa, Kassa sz. kir. városa, koronkint maga is emelkedett a föváros polczára, legalább felsö Magyarországra nézve. Ez eléggé

mutatja, mily fontos helyen áll Kassa városa most is, s a kassai egyházmegye főpásztorának mily irigylendő munkakör esett osztályrészül az általános pangás korszakában.

A második szempont a politikai súly, mely Abauj, Sáros és Zemplén vármegyéket, Kassa, Eperjes, Bártfa, Szeben sz. kir. városokat és Abaujvármegyében 9, Sárosban 11, Zemplénben pedig 24, összesen 44 mezővárost megilletne, ha községeik hivatásuk tiszta felfogására már is eljutottak volna, s ha e hivatásnak emberileg megfelelni igyekeznének is. Ezeken kivül az újabb közlekedési eszközök, a gőzhajók és vaspályák állomásai, némely új iparágak keletkezte más helységeket is be fognak lassan vonni az ujabbkori haladás élénkebb sodrába, melyben, hogy megállhassanak, okvetetlen jó karba lesznek kénytelenek emelni elemi iskoláikat, mint minden későbbi tanulás és művelődés legelső alapját.

A harmadik szempont a tannyelv főfontosságu kérdése, mely a limitroph, vagyis a határszéleken elterülő megyékben még nagyobb fontosságuvá lesz, mert ügyelni kell, hogy se a tanítás főczélja, — a helyes és alapos ismeretek terjesztése, vagy még helyesebben, a tanuló gyermeksereg bevezetése a helyes és alapos ismeretek világába — ne veszélyeztessék, s az ország polgárai se legyenek kénytelenek későbbi éveikben vesződni az ország nyelvének megtanulásával, mikor a nyelvtanulás, mely a gyermek zsenge korában oly könnyü, már vesződséges munkába kerül, melyhez a többségnek sem ideje, sem alkalma többé, s melynek sükere sem biztos.

Mint táblánk mutatja, a kassai egyházmegyében 340 tanteremben van az elemi tanítás folyamatban. Ezek közöl épen 25%-ra megy azoknak a száma, hol a tanítás magyar nyelven folyik; a többi 75% ekképen oszlik fel a tannyelv tekintetében: a szláv nyelvre esik 49%; a németre $2._{35}$%; azon tantermek száma, hol a tannyelv magyar és szláv vegyest, tesz 12%; azoké, hol a tanítás magyar-német és szláv nyelven folyik, (vagy inkább csak csepeg), $9._{70}$%; a mi azután a 75 százalékhoz még hiányzik, az a magyar-német, és német-szláv tantermekből telik, úgy hogy azon tantermek, hol a német nyelv akár tisztán, akár más nyelvekkel vegyest tan-

nyelvül szolgál, nem tesznek egészen 14 százalékot, melyet az összes tantermek mennyiségéből levonván, marad 86 százalék, melyben a német nyelvnek nincsen dolga. Ebből sok más dolgokon kivül az is kitetszik, mily nagy érdekkel birnak az elemi oktatás könnyebbítésére, egyenlővé és rendszeressé tételére a nem magyar ajku elemi tankönyvek. Ezeket azonban a közérdekek ápolására hivatott napi irodalom még eddig nem tette figyelme, gondjai és tevékenysége tárgyává. Ebben a napi kerékvágáshoz szokott elmék fenn nem akadnak, s annál kevésbé akadnak fenn, mert a magyarajku elemi tankönyvek ügyét sem tekinti a magyar napi sajtó olyan tárgynak, melyhez neki is nem csak joga van hozzá szólani, hanem kötelessége is. — Szellemi életünk sok örömtelen tüneményeit azon közönyből magyarázhatni meg, melylyel az elemi tanügyet nézik a vezérek. Az örömtelen tünemények közt vannak azután szomorítók is, és hogy egy szóval mutassunk a baj forrására, e szomorító tünemények közt alig ha nem legsúlyosabb az általános alaphiány, mely egyenes következménye az elemi tanügy mostoha sorsának!

De menjünk át a részletekre.

I. Székes-egyházi Főesperesség.

A) Kassai esperesség. E kerületben 13 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Mislye, Rárcza, Enyiczke, Felső-Olcsvár, Kassa, Kassa-Ujfalu, Kavecsány, Kenyhecz, Koksó-Mindsent, Lengyelfalu, Regete-Ruszka, Széplak és Tihany; a fiókegyházak: Alsó-Hutka, Bologd, Csány, Felső-Mislye, Gönyő, Ósva, Rozgony, Szakály, Hornyos-Némethi és Zsebes. Kassán mindenek előtt van egy 4 osztályu elemi főiskola fiuk számára, 3 osztályu elemi iskola leánykák számára és pedig apáczák gondviselése alatt. A fiukéban a tannyelv magyar német és tót; a leányokéban német magyar. Tovább van két alelemi iskola egy-egy osztálylyal és tót tannyelvvel, és a külvárosban is egy három osztályu vegyes iskola, melyben a tannyelv tót és magyar. Ezeken kivül van 4 magán leányiskola 126 növendékkel,

egy árvagyámintézet 29 tanulóval és két kisded-ovó intézet, egy belvárosi, melybe 95 kisded járt, s egy külvárosi, melybe 133. — A többi helyeken az elemi iskola mind csak egyosztályu vegyes. Tanitó van Kassán összesen 13, úgymint 11 fő, és 2 segéd; ezeken kivül még négy apácza; iskolai épület van három saját és két bérlett. A kerület iskoláiban csak két helyen vannak segédtanítók, úgymint Alsó-Mislyén és Koksó-Mindszenten egy-egy. Saját épülete van az iskolának Kassán kivül 19 helyen, bérlett helyiségben tart iskolát Alsó-Hutka, Gönyő és Rozgony. A tannyelv Tornyos-Németiben magyar; Alsó-Hutkán, Csányon, Kenyheczen és Széplakon magyar-tót; a többi 17 helyen tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 1386, leány 1257, együtt 2643.
tettleg járt . . . . „ 1298 „ 985 „ 2283 vagyis 86%.

B) Gönczi esperesség. E kerületben 11 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak, Bodó-Kő-Váralja, Fóny, Füzér, Göncz, Göncz-Ruszka, Hejcze, Nádasd, Nagy- és Kis-Kér, Radvány, Szántó és Visoly; a fiókegyházak: Alsó-Kéked, Bodó-Kő-Ujfalu, Hollóháza, Korláth, Nyiri, Regéczke és Vilmány. Mindezeken a helyeken az iskola csak egyosztályu és vegyes, mind a mellett, hogy Bodó-Kő-Váralja, Göncz és Szántó a mezővárosok közé számíttatnak. A rendes tanítók mellett még Fónyban, Füzéren és Hejczén van egy-egy segéd; Gönczön az sincs, noha a tanképes gyermekek száma 218 volt, a tettleg tanulóké pedig 118. Csak bérlett házban tanítanak Hollóházán és Korláthon. A tannyelv négy helyen magyartót, úgymint: Alsó-Kékeden, Füzéren, Hollóházán és Nádasdon, a többi 14 helyen magyar.

Tanképes gyermek volt: fiú 744, leány 628, együtt 1372.
tettleg járt . . - . „ 523 „ 468 „ 991 vagyis 72%

C) Saczai esperesség. E kerületben 10 anya- és 2 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Arany-Idka, Béla, Felső-Tőkés, Hilyó, Jászó-Ujfalu, Miszlóka, Opáka, Pány, Pólyi és Sacza; a fiókegyházak; Hámor és Semse. E kerület iskolái szintén a legalsó polczon állnak: valamennyi csak

egy osztályu és vegyes. Mindeniknek van saját épülete, de segédtanító sehol sincs. A tannyelv Arany-Idkán német-tót, Jászó-Ujfaluban, Pányon és Semsén magyar-tót, a többi nyolcz iskolában tót.

Tanképes gyermek volt : fiú 504, l. 458, együtt 962.
tettleg járt . . . . „ 464 „ 419 „ 883 vagyis 91 „%
mely aránynál csak a homonnai még kedvezőbb, úgymint : 92%.

D) Szepsii esperesség. E kerületben 10 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Meczenzöff, Buzitha, Csécs, Jánok, Nagy-Ida, Perény, Petri, Somodi, Szepsi és Vajda; a fiókegyházak : Hernád-Vécse, Hidas-Némethi, Makrancz és Nagy-Bodolló. Meczenzöff mezővárosában főelemi négy osztályu fiú- és 3 osztályu leány-iskola virágzik 5 tanítóval és egy nőtanítóval. Ezen iskolában a tannyelv német. A többi helyeken csak egy osztályu és vegyes iskolákkal találkozunk, mely tétel alól Nagy-Ida és Szepsi mezővárosok sem tesznek kivételt. Segédtanító csak egy van e kerületben, névszerint Somodiban. A nagybodollai iskola bérlett házban tartatik, a többieknek saját házuk van. A tannyelv az egy meczenzöffi iskola kivételével, mindenütt magyar.

Tanképes gyermek volt : fiú 667, leány 533, együtt 1200.
tettleg járt . . . . „ 588 „ 458 „ 1046 vagyis 87%

E) Szikszói esperesség. E kerületben 13 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Detek, Encs, Fáj, Felső-Gagy, Felső-Novaj, Felső-Vadász, Forró, Hernád-Kércs, Ináncs, Léh, Nyésta és Szikszó; a fiókegyházak : Csobád, Felső-Dobsza, Garadna és Szakácsi. Ezek az iskolák is mind csak egyosztályuak és vegyesek, a két mezőváros Forró és Szántó iskoláit is oda értve, csak hogy Forrón még is van segédtanító is. A tannyelv mindenütt tisztán magyar, csak Felső-Vadászon vegyül a magyarhoz tót is.

Tanképes gyermek volt : fiú 456, leány 444, együtt 900.
tettleg járt . . . . „ 375 „ 350 „ 725 vagyis 80%

II. Sárosi vagy Tarcsafeői Főesperesség.

A) Bártfai esperesség. E kerületben 11 anya- és 2 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bártfa, Felső-Volya, Gáboltó, Hertnek, Lenártó, Lófalu, Magyar-Rasslavicz, Osszikó, Richwald, Sár-Pataka és Zboró. Bártfa sz. kir. városában a kimutatás szerint a főelemi fiúiskola három osztályu, a leányiskola pedig négy osztályu. Három rendes tanító és három apácza viszik azokban a tanítást. Lófaluban, mind a mellett, hogy az iskola bérelt helyiségben tartatik, segédtanító is van. Gáboltó és Zboró mezővárosokban segédtanítók nincsenek, jóllehet Zborón a tanképes gyermekek száma 171-re ment. A bártfai iskolában a tannyelv magyar-német és tót együtt, a többi helyeken mindenütt tisztán tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 593, leány 589, együtt 1182.
tettleg járt . . . . „ 478 „ 423 „ 901 vagyis 79°/₀

B) Eperjesi esperesség. E kerületben 12 anya- és 10 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bajor, Eperjes, Hanusfalu, Kapi, Nagy-Sáros, Radács, Sebes (Alsó), Szedlicze, Szent-György, Szent-Mihály, Ternye és Zsebfalu; a fiókegyházak: Bisztra, Felső-Sebes, Finta, Gergellaka, Kis-Sáros, Kis-Szilva, Megye, Pálvágás, Szedikert és Tolcsemes. Eperjes sz. kir. városában van egy 4 osztályu fiú- és egy ugyanannyi osztályu leányiskola, melyben 8 tanító mellett még 2 nőtanító működik. A tannyelv ott magyar-német és tót. Ezenkivül van Eperjesen egy alelemi egy osztályu vegyes iskola, melyben a tannyelv tót. Végre elemi tanítással foglalkozik e kerület fővárosában még 3 magánintézet, de csak leányokat vesznek tanításba. Nagy-Sároson az iskola két osztályu, két rendes és egy segédtanítóval. A többi helyeken, ki nem véve Hanusfalu és Alsó-Sebes mezővárosokat sem, az iskolák csak egy osztályuak és vegyesek. A tannyelv az eperjesit kivéve a többi iskolákban csak tót. Bérlett helyiségre szorult az iskola Bajorban, Bisztrán, Hanusfalván és Pálvágáson.

Tanképes gyermek volt: fiú 1029, leány 949, együtt 1978.
tettleg járt . . . . „ 886 „ 813 „ 1699 vagyis 85%

C) Kis-szebeni esperesség. E kerületben 9 anya- és 6 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Frics, Hermány, Jernye, Kis-Szeben, Lipócz- (Szinye), Nyárs-Ardó, Siroka, Szent-Kereszt és Szinye; a fiókegyházak: Kajatha, Magyar-Jakabfalu, Mochnya, Nagy- és Kis-Vitéz, Orkuta és Osztropataka. Kis-Szeben sz. kir. városában van egy négy osztályu főelemi iskola fiúk, és ugyanilyen leányok számára, s ezekben a tannyelv magyar-német-tót, de mindössze csak öt tanító és egy nőtanitó működik bennök. A kerület egyéb iskolái mind csak egy osztályuak és vegyesek, s tannyelvül mindenütt a tót szolgál. Nagy- és Kis-Vitézen meg Orkután bérlett házban tartatik iskola.

Tanképes gyermek volt: fiú 639, leány 496, együtt 1135.
tettleg járt . . . . „ 526 „ 359 „ 885 vagyis 78%

D) Sóvári esperesség. E kerületben 12 anya- és 5 fiókegyhazban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Boroszló, Budamér, Kakasfalu, Keczer-Peklin, Kende, Lapispatak, Nagy-Ladna, Somos, Sóvár, Szent-István y, Szent-Péter és Vörös-Vágás; a fiókegyházak: Böki, Hanság, Licsért, Ó-Ruzsin és Svábutcza. A sóvári iskola két osztályu; tannyelve magyar-német és tót; tanítója kettö. A kerület többi iskolái mind csak egy osztályuak és vegyesek; a tannyelv mindenütt tisztán tót. Segédtanító sehol sincs, pedig Somos — mezőváros, s tanképes gyermek volt a községben 146, tanuló 93; Boroszlón tanképes volt 137, tanuló 111; Szent-Istványon tanképes 151, tanuló 91.

Az egész kerületben tanképes gyermek volt: fiú 822, leány 746, együtt 1568.
tettleg járt fiú 678, leány 561, együtt 1239 vagyis 78%,

E) Taplyai esperesség. E kerületben 11 anya- és 1 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Duplin (40 fiókegyházzal, melyek közöl egynek sincs iskolája), Hajszlin, Hankócz, Hrabócz, Kapron-

csa, Karácsonmező, Kurima, Nyirjes, Pósfalu, Radoma és Töltszék; a fiókegyház: Zsálmány. Az egész kerületben, még Kurima mezővárosban is, az iskolák csak egy osztályuak s vegyesek. Segédtanító sehol sincs. A tannyelv mindenütt tót. Bérlett házba szorult az iskola Duplinban, Hrabóczon és Pósfaluban; a zsálmányi tanító pedig saját házánál tanít, s évi fizetése a kimutatás szerint 28, azaz huszonnyolcz forint!

Tanképes gyermek volt: fiú 365, leány 361, együtt 726.
tettleg járt . . . . „ 319 „ 310 „ 629 vagyis 86%.

F) Tarczai esperesség. E kerületben 14 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Szálok, Berzevicze, Daròcz, Dobó (ez a püspöki kimutatásban hiányzik), Hamburg, Héthárs, Krivány, Lyubotin, Palocsa, Péch-Ujfalu, Plavnicza, Roskovány, Tarcza és Tarkeő; a fiókegyházak: Polom, Schönvis, Viszoka és Vörös-Alma. Berzevicze, Héthárs és Palocsa mezővárosokat is bele értve e kerület minden iskolája csak egy osztályu és vegyes; Palocsán és Plavniczán saját háza sincs, hanem bérlett házban tartatik; Vörös-Almán az sincs, valamint Lyubotinban sem, hol a kimutatás szavai szerint, a tanító saját házánál tart iskolát, s a mellett évi fizetése 24, azaz huszonnégy ft. 36 kr. Segédtanító sehol sem volt, pedig Alsó-Szalókon a tanképes gyermekek száma 122, a tanulóké 106; Berzeviczén (a mezővárosban) 132 és 110; Héthárs mezővárosában 96 és 72; Plavniczán 98 és Tarkeőn 100, kik mind be is jártak. A tannyelv mindenütt tót.

A dobói gyermekek száma ismeretlen. A kerület többi iskolás helyein tanképes gyermek volt: fiú 616, leány 526, együtt 1142 tettleg járt: fiú 511, leány 421, együtt 932, vagyis 81%.

III. Zempléni Főesperesség.

A) Gálszécsi esperesség. E kerületben 13 anya- és 9 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Barancs, Czéke, Gálszécs, Imregh, Lasztócz, Nagy-Azar, Nagy-Kázmér, Parnó, Pelejte, Szacsur, Szilvás-Ujfalu, Terebes és

Vehécz; a fiókegyházak: Csöngő, Garany, Legenye, Magyar-Izsép, Szécs-Polyánka, Varannó-Csemetnye, Velejte, Visnyó és Vitány. Mindezeken a helyeken, Gálszécs és Terebes mezővárosokat is bele értve, az iskolák csak egy osztályuak és vegyesek. Saját épülete öt iskolának nincs. Garanyban ugyanis teljesen hiányzik, Lasztóczon, Legenyén és Varanno-Csemetnyén bérelt házban tartatik, Imreghen végre a minoriták zárdájában van elhelyezve. Segédtanító egy helyen sincs. A tannyelv magyar Imreghen és Vitányban; tót 4 helyen, úgymint: Nagy-Azaron, Szacsuron, Szilvás-Ujfaluban és Visnyón; a többi 16 helyen magyar és tót vegyest.

Tanképes gyermek volt: fiú 624, leány 522, együtt 1146
tettleg járt . . . . „ 515 „ 408 „ 923 vagyis 80%

B) Homonnai esperesség. E kerületben 11 anya- és 11 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Cziróka-Hosszú-Mező, Eőrmező, Felső-Körtvélyes, Göröginye, Homonna, Leszkócz, Lyubisse, Papina (39 fiókegyházzal, melyek közöl egynek sincs iskolája), Petécse, Szinna (38 fiókegyházzal, melyek közöl kettőnek van iskolája) és Udva; a fiókegyházak: Alsó- és Felső-Ladiszkócz, Barkó, Cziróka-Béla, Hankócz és Koskócz, Helmeczke, Józsefvölgye, Kis-Kemencze, Modra, Nagy-Kemencze, Nátafalu és Rovna. Homonna mezővárosában van egy két osztályu iskola fiúk-, és egy osztályu leányok számára, három tanítóval; a többi iskolák, ki nem véve a Szinna mezővárosában létezőt sem, csak egy osztályuak és vegyesek. Öt helyen az iskola bérlett helyiségben tartatik, névszerint: Alsó- és Felső-Ladiszkóczon, Hankócz és Koskóczon, Helmeczkén, Modrán és Nagy-Kemenczén. A homonnai iskolában a tannyelv magyar-német és tót; Józsefvölgyében német-tót, a többi helyeken tót.

Tanképes gyermek volt: fiú 781, leány 632, együtt 1413
tettleg járt . . . . „ 724 „ 586 „ 1310 vagyis 92%.

E viszony az egész kassai megyében a legkedvezőbb, ha t. i. számba nem vesszük az iskola nélkül szükölködő 75 fiókegyházat, melyeknek a püspöki kimutatás nem csak gyermek-számát, hanem még nevöket sem említi.

C) Nagy-mihályi esperesség. E kerületben 8 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Alsó-Körtvélyes, Butka, Hegyi, Málcza, Nagy-Csebb, Nagy-Mihály, Sztára és Vásárhely; a fiókegyházak: Alsó-Hrabócz, Kólcs-Hosszu-Mező, Krivoscsány, Lazony, Morva, Oreszka és Pazdics. Butka, Nagy-Mihály és Sztára a mezővárosok sorából valók, de iskolájok épen úgy, mint a legkisebb községeké csak egy osztályu és vegyes. Segédtanító sehol sincs, mind a mellett, hogy a tanképes gyermekek száma Butkán 291 volt, Nagy-Csebben 161, Nagy-Mihályban 138, Sztárán 129. A hrabóczi és pazdicsi iskolák bérlett házban tartatnak. A tannyelv 7 helyen tót; 8 helyen magyar és tót. A tótnyelvü helyek: Alsó-Körtvélyes, Butka (mezőv.) Hrabócz, Kólcs-Hosszu-Mező, Krivoscsány, Oreszka és Sztára (mezőváros).

Tanképes gyermek volt: fiú 701, leány 641, együtt 1342.
tettleg járt . . . . „ 482 „ 426 „ 908 vagyis csak 67%.

D) Szigeti esperesség. E kerületben 7 anya- és 3 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Boly, Bottyán, Király-Helmecz, Lelesz, Nagy-Kövesd, Nagy-Tárkány és Rad; a fiókegyházak: Bél, Perbenyék és Zétény. Lelesz mezővárosában az iskola két osztályu, a többi mind csak egy osztályu és vegyes, a Király-Helmecz városában létezőt is ide betudva. Minden iskolának van saját épülete. Tanító Leleszen van kettő, egyebütt csak egy-egy. A tannyelv az egész kerületben magyar, s e tekintetben a szigeti kerület az egész egyházmegyében egyedül áll; de sajnos, a viszony a tanképes és a tettleg járt gyermekek közt épen e kerületben a legkedvezőtlenebb, mert:

tanképes gyermek volt: fiú 398, leány 330, együtt 728.
tettleg pedig járt . . „ 267 „ 213 „ 480 vagyis csak 65%.

E) Sztropkói esperesség. E kerületben 11 anya- és 7 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Dobra, Hrubó, Jankócz, Matyasócz, Mogyo-

róska, Nagy-Domássa, Sókut, Sztropkó (28 fiókegyházzal, melyek közöl egynek van iskolája), Turany, Varannó és Zsalobina; a fiókegyházak: Alsó-Ósva, Benkócz, Csaklyó, Komarócz, Nagy-Breznicze, Alsó- és Felső-Szitnyicze és Zamutó. Varannó mezővárosában az elemi iskola vegyes két osztályu, két tanítóval; ellenben Dobra és Sztropkó mezővárosokban, úgy mint a többi elősorolt helyeken az iskolák mind csak egy osztályuak és vegyesek. Varannóban a tannyelv magyar-tót, a többi helyeken csak tót. A benkóczi, szitnyiczei és zamutói iskolák bérelt házakban vannak elhelyezve. Segédtanító sehol sincs.

Tanképes gyermek volt:	fiú 506,	leány 436,	együtt 942.	
tettleg járt	„ 399	„ 339	„ 728	vagyis 78%.

F) Tokaji esperesség. E kerületben 11 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Gesztely, Girincs, Hernád-Némethi, Maád, Monok, Rátka, Szerencs, Tálya, Tarczal, Tokaj és Zombor; a fiókegykázak: Bekecs, Golop, Közöm és Legyes-Bénye. E kerületben öt mezővárossal találkozunk, t. i. Maád, Tálya, Tarczal, Tokaj és Zombor mezővárosaival. Ezek közöl háromban, Tályán, Tarczalon és Tokajban az iskolák két osztályuak, két-két tanítóval, de vegyesek; a többi iskolák mind csak egy osztályuak és vegyesek, kivéve a Monok helységben létezőt, hol két tanító tanít, egyik a fiúkat, a másik a leányokat. A tannyelv az egész kerületben magyar, csak Ratkán járul a magyarhoz a német is.

Tanképes gyermek volt:	fiú 740,	leány 619,	együtt 1359.	
tettleg járt	„ 627	„ 560	„ 1187	vagyis 87%.

G) Ujhelyi esperesség. A sátoralja-ujhelyi kerületben 8 anya- és 4 fiókegyházban vannak elemi iskolák. Az anyaegyházak: Bodrogh-Keresztúr, Erdő-Bénye, Erdő-Horváthi, Olaszi-Liszka, Sáros-Nagy-Patak, Sátor-Alja-Ujhely, Tolcsva és Trautsohnfalva; a fiókegyházak: Hosszu-Láz, Károly-Falva, Longh és Közép- Ó- és Uj-Huta. E kerületben az anyaegyházak közöl mindenik mezőváros,

kivéve Erdö-Horváthit és Trautsohnfalvát; de két osztályu iskola csak Sáros-Patakon és Ujhelyben van, mindenik két-két tanítóval, s még ezek közöl is a sáros-patakinak épülete le volt omolva s a tanítás a lelkész lakában folyt. Sáros-Patakon van Karolina nevü kisdedóvó intézet is, melybe 45 fiú és 53 leányka járt. Hosszú-Lázon a tannyelv tót, Károlyfalván és Trautsohnfalván német, a többi helyeken magyar. A három Huta iskolája, valamint a hosszúlázi is bérlett házban tartatik.

A nyilvános elemi tanügy állása a ka

Sorszám	Főesperesség	Esperességi kerületek	Egyházak			Tanítók			Iskolai épületek			Tantermek	A	
			száma										tiszt	
			anya-	fiók-	együtt	fö	al	együtt	saját	bérlett	együtt		magyar	német
I.	Székesegyházi	Kassai . .	13	10	23	33	4	37	22	5	27	35	1	—
		Gönczi . .	11	7	18	18	3	21	16	2	18	18	14	—
		Saczai . .	10	2	12	12	—	12	12	—	12	12	—	—
		Szepsii . .	10	4	14	19	1	20	13	1	14	19	13	6
		Szikszói . .	12	4	16	16	1	17	16	—	16	16	15	—
		Összesen 5	56	27	83	98	9	107	79	8	87	100	43	6
II.	Sárosi (v. Tarczafeöi)	Bártfai . .	11	2	13	15	4	19	12	1	13	19	—	—
		Eperjesi . .	12	10	22	31	3	34	18	4	22	30	—	—
		Kis-Szebeni	9	6	15	19	1	20	13	2	15	20	—	—
		Sóvári . .	12	5	17	18	—	18	17	—	17	18	—	—
		Taplyai . .	11	1	12	12	—	12	8	4	12	12	—	—
		Tarczai . .	14	4	18	17	—	17	14	2	16	17	—	—
		Összesen 6	69	28	97	112	8	120	82	13	95	106	—	—
III.	Zempléni	Gál-Szécsi .	13	9	22	22	—	22	17	5	22	22	2	—
		Homonnai .	11	11	22	24	—	24	17	5	22	24	—	—
		Nagy-Mihályi	8	7	15	15	—	15	13	2	15	15	—	—
		Szigeti . .	7	3	10	11	—	11	10	—	10	11	11	—
		Sztropkói .	11	7	18	19	—	19	15	3	18	19	—	—
		Tokaji . .	11	4	15	19	—	19	15	—	15	19	18	—
		Ujhelyi . .	8	4	12	14	—	14	9	3	12	14	11	2
		Összesen 7	69	45	114	124	—	124	96	18	114	124	42	2
Az egész egyhmegyében 18			194	100	294	334	17	351	257	39	296	340	85	8

Tanképes gyermek volt: fiú 632, leány 445, együtt 1079.
tettleg járt . . . . „ 594 „ 344 „ 889 vagyis 82%.

Ha a két utolsó kerületnek, a tokjinak meg sátoralja-ujhelyinek 11 mezővárosa a hajdani dekapólisok pélgájára egyesülne: mennyit lendíthetnének közös erővel az oktatás ügyén! Derekas főelemi iskola legalább három négy helyen s egy jól összeállított három vagy négy osztályu polgári iskola, melyből a fiúk 14—15 éves korukban kikerülvén, a polgári élet köyterén szépen boldogulhatnának, e czélra egyelőre elég volna, s ennyit 11 mezőváros egyesült oreje talán meg iz bírna!

.th. egyházmegyében az 186$^1/_2$-dik évben.

.. v		A gyermekek száma						Arányok		
.esen		tanképes volt			tettleg járt					
német szláv	magy. ném. szl.	fiú	leány	együtt	fiú	leány	együtt	A tanképesek közöl tettleg járt %	egy-egy tanító alatt járt	Jegyzetek
—	5	1,386	1,257	2,643	1,298	985	2,283	86	61	
—	—	744	628	1,372	523	468	991	72	47	
1	—	504	458	962	464	419	883	$91._{78}$	73	
—	—	667	533	1,200	588	458	1,046	87	52	
—	—	456	444	900	375	350	725	80	45	
1	5	3,757	3,320	7,077	3,248	2,680	5,928	83	55	
—	7	593	539	1,132	478	423	901	79	47	
—	8	1,029	949	1,978	886	813	1,699	85	50	
—	8	639	496	1,135	526	359	885	78	44	
—	2	822	746	1,568	678	561	1,239	78	68	
—	—	365	361	726	319	310	629	86	52	
—	—	616	526	1,142	511	421	932	81	51	
—	25	4,064	3,617	7,681	3,398	2,887	6,285	$81._{90}$	52	
—	—	624	522	1,146	515	403	923	80	42	
1	3	781	632	1,413	724	586	1,310	92	54	
—	—	701	641	1,342	482	426	908	67	60	
—	—	398	330	728	267	213	480	65	43	
—	—	506	436	942	399	339	738	78	39	
—	—	740	619	1,359	627	560	1,187	87	62	
—	—	634	445	1,079	544	344	888	82	63	
1	3	4,384	3,625	8,009	3,558	2,876	6,434	80	51	
2	33	12,205	10,562	22,767	10,204	8,443	18,647	$81._{90}$	53	

X.

AZ 1864-dik ÉVI OSZTRÁK KÖLTSÉGVETÉS, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL MAGYARORSZÁGRA.

Keleti Károlytól

II. Az államköltségek.

Minthogy a stat. füzetek V. k. 2-dik füzetében a magyar udvari kanczellária költségvetése már közölve volt, előbbi czikkünkben azonban az államjövedelmekre nézve a tágabb értelemben vett Magyarországot, vagyis a sz. István koronája alatti összes területet tárgyaltuk, szükséges lesz a költségekre nézve is ennyire terjeszkednünk, miért is következőkben az erdélyi, továbbá a dalmát-horvát tót udvari kanczelláriák költségvetését, ha bár csak körvonalakban közöljük.

I. Erdélyi udvari kanczellária.

1. Központi kormányzat.

Rendes költségek. Személyzet a) hivatalnokok	85,582	
b) szolgák . .	4,666	90,248 ft.
általános kezelési költség		14,954 „
rendkivüli költség (közte a telekkönyvek behozatalára 60,000 ft.)		62,310 „
nyugdíjak		7,000 „
Összesen		174,512 ft.

2. Politikai közigazgatás.

Kormányszék: hivatalnokok	119,909 ft.	
szolgák	6,701 „	
kezelési költség . . .	31,280 „	157,890 ft.
a vidéki bizottságnak		16,500 „
Oldal		174,390 ft.

Áthozatal		174,390 ft.
megyei, kerületi s széki hatóságok:		
hivatalnokok	209,050 ft.	
hivataloskodási pótlék	5,000 „	
diszebédekre	4,200 „	
úti költség	3,200 „	
szolgák bére	21,150 „	
kezelési költség	94,650 „	337,250 ft.
szász municipiumok:		
hivatalnokok fizetései, szászgrófi iroda	1,900 ft.	
szász székek	145,900 „	
úti általány	1,800 „	
szolgák bére	14,500 „	
napdíjak stb.	32,262 „	
irodai költség	9,420 „	
vizsgálati költség	25,000 „	
épületek s házbér	6,000 „	236,282 ft.
általános közigazgatási költségek:		
újonczozás	4,000 ft.	
közegészségügy	44,525 „	
különfélék	8,199 „	56,724 ft.
rendkivüli költség		140,596 „
nyugdíj		74,976 „
Összesen		1.020,218 ft.

3. **Fenyítő házak.**

Szamos-Ujvár	103,586 ft.	
Nagy-Enyed	17,551 „	121,137 ft.
nyugdíjak		1,152 „
Összesen		122,289 ft.

Ebből saját jövedelmeik fedeznek 8070 ftot,
marad fizetendő 114,219 ft.

4. **Épitészi hivatal.**

Hivatalnokok	56,936 ft.	
szolgák	630 „	
napdíjasok	4,599 „	
díjazás, úti költség stb.	14,280 „	
irodai költség	6,318 „	82,763 ft.
nyugdíj		3,197 „
Összesen		85,960 ft.

5. Útépítés.

Kezelési költség	24,778 ft.	
utak fentartása s épitése . . .	462,986 „	
rendkivüliek	50,000 „	537,764 ft.
nyugdíjak		625 „
Összesen		538,389 ft.

Jövedelem 2264 ft, marad fedezendő 536,125 ft.

6. Vizépítés.

Kezelési költség	2,343 ft.	
vizépítmények fentartása . . .	2,930 „	
Összesen		5,273 ft.

a 10 ftnyi jövedelem levonásával pedig 5,263 ft.

7. Állami pótlék katholikus vallási intézetekre.

Kárpótlás és congruapótlék . . .	15,820 ft.	
lelkészi képezdék	1,320 „	
templomi szükségletek	341 „	
alapítványok s ösztöndíjak . . .	2,551 „	
különféle pótlékok	1,158 „	
vegyesek	12,336 „	
Összesen		33,526 ft.

E költségek fedezésére szolgálnak ugyanazon vallásbeli intézetek bevételei, melyek állanak:

államkötelezvények kamataiból	24,130 ft.	
magán „ „	421 „	
fekvőségek jövedelméből	210 „	
a nagyszebeni allodialis pénztár pótlékából	70 „	
Összesen		24,831 ft.

Úgy hogy az állam részéről csupán 8,695 ft fedezendő.

8. Alapítványok s pótlékok vallási czélokra.

R. katholikus vallásbeli	6,257 ft.	
görög egyesült vallásbeli	69,911 „	
a protestáns országos egyháznak . .	16,000 „	
a görög nem egy. egyháznak . , . .	25,000 „	
Összesen		117,168 ft.

9. Egyenérték és hátráléki pótlék.

A nagyenyedi ref. kollegiumnak tizedkárpótlásúl . . . 3,545 ft.

10. Iskolai tanács.

Évi fizetés	3,360 ft.	
úti költség s napdíj	2,000 „	5,360 ft.
nyugdíj		3,260 „
Összesen		8,620 ft.

11. Állampótlék iskolai intézetekhez.

Elemi iskola Nagy-Szebenben	1,681 ft.	
„ „ Kolozsvártt	903 „	
„ „ Brassóban	1,267 „	
„ „ Balázsfalván	465 „	
„ „ Marosvásárhelyen	147 „	
„ „ Udvarhelyen	63 „	
„ „ Károlyvártt	378 „	
leány tanoda Tordán	672 „	
elemi tanoda Kolozsvártt	170 „	
a tanári testület dotátiója	2,142 „	
Congrua és kiegészítés	3,762 „	
alapítványok s ösztöndíjak	637 „	
vegyesek: lakbér, díjazás stb.	1,567 „	
épületek fentartása s több efféle	2.194 „	16,048 ft.

Úgyde ezen költségek is fedezésöket lelik az e czélra létező jövedelemben, melyet képeznek:

Államkötvények kamatai	4,805 ft.	
magán „ „	464 „	
járulék a kincstári alapból	5,355 „	
és	4,988 „	
a nagy-szebeni allodialis pénztárból	68 „	
örökhagyások és ajándékok	21 „	
Összesen		15.701 ft.

miért is az állampénztárból csupán 347 ft fedezendő, vagy is ha a 14 havi költségvetést vesszük tekintetbe, még 465 ft fölösleg marad.

12. Alapitványok és járulékok tanodai czélokra.

Nagy-Szebeni jogakadémia	18,152 ft.
Kolozsvári „	18,257 „
orvos sebészeti intézet Kolozsvártt	15,967 „
államgymnasium Nagy-Szebenben	16,369 „
pótlékok görög egyesült s nem egyesült tanintézeteknek	10,000 „
szülészeti tanfolyam Nagy-Szebenben	593 „
Oldal	79,338 ft.

Áthozat	79,338 ft.	
Teréziai árvaház	17,430 „	
az Orsolyaféle apáczáknak	1,008 „	
rajztanítás a kolozsvári elemi tanodában	315 „	
az elemi tanodai alapnak	10,451 „	
az ösztöndij-alapnak	1,064 „	
segélyzés és ellátás stb.	14,591 „	124,197 ft.
nyugdíj		2,106 „
Összesen		126,303 ft.

minthogy pedig a jövedelem 1447 ft, marad fedezendő 124,856 ft.

12. Igazságszolgáltatás.

Királyi tábla: hivatalnokok	50,300 ft.	
szolgák	2,220 „	
segélyzés, útiköltség, napidíj stb.	5,900 „	
vizsgálati költség	609 „	
különfélék	2,130 „	61,159 ft.
Nagy-Szebeni főtörvényszék:		
hivatalnokok	18,700 ft.	
szolgák	1,100 „	
díjazás, segélyzés stb.	10,347 „	30,147 ft.
Marosvásárhelyi fenyitő törvényszék:		
hivatalnokok	13,493 ft.	
díjazás, segélyzés stb.	4,500 „	
vizsgálati költség	3,000 „	
különfélék	1,000 „	21.993 ft.
Megyei törvényszéki szedriák:		
hivatalnokok	280,500 ft.	
szolgák	32,600 „	
segélyzés, díjazás stb. . . .	21,000 „	
úti költség	18,000 „	
irodai költség	14,150 „	
lakbér, házfentartás	17,620 „	
vizsgálati költség	80,000 „	
különfélék	1,800 „	415,670 ft.
rendkivüli költség		125,000 „
nyugdíj		29,195 „
Összesen		683,164 ft.

13. Csendőrség.

A 9-dik csendőr-ezred egy része a törzskar egy részével.

Rendes:

szolgálatbér	21,458 ft.	
csendőri pótlék	7,738 „	
lótartási általány	3,234 „	
tiszti szolga-egyenérték . . . ,	5,097 „	
felszerelési járulék . , ...	81 „	
bér	169,476 „	
ellátási járulék	67,392 „	
tömeg-általány	87,440 „	
tömeg-betétel	17,301 „	
lak- és hálóbér	17,286 „	
lótartás-ellátás	12,887 „	
korjárulék	1,200 „	
újonczozás s lóvásárlás	1,047 „	
úti s szállási költség	3,600 „	
napdíj s úti költség	9,600 „	
díjak	1,500 „	
irodai szükséglet . . . . , .	1,488 „	
közegészségi költség	4,500 „	
fegyverzet és töltény	1,870 .	
küldönczek	600 „	
különfélék	1,080 „	385,825 ft.

Rendkivüli:

számfeletti csendőri egyéneknek	7,104 ft.	
a moldva-oláhországi határőröknek	54,739 „	
illeték-tőkék s toborzási járulék az 1862. június előtt beszegődött egyéneknek . .	5,921 „	67,764 ft.
nyugdíjak . . . . , .		6,563 „
	Összesen	460,152 ft.

14. Tanulmányi alap.

Könyvtár Kolozsvártt . , ...	172 ft.	
főgymnasium Kolozsvártt	5,250 „	
„ Károlyvártt	4,410 „	
al „ Brassóban	2,625 „	
„ „ Maros-Vásárhelyen . . .	2,625 „	
magán „ Erzsébetvároson	892 „	
„ „ Kolozsvártt	210 „	
al „ Csik-Somlyón	2,625 „	
lakbér	1,501 „	
kárpótlás	25 „	
Oldal	21,935 ft.	

Áthozat	21,935 ft.	
a tanári testület dotátiója . , ...	6,499 „	
alapítványok, ösztöndíjak stb.	2,080 „	
az elméleti s gyakorlati tanítás szükségletei	1,2 7 „	
díjazások	9,551 „	
épületek fentartására s effélék	2,715 „	
kezelési költség	641 „	
különfélék	1,524 „	45,582 ft

E költségek fedezése ugyancsak a tanulmányi alapból kerül, még pedig következő tételek képezik :

Államkötvények kamatai	20,817 ft.	
magán „ „	3,255 „	
a kolos-monostori uradalom jövedelme .	20.549 „	
a kolozsvári nyomda jövedelme	2,800 „	
vegyes jövedelem	502 „	47,923 ft.
Tehát a többlet		2,341 ft.

vagyis a 14 havi költségvetés szerint 3,008 ft.

15. Kezelési költség járulék több alapból . . . . 2,769 ft.

16. Különféle bevételek . . . . 5,128 ft.

II. Horvát-tót-dalmát udvari kanczellária.

1. Központi kormányzat.

Hivatalnokok	43,631 ft.	
szolgák . . . . . . , ...	2,063 „	
lakbér	8,474 „	
irodai s havi szükséglet	5,720 „	
sürgönyzés, úti költség s vegyesek . . .	5,620 „	65,508 ft.

2. Politikai közigazgatás.

Helytartótanács Zágrábban : hivatalnokok .	48,280 ft.	
szolgák	2,626 „	
pótlékok, napdíjak	15,273 „	
úti költség . . .	4,900 „	
irodai szükséglet .	7,400 „	
házi szükséglet . .	3,320 „	
ujonczozás . . .	5,000 „	
vegyes	3,750 „	
közegészségügy .	28,913 „	119,462 ft.
hét főispán fizetése	30,500 ft.	
hét kerületi hivatal lakbére . . .	6,590 „	
Oldal	37,090 ft.	126,552 ft.

Áthozat	67,090 ft.	126,552 ft.
járulék a municipiumoknak . . .	335,720 „	
rendkivüli költség	6,200 „	379,010 „
nyugdíjak		61,385 „
	Összesen	559,807 ft.

3. Fenyítőházak . . . . 110,607 ft.

4. Építészi hivatalok.

Hivatalnokok	26,780 ft.	
lakbér	4,043 „	
iroda	8,650 „	
úti költség, napdíj stb.	14,7[illegible]6 „	
rendkivüli	13,158 „	67,362 ft.
nyugdíj . . . . , ...		4,138 „
	Összesen	71,500 ft.

5. Útépités.

Kezelési költség	9,874 ft.	
fentartás és új épitkezés	317,080 „	
rendkivüli épitkezés	108,000 „	434,954 ft.
nyugdíj		366 „
	Összesen	435,320 ft.

6. Vízépités.

Kezelési költség	14,909 ft.	
fentartás s újjá épités	67,624 „	
rendkivüli épités	56,000 „	138,533 ft.
nyugdíj		231 „
	Összesen	138,764 ft.

7. Iskolai tanács.

Évi fizetés	3,570 ft.	
úti költség	2,000 „	5,570 ft.

8. Állami járulék katholikus vallási intézetekhez.

Lakbér, kárpótlás és dotatio	13,175 ft.	
kiegészítés	43,076 „	
egyházi képezdék	22,271 „	
templomszükséglet	1,720 „	
alapitványok, ösztöndijak stb. . . .	36,340 „	
rendkivüli épitkezés	31,583 „	148,165 ft.

költségeket fedezik:

Államkötvények kamatai	3,361 ft.	
magánkötvények kamatai	21 „	
fekvőségek jövedelme	4,213 „	
más járulékok	28,022 „	
vegyesek	1,280 „	
Összesen	36,897 ft.	
marad tehát fedezendő		111,268 ft.

9. Alapitványok és járulékok vallási czélokra.

Fizetési pótlék	239 ft.	
kárpótlás	3,412 „	
segélyzés	17,745 „	21,396 ft.

10. Kegyúri adományok . . . . . . 6,000 ft.

11. Tanintézetek.

Tanárok fizetése a zágrábi theologián	2,520 ft.	
„ „ a „ jogakademián	7,980 „	
„ „ a . főgymnáziumban	12,705 „	
„ „ a fiumei „	11,445 „	
„ „ a varasdi „	9,765 „	
„ „ az eszéki „	9,765 „	
„ „ a zágrábi és diakovári képezdén	1,470 „	
személyes pótlék	630 „	
szolgák bére	1,291 „	
kárpótlás	633 „	
helyettesítés	2,000 „	
a tanári testület dotatiója	2,250 „	
alapitványok s ösztöndíjak	592 „	
járulékok	460 „	
lakbér, templomi s irodai szükséglet	6,383 „	
díjazás és segélyzés s kezelés	12,577 „	
nyugdíjak	6,299 „	88,765 ft.

E költségek fedezését képezik:

Államkötvények kamatai	8,038 ft.
fekvőségek jövedelme	17,035 „
tanpénzek	3,133 „
járulékok	11,144 „
vegyes	100 „
a magyar tanulmányi alap járuléka	49,315 „
Összesen	88,765 ft.,

mely is a költség összegével tökéletesen összevág, minthogy a magyar tanulmányi alap, bár eddigelé jogilag végkép meg nem alapítva, a hiányt pótolja.

12. Alapitványok s járulékok tanodai czélokra.

Államvizsgálati bizottmány . . .	56 ft.	
tengerészeti iskola Fiumében . . .	1,398 „	
ösztöndíjak	4,683 „	
útiköltség, s nyugdíj stb.	800 „	6,937 ft.

13. Igazságszolgáltatás.

Hétszemélyes tábla: hivatalnokok .	21,420 ft.	
irodai s házi szükséglet	2,590 „	
sürgöny, úti költség, vegyes	1,410 „	25,420 ft.
Báni tábla Zágrábban: hivatalnokok	55,(01 ft.	
lakbér	2,625 „	
irodai, házi, úti költség stb.	6,610 „	64,236 ft.
Megyei törvényszékek:		
hivatalnokok	161,935 ft.	
személyes pótlék	788 „	
házbér	11,375 „	
irodai, házi, úti költség stb.	28,523 „	202,621 ft.
Valamennyi törvényszéket illető költség: személyesek	24,928 ft.	
közegészségügy	1,100 „	
fegyenczek és vizsgálatok	61,708 „	
őrség	17,270 „	105,006 ft.
Rendkivüli: telekkönyvezés		31,979 „
	Összesen	429,262 ft.
nyugdíj		35,608 „
	Főösszeg	464,870 ft.

14. Csendőrség.

Szolgálatdíj	9,367 ft.
csendőri pótlék	3,482 „
lótartási átalány	1,132 „
tiszti szolgákért	1,815 „
felszerelési járulék	55 „
bér	34,329 „
ellátási járulék	13,501 „
tömeg-átalány	7,503 „
Oldal	71,184 ft.

Áthozat	71,184 ft.	
tömeg-bevétel	3,640 „	
lak- és hálóbér	5,420 „	
takarmány megváltás	6,780 „	
korpótlék	360 „	
újonczozás s lóvásárlás	250 „	
úti s szállitási költség	1,400 „	
napdíjak	3,036 „	
dijak	420 „	
irodai költség	465 „	
közegészség	650 „	
fegyverzet s töltény	250 „	
küldönczök	120 „	
másfélék	200 „	94,175 ft
rendkivüliek		4,770 „
nyugdíj		9,928 „ 108,873 ft.

15. A földtehermentesítési alap járuléka az úrbéri törvényszék költségeihez.

a hétszemélyes táblának	7,300 ft.	
a báni táblának	8,837 „	
a hét megyei törvényszéknek	28,963 „	45,100 ft.

Összevonva mind a három udvari kanczellária költségei a következő táblázatban láthatók. Megjegyzendő mind a mellett, hogy a magyar udvari kanczellária költségvetése itt újra nem részleteztetvén, csak a régibb közlemény szerint, az osztrák budgetben foglalt összeggel fordul elő, holott az erdélyi és horvát-dalmátnál, a mennyire lehetett, a nyugdíj öszletek is benfoglaltatnak. Ez öszlet tehát a magyar udvari kanczelláriának a budgetben foglalt költségösszegéhez külön van hozzá számítva.

A három udvari kanczellária költségei összevonva:

	Magyar	Erdély	Dalmát-Horvát-Tót	Összesen
Központi kormányzat .	182,867	174,512	65,508	422,887
Politikai közigazgatás .	5.580,845	1.020,218	559,807	7.160,870
Fenyitő házak	565,572	122,289	110.607	798,468
Ezekhez épitkezések .	50,000	—	—	50,000
Épitészeti hivatalok . .	260,037	85,960	71,500	417,497
Útépités	2.153,200	538,389	435,320	3.126,909
Vízépités	726,487	5,273	138,764	870,494
Iskolák igazgatósága .	28,990	8,620	5,570	43,180
Alapitványok és segélyzések vallási czélokra	149,075	154,239	169,561	472,875
Kegyúri adományok (vallási ügyben)	804	—	6,000	6,804
Tanintézetek	28,656	16,048	88,765	133,469
Ezeknél alapitványokra	26,340	126,303	6,937	159,580
Tanulmányi alap . . .	—	45,582	—	45,582
Kegyúri adomány (tanügyben)	168	—	—	168
Igazságszolgáltatás . .	913,128	683,164	464,870	2.061,162
Csendőrség	1.301,574	460,152	108,873	1.870,599
A földtehermentesitési alap járuléka az úrbéri törvényszékek költségeihez	—	—	45,100	45,100
Összesen	11.967,713	3.440,749	2.277,182	17.685,644
Ide számitva a magy. udv. kanczellária öszletében nem foglalt nyugdíjt .	566,478	—	—	566,478
Összesen	12.534,191	3.440,749	2.277,182	18.252.122

A birodalom azon költségeire nézve, melyek nem egyes országokra vonatkoznak, hanem mint a legfelsőbb udvartartás, a központi kormány, a hadsereg stb. az egész birodalomra szóló összegekben foglaltatnak az osztrák államköltségvetésben, mindenek előtt magát e költségvetést szükséges közölni. Ilyenek:

1. Legfelsőbb udvar.

A legfelsőbb család dotátiói és évpénzei .	1.625,895 ft.	
udvari hástartás és udvartartás	5.365,500 „	
másféle udvartartási költség	463,405 „	7.454,800 ft.

2. Császári kabinet iroda.

Hivatalnokok fizetése	56,007 ft.	
kezelési költség . , ...	7,475 „	
nyugdíj	12,675 „	76,157 ft.

3. Birodalmi tanács	452,401 „
4. Államtanács	153,321 „
5. Miniszteri tanács	73,574 „

Mely összegekből, a birodalmi s államtanácsiakat kivéve, a népesség és terület összesitett aránya szerint Magyarországra 3.442,654 ft van számítva.

A külügyi miniszterium összes birodalmi költségei ezek :

1. Központi kormányzat.

Hivatalnokok fizetése s lakbér stb.	257,710 ft.	
iroda, ház s egyéb szükségletek	36,620 „	
titkos költségek	80,000 „	
a keleti akademia	18,270 „	
futár- úti költség	55,000 „	
rendkivüli	25,400 „	
nyugdij	105,650 „	578,650 ft.

2. Diplomatiai költség.

Diplomatiai évi fizetések	251,790 ft.	
képviseleti, személyes pótlék s állandó úti költség	598,180 „	
úti s átszállítási költség	51,000 „	
vegyes	249,240 „	
rendkivüli	66,220 „	
nyugdij	30,520 „	1.246,950 ft.

3. Konsulatusok.

Hivatalnokok fizetése s egyéb pótlék . . .	249,430 ft.	
járulék azoknak, a kik nem hivatalnokok .	78,920 „	
napdíjak, irodai költség stb.	130,250 „	
pósta s futárdíj s úti költség	26,900 „	
vegyesek	23,900 „	
nyugdíj	27,840 „	537,240 ft.

A külügyi miniszterium több rendbeli rovatai, mint az egész birodalomra nézve egyaránt fontosak, ugyancsak a né-

pesség és terület kettős viszonya szerint a sz. István koronabeli országokra 960,187 fttal vannak számítva.

Az államminiszterium költségei nagyobbára azok, melyek Magyarország és kapcsolt részeire nézve az udvari kanczelláriák budgetjeiben foglaltatnak. Vannak azonban köztük a sz. István koronája alatti egyes országokra vonatkozó többféle költségek is; itt egyelőre maga e miniszterium költségeit soroljuk elő, ezek :

A.) Politikai közigazgatás.

Központi kormányzat	651,724 ft.	
a birodalmi törvénylap költsége . . .	33,460 „	
a csendőrség főfelügyelősége	49,189 „	
tudományos akadémia	63,000 „	
geologiai birodalmi intézet	39,060 „	
politikai közigazgatás a koronaországokban	10.114,081 „	
fegyintézetek	1.657,448 „	
államjárulék jótékony intézetekhez . .	629,483 „	
építészeti hatóságok	769,365 „	
útépités	5.846,517 „	
vízépités	2.491,529 „	
országos csendőrség	1.582,559 „	
új épitkezések	250,000 „	24.177,415 ft.

B.) Vallás és közoktatás.

Államjárulék kath. vallási intézetekhez .	1.453,818 ft.	
alapitványok s járulékok vallási czélokra	394,095 „	
Iskolai tanács	63,455 „	
állami járulék iskolákra	489,568 „	
„ „ tanintézetekre	1.926.813 „	
a tudományok s művészetek intézete a lomb. velenczei királyságban	17,106 „	
képzőművészeti akademia	94,800 „	
központi bizottság épitészi emlékek fentartására	8,000 „	
régi épitészi emlékek fentartására . . .	60,640 „	
alapitványok s járulékok közoktatási czélra	293,300 „	
egyenérték közoktatási czélra	5,248 „	
kegyúri adományok közoktatási czélra .	47,644 „	4.884,487 ft
	Összesen	29.031,902 f t

E miniszterium számos rovatai közt ott találjuk mindenek előtt Dalmátiát, noha a horvát-tót-dalmát udvari kanczel-

lária költségei között mind e költségczímek előfordulnak. A Dalmátiára eső részletek következők:

pol. közigazgatás a tartományokban . . .		356,668 ft	
államjárulék jótékony intézetekhez:			
lelenczház	54,365 ft		
szülőház	3,044 „		
őrültek háza	5,825 „	62,234 „	
építészeti hatóságok		40,062 „	
útépítés		91,158 „	
vízépítés		8,308 „	558,430 ft

a csendőri költség az osztrák tengerpart hasonló költségével van összevonva.

Továbbá:

Államjárulék kath. vallási intézetekhez . .		267,356 ft.	
miből azonban saját jövedelem által fedezve van		117,857 „	
marad		149,499 „	
alapitványok s járulékok vallási czélokra .		41,875 „	
kegyúri adományok vallási czélokra . . .		8,500 „	199,874 ft.
iskolai tanács		2,790 „	
államjárulék iskolákra	45,762 ft.		
saját jövedelem . .	3,620 „		
marad		42,142 „	
„ tanulmányi intézetekhez	63,984 ft.		
fedezet	7,607 „		
marad		56,377 „	
alapitványok s járulékok közoktatási czélokra		50 „	101,359 ft.
		Összesen	859,163 ft

Ide számítva pedig a központi kormányzat költségei azon részét, mely a Dalmátiára eső költségeknek az összes költségekhez való aránya szerint megilleti, vagyis	19,200 ftot,
lesz összes költség	878,363 ft.

A pénzügyi kezelés költségei Magyarországon a következő táblázatokból láthatók :

Országos és kerületi, pénzügyi és adóigazgatóságok.	Magyarország		Horvát Tót-ország	Erdély	Dalmátia	Összesen
	pénzügyi kerületei	volt temesi bánság				
Rendesek:						
évi fizetés és pótlék	822,238	159,718	112,348	197,095	90,373	1.381,772
segédpénz . .	12,600	3,780	3,465	3,465	2,835	26,145
lakbér . . .	5,544	831	—	598	483	7,456
bér és pótlék .	28,041	6,314	3,260	2,402	2,646	42,663
napdíj . . .	47,293	5,258	2,382	5,203	943	61,079
házbér biv. helyiségekért . .	36.958	3,255	1,560	17,960	2,438	62,171
díjazás s jutalmazás	43,770	9,050	6,035	5,885	3,715	68,455
útiköltség . .	79,863	13,050	10,840	15,500	6,564	125,817
épületek fentartása . . .	5,877	4,660	2,000	1,110	1,570	15,217
irodaszükséglet	112,849	28,931	22,882	49,200	19,757	233,619
szolgák bérruhája	2,603	307	318	550	360	4,138
különfélék . .	2,637	300	400	1,710	200	5,247
·/.	1.200,273	235,454	165,490	300,678	131,884	2.033,779
Rendkivüliek:						
Az eltörlésre szánt hivatali állomások költsége .	1,443	—	2,786	6,510	2,730	13,469
Új épitkezések, fekvőségek vásárlása stb. .	13,000	—	—	—	—	13,000
·/.	14,443	—	2,786	6,510	2,730	26,469
nyugdíj	60,063	15,925	12,101	19,374	15,323	122,786
Összesen	1.274,779	251,379	180,377	326,562	149,937	2.183,034
	1.526,158					

Továbbá :

Pénzügyőrség.	Magyarország pénzügyi kerületek	Magyarország volt temesi bánság	Horvát-Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
Rendes költség: fizetés, bér, útiköltség . .	1.000,803	199,295	187,470	401,481	113,921	1.902,920
nyugdíj . . .	29,885	9,096	35,085	12,994	4,973	92,033
Összesen	1.080,688	208,391	222,555	414,425	118,894	1.994,953
	1.289,079					
Fő és országos pénztárak.						
Rendes költség: fizetés, bér, iroda s házi szükséglet stb. . .	107,641	19,640	16,440	23,682	11,180	178,583
nyugdíj . . .	16,240	2,765	245	4,534	3,326	27,110
Összesen	123,881	22,405	16,685	28,216	14,506	205,693
	146,286					
Adóhivatalok.						
Rendes költség: fizetés stb. .	769,985	95,751	132,047	131,193	58,317	1.187,293
nyugdíj . . .	48,616	10,127	8,154	15,941	3,253	86,091
Összesen	818,601	105,878	140,201	147,134	61,570	1.273,384
	924,479					
Pénzügyi ügyészség.						
Rendes költség	120,000	28,479	16,008	28,067	13,204	205,758
rendkivüli: a törlendő hivatali állomások költsége	3,046	1,050	630	—	—	4,726
tartalék ne talán előfordulandó költségekre .	5,000	—	—	—	—	5,000
nyugdíj . . .	2,120	770	1,379	525	2,832	7,626
Összesen	130,166	30,299	18,017	28,592	16,036	228,110
	160,465					
Kataszter.						
Az állandó kataszter foganatosítása . . .	3,430	—	148,007	—	—	151,437
A földadó-provisorium foganatosítása . .	79,507	10,362	4,862	167,801	—	262,532
Összesen	82,937	10,362	152,869	167,801	—	418,969
	93,299					

Igazgató bányahatóságok.

Magyarországon :	Selmeczbányán	75,015 ft.	
	Szomolnokon	31,324 „	
	Nagybányán	44,850 „	151,189 ft.
Erdélyben :	Kolozsvárott		44,892 „
			196,081 „
	nyugdíj		36,500 „
		Összesen	232,581 ft.

Bányászati s erdészeti tanintézetek.

Bányászati s erdészeti akademia Selmeczbányán :
fizetések stb. . . . . 28,916 ft.
A nyugdíj összesen az egész birodalomra e czím alatt tesz 4,084 ftot, miből Magyarországra esik . . . 1,120 „
Összesen 30,036 ft.

Kamatbiztosítás a dunagőzhajózási társulatnak 400,000 ft.

A tiszai vaspályának :

a befektetett tőkét 40.570,000 ftba számítva 5% kamata	2.028,500 ft.	
egyik törlesztési részlet 30,000 pft vagyis .	31,500 „	
a 780,000 ftnyi évdíjjal tervszerüleg kamatosítandó s törlesztendő kölcsön a hitelintézetnél 15.000,000 ft után . . .	2.060,000 „	
az évi tiszta jövedelmet	1.200,000 ftba	
számítva, marad az állam által pótlandó		860,000 ft.
	Összesen	1.260,000 ft.

A „Különféle kiadások" közt előfordulnak

Magyarországon

A vallási alapitványnak kamat fejében a máriavölgyi saecularizált jószágért	1,050 ft.	
Nizider, Gálos és Nyulas birtokrészekért . .	892 „	
5% kamat a Dobrony Márton és Péterféle egyenértéki, 19,000 vftnyi tőke után	399 „	
5% kamat a Ragályi Ábrahámféle becslési tőkék után Rekeny és Szalviz telkektől, (5,709 ft 48¾ kr pp.)	120 „	
a kormánybiztosnak fuvar-általány a pesti fiókbanknál	400 „	2,861 ft.

Volt temesi bánság.

Tized fejében a karloviczi g. n. e. püspöknek . . . . 5,880 ft.

Horvát-Tótország.

Sókárpótlás a zengi katonai köspénstárnak .	356 ft.	
másfélék	100 „	
kamatok a terzattói ferenczrendieknél elhelyezett 15,000 ftnyi tőke után	787 „	1,243 ft.

Dalmátia.

A vallásalapitványnak egyházi tized fejében .	74,056 ft.	
a curzolai jótéteményi alapnak „ „ .	1,696 „	
intézeteknek, templomoknak sat. sókárpótlás .	360 „	
Kárpótlás átengedett telkekért	538 „	76,650 ft.
	Összesen	86,635 ft.

A pénzügykezelés összes költségei Magyarországon tehát:

	Magyarország	Horvát Tótország	Erdély	Dalmátia	Összesen
Országos és kerületi pénzügyi igazgatóságok	1.526,158	180,877	326,562	149,987	2.183,084
Pénzügyőrség . .	1.239,079	222,555	414,425	118,894	1.994,953
Fő- és országos pénztárak	146,286	16,685	28,216	14,506	205,693
Adóhivatalok . .	924,479	140,201	147,134	61,570	1 273,384
Pénzügyi ügyészség	160,465	18,017	28,592	16,036	223,110
Kataszter	93,299	152,869	167,801	—	413,968
Igazgató bányahatóságok	176,989	55,592	—	—	232,581
Bányászati és erdészeti tanintézetek .	30,036	—	—	—	30,036
Kamatbiztositás . .	1.260,000	—	—	—	1.260,000
Különfélék . . .	8,741	1,243	—	76,650	86,634
⁒	5.565,532	787,539	1.112,730	437,593	7.903,394

Mielőtt azonban a pénzügyi miniszterium rovataiban előforduló valamennyi államkiadást összevonva, a Magyarországra eső költségrészletet kimutathatnók, szükséges az osztrák budget egyik leghatalmasb tételével, az államadósságokkal megismerkednünk, melyeket is az alábbi táblázatokban a mennyire szükséges részletezve, de korán sem a budgethez mellékelt számtalan „detail-kimutatás“ szerint közöljük.

I. Régibb államadósság 1 váltópénzben kamatozva A) tőke visszafizetés nélkül	szenvedőleges tőkeállapot 1862. október végén			Ebből esik kamat
	névszerinti tőkeérték	2½%-kos értékre hozva		
a) sorsolás alatt.	váltóban		osztr. értékben	
kamatozó	54.951,649	48.197,317	50.607,183	506,078
jelenleg kamatnélküli .	3,738	3,288	3,452	—
	54.955,387	48.200,605	50.610,635	506,073
b) nem sorsolás alatt	3.424,830	2.116,219	888,812	44,441
	58.380,217	50.316,824	51.499,447	550,514
B) Visszafizetendő nem sorsolás alatti kamrai tőkék . .	12.502,200	11.114,780	11.670,519	583,525
A régibb államadósság összege	72.750,316	63.299,503	63.954,484	1.134,039
Ez adósság összes kamatszükséglete	—	—	—	1.134,039
Ebből elesik:				
a) Az 1863-ban kisorsolandó 10.000,000 ft 2½%-os váltókötvény, melynek kamatai . 250,000 ft vagy o. é. . 105,000 „ tehát . .	—	10.000,000	10.500,000	105,000
b) Az 1864-ben kisorsolandó 10.000.000 ft 2½%-os kötvények kamatai fele 125,000 ft vagyis . .	—	—	—	52,500
Elesik összesen	—	10.000,000	10.500,000	157,500
marad a régibb államadósság kamatszükségleteül . . .	—	—	—	976,539
kerekszámmal	—	—	—	976,500

Minthogy pedig a régibb államadósság tételei között külön vannak elősorolva a Magyarországot illető kötvények; az összes budgetből Magyarországra eső rész kivetésében csakis az alábbi kimutatásban foglalt kamatszükségletet, vagyis 16,981 ftot számítunk.

A régibb államadósság kimutatásából [illegible]gyarországra eső rész.

Sorsolás alattiak:	%	váltp.	oszt. ért. à $2^1/_2$%	esik kamat
Magyar udvari kamrai tartozás	$1^1/_2$	2,650 ft	1.556,866 ft	15,569 ft
	2	10,217 „		
	$2^1/_4$	100 „		
	$2^1/_2$	1.472,611 „		
önkénytes arany- s ezüst kölcsön 1809-ben	$2^1/_2$	11,133 „	11,690 „	117 „
Nem sorsolás alatt:			5%	
közönséges m. udv. kamrai kötvény	5	1,000 „	420 „	21 „
közönséges m. udv. kamrai kötvény az 1809-ki templomi ezüstért	3	101,085 „	25,474 „	1,274 „
Visszafizetendő nem sorsolás alatti kölcsöntőkék:				
jószágcsere és eladási üzletből	5	100,884 „	45,472 „	— „
Almásy Pál 33,537 ft 2 krnyi követeléséből		7,383 „		
a m. vallási alapitvány tőkéi, melyekért a végszámadás megállapitásáig évi 4,000 ftos általány fizetendő . .		1.730,232 „	735,098 „	— „
a miskolczi nemesek kamatnélküli kölcsöne . . .		20,000 „		
A régi államadósságból öszszesen			2.375,020 ft	16,981 ft.

Az osztrák újabb államadósság kamatai.

	1863 és 1864-ben: 3% értékre hozva (osztr. ért.)	1863 és 1864-ben: kamat (osztr. ért.)	végével: névszerinti tőkeérték (p.pénzben)	végével: 3%-os értékre hozva (p.pénzben)	végével: 3%-os értékre hozva (osztr. értékben)	Ebből esik kamat (osztr. értékben)
A. Tőke visszafizetése nélkül.						
ppénzben kamatozó kötvények			1,574.183,323	1,470.846,827	1,544.389,168	77.218,004
osztr. értékben kamatozó kötvények			92.103,973	92.103,973	96.709,171	4.835,458
Összesen			1,666.287,296	1,562.950,800	1,641 098,339	82.053,462
B. Tőke visszafizetéssel.						
Még ki nem fizetendők:						
a) ppénzben			139.201,500	139.201,500	146.161,575	4.504,448
c) osztr. értékben			—	—	175.593,135	8.721,434
Összesen			—	—	321.754,710	13.225,882
Együtt			—	—	1,962.853,049	95.279,344
hozzá járult	89.913,930	4.758,197	—	—	73.549,726	3.739,029
elesett	16.364,204	1.019,168				
Összes tőkeállapot és kamatszükséglet			—	—	2,036.402,775	99.018,373
Kerek számmal			—	—	—	99.018,400

A függő államadósság kamatai osztrák értékben.

A.) A nemzeti banknak.	tőke	kamat.
Az 1855. okt. 18-án kötött, államjavak által fedezett adósság	90.596,490 ft.	
1862-ben történt	3.106,560 ftnyi	
törlés által leapadt . . .	87.489,930 ftra	
a hadi költségek fedezésére 1861. okt. végén kimutatott	99.000,000 ft.	
előleg, 1862-ben történt	13.900,000 ftnyi	
törlés által leapadt	85.100,000 ftra	
(Ez összegektől nem jár kamat.)		
Az 1863. jan. 6-kán kelt banktörvény szerint a banknál levő . 80.000,000 ft. állandó adósságtól évenkint 1.000,000 „ annyiban fizetendő, a mennyiben ez a részvényeseknek járó 4%-nyi osztalékra szükséges.		
E czím alatt tehát előjegyeztetik		500,000 ft.
Az 1862. okt. végével még fenmaradt ezüst kölcsöntől nem jár kamat .	20.000,000 ft.	

B.) Forgalomban levő értékpapirok.	tőke	kamat.
A visszavont központi pénztári utalványok maradéka : 1842-ből 3%-os 11,950 ft.pp. 1849-ből 5%-os 1,620 „		
mely többé nem kamatoz 13,570=14,248 ft.		
Jelzálogi részlet utalványok :		
kamat nélkül régibb időkből	176,132 ft.	
Osztr. értékben kamatozó :		
1862. okt. végével 5¼%-os . .	360,050 „	
6%-os . .	99.320,050 „	
⁒	99.856,232 „	
Minthogy e forgalom 1863. okt. végeig 100.000,000 ftra fog emelkedni, a kamatláb pedig 5%-ra leszállíttatni,		
a kamat		5.000,000 ft.
apró pénzjegyek állása 1862. okt. végével	13.098,196 ft.	
	Oldal	5.500,000 ft.

	tőke	kamat	kamat szükséglet
Áthozat	. . . . .		5.500,000 ft.

C.) Alapok.

a) Az állam-letéteményi pénztárnál

	tőke	kamat
1862. okt. végével volt katonai-polgári haszonbér s egyéb biztosíték 5%-os	5.021,218 ft.	251,061 ft.
4%-os	425,133 „	17,005 „
3%-os	1.855,614 „	55,668 „
5%-os pénzügyőrök gyermeknevelési alap	998,000 „	49,900 „
3%-os birságtöbbleti alap . .	281,178 „	8,435 „
3%-os törvszéki letétemény .	2.171,862 „	65,156 „
kamatnélküli „ .	923,873 „	— „
„ biztosíték s letétemény	127,880 „	— „
Összesen	11.804,258 ft.	447,225 ft.
Ebből levonva a valószinű törlés 5%-os biztositékban a mult év szerint	391,400 „	19,570 „
marad	11.412,858 ft.	427,655 ft.

kamatszükséglet kerekszámmal . . . 427,600 ft.

b) Votiv-templom épitési alap tőke
4%-os 1862. okt. végével . . . . . 179,200 ft.

1863. okt. végeig ez összeg alkalmasint egészen vissza került. Az 1862. VII. félévre eső 4%-os kamat csak az 1863-dik év tőkeállapotához lesz számitandó.

c) Előlegek a földtehermenesitési alapokból 5%-ra:

Alsó-Ausztria	9.400,000 ft.	
Felső-Ausztria	4.787,600 „	
Salzburg	558,000 „	
Stajerország	2.244,800 „	
Karinthia s Krajna	489,700 „	
Tirol	2.759,300 „	
Cschország	16.597,200 „	
Morvaország	10.169,000 „	
Szilézia	1.485,700 „	
Osztrák tengerpart . . .	163.200 „	
Bukovina	47,300 „	
Magyarorsz. s volt temesi báns.	2.752,200 „	51.454,800 ft.
	Oldal	5.927,6000 ft.

c) Folyová tett laudemial-kárpótlási tőkék:

	Áthozat	5.927,600 ft.
Alsó-Ausztria	13.949,600 ft.	
Felső-Ausztria	5.525,000 „	
Salzburg	633,800 „	
Stajerország	7.517,400 „	
Karinthia	1.189,000 „	
Krajna	976,2000 „	
Tirol	541,700 „	
Tengerpart	115,500 „	30.448,200 ft.

D) Előlegek magánzóktól.

Állam-értékpapirok letéteményére előleg,

1862. végével ezüstben	6.990,000 ft.
bankjegyben	6.730,000 „
Összesen	13,720,100 ft.

mely összegért 1864-re azért nem tétetik ki kamat, mint- hogy eddig az 1859-diki angol kölcsön kötvényei s más állampapirok eladásából nagyobbrészt törleszt- ve lesz.

Összes kamatszükséglet 5.927,600 ft.

A lombard-velenczei királyság államadóssága.

	tőke 1862. okt. végén.	kamat $186^{3}/_{4}$-re.
1. Megállapított (consolidált) adósság 5%-os értékre hozva	29.339,749 ft.	1.466,988 ft.
2. Kisorsolandó adósság	37.437,375 „	1.871,869 „
3. Függő adósság	3.614,715 „	39,043 „
Összesen	70.391,839 ft.	3.377,900 ft.
Ebből elesik		57,675 „
marad kamatszükséglet . .		3.320,200 ft.

„Daz“-kárpótlási járadék.

	a rendeknek	magánosoknak	kamat szükséglet
Felső-Ausztriában	— ft.	52,802 ft.	
Alsó-Ausztriában	189,000 „	32,962 „	
Tirol	— „	438 „	
Stajerország	202,196 „	4,029 „	
Csehország	74,025 „	— „	
Morvaország	93,896 „	— „	
Összesen	559.117 ft.	90,231 ft.	
vagyis kerekszámmal			649,400 ft.

Idegen kormányoknak járó fizetés.

A bajor kormánynak a majnai és tausi kerület átengedéseért évi 100,000 ft birodalmi érték vagy osztr. ért.	87,500 ft.

Az osztrák összes államadósság kamatai 186³/₄-re.

A.) Általános államadósság.

A régibb adósság kamatai	976,500 ft.	
az újabb „ „	99.018,400 „	
a függő „ „	5.927,600 „	
dazkárpótlási járadék	649,400 „	
idegen kormányoknak fizetendő . .	87,500 „	
B.) A lombard-velenczei királyság államadóssága	3.320,200 „	
	Összesen	109.979,600 ft.

Adósság törlesztés.

Sorsolási kölcsön tőke és nyeremény fizetése	4.643,600 ft.	
törlesztési részlet a nemzeti banknak váltó pénzbeli bankjegyekért . . .	9.136,800 „	
törlesztése az állampapirok által a nemzeti banknak fedezett adósságnak	11.838,000 „	
különféle kölcsönök kötvényei beváltása	2.700,700 „	
az 1861-diki kölcsön tőketörlesztése .	6.000,000 „	
magán vasútak megváltása	105,400 „	
a függő adósság visszafizetése . . .	391,400 „	
a lombard-velenczei királyság adósságai tőketörlesztése	2.319,100 „	
	Összesen	37.135,000 ft.

Az 1862. év végével kimutatott osztrák összes államadósság állapotára nézve azonban újabb adatokkal is birunk azon reichsráthi bizottság munkálatában, mely az államadósságok megvizsgálásával lévén megbizva, az összes adósságot 5%-os kamatra számítá ki. E munkálat szerint az 1864-diki april 30- diki alapon az

	tőkében	kamatszüks.
összes consolidált adósság . . .	2,334.587,109 ft.	103.374,179 ft.
a függő adósság	158.866,173 „	7.741,261 „
Összesen	2,493.453,282 ft.	111.115,440 ft.
Hozzáadva a már kihuzott, de még ki nem fizetett, s a kihuzandó államkölcsönbeli sorsjegyeket, az idegen kormányoknak fizetendő évdíjt stb. lesz	15.642,914 „	761,373 „
lesz	2,509.096,196 ft.	111.876,813 ft.
ide számítva továbbá a lombard-velenczei királyság adósságát, mely .	65.828,180 „	3.264,855 „
lesz összesen	2,574.924,376 ft.	115.141,668 ft.
és összehasonlítva az 1862. okt. végével kimutatott összeggel, mely . .	2,441.291,594 „	
s az 186³/₄ évre kivetett kamattal, mely		109.979,600 ft.
úgy találjuk, hogy az adóssági tőke	133.632,782 fttal	
a kamat pedig		5.162,068 fttal
szaporodott.		

A pénzügyi minisztérium költségrovataiban foglalt külön Magyarországra vonatkozó tételek előbb részletezve soroltatnak elő, alább pedig külön összevonva, egy táblázatban tüntetjük elő. Itt csupán a központi kormányzat s hasonló az egész birodalmat terhelő költségekről lesz szó. A köponti kormányzat, névszerint a miniszterium személyzetére szóló

fizetések	566,757 ft.
kezelési költség	155,427 „
nyugdíj	237,741 „
Összesen	959,925 ft.,

melyből azon arányban a mint Magyarország egyéb részletezett pénzügyi költségei az összes birodalom e nembeli költségeihez állanak,

a sz. István koronabeli országokra esik . . . 336,000 ft.

Ugyancsak e miniszterium rovataiban foglaltatik, mint az egész birodalom pénzügyeire befolyó költség: az államadósság igazgatósága 23,149 fttal, miből

aránylag Magyarországot terheli . . . . 8,000 ft

Oldal 844,000 ft.

Áthozatal 344,000 ft.

Ide számítandó továbbá az államadósság kamatai fejében fizetett öszlet, mely tesz . . . . 109.979,600 ftot.

Minthogy azonban a régibb államadósság Magyarországot külön illető, magyar kamrai kötvényekből származó kamatok külön előfordulnak,

a fentebbi összegből először is levonandó	959,519 ft.	
továbbá a dazkárpótlási járadék	649,400 „	
az idegen kormányoknak fizetendő	87,500 „	
s a lomb. velenczei királyság kamatszükséglete . . .	3.320,200 „	5.016,619 ft.
marad		104.962,981 ft.

melyek kivetésére az állambudgetben semmiféle támaszt nem nyervén, a terület s népesség ismert arányát alkalmazzuk, mely szerint

Magyarországra esik	45.885,362 ft.
Ugyanily eljárást követve az 1864-ben szándékolt 87.135,000 ft adósságtörlesztési összeggel, lesz . . .	16.216,167 „
és hozzáadva a Magyarországot külön illető kezelési költségeket	7.903,394 ft.
lesz összesen	70.298,923 ft.

A kereskedelmi és közgazdasági minisztérium rovataiban Magyarországra vonatkozó következő tételeket találunk.

1. Gazdasági tanintézet Magyar-Óváron.

Hivatalnokok (tanárok) és szolgák .	14,501 ft.		
kárpótlás és a tanpénz tanári része .	2,250 „		
napdíj	380 „		
lak és haszonbér	3,007 „		
irodai költség	650 „		
az elméleti tanitás szükséglete . .	2,175 „		
gazdasági és gyári költség	12,546 „		
egyebek	3,865 „	39,374 ft.	
rendkivüli : új épitések		4,500 „	43,874 ft.
		Oldal	43,874 ft.

Áthozat 43,874 ft.

2. Országos mivelés (Landescultur).

	Dalmátia	Magy.-ország	Horvát Tótorsz.	Erdély	
mi erdész rendőrség .	1,964	—	—	—	
lék a földmüvelés előmozdításához	235	—	1,000	—	
„ selyemtenyésztés „	1,500	400	—	—	
„ pamut „ „	500	—	—	—	
„ lótenyésztés, lóverseny díjak	525	18,003	520	5,916	
költség	—	385	80	210	
nfélék	200	40	—	—	
Összesen	4,924	13,828	1,600	6,126	26,478 ft.

3. Bányakapitányságok.

yarország : Kassán	13,064 ft.		
Nagybányán . . .	9,382 „		
Beszterczebányán .	6,315 „		
Budapesten	11,254 „	40,015 ft.	
t vajdaság : Oraviczán		5,590 „	
át Tótország : Zágrábban		6,076 .	
„ : Zalathnán		14,305 „	
ia : Zárában		1.110 „	67,096 ft.

4. Pósta.

Magyarország . . .	1.955,850 ft.		
volt vajdaság . . .	499,188 „	2.455,038 ft.	
Horvát-Tótország		474,366 „	
Erdély		472,172 „	
Dalmátia		68,325 „	3.469,901 ft.

5. Távirda.

Magyarország	231,844 ft.		
volt vajdaság	133,267 „	365,111 ft.	
Horvát-Tótország		109,675 „	
Erdély		54,461 „	
Dalmátia		95.918 „	625,165 ft.
		Összesen	4.232,514 ft.

Ha pedig a népesség és terület felvett aránya szerint a központi kormányzat 242,679 ftnyi költségeiből hozzá számítjuk a Magyarországra eső részt, mely is . . . 105,973 ft.

lesz 4.338,487 ft.

A nyugdíj összegből pedig, vagyis 169,242 ftból azon részt, mely a budgetben foglalt összeg, s a Magyarországra eső összeg aránya szerint ezt illeti . . . . 49,300 ft.

Főösszeg 4.387,787 ft.

Az igazságügyi miniszterium költségei között csak

Dalmátia fordul elő	212,391 fttal,	
ugyanott a nyugdíj	36,246 ft.	248,637 ft.
Ide számítva a központi kormányzat . .	187,509 ft.	
s a legfelsőbb törvényszék . . .	387,080 „	
Összesen	574,589 ftban	
megállapitott összegéből a Dalmátiát arányosan illető részt, vagyis		18,100 ftot,
lesz összes költség		266,737 ft.

A rendőri miniszterium költségeiből közbátorság czíme alatt esik

Magyarországra : rendes . .	234,720 ft.		
nyugdíj .	2,120 „	236,840 ft.	
Horvát-Tótországban : rendes		21,509 „	
Erdélyben „	32,492 „		
nyugdij	1,015 „	33,507 „	
Dalmátiában : rendes . . .	16,708 „		
nyugdíj	761 „	17,464 „	309,320 ft.

a katonai rendőrség költségéből pedig :

Magyarországra	117,029 ft,	
és a 30,677 ftnyi nyugdíj összegből . . .	4,500 „	
Összesen		121,529 ft.

A központi kormányzat költségeiből végre, vagyis 201,179 ftból

a magyarországi és összbirodalmi költségek aránya szerint	28,600 ft
Főösszeg	459,449 ft.

Ugyancsak e miniszteriumnál a közbátorság rovatában bevételek is fordulnak elő, melyek is

Magyarországon . . .	3,180 ft.
Horvát-Tótországban . .	1,516 „
Erdélyben	405 „
Összesen	5,101 ftot

tesznek, a katonai rendőrség költségpótlásához pedig a községek

Magyarországon	63,150 fttal	
járulnak, minélfogva az összes bevétel		68,251 ft.
marad pótlandó		391,198 ft.

…ágos állami-számvevőség

… és pedig	Magyar és volt vajdaság	Erdély	Horv. Tótország	Dalmátia	Összesen
…talnokok fizetése, bér stb.	166,592	50,006	36,407	28,207	
…alános kezelési költség .	9,145	5,460	5,163	3,605	
…ndkivüli· törlesztett tételek	—	1,050	—	—	
Összesen	175,737	56,516	41,570	31,812	305,635
… részlet	—	—	—	—	110,000
Összesen	—	—	—	—	415,635
…tonai számvevő szakosztály (Militär Rechnungs Departement)					
…vatalnokok, szolgák stb.	96,493 / 32,291	30,801	44,016	—	
…e … költség . . .	10,677 / 2,313	5,186	6,860	—	
…: átszállitási költ… …ésben leendő ösz… …pontositás miatt . . .	3,300 / 2,400	3,400	1,800	—	
Összesen	110,470 / 37,004	39,387	52,676	—	239,537
Főösszeg	—	—	—	—	655,172

A legfelsőbb számellenőrségi hatóság összes költsége . . . . 148,351 ft.
a közigazgatási statistika központi bizottmánya és igazgatóságaé . . . . 55,609 „
a központi állami számvevőségek költsége 1.414,948 „

Összesen 1.618,908 ft.,

miből az országos államszámvevőségek költség-aránya szerint Magyarországra esnék . . . . . . 437,500 ft.

Lesz összes költség 1.092,672 ft.

A hadügyminiszterium körébe eső, nevezetesen a szárazföldi hadseregre vonatkozó költségeket Magyarországra külön kiszámitani lehetetlen, miért is itt az osztrák állambudget teljes összegeit közöljük :

1. hadseregbeli hatóságok . . .	3.013,523 ft.	
2. „ intézetek	19.929.336 „	
3. katonaság	53.783,268 „	
4. általános hadseregbeli költségek .	9.706,319 „	
5. határőrvidék	4.672,790 „	91.105,236 ft.
megtakaritás a természetben való ellátásból . . .		1.052,536 „
marad		90.052,700 „
hozzáadva a kamrai pénztárakból fedezendő költségek		1.427,300 „
a szárazföldi hadsereg összes költsége		91.480,000 ft.

Mennyi esik e költségekből Magyarországra, az állami költségvetéshez mellékelt, bár igen részletes kimutatásokból ki nem tünik; minthogy azonban a hadsereg kiállitása a népesség szerint történik, a Magyarországra eső költségek öszszegét is a népesség aránya szerint lehetne legalább hozzávetőleg kiszámítani. Jelen munkálatunk első részében kimutattuk, hogy a magyar koronabeli országok népessége úgy áll az egész birodalméhoz, mint 1 : $2._{65}$-hez, miszerint 91.480,000 ftnyi költségből

Magyarországra esnék	34.521,132 ft.

Minthogy pedig a határőrvidék adóját 1.997,000 ft a magyar korona jövedelmeihez számitottuk, a hadsereg 7.130,000 ftban kitett többi bevételeit pedig csak a fentebbi arány szerint lehet kivetnünk, esik e jövedelemből

Magyarországra	2.690,566 „
minélfogva a hadseregbeli költség	29.833,566 ft.

Ugyanazon nézetek, melyek a szárazföldi hadsereg költségkivetését Magyarországra lehetetlenné tevék, a tengerészeti miniszterium költségeire is állanak.

E miniszterium költségvetése imez :

Rendesek:

1. központi kormányzat		101,109 ft.
2. a többi hivatalok		389,526 „
3. hajói törzskar és rendelkezés alatti közegek		255,859 „
4. hadtestek, tengerész-kar .	422,467 ft.	
tengerészi hadszer .	265,495 „	
„ katonaság	301,588 „	989,550 „
5. külön intézetek : kórház stb.		112,227 „
Oldal		1.848,271 ft.

Áthozat	1.848,271 ft.	
6. fölszerelt, útkész hajók	1.481,659 ft.	
7. a hajózási anyag fentartása s utánszerzése	3.831,651 „	
8. szárazföldi s vízi építmények . . .	82,800 „	
9. más tengerészeti költség	249,703 „	
10. nyugdíj	155,862 „	
11. hasonló a kincstári pénztárakból fedezendő	28,632 „	
Összesen	7.678,578 ft.	
Rendkivüliek:		
anyag beszerzése	1.582,500 ft.	
szárazföldi s vízi építmények	1.276,900 „	
Összesen	2.859,400 ft.	10.537,978 ft.
Ebből saját jövedelmek által fedezendő		70,000 „
marad költség		10.467,978 ft.

Hogy e költségeknek Magyarországra való kivetésében a helyes arányt megleljük, minthogy a tengerészet Magyarország kiviteli kereskedésére is roppant fontossággal bír : a népességi és területi arányon kivül a tengerpart hosszát is számba kell vennünk, mely is összesen 243 mföld, miből az osztrák tengerpartra 60, Velenczére 23 esik, s igy a magyar koronának marad 160; vagyis az arány Magyarország és Ausztria közt úgy áll, mint 1 : 1.$_{52}$-hez.

A terület és népesség ismert arányaival összevetve pedig, a kiszámítási közép arány lesz 1 : 2.$_{03}$, s így a 10.537,978 ftnyi összes tengerészeti költségből esnék

Magyarországra . . . . 5.191,122 ft.

A hadügyi költségvetés közt előforduló egyik tisztán hazai intézetnek eső jövedelem azon általány, melyet a katonai kincstár a budapesti lánczhid katonák általi használataért fizet, s mely a lánczhidtársulattal kötött szerződés alapján 1860. év jan. 1-jétől fogva évi 36,712 ftban van megállapítva.

Az összes államköltség az osztrák budget szerint összevonva, következő összegekből áll, melyek az eddigi kivonatok és egyenkint felhozott arányok szerint körülbelől az alább részletezett nagyságban esnek a sz. István koronabeli országokra.

ák állam-rovatai	Állam budgetbeli összeg	Ebből esik				Összesen a sz. István koronabeli országokra
		Magyar-országra	Erdélyre	Horv.Tót-országra	Dalmá-tiára	
vartartás	7.454,800	2.168,309	554,974	533,954	129,134	3.386,371
e kabinet ι . .	63,482	17,737	4,551	4,378	1,055	* 27,721
i tanács	452,401	—	—	—	—	—
ács . .	152,971	—	—	—	—	—
: tanács	65,407	18,287	4,685	4,498	1,092	28,562
miniszte- . . .	2.198,830	614,921	157,433	151,396	36,437	960,187
iniszterium	29.031,902	—	—	878,363	—	878,363
i kanczel-) . .	11.967,713	12.534,191	—	—	—	12.534,191
ιdv. kancz.	3.326,561	—	3.440,749	—	—	3.440,749
.orvát „	1.994,814	—	—	2.277,182	—	2.277,182
i miniszt.	311.762,871	45.012,146	11.521,197	11.084,513	2.681,067	70.298,923
lelmi „	14.869,887	3.022,852	572,537	616,201	176,197	4.387,787
igyi „	7.859,772	—	—	—	266,737	266,787
„	3.013,840	332,938	58,121	45,193	23,197	459,449
:nőri ható- . . .	3.918,816	664,202	191,012	184,656	52,802	1.092,672
miniszt.	106.683,000	22.098,985	5.660,676	5.446,216	1.315,255	34.521,132
ιzeti minis.	12.000,146	3.324,029	850,624	818,525	197,944	5.191,122
Összesen	516.817,213	89.808,597	23.016,559	22.045,075	4.810,917	139.751,148
sonlítva pe-összeget az osztrák ál-vétellel, 86¼-re .	496.930,029	—	—	—	—	—
jövedelem-mely mint latunk első en kimutat-ιgy.ország-re . .	—	—	—	—	—	145.647,872
ljuk, hogy . birodalmi	19.887,184	—	—	—	—	—
ny pótlásá-:.István ko-li országok ιblettel já- .	—	—	—	—	—	5.896,724

*) Megjegyzendő, hogy az udvari kanczelláriák költségösszegei azért nagyobbak az egyes országokra, mint az egész birodalomra nézve, mert a nyugdíj öszletei is hozzá csatoltattak, holott az osztrák budgetben a pénzügyi miniszterium rovataiban fordulnak elő.

Vajjon a sz. István birodalma iránt kedvező kivetés-e az, melyet az előadottakban tárgyaltunk? arra igen tanulságos példa az erdélyi országgyűlés pénzügyi bizottsága egyik munkálata. E bizottság ugyanis összeállítá Erdély államköltségvetését s kitűnik, hogy az összes szükséglet 24.132,491 ft, holott a remélt jövedelem csak 22.264,991 ft.

Dolgozatunkban Erdély csak 23.016,559 ft költséggel, de viszont szintén csak 19.169,322 ft bevétellel fordul elő. Megjegyzendő különben, hogy ez összegekben csak is az osztrák birodalmi költségvetésből szedett adatok foglaltatnak, míg az erdélyi pénzügyi bizottság munkálata az ország összes szükségletét magában foglalja.

Az e bizottság által a birodalmi budgetben feltalált tételek csak	4.791,360 ft.
kölségből állanak, mihez	9.000,000 ft.
számítanak, mint azon részletet, melylyel Erdély a birodalmi közigazgatás költségeihez járul, s így	
az összes szükséglet	13.791,360 ft.

A többi 10.341,131 ft. mint a birodalmi költségvetésben elő nem forduló országos kiadások van tárgyalva, képezik pedig:

erdélyi földtehermentesítés	2 699,997 ft.
az országos versenyalap	125,134 „
községi szükséglet	7.500,000 „
kereskedelmi kamrai járulék	8,000 „
görög nem egyesült synodusi díj	8.000 „
Összesen mint feljebb	10.341,131 ft.

Bár miként számított légyen az erdélyi pénzügyi bizottság, annyi kitűnik, hogy költség kivetési kulcsa Erdélyre nézve sokkal kedvezőbb, mint a mely e munkálatban használtatott. Használtatott pedig úgy Erdélyre, mint a magyar sz. korona többi birtokaira nézve, s igy annál feltünőbb az eredmény, melyre az eddig közlött tételek összevetésével jutunk.

Ha t. i. a tudomány önkormányzattal biró országok államköltségvetését vizsgálja és birálja, mindenek előtt szemügyre veszi az összes állambevételből s költségből mennyi esik átlagosan egy mértföldre, mennyi a lélekszám szerint fejenként, s ez eredményt összehasonlítva más államokkal, úgy

állapítja meg : előnyös-e a bevétel és kiadás közötti arány az országra nézve, meg van-e nagyon terhelve a népesség, feloszlik-e az államköltség az országban úgy, hogy egy része az adózók által fizetett összegeknek hozzája vissza is tér s megtermékenyítve mintegy a tőkeforgalom által a földet (ez értelemben az adózók fizető képességét) a további adózást is lehetségessé, idővel könnyüvé teszi.

Ha az osztrák államköltségvetést — mint tevők — magyar szempontból nézzük, mielőtt az említett müveletekhez foghatnánk, számba kell vennünk, hogy a 145 milliónyi állambevételből, mely a szent István koronája alatti országokból ered, sokkal nagyobb rész fordul az egész birodalom költségeire, mintsem a mennyi az országban elköltetik. De még a kimutatásunk szerint Magyarországra eső 139 millió költség sem itt az országban lesz elköltve, mi azon politikai viszonyból származik, hogy a magyar legfelsöbb kormányhatóságok Bécsben, tehát a sz. István birodalma határain kivül székelnek.

Leszámítjuk tehát legelébb is azon költségeket, melyekkel Magyarország az összbirodalom terhei viseléséhez járul, mint :

a legf. udvartartás	. . . . . .	3.386,371 ft.
Ő felsége kabinet irodája	. . . .	27,721 „
miniszter tanács	. . . .	28,562 „
külügyi minisztérium	. . . . . .	960,187 „
	Összesen	4.402,841 ft.
melyek a	. . . .	139.751,148 ftnyi
magyar költségvetésből egészen levonandók s marad	. . . .	135.348,307 ft.,

melyekre nézve újabb összeállításra szorulunk, hogy azon összeget nyerjük, mely az országban elköltetvén, a közös teherviselést újra lehetövé teszi.

Ily nembeli költségek a következö rovatbeliek :

	Magyarországra eső összes költség	A birodalmi központra esik	Magyarországon lesz elköltve
Állam miuisterium . .	878,363	19,200	859,163
magyar udvari kanczellária	12.534,191	182,867	12.351,324
erdélyi „ „	8.440,749	174,512	8.266,237
dalmát-horvát-tót „	2.277,182	65,508	2.211,674
kereskedelmi s közgazdasági ministerium	4.387,787	105,978	4.281,814
igazságügyi ministerium .	266,787	18,100	248,687
rendőri „ .	459,449	28,600	430,849
számellenőri hatóság . .	1.092,672	437,500	655,172
Összesen	25.387,130	1.032,260	24.304,870

Itt megjegyzendő, hogy épen csak az ismert s a fentebbi részletes kimutatásokból kitünt központi kormányzatbeli költségeket vettük olyanoknak, melyek a birodalmi székvárosban, tehát az ország határain kivül adatnak ki, s az ország pénzerejét csökkentve, többé vissza nem folynak, hogy a termelést előmozdítva új tökékké alakuljanak, s az ország adóképességét neveljék. A mind e tételekben foglalt nyugdíjöszletek számba sem vétettek, föltéve, de el nem fogadva, mintha mindenütt az illető országokban költetnének el.

Külön számítás alá esnek továbbá a pénz-, had- és tengerészetügyi miniszteriumok költségei, mint a melyeknél nem csak a központi kormányzat kiadásai levonandók, hanem a pénzügynél az államadósság kamatai s a töketörlesztés, a hadügynél az országban elhelyezett katonaság költekezése, a tengerészetnél pedig a magyar tengerparton elköltött, de szigorúan ki nem számítható költségek is számba veendők. Biztosabb alap hiányával aligha nagy előnyére lesz Magyarországnak, ha mind e költségek egy harmadát gondoljuk az országban elköltöttnek, s akkor az összletek ekként állanak:

	Magyarországra számított összes költség	a központi költség levonásával	marad	melynek $1/3$-da Magyarorsz. lesz elköltve
pénzügyi miniszterium	70.298,923	150,218	70.148,705	23.382,902
hadügyi „	34.521,132	8.657,682	25.863,450	8.621,150
tengerészügyi „	5.191,122	49,807	5.141,315	1.713,771
Összesen	110.011,177	8.857,707	101.153,470	33.717,823

E két rendbeli tétel összevonva mutatja, hogy a Magyarország által viselendő 139.751,148 ftnyi államköltségből, magában az országban csak 58.022,693 ft lesz elköltve. Részletezve pedig ez összeget a magyar szent korona alatti egyes országokra, a következő kimutatásban foglalt eredményre jutunk:

Az osztrák állambudget rovatai	Magyarország	Erdély	Horvát-Tót-ország	Dalmátia	Összesen
Államminiszterium	—	—	—	859,163	859,163
udvari kanczelláriák *) . .	12.351,324	3.266,237	2.211,674	—	17.829,235
keresked. s közgazd. miniszt.	2.955,026	599,467	555,154	172,167	4.281,814
igazságügyi min.	—	—	—	248,637	248,637
rendőri miniszt.	314,774	37,376	40,573	38,126	430,849
számellenőri hatóság . . .	393,741	113,853	111,466	36,112	655,172
pénzügyi miniszt.	14.971,750	3.332,550	3.686,963	891,639	23.382,902
hadügyi „	5.529,408	1.412,090	1.352,634	327,018	8.621,150
tengerészügyi miniszterium .	1.099,158	280,706	268,889	65,018	1.713,771
Összesen	37.615,181	9.542,279	8.227,353	2.637,880	58.022,693

*) A dalmát-horvát-tót udvari kanczellária költségeiből azért nincs Dalmátiára semmi sem számítva, mert a reá eső rész a budgetből ki sem vehető, de bátran mellőzhettük azért is, mert ugyan e nembeli költségek Dalmátiára nézve az állam- és igazságügyi miniszterium rovataiban foglaltatnak.

Minthogy pedig az állambevételek kivetésekor az egyenes és közvetett adó, valamint a koronajavak és egyéb bevételi források tiszta jüvedelmét vettük alapul, szükséges itt ezen költséget is felszámítani. Áll ez az **egyenes adónál** a községeknek a rendkivüli adó behajtásáért fizetett díjazásból, és pedig :

Magyarországon	9,770 ft.		
a volt bánságban	2,160 „	11,430 ft.	
Horvát-Tótországban		855 „	
Dalmátiában		11,615 „	
Erdélyben		1,600 „	25,500 ft.

Továbbá az államjövedelmek beszedése körüli költségekből :

Közvetett adó és jövedékek után:	Magyarország pénzügyi kerületek	Magyarország volt temesi bánság	Horvát Tótország	Dalmátia	Erdély	Össze
fogyasztási adó . . .	302,630	25,842	1,840	—	11,295	341,
nemzetközi vám . . .	109,850	105,097	133,770	88,798	82,388	519,
só	1.254,357	30,555	81,480	148,088	897,056	2.417,
dohány	10.562,904	156,294	158,751	345,032	384,352	11.607,
bélyeg	43,842	4,385	3,370	1,710	4,430	57,
díjak s jogügyleti illeték	63,880	30,550	4,500	250	8,150	107,
sorsjáték	1.070,066	193,805	180,380	39,990	261,423	1.745,
út-, híd- és vízvám . .	—	2,800	5,555	—	1,600	9,
érczbélyeg	11,000	2,000	2,200	1,300	2,200	19,
bányászati vájuamérték és szabad kutatási illeték	1,747	1,158	925	—	—	3,
Összesen	13.420,276	552,486	572,771	625,668	1.652,894	16.824,
	13.972,762					
Államjavak:						
kincstári s koronajavak	909,550	137,616	18,055	11,976	28,444	1.105,
a nemz. bank kezelésében	577,811	564,583	4,741	—	—	1.147,
bánya-uradalmak . .	266,795	—	—	—	36,394	303,
dikasterialis épületek .	6,013	—	—	—	—	6,
kincstári vasútak . .	26,250	—	—	—	—	26,
Államerdőségek :						
kincstári s koronaerdők	2.023,271	353,367	83,300	—	152,398	2.612,
a nemz. bank kezelésében	148,494	—	425	—	—	148,
bánya-erdöségek . .	1.083,315	—	—	—	380,124	1.463,
sóbányai erdőségek .	—	—	—	—	—	—
elkobzott birtokok . .	388,628	—	—	—	—	388,
kincstári gyárak . . .	—	8,973	—	—	—	8,
bányászat	9.145,588	—	43,018	—	1.404,973	10.593,
pénzverdék , . . .	2.013,285	—	—	—	2.676,626	4.689,
Összesen	16.589,000	1.064,539	149,539	11,976	4.678,959	22.494,
	17 653,539					

Ennélfogva a széles értelemben vett Magyarországon elköltött összes államkiadások :

Magyarországon	69.252,912 ft.
Horvát-Tótországban . . .	8.950,518 „
Dalmátiában	3.287,139 „
Erdélyben	15.875,732 „
Összesen	97.366,301 ft.

És összehasonlítva ez összeget a

Magyarországból került . .	145.647,872 ftnyi
államjövedelemmei kitünik, hogy	48.281,571 fttal

megy ki évenként adóban és egyéb jövedelemben több, mint a mennyi az országben államköltség fejében a nép közé visszaszivárog.

Részletezve ilyformán az osztrák államköltségvetésből kivonható, Magyarországra vonatkozó tételeket, most már ki lehet számítani : mily arányban oszlik el az államjövedelem a sz. István koronája alatti országok egy-egy mértföldjére s a lakosság egy-egy fejére.

Esik ugyanis 1 □ mértföldre:

			állam jövedelem	állam költség
Magyarországon	$3.727._{67}$	□ mföldet számítva	$30,434._{19}$ ft.	$18,578._{07}$ ft.
Horv.-Tótországban a Végvidékkel . . .	918	„ „ „	$11,068._{87}$ „	$9,750._{02}$ „
Dalmátiában ·	$222._{30}$	„ „ „	$12,900._{96}$ „	$14,786._{95}$ „
Erdélyben . .	$954._{33}$	„ „ „	$20,086._{68}$ „	$16,645._{95}$ „
Összesen	$5,822._{20}$	□ mföldre általában	$25,015._{52}$ ft.	$16,722._{99}$ ft.

Esik továbbá fejenkint:

Magyarországon . .	9.890,500	lelket számítva	$11._{46}$ ft.	$7._{00}$ ft
Horv.-Tótországban a végvidékkel . .	1.957,500	„ „	$5._{24}$ „	$4._{57}$ „
Dalmátiában . . .	437.000	„ „	$6._{58}$ „	$7._{51}$ „
Erdélyben	1.923,600	„ „	$9._{66}$ „	$8._{25}$ „
Összesen	14.208,600	lakosra általában	$10._{25}$ ft.	$6._{85}$ ft.

Czoernig az egész birodalomra nézve készített ily számítást, melyből kitünik, hogy Ausztriában egy földrajzi mértföldre $34,073._{33}$ frt államjövedelem, $39,080._{33}$ frt államköltség esik.

E kivetést a magyar korona országai ugyan el nem érik, de a szorosabb értelemben vett Magyarország a jövedelemre nézve eléggé megközelíti, mert abban 30,434.$_{99}$ ft esik egy □ mértföldre. A fejenként kivetett államjövedelemmel pedig Magyarország meghaladja Ausztriát, mert mig itt 11.$_{36}$ ft esik egy lélekre, Ausztriában csak 11.$_{07}$ ft esik, mely részletet a magyar szent korona összes lakossága is megközeliti, esvén általában egy fejre 10.$_{25}$ ft.

De még e csekély különbség magyarázata is könnyü, a mennyiben a szóban forgó osztrák államköltségvetés összeállítása nem olyan, hogy abból minden Magyarországból kerülő jövedelmet tisztán ki lehetne vonni; holott a költségekre nézve oly kulcsot alkalmaztunk, mely, ha a magyar államköltségvetés elemeiből alkottatnék össze, semmi esetre előnyösnek nem volna mondható, s kitüntetné, mennyire van munkálatunkban Magyarország oly költségekkel terhelve, melyek voltaképen nem illetik.

Es kideríti egyúttal azon nagy különbséget, mely a költségek mértföld- s fejenkénti kivetésénél mutatkozik. Majd minden európai államban ugyanis a költségek ily formán kivetett összege meghaladja valamivel a jövedelem hasonlókép kiszámított összegét. És ez természetes, azon hiánynál fogva, mely a budgetek bezárásánál mutatkozik, s hitel útján fedezendő. Csak Magyarországra nézve nincs ez úgy, mert az országból kerülő jövedelem, különös politikai szervezeténél, gazdag alapitványainál s egyéb okoknál fogva teljesen fedezi saját államszükségletét, söt jövedelmének nagy része a határán kivül székelő központi kormány szükségletei fedezésére fordíttatik. Ha tehát az államköltségeket Magyarországra is azon arányban akarnók kivetni, mint az európai többi országokra nézve szokás: az összes államjövedelemhez hozzá kellene csatolnunk az ez évi deficit azon részletét, mely az eddig alkalmazott arány szerint Magyarországra esik, s akkor a következő eredményt látnók.

Esnék ugyanis akkor államköltség egy □ mértföldre:

Magyarországon	$31,926._{07}$ ft.
Horvát-Tótországra a végvidékkel	$12,560._{15}$ „
Dalmátiára	$14,392._{54}$ „
Erdélyre	$21,578._{26}$ „
általában	$26,507._{10}$ ft.

Egy-egy fejre pedig:

Magyarországon	$12._{07}$ ft.
Horvátországon stb.	$5._{85}$ „
Dalmátiában	$7._{19}$ „
Erdélyben	$10._{37}$ „
általában	$10._{56}$ ft

Végig nézve e tételeket, kitünik, hogy a szorosabb értelemben vett Magyarország nem csak általában, de mértföld- s fejenként is legtöbb államjövedelmet szolgáltat; utána következik Erdély, úgy Dalmátia, végre Horvát-Tótország a végvidékkel. Az illető országban elköltött államkiadásokra nézve mértföldenként szintén Magyarország az első, utána Erdély stb., de a fejenkénti kivetésnél legtöbb esik Erdélyre, utána Dalmátiára, s csak úgy jön Magyarország s legvégül Horvát-Tótország a végvidékkel.

Az államköltségek hovafordítását illetőleg egy-két példát még fel kell említenünk, mint a melyek az összes osztrák s a jelenleg kisérletképen összeállított magyar költségvetés nagy különbségét föltüntetik.

Igy vallási czélokra fordíttatik Ausztriában

az államjövedelemből	1.847,913 ft
közoktatási czélokra	3.006,574 „
Összesen	4.854,487 ft.

Magyarországon	234,033 ft.	
Erdélyben	259,312 „	
Horvátországban	151,171 „	644,516 ft.

azaz a birodalom lajtáninneni felében a másik fél költségének csak $^1/_8$-adrésze, a többi szükségletet mind a vallási-, tanulmányi s egyéb alapok fedezik.

A bécsi tudományos akademia az állampénztárból .	63,000 ftot kap
a geologiai birod. intézet	39,060 „
a bécsi képző müvészeti akademia	94,800 „
a velenczei képző müvészeti akademia	17,000 „
Összesen	213,860 ftot,

miből Magyarországon hasonló czélokra semmi sem esik, mind e rendbeli költség az ország saját erejéből lévén kiállítandó; mert a mi kormánysubventio egyes nemzeti intézeteinknek jár is, többnyire a magyar országos alapból (melynek külön költségvetését az I-ső részben közöltük) utalványoztatik, söt a magyar akademia, nemzeti muzeum stb. még adót is fizet a birodalmi pénztárba, tehát ennek, nem hogy terhére esnék, jövedelmi forrásaul szolgál.

Az igazságszolgáltatás, mely minden mivelt államban egyik legtekintélyesebb államköltség, Ausztriában 7.859,772 ftba kerül. A lajtáninneni tartományokban ugyan e czélra az udvari kanczelláriák költségrovataiban

Magyarországra	913,128 ft.
Erdélyre	653,969 „
Horvátországra	429,262 „
Összesen	1.996,359 ft. van számítva,

tehát a német-szláv tartományok ebbeli költségösszegének körülbelöl $^{1}/_{7}$-ed része. Megjegyzendő különben, hogy Dalmátia igazságügyi költségei a fentebbi 7 millióban benfoglaltatnak.

Az országos alap, mely, mint több ízben alkalmunk volt kimutatni, Magyarországon számos oly költséget fedez melyek a lajtántúli koronaországokra nézve az államköltségvetésben foglaltatnak, sok tartományban állampótlékot igényel. Így

Tirolban	70,000 ftot
Karinthiában . . .	63,694 „
Krajnában	8.300 „
Stajerországban . .	142,390 „
Csehországban . . .	73,712 „
Sziléziában	8,085 „
Összesen	366,181 ftot

A földtehermentesítési alap a birodalomban 7.740,860 ft pótlékot igényel, Magyarországon 2.200,000 ftnyi követelése van az államon.

Az iparvállalatoknak juttatott államsegély Ausztriában 5.866,181 ft, miből, ha a dunagőzhajózási társulatot egészen

Magyarországra számítjuk	400,000 fttal
a tiszai vaspálya társulatot	860,000 fttal
ez összesen csak	1.260,000 ft.

a többi 4.600,000 ft idegen társulatoknak és vállalatoknak jut.

E néhány példából is kilátszik, hogy szigorú költségvetést az adott osztrák adatokból összeállítani, oly költségvetést, mely az országra való kivetésben igazságos, a birodalom iránt méltányos legyen, majdnem lehetetlen. Mind az a mit nyújtani képesek valánk, csak egy az osztrák állambudget keretébe szorított kép, mely, a mennyire lehetett, egyenlő, s külön viszonyainkat tekintetbe vevő kulcs szerint számokkal népesítve, legalább áttekintést nyujt e fontos és életbe vágó kérdésben.

Lehetne ugyan a példákul fölhozott összehasonlításokat még folytatni, lehetne a rendelkezésünkre bocsátott osztrák államköltségvetésből és hat 8-adrét kötetnyi mellékleteiből még számos érdekes adatot kiböngészni, de a néhány erős körvonalakban vázolt kép e részletezés által csak vesztene általános hatásából.

Némi tájékozást így is nyertünk. S lehet, hogy jövőben az osztrák budget is számos, alig átérthető s áttanulmányozható „detail-kimutatások“ helyett oly adatokat fog szolgáltatni, melyek e hosszadalmas, nehéz és pontosan ki nem vihető munkát megkönnyítendik. Így azután kevesebb bajjal és világosabban fognak tájékozódhatni azok, kiket a szent István koronája alatti országok államköltségei s jövedelmei legközvetlenebbül érdekelnek.

XI.

A GÉPÜZLET
NEMZETGAZDASÁGUNK UJABB FEJLŐDÉSI SZAKÁBAN.

Kautz Gyulától.

I.

Hogy hazánk egyike azon europai országoknak, melyek századunk közepén a legmélyebbreható politikai átalakuláson mentek keresztül, ismeretes dolog. — Ámde egyidejűleg és karöltve e politikai átalakulással, egy más, hason fontosságu s horderejü társadalmi, jelesen közgazdasági s ipari átalakulás is vette kezdetét, melynek ügyfolyama honunk összes anyagi müveltségének s fejlődésének új irányt jelel ki, s a melynek mindekkoráig még csak első stádiumában állunk.

A politikai reformok által előhozott s korunk sociális iránylataival öszhangban álló új intézmények jelesül az anyagi érdekek terén is nekik megfelelőbb iránylatokat föltételeztek; a réginek helyébe újabb elemek és tényezők léptek; s a figyelmesb szemlélő nem lehet kétségben egy pillanatig is az iránt, hogy az általános modern-europai formák felöltésével egyidejüleg ipari s gazdászati életformáinknak is egy sok tekintetben új s az eddigitől eltérő jellemü fejlődési szakba kelle átmenniök.

A körülmények ily állásánál a nemzet minden osztályaiban s minden rétegeiben, részint homályosan sejtve, részint a rideg kényszerüségnek hódolva, egyebek közt mulaszthatlan feladásnak kezdett tartatni: a gazdasági üzlet, az ipari munka, meg a forgalom s közlekedés közegeinek tökélyesbítése, reformja; — mig a kor magaslatán álló s előbbre pillantó

nemzetgazda lelkében mindinkább megszilárdult azon meggyőződés, hogy Magyarország állami újjáalkotása csak az egyidejü közgazdasági megújhodással eszközölhető és biztosítható.

Ezen új viszonyok, szükségek és eszmék befolyása alatt vevé kezdetét az új közgazdasági rendszer életbe léptetése. — Az őstermelést lankasztó jobbágyi viszonyok meg a földbirtoklási szabadságot kizáró jogintézmények mellőztével ugyanis, mindenekelött az alap készítteték elő, a melyen az új gazdászati és üzleti formák valának meghonosítandók. — Ez, és a hübérihez némileg hasonló társadalmi szerkezet megszüntetése, a polgári köztartozásoknak meg az állami- s községi adóknak pénzre alapítása, a munkabérnek s a napszámnak hason irányban megváltozása, meg az egész földmüvelési, kereskedési s közlekedési mód átalakulása : hazánkat a natural-gazdászati fejlődés-szakból az úgynevezett pénz-gazdaság szakába vezették át. — Ettől a pillanattól nemzetgazdaságunkban az előbb majdnem kizárólag uralkodott s természeténél fogva nehézkesebb s az üzletszellemnek kevesebb táplálékot nyujtó földbirtok kizáró túlsúlyja megszünt, s mellette és felette a másik két nemzetgazdasági vagyontényező : az emberi munka és a tőke, mint élénkítő és iparerélyt ébresztő és sarkalló új elem és emeltyü lépett tevékenységbe. — E mozzanatokkal egykorulag és szükségkép az anyagi népélet egy más nagy horderejü tényezőjének : tudni illik a hitelnek hatalma kezdett emelkedni érvényre. — A mind jobban kifejlődő s élénkebbült üzleti szellem s vállalkozási erély, mely a föld- és müipar, a kereskedés és közlekedési ügy terén egyik másik irányban sükeres módon kezde munkálódni: vívmányainak legnagyobb részét a pénz- és hitelmüveletek alapján és segélyével érte el; s hogy több s nagyobb czélok mindekkoráig meg nem valósíttathattak, csak azon körülménynek tulajdonítandó, hogy az új oekonomiai rend ezen hatalmas rugói és factorai: munka és tőke, pénz és hitel, nem állottak s állhattak a társadalom rendelkezésére oly bőségben, a mint az az új viszonyok által szükségszerüleg föltételezteték.

Nem kisebb hatása volt az új viszonyoknak a müipar

átalakulására. Egyrészt az által, hogy a czéh-rendszer elavult intézményei a szabadabb szellem és üzletmozgalom terjedése folytán érvényükből kivetkeztettek, s a verseny szabadsága a kézműves és gyáros üzletét új alapokra fektetni kénytető. Másrészt annyiban, hogy az új szükségletek, s jelesül az új vámviszonyoknál fogva honunkban a tőke és szakértelmiség kiválólag azon ágaihoz az iparnak kezdett fordulni, a melyek nemzeti s gazdasági körülményeinknek legmegfelelőbbek, s így, kivált hogyha az új adórendszer ép ezen ágakra oly felette súlyosan nem nehezednék, kétségkivül virágzóbbakká s nyereségesebbekké is válhatnának!

Tekintve különösen a kereskedést, ez hazánkban az utóbb lefolyt másfél évtized alatt szinte jelentékeny lendületet vőn. Egyfelől a bőségesebbé váló termelés meg a közlekedési eszközök tekintélyes mérvbeni szaporodása következtében; másfelől a magyar-osztrák közbelső vámsorompóknak, melyek hazánkat a közép- és nyugateurópai árupiaczoktól távol tarták, megszüntetése folytán; mint a mely, kapcsolatban az egyidejüleg érvényre jutott szabadabb külkereskedési rendszerrel, sok szunnyadó productiv erőt tevékenységre ébresztett, a tőkék gyorsabb mozgását elősegíté, hazánkat a birodalom többi tartományaival meg a külfölddel szorosb viszonylatba hozá, s egyáltalában anyagi fejlődésünk- s közgazdasági életmozgalmunkat az előbbinél szélesb s szabadabb alapra állítá.

A kereskedéssel szoros összefüggésben jelenkezik közlekedési eszközeinknek ugyanez időszakban történt tekintélyes mérvü szaporodása s tökélyesbülése. Azon számos s sujtó akadályok közt ugyanis, melyek nemzetgazdaságunk haladását minden irányban nehezíték, már több évtized óta első helyen a közlekedési közegek tekintetébeni szegénységünk jelenkezettt. Ennek felismerése szolgált indokul azon több rendbeli s részben nagyszerü vállalatokra, melyek hazánkban az újkori Európa legnagyobbszerü technikai vívmányának a vaspályának meghonosítására irányultak, s már eddig is azt eredményezék, hogy a nemzeti erőmozgás s üzleti vérkeringés nálunk is sebesebben lüktet, az ősi föld s talaj értéke és jövedelmezősége emelkedik, a szel-

lemi és anyagi közlekedés és közeledés a társadalom külön osztályai és érdekei közt könnyebbé s gyümölcsösebbé válik; a gazda, az iparos világnézlete és látköre tágul, s így kétségtelenül ez irányban is az előhaladhatás némely előföltételeinek birtokába jutottunk.

Mindezeknek természetes és szükséges eredménye az, hogy Magyarország az utóbbi két évtized folyamában egy még némileg középkorias és immobil gazdasággal biró államból: eleven s szabadabb szervezetü m o d e r n s t á t u s s á kezdett átalakulni; s így, daczára az ez átalakulással s a modern államélettel egyáltalában szükségszerü kapcsolatban álló bajoknak, daczára az o r s z á g o s é l e t é r e súlyosan nehezedő közjogi bonyodalmaknak, meg annak, hogy anyagi erőforrásainak kifejlesztésében nem tőle függő okok és viszonyok által is akadályoztatik: közgazdászati tekintetben bensőleg több irányban megerősbödött, s okszerübben szerveződni kezdett; másfelől szorosb s szakadatlanabb összeköttetésbe hozatván a külfölddel, a magasb iparmüveltségnek örvendő államok behatásai alá jutott, s egyáltalában a fensőbb s szükségesb gazdasági és forgalmi élet emeltyűit, szükségeit és feladásait felismerve: önnön hivatásának is helyesb felfogására emelkedett. *)

II.

Nemzeti iparéletünk jelen állása és iránylatára vonatkozó eddigi rövid jellemzésünkben nem szóllottunk még egy, gazdászatunk gyakorlati üzletmódjában, illetőleg t e c h n i k a i s z e r v e z e t é b e n (az ujabb évtized folyama alatt) szinte kiváló horderejü reformmozzanatról, mely a státusgazda figyelmét is megérdemli, s egyike azon főbb vonásoknak, melyek legújabbkori közgazdasági fejlődésszakunkat jellemezik. Értjük a mindinkább nagyobb elterjedésnek örvendő g é p i, jelesül: g ő z g é p i ü z l e t m e g h o n o s u l á s á t.

---

*) Több ide vonatkozó eszméket és nézeteket tartalmaz értekezőnek „Jelentése az 1862-ki Londoni világműtárlatról," a 119—146-lapokon.

A gőzgépek, mint századunk legjellemzőbb szüleményei s munkaeszközei, már magukban s mint olyanok, minden népre, minden gazdászati fejlődésfokra nézve jelentőséggel birnak. Kitetszik ez az emberi és természeti erőket bámulatos mértékben fokozó összesítő, a productiót és forgalmat könnyebbitő egyenlősítő, tökélyesbitő hatásukból, valamint onnan is, hogy nélkülök a XIX. század gazdászati fejlődésének kiválólag megfelelö nagy- és gyári ipar alig foganatosíttatnék, a modern iparüzlet óriási vállalatai, az emberi ész és combinátió legnagyszerübb tervezetei örökké kivihetetlenek maradnának; és sem a munka meg a tőke, sem a föld, sem bárminemü tényező a gazdászati világban, egész hatályosságra nem emeltethetnék. — De kétszeres fontosságu a gőzgépi üzlet oly viszonyok közepett, s oly országokban, melyek, mint egyebek közt honunk is, ép korunkban a közgazdasági megújhodás küzdelemteljes korát élik, s melyek az átmenet nehéz ügyfolyamának szerencsés foganatbavételéhez megkivántatott többrendbeli előföltételek, jelesül pedig elégséges, olcsó és szakértelmes munkaerőknek birtokában nincsenek; százados mulasztásokat pótolni kénytelenek, s egyidejüleg az újkori iparvilág minden rugóinak legnagyobb mérvbeni és gyors kiaknázására utalvák.

Ez általános jelentősége mellett a gépüzletnek, van még egy különös kiváló ok, mely miatt annak a népek háztartásábani meghonosodását figyelemmel kísérni és fontolóra venni szükséges. S ez abban áll, hogy napjainkban, hol a közgazdasági életmozgalom a gépekben s az ezek által közvetített eleven ipari sürgelemben nyilatkozik leghatályosabban, egy igen figyelemre méltó fokmérőt valamely nemzet gazdászati fejlődése s haladása iránylatának megitélésére azon mérv és arány is képez, melyben bizonyos időszakon át iparában s forgalmi üzletében a gépek helyet nyertek; a mennyiben jelesül bizonyos határok közt a (tág értelemben vett, tehát productióban, és közlekedésben alkalmazott) gépek elterjedése: egyfelől bizonyos foglalkozási ágak emelkedése vagy hanyatlásáról, az új gazdasági szükségek s feladások helyes felismeréséről, meg az üzletmód visszautasíthatlan tökélyesbítéséről, másrészt arról teszen tanuságot, hogy a rész-

ben költséges gépek s új erőművek beszerzéséhez megkivántató tőkék rendelkezésre állottak, s egyszersmind az emelkedett fogyasztás és árukeletben a termelők szaporodott üzletköltségeik illő visszapótlására is számíthatnak.

E tényekkel szemközt, elismeréssel kell fogadnunk a bécsi statistikai hivatal által legújabb időben*) közzétett azon becses statistikai dolgozatot, mely az osztrák birodalom valamennyi tartományaiban, s jelesül a magyar szent korona területén is alkalmazásban álló g ő z g é p e k száma, erőhatálya, előállitási helye, értéke stb. felett részletes és hivatalos fölvételeken alapuló felvilágositásokat nyujt,**) s így, hazai statistikánk egyik eddigelé legkevesbé ismert terének földerítését, nemzeti gazdaságunk átalakulási mozzanatainak pedig alaposabb méltányolását lényegileg megkönnyíté.

Ez imént említett statistikai egybeállításnak nyomain, mely kizárólag ugyan puszta s z á m i a d a t o k a t foglal magában, de azért a mélyebben pillantó közgazdasági buvár által igen becses szövétnekként használtathatik, — akarunk mi a következőkben néhány vonást, mint adalékot hazai i p a r u n k f e j l ő d é s i történetéhez nyujtani, illetőleg a látszólag száraz, de kétségkivül mély értelmet rejtő számhalmaznak megfejtése, s magyarázatához járulni.

Az ilykép kitüzött czélból, kiválókép a következő k é r d é s e k elemzésébe bocsátkozunk :

a.) Mily számarányt tanusítnak a birodalomban általában, és a magyar szent korona országaiban különösen az utóbb lefolyt 10—12 év alatt meghonosított gőzgépek ?

---

*) Jelesül az ismeretes : „Mittheilungen aus dem Gebiete der Statistik" cz. időszaki gyűjtemény 11-dik évfolyama 2-dik füzetében (1864).

**) A közlemény bebezetéséből az tetszik ki, hogy 1851. egy hasonczélu munkálat érdekében először történtek hiv. fölvételek ; s hogy a jelen közlemény egy taval (azaz 1863-ban) eszközölt tüzetes összeirás nyomán készült, mely a b i r o d. s t a t. k ö z p o n t i b i z o t t s á g részéről egyenes megkeresés folytán a közigazgatási fő- és alhatóságok, a magyar korona országainak kanczellárságai, a hadügyi és tengerészeti ministerium, meg a vaspályai s gőzhajózati főigazgatóságok közreműködésével vétetett eszközlőbe.

b.) Mely ipar- és üzleti ágak mutatnak a gépekkeli eljárás életbeléptetése tekintetében legnagyobb haladást?

c.) Mily haterővel, értékkel s eredménynyel jelenkeznek az alkalmazásba vett gőzgépek különösen hazánkban?

d.) Hol készültek legnagyobb arányban a gépmüvek; és végül

e.) Mily következtetéseket vonhatni le mindezekből Magyarország közgazdasága s nemzeti ipara jelen állása és fejlődési képességére nézve?

III.

Lássuk mindenekelőtt azon alapösszegeket és számarányokat, melyek az egész osztrák birodalom legújabb gépüzleti viszonyait jelzik, s egyszersmind az alábbi következtetések kiindulási pontjaiul használandók.

E tekintetben az előttünk lévő gondos összeállítás nyomán a következő észleletekre jutunk.

Az 1863-ki évben (a midőn ugyanis az itt elemzett hivatalos fölvételek történtek) az egész ausztriai birodalomban müködésben állott: 5450 gép (illetőleg gőzmozdony = Dampfmotor) és pedig 364,231 lóerővel; — mig az előbbeni (vagyis 1851-ben eszközölt) fölvételek csak 1334 gépet 52,653 lóerővel eredményezvén: azt tapasztaljuk, hogy a legújabban lefolyt 12 év alatt a gépek száma 4080 darabbal, tehát 305 százalékkal, a gépek lóereje pedig 310,894 lóval, vagyis 587 százalékkal szaporodott; úgy hogy az e tekintetbeni jelentékeny haladás, ha mindjárt a birodalom terjedelme s szükségei szempontjából még mindég elégtelennek mondathatik is, kétségbe nem vonható, sőt Francziaországéval összehasonlítva, annyival tekintélyesebb, a mennyiben körülbelől ugyanazon időközben Francziaországban a gépeknek száma csak 197%-nyi, haterejök pedig csak 252 percentnyi szaporodást tanusít!

Tekintve az érintett gépek rendeltetését: azon észleletre jutunk, hogy (megjegyezvén, miszerint e helyütt mindég gőzgépek s nem közönséges gépek általában értetnek) a fentnevezett 5450 gép közöl

a.) A productióban alkalmazott álló gépek és locomobilek száma volt	3,791,—	59,382 lóerővel;
b.) Gőzmozdonyoké (Locomotivek) . . .	1,329,—	264,461 „
c.) Hajózati gépeké pedig	294,—	40,000 „

mely számarány szempontjából annyiban szinte jelentékeny haladás mutatkozik, a mennyiben $185^1/_2$-ben az a) alatti gépekre csak 788, tizezer lóerővel; a b) alattiakra csak 440, huszonkilenczezer lóerővel; és a c) alattiakra 106,— tizenháromezer lóerővel jutott; eltekintve attól, hogy (mint a fölvételek szinte tanusítják) a gépeknek hatereje annyiban szinte fokozódott, hogy 1863-ban minden osztályban jóval erősebb gépmüvek alkalmaztattak, mint $185^1/_2$-ben.

Kiváló érdekkel bir közgazdászati tekintetben most tüzetes figyelembevétele annak : hogyan oszlik meg a többször említett gépmennyiség a nemzeti iparélet s forgalom négy fő ága : a mezei gazdaság, a müipar, a bányászat, meg a közlekedési rendszer közt; — mire nézve az előttünk fekvő adatok egybeállítása a következő eredményekre vezet; volt ugyanis alkalmazásban

	1863-ban		—	1852-ben	
a.) a mezei gazdaságban :	358 gép,	3,284 lóer.	—	9 gép,	59 lóer
b.) a bányászatban :	461 „	10,584 „	—	111 „	1,833 „
c.) müiparban :	2,809 „	43,720 „	—	624 „	8,444 „
d.) közlekedésben :	1,729 „	305,674 „	—	569 „	42,386 „

miből világosan kitetszik ugyan az, hogy a legnagyobb szaporodási arányt a vaspályai forgalom körében kell keresnünk, a mennyiben ép ezen itt szóban lévő időszak kiváló jelentőségü a birodalomra (s hazánkra) nézve ; de másfelől arról is tesznek a fentebbi számadatok tanuságot, hogy az osztrák birodalom, daczára azon számtalan akadályoknak, melyek az utóbbi évtizedben összes ipari fejlődését feltartóztatták, sőt egyik másik irányban lehetlenné tevék : mind az őstermelés, mind a nemesítő ipar tekintetében ez irányban jelentékeny lendületet vőn; jelesül : azelőtti lassu nehézkes mozgásából kibontakozott, az újkor technikai vívmányainak öntudatosb felhasználására képesnek mutatkozék, az 1853 óta érvényre emelkedett szabadabb külkereskedelmi politikával karöltve járó külhoni iparverseny által nemcsak hogy (mint az akkor tájban békés nyugalmokból felrázott s

jajveszéklő német s cseh iparosok jósolgaták) müiparilag tönkre nem jutott, hanem megerősbödék s versenyképesebbé lőn,*) illetőleg a túlnyomólag agricól-állami jelleme, több irányban, iparivá változott stb.

IV.

Eddig a birodalomról és annak gépüzleti viszonyairól általában szóllottunk, jelesen azon okból, mivel alantabb, hazánknak e tekintetbeni helyzete felöl tüzetesen lévén feladásunkban értekezni : a szükséges összehasonlítások és következtetések érdekében, előbb az összes monarchia helyzete felöl kell világos képet birnunk.

Ugyan ezen czélból szükséges lessen még némelyeket előrebocsátani. Egyfelöl jelesen a birodalom koronaországainak állását a gépüzlet tekintetében, egyenkint, meg azon szaporodási mozgalmat, melynek közepette e jelen állásra emelkedtek; másfelöl az érintett három vagy négy fő nemzeti iparág szerinti haladást, a mint az a többször említett 1852-ik év óta mutatkozik. És ugyan :

A mi a tulajdonképeni productió terén (tehát ide nem véve a közlekedési eszközöket) működésben álló gőzgépeket (locomobileket és álló gépeket) illeti, ezek 1863-ban az egyes koronaországok közt ekkép voltak megoszolva :

Csehországban :	1,191	gép	18,840	lóerővel
Magyarországban :	677	„	9,453	„
Morvaországban :	570	„	8,769	„
Alsó-Ausztriában :	404	„	5,817	„
Sileziában :	251	„	4,969	„
Lomb. Velenczében :	176	„	1,961	„
Stájerországban :	166	„	3,732	„
Gallicziában :	124	„	2,308	„
Karinthia-Krajnában	73	„	1,568	„
Tengerparton :	42	„	841	„
Horvátországban :	27	„	551	„
Tirolban :	24	„	237	„

*) V. ö. Schäffle : Sondererachten über den preussisch-franz. Handelsvertrag, erstattet an die Würtemberg. II. Kammer 1864. több helyütt.

Felső-Ausztriában :	27	gép	251	lóerővel
Kat. Végvidéken :	16	„	181	„
Erdélyben :	18	„	240	„
Bukovinában :	5	„	108	„
Salzburgban :	3	„	28	„
Dalmatiában :	2	„	28	„

mig 1852-ben, a hol mint fentebb is látók, a gőzgépi üzlet még felette jelentéktelen volt, s mindössze is csak tizezer hatszáz lóerejü 788 gőzgép álla müködésben :

Csehországra :	241	gép	3,581	lóerővel
Morvaországra :	168	„	2,207	„
Alsó-Ausztriára :	136	„	1,563	„
Magyarországra :	86	„	1,221	„
Sileziára :	64	„	901	„
Lomb. Velenczére :	27	„	254	„

jutott, valamennyi többi koronaországok pedig együttvéve csak 93 gőzgépet birtak, alig 1100 lóerőnyi müködéssel. — Magát a szaporodási arányt illetőleg az tapasztaltatik, hogy a szóban forgó tizenegy év alatt, lóerőre visszahozva, a szaporodás a nagyobb jelentőségü országokat figyelembe véve a következő vala :

Csehországban :	412	százaléknyi
Magyarországban :	674	„
Morvában :	297	„
Alsó-Ausztriában :	270	„
Sileziában :	451	„
Stájerben :	1,178	„
Galliczíában :	916	„
Lomb. Velenczében :	672	„

stb. Több koronaország szaporodási aránya tekintetbe annyiban nem jöhetvén, a mennyiben 1852-ben még alig számított nehány gépet, s így a bár felette csekély szaporodás is százalékokban kifejezve roppant számtételt képez, minek reális súlyt vagy jelentőséget alig tulajdonithatni.

Felette becses támaszpontokat szolgáltat a birodalom anyagi fejlődésének az 1852—1861-iki időszak szerinti méltányolására nézve : azon viszony tüzetesb szemügyre vétele, a melyben a mondott években egyenként a gőzgépek számának növekedése történt. Igy például :

1853-ban	118	gőzgép	1462	lóerő.
1854-ben	180	„	2768	„

1855-ben	152	gőzgép	2273	lóerő.
1856-ban	243	„	3410	„
1857-ben	256	„	3893	„
1858-ban	361	„	6580	„
1859-ben	277	„	4577	„
1860-ban	294	„	4521	„
1861-ben	327	„	5801	„
1862-ben	453	„	5759	„
1863-ban	361	„	5711	„

jövén alkalmazásba, a részletek nyomozása folytán azon észleletre jutunk: a) hogy kevés kivétellel évről évre emelkedő szaporodás mutatkozik, a mi a közgazdaság szabályszerü ter-észetes haladásának némi tanujele; b) hogy az utóbb lefolyt évtized nagy politikai vagy forgalmi rázkódtatásai (így ul a vámreform, a gabnaüzlet élénkülése, az olasz-fran- háború) a számarányok alakulásában szinte némileg ki-ésre nak; c) végül, hogy részletesen véve fontolóra maországokat, a gőzgépek meghonosulása min- és járt azok termelési és forgalmi viszonyai- jó vagy balsorsával, s hogy az ez évek szerinti észlelése gépszaporodásnak is bizonyságaul szolgál azon fentebbi ál-sunknak, miszerint a gőzgépek terjedése egyike a legalkalmatosabb f o k m é r ő k n e k valamely nemzet közgazdasága fejlődésének s alakulási iránylatainak megitélésére.

Tekintve végre a gépeknek a n e m z e t i f ő - i p a r - á g a k szerinti meghonosulását az utóbbi évtizedben, ezeket tapasztaljuk: hogy összehasonlítva az — 1852-ben alkalmazásban állott gépeket s jelesül azok lóerejét az 1863-ki állapottal: a mezeigazdaságban 5466 százaléknyi, a bányászatban 477 százaléknyi, a müiparban és gyártásban 424, s végre a vizemelő gépeknél 294 százaléknyi szaporodás mutatkozik, a mi mindenesetre arra mutat, hogy a legtekintélyesb előmenetelt gőzgépekkeli müködés tekintetében a mezei gazdaság, s a vele szorosban összefüggő iparágak tettek, mint a melyek tényleg még kevéssel ezelőtt hiányosan üzettek, s az ép érintett tekintélyes szaporodást mindenesetre leginkább szükséglék és leginkább meg is érdemlék.*)

*) Azon szomoru jelenséget, miszerint az ausztriai birodalom, melynek főereje az ősproductióban nyugszik, mindekkoráig rendesen

V.

Az előrebocsátottak után áttérhetünk immár hazánknak, Magyarországnak, tüzetesb ismertetésére.

Vonatkozva ugyanis mindenekelőtt a fentebb közlött öszsommákra, s különösen arra, hogy hazánkban 1863-ban 677 gőzgép 9453 lóerövel vala termelési és ipari czélokra alkalmazásban : azt tapasztaljuk, hogy Magyarország a birodalom koronaországai közt a magas fejlettségü Csehországhoz igen közel áll, a hasonlóan kitünő polczon álló Morvahont meg Alsó-Ausztriát jóval felülhaladja, s egyáltalában a birodalomban müködésben volt 3791 gőzgépnek majdnem $^1/_5$-ét tekinti tulajdonául; holott még csak egy évtizeddel ezelőtt, vagyis 1852-ben, a hazánkban elhelyzett gőzgépek száma 86-ra, ezek lóereje pedig csak 1200-ra menvén, az e tekintetbeni jelentékeny haladás kétségbevonhatlan bizonyitékait szolgáltatta.*) E haladási arány egyébiránt, habár még annyiban is örvendetes, hogy több más s élénk iparu koronatartomány haladási arányát jóval felülmúlja, korántsem akkora, hogy viszonyaink és szükségeinknek megfelelőnek neveztethetnék, s hogy az ez irányban tovább is teendő legnagyobb erőfeszítést részünkről szükségtelenné tenné. — Nem szabad ugyanis feledniünk, hogy Magyarország mint előkelőleg őstermelő s termékeinek szaporítása s nemesitésére utalt állam, ezer meg ezer kiaknázatlanul heverő erőforrás, millió holdakra menő parlag térség értékesitésére van utalva, s hogy e feladatában népességének (egyes vidékek kivételével) ritkaságánál s munkaerőbeni hiányánál fogva : csak akkor járand el sikeresen, hogy ha az itt szóban forgó technikai közegeket

évi termelés-deficitet mutat élelemszerek s nyersanyagok tekintetében, legujabban tüzetesben kiemelte Jeitteles : Zehn Jahre nach dem Handelsvertrage czímü munkájának 80 sk. 147 sk. 166 s 333. lapjain.

*) A magyar szent korona egyéb tartományaiban következőkép állottak a legujabb felvételek alkalmával a viszonyok : Erdélyben 13 gép 240 lóerővel; Horvát-Slavonországban 27 gép 551 lóerővel; Kat. Végvidéken 16 gép 181 lóerővel; tehát az egész magyar birodalomban 733 gép 10385 lóerővel.

yesen és czélszerüen lesz képes felhasználni, az az ott, a hol a szükség és a körülmények követelik, tömegesen fogja üzletrendszerébe átültetni. — Kitetszik jelesül (hogy csak egy példát említsünk) a fentebbi számaránynak elégtelensége onnan is, hogyha egyéb koronaországokéval összehasonlítjuk; a hol ugyanis az tapasztalható, hogy mig nálunk Magyarországban csak körülbelöl 6 □ mfdre és 14,000 lélekre jut 1 gőzgép, addig például Alsó-Ausztriában és Csehországban már 4000 lélekre és minden egyes négyszög-mértföldre, Morvaországbau pedig már 3400 lélekre, s majdnem minden fél □ mfdre számitható egy gőzgép; nem említve a magasb müveltségü kül-államokat, hol az arány még sokkal nagyobb mérvben jnlenkezik.*)

Figyelmet érdemlö mozzanat, honunk gépüzleti statistikája szempontjából, továbbá azon számarány, mely a gőzgépeknek Magyarországbani meghonosításában, 1852-től fogva napjainkig, az időrendi évsorozat szerint jelenkezik. És ugyan volt hazánkban 1852 előtt (mindenkor csak productiónál s iparüzletekben alkalmazott gépeket értve, tehát a közlekedésiektől eltekintve) összesen 43 gőzgép 737 lóerővel; — ehhez járult:

1582-ben	13	gép,	208	lóerővel;
1853-ban	20	„	231	„
1854-ben	31	„	299	„
1855-ben	29	„	358	„
1856-ban	49	„	597	„
1857-ben	41	„	603	„
1858-ban	67	„	1,115	„
1859-ben	46	„	672	„
1860-ban	80	„	804	„
1861-ben	98	„	1,824	„
1862-ben	94	„	1,112	„
1863-ban	66	„	893	„

*) Köztudomásu tény, hogy félelmetes versenyfeleink: a Dunai fejedelemségek meg Déli Oroszország szinte nagyszerü mérvben honosítják meg egy évtized óta gazdasági üzleteikben a gőzgépeket, s hogy e körülmény is egyik főindok reánk nézve arra, hogy fokozott éberséggel és kitartással működjünk a reform ezen irányában is.

Kitünik e sorozatból, mily hüven visszatükrözött képét birjuk az érintett számarány-mozgásban összes közgazdasági s forgalmi életünk fejlődésének, viszontagságainak, az utóbb lefolyt tizenkét évi időközben! Ki ne látná, mily erőteljes mondhatnók öntudatos emelkedés és haladás mutatkozik az érintett sorozatban azon mértékben, a melyben több éves ónsúlyú forgalmi apathiánkból kibontakozva, egy előttünk újonnan megnyiló ipari s közgazdászati mozgalom terére kiléphetni alkalmat lelénk!? Ki ne észlelné e kisded táblázat rovatai közt, hogy belőlök egy fejledező s gazdagreményü kiviteli forgalom lüktetései hangzanak ki, s hogy párvonalosan a mindinkább nyereségesnek mutatkozó nagybani termelés, tovaszállitás és export jelentőségének felismerésével hazai gazdáink által: a gépüzletnek mezei iparunkbani tömegesb meghonosítását találjuk ott kifejezve!? Nem jogosult-e e ténynyel szemközt azon föltevés, hogy a szabadabb verseny, s a kereskedést, az ipart és őstermelést oly soká lankasztott szabadalmak és korlátok megszüntetése: valamint egyebütt, úgy mi nálunk is az üzleti erély, a vállalkozási szellem és a gazdasági módszer tökélyesbítése, kifejlésére jótékonyan hatott. — E szaporodási arány elfogulatlan méltányolása mindenkit meggyőzhet végre arról, hogy közgazdaságunk s anyagi nemzeterőnk valóban fejődésképes, s hogy igen is igazságtalan és gyöngédtelen volt irányunkban egy bécsi közgazdasági iró, midőn legújabban megjelent egyik (egyébként sok figyelemreméltót tartalmazó) munkájában azt mondja felölünk „es scheint, der magyarische Stamm habe keine Befähigung für die Volkswirthschaft, weil ihm sein ursprüngliches Nomadenthum noch im Blute steckt.“

VI.

Lássuk már most részletesben, „mily arányban oszol meg az érintett gőzgépek sommája a nemzeti ipar s gazdaság különböző vállalati nemei és ágai közt, s jelesül minő előhaladási mérv folyományoz az illető számtételekből e különböző foglalkozási szakokban az utóbb lefolyt 10—12 évi időkörre nézve? megjegyezvén ismételve, hogy nem

közönséges gépek, hanem csak gőzgépek értetődnek itt mindenkor.

E tekintetben a rendelkezésünkre álló adatok combinatiója folytán a következő észleletekre jutunk:

a.) A mezőgazdaságot illetőleg a legújabb fölvételek szerint: az egész monarchiában 358 gőzgépmű 3284 lóerővel találkozik; s ez összegből magára Magyarországra 194 gép 1600 lóerőre jut, mig a többi koronaországok közöl csak Lombard-Velencze van tekintélyes számmal, jelesül 138 géppel (1476 l. e.) képviselve. Hangosan szólló tanusága a birodalom s különösen hazánk e tekintetbeni jelentékeny előmenetelének is, miután az 1852-ki évre nézve, az előttünk fekvő közlemények a mezei ipar körében csak egy-két alkalmazásban állott gőzgépről tesznek említést, különösen Magyarországra nézve pedig egyáltalában semmi adatot sem tartalmaznak. — Az érintett 194 gépműnek hazai mezőgazdaságunkbani rendeltetésére nézve érdekes körülménykép emelendő ki az, hogy $^{9}/_{10}$ része, vagyis 163 (1259 lóerővel) cséplőgép gyanánt használtatott; s csak $^{1}/_{10}$-de alkalmaztatott egyebütt, jelesül 27 gépmű (232 l. e.) közönséges malmokban; 2-ő harminczkét lóerővel gőzekeként; s 2-ő nyolczvan lóerővel turfatégla készitésre; világos jellemzésűl azon iránylatnak, mely közgazdaságunk ezen mezején az uralkodónak nevezhető.

b.) A bányászatban müködésben állott gőzgépműveket illetőleg, ezek száma (az 1863-ik évet értve) az egész birodalomban 461 volt 10581 l. er., mig 1852-ben csak 111 tizennyolczszáz lóerővel; a mi (eltekintve a gazdag erőforrások illő mérvbeni kiaknázására megkivántató sokkal nagyobb aránytól) szinte nem egészen jelentéktelen haladás az ércz- és ásványokkal böven megáldott birodalom ezen ipari szakában. Tekintve azonban az arányt, melyet Magyarország tanusít, ez kedvezőnek legkevesbé sem mondható, mert a hetvenegy lóerővel müködö 6 géphez, mely 1852-ben már alkalmazásban állott, 11 év folytában csak 20 járult (154 l. e.); s így a szaporodás ez iparág bőmezeje és feladásaival arányban távolról sincsen; — ez irányban is mutatkozván némileg azon pangás s hátramaradás korunk magasb üzleti igényei megett, mely

jeles szakemberek által hazai bányászatunk általános helyzete és szervezetében észleltetett.*) — Tekintve végül rendeltetését az érintett gépeknek, azok legnagyobb részt a kőszén-productióra alkalmaztattak, mint azon szakára az őstermelésnek, mely gyártási és szállítási tüzelés tekintetéből a birodalomra és hazánkra naponként fontosabbá válik, s melynek felvirágzásától összes nemzetgazdaságunk alakulása oly kitünő mérvben föltételezve van. Igy jelesül a 26 gépműből hazánkban 24 (412 lóerővel) volt kőszén-termelésre fordítva, mig Csehországban 225-ből 203; Morvában 58-ból 50, Sileziában 87-ből 86, Gallicziában 30-ból 25 szenteltetik ugyanazon czélra.

c.) A müipart és gyártást illetőleg már sokkal bonyolultabb s nem oly könnyen áttekinthető viszonyokkal állunk szemközt. Jelesen annyiban, a mennyiben a nemzeti foglalkozás e szakaiban a gőzgépek igen sokféle és különböző czélokra fordíttatnak, — másrészt annyiban is, hogy itt a közgazdasági és üzleti élet fejlődése sok egyébb tényezők működésének befolyása alatt is áll, mintsem hogy a mutatkozó számmozgalmat határozottan s kiválólag egy főokra viszsza lehetne vinni.

Ezeket szem előtt tartva legelőször is arra fordítjuk figyelmünket : mikép volt 1863-ban a fentebb említett 2809 gőzgép, mely 43720 lóerőnyit képviselt, a birodalmi s különösen hazai müiparunk különböző ágai szerint megoszolva, illetőleg alkalmazásba véve? — Ugyanis :

1-ör.) Gép-, hajó-, szekér- s gépeszközök gyártásában összesen 168 gőzgépmű 2192 l. e. vala működésben, s ennek legnagyobb része Alsó-Ausztriában (Bécsnek ez irányábani kitünő ipari helyzeténél fogva) és Csehországban találtatott; mig honunkban csak 16 gépmü 192 l. e. számláltaték, s így az arány mind viszonylagosan mind absolute véve, felette csekélynek nevezhető.

2-or.) Érczek és érczművek készítésénél (tehát

*) Sokkal tekintélyesb haladás mutatkozik ellenben például Csehországban, hol a gépművek száma 46-ról 225-re, Morvaországban, hol 19-ről 58-ra, Sileziában, hol 34-ről 87-re, stb. emelkedett.

vashámorok s hutákban, ékszer, aczél s drótművek stb. előállításánál) az egész birodalomban 487 gőzgép 13347 l. e. létezett, melynek majdnem $1/_4$-de magára Csehországra, s $1/_5$-de Stájerhonra jutott, míg Magyarországban a gépek száma csak 64-re (2100 l. e.) emelkedett, melynek $2/_3$-da vashámorokban és hengerművekben volt alkalmazásban.

3-or.) **Kő-, agyag- és üveg-áruk** előállítására czélzó vállalatokban 41 gőzgép (478 l. e.) számittaték, melynek ismét legnagyobb része Csehországban találtatott, míg hazánk az össz-sommában csak két darabbal volt részeltetve.

4-er.) Sokkal jelentékenyebb arányban találjuk ellenben képviselve hazánkat az ital- meg táplálék-i szerek előállításában, tehát a czukor, olaj, szesz, sör és liszt készítésénél. Míg ugyanis az e czélokra alkalmazott gépműveknek összes száma az egész birodalomban 1239-re emelkedik (13700 l. e.) addig Magyarország contingense maga 300-ra rug 4000-nél többre menő lóerővel, s így Csehországot kivéve (a hol 3467 lóerőnyi 414 gép működött), honunk majdnem valamennyi többi koronaországok számarányát együttvéve eléri, s jelesül az utóbbi évtizedben bámulatos mérvben kifejlett, s ipari haladásunk fénypontját képező liszttermelési üzletágban, illetőleg **lisztmalmokban** 133 (2840 l. e.) gőzgépművet, a répaczukorgyártásban (855 l. e.) 111 gépet, s szesztermelő üzletekben 38 gépművet (300 l. e.) számított.

5-ör.) Azon iparágak közt, melyek a monarchiában az újabb időben szinte tekintélyes előhaladást tanusitnak, a vegyészet, festék, gyujtó s világitó szerek készítésével találkozunk. Ebben a legújabban alkalmazva volt gőzgépek száma 154-re rugott 1300 lóerővel, mely összegben Magyarország 21 géppel (208 l. e.) volt képviselve.

6-or.) **Szövetek és kelmék** előállítására czélzó vállalatokban ismét egyikével azon birodalombeli iparágaknak állunk szemközt, melyek hazánkban mindekkoráig igen gyéren képviselvék, s azért az itt szóban forgó tekintetben is feltűnő szegénységet tanusítunk. Míg ugyanis az összes birodalomban, érintett czélra működésben álló 493 gőzgépből, melyek 10300 lóerőt képviseltek, magára Csehországra 234 gép 5486 lóerővel, tehát 50 százaléknál jóval több jutott: addig

hazánk e téren csak 6 géppel (90 l. e.) birt, s mint alantabb látandjuk, az egész 11—12 évi időszak alatt majdnem stationarius maradt.

7-er.) Tekintve végül a fa-, bőr- és papirgyártást, ebben 1863. az egész birodalomban 3500 lóerővel működő 246 gőzgép számláltatott, s Magyarország, melyre nézve az e szakhoz tartozó ipari foglalkozások kiváló jelentőséggel birnak, az említett összegnek $^1/_8$.át nevezte magáénak, a mennyiben 533 lóerejü 30 gépmüvével a közmozgalomban méltó helyet látszik elfoglalni. Érdekes mozzanat e pontnál az, hogy az érintett 30 magyarországi gőzgépből fürészmalmokban 15, és papirgyárakban 6 darab volt alkalmazásban; — ellenben a ránk nézve szinte fontos bőrgyártás egyetlen egy géppel sem jelenik meg a fölvételekben.

Ezeket előrebocsátva, áttérhetünk némely közgazdasági eredményeknek a mondottakbóli levonására.

VII.

Daczára azon sok és lankasztó hatásu terheknek, melyek az ausztriai birodalom nemesítő iparára az utóbbi tizenkét tizenöt év folyamában nehezedtek, annak üzlettechnikai tökélyesbedését s egyik másik irányban haladását : a tekintélyesb mérvben szaporodott kivitel, a belső fogyasztás emelkedett szükségletének könnyebb födözése, meg a készímények nagyobb változatossága mellett azon körülméhy is tanusítja, hogy a müipar- s gyártásban elhelyzett gőzgépek ez időszakban 630-ról 2841-re szaporodtak, maga e gépek hatereje pedig 424 százaléknyi növekedést mutat, a mi mindenesetre figyelemre méltó mozzanata az általános anyagi fejlődésnek is. — Hazánkat különösen illetőleg, hol a müipari üzlet, mint köztudomásu tény, kiválólag azon ágaira a nemesítő foglalkozásnak szorítkozik, a melyek a mezei gazdasággal szorosb összefüggésben állanak : itten a gőzgépek alkalmazásba vételének szaporodási aránya szinte eléggé jelentékeny, mert mig 1852-ben csak 75—80-ra ment a müipari gőzgépek száma (1100—1200 l. e.) : a legújabb fölvétel már 433 gépet 7200 lóerővel mutatott ki; a mi azon észleletre vezet, hogy a sza-

...i arány közel 600 percentnyire emelkedék, s hogy ...ország, melyet sokan elég félszegül kizárólag ...velö országnak neveznek, s másra képesnek sem tar-...anak, mint hogy Nyugat-Európa iparállamainak puszta nyers-...ikföldjét képezze, tizenkét éves súlyos időszak alatt ... gözgépet birt meghonositani iparában, a mennyivel (nem ...e természetesen azt, hogy a gőzgépek tömegesb meg-...sitása egyáltalában csak két évtized óta történik a biro-...ban) tizenkét évvel ezelőtt az ausztriai birodalom ...s iparos német-, szláv- s olasz tartományai alig birtak.

De még egy más, s pedig felette nagy horderejü statisti-... s ...gazdasági igazság felismerésére is jutunk el, ha az ... számadatok tüzetesb elemzésébe bocsátkozunk. ... azon ép ez irányban is bebizonyitható igazságot, ille-...ényt, hogy az 1848-ban, meg az azt követett években ...re emelkedett új közgazdasági irány, de főleg a Ma-...rország s Ausztria között 1850-ig fennállott vámsorompók ...eomlása, és az azelőtt uralkodott (s sok tekintetben tévelyes) ...védvámi nézletmódtóli *) eltávozás: honunkban az itteni vi-...zonyokban alappal biró müipari ágaknak kárára nem volt, söt azokra egyenesen jótékonyul hatott; **) hogy ellenben azok a nemesítő iparágak, melyek sociális, vagy gazdászati s egyéb viszonyainknál fogva hazai földünkből igazi életnedvüket nem nyerhetnek, s még koraiaknak, mesterkélt ipari védlet s támogatás nélkül fenn nem állhatóknak mutatkoznak: a gözgépek meghonositásának csekély szaporodási arányában is egy nem egészen jelentéktelen érvet szolgáltatnak, valamint a józanul alkalmazott szabadkereskedés elvének, úgy annak is bebizonyítására,

---

*) Erre nézve szóllott értekező a „Delejtü" cz. folyóirat 1860-ki évfolyamában Kervei név alatt közlött e czimü értekezésében: a „Földmüvelés és a Müipar a nemzetek háztartásában," jelesül a 35-ik számban.

**) Mindezt többé-kevésbbé a monarchia másik felére nézve is lehet állítani, a mennyiben ott tudni illik az 1853-ki szabadelvü külkereskedési vámreform hasonló irányu befolyást gyakorolt az összes müipari és gyári gazdaságra. Minderről egyébiránt más alkalommal bővebben szóllandunk.

hogy a nemzetgazdasági fejlődés terén minden mesterkélés s természet-ellenes erölködés vagy eröltetés igazi sükert soha sem szül.

Nem tévedek talán végre, ha a birodalomban és különösen hazánkban mutatkozó gép-szaporodási aránynak figyelmesb szemléletéből azon következtetést is vonom le, hogy egyes kivételekkel a gőzgépek nagyobb mérvbeni terjedése ép azon vidékeken s kerületekben észlelhető, a melyek az újabb időkben az életbe léptetett közlekedési intézetek, jelesül a vaspályák által a forgalom és üzlet központjaival szorosb kapcsolatba hozattak, s így az általános ipari sürgelem s haladás közvetlenebb behatásai alá jutottak. Örvendetes jelenség több tekintetben. Egyszer jelesül annyiban, hogy ezen egyébbként egészen természetes s könnyen megmagyarázható gazd. processus az ipari gépeket a forgalomban alkalmazott gépekkel, mint okot és okozatot, viszonyos összefüggésben és összemüködésben tünteti fel, s így az érintett közlekedési eszközöknek óriási horderejét összes nemzetgazdaságunkra ez irányban is constatirozza. Másodszor annyiban, a mennyiben az érintett vidékeken tapasztalható érték-emelkedése a reálbirtoknak, s jelesül a telkek s jószágoknak : a szóban forgó tünemény által nemcsak egy eddig eléggé figyelembe nem vett okból való további, az eddigit kiegészítő megfejtést lel, hanem ugyanezen érték-emelkedésnek bizonyos állandósága iránt is biztos kilátás nyilik; s így további üzleti s gazdászati combinatiók számára új alap nyeretik. Nem is említve azon nagy nyomatéku momentumot, miszerint, mint a nemzetgazdasági tünemények sok egyéb köreiben, úgy itt is az egyéni és a társadalmi előnynek igen is jó öszhangja kimutatható, s azon nagy lélekemelő igazság további megerősíttetést lel, hogy tudni illik egészséges szervezetü nemzeteknél igazi érdekellentét s antagonismus a gazdasági, ipari és forgalmi világban mindég a kivételek közé tartozik!

VIII.

Az előttünk fekvő statistikai táblázat becse és jelentősége mindezeken kivül még abban is áll, hogy a birodalom-

…an és különösen hazánkban alkalmazásban álló gőzgépek …omási helyének, azután megyék és városok szerinti megoszlásának számadataira is kiterjeszkedvén, egy …ránk magyarokra nézve, kik azon szomorú helyzetben vagyunk, hogy közgazdasági statistikánknak még csak elemeit se birjuk, felette tanulságos ipari topographiát, vagy ehhez legalább némely alapvonásokat nyujt. — Tekintve ezen közgazdasági önismeretünk bővítésére nézve mindenesetre jelentékeny körülményt, a következőkben megkisértjük röviden összefoglalt képét jelen helyzetünknek ecsetelni.

Ugyanis: a fölvételi táblázat szerint.

A.) Városainkban: összesen 161 gőzgép 2644 lóerővel volt a productióban s iparban alkalmazva. — Ez összeg a különböző városok között pedig következőleg oszlott meg:

Pesten:	61	gőzgép	885	lóerővel
Budán:	21	„	526	„
Sopronban: . . .	17	„	195	„
Pécsett	14	„	212	„
Temesvárott: . .	10	„	164	„
Posonban: . . .	6	„	65	„
Debreczenben: .	5	„	64	„
Nezider:	5	„	20	„
Aradon:	4	„	125	„
Szegeden: . . .	3	„	96	„
Kassán:	3	„	24	„
Győrben: . . .	2	„	44	„
Nagy-Váradon: .	2	„	30	„

Kőszegen, Kecskeméten, N. Bányán, Sz. Fehérvárott, Selmeczen, Nagyszombaton, Szabadkán és Verseczen 1—1 átlagosan 15—20 lóerővel.

B.) Ezeken kivül, megyéinkben az arány következő vala:

Sopronmegyében:	32	gőzgép	259	lóerővel
Vasban:	8	„	60	„
Zalában: . . .	16	„	154	„
Somogyban: . .	20	„	180	„
Baranyában: . .	20	„	161	„
Tolnában: . . .	13	„	106	„
Veszprémben: .	17	„	151	„
Győrben: . . .	4	„	54	„

Mosonyban : . .	35	gőzgép	358	lóerővel
Posonban : . . .	4	„	14	„
Nyitrában : . . .	28	„	174	„
Trencsénben : . .	1	„	60	„
Barsban : . . .	4	„	52	„
Hontban : . . .	1	„	12	„
Nógrádban : . .	11	„	120	„
Zólyomban : . .	3	„	62	„
Komáromban : .	22	„	216	„
Pesten :	28	„	1014	„
Fehérben : . . .	29	„	270	„
Esztergamban . .	13	„	112	„
Borsodban : . . .	7	„	210	„
Hevesben : . . .	22	„	226	„
Csongrádban : . .	16	„	150	„
Abaújban : . . .	4	„	44	„
Gömörben : . . .	6	„	73	„
Szepesben : . .	2	„	40	„
Sárosban :	3	„	75	„
Zemplénben : . .	4	„	92	„
Bereghben : . .	2	„	30	„
Biharban : . . .	7	„	70	„
Aradban : . . .	15	„	210	„
Békésben : . . .	8	„	152	„
Csanádban ; . .	15	„	120	„
Szabolcsban : . .	7	„	84	„
Szathmárban : . .	4	„	26	„
Krassóban : . . .	55	„	1823	„
Torontálban : . .	16	„	160	„
Bácsban : . . .	8	„	136	„
Temesben : . . .	6	„	89	„

Ez ipari helyrajznak kiegészitésére szolgál azután a hivatalos dolgozatban egybeállitott sorrendje mindazon helyek- és városoknak, a melyekben vagy mezőgazdászati, vagy bányászati vagy müipari czélokra gőzgépek, locomobilek, mozdonyok alkalmazásban állanak. Mi azonban rövidség okáért ez utóbbinak elemzésébe itt nem bocsátkozunk, s csak arra fordítjuk figyelmünket: mily arányban jelenkeznek általában s hazánkra nézve különösen a belföldön készült meg a külföldről behozott gőzgépek!?

E tekintetben a következőket tapasztaljuk: 3791-re menő s 59382 lóerővel müködő gőzgépek négy-ötöde, vagyis

(45707 lóerővel) az ausztriai birodalomban készült, s $^1/_5$ vagyis 727 (13675 l. e.) hozatott be a külföldről. A mi magában véve nem kedvezőtlen viszony, mert, eltekintve attól, hogy a gépeknek idegen országbóli behozatala némi ségekkel jár, s a szállítás tetemes költségei mellett még a meglehetősen magas határvámi dij is lankasztólag hat a külföldi készitmények vásárlóira: még mindég annak jeléül tekinthető, hogy a gépgyártás az osztrák birodalomban tekintélyes polczra emelkedett, a tetemesen megszaporodott szükségletnek kielégitésére már némileg képesnek mutatkozik, s hogy a gyártmányok minősége tekintetében is a külföldi versenyre mindég jobban megérik s maholnap vámvédelmi rendszabályokra szorulni nem fog.

Hogy mindez természetesen csak a birodalomra mint egészre véve, illik, nem pedig egyes koronatartományaira, vagy ép honunkra nézve is, szükségtelen emlitenünk. A gépgyártás, fájdalom! Magyarországon, tekintve egyfelől a szükséglet meg közgazdászatunknak ez iránybani feladásait, — másfelől az e gyári ághoz megkivántató föltételeknek nem ép szerfeletti hiányát, — még alacsony fokon áll; a mi az itt szóban forgó arány szemléletéből is kitünik. Jelesül mig például okáért a belföldön (az az a birodalomban ittbenn) készült gőzgépekből mintegy 900 (és pedig 12—13 ezer lóerővel) Alsó Ausztriában, közel 1200 (16000 lóerővel) Csehországban, 600 (12000 lóerővel) a kis Morvahonban, és 101 (17—18 száz lóerővel) Stájerországban állittatott elő: addig hazai gépgyáraink és műhelyeinkben csak 91 (1400 lóerővel) készült, mely összeg csak $^1/_7$-ét képezi a Magyarországban müködésben álló gépeknek; úgy hogy addig, mig egyébb koronaországok e tekintetben exportra dolgozhatnak, nálunk a gazda és az iparos túlnyomólag még az importra van utalva!

IX.

Eddig kiválólag a productióban, jelesen a földmüvelésnél, a müiparban, a bányászatban alkalmazásba jutott gőzgépekre forditottuk figyelmünket; és így a közlekedési s

forgalmi üzletben működésben álló s jelentékeny számu gőzgépek, erőművek, s gőzmozdonyokról (locomotivek) tüzetesen seholse szóllottunk. Áttérünk tehát ezen szakaszára is az előttünk fekvő táblás kimutatásnak, hogy itten is a számsorok szelleme és értelmének megfejtésére kisérletet tehessünk.

Az osztrák birodalom közlekedési rendszerének az utóbb lefolyt évtized alatti tökélyesbedését s terjedését kétségtelenül bizonyítja azon tekintélyes mérvü szaporodás, a mely egyfelől a vaspálya-hálózatánál, másfelől a hajózati eszközeiben meghonosított gőzerőművek számában tapasztalható. Igy tekintve először: a vaspályákat, az ezekben működésben álló gőzmozdonyok 1863-ban 1329 darabra 264,465 lóerővel tétettek, mig az első fölvételnél vagyis 1851 végén ugyan ily czélokra csak 440 gőzerőmű, 29,278 lóerővel számláltatott; úgy hogy a szaporodási arány a gépek tekintetében 300, azok hatereje tekintetében pedig 8—9 száz percentnyire tétethetik. E szaporodási arány, mint említenünk se kell, egyrészt az ujonan életbe léptetett vaspályai vonalok és vállalatoknak másrészt azon körülménynek lévén tulajdonítandó, hogy a közlekedési üzlet kiterjedésével karöltve a már azelőtt fennállott vaspálya-vonalokon is a forgalmi közegek szaporítása szükségessé lőn, s igy sokkal nagyobb számu gőzerőművek és mozdonyok voltak alkalmazandók. Igy például: az állami meg a déli vaspálya, mely 1852 elején csak 20000 lóerejü 251 locomotivval rendelkezett, 1863 ban már 160 ezer lóerejü 767 gőzmozdonyt birt tulajdonul; igy a Ferdinand császár- Éjszaki pályaüzletben az első évben csak 95, az utóbbiban pedig már 223 locomotiv állott alkalmazásban.

Figyelmet érdemlő mozzanat e vaspályai erőművek előállítása tekintetében az, hogy körülbelül $^2/_3$-da azoknak vagyis 871 (176000 l. er.) idebenn a birodalomban készült, s $^1/_3$-da, vagyis 458 (88000 l. er.) a külföldről hozatott be; világos tanuságául annak, hogy habár a monarchia e nagyfontosságu üzlettközeg tekintetében nem is volt képes az egész szükségletet maga födözni, ahhoz mégis tekintélyes

mérvben járult, és pedig (mint köztudomású dolog) egyik másik gyárából kiváló jelességü müvekkel.*)

Nem egészen hasonlót mondhatni a birodalom hajózatában alkalmazásba jutott gőzerőmüvek kedvező számarányáról. Habár a haladás ez irányban sem vonható kétségbe, s egyik másik tekintetben szembeszökö előmenetellel találkozunk e téren is. Igy az 1851-ki fölvételek szerint a hajózati gőzerőmüvek száma 106-ra ment, 13000 lóerővel, mig 1863-ban már 294 gépmü számittatott 40 ezer lóerővel, s igy még mindig közel 300 százaléknyi növekedés tapasztalható. Volt pedig az érintett számból a cs. kir. hadtengerészetnek tulajdonában 66 géperőmü (13281 l. e.); a triesti Lloyd-társulatéban 62 (12300 l. e.); a Dunai gőzhajótársaságéban) pedig 132 (12500 l. e.), mig tekintettel a hajózatra magára, az tünik ki, hogy a fentemlitett 294 gépből 115 (24486 lóerővel) tengeri hajókon, 179 (15514 l. e.) pedig folyamhajókon állott alkalmazásban.

Reánk nézve e helyütt még csak az figyelemre méltó mozzanat, hogy a leginkább Magyarország főfolyamán, a Dunán a forgalmat s közlekedést közvetitő Dunai gőzhajótársulatnak összes hajógépmüvei száma 1851-ben csak 52-re rugott (nem is egészen 6000 lóerővel), ellenben legujabban, az 1864 elején már 132-öt (12500 lóerővel) tartott müködésben, a mi egyebek közt hazai forgalmunk s kereskedelmünk örvendetes haladását is tanusitja.

X.

Hátra vagyon még nehány szót szóllanunk az eddig elősorolt összes gőzgépek pénzbeli értékéről, mint a

---

*) Hogy ez utóbbi momentumokra az újabbkori vámi törvényhozás is nagy befolyással volt, kétségtelen. Igy például azon időben, midőn a vaspálya-társulatoknak azon kedvezmény adatott, hogy fuvar- s üzletközegeiket alacsonyabb vámtétel mellett hozhatták be a külföldről, sokkal nagyobb volt az onnan megvásárlott mozdonyok stb. számaránya, mint a legújabban foganatosított korlátozás következtében mutatkozó; mire egyébiránt az előttünk fekvő hivatalos összeállítás is figyelmeztet.

mely szinte vezérfonalul szolgál az e nemü üzlettárgyakba fektetett tőkéknek, valamint azon haladási aránynak tüzetes méltányolására, a mely a birodalomban s különösen hazánk közgazdaságában az utóbbi évtized alatt tapasztalható.

Tekintettel ugyanis azon körülményre, hogy a productionál alkalmazott gőzgépeknek közepes erőhatása mintegy 16 lóerőnyire tétethetik, s hogy minden egyes lóerő jelenleg*) átlagosan 200 forintra becsülhető: az egész monarchiában létező gőzerőmüvek értéke 1852-ben 14.351,000 forintra, 1863-ban pedig 75.546,000 ftra emelkedett; a mi azt mutatja, hogy az utóbb lefolyt 12 év alatt 61 millió forint értékü új gőzgép jött alkalmazásba, és a szaporodási arány 500 percentnyit teszen.

Ezen im emlitett értéksomma végre a három főosztályu gőzerőmüvek között a következőkép volt (az 1863-ki fölvétel szerint) megoszolva; jutott ugyanis:

az állógépek és locomobilekre :	11.876,000
a vasúti mozdonyokra : . . .	39.669,000
a hajózati gépekre pedig : , .	24.000,000

forint; a mi egyszersmind azt is tanusitja, hogy mig a tulajdonképeni productió (mezei gazdaság és müipar) terén működésben álló gőzerőmüveknek pénzbeli értéke csak 12 millió forintra rug, a forgalom és közlekedésben alkalmazásba jutott gépek hatszor akkora érték-tömeget képeznek, vagyis az összes gőzgépi értéksommának $^5/_6$-át teszik; — s igy ez irányban is igazoltatik szakembereknek azon észlelete, hogy az ausztriai birodalom (s illetőleg hazánk is) az ujkori technikai vivmányok köréből a közlekedés tekintetében tett legtöbbet magáévá, vagyis, hogy közgazdasági s ipari haladásának súlypontja a forgalomeszközök szaporitásában jelenkezik!

*) Szem előtt tartandó itt azonban, hogy a gőzmozdonyok vagy locomotiveknél, melyeknek mindenike átlagosan 200 lóerőnyi, csak 150 ftot vehetni fel 1 lóerőre; — ellenben hajó-gépeknél ez utóbbi 600 forintra is emelkedik; s hogy a fentebbi érték-felszámításnál mindezen momentumok együttvéve szolgáltak alapul a pénzbeli érték megállapitására nézve.

XI.

Vonjuk egybe az eredményeket. Azokból, a miket igiekben feltüntetni alkalmunk vala, mindenek felett gyobb jelentöségü tanulságot meríthetni. Egyszer jelezt, hogy, habár felette kis körre terjesztettük is ki észket, s következtetéseinkben igen kevés fontossággal átszó adatokra is támaszkodhattunk: czélba vett vizssaink eredményei, nagyban és egészben véve, meg- ...k, a ...ennyiben névszerint nemzet- ... ké... sséges haladási irány- ... lef... t másfél évtized annyi csapásainak) az itt szóba hozott ...leti viszonyok szempontjából kétségtelennek ismertetett fel. ...ásrészt azért, mivel szemközt a legujabbkori nagyszerü ökon...miai vivmányokkal Közép- és Nyugateurópa államaiban, ...yarország is jobban kezdette az öt megillető helyet a kor i...ri s forgalmi küzdterén elfoglalni, s hogy jelesül, azon fejledező államok egyikének bizonyult, a melyekre korunk legnagyobb közgazdasági szaktudósai egyikének, Roschernek azon genialis megjegyzése, hogy „vannak országok, melyek a modern cultura vivmányaival és közegeivel nem tudják mit kezdeni, s azért elmaradnak", bizonyosan nem alkalmazható!

Nem volt czélom ez értekezést a fölvett tárgygyal szorosban összefüggő kérdések körén túl fekvő feladványoknak, s jelesül azon kérdésnek: mennyiben emelkedett vagy csökkent tehát nemzetvagyonosságunk és közgazdászatunk nagyban és egészben véve az utóbbi 12—15 év folyamában, elemezésére kiterjeszteni; s azért csak még azon ténynek constatirozására szoritkozom, hogy habár kétségtelen is az, hogy természeti erőforrásainkhoz, országos feladatainkhoz, meg a jelenkor nagymérvü követeléseihez viszonyitva: közgazdaságilag még gyönge nép vagyunk, s hogy rendezetlen politikai viszonyaink, a pénzgazdaság szakába nagyon is hirtelen átmenetel, a nagy államterhek, s a közbirodalom zilált pénzügyi állásánál fogva nemzeti vagyonosodásunkban igenis messze elmaradtunk s visszás helyzetekbe is jutottunk; habár, mon-

dom, mindez kétségbe vonhatlan is: már az itt megismertetett kis tere is ujabbkori fejlődésünknek arról győz meg bennünket, hogy kétségbeesni, vagy magunkat csüggedö tétlenségnek oda engedni okunk korántsincsen; hogy jelesül a technikai s forgalmi elömenetel, nemzeti fogyasztásunk arányának szaporodása, a népesség számának növekedése, nemzeti földünk értékének fokozódása, a gépek segélyével lehetségessé váló olcsóbb productio, a termelvények helyesb megoszlásának, szállításának s hozzáférhetöségének az ország minden vidékein mutatkozó könnyebbsége, a külfölddeli sűrübb érintkezés, a gyári üzletmódnak meghonosulása, a tömeges productió meg a munka-megosztás elvének észszerübb alkalmazásba vétele, szóval nemzetgazdasági öntudatunknak s nemzetgazdaságunk jellemének határozottabb kifejlése és megszilárdulása: megannyi haladási, nem pedig hanyatlási mozzanatokat képeznek; hogy nemzeti önérzetünkben, e viszontagságteljes időszaknak, melyen az utóbbi másfél évtizedben átmentünk, eredményeire is némileg megnyugvással pillanthatunk vissza, a mennyiben sem erkölcsi sem politikai tekintetben nemzeti sulyunk nem csökkent, s valamint önmagunkat jobban ismerni tanultuk, úgy a külföld is roppant anyagi erőforrásaink s termelési képességünk felöl meggyőződve bennünket jobban becsülni megtanult; s hogy ha mindjárt anyagilag nem is nyertünk volna, nem megvetendö nyereség rejlik ránk nézve már abban is, hogy bizonyitékokat kezdtünk szolgáltatni az iránt: mire vagyunk képesek, s mennyivel többre lennénk képesek, hogy ha a társadalmi, gazdasági s közviszonyainkban rejlö bajok legjobb erőinket lekötve nem tartanák, s nemzeti iparéletünkre oly szerfelett zsibbasztólag nem hatnának!

EGYVELEG.

I. Közlekedési intézetek és forgalom.

Az osztrák állami vasuttársaság bevételei 1864. szept. 23—29-éig 440,683 ftot tettek, tehát 117,072 fttal többet, mint a múlt év megfelelő hetében; összes bevételei jan. 1-től szept. 29-ig 12.444,020 ftot tettek, 790,923 fttal többet mint taval; jan. 1-jétől nov. 10-éig 1864-ben 15.028,796 ft. 1863-ban pedig 13.714,653 ftot tettek.

A tiszavölgyi vasút 1864. szept. havában 288,123 ft 18 kr. jövedelmezett, a múlt évi szeptemberben pedig 180,493 ft 94 kr., tehát az ez évi többlet 107,629 ft 24 kr. Összes bevételei jan. 1-jétől szept. végéig 2.061,121 ft 86 krt tettek, taval csak 1.303,011 ftot 98 krt.

A Dunagőzhajózási társaság bevételei	1864.	1863.
szept. 6—12-éig	294,479 ft.	240,651 ft.
a hajózás megindulásától szept. 12-éig .	6.829,496 „	6.854,357 „

1864. jan. 1-jétől okt. 10-éig 8.043,755 ft. 1863. marcz. 7-kétől okt. 10-éig 7.842,173 ft.

A Mohács-pécsi vasút bevételei	1864.	1863.
szept. 9—15-éig	15,876 ft.	15,326 ft.
1863. decz. 1-jétől 1864. szept. 15-éig . . .	504,951 „	481,277 „
„ „ „ „ oktob. 10-éig . . .	539,240 „	541,818 „

A déli vasúttársaság bevételei f. é. jan. 1-jétől szept. 22-kéig

	1864.	1863.
Délosztrák hálózat	14.687,763 ft.	14.293,874 ft.
Lombard hálózat	2.738,331 „	2.585,753 „
Összesen	17.426,095 ft.	16.879,628 ft.

Összes bevételei okt. 27-kéig 1864-ben 20.304,372, 1863-ban 19.597,010 ftot tettek.

Az Erzsébet-nyugati vaspályán 1864. okt. havában a bevételek 658,810 ftot, s jan. 1-jétől oktober végéig 439,694 fttal többet tettek mint a mult évben.

A budapesti lánczhidon a bevétel jan. 1-jétől oktober végéig tett:

1863.	1864.
399,162.$_{61}$ ftot	366,648.$_{28}$ $^{1}/_{2}$ ftot,

tehát 1864-ben 32,519.$_{33}$ $^{1}/_{2}$ fttal kevesebbet mint 1863-ban.

A budai alagút bevételei jan. 1-jétől oktob. végéig

1863.	1864.
29,514 ft 18$^{1}/_{2}$ kr.	26,691 ft 55 kr.,

tehát 1864-ben 2,822 fttal 63$^{1}/^{0}$ krral kevesebb mint 1863-ban.

Ausztria külkereskedése. A behozatal és kivitel a nemes fémek forgalmával együtt pénzérték szerint a következő volt:

	Behozatal ft osztr. ért.	Kivitel ft osztr. ért.
1862	263.067,000	325.571,000
1861	272.281,000	308.659,000
1860	257.226,000	307.064,000
1859	275.983,000	276.034,000
1858	328.248,000	253.059,000
1852	223.671,000	194.416,000

Az átmeneti kereskedés 1852-ben 93.886,000 ftra, 1862-ben pedig 116.351,000 ftra rúgott. E kimutatásból látni, hogy a behozatal kivált 1858-ban nagy volt. Lombardia elvesztése ellenére az összes behozatal és kivitel pénzértéke 1852 óta egyremásra valami 95 millióval, de a behozatal egyremásra csak 22, a kivitel pedig 72 millió fttal emelkedett. A behozatal folytonosan ingadozott, 1858 óta azonban csökkenésnek indúlt s 1862-ben is kisebb volt mint az előbbi két évben. Ellenben a kivitel 1852 óta folytonosan növekedett, s 1862-ben 68%-kal többet tett mint 1852-ben, ha t. i. a Lombardiára eső kiviteli részletet levonjuk. A behozatalnál a szövő anyagok minden más áruosztályt felülmúlnak, s magok az összes behozatalnak több mint $^{1}/_{5}$-ét teszik; ezek után a fonalak, továbbá a gyarmati árúk, állatok, zsiradékok, olajok, kerti és mezei termények következnek. A kivitelnél pedig a szövött kelmék; a kerti és mezei termények, takács-árúk, apró fémárúk, gépek és eszközök az első, a fémárúk, bőr, szűcs- és kaucsuk készítmények és állatok a második osztályt foglalják el. Az említett behozatali 12 áruosztály az összes behozatalnak 85, a kiviteli 8 áruosztály az összes kivitelnek 79%-át teszik. Az összes forgalomból 81% a szárazföldi, 19% a tengeri közlekedésre esik. A szárazföldi

omból 71%, vagyis az egész forgalomnak 75%-ka a német vámület területével történik, még pedig ebből a szászországi határra 49, a déli németországi határra 29, Poroszországra 22% esik. A többi szárazföldi határok közöl legjelentösebb Ausztria külforgalmára nézve Törökország; azután Olaszország, Oroszország és Svájcz nek. Egyébiránt Törökországgal leginkább tengeren történik a lekedés, úgy hogy a Törökországgal folytatott összes forgapenzértéke valami 140 millió ft, körülbelöl ¼-de Ausztria összes külforgalmának.

II. Hitelintézetek.

A nemzeti bank vagyonállása 1864. okt. 31-kén.

Activák.

		osztr. értékben.	
Fémkészlet		111.937,752 ft	10 kr.
Külföldi piaczokra szóló váltók		661.803 „	16 „
A cs. k. déli vasúttársulat vételrészletei		14.699,000 „	— „
Leszámítolt váltók és értékpapirok			
Bécsben	74.206,140 ft 45 kr.	94.537,521 „	5 „
a tartományokban	20.331,380 „ 60 „		
Kölesönök kézi zálogra			
Bécsben	45.759,900 ft	52.684,100 „	— „
a tartományokban	6.924,200 „		
Az államnak a bankszabadalom idejére adott kölcsön		80.000,000 „	— „
A bécsi bankók beváltásából eredt állami adósság maradványa		27.410,371 „	7 „
Ezüstben visszafizetendö állami adósság		20.000,000 „	— „
Jószágok által fedezett állami adósság		56.842,249 „	96 „
Állami jószágok vételrészletei		4.627,256 „	55 „
Értékesítendö ingóságok		9.245,037 „	20 „
Jelzálogi kölcsönök		57.500,753 „	55 „
A tartalékalap értékpapirjai f. évi jun. 30. árkelet szerint		10.773,322 „	33 „
A nyugdíjalap értékpapirjai		1.356,728 „	38 „
A cs. k. Károly-Lajos pálya tartozása		11.078,760 „	— „
A bécsi, pesti, triesti épületek s az összes fundus instructus		4.558,821 „	66 „
Összesen		557.913,477 ft	3 kr.

Passivák.

	osztr. értékben.		
A bank tőkealapja	110.250,000 ft	—	kr.
Tartalékalap	10.774,642 „	8	„
A keringésben levő bankjegyek	388.825,655 „	—	„
Beváltandó bankutalványok	1.568,413 „	55.5	„
Forgatmányi követelés	2,909 „	41	„
Még föl nem vett osztalékok	147,498 „	80	„
Keringésben levő záloglevelek	42.889,375 „	—	„
Még föl nem vett záloglevéli kamatok	35,487 „	52	„
Nyugdíjalap	1.356,728 „	38	„
Folyó számlák	2.062,767 „	78.5	„
Összesen	557.913,477 ft	3	kr.

A magyar Földhitelintézet felügyelő bizottmánya az alapszabályok 25 §-nak b.), c.) és d.) pontjainak értelmében 1864. okt. elején tartott évnegyedes pénztári és könyvvizsgálat eredményét a következőkben teszi közzé:

1864. szept. 30-kán:

1. Pénzkészlet a pénztárban	45,084 ft	31	kr.
2. Leszámítolt váltók	477,430 „	—	„
3. Pénzintézeteknél rövid felmondásra elhelyezve	520,000 „	—	„
4. Az intézet által szabályszerű eljárás folytán összesen 30.872,948 ft 77 kr. értékben megállapított földbirtokra engedélyezett és jelzálogilag bekeblezett kölcsönök és járadékaik folyóvá lett összege:			
a.) 1356 záloglevél-kölcsön (23.537,447 ft 16 kr. értékü földbirtokra)	7.902,816 „	32	„
b.) 76 tizéves jövedékjegy-kölcsön (3.493,161 ft 66 kr. értékü földbirtokra)	629,250 „	95	„
c.) Egy ötéves jövedékjegy-kölcsön (16,403 ft 84 kr értékü földbirtokra)	2,000 „	—	„
d.) 72 nyilt hitel-kölcsön (3.825,936 ft 11 kr. értékü földbirtokra)	496,995 „	45	„
5. Előlegezések intézeti értékpapirokra	947,237 „	69	„
6. Követelések folyó számlákra	105,334 „	25	„
7. Az intézet tartozásai folyó számlákra	258,155 „	81	„
8. Sorsolás alá eső 5 ½ %-os kamatoztatással (fedezve a 4-dik pont a.) betüje szerint 23.537,447 ft 16 kr.) . . . 7.821,200 ft 16 kr.			
A kisorsolt 27,700 ftból még forgalomban . . . 8,900 „ — „	7.830,100 „	—	

Tizéves jövedékjegy 6%-os kamatoztatással (fedezve a 4. pont b.) betüje szerint 3.493,161 ft 66 kr. értékü földbirtok által) . . . . . 634,600 ft — kr.

10. Öt éves jövedékjegy 6%-os kamatozással, (fedezve a 4-dik pont c.) betüje szerint 16,403 ft kr. értékü földbirtok által) . . . . . 2,000 „ — „

_ızetési utalványok forgalma :

a.) Langrand-Dumonceau és Társ czimü brüsseli föld- és ipar-hitelbank rendelményére kibocsátott, félévenkint megújítandó és 1868. nov. 1. beváltandó fizetési utalványok összege . . . . 1.000,000 ft — kr.

b.) hat és tizenkét havi lejárattal . . . . 134,806 „ 58 „ 1.134,806 „ 58 „

A felügyelő bizottság a pénz- és könyvvizsgálat alkalmával, s az azzal kapcsolatban az alapszabályok 169. §-ának d.) pontja értelmében, kiterjesztette figyelmét a tartalék és törlesztési alap állásának vizsgálatára is. A tartalékalap a következő értékek- és letétekből áll :

1. Ő cs. és ap. k. Felsége által a tartalékalap gyarapítására és az első felszerelésre legk. engedélyezett s az országos pénztár által teljesen befizetett összeg . . . . 500,000 ft — kr.
2. Az alapítók által letett biztositási tőke . . . 1.677,000 „ — „
3. A tartalékalap gyarapítására a kölcsönvevők által, a rendes járadékon felül, minden 100 ftnyi záloglevél-kölcsön után felajánlott évenkénti 6 krból eddig befolyt összeg . . . . 4,122 „ 90 „
4. A záloglevelekben és jövedékjegyekben folyóvá tett kölcsönök után az alapszabályok 108. §-a szerint kölcsönös jótállás végett letett 1%-os biztosíték . . . . 84,915 „ — „

A pesti magyar kereskedelmi bank üzleti kimutatása szept. végén. 1864. aug. 31-kén a pénztári készlet 28,972 ft 22 kr. **B e v é t e l e k** : kifizetett váltók 1.232,853 ft 28 kr., betétek 948,684 ft 33 kr. visszafizetett előlegek 346,440 ft 63 kr., visszafizetések a forgatmányi üzletben 2,700 ft, kamatok és járadékok a leszámitolási üzletben 20,441 ft 89 kr. dto kölcsönöktől 6,302 ft 79 kr., a forgatmányoktól 1,179 ft 93 kr., járadékok tiszta betétektől 35 ft 25 kr., bejött házbér és járadékok 2,828 ft 2 kr., összesen szept. havában 2.561,466 ft 12 kr., egész összeg 2.590,438 ft 54 kr. **K i a d á s o k** : leszámított váltókért 1.314,902 ft 90 kr., visszafizetett betétek 1.106, 244 ft 95 kr., kölcsönök 113,860 ft, kifizetett kamatok 9,332 ft 50 kr., adó 1,793 ft 62 kr.,

részvényi osztalékok 2,044 ft 15 kr., a személyzet fizetései s kezelési költség 1,076 ft 17 kr., összesen 2.549,199 ft 29 kr. Marad készpénz okt. 1-jén 41,239 ft 5 kr.

Az általános osztrák földhitelintézet első havi kimutatása:

Activák:	osztr. ért. ezüstben.	
1. Pénztári készlet	42,123 ft	2 kr.
2. Váltók külföldi piaczokon	1.940,306 „	35 „
3. Reportok	1.416,425 „	24 „
4. Különböző értékpapirok, ingóságok	1.412,494 „	29 „
5. Megkötött zálogleveli kölcsönök	4.542,900 „	— „
6. Egyéb követelések	1.992,140 „	67 „
7. Szervezkedési költségek, melyek 15 év alatt törlesztendők	126,149 „	49 „
Összesen	11.472,539 ft	6 kr.
Passivák.		
1. Befizetései a részvényeseknek	4.800,000 ft	— kr.
2. Még át nem vett zálogleveli kölcsönök	3.457,100 „	— „
3. Forgalomban levő záloglevelek	2.904,100 „	— „
4. Zálogleveli kamat-követelések	29,155 „	23 „
5. Folyó számlai követelések	282,183 „	83 „
Összesen	11.472,539 ft	6 kr.

E kimutatásból kitetszik, hogy az osztrák földhitelintézet valósággal még csak valamivel több mint 1 millió ftnyi zálogleveli kölcsönt adott, holott már majdnem 3 millió ftnyi záloglevelet forgalomba tett; kitetszik továbbá belőle, hogy pénzeit leginkább váltóüzletre és előlegezésekre fordítja.

A nagyobb államok hitelének mértékét az 1864-diki november elején volt árkeletből itélhetjük meg. Főbb adóssági papirjaiknak árkelete t. i. 3%-kos kamattal számítva a következő volt:

Nagybritannia 3%-kos konsolok	88 1/2
Poroszország 3 1/2%-kos állami kötelezvények (89)	76 1/2
Francziaország 3%-kos jövedékek	65 1/4
Oroszország 3%-kos kölcsön	52 1/2
Spanyolország 3%-kos kölcsön	47
Ausztria 5%-kos nemzeti kölcsön (67)	40
Olaszország 5%-kos kölcsön (64 3/4)	38
Amerika 6%-kos kölcsön (49)	24 1/2
Törökország	24 1/2

III. A különféle bel- és külföldi közlések.

Adatok az 1863-diki inségről. A stat. bizottság a nmgu m. k. Helytartó tanácstól részletes adatokat kért az 1863-diki inségről, de kérelmének nem volt sikere. Hogy mégis Közleményeinkben is az utókor némi adatokat találhasson a nagy csapásról, ezennel azon egybeállítást közöljük, mely a P. Lloydban volt közzétéve.

A szárazságból eredt inség nevezetesen a következő helyhatóságokat sujtotta:

A helyhatóságok neve	Az inséges vidék helységeinek száma	a lakosok száma	A köztük levő földbirtokosok száma	
			a 100 holdnál többet bírókć	a 100 holdnál kevesebbet bírókć
Hajduvárosok . . .	5	52,213	79	13,632
Debreczen városa . .	1	33,302	76	5,343
Szabolcs megye . . .	21	70,211	189	14,638
Bihar megye	40	88,791	212	17,756
Jászkúnság	10	85,490	101	18,538
Heves és Közép-Szolnok	52	139,261	535	22,089
Csongrád	17	173,085	412	22,737
Békés	23	180,586	251	24,913
Csanád	14	82,647	104	12,234
Arad	44	137,547	249	29,790
Krassó	10	10,067	—	—
Torontál	88	241,547	—	—
Temes	178	288,815	—	—
Bács	16	114,071	—	—
Összesen	519	1.697,633	—	—

Az inséges vidék kiterjedése katastralis holdakban a törtszámok elmellőzésével:

Helyhatóság	Szántóföld	Kaszáló	Legelő	Összesen
Hajduvárosok .	88,233	33,990	35,609	157,923
Debreczen . .	53,851	24,696	58,543	137,091
Szabolcs . . .	138,137	57,307	113,888	309,332
Bihar . . .	165,005	67,625	81,315	313,947
Jászkúnság . .	99,956	41,301	93,598	234,855
Heves . . .	231,001	114,404	252,146	597,551
Csongrád . .	209,650	70,408	132,432	412,491
Békés . . .	282,682	83,765	137,286	503,734
Csanád . . .	149,321	49,504	53,586	252,411
Arad	210,948	47,958	86,366	345,274
Krassó . . .	17,858	5,246	14,809	37,913
Torontál . . .	452,090	53,130	153,488	658,708
Temes . . .	474,460	133,320	131,692	739,472
Bács	222,043	16,363	87,165	325,571
Összesen	2.795,240	799,030	1.432,007	5.026,278

A szántóföldek $^{7}/_{20}$ buzával, $^{1}/_{20}$ repczével, $^{8}/_{20}$ kukoriczával, $^{2}/_{20}$ árpával, zabbal és ugarnövényekkel volt bevetve. És pedig holdszám szerint:

Helyhatóság	buza	repcze	kukoricza	árpa	zab	ugarnövény
Hajduság .	30,882	4,412	26,470	8,823	8,823	8,823
Debreczen .	18,848	2,793	16,156	5,385	5,285	5,385
Szabolcs .	48,348	6,908	41,442	13,813	13,813	13,813
Bihar . .	57,753	8,251	49,502	16,500	16,500	16,500
Jászkúnság .	34,985	4,998	29,988	9,995	9,995	9,995
Heves . .	80,851	11,550	69,390	23,100	23,100	23,100
Csongrád .	73,378	10,483	62,895	20,965,	20,965	20,965
Békés . .	98,939	14,135	84,805	28,268	28,268	28,268
Csanád . .	52,263	7,466	44,796	14,932	14,932	14,932
Arad . .	73,832	10,547	63,285	21,095	21,095	21,095
Krassó . .	6,250	893	5,357	1,786	1,786	1,786
Torontál .	158,229	22,601	135,626	45,212	45,212	45,212
Temes . .	166,061	23,723	142,338	47,446	47,446	47,446
Bács . .	77,715	11,102	66,612	22,204	22,204	22,204
Összesen	978,334	139,762	838,572	279,524	279,524	279,524

Azon földeken a termés holdanként rendesen tesz :

Helyhatóság	Búza 15 pos. mérő, 4 ft 50 kr	Repcze 17 p. mérő, 6 ft	Kukoricza 16 p. mérő 2 ft 50 kr	Árpa 15 p. mérő 2 ft	Zab 12 p. mérő 1 ft 50 kr	Ugar holdján 1 ftára termés	Rét 15 mázsa széna 1 ft	Legelő holdjára 2 ft szám.	Összesen pénzben számítva ft	kr
Hajduság	463,230	52,944	423,520	132,345	105,876	8,823	509,985	35,891	4.474,693	—
Debreczen	282,720	32,316	258,496	80,775	64,620	5,385	370,455	58,543	2.858,397	—
Szabolcs .	725,220	82,896	663,072	207,195	165,756	13,813	859,605	113,888	7.182,764	—
Bihar . .	866,295	99,012	792,032	247,500	198,000	16,500	1.014,390	81,316	8.388,001	50
Jászkúnság	524,775	59,976	479,808	149,925	119,940	9,995	619,515	93,598	5.217,329	50
Heves .	1.212,765	138,600	1.108,800	346,500	277,200	23,100	1.716,060	252,146	12.413,294	50
Csongrád	1.100,670	125,796	1.006,320	314,475	251,580	20,965	1.056,120	132,432	10.571,860	—
Békés . .	1.484,085	169,620	1.356,880	424,020	339.216	28,268	1.256,490	137,286	14.004,496	50
Csanád .	783,945	89,592	716,736	223,980	179.184	14,932	742,560	53,586	7.438,544	50
Arad . .	1.107,480	126,564	1.012,560	316,425	253,140	21,095	719,385	86,867	10.200,218	—
Krassó .	93,750	10,716	85,712	26,790	21,432	1,786	78,690	14,800	896,273	—
Temes .	2.373,435	271,212	2.170,056	678,180	542,544	45,212	796,950	153,488	21.127,569	—
Torontál .	2.490,915	284,676	2.277,408	711,690	569,352	47,446	1.999,800	131,692	23.198,731	50
Bács . .	1.165,725	133,224	1.065,752	333,060	266,448	22,204	245,445	87,165	10.217,257	—
Összesen	14.675,010	1.677,144	13.417,152	4.192,860	3.354,288	279,524	11.985,450	1.432,007	137.189,429	—

Az 1863-diki termés pedig tett:

Helyhatóság	buza 2	kukoricza 1	árpa 1	zab 1	Összesen pénzben ft.	kr.	Tehát a kevesebblet volt: ft.	kr.
	mérőt számítva boldankint							
Hajduság	61,764	26,470	8,823	8,823	374,993	50	4.099,699	50
Debreczen	37,696	16,156	5,385	5,385	228,869	50	2.629,527	50
Szabolcs	96,696	41,442	13,813	13,813	587,082	50	6.595,681	50
Bihar	115,566	49,502	16,500	16,500	701,282	—	7.686,719	50
Jászkúnság	69,970	29,988	9,995	9,995	424,817	50	4.792,512	—
Heves	161,702	69,300	23,100	23,100	981,759	—	11.431,535	50
Csongrád	146,756	62,895	20,965	20,965	891,017	—	9.680,843	—
Békés	197,878	84,805	28,268	28,268	1.201,401	50	12.803,095	—
Csanád	104,526	44,796	14,932	14,932	634,619	—	6.803,925	50
Arad	147,664	63,285	21,095	21,095	896,538	—	9.303,685	—
Krassó	12,500	5,357	1,786	1,786	75,893	50	820,379	50
Temes	316,458	135,626	45,212	45,212	1.921,368	—	19.206,201	—
Torontál	332,122	142,338	47,446	47,446	2.016,455	—	26.182,276	50
Bács	155,430	66,612	22,204	22,204	948,679	—	9.273,578	—
Összesen	1.956,668	838,572	279,524	279,524	11.879,770	—	126.309,659	—

Azon földekre vetőmagul kell:

	buza 2	kukoricza $1/4$	árpa $1^3/_4$	zab 2
	p. mérőt egy holdra számítva			
Hajduság	61,764	6,618	15,450	17,646
Debreczen . . .	37,696	4,039	9,424	10,770
Szabolcs	96,696	10,361	24,173	27,626
Bihar	115,506	12,376	28,875	33,000
Jászkunság . . .	69,970	7,497	17,491	19,990
Heves	161,702	17,425	40,425	46,200
Csongrád	146,756	15,724	36,689	41,930
Békés	197,378	21,201	49,469	56,536
Csanád	104,526	11,199	26,131	29,864
Arad	147,664	15,821	36,916	42,190
Krassó	12,500	1,339	3,125	3,572
Torontál	316,458	33,805	79,122	90,424
Temes	332,122	35,585	83,030	94,892
Bács	155,430	16,653	38,857	44,408
Összesen	1.956,668	209,643	489,167	559,048

Ha egy-egy lélekre élete fentartására 1 mérő buzát és 2 mérő kukoriczát számitunk, akkor a feljebb kitett népességhez képest a szükséglet buzában 1.697,633, kukoriczában pedig 3.395.266 p. mérőt tesz. Ha ehhez a megkivántató vetőmagot is hozzászámítjuk akkor az összes szükséglet lesz:

Helyhatóság	Búza	Kukorica	Árpa	Zab
	Pozsonyi mérő			
Hajduság . . .	113,977	111,044	15,440	17,646
Debreczen . . .	70,998	70,643	9,424	10,770
Szabolcs . . .	166,907	150,783	24,173	27,626
Bihar	204,297	189,958	28,875	33,000
Jászkunság . . .	155,460	178,477	17,491	19,990
Heves	300,963	295,947	40,425	46,200
Csongrád . . .	319,841	361,894	38,689	41,930
Békés	378,464	882,373	49,469	56,536
Csanád	187,173	176,493	26,131	29,864
Arad	285,211	290,915	36,916	42,190
Krassó	22,567	21,473	3,125	3,572
Torontál . . .	558,005	516,899	79,122	90,424
Temes	620,937	613,215	83,030	94,892
Bács	269,501	244,795	38,857	44,408
Összesen	3.654,301	3.604,909	489,167	559,048

Ha már azon szükségletből az 1863-diki termést kivonjuk, a következő hiány mutatkozik:

	Búza	Kukoricza	Árpa	Zab	A hiány pénzértéke	
	Pozsonyi mérő				ft.	kr.
Hajduvárosok	52,213	84,574	6,617	8,823	472,862	—
Debreczen	33,302	54,487	4,039	5,385	302,232	—
Szabolcs .	70,211	109,341	10,860	13,813	630,741	50
Bihar . .	88,791	140,456	12,375	16,500	800,199	50
Jászkúnság	85,490	148,489	7,496	9,995	785,912	—
Heves . .	139,261	226,647	17,325	23,100	1.262,592	—
Csongrád .	173,085	298,999	15,724	20,965	1.589,275	50
Békés . .	180,586	297,568	21,201	28,268	1.541,361	—
Csanád .	82,647	131,697	11,199	14,932	745,950	—
Arad . .	137,547	227,630	15,821	21,095	1.251,321	—
Krassó .	10,067	16,116	1,339	1,786	90,948	50
Torontál .	241,547	381,273	33,910	45,212	2.175,782	—
Temes . .	288,815	470,877	35,584	47,446	2.619,197	—
Bács . .	114,071	178,183	16,653	22,204	1.025,389	—
Összesen	1.697,633	2.766,337	209,643	279,524	15.393,763	—

A magyarországi görög óhitűek nemzeti alapjairól a karloviczi tanácskozások alkalmából a napi lapok a következő adatokat közölték: I. Az úgynevezett sérthetetlen nemzeti alap vagyonállása 1864. aug. 30-kán 797,970 ft 40 $^{1}/_{2}$ krt; II. a papi alap vagyonállása 1864. aug. 30-kán 1.270,770 ft 76 $^{1}/_{2}$ krt; III. a Stratimirovicsféle tápintézeti alap 1863. okt. 31-kén (a többi alapokra is ezen határidő szól) 62,218 ft 24 $^{9}/_{10}$ kr; IV. Az érseki palota épitési alapja 73,523 ft 36 $^{1}/_{7}$ kr; V. Tököli S. alapitványa a katonai akademiát látogató szerb növendékek javára 208,353 ft 30 $^{1}/_{2}$ kr.; VI. Putnik metropolita ösztöndij-alapitványa 14,263 ft 99 kr.; VII. Zelics archimandrita ösztöndíj-alapitványa 19,029 ft 57 $^{7}/_{19}$ kr.; VIII. a Dozicsféle ösztöndíj-alapitványa 11,269 ft 62 kr.; IX. a Kaicsféle emlékalapitvány 1,127 ft 21 $^{1}/_{2}$ kr.; Dimitrovich Nesztor ösztöndíj-alapitványa 43,574 ft 49 $^{1}/_{2}$ kr. Ezeken kivül az aradi egyházmegye alapitványa 7,303 ft; kolostori letétek 1793, 1799 és 1810 évekből összesen 19,210 ft 19 kr; Rajacsics alapitványa a rumán seminariumra 1,484 ft 92 kr.

Mindezen alapok és alapítványok összesen 2.522,742 ft 29 krra rúgnak s legnagyobbrészt kötelezvényekben állanak, a pénzkészletek jelentéktelenek. A sérthetetlen nemzeti alapból évenkint kiadatik: 7,197 ft 90 kr. a püspököknek, 546 ft a consistoriumoknak; a papi alapból kiadatik: 2,199 ft szerb s 2,422 ft 50 kr. rumán theologiai iskolákra, összesen tehát 4,621 ft 50 kr., a karloviczi tápintézetre

évenkint valami 2,000 ft; a Tökölïféle 4 katonai növendék évenkint 2,572 ft 50 krba kerül; Putnik alapitványából évenkint négy 100, Zelicséből öt 105, Dimitrovicséból két 815, három 200, négy 150 s egy 250 ftos ösztöndíjak osztogattatnak, az ösztöndíjakra tehát összesen 2,080 ftot forditanak évenkint.

Pest városának házadója. 1863. nov. 1-jétől 1864 végéig, tehát 14 hónapra Pest városában a házbéradó 886,278 ft 34 kr., az országos és földtehermentesítési pótlék 500,744 ft 41 kr., a rendkivüli (hadi) pótlék 395,424 ft 46 kr., összesen 1.682,442 ft 21 kr. Ebből az adótól fölmentett új épületek összesen 187,960 fttal 66 krral levonandók, marad tehát 1.544,481 ft 55 kr. A pesti új házak csak a házbéradótól és hadi pótléktól vannak fölmentve, az országos és földtehermentesítési, valamint a községi pótlékokat fizetik. A községi pótlék az összes pesti házaktól a 14 hónapra 296,137 ft 2 kr. Az említett adóösszegekből az egyes városrészekre esik:

Városrész	házbéradó	országos és földteher-ment. pótlék	hadi pótlék	Összesen	az újházak adómentes-sége	községi pótlék
	f	o	r	l	n	t
Lipótváros .	270,006	152,553	90,092	512,562	47,691	90,005
Belváros . .	237,891	134,408	79,297	451,59-	13,970	79,297
Terézváros .	258,149	145,854	86,033	490,036	47,372	86,740
Józsefváros .	80,395	45,423	26,798	153,596	20,055	26,818
Ferenczváros	39,830	22,504	13,276	75,611	8,977	13,276

A Lipótváros tehát legtöbb adót fizet, van benne 411 ház, a Belvárosban 664, a Terézvárosban 1,421, a Józscfvárosban 1,479 s a Ferenczvárosban 852 ház van. A Lipótváros 15 legnagyobb háza, Kasselik, Blühdorn, Nákó, Tarczalovics, Wrede herczeg, Karagyorgyevics herczeg, Almay, magyar biztositó társaság, Vogl, gróf Fesztetics, Ullman, Horstein-Weisz báró, gróf Cziráky, báró Szina és Grosz házai összesen annyi adót fizetnek, mint a Ferenczvárosban levő 852 ház. Kasselik háza aránylag legtöbbet fizet, t. i. 6,841 ftot 87 krt.

Pest városa jövedelmi adója 1863. nov. 1-jétől 1864 decz. végéig.

Jövedelmi adó	263,096 ft 36 kr.	
Pótlékok az országos alaphoz	147,471 „ 23 „	
Rendkivüli hadi pótlék . . .	105,288 „ 55 „	
Oldal	515,806 ft 14 kr.	

Áthozat 515,806 ft. 14 kr.

Hátrálékok 1854-től 1863-ig

Jövedelmi adó	20,015 „ 32 „
Pótlékok az országos alaphoz .	11,220 „ 37 „
Hadi pótlék	6,717 „ 33 „
Összesen	554,029 ft 56 kr.

1863-ban a jövedelmi adó összesen tett 512,076 ft 66 krt. A községi pótlék 89,578 ft 6 krban állapittatott meg, mihez hátrálékok fejében 6,663 ft 32 kr. járul. Maga a város saját jövedelmétől 22,937 ft 41 kr. jövedelmi adót, 12,959 ft 64 kr. országos pótlékot s 9,174 ft 97 kr. hadi pótlékot fizet; a városi tisztviselők fizetésökhöz képest 1,907 ft 88 kr. jövedelmi adót, 1,069 ft 73 kr. országos pótlékot s 763 ft 15 kr. hadi pótlékot, összesen 3,740 ft 76 kr. fizetnek.

A részvényes társulatok és magánosok közöl legtöbbet adóznak:

	jövedelmi adó	országos pótlék	hadi pótlék	községi pótlék	Összesen
	f o r i n t				
Magyar biztositó társulat	8,960	5,062	3,584	2,986	20,594
Hengermalom társulat .	5,891	3,328	2,356	1,963	13,540
Magyar kereskedelmi bank	5,734	3,240	2,293	1,911	13,180
Pesti takarékpénztár .	5,314	3,002	2,125	1,771	12,213
Pannonia viszontbiztositó társulat	2,916	1,647	1,166	972	6,703
Haggenmacher gőzmalma	1,095	618	438	365	2,516
Goldberger S.	940	531	376	313	2,161
Herzfelder Ármin . .	918	519	367	306	2,111
Spitzer Gerszon . . .	911	514	361	303	2,094
Malvieux J. K. . . .	627	401	291	209	1,539
Pannonia gőzmalom . .	583	329	233	194	1,340
Dr. Balassa tanár . . .	583	329	233	194	1,340

Furcsa, hogy a cs. k. szabadalmazott állami vasúttársaság s a dunagőzhajózási társaság, jóllehet főforgalmi helyök Pest, jövedelmi adójokat Bécsben fizetik s Pesten községi pótlékot se fizetnek. A külföldi biztositó társulatok sem fizetnek Pesten adót, jóllehet itt vannak főügynökségeik.

Az 1862-diki piaczi gabnaárak Pesten. Egy-egy mérőnek ára volt:

	Búza ft.	Rozs ft.	Árpa ft.	Zab ft.	Kukoricza ft.	Repcze ft.
Januárban	3.65—4.45	2.40—2.70	1.70—2.30	1.45—1.60	2.30—2.60	7.80—8.30
Februárban	4.05—4.55	2.50—2.80	1.60—2.30	1.45—1.65	2.20—2.60	7.80—8
Mácziusban	3.85—4.50	2.50—2.75	1.50—2.20	1.50—1.65	2.20—2.50	— —
Áprilisban	3.80—4.45	2.30—2.60	1.50—2.20	1.45—1.60	2.00—2.50	— —
Májusban	3.80—4.85	2.6—2.90	1.50—2.30	1.45—1.80	1.95—2.60	— —
Juniusban	4.40—6.50	2.75—3.80	2.10—3.25	1.75—2.25	2.50—3.30	— —
Juliusban.	4.60—5.80	2.80—3.25	2.50—2.80	2.00—2.30	2.70—3.40	7.50—8.80
Augusztusban	4.40—5.60	3.05—3.40	2.50—3.25	2.10—2.35	3.35—3.75	7.25—7.75
Szeptemberben	5.00—5.60	3.30—3.55	2.30—3.10	2.05—2.15	3.40—3.65	6.75—7.37
Októberben	4.80—5.45	3.15—3.30	2.80—3.70	2.10—2.17	3.25—3.50	6.50—6.75
Novemberben	4.85—5.45	3.10—3.45	2.55—3.10	2.10—2.25	3.30—3.70	6.25—6.50
Deczemberben	5.00—5.40	3.30—3.50	2.65—3.20	2.20—2.30	3.60—3.70	5.75—6.50

Az értékpapirok szaporodása. A Moser által szerkesztett „Zeitschrift für Kapital und Rente“ szerint 1861. jan. 1-jétől 1863. oktob. 1-jéig az európai államokban Nagybritannia kivételével a kormányok állami kölcsönei 3,940.062,300 frankra, a vasúti társulatok által kibocsátott értékpapirok 1,269.856,500, a városok, tartományok stb. által tett kölcsönök 176.661,000, a jelzálog-hitelintézetek értékpapirjai 135.416,700, a banktársulatok értékpapirjai 73.710,700, az olasz csatorna-építési társulat értékpapirjai 55.000,000, a biztosító társulatokéi 12.517,800, a németországi bányatársulatokéi 2.587,500, a németországi hajózási társulatokéi 2.009,000, a többi németországi részvényes társulatokéi 14.510,000, összesen tehát 5,687.337,500 frankra rúgtak. Nagybritanniában csak a múlt évben 263 részvényes társulat keletkezett, melyek alaptőkéjéből valami 2,500 millió frank került a londoni bankba, erre valami 1,954 millió frank ajánltatott, s 222 millió frank valósággal befizettetett. Az állami kölcsönök Nagybritannia kivételével a feljebb említett összes kibocsátási összegnek 70 százalékát tették, s ebből talán csak 500 millió frank fordíttatott produktiv czélokra, vasútakra, az ipar és kereskedés előmozditására stb., míg több mint 3,000 millió frank leginkább a katonaságra fordíttatott. A múlt 2—3 évben a franczia-olasz pénzpiaczokon 3,149.490,500, a német-svajczi-hollandi piaczokon 1,420.922,000, az angol piaczon legalább 3,616.952,000, az éjszakamerikai Egyesület piaczain valami 5,000 millió frank értékpapir jött forgalomba. Tehát Europa és Amerika a múlt 2¾ év alatt legalább 13,387.337,500 franknyi, azaz 6,250 757,500 ftnyi értékpapirral gazdagodott meg.

Répaczukor-termelés. A német vámegylet területén 1863. szeptembertől 1864. márczius végéig 39.112,631 mázsa répa, az 1862 szept. — 1863. márcz. végéig 36.138,874 mázsa répa dolgoztatott fel. A német vámegyesület területén 1863-ban 252 czukorgyár volt, melyek 39.112,631 mázsa répát (minden gyár egyemásra 155,209 mázsát) dolgoztak fel, s 3.129,010 mázsa czukrot állítottak elő. Az osztrák birodalomban 1862 ben 130 czukorgyár volt, melyek 15.061,438 mázsa répát (minden gyár egyremásra 115,857 mázsát) dolgoztak fel, s 1.204,918 mázsa czukrot állítottak elő. Az orosz birodalomban 1862 ben 299 czukorgyár volt, melyek 11.029,388 mázsa répát (egy-egy gyár 40,232 mázsát) dolgoztak fel, s 882,350 mázsa czukrot állítottak elő. Oroszországban 25 kormányzóságban 412 czukorgyár van (Kiewben 81, Csernigowban 70, Podoliában 37, Tulában 36, Charkowban 31, Kurszkban 26, Poltawában 21, Tambowban 16, Orelben 15 stb.), de 113 gyár szünetelt.

1863-ban az osztrák birodalomban 62,378 hold volt czukorrépával bevetve (3,968 holddal több mint 1862-ben), az aratás 19 millió mázsa répát tett. Ebből nyertek 1.200,000 mázsa czukrot, melynek pénzértéke több mint 30 millió ft, s 3.395,000 fok szeszt, melynek

ke 1.560,000 ft. A czukorgyártásban 51,000 munkás volt el- ; a czukoradó majdnem 8 millióra rúgott. Az osztrák répa- yárosok fölterjesztése szerint 1859-ben 18, 1860-ban 16.517,857, a 14.317,890, $186^{2}/_{3}$-ban 18, $186^{3}/_{4}$-ben $15^{1}/_{2}$ millió mázsa répa tetett. Most több mint 150 répaczukorgyár van, s ezek már mázsa czukorral többet gyártanak, mint a mennyit a belfo tesz.

Az osztrák költségvetés 1865-re. Az osztrák állami költségvetés 1849 óta folytonosan emelkedik évről évre, s 1860 óta is mind az állami adósságok egyre szaporodnak, mind az adók pótlékokkal és egyébkint emeltetnek. Az 1865-re imént közzétett költségvetés tételei a következők:

I.	Legmagasb udvartartás	7.421,144 ft.
II.	Kabineti iroda	63,482 „
III.	Birodalmi tanács	966,312 „
IV.	Állami tanács	146,782 „
V.	Miniszteri tanács	65,985 „
VI.	Külügyi miniszterium	2.374,430 „
VII.	Állami miniszterium	31.104,350 „
VIII.	Magyar udvari kanczellária	12.071,015 „
IX.	Erdélyi „ „	5.443,391 „
X.	Dalmát, horvát-tótországi kanczellária . .	2.165,997 „
XI.	Oktatási tanács	55,140 „
XII.	Pénzügy miniszterium	342.876,466 „
XIII.	Kereskedelmi és népgazdasági miniszterium	13.606,741 „
XIV.	Igazságügyi miniszterium	8.204,894 „
XV.	Rendőri miniszterium	3.372,864 „
XVI.	Ellenőrségi hatóság	3.795,881 „
XVII.	Hadügyi miniszterium	105.767,772 „
XVIII.	Tengerészeti miniszterium	11.102,766 „
	Összesen	548.705,412 ft.

A hadügyi miniszterium rendes kiadásai 91.874,372, rendkivüli kiadásai 14.893,400, saját jövedelmei 9.066,227 ftra, a tengerészeti miniszterium rendes kiadásai 8.131,737, rendkivüli kiadásai 9.340,347 ftra rúgnak.

Az összes rendes és rendkivüli bevételek 518.227,000 ftra számíttatnak, a hiány tehát 30.478,000 ftot fog tenni, 1864-ben 109 milliónyi új adósságot tettek.

Az 1865-ben előre számított bevételek:

A külügyi miniszterium saját bevételei . .	114,100 ft.
az állami „ „ „ . .	457,968 „
a magyar kanczellária „ „ . .	266,037 „
Oldal	838,105 ft.

Áthozat	838,105 ft.
az erdélyi kanczellária saját bevételei . .	79,375 „
a horvát „ „ „ . .	45,100 „
a pénzügyi miniszterium „ „ . .	157,948 „
Közvetlen adók:	
1. Telekadó	69.835,500 „
2. Házadó	23.844,500 „
3. Keresetadó	6.847,400 „
4. Személyeskeresetadó	5.145,000 „
5. Jővedelmi adó	20.790,600 „
6. Örökségi adó	21,300 „
7. Hátra levő keresetadó	24,400 „
8. Adóbehajtási illetékek	290,300 „
Közvetett adók:	
1. Szeszadó	16.868,800 „
2. Bor és mustadó	6.265,500 „
3. Seradó	16.886,758 „
4. Hús- és vágómarha adó	5.520,289 „
5. Czukor adó	7.810,530 „
6. Egyéb fogyasztási adó	1.920,947 „
7. Haszonbérleti jövedelmek	5.126,505 „
8. Egyéb bevételek	153,119 „
9. Vám	16.081,080 „
10. Só	39.983,600 „
11. Dohány	60.883,892 „
12. Bélyeg	16.648,092 „
13. Dijak	885,281 „
14. Illetékek a jogügyletektől	26.497,441 „
15. Sorsjáték	18.295,475 „
16. Útivám	3.338,126 „
17. Punzirozás	93,540 „
18. Illetékek Lombard-Velenczében . . .	134,000 „
Jövedelmek az állami javakból	5.107,420 „
„ az állami erdőkből	10.803,539 „
„ az elkobzott javakból stb. . . .	649,486 „
Kincstári gyárak	1.463,115 „
Bányászat	27.951,272 „
Pénzverés	25.598,878 „
Eladandó állami javakból	33.806,270 „
Egyetemes pénztárigazgatás	14.941,165 „
Kereskedelmi miniszterium, posta, telegraf stb. .	16.605,673 „
A rendőri miniszterium saját bevételei	548,850 „
Az ellenőri hatóság „ „	1,666 „
A hadügyminiszterium „ „	9.066,227 „
A tengerészeti miniszt. „ „	391,504 „
Összesen	518.227,816 ft.

A magyar kanczellária költségvetése nem igen különbözik az 1864-dikitől. Az 1865-re felszámított állami subventiók és dotatiók összesen 10.021,799 ftra rúgnak. Ez összegből esik:

Az osztrák Lloydra	2.275,400 ft.
a dunagőzhajózási társaságra	1.000,000 „
a déléjszaki kapcsolási pályára	740,000 „
a tiszavölgyi pályára	940,000 „
az Erzsébet-nyugati pályára	1.400,000 „
a cseh nyugati pályára	360,000 „
a zittau-reichenbergi pályára	100,000 „
a déli állami pályára	8,218 „
Összesen	6.823,618 ft.

A cs. k. ausztriai hadsereg létszáma 1865-re következőleg van megállapítva: a rendes állapot szerint a hadi hatóságoknál 7 táborszernagy, 34 altábornagy, 29 tábornok, 48 ezredes, 44 alezredes, 99 őrnagy, 278 I. osztályu s 72 II. osztályu kapitány; a katonai felekkel, tisztviselőkkel és tanárokkal, szolgákkal stb. együtt 2,431 ember van; a hadi intézeteknél 6 tábornok, 25 ezredes, 50 alezredes, 102 őrnagy, 436 kapitány, 318 főhadnagy, 312 alhadnagy, a katonai felekkel, tisztviselőkkel, tanárokkal, szolgákkal, közemberekkel stb. együtt 28,213 ember, 4,091 növendék, 8,990 ló s egyéb állat van. A hadsereg rendszerinti létszáma: 10 táborszernagy, 66 tábornok, 148 ezredes, 148 alezredes, 838 őrnagy, 1,938 I. osztályu, 921 II. osztályu kapitány, 3,231 főhadnagy, 2,372 I. osztályu s 2,786 II. osztályu hadnagy; összesen 11,958 tiszt. A sorgyalogságnál van 21,410 altiszt s 103,520 közlegény, a harczra nem alkalmaztató chargeokkal, legényekkel és tiszti szolgákkal stb. együtt 145,804 ember; a vadászezredekben összesen 24,694 ember; a lovasságban 39,188 ember s 33,222 ló; a tábori tüzérségben 24,018 ember és 6,915 ló; a parti tüzérségben 2,450 ember és 4 ló; a röppentyűs ezredben 1,643 ember és 296 ló; a mérnöki testületben 5,126 ember és 10 ló; a hidász és árkász testületben 3,627 ember; az egészségügyi testületben 1,010 ember; a szekerészetnél 2,514 ember és 1,872 ló van. A végvidék 34,123 embert állít, ezek közöl 29,871 a házában van. A rendszerénti hadsereg összes létszáma tehát 369,779 ember, 4,091 növendék, 52,188 ló s 2,192 egyéb állat. A rendkivüli létszám 42,451 ember és 8,558 ló. Tehát az 1865-diki költségvetés szerint az egész hadsereg áll: 416,311 emberből, 60,741 lóból s 2,192 egyéb állatból. — A katonai nyugdijasok száma 11,867-re rúg,köztük 8,256 törzstiszt van.

Azon hadsereg ellátása kiván :

az igazgatás	3.892,482	ftot.
a katonák pénzzel való tartása	35.778,052	"
a természeti ellátás	20.869,909	"
a fölszerelés	6.827,353	"
a lovak, szekerészek s hadi ménlovak	2.413,589	"
a ménesek	1.845,705	"
ágyúszerek s löpor	5.320,290	"
hadi épitkezések	6.722,103	"
egészségügy	2.716,414	"
hadi intézetek	1.488,839	"
rokkantak és nyugdíjasok	9.808,211	"
katonai özvegyek és árvák	1.180,000	"
a német szövetség erősségeire való járulék	136,457	"
katonai Végvidék	4.210,596	"
a Végvidék vagyonának kamatai	114,372	"
az önkénytes helyettesek	2.443.400	"
Összesen	105.767,772	ftot.

Öngyilkossági statistika Francziaországban. Francziaország statistikai táblázatai 1827 óta az öngyilkosságot is körükbe vonták, mintegy 33 milliónyi népség azóta közel egy millió öngyilkost adott: elég nagy bőség e szomoru anyagból, mely biztosan enged következtetni az alapúl szolgáló törvényekre. Segítségül veszszük itt Legoytnak a francziaországi statistikai iroda igazgatójának számait.

Legérdekesebb az öngyilkosságok viszonya az élő emberek számához. Jelenleg Francziaországban 10,000 ember közül 11 hal meg saját keze által; azonban ez az egyes évfolyamokban igen változó. 1827-ben, midőn az öngyilkosságok statistikai följegyzése kezdődött, $5._{41}$ öngyilkosság esett 10,000 élőre; 1831-től 1835-ig $6._{41}$; 1836-tól 1840-ig $7._{59}$; 1841-től 1845-ig $8._{45}$; 1846-tól 1850-ig $9._{68}$; 1851-től 1855-ig $10._{04}$; végre 1856-tól 1860-ig $11._{04}$. Az öngyilkosságban folytonos szaporodás látható; azonban a szaporodás 1840-től fogva kisebb lett.

Ha a férfi és nő öngyilkosok számát hasonlítjuk össze, 307 férfi esik 100 nőre, s ez az arány az évek folyama alatt is meglehetősen megmarad. Ellenben kor szerint észrevehető különbség áll be. 20 évig nem igen több öngyilkos van, mint öngyilkosnő (137. 100 ellen), úgy, hogy a nő korábbi érettségét számba véve, az egyenlő érettségre a számokat egyenlőknek vehetnők. Ettől fogva a nők mindinkább elmaradnak az öngyilkosságban, s a különbség legmagasabb foka az 50 és 60 év között van (375. 100 ellen.) A magasabb években a számok ismét közelednek, s 80 éven felül csak 243 férfi esik 100 nőre, a ki öngyilkossá lesz.

Az öngyilkosság iránti hajlam folyvást nő a gyermekkortól fogva (akadtak már 10 éves öngyilkosok is) s legnagyobb gyakorlatát 40—50 év között éri el. Ebben a korban, midőn az élet szükségе legkeményebben ostromolja az embert, midőn oly sok ifjukori remény romba dőlt, de még egyszersmind meg van a jellemszilárdság, mely kétségbeesett határozatokhoz szükséges, legkönnyebben megérik azon meghatározás, hogy az ember életének erővel véget vessen. Az őrültség is, valószinüleg ugyanezen okokból, leggyakoribb ezen korban. 50 évtől kezdve lassankint fogy az öngyilkosság, a nélkül azonban, hogy bármely kort megkimélne, még a nyolczvan éves öngyilkosok száma is jókora, ha azon élők számával összehasonlítjuk, kik e kort megérik. Igy még a testi gyöngeség, mely késő vénséggel együtt jár, szintén nem elég visszatartó eszköz, s oly emberek, kiknek már a természet rendes folyamánál fogva ugy is előttük a halál, nem mindig állnak ellent a kisértetnek, hogy avval önként menjenek szembe.

Az évszakokat illetőleg nagy különbség vehető észre. 12.000 öngyilkosság közül 2467 esik télre (decz.—február), 2616 őszre, (szeptember—november,) 3846 tavaszra (márczius—május,) 3571 nyárra (jul.—aug.) Legoyt ebből az öngyilkosságnak a meleggel való összeköttetését következteti. Azonban e nézet ellen bizonyít az, hogy a nyár meg tavasz között sokkal kisebb különbség mutatkozik, mint a tavasz meg ősz között, pedig ezen évszakok hőmérséklet tekintetében közel állnak egymáshoz. Pontosabb vizgálat igaz utra fog vezetni. Ha ugyanis az egyes hónapokat összehasonlítjuk, azt találjuk, hogy az öngyilkosság az év első felében, januártól juniusig szaporodik, második felében pedig juliustól deczemberig épen oly arányban fogy. Az öngyilkosságok száma tehát a napok hosszával nő vagy fogy. Hogy ezen első ok mily közegek által függ össze a testi és kedélyszervezettel, melyből az öngyilkosság közvetlenül származik, természetesen még igen sokáig rejtély fog maradni. Sokkal könnyebben megfogható azon még eddig megmagyarázatlan tény, hogy déli 12 és 2 óra között legkevesebb öngyilkosság történik. Ezen órákban ugyan is vagy éhez az ember, vagy egészen jól van lakva az ebédtől, s mind az egyik, mind a másik állapot igen nehezen engedi megerősödni az öngyilkosság gondolatát.

Az öngyilkosság kivitelére vonatkozó eszközökre nézve szintén nagy szabályszerüség uralkodik. Az öngyilkosoknak több mint két harmada a kötelet vagy vizet választja, ezután következnek a lőfegyverek, úgy a széngőz. Az öngyilkosságra elszántaknak csak egy tizedrésze folyamodik méreghez, vagy éles eszközhöz, vagy valamely magas helyről leugráshoz. Nem szerint megkülönböztetve a férfiak a fölakasztásnak, a nők vizbefulásnak adnak előnyt; 9 nő ugrik a vizbe addig mig 5 férfi; 25 magát agyonlőtt emberre esik egy nő; ellenben a nők kétszerre többször gyilkolják meg magukat méreg és széngőz által mint a férfiak.

A mi a családi helyzetet illeti, az öngyilkosság gyakoribb a nőtlen férfiaknál és férjes vagy titkos viszonyban élő nőknél. A házasélet a férfit nyugodtabbá türelmesebbé teszi, a nőnél pedig oly szenvedélyeket szül, melyek öngyilkosságra vihetik (féltékenység, férjének rosz bánása, nagy szükség, melyben gyermekei szenvednek).

Francziaországban a legujabb fölvetések szerint 1806—1859-ig az élet közepes tartama következőleg növekedett: 1806—1809-ig 31 évre 6 hónapra; 1810—1814-ig 32 évre 8 hónapra, 1814—1830-ig 33 évre 7 hónapra; 1831—1834-ig 34 évre; 1835—1839-ig 34 évre 11 hónapra; 1840—1844-ig 35 évre 1 hónapra; 1845—1849-ig 36 évre; 1850—1854-ig 36 évre 8 hónapra. A nőnemre nézve a növekedés valamivel nagyobb mint a finemre nézve. 100 ember közől 20 évnél tovább éltek 1820—1824-ig $58._{92}$; 1855—1859-ig pedig $61._{59}$. A bebizonyult öngyilkosságok száma 1827-ben 1542, 1860-ban pedig 4050 volt, 100 öngyilkos nőre 1836—1840-ig 289, 1856—1860-ig pedig 326 öngyilkos férfi esett.

Francziaország kőszénbányászata a múlt 11 évben:

1853	118.759,704	mázsa	59.654,903	frank	pénzértéke
1854	136.540,148	„	74.827,992	„	„
1855	149.060,958	„	90.687,989	„	„
1856	158.514,010	„	101.973,431	„	„
1857	158.035,134	„	99.587,800	„	„
1858	147.051,848	„	91.568,874	„	„
1859	149.651,436	„	94.979,163	„	„
1860	160.783,368	„	96.583,816	„	„
1861	168.000,000	„	85.764,000	„	„
1862	188.000,000	„	95.632,000	„	„
1863	200.000,000	„	117.809,000	„	„

Francziaország hitelintézetei jelenleg:

	alaptőke frankokban
A franczia bank	182.500,000
Credit foncier	60.000.000
Credit agricole	20.000,000
Credit industriel	40.000,000
Credit mobilier	60.000,000
Comtoir d'escomte	40.000,000
Credit colonial	12.000,000
A vasutak al-irodája (Sous-Comtoir) . . .	6.000,000
Oldal	420.500,000 frank.

	alaptőke frankokban
Átvitel	420.500,000
Gyarmati bankok	10.000,000
Algeriai bank	4.000,000
A kereskedésnek és műiparnak al-irodája (Sous-Comtoir)	20.000,000
A vállalkozók irodája	5.000,000
Földmivelési iroda	6.000,000
Letéti és folyószámla-pénztár	60.000,000
Az árucsarnokok és vásárok hiteltársulata .	6.000,000
Összes tőkéjök	531.500,000 frank.

1848 jan 1-jén mig csak két társulat volt, t. i. Francziaország bankja 91.250,000 frank tőkével, s jelzálog bank 30.000,000 frank tőkével.

Az egyesült éjszakamerikai államok adósságai a háboru alatt roppant mértékben növekedtek. Az éjszaki államok adósságai 1864. jun. 14-kén felrúgtak :

1. Azon adósságok, melyektől a kamatok aranyban fizetendők	837.941,091	dollárra
2. Azon adósságok, melyektől a kamatok kincstári jegyekben fizetendők	379.700,802	„
3. Azon adósságok, melyektől mint olyanoktól kamatok nem fizettetnek többé . .	370,170	„
4. A nem kamatozó adósság, vagyis a jegyek és papirpénz	453.073,278	„
A kincstár még ki nem fizetett utalványai .	2.433,625	„
A még ki nem fizetett requisitiók	45.876,000	„
Összesen	1,719.895,168	dollár.

Az aranyban fizetendő kamatok 50.823,672 dollárra, a papirpénzben fizetendő kamatok 20.876,057 dollárra, összesen 71.699,729 dollárra rúgnak. A déli államok adóssága már 1863. szept. 30-kán 1,069 millió dollárra rúgott, 1864. jul. 1-jéig 475 millióval növekedett, összes adósságuk tehát valami 1,544 millió dollár, ebből több mint 600 millió dollár papir pénz ; mig az éjszaki államok papirpénze csak valami 150 millió dollárra rúg. Az éjszaki egyesült államok már valami 36 millió font sterlinget fizetnek kamat fejében, mig Nagybritannia 28 millió font sterlinget fizet. Ámde az éjszakamerikai államok összes vagyonát 2,200 millió, Nagybritanniáét pedig 6,400 millió font sterlingre becsülik.

Poroszország szeszgyárai 1863-ban. Összesen 7,914 szeszgyár volt, 6,021 működött, és pedig 1,610 leginkább gabnát, 3,238 leginkább burgonyát, 1,173 nem lisztes anyagokat dolgoztak fel. Az összes szeszadó 10.084,559 tallért tett, ebből a külföldre szállított szesztől megtéríttetett 2.264,905 tallér, maradt tehát 7.819,654 tallér; egy-egy lélekre 12 garas 8 fillér adó s 6.,, quart fogyasztott pálinka esik. 4.215,666 véka gabna s 27.416,911 véka burgonya dolgoztatott fel. 542 gyár 5000 és több tallér adót fizetett, a legtöbb nagy szeszgyár Brandenburgban (161), Pozenben (104) és Sziléziában (67) van. 1861-ben a szeszgyárak száma általában 235-el nagyobb, a működő gyárak száma 234-el nagyobb volt, de az adó általában 1.379,787, a megtérített adó 870,064, s a valóságos adójövedelem 503,724 tallérral kevesebb volt. Egy-egy lélekre 1861-ben 6.,, quart fogyasztott pálinka s 12 garas 4., fillér adó esett.

A berlini bank 1863-diki üzlete. A bank összes pénzforgalma 1,881.349,000 tallért, 191 300,000 tallérral többet tett, mint 1862-ben; azon összegből 457.309,500 tallér a főbankra, 1,424.039,500 tallér a fiókbankokra esik. Az üzleti pénzalap 1863. decz. 31-kén 46.319,759 tallért, a keringésben levő bankjegyek egyremásra 112.825,000 tallérra rúgtak. A tiszta jövedelem 2.612,521 tallér, a részvényesek tehát összesen $7^{37}/_{40}$% osztalékot kapťak; 1862-ben az összes osztalék csak $6^{1}/_{4}$% volt. A tartaléktőke 1864. jan. 1-jén 3.504,565 tallért tett.

A dán birodalom kiterjedése és népessége: 1.) a szigetek 235 □ mfld, 896,000 lélek, éjszaki Jütland 461 □ mfld, 704,000 lélek, az egész dán királyság 696 □ mfld, 1.600,000 lélek; 2.) Schleswig 167 □ mfld, 410,000 lélek, Holstein 155 □ mfld, 544,000 lélek; Lauenburg 20 □ mfld, 50,000 lélek; az összes herczegségek 341 □ mfld, 1-004,000 lélek; 3.) a Farői szigetek 24 □ mfld, 8,600 lélek, Iszland 1,860 □ mfld, 64,600 lélek, Grönlandi telepek 186 □ mfld, 9,800 lélek; az összes melléktartományok 2,070 □ mfld, 83,000 lélek; 4.) a tulajdonképi gyarmatok, azaz a három nyugatindiai dán sziget 6 □ mfld, 37,000 lélek. Tehát az egész dán birodalom kiterjedése 3,100 □ mfld, lakosainak száma $2^{1}/_{4}$ millió. Az 1864. okt. végén Ausztriával és Poroszországgal kötött béke szerint elveszti a herczegségeket, tehát nagyon csekély államra olyad le.

Poroszország bortermelése. Poroszországban 1862-ben Porosz, Pommeránia és Vesztfália tartományok kivételével, hol nincs szöllőhegy, 61,052 porosz holdnyi 58 □ ölnyi terület szöllővel volt beültetve; ebből 46,542 hold s 142 □ öl a Rajnamelléki tartományra esett, és pedig 22,192 hold 36 □ öl a Mozelmellékre, 10,629 hold 123

a Rajnamellékre s 13,720 hold 163 □ öl a többi területekre. A z tartományban 3,137 hold 86 □ öl, Brandenburgban 4,487 hold] öl, Sziléziában 6,024 hold s 169 öl, Pózenben 856 hold 69 □ öl szőlőhegy volt. Az összes bortermés 547,810 akót 22 quartot tett, ebből 517,499 akó 38 quart a Rajnai tartományra jutott.

A gabna és liszt bevitele Nagybritanniába. 1862-ben és 1863-ban az első 9 hónap alatt a következő gabna mennyiségek vitettek be Nagybritanniába:

Búza bevitetett:	1862	1863	
Oroszországból	671,651	673,800	quarter
Poroszországból	717,642	730,247	„
Dánországból	166,799	91,279	„
Meklenburgból és a hanszavárosokból	278,079	103,998	„
Francziaországból	173,934	14,155	„
Egyiptom, Törökországból s az alsó Dunamellékeiről . .	485,892	534,068	„
Az amerikai Egyesült államokból	1.922,370	1.552,325	„
Más országokból	794,718	470,163	„
Összeg	5.221,085	4.170,035	„
Árpa bevitetett	1.164,998	1.424,744	„
Zab „	1.482,712	2.002,528	„
Borsó „	2.193,567	239,553	„
Bab „	358,684	349,024	„
Tengeri „	440,919	2.541,554	„
Összeg	10.852,965	10.727,438	„
Buzaliszt bevitetett:			
A hanszavárosokból	187,094	210,440	mázsa
Francziaországból	452,941	457,269	„
Az egyesült államokból . . .	3.221,156	2.083,194	„
Más országokból	1.387.953	783,995	„
Összeg	5.252,144	3.834,898	„

1860-ban a bevitt búza az egész évben 5.880,958, 1861-ben 6.912,815, 1862-ben 9.469,270, a bevitt egyéb gabnafélék 1860-ban 12.890,567, 1861-ben 14.223,679, 1862-ben 16.365,869 quartert; a bevitt liszt 1860-ban 5.086,220, 1861-ben 6.152,938, 1862-ben 7.207,113 mázsát tett. (1 quarter =8 bushel, 100 bushel =58.₁ bécsi mérő.

Nagybritannia és Francziaország külkereskedését illetőleg a következő adatokat közöljük; az első 9 hónapon át a bevitel pénzértéke volt:

	arúk		nemes fémek		áruk és n. fémek együtt		
1863.	bevitel	kivitel	bev.	kiv.	bev.	kiv.	
Francziaország	$1769._{3}$	$1876._{1}$	$398._{0}$	$431._{7}$	$2104._{3}$	$2308._{1}$	millió frank
Nagybritannia.	$3402._{0}$	$2607._{4}$	$556._{9}$	$471._{8}$	$3958._{9}$	$3079._{0}$	„ „
1864.							
Francziaország	$1512._{7}$	$2214._{7}$	$541._{3}$	$521._{3}$	$2354._{0}$	$2736._{5}$	„ „
Nagybritannia.	$3528._{3}$	$3085._{1}$	$540._{9}$	$460._{1}$	$4066._{2}$	$3545._{3}$	„ „

Francziaország főkereskedelmi czikkei :

Kivitel:

	1863	1864	
Selyem kelmék	$273._{1}$	$318._{0}$	millió frank
Nyers s kikészített börök . .	$94._{7}$	$108._{0}$	„ „
Apró árúk	$109._{0}$	$141._{0}$	„ „
Bor	$167._{9}$	$193._{6}$	„ „
Czukor	$69._{7}$	$51._{1}$	„ „
Különfélék	$980._{9}$	$1093._{8}$	„ „
Összesen	$1882._{0}$	$2181._{0}$	„ „

Bevitel:

	1863	1864	
Nyersbőrök	$273._{4}$	$267._{4}$	millió frank
Gyapju, toll és nyers selyem .	$215._{0}$	$169._{9}$	„ „
Czukor	$110._{0}$	$103._{4}$	„ „
Kávé	$61._{0}$	$60._{5}$	„ „
Gyapot	$185._{4}$	$264._{0}$	„ „
Épitőfa	$97._{7}$	$98._{6}$	„ „
Különfélék	$754._{3}$	$857._{4}$	„ „
Összesen	$1696._{7}$	$1802._{9}$	„ „

A posta Nagybritanniában. 1862-ben Nagybritanniában a postán szétküldött levelek száma 605 milliót, vagyis 12 millióval többet tett, mint 1861-ben. A feladott levelek számából Angliában 24, Skótországban 19, Irországban 9 jut egy-egy lélekre. Azonkivül a postán 73 millió újságlap, 14 millió könyvcsomó szállittatott; a pénzutalványok Angliában s a gyarmatokban 15 millió sterlingre rúgtak. A postaszemélyzet 1862-ben a következő volt: 40 főtisztviselő, 11,302 postamester, 1,838 posta-titkár, 168 őr, 12,131 levélkihordó, 7 hajós postamester, 22 postamester a gyarmatokban, melyeknek nincs saját postaintézetök, 73 ügyviselő idegen országokban, az egész posta személyzet tehát 25,380 emberből állott, s évi fizetése 1.183,628 font sterlinget tett. Angliában már 2,500 lélekre jut egy postahivatal; ezenkivül 4,372 levélszekrényes oszlop van úton útfélen felállítva. A postaszállítmányok az ország belsejében naponkint 49,782 angol mfldet a vasútakon, 33,371 mfldet postakocsin, 72,605 mfldet gyalog s

5 mfldet hajón tesznek. 1861. szept. 16-dika óta némely angol ahivatalokkal takarékpénztárak is vannak összekapcsolva. E tahivatalok száma 301; ezeknél 1 shillingtől kezdve 30 ft ster- egy évben, s egészben 150 ft sterlingig lehet pénzt betenni. melyt a betételek 1 fontra rúgnak, a betevő 2½ százaléknyi kamatot kap. A betevő könyvecskét kap, melyet minden évben a postahivatalnak átad, mely azt a londoni központi igazgatóságnak összehasonlítás végett beküldi. A takarékpénztári betételekre vonatkozó minden levelezés ingyen szállittatik a postán, s a betevő bármikor veheti vissza betételeit, és pedig bármely postahivatalnál, nem csak ott, hol a pénzt betette. A főpostamester a takarékpénztári betételeket az állami adóssági pénztárnak szolgáltatja be, s ettől 3 százaléknyi kamatot kap, tehát ½ százalékkal többet, mint a betevők. E fél százalékból kikerül a posta költsége. Ez intézkedéstől számítva 16 hónap alatt a postai takarékpénztári hivatalok száma 2,532-re rúgott, eleintén csak 301 ily hivatal volt, mig ezelőtt összesen csak 638 törvényes takarékpénztár létezett. 1862. decz. 31-kén a betevők száma 180,000-ret tett, betételeik összege 1.681,107 ft sterlinget. A költség a 16 hónap alatt 20,591 ft sterlingre rúgott.

Poroszország postaforgalma. Poroszországban 1862-ben 2,300 postahivatal volt, 1852-ben még csak 1,682 volt. A porosz postaszállítmányok 1862-ben 4.608,100, 1852-ben pedig 3.896,556 mfldnyi útat tettek. A szállított levelek s egyéb levélalakú küldemények száma 1842-ben csak 34.859,342, 1862-ben pedig 148.443,945 volt. A csomagok száma, melyek értéke be nem mondatott, 1862-ben 14.627,483 volt, ezek összesen 119.160,834 fontot nyomtak, 1842-ben csak 2.833,598 efféle csomag szállíttatott s összes súlyuk 24.688,302 font volt. Azon levelek és csomagok száma, melyek értéke bemondatott, 1862-ben 8.850,478 volt, bejelentett értékök 1,570.784,228 tallért tett, 1842-ben pedig az efféle küldemények száma 2.055,271, s értékök 461.281,232 tallér volt.

Nagybritannia kivitele 1864-ben is nagy gyarapodást mutat; e kimutatásból látjuk, hogy mennyit vittek ki Nagybritanniából azon országokba, melyekkel leginkább közlekedik.

	Első félévben	
	1863-ban	1864-ben
Brit birtokokba . . .	20.396,437 font sterl.	23.506,836 font sterl.
Egyesült államokba . .	7.003,128 „ „	12,027,483 „ „
Az összes török tartományokba	4.457,562 „ „	7.026,441 „ „
Németországba . . .	5.514,890 „ „	6.853,030 „ „
Francziaországba . .	4.066,977 „ „	3.624,840 „ „

	Első félévben 1863-ban		Első félévben 1864-ben	
Hollandiába	2.690,212	font sterl.	3.295,684	font sterl.
Braziliába	1.628,879	" "	2.806,586	" "
Olaszországba	2.683,683	" "	2,777,944	" "
Spanyolországba . . .	1.865,424	" "	1.695,240	" "
Sinába	1.186,979	" "	1.435,531	" "
Belgiomba	958.876	" "	1.194,049	" "
Portugalliába	1.089,737	" "	1.116,245	" "
Oroszországba	859,749	" "	1.099,478	" "
Mexikóba	1.029,475	" "	720,615	" "
Svéd- és Norvégországba .	453,614	" "	610,722	" "
Dániába	456,318	" "	607,455	" "
Hollandia ázsiai birtokaiba	221,805	" "	518,747	" "
Uruguayba	259,252	" "	478,035	" "
Osztrák birodalomba . .	370,355	" "	442,686	" "
Görögországba	129,762	" "	210,708	" "
Venezuelába	111,468	" "	196,745	" "
Japanba	43,842	" "	162,554	" "

Nagybritannia összes kivitele 1863-diki első félévben 62.014,197, 1864-diki első félévben pedig 78.047,586 font sterlingre rúgott.

Nagybritannia és Francziaország külkereskedésének gyarapodásáról a „Semaine financière" a következő adatokat közli: Francziaország ki- és bevitelének pénzértéke 1827-től 1836-ig évenkint egyremásra 1,865, 1837—1846-ig 2.112, 1847–1851-ig 2,288, 1852—1856-ig többmint 4,061 millió frankra rúgott, 1857-ben több mint 5,328, 1858-ban több mint 4,725, 1859—1862-ig minden évben több mint 5,000, végre 1863-ban 4,990 millió frankot tett. Nagybritannia bevitele és kivitelének pénzértékc pedig 1827-ben valami 2,467, 1856-ban 6,503, 1860—1862-ig évenkint több mint 9,000, végre 1863-ban 8,649 millió frankot tett, 1864-diki első félévben Francziaország árúforgalma 2,587 millió; arany- és ezüstbevitele 717 millió, Nagybritannia arany- és ezüstbevitele 685 millió frankot tett.

Francziaország ki- és bevitelének az év első három negyede alatt tett:

	Kivitel	Bevitel
1861. jan.—szept. végéig .	1,895.164,000 frank	1,795.855,000 frank
1862. " " " .	1,616.443,000 "	1,650.806,000 "
1863. " " " .	1,876.427,000 "	1.796.290,000 "
1864. " " " .	2,214.694,000 "	1,812.653,000 "

Kimutatása a Sopronmegyében létező zsidó

Sorszám	A község neve	A községben lakó zsidók száma	Van-e a községben zsinagóga és rendszeresített rabbi-állomás, és ha nincs, mely zsinagógához tartozik a hitközség?	A községben hány osztályból áll és elkülönitvék-e a fiúosztályok a leányokétól?
1	Kismarton hegyaljai izraelita község	1200	van a községben zsinagóga és rendszeresített rabbi-állomás. (már 200 év óta)	a tanoda 4 osztályból áll, a leányok részint egészen külön szobákban, részint pedig a fiúkkal együtt, de külön padokban ülve oktattatnak.
2	Német-Keresztúr	1100	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás.	három osztályból, a leányoké pedig kettőből, elkülönitve.
3	Lakompak	1200	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás.	két osztályból áll, és a leányokétól nincs elkülönitve.
4	Kabold	590	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás.	—
5	Nagymarton	az itt lakók 720, a távollévő ideiglenesen tart. c. 400	van egy zsinagóga. Jelenleg 1½ év óta rabbi nélkül. Létezik egy sistem. rabbinát iskola, mely most két jogász által substituáltatik.	az iskola három osztályból áll, a fitanitványok a leányoktól nem különittetnek el.
6	Csepregh	93	zsinagóga egyik községben sincsen, és a zsidók részint a lakompaki, részint a német-kereszturi hitközséghez tartoznak.	—
7	Als.-Szakony	5		
8	Felső „	7		
9	Felső-Bük	5		
10	Közép-Bük	3		
11	Alsó-Bük	8		
12	Beő	6		
13	Damonya	4		

népiskolák állásának 186²/₃-ban.

létező zsidó népelemi iskola			Jegyzetek
hány tanitóval van ellátva?	hány tanulót számított 186¹/₂ tanévben	honnan tartatik fön?	
négy rendes osztály tanitóval van ellátva, ezen kivül a rabbi mint igazgató és vallás tanitó, továbbá két tanítónő az iparosztálynál van alkalmazva.	a tanodának az 186¹/₂ tanévben 120bel- és 9 vidéki tanoncza volt.	Főképen kellőleg kivetett tanpénz által, ezenfelül körülbelül 112 ft o. értékben kamatot hoz egy jótékony alapitvány után.	
hárommal	140	az egyes községi tagok által beszedett öszvegekből.	
hárommal	120	a község pénztárából, és a tanulók szüleitől beszedett öszvegből.	
—	—	—	Egy része a községi tagoknak a tanitó fizetését megtagadván, az iskola 1861-ben megszüntetett s azóta zugtanitók vannak.
az iskola 3 tanitóval van ellátva.	175	A tanitásra és más egyébre szükségelt kiadások az illető felek által, a tanitói pénz s segéd adományozások a községpénztárból fedeztetnek.	
—	—	—	

Sorszám	A község neve	A községben lakó zsidók száma	Van-e a községben zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás, és ha nincs, mely zsinagógához tartozik a hitközség?	A községben hány osztályból áll és elkülönitvék-e a fiosztályok a leányokétól?
14	Chernelháza	3	zsinagóga egyik községben sincsen, és a zsidók részint a lakompaki, részint a németkeresztúri hitközséghez tartoznak.	—
15	Lócs	6		
16	Berény	3		
17	Keresztény	3		
18	Peresznye	18		
19	Horvát-Zsidány	5		
20	Bogyoszló	23	se zsinagóga, se rabbi, Csornához tartoznak.	semmi iskola nincs, néha egy privat tanitót fogadnak.
21	Kapuvár	31 család	imaház van, rabbi nincs, a beledi rabbinátushoz tartoznak.	magán tanitók által két osztályban a fiúk és leányok együtt.
22	Farád	25 család	zsinagóga van, rabbi nincs, a csornai rabbinátushoz tartoznak.	nincsenek osztályok, fiúk és leányok együtt tanulnak.
23	Némethi	14 lél.	nincs	detto
24	Babot	22	se zsinagóga se rabbi nincs. Kapuvárra járnak imádkozni. A beledi rabbinátushoz tartozik.	zsidó iskola nincs.
25	Beled	188	van zsinagóga és rendszeresitett rabbi állomás.	3 osztály, elkülönitve nincs.
26	Kisfalud	58	zsinagóga és rabbi-állomás nincs, a beledi rabbinátushoz tartozik.	nyilvános elemi
27	Mihályi	99	zsinagóga van, rabbi-állomás nincs, a beledi rabbinátushoz tartozik.	3 osztály, a fiúké a leányokétól elkülönitve nincs.
28	Osli	6	se zsinagóga, se rabbi nincs, a veszkényi zsinagógába járnak, a beledi rabbinátushoz tartoznak.	nincs
29	Szárföld	10	detto	egy osztály.

létező zsidó népelemi iskola			
hány tanitóval van ellátva?	hány tanulót számított 186½ tanévben	honnan tartatik fön?	Jegyzetek
—	—	—	
egy privat tanitó.	jelenleg 6 tanuló.	az izraeliták fizetik a tanitót.	A járásbeli többi községekben elszórva egy két zsidó család van, se iskola, se tanitó, se imaház, se rabbi nincsen bennük.
két tanitó.	28	a tanuló gyermekek szülei által.	
egy magán tanitó.	26	a tanuló gyermek szülei	
detto	4	detto	
nincs	nincs	—	
1 rendes, 2 magán	33	egyes czaládok által	
iskola nincs, hanem Polyák Dávidnak, van 1 magán tanitója 7 gyermek mellett.			
egy	21	magán egyének által	
nincs	nincs	—	
egy	6	a 10 zsidó család által tartatik fen közösen.	

A község neve	A községben lakó zsidók száma	Van-e a községben zsinagóga és rendszeresitett rabbi-állomás, és ha nincs, mely zsinagógához tartozik a hitközség?	A községben
			hány osztályból áll és elkülönitvék-e a fiúosztályok a leányokétól?
...mási	3 család	Farádra járnak imádkozni, a csornai rabbinátnshoz tartoznak.	egy osztály.
...t-Kereszttúr	21	zsinag. és rabbi nincs, a beledi rabbinátushoz tartozik.	—
...dosfa	5	detto	—
...szkény	8 család	zsinagóga van, különben a beledi rabbinátushoz tartozik.	egy osztály.
...za	5	minden tekintetben Beledhez tartozik.	—
...orna	220	a községben van zsinagóga és rabbi-állomás.	3 osztályból, elkülönitve a fiúk és leányoktól nincsenek.

létezö zsidó népelemi iskola			
hány tanitóval van ellátva?	hány tanulót számított 186½ tanévben	honnan tartatik fön?	Jegyzetek
egy	9	a 3 család által, némely jobbaházi zsidókkal közösen.	
—	5	—	
—	—	—	
egy	16	a 8 zsidó család által tartatik fen.	
—	—	—	
3 tanitóval van ellátva.	186½ évben volt 48 fiú és 33 leány, összesen 81 tanuló.	a községi tagok, apák tartják fön az iskolát.	Az iskola kibérelt 3 szobában létezik.

	Egyházi és közigazgatási megye	Város vagy község neve	Főelemi fi- vagy leány vagy vegyes tanoda reáliskolával kapcsolva e nélkül ezen tanod ügyoszt. száma és tannyelve	Álelemi fi- vagy leány vagy vegyes tanodák, ezeknek úgy osztályaiknak száma és tannyelve	Kézi munka iskola leányok számára
1	Győr Sopron	Német-Keresztúr		vegyes 3 osztályu német	
2	"	Lakompak		vegyes 3 osztályu német	
3	"	Kabold		vegyes 2 osztályu német	
4	"	Kismarton hegy		vegyes 4 osztályu német	
5	"	Nagymarton	vegyes 1 osztályu német	vegyes 2 osztályu német	van egy, de ez kizárólag magán
6	"	Csorna		vegyes 3 osztályu német és magyar	
7	"	Farád		vegyes 1 osztályu magán tanoda mint magyar	
8	"	Kapuvár		detto	

Tanképes gyermekek száma a férfi és nőnemnél külön	Tettleg tanodába járó fiúk és leányok száma külön	Tanitók és tanitónők száma és fizetése	Al- vagy segédtanitók vagy tanitónők száma és fizetése	Van-e a tanodának saját vagy csak bérlett épülete
91 fiú 113 leány	91 fiú 65 leány	3 tanitó kettőnek fizetése a 420 ft egynek 400 ft		saját épülete
109 fiú 52 leány	109 fiú 52 lcány	3 tanitó egynek 400 ft egynek 350 ft egynek 300 ft		detto
52 fiú 28 leány	52 fiú 28 leány	2 tanitó mindegyik fizetése 350 ft		detto
68 fiú 52 leány	68 fiú 52 leány	4 tanitó 2 tanitónő 2 . . . 400 ft 2 . . . 300 ft } évi 2 . . . 120 ft fizetéssel		detto
80 fiú 84 leány	80 fiú 84 leány	3 tanitó 1 . . . . 500 ft 1 . . . . 450 ft 1 . . . . 400 ft		bérlett épülete
39 fiú 38 leány	39 fiú 36 leány	2 tanitó 400 ft fizetéssel	1 segédtanitó 170 ft fizetéssel és teljes ellátással	detto
14 fiú 11 leány	14 fiú 11 leány	1 magán tanitó 250 ft		detto
8 fiú 10 leány	8 fiú 10 leány	1 magán tanitó 200 ft		detto

oszország külkereskedése 1849—1862-ig pénzértékben a ező volt: kivitele Europa összes országaiba 1,640.181,070 ezüst bevitele onnan 1,431.463,710 e. rubel; Nagybritanniába a 14 alatt kivitt 765.031,850 e. rubelért, onnan bevitt 416.475,740 e. ru-ért; az utolsó öt év alatt Nagybritanniába kivitt 77.199,472, onnan 2.750,164, Poroszországba kivitt 19.152,564, onnan bevitt 920,596; Francziaországba kivitt 14.454,480, onnan bevitt 10.934,496; anszás városokba kivitt s onnan bevitt 10 698,464 ezüst rubelért. liába a kivitel 8.114,464, a bevitel 7.193,066, Ausztriába s úgy rszágba is a kivitel és bevitel egyaránt 7 millió ez. rubelt tett. szországba a kivitel 4.836,988, a bevitel onnan 5.126,194 ezüst elt tett.

Adat ok az éjszakamerikai egyesült államok viszonyairól

Államok	Kül- és belföldi adósságok	Az államtól garantirozott kölcsönök, vasutak számára	Összes kötelezettség	Évi kamat
	d o l l á r*)			
abama	5.098,000	—	5.098,000	257,000
kansas	3.092,622	—	3.092,622	185,557
California	3.885,000	—	3,835,000	271,950
Connecticut	—	—	—	—
Delaware	—	—	—	—
Florida	158,000	—	158,0[illegible]0	11,060
Georgia	2.670,750	500,000	3.170,750	164,775
Illinois	11.138,454	—	11.138,454	668,000
Indiana	10.286,856	—	10.286,856	550,000
Jowa	322,295	—	322,295	21,000
Kentucky	5.574,244	—	5.574,244	335,000
Louisiana	4.427,130	5.596,773	10.023,903	300,000
Maine	699,000	338,387	1.037,387	41,940
Maryland	10.754,204	4.100,000	14.854,204	600,000
Massachusetts	1.314,000	5.049,184	6.363,184	70,000
Michigan	2.337,630	—	2.337,630	140,258
Minnesota	288,653	2.275,000	2.563,653	23,992
Missisippi	2.271,707	5.000,000	7.271,707	136,000
Missouri	602,000	18.436,000	19.038,000	35,805
Oldal	64.920,545	41.295,344	106.215,889	3.812,337

*) 1 Dollár = 2 frt 12 kr.

Államok	Kül- és belföldi adósságok	Az államtól garantirozott kölcsönök, vasútak számára	Összes kötelezettség	Évi kamat
	Dollár			
Áthozat	64.920,545	41.295,341	106.215,889	3.812,337
Új-Hampshire . .	—	—	—	—
Új-Jersey	95,000	—	95,000	5,700
Új-York	31.671,944	770,000	32.441,944	1.900,000
Éjszaki-Karolina .	9.129,505	4.849,000	13.978,505	547,770
Ohio	17.223,153	—	17.223,153	1.023,139
Oregon	—	—	—	—
Pennsylvania . .	38.638,961	—	38.638,961	1.926,750
Rhode-Island . .	—	386,311	386,311	—
Déli-Karolina . .	3.192,743	3.000,000	6.192,743	209,388
Tennessee . . .	3.844,607	12.799,000	16 643,607	248,571
Texas	—	—	—	—
Vermont	—	—	—	—
Virginia	29-106,659	5.898,500	33.005,159	1.705,000
Wisconsin	100,000	—	100,000	7,000
Összeg 1860. jan. 1-jén	197.923,117	66 998,155	264.921,272	11.385,655
„ 1850. „ „	169.549,334	38.756,218	209.305,552	8.557,646

Szántóföld 1850 és 1860-ban.

Államok és területek	Művelt föld		Használatlan fekvő föld	
	1850-ben	1860-ban	1850-ben	1860-ban
	Acre *)			
Alabama . . .	4.435,614	6.462,987	7.702,067	12.687,913
Arkansas . . .	731,530	1.933,036	1.816,684	7,609,938
California . . .	32,454	2.430,882	3.861,531	6.533,858
Connecticut . .	1.768,178	1.830,808	615,701	673,457
Delaware . . .	580,862	637,065	375,282	367,230
Florida . . .	349,049	676,464	1.246,240	2.273,008
Georgia . . .	6.378,479	8.062,758	16.442,900	18.587,732
Illinois	5.039,545	13.251,473	6.997,867	7.993,557
Indiana . . .	5.046,543	8.161,717	7.746,879	8.154,059
Jowa	824,682	3.780,253	1.911,382	5.649,136
Oldal	25.187,936	47.227,443	48.716,533	70.529,888

*) 1 Acre = 0,703112 bécsi hold.

Államok és területek	Művelt föld		Használatlan fekvő föld	
	1850-ben	1860-ban	1850-ben	1860-ban
	A c r e			
Áthozat	25.187,936	47.227,443	48.716,533	70.529,888
Kansas . . .	—	372,835	—	1.284,626
Kentucky . . .	5.968,270	7.644,217	10.981,478	11 519,059
Louisiana . . .	1.590,025	2.734,901	3.399,018	6.765,879
Maine	2.039,596	2.677,216	2 515,797	3.023,539
Maryland . . .	2.797,905	3.002,269	1.836,445	1.833,306
Massachusetts .	2.133,436	2.155,512	1.222,576	1.183.212
Michigan . . .	1.929,110	3 419,861	2.454,780	3.511,581
Minnesota . . .	5,035	554,397	23,846	2.222,734
Mississippi . .	3.444,358	5.150,008	7.046,061	11.703,556
Missouri . . .	2.938,425	6.246,871	6.794,245	13.737,938
Új-Hampshire .	2.251,488	2.367,039	1.140,926	1.377,591
Új-Jersey . . .	1.767,991	1.944,445	984,955	1.039,086
Új-York . . .	12.408,964	14.376,397	6.710,120	6.616,553
Éjszaki-Karolina	5.453,975	6.517,284	15.543,008	17.245,685
Ohio	9.851,493	12.665,587	8.146,000	8.075,551
Oregon	132,857	895,375	299,951	5.316,817
Pennsylvania .	8.623,619	10.463,306	6.294,728	6.548,847
Rhode-Island .	356,487	329,884	197,451	189,814
Déli-Karolina .	4.072,551	4.572,060	12.145,049	11 623,860
Tennessee . .	5.175,173	6.897,974	13.808,849	13.457,960
Texas	643,976	2.649,207	10.852,363	20.486,990
Vermont . . .	2.601,409	2.758,443	1.524,413	1.402,396
Virginia . . .	10.360,135	11.435,954	15.792,176	19.578,946
Wisconsin . .	1.045,499	3.746,036	1.931,159	4.153,134
Columbia (terület)	16,267	17,474	11,187	16,789
Dakota	—	2,115	—	24,333
Nebraska . . .	—	122,582	—	501,723
Új-Mexiko . .	166,201	149,415	124,370	1.177,055
Utah	16,333	82,260	30,316	58,898
Washington . .	—	83,022	—	300,897
Összesen	113,032,614	163.261,389	180.528,000	246.508,244

A föld és magánbirtok az egyesült éjszakamerikai államokban 50 év alatt következőleg növekedett:

Év-szám	Népesség	Értékbecslése a föld s magánbirtoknak dollárokban	A népesség szaporodása %-okban	Egy fejre eső rész Doll.	Érték növekedés %-ban	Növekedés fejenként %-okban
1810	7.239,814	1,882.000,000	—	260	—	—
1820	9.638,131	1,882.000,000	33.$_{13}$	195	—	—
1830	12.866,020	3,764.000,000	33.$_{49}$	292	100	25.$_{08}$
1840	17.069,453	3,764.000,000	32.$_{87}$	220	—	—
1850	23.191,876	7,135.780,228	35.$_{87}$	307	89	40.—
1860	31.429,891	16,159.616,068	35.$_{52}$	514	126.$_{45}$	68.—

A föld és magánbirtok értéke az egyes államokban.

Államok	Föld és magánbirtok 1850-ben	Föld és magánbirtok 1860-ban	Növekedés	Növekedés %-okban
	D o l l á r			
Alabama . . .	228.204,332	495.237,078	267.032,746	117.$_{01}$
Arkansas . . .	39.841,025	219.256,473	179.415,448	450.$_{32}$
California . . .	22.161,572	207.874,613	185.712,741	837.$_{98}$
Connecticut . .	155.707,980	444.274,114	288.566,134	185.$_{37}$
Delaware . . .	21.062,556	46.242,181	25.179,625	119.$_{51}$
Florida	22.862,270	73.101,500	50.239,230	219.$_{74}$
Georgia . . .	335.425,714	645.895,237	310.469,523	92.$_{56}$
Illinois	156.265,006	871.860,282	715.595,276	457.$_{94}$
Indiana . . .	202.650,264	528.835,371	326.185,107	160.$_{8}$
Jowa	23.714,638	247.338,265	223.623,627	942.$_{97}$
Kansas	—	31.327,895	—	—
Kentucky . . .	301.628,456	666.043,112	364.414,656	120.$_{81}$
Louisiana . . .	233.998.764	602.118,568	368.119,804	157.$_{81}$
Maine	122.777,571	190.211,600	67.434,029	54.$_{82}$
Maryland . . .	219.217,364	376.919,944	157.702,580	71.$_{95}$
Massachusetts .	573.342,286	815.237,433	241.895,147	42.$_{19}$
Michigan . . .	59.787,255	257.163,983	197.376,728	330.$_{13}$
Minnesota . . .	—	52.294,413	—	—
Mississippi . .	228.951,130	607.324,911	378.373,781	165.$_{28}$
Missouri . . .	137.247,707	501.214,398	363.966,691	265.$_{18}$
Uj-Hampshire .	103.652,835	156.310,860	52.658,025	50.$_{80}$
Uj-Jersey . . .	200.000,000	467.918,324	267.918,324	133.$_{95}$
Oldal	3,388.699,025	8,403.899,555	5,632.874,222	—

Államok	Föld és magánbirtok 1850-ben	Föld és magánbirtok 1860-ban	Növekedés	Növekedés %-okban
	Dollár			
Áthozat	3,388.699,025	8,403.899,555	5,632.874,222	—
Uj-York	1,080.309,216	1,843.338,517	763.029,301	70.$_{63}$
Éjszaki-Karolina .	226.800,472	358.739,399	131.938,927	58.$_{17}$
Ohio	504.726,120	1,193.898,422	689.172,302	136.$_{54}$
Oregon	5.063,474	28.930,637	23.867,163	471.$_{40}$
Pennsylvania . .	722.486,120	1,416.501,818	694.015,698	96.$_{05}$
Rhode-Island . .	80.508,794	135.337,588	54 828,794	68.$_{10}$
Nyugati-Karolina	288.257,694	548.138,754	259.881,060	90.$_{15}$
Tennessee . . .	201.246,686	493.903,892	292.657,206	145.$_{42}$
Texas	52,740,473	365.200,614	312.460,141	592.$_{44}$
Vermont . . .	92.205,049	122.477,170	30.272,121	32.$_{83}$
Virginia	430.701,082	793.249,681	362.548,599	84.$_{17}$
Wisconsin . . .	42.056,595	273.671,668	231.615,073	550.$_{72}$
Columbia terület	14.018,874	41.084,945	27.066,071	193.$_{06}$
Nebraska territor.	—	9.131,056	—	—
Uj-Mexico terr. .	5.174,471	20.813,768	15.639,298	302.$_{26}$
Utah territor. . .	986,083	5.596,118	4.610,035	467.$_{50}$
Washington terr.	—	5.601,466	—	—
Összesen	7,135.780,228	16,159.616,168	8,925.481,011	126.$_{45}$

A HATODIK KÖTET TARTALMA.

Egyveleg.

STATISTIKAI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

ÖTÖDIK KÖTET.

I. FÜZET.

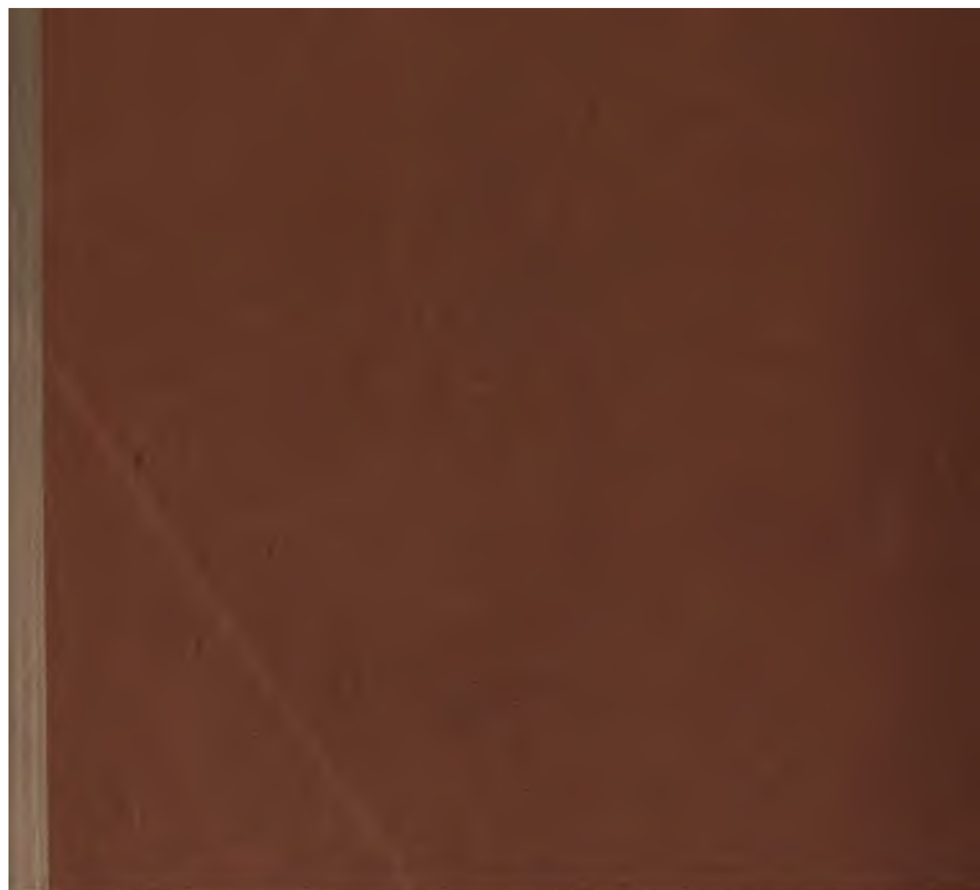
Ára 1 frt osztr. ért.



PESTEN,

EGGENBERGER FERDINAND M. AKAD. KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIII.



STATISTIKAI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTMÁNYA.

(SZERKESZTI)

HUNFALVY JÁNOS.

ÖTÖDIK KÖTET.

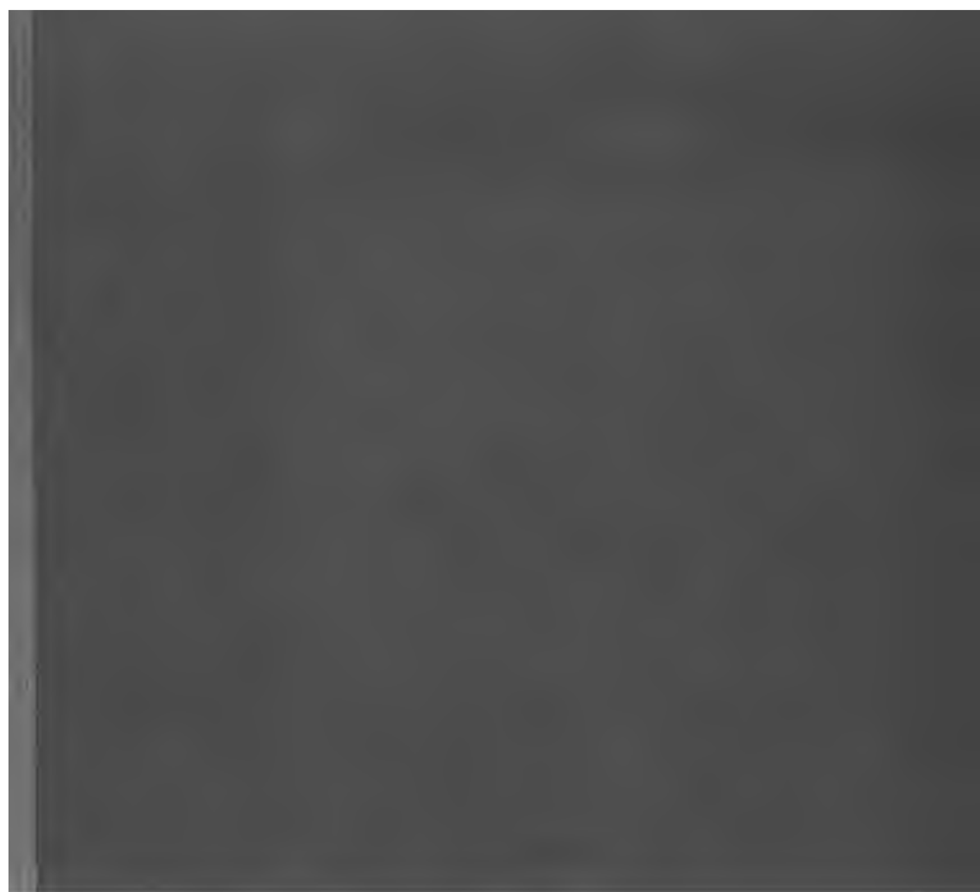
II. FÜZET.



PESTEN,

EGGENBERGER FERD. MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIV.



STATISTIKAI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDITÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

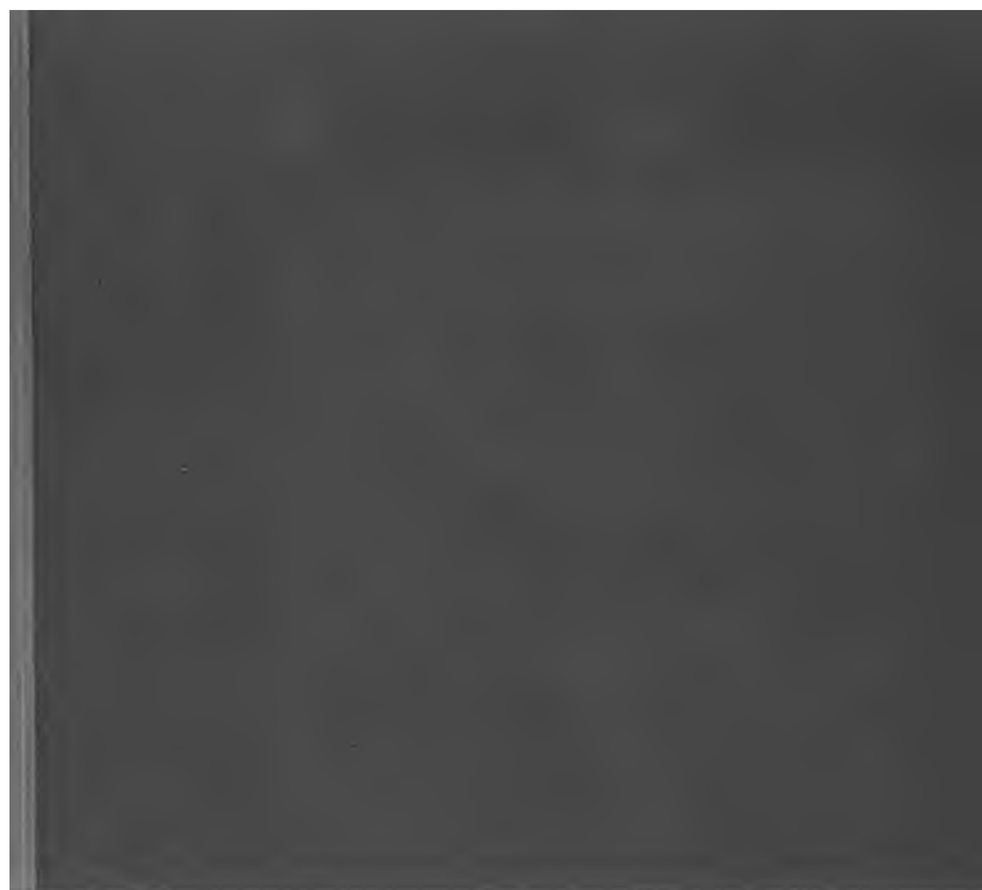
HATODIK KÖTET.

I. FÜZET.

PESTEN,

EGGENBERGER FERDINÁND, MAGYAR AKADEMIAI KÖNYVÁRUSNÁL.

MDCCCLXIV.



STATISTIKAI

KÖZLEMÉNYEK.

A HAZAI ÁLLAPOTOK ISMERETÉNEK

ELŐMOZDÍTÁSÁRA

KIADJA

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

STATISTIKAI BIZOTTSÁGA.

SZERKESZTI

HUNFALVY JÁNOS.

HATODIK KÖTET

II. FÜZET.

Ára 1 ft.



PESTEN,

[illegible]

MDCCCLXIV.

